ROMÂNITATEA TRANSNISTRIANĂ

antologie

editura
SEMNE

INSPECTORATUL PENTRU CULTURĂ
AL MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

ROMÂNITATEA TRANSNISTRIANĂ

ANTOLOGIE

Ediție îngrijită, note și comentarii
de **Florin ROTARU**

Editura **SEMNE**
BUCUREȘTI
1996

Coperta de: Mircea DUMITRESCU

Acest volum a fost editat în cadrul programului cultural BUCUREŞTI, CAPITALA LATINITĂŢII ORIENTALE.

ARGUMENT EDITORIAL

Limita de est a Europei o reprezintă Bugul, afirma savantul Mircea Eliade; aici se termină alternanțele deal-vale caracteristice peisajului european şi tot aici începe pustietatea plată a stepei. Între marginile acestor două universuri geografice şi spirituale diametral opuse, a hotărît destinul să aşeze pe români şi pe strămoşii lor ca ziditori şi apărători ai frontierei spirituale europene de răsărit. Cu trecerea veacurilor, statornicia devenită virtute a acelor locuitori a fost cuprinsă cu singurătatea şi chiar cu uitare fraţilor rămaşi în vatra ţării. Istoria acestei ramuri orientale a românităţii a început să se scrie în România tîrziu de tot, abia la sfîrşitul primului război mondial. Întemeietorul capitolul „transnistrian" în istoriografia românească a fost savantul Nicola Iorga. Exemplul său a provocat o adevărată emulaţie, iar în deceniile următoare au apărut cîteva zeci de studii cu această temă, unele dintre ele fiind incluse în această antologie. Şi cum păcatele se plătesc, libertatea de-a vorbi despre fraţii noştri de peste Nistru nu a durat mult şi a fost zdrobită de o cenzură diabolică imediat după sfîrşitul celui de-al doilea conflict mondial. Tentativa aceasta de ştergere a memoriei poporului român s-a manifestat aproape o jumătate de secol.

Publicarea acestei antologii are rolul de-a retrezi memoria neamului şi a revigora preocupările ştiinţifice dedicate istoriei românităţii de pînă la Bug care reprezintă, totuşi, o componentă a civilizaţiei latine. Momentul istoric actual ne oferă o şansă şi ea nu trebuie ratată, pentru că oricînd, libertatea de-a spune adevărul pe care o avem acum, poate fi sugrumată de o altă cenzură, chiar mai eficientă, de natură economică; responsabilitatea spirituală revine întregii naţiuni române şi într-o covîrşitoare proporţie Bucureştilor, oraş obligat să-şi asume serios rolul şi atributul de ***Capitală a tuturor românilor, Capitală a latinităţii orientale.***

O asemenea ediţie ar părea că răspunde mai degrabă unui interes strict academic şi mai puţin nedumeririlor contemporane. Ar fi o impresie falsă învăluită într-un diletantism primejdios, pentru că absolut niciuna dintre problemele contemporane ale românilor de peste Nistru sau ale Basarabiei, ca şi ale oricărui teritoriu disputat din lume, nu pot fi înţelese fără cunoaşterea istoriei acelor sinteze unice născute din tragediile mai multor stăpîniri. Din alt punct de vedere, epoca istorică actuală ne obligă să conştientizăm, în sfîrşit, faptul că ***vatra unei naţiuni este direct influenţată de propriile ei margini şi cu cît aceste extremităţi sînt mai puternice, cu atît centrul este mai fortificat.***

Astăzi, în România, civilizaţia de pînă la Bug este cvasi-necunoscută. Chiar şi numele de „transnistrieni", inventat dintr-o comoditate intelectuală în perioada interbelică, este un termen fără nici o conotaţie etnică, iar denumirea de „Transnistria" acordată acelei regiuni nu defineşte cu destulă claritate teritoriul dintre Nistru şi Bug. În schimb, aşa-zişii transnistrieni n-au simţit nevoia să-şi atribuie un nume, lor fiindu-le suficientă conştiinţa că sînt români, adică urmaşi ai stăpînitorilor daci şi romani. Pentru ei important a fost să boteze locurile, satele, dealurile, apele, copacii, florile. La un moment dat au fost derutaţi de fraţii lor din Carpaţi care începuseră să se numească transilvăneni, munteni, moldoveni, bistriţeni, argeşeni sau suceveni. De aceea, cu timpul au împrumutat şi ei numele

fraţilor mai apropiaţi, şi au recunoscut ca Domn pe Voievodul Moldovei, ba chiar au ridicat din mijlocul lor Domni şi candidaţi la Domnie, pe care-i numeau ***domnişori***.

Totuşi, aceşti români de peste Nistru, n-au cunoscut binefacerile unui stat ce asigura pămînturilor o protecţie militară, cu graniţe şi cetăţi de apărare şi astfel au fost supuşi, este adevărat vremelnic, de mai multe ori şi de mai multe popoare. În pofida unei soarte vitrege ei au rezistat ca printr-o minune. A fost însă un miracol pămîntesc întrupat din duhul de stăpîni adevăraţi şi din jertfa statornică a muncii lor. Cu toţii aveau convingerea că ei au adus primii civilizaţia în acele locuri şi tot ei au fost primii care au însufleţit acolo pămîntul cu rod prin munca lor trasă zi după zi pe roata calendarului agricol. Ceea ce nu mai ştiau exact era numele lui Burebista, dar păstrau vie amintirea acelui rege al lor, de-acum legendar, primul care aşezase graniţele statului strămoşesc cu întinderi împărăteşti pînă la Bug, după ce la vest îl întărise cu poalele Podişului Boemiei şi ale Alpilor austriaci, la sud cu munţii Balcani, iar la nord cu înălţimile Carpaţilor Păduroşi, supunînd puterii sale şi regiunile Galiţiei şi Podoliei de mai tîrziu. Ei se mîndreau cu strămoşul lor şi cu spusele grecilor despre el: ***Cel dintîi şi cel mai mare dintre regii din Tracia***, singurul, în acele timpuri, ce putea ameninţa trufia nemuritorului Iuliu Cezar din eterna Romă. La fel de vie se păstra şi legenda despre un alt rege al lor, atît de dîrz încît s-a înfruntat cu împăratul lumii întregi şi atît de mîndru încît s-a omorît ca să nu ajungă prizonier.

Aceste legende, alături de basmele, cîntecele şi credinţele lor, permanent împrospătate şi îmbogăţite de fraţii lor ciobani ce veneau şi plecau anual în toate zările românităţii, au alcătuit toate împreună acel creuzet de civilizaţie în care s-au topit primitivismul şi sălbăticiile hoardelor venite din stepă, mînate perpetuu de blestemul migratorului hăituit de foamete.

Simţindu-se puternici ca ziditori de civilizaţie în faptele lor cu aureole împărăteşti, românii „transnistrieni"nu şi-au scris cronici despre propriul lor trecut. De aceea, pătrunderea lor în scrisul istoric s-a făcut nedrept de tîrziu, după nouăsprezece secole de civilizaţie creştină, mai exact în anul 1918, cînd N. Iorga a scris studiul: ***Românii de peste Nistru***. Atunci, la sfîrşitul primului război mondial cînd graniţa fixată pe Nistru le răpea românilor libertatea milenară de-a circula dintr-o parte într-alta a acestui fluviu, conştiinţa românească a fost trezită de strigătul de durere al unui bătrîn ţăran transnistrian care i-a întrebat pe fraţii săi rămaşi în ţară: ***Pe noi cui ne lăsaţi?*** Pentru toţi românii transnistrieni acea frontieră era nedumnezeiască pentru că libertatea ce le-o răpea fusese apărată de ei cu ajutorul lui Dumnezeu şi propuneau, pentru a nu fi înjosite numele lui Dumnezeu şi fiinţa omului, să se sape o altă vale Nistrului, astfel încît toţi românii să locuiască împreună. Dintre românii de peste Nistru nimeni nu putea înţelege cum într-o singură clipă credinţa lor străbună a devenit un basm pustiu.

Al doilea eveniment istoric, care a zguduit conştiinţa românească în legătură cu soarta confraţilor răspîndiţi pînă la Bug şi cu ramificaţiile lor întinse pînă la Nipru, a fost marcat de sosirea trupelor române, în vara anului 1941, în regiunea dintre Nistru şi Bug. Bucuria românilor şi a minorităţilor conlocuitoare, înrobiţi cu toţii de bolşevici a fost atît de mare, cu cît era nesperată. Despre suferinţele lor, în special românii, nu povesteau nimănui, fuseseră atît de cumplite încît îi împietrise,

poate nici chiar Dumnezeu atunci n-ar mai fi avut tăria să-i cheme la judecata de apoi. Ca o răzbunare divină, santinela română străjuia malurile Bugului, exact atunci cînd se împlineau 2 000 de ani de la stăpînirea şi paza aşezate în acele locuri de Burebista (82 î.e.n.–44 î.e.n.). Faptul acesta nu avea numai o încărcătură simbolică, ci şi o semnificaţie geopolitică: acum naţiunea română, pentru prima dată în istorie, putea realiza avînd ca punct de reper santinela română de pe Bug, cît a pierdut din spaţiul său etnic datorită concesiilor şi încrederii în vecini, iar pe de altă parte avea ocazia să înţeleagă rolul uriaş pe care-l jucau românii transnistrieni în cadrul sistemului de apărare a integrităţii teritoriale a statului român, ei formînd prima centură de siguranţă în partea răsăriteană a vetrei statului. Faptului că această centură de siguranţă fusese aproape distrusă, perioada interbelică cînd statul român nu realizase o politică coerentă pentru respectarea drepturilor românilor aflaţi pe teritoriul U.R.S.S., determinase armata română să treacă Nistrul în vederea asigurării integrităţii teritoriale a României. Aici, pe malul stîng al Nistrului, ruşii creaseră în anul 1924 o republică fantomă: Republica Sovietică Socialistă Moldova, cu scopul de-a deruta opinia publică internaţională în faţa căreia Moscova clama că România a săvîrşit, de fapt, un rapt teritorial împotriva poporului moldovean, altul decît poporul român. Tot în acest teritoriu din stînga Nistrului, U.R.S.S. a organizat baze de pregătire militară şi paramilitară, servicii de spionaj şi diversiune care aveau drept obiectiv întreprinderea de acţiuni teroriste împotriva României, provocarea de greve şi chiar a unei revoluţii bolşevice în Basarabia. Astfel, acţiunea armată a României devenise o necesitate pentru a distruge acele acţiuni sovietice îndreptate împotriva securităţii şi integrităţii statului român.

Reuşita României în privinţa asigurării unei stabilităţi destul de solide în partea de est a ţării, a provocat imediat un virulent atac propagandistic pornit din vest de către Ungaria. Ceea ce a surprins de data aceasta în atitudinea ungară nu a fost atacul în sine sau absurditatea acestuia, ci poziţia unui partener cu care ne aflam în acelaşi sistem de alianţă coordonat de Germania. Această atitudine s-a dorit parcă a fi o lecţie de istorie despre loialitatea Ungariei faţă de partenerii din acelaşi sistem de alianţă, ca şi despre încrederea ce poate fi acordată, în special de România, angajamentelor asumate de unguri. Dacă în anul 1919, intenţia Ungariei de-a ataca România, exact în perioada în care Moscova plănuia declanşarea unei revoluţii bolşevice pe teritoriul Basarabiei, s-ar fi putut înţelege datorită reuşitei la Budapesta a unei revoluţii comuniste condusă de Bela Kun, acum, în anul 1941, poziţia maghiară era de neînţeles.

Imediat după trecerea Nistrului efectuată de armata română la 27 iulie 1941, ungurii au declanşat în Germania, dar şi în Anglia şi S.U.A. în pofida faptului că ultimele două erau ţări cu care se afla în război, o propagandă antiromânească extrem de virulentă concentrată pe susţinerea unei ipoteze aberante potrivit căreia spaţiul vital al României ar fi la est de Carpaţi, iar al Ungariei în partea de vest a Carpaţilor. Ambasadorul român de la Berlin, Raoul V. Bossy, transmitea la Bucureşti, în 5 august 1941, următorul mesaj: „Ungurii au născocit o nouă „teorie" dintre cele mai stranii: adevărata menire a românilor nu ar fi în Centrul Europei, ci la Răsăritul ei. România nu ar trebui, prin urmare, să năzuiască a deveni un stat central-european, ci un stat răsăritean. Consecinţele ar fi următoarele: hotarele

României să fie întinse cît mai spre est şi nord-est. Să treacă de Nistru, poate chiar de Bug. Să-şi alipească Pocuţia. Să se izgonească, eventual, spre şesurile nesfîrşite ale Podoliei – şi mai departe încă – toate neamurile alogene din acele părţi: ruteni, ruşi, evrei. Iar în locul rămas după aceste emigraţiuni forţate să se strămute românii din Transilvania şi Banat, aceste două ţinuturi urmînd a fi „reintegrate" coroanei Sf. Ştefan." Împotriva acestei teorii maghiare, România a făcut tot timpul dovada faptului că în teritoriile de peste Nistru a fost efectuată o vremelnică ocupaţie impusă de necesităţile războiului, situaţie demonstrată şi prin adoptarea în acea regiune a unei administraţii specifice, ce era total diferită de măsurile ce se impun în mod normal pentru un teritoriu anexat.

Astăzi, în alţi termeni, problema „transnistriană" a redevenit extrem de actuală. Pe teritoriul Republicii Moldova, stat independent şi membru O.N.U., s-a autoproclamat în zona limitrofă malului stîng al Nistrului „Republica Sovietică Socialistă Transnistriană", cu capitala la Tiraspol. Apariţia acestei republici fantomă s-a făcut cu ajutorul vădit al Moscovei, ruşii dorind păstrarea unei zone de supraveghere atît pentru Ucraina, cît şi pentru România. Regimul de la Tiraspol a mai primit un sprijin voalat din partea Ucrainei care a permis libera trecere pe teritoriul ţării a unor cazaci-voluntari, în drumul lor spre Transnistria unde au luptat alături de rusofoni, în războiul din anul 1992, ca şi din partea Germaniei care a tipărit în anul 1994 aşa-zisa bancnotă naţională, „rubla transnistriană". O altă caracteristică a republicii transnistriene o reprezintă aşezarea sa geografică pe un teritoriu revendicat de Ucraina, aflată la a treia sa tentativă istorică de a deveni stat independent. De reţinut este faptul că atunci cînd a cîştigat acest statut Ucraina a fost într-o permanentă oscilaţie între vest şi est, dar întotdeauna a învins aripa cu orientări spre est, aşa cum nu trebuie uitate nici eforturile germane de-a domina Ucraina, care a manifestat mereu un naţionalism agresiv. De asemenea, o analiză specială se impune a fi făcută asupra denumiri republicii: ***Transnistria***, termen nedefinit şi fără nici o conotaţie etnică. Este surprinzător să constaţi cum ruşii au greşit din nou în zilele noastre, după gafa din anul 1924, cînd prin denumirea Republicii Moldoveneşti recunoşteau implicit existenţa poporului român, ceea ce înseamnă că aşa-zisa infailibilitate a diplomaţiei ruse conţine o mare doză de legendă. De data aceasta, adoptîndu-se termenul de „Transnistria" te trimite cu gîndul la un popor transnistrian. Ori este penibil ca ruşii să susţină, după prăbuşirea catastrofală a sistemului comunist sovietic în vremea căruia n-au reuşit timp de 75 de ani să realizeze trîmbiţatul model uman „homo sovieticus", că ei au descoperit, acum în pragul mileniului trei de civilizaţie creştină, un nou popor de credinţă ortodoxă, încă necunoscut de istorie: ***homo transnistrianus***.

Pentru a se institui un climat de încredere reciprocă în această zonă transfigurată istoric de neamul românesc aşezat între Nistru şi Bug , ruşii ar trebui să recunoască o realitate indubitabilă şi anume că în timp de două sute de ani, perioadă în care au folosit cele mai barbare metode de deznaţionalizare, totuşi, ei nu au reuşit să distrugă poporul român şi se poate deduce clar faptul că sigur nu vor reuşi nici în viitor.

Antologia prezentă îşi propune să reconstituie, pentru prima dată în ultimii 50 de ani, o imagine cît mai cuprinzătoare despre trecutul românilor aşezaţi între

Nistru şi Bug, ca şi despre ramificaţiile lor întîlnite pînă la Nipru, pe baza unor studii publicate în perioada interbelică de către personalităţi ştiinţifice autentice.

Integrarea tuturor acestor texte scrise de autori diferiţi într-un tot unitar nu a fost un lucru uşor şi inevitabil lucrul acesta se resimte.

Materialul a fost organizat structural, prezentîndu-se mai întîi studiile ce cuprind viziuni de ansamblu asupra istoriei ţinuturilor de peste Nistru şi, apoi, pe cele strict limitate la o singură temă.

Ca norme de transcriere a textelor s-au folosit regulile stabilite de Academia Română înainte de anul 1989 cuprinse în lucrarea: ***Dicţionar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române***, Bucureşti, Editura Academiei, 1982. A fost adoptată această formă nu din acribie sau din spirit de frondă, ci ne-am simţit obligaţi de realităţile din afara graniţelor ţării unde numai de cîţiva ani se învaţă alfabetul latin şi unde începuturile s-au făcut după normele vechi. De asemenea, cele mai multe cărţi pe care le primesc aceşti români din afara ţării, sînt în majoritate lucrări apărute înainte de anul 1989 şi deci, noile norme nu fac altceva decît să-i deruteze.

Au fost corectate tacit greşelile de tipar şi au fost păstrate cu scriere majusculă substantivele proprii denumirii de instituţii şi care aparent pot fi socotite substantive comune: Scaun, Biserică, Capitală, Voievod, Ţar, Sultan, etc.

Selecţia textelor s-a operat atît cantitativ, fiind limitaţi de numărul de pagini, cît şi calitativ, avînd dorinţa de-a evita apariţia prea multor repetiţii.

Spre deosebire de ediţiile originale, care aveau notele autorului în subsolul paginilor, în ediţia prezentă acestea au fost transferate la sfîrşitul fiecărei lucrări. Notele autorului sînt urmate de notele editorului, care sînt marcate în text cu paranteze drepte []. Intervenţiile noastre la notele autorului au fost semnalate tot cu paranteze drepte şi privesc numai completări bibliografice.

Au fost folosite pentru textul de bază al prezentei antologii, ediţiile originale ale acestor lucrări:

1. Alexandru V. Boldur, *Cu privire la istoria Transnistriei. Studiu critic*, Tipografia „Universul" Bucureşti, 1943, Extras din revista „Viaţa Basarabiei" (dir. Pan. Halippa) nr. 2/1943;

2. Alexandru V. Boldur, *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei* ediţie românească revăzută şi adăugită, Tipografia „Liga culturală", Iaşi, 1943;

3. Ion I. Nistor, *Românii transnistrieni*, Institutul de arte grafice şi editura „Glasul Basarabiei", Cernăuţi, 1925;

4. Ion. I. Nistor, *Vechimea aşezărilor româneşti dincolo de Nistru*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice. Seria III, Tom XXI, Bucureşti, 1939;

5. Ion I. Nistor, *Aspecte geopolitice şi culturale din Transnistria*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice. Seria III, Tom XXV, Bucureşti, 1942;

6. Vasile Harea, *Românii de peste Nistru*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1938, Studiu republicat după ediţia originală: V. Harea, *Românii de peste Nistru*, Cernăuţi, 1923;

7. Nicolae M. Popp, *Românii din Basarabia şi Transnistria*, M.O., Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1942. Extras din „Buletinul Societăţii Regale Române de Geografie", anul LX, 1941.

8. Nicolae M. Popp, *Românii transnistrieni și Republica Moldovenească*, Tipografia „Scrisul Românesc“, Giurgiu, 1935;

9. C.C. Giurescu, *Populația moldovenească de la gura Niprului și a Bugului în veacurile XVII și XVIII*, în „Glasul Nistului“, II, nr. 54/1943;

10. Th. Holban, *Contribuții la problema originii și localizării bolohovenilor*, în „Studii. Revista de istorie“, 21, nr. 1/1968;

11. Nicolai P. Smochină, *Republica moldovenească a sovietelor*, Editura Cartea Românească, București, 1938;

12. Onisifor Ghibu, *Deșteptarea moldovenilor de peste Nistru*, Tipografia „Societății culturale a românilor din Basarabia“, Chișinău, 1917;

13. Onisifor Ghibu, *Cu gîndul la românii de peste Nistru*, în „Viața Basarabiei“ (dir. Pan Halippa), X, nr. 5/1941;

14. C. Gh. Constantinescu, *Românii transnistrieni*, Tipografia „Viața literară“, București, 1942;

15. Căpitan Mailat N. Ioan, *Transnistria. Studiu de documentare biografică, istorică, socială și politică*, Editura ziarului „Universul“, București, 1942;

16. Mihai A. Antonescu, *Pentru Basarabia și Bucovina. Directive și îndumări date inspectorilor administrativi și pretorilor trimiși în Basarabia și Bucovina.* Îndrumări rostite în conferința ce a avut loc la 3 iulie 1941 la Ministerul de Interne (după note stenografice).

Ne exprimăm gratitudinea noastră întreagă pentru ajutorul ce ne-a fost acordat de către scriitorul Mircea Micu, de colegii Raluca Gheorghe și Ștefan Godorogea de la Biblioteca Academiei, precum și față de înaltul profesionalism al Editurii SEMNE care a făcut posibilă apariția acestui volum.

Florin ROTARU

CU PRIVIRE LA ISTORIA TRANSNISTRIEI

STUDIU CRITIC

I. Nistor, C.C. Giurescu, N. Smochină, A. Sava, I. Dumitraşcu, Pan. Halippa, D. Strungaru, N. Macovei, O. Ghibu, V. Popovici, I. Zaftur, E. Diaconescu, P. Iliin, N. Vaidomir, I. Mailat, I. Damian, Gh. Bezviconi.

Unul din cele mai importante evenimente din actualul răszboi a fost ocupaţia militară a Transnistriei de către români. Şi tot ei au organizat cu succes această provincie şi o conduc.

Transnistria trezeşte interesul public şi provoacă cercetări şi publicaţii cu privire la trecutul ei. Noi sîntem prezenţi acolo permanent prin strămoşii noştri: în perioada veche (sec. VII î. de H. – jum sec. XII d. H.) vedem stabiliţi acolo pe geţi şi daci, în perioada medie (jum. sec. XII d. H. – jum. sec. XVI) pe bolohoveni, predecesori ai românilor, şi în perioada nouă (jum. sec. XVI – sec. XX) pe numeroşi moldoveni, care sau se trăgeau din foştii bolohoveni sau au apărut în urma emigrărilor din Moldova, Muntenia şi Transilvania.

Răspîndirea etnică românească între Nistru şi Bug merită toată atenţia istoricilor noştri. Spre regret s-a făcut pînă acum în acest domeniu foarte puţin.

Mă voi opri asupra lucrărilor, apărute în ultimii 7–8 ani, supunîndu-le unei examinări critice, spre a prezenta aci o mică, dar esenţială şi obiectivă dare de seamă. [1]

Dl. ***I. Nistor a*** publicat în ediţia Academiei Române o broşură de 42 pag., sub titlul: ***Aspecte geopolitice şi culturale din Transnistria*** (Buc. 1942), o lucrare interesantă atît prin conţinutul ei în general, cît şi prin unele chestiuni, pe care d-sa le atinge. Nu pentru prima dată autorul se ocupă de istoria românilor transnistrieni. Ca şi înainte, d-sa tratează subiectul cu toată cunoscuta-i competenţă istorică. Voi face numai unele observaţi cu privire la acele păreri, cu care nu sînt de acord.

Autorul scrie că Ucraina hanului (adică partea de sud a Transnistriei) ***ajunsese încă pe la mijlocul secolului al XIII sub stăpînirea tătarilor nogai*** şi rămase sub această stăpînire pînă la anul 1792 (pag. 5), neglijînd completamente perioada stăpînirii lituaniene şi poloneze în aceste locuri.

Se ştie că în 1430 sudul Transnistriei a trecut, în ordinea de succesiune, de la principele lituanian Witold la Swidrigaillo. Hanul tătăresc Mengli-Ghirai în dorinţa de a se apropia de duşmanii lui lituanieni a construit în 1492 o cetate la Oceacov, pe care lituanieni au distrus-o chiar în anul următor, dar hanul a restabilit-o în 1495.

Un alt punct sudic de sprijin al tătarilor în Transnistria – Hadji-bei, viitoarea Odesa, în 1415 aparţinea polonezilor, în 1431 era în mîna lui Swidrigaillo, în 1442 era din nou a polonezilor şi numai spre jumătatea sec. al XVI-lea ajunge definitiv tătărăsc.

Deci afirmaţia autorului necesită unele modificări pentru a nu fi prea categorică. Am vorbit mai amănunţit asupra dominaţiei lituaniene în Transnistria în broşura mea în limba rusă, publicată în 1942 la Odesa; unde am arătat şi bibliografia, pe care m-am bazat.

În explicaţia denumirii tîrgului Dubăsari autorul urmează părerea lui N. Iorga, afirmând că acest tîrg ***este numit astfel după îndeletnicirea locuitorilor cu aşezarea de dubase, adică luntre, care mijloceau trecerea peste Nistru în Moldova*** (pag. 10 şi 15), deşi tot d-sa reproduce mărturia lui Lauterer (1782) cum că regiunea în jurul Dubăsarilor este nisipoasă şi lipsită de lemn. Dacă tragem cuvîntul Dubăsari din ***dubase***, rămîne fără explicaţie terminaţia ***ari***, pentru care cuvîntul ***dubase*** este insuficient, deci conchidem, şi nepotrivit.

În izvoare istorice se întîlnesc diferite denumiri ale acestui tîrg: Tembosari, Tumboşari, Tombosar, Dombosar, Dombazar, Dubosary, Dobresari etc. În conformitate cu aceasta e de preferat o altă explicaţie a originei cuvîntului Dubăsari, anume că la baza lui stau două cuvinte tătăreşti: ***Tube*** (sau dube), deal, înălţime şi ***sar***, galben. ***Sarî-su*** înseamnă tătăreşte apa galbenă, ***sarî-iar*** – pămînt gaben. Combinînd ar ieşi ***dealul galben***. (V. A. Cocerghin, ***Nabroschi po istorii goroda Dubosar...***, Odesa, 1911, pag. I–II). Într-adevăr, în apropiere, pe drumul spre Tiraspol este un deal, acum arat şi acoperit cu vii.

Autorul reproduce călătoria în Transnistria a lui Lauterer în 1782, care numeşte olatul tătărăsc de la Oceacov ***Basarabia***, ca şi partea sudică a actualei Basarabii. De asemenea în lucrarea lui A. Righelman asupra Rusiei Mici din 1785–1786, apărută la Moscova în limba rusă în 1847, este anexată o hartă, în care Ucraina hanului apare unitar cu Bugeacul sub numele de ***Basarabia***. Se pare că autorul acordă o deosebită importanţă acestei extinderi a numelui. Cred că ea avînd la baza sa stăpînirea tătărască în ambele provincii, este un fenomen izolat şi ocazional. Dovadă o avem nu numai în hărţile anterioare ale lui Iacobo Castaldo din 1584, ale lui Hulsius Levinius din 1630, dar mai ales în harta contemporană cu persoanele citate Lauterer şi Righelman, hartă care a fost alcătuită de F. I. Gussefeld în 1785, lucrată după cele mai temeinice izvoare ale timpului. În toate aceste hărţi olatul Oceacovului nu poartă numele de ***Basarabia***.

Pe lîngă aceasta faptul în sine nu serveşte la nici o concluzie interesantă practică, deoarece printre axiomele ştiinţei politice şi istorice nu vom găsi nici un răspuns la întrebarea, cine ar trebui să fie moştenitor ai tătarilor. Prin urmare tot e nevoie de discuţie.

La sfîrşitul lucrării se dau cîteva spicuiri din folclorul românesc transnistrean, care este asemănător cu cel din Basarabia.

O altă lucrare a autorului este *Vechimea așezărilor românești dincolo de Nistru*, București, 1939, provocată de broșura lui M. V. Serghievschi *Moldavschie Etiudî*, Moscova-Leningrad 1936. Autorul rus prezintă o lucrare, care se deosebește de obișnuitele publicații sovietice de propagandă. Studiind, ca linguist, limba românilor dintre Nistru și Bug, dînsul stăruie să stabilească deosebiri dialectale între limba vorbită la nord de rîul Iagorlîc și cea de la sud de el. (pag. 11–24 și 56–75) și apoi ajunge la concluzia că limba moldovenească s-a dezvoltat independent de cea munteană, iar limba moldovenilor din Transnistria are un caracter al său propriu (pag. 65, 15 ș. a.). E aci o tendință de a sprijini o teză bine cunoscută sovietică despre moldoveni, ca popor distinct de cel al muntenilor, precum și despre moldovenii din Transnistria ca fiind o populație ce se deosebește de vechii moldoveni.

În afară de aceasta, broșura lui M. Serghievschi se ocupă (pag. 25–55) și de ***colonizarea moldovenească a malului stîng al Nistrului***, unde, supunînd criticii o lucrare mai veche a d-lui I. Nistor ***Românii transnistrieni,*** autorul afirmă că colonizarea moldovenescă în regiunea Oceacov înainte de sfîrșitul secolului al XVII-lea și în regiunea Podoliei (Brațlavscina) înainte de sec. XVII nu este dovedită (pag. 36, 43 ș. a.). D. I. Nistor reușește să respingă aceste concluzii, vădit tendențioase, arătînd totodată că între limba moldovenilor transnistrieni (în ambele dialecte) și limba din vechea Moldovă există o strînsă legătură.

D. C. C. Giurescu a scos un extras al articolului publicat într-o revistă din Craiova sub titlul ***Populația moldovenească de la Gura Niprului și a Bugului în veacurile XVII și XVIII***, 1942, pag. 8, care conține un material interesant despre dovedirea așezărilor românești în sudul acestei provincii (călătoria lui Niccolo Barsi da Luca și mărturia lui Daniil Krmann).

D. *N. Smochină*, originar din Transnistria, de mult se ocupă de problemele Transnistriei, inclusiv de istoria acestei regiuni, publicînd în diferite reviste românești și străine articole și broșuri, iar de la începutul anului 1935, scoate sub direcția sa revista ***Moldova Nouă,*** consacrată aproape în întregime studiilor transnistriene. Cu oarecare întreruperi revista a supraviețuit tuturor dificultăților materiale și în momentul de față avem publicate cinci volume din aceast revistă.

În primul din ele (1935, No. 1) e vorba de Republica Molodvenească a Sovietelor. În partea istorică a expuneri autorul afirmă că ***republica moldovenească de azi a trecut prin trei faze bine distincte... Prima epocă aparține lui Constantin Duca Vodă, domn al Moldovei; el este socotit ca primul colonizator al provincei de dincolo de Nistru, pe care Înalta Poartă i-a încredințat-o în anul 1679*** și apoi vorbește de ***unirea acestei părți numită Ucraina Moldovenească cu Moldova,*** (pag. 15). În continuare autorul se mai oprește asupra anilor 1752–1760 și 1792; ambele aceste date formează, probabil, celelalte două faze (pag. 16–17).

Desigur, în referințele sale istorice, autorul a avut în vedere nu numai Republica Moldovenească sovietică, ci în general regiunea dintre Nistru și Bug. Sub aspectul istoric această regiune a trecut prin mai multe etape, nu numai trei. Fiind atunci pe la începutul studiilor sale, autorul a simplificat expunerea trecutului Transnistriei, dar și-a păstrat-o și în scrierile ulterioare.

În afară de aceasta, nu Constantin Duca, ci Georghe Duca a fost hatmanul Ucrainei turcești. Această Ucraina nu s-a unit cu Moldova, ci a fost legată cu ea numai prin ***uniunea personală***. Titlul ***Ucraină Moldovenească***, pus în circulație de către N. Iorga, nu corespunde adevărului, fiind vorba după cronicile noastre și documentele istorice, de ***pămîntul ucrainean***, de Ucraina, de ***Ucraina cea mică***. Uniunea personală a avut loc la 1681 și a luat sfîrșit la 1683, date care figurează în volumele ulterioare ale revistei, în locul anului 1679.

Studiul Republicei Moldovenești Sovietice a fost continuat în Nr. 2–3 (1935) și în Nr. 4 (1936). În ultimul din aceste numere găsim multe amănunte interesante cu privire la alcătuirea Republicei Moldovenești Sovietice și ***autonomia*** ei (pag. 339–354), dar vorbind de declarațiile drepturilor, cunoscute în istorie, autorul printre altele scapă o caracteristică mai mult, decît riscantă, a cunoscutei ***Magna Harta Libertatum***, afirmând că ea se caracterizează ***prin lupta țăranilor împotriva nobililor***. [2]

În Nr. 5 (1939) găsim cîteva articole ale autorului cu privire la: ***Românii Rusiei Sovietice*** (pag. 5–15), ***Organizarea satului la românii de peste Nistru***, cu unele vagi referințe la trecutul satului (pag 15–42), ***Trecutul și prezentul Românilor de peste Nistru*** (pag. 152–167) și, în sfîrșit, un articol, ce depășește preocuparea noastră în momentul de față, anume ***Vechimea ucrainenilor în România*** (pag. 167–181), cu care ocazie se dau și unele informații despre românii în Galiția (pag. 171).

În aceste articole găsim de două ori (pag. 17 și 157) afirmația că ***regiunea dintre Bug și Nipru constituia un bonum nullius; Rusia a cucerit-o abia în 1740***. După cum se știe Rusia a cucerit această regiune, mai precis, regiunea de stepă dintre Doneț și Bug, care aparținea tătarilor din Crimeea, vasali ai turcilor, de la imperiul otoman; dominația tătarilor atunci (sec. XVII–XVIII) era reală, semnul ei fiind plata tributului de către populație.

Din moment ce constatăm schimbarea de suzeranități, nu se poate recurge la termenul juridic ***res nullius***.

Tot aici se repetă părerea veche greșită cum că ***Moldova lui Duca Vodă își extinde (în 1681) granița pînă la Nipru***.

Autorul ne dă și o noțiune generală a Transnistriei, definind-o ca ***regiunea dintre Nipru, Nistru, Cameneț-Podolsc și Marea Neagră***; ea se împarte în două: regiunea Nipru–Bug și Bug–Nistru.

Cred că această definiție e prea largă. Cînd pronunțăm cuvîntul ***Transnistria***, un cuvînt de localizare, ne gîndim la continuarea spațiului nostru etnic românesc dincolo de Nistru. Dar precum și valul mării slăbește în tensiune și își reduce volumul, cu cît se întinde mai departe, tot așa și expansiunea etnică este mai tare și mai largă în apropiere de hotarul politico-istoric al unui popor și slăbește cu cît se depărtează de el.

De aceea e bine ca noțiunea Transnistriei să aibă o limită, dictată de așezările românești de secole și de autohtonia lor, fără a cuprinde teritorii de permanente așezări ucrainiene: Niprul în părțile lui de mijloc. ***Transnistria e regiunea dintre Bug și Nistru***, ceea ce nu înseamnă că noi nu trebuie să ne interesăm de soarta românilor din celelalte părți din Estul Europei: Rusia, Ucraina, Galiția, Polonia.

În ultimul volum al revistei ***Moldova Nouă*** (1941, Nr. 1–3) d. N. Smochină are două articole: primul – ***Die Rumänen zwischen Dnejster und Bug*** (pag. 5–18), cu cîteva documente şi planşe în anexă (Ioan Podcovă, Dănilă Apostol ş. a.). Acelaşi text este redat şi în limba italiană. Articolul prezintă o sinteză a informaţiilor despre Transnistria, înţeleasă în sensul a două regiuni ***Nipru-Bug*** şi ***Bug-Nistru*** (pag. 8–9, 36), şi cuprinde: Situaţia geografică, scurte ştiri istorice, viaţa naţională şi culturală şi Republica Moldovenească. În partea istorică se disting patru faze: 1) Principatul bolohovean. 2) Ucraina lui Duca, 3) Moldova Nouă, 4) Cazacii zaporojeni. Articolul este scris pentru stăini, care cunosc prea puţin acest colţ vecin cu teritoriul român.

Al doilea articol este intitulat: ***Din amarul românilor transnistrieni. Masacrele de la Nistru*** (pag. 239). El este scris acum 10 ani şi este ***un document omenesc viu***; citirea lui te umple de revoltă sufletească împotriva barbariei comuniste şi, desigur, va servi în viitor drept o importantă sursă de informaţii pentru istoria nenorocitei Republici Sovietice Moldoveneşti.

În afară de articole, publicate în ***Moldova Nouă***, mai e nevoie să notăm aci: 1) articolul publicat de d. Smochină în ***Cercetări Istorice*** (1929, vol. I, Iaşi) sub titlul ***Din trecutul românesc al Transnistriei: I. Dănilă Apostol*** (pe care autorul îl consideră hatmanul Ucrainei libere, ceea ce nu este tocmai exact) şi II. ***Moldovenii din armata lui Petru cel Mare şi Carol XII*** şi 2) articolul, publicat în ***Însemnări ieşene***, 1938, Nr. 3, sub denumirea: ***Institutul de cercetări ştiinţifice din Republica Moldovenească.***

Conţinutul acestui din urmă articol depăşeşte cu mult titlul, prezentînd de fapt o oglindă spirituală a stărilor culturale deplorabile din Republica Sovietică Moldovenească, precum şi a unor tendinţe, pornite din centrul Rusiei spre rusificarea ei.

Printre altele se trag aci următoarele concluzii: 1) oricine poate constata vechimea şi superioritatea noastră românească în ţinutul cuprins între Nistru şi Bug. 2) de asemenea din cercetările noastre, bazate tocmai pe documente ruseşti reiese clar că acel ţinut pînă mai deunăzi era un ***res nullius***, că moldovenii erau deplini stăpîni şi 3) că de abia de la 1792 regiunea în cauză ajunge sub suzeranitatea imperiului rusesc" (pag. 32–33).

Sînt perfect de acord cu prima afirmaţie, nu însă cu celelalte două.

Iată cîte schimbări de suzeranităţi au avut loc în această regiune pe bază de lucrări istorice şi documente:

1. Sciţii şi geto-dacii (sec. VII î. de H. – I d. H.).
2. Năvălirea barbarilor (sec. II d. H. – 1/2 sec. XII d. H.).
3. Bolohovenii la nord şi tătarii la sud (jum. sec. XIII – XII – jum. sec. XIII).
4. Bolohovenii la nord şi tătarii la sud (jum. sec. XIII – jum. sec. XIV).
5. Lituanienii (jum. sec. XIV – jum. sec. XV).
6. Polonezii la nord-vest şi lituanienii în restul teritoriului (jum. sec. XV – jum. sec. XVI).
7. Polonezii şi lituanienii la nord şi tătarii la sud (jum. sec. XVI–XVII).
8. Turcii şi tătari (1672–1699).

9. Polonezii la nord și tătarii la sud (1699–1792).

10. Rușii (de la 1792 la sud și de la 1793 la nord).

Românii au fost prezenți în istoria acestei provincii în persoana predecesorilor lor; geți-daci și bolohoveni și prin expansiunea etnică moldovenească sub lituanieni, polonezi, tătari, turci, ruși.

Deci, încă odată, o simplificare pînă la ***res nullius*** este o vădită exagerare.

Și, desigur, rușii ocupînd în 1792–1793 această regiune nu au luat-o pentru o stare de vasalitate, ca suzerani, ci sub o dominație directă în calitate de suverani.

Munca asiduă a autorului în căutarea materialului spre a dovedi limitele largi ale expansiunei etnice românești în răsăritul Europei, dragostea lui caldă pentru populația din sînul căreia a ieșit și care a suferit nespus de mult, un interes constant nu numai pentru istorie, ci și pentru diferite alte domenii ale vieții Transnistriei (folclor, limbă, jocuri de copii, cîntece etc.), îl fac un reprezentant firesc și recunoscut al provinciei de dincolo de Nistru. Aceste însușiri ale autorului te obligă să uiți unele exagerări și erori, pe care le găsești din cînd în cînd în cuprinsul articolelor și să prețuiești mai mult părțile bune ale activității d-sale.

Ultimul număr al revistei ***Moldova Nouă*** conține, în afară de articole ale directorului ei, și alte articole cu caracter istoric, care merită să fie recenzate.

În primul rînd se impun atenției noastre ***Documente moldovenești privi-toare la Românii de peste Nistru*** (1574–1829)", adunate și comentate de d. Aurel Sava (pag. 59–86).

Citindu-le, ești dezamăgit, deoarece cea mai mare parte din ele se referă la satele Oxintia, Molovata, Trebujeni, Mărcăuți din Basarabia, județul Orhei, și numai tangențial și în mică măsură ating și celălalt mal al Nistrului.

Publicînd un document din timpul lui Ioan Vodă cel Cumplit (prezentat și în facsimile), an. 1574, cu privire la Oxintia, Molovata, Ocșia, Peștera și la ***un loc pentru mori de ceia parte a Nistrului***, pe pîrîu la gura Iahurlucului, unde se varsă în Nistru, autorul își arată convingerea că acest document dovedește ***faptul descălecării românești și al așezării cu hrisov domnesc dincolo de Nistru, pe un pămînt socotit în 1574 ca dominium eminens al coroanei moldovenești.***

Nu văd aci nici o descălecare, ci numai patru mori în devenire, adică circa 1 000–2 000 de metri pătrați de pămînt, la vărsarea pîrîului Iagorlîc în Nistru, unde se formează datorită confluenței apelor un triunghi de pămînt.

Domnitorul moldovean credea posibil să recunoască supusului său dreptul la această bucată de pămînt de la hotar, unde probabil nu se putea locui comod din cauza revărsărilor de apă, dar era un loc bun pentru a fi utilizat pentru mori. Deci avem de a face cu un fenomen, care deși din punct de vedere juridic pur formal este caracterizat corect, dar din punct de vedere istoric real are o însemnătate foarte redusă și nu merită o concluzie atît de pompoasă.

În afară de aceste cîteva documente cu privire la un loc pentru mori, celelalte nu conțin nici o urmă a exercițiului dreptului de autoritate moldovenească asupra vreunei localități din Transnistria, ci privesc numai raporturi între supușii ambelor maluri: dreptul de proprietate privată, acte de procedură judecătorească (depunerea mărturiilor) și constatarea identității a regimului agrar de devălmășie pe ambele maluri.

Ultimul document (cu data de 1779) vorbeşte de existenţa la Molovata, la Nistru, a două poduri, unul construit de Alexandra Sturdza, pe care se mergea din Basarabia în Transnistria, şi altul, proprietatea polonezilor, pe care se mergea din Transnistria în Basarabia. Nu vedem aci, decît tot o chestiune de hotar.

Dl. ***I. Dumitraşcu*** a publicat amintirile sale cu privire la ***Românii transnistrieni în Rada Centrală Ucraineană în 1918.*** D-sa, împreună cu Ion Precul , au fost atunci deputaţi ai Transnistriei în Rada Centrală a Ucrainei şi cu tărie au susţinut interesele şi drepturile româneşti în parlamentul revoluţionar ucrainean.

În acest articol citim: ***Profesorul Hruşevschi a ajuns la concluzia că Basarabia niciodată în cursul istoriei n-a aparţinut Moldovei, iar moldovenii din Basarabia nu reprezintă acolo, decît o minoritate etnică*** (pag. 90).

Hruşevschi şi-a publicat cuvîntările sale din Rada în broşura: ***În pragul Ucrainei noi*** (în limba ucraineană), Kiew 1918, unde (la pag. 16–18) găsim şi polemica cu Precul: autorul propune să nu se discute chestiunea Basarabiei pe temeiuri istorice, care duc la încrucişarea drepturilor reciproce (româneşti şi ucrainene), ci pe bază de realitate, de aşezări etnice. E vorba de ***nordul şi sudul Basarabiei.*** Probabil dl. I. Dumitraşcu nu a redat exact afirmaţiile lui Hruşevschi, încrezîndu-se în memoria sa, conform cu impresia generală, pe care a introdus-o oratorul. De altfel aceste amintiri sînt foarte interesante.

În sfîrşit, dl. ***E. Diaconescu*** în articolul ***Bate ceasul dreptăţii pentru românii de peste Nistru,*** face cîteva spicuiri generale istorice.

În afară de articole cu conţinut istoric găsim în revistă şi alte cîteva articole cu caracter neistoric, dar cu un oarecare interes pentru istorie, anume, a d-lui ***Pan. Halippa***: ***Nistrul în literatura română*** cu fragmente din poezia lui Eminescu, Alexie Mateevici, A. Mickiewicz, B. P. Haşdeu, V. Alecsandri, I. Zaftur, I. Buzdugan ş. a., şi cu demonstrarea că Nistrul în trecut nu despărţea două neamuri, ci dimpotrivă unea pe românii de pe ambele maluri ale fluviului; a d-lui ***Diomid Strungaru: Folclorul moldovenimii orientale***; a d-lui ***N. Macovei: Teodor Burada, primul cercetător al moldovenilor de peste Nistru***; a d-lui ***O. Ghibu: Cu gîndul la români de peste Nistru***; şi a d-lui ***V. Popovici: Din folclorul muzical al românilor de peste Nistru,*** scos şi în extras, o contribuţie preţioasă la folclorul muzical al Transnistriei, cu arătarea bibliografiei şi cu 8 cîntece transnistriene în anexă, culese de autor; o asemănare izbitoare cu cele din Moldova şi Basarabia.

În afară de ***Moldova Nouă*** a mai apărut la Chişinău ***Tribuna Românilor Transnistrieni*** organ al Comitetului pentru ajutorarea românilor transnistrieni, de sub conducerea d-lui Pan. Halippa, (1927–1928), pe care nu o am la dispoziţie; iar la Cluj ***Transnistria*** (1935–1939), a d-lui I. Zavtur. Ultima din aceste reviste, mică ca volum, conţine date şi informaţii cu privire la proletarizarea ţăranilor şi industrializarea agriculturii în republica moldovenească, persecuţia populaţiei moldoveneşti de către comunişti ş. a. m. d.

A apărut recent lucrarea d-lui ***E. Diaconescu***, intitulată: ***Românii din Răsărit – Transnistria***, Iaşi, 1943 (pag. 240). Recunosc cinstit că nu înţeleg ce înseamnă aceste două liniuţe, puse atît de neobişnuit. Din conţinutul lucrării am putut constata că autorul vorbeşte de rolul românilor în Rusia, Ucraina şi Transniştria. Dar nu găsim acolo o expunere separată şi completă a istoriei Transnistriei şi aceasta e în detrimentul problemei.

Autorul pretinde să dea cititorului o carte actuală, însă dizolvă problema într-o mulțime de diferite chestiuni mărunte, care nu au nici o însemnătate pentru moment sau cel puțin din care nu se poate trage nici o concluzie practică. De exemplu, dacă vinul românesc delicios era cunoscut și cerut la Moscova (pag. 153), poți oare pretinde ca Moscova să fie românească? S-au dacă românii au luptat printre cazaci (pag. 100–102), poți oare avea pretenții asupra Ucrainei? Firește, nu, deoarece românii au luptat nu numai în rîndurile cazacilor, ci și în armatele Suediei, Poloniei, Moscovei, tătarilor.

Prin urmare cheia de boltă a problemei nu stă în fapte ocazionale și efemere, ci în prezența statornică și permanentă a românilor, în așezările lor etnice. Cu alte cuvinte numai pe bază de istorie localizată (și se înțelege cinstitită) a Transnistriei putem servi unele concluzii practice. Politicul trebuie să se bazeze pe etnic, pentru ca acesta din urmă să se transforme în istoric.

Deși așezarea românilor în Transnistria este o parte din marea chestiune a istoriei românilor de Est, istoria Transnistriei trebuie să fie tratată separat, întrucît ambele chestiuni din punct de vedere politic se plasează în diferite planuri ideologice. Și fiecare din ele își are răsunetul său propriu.

Dacă expunerea ar fi și corectă, am putea să o privim ca o adunare de material, relativ utilă cauzei și științei istorice. În realitate însă această carte abundă în greșeli. Mai ales acolo, unde se utilizează izvoarele rusești sau ucrainene ai impresia că autorul și-a luat sarcina să adune și să combine cît mai multe erori. Documentele și textul autorilor citați nu costă pentru d-sa două parale. Inevitabil în mintea cititorului se creează o mare sminteală și confuzie.

Ne vom opri întîi asupra unor probleme mai importante și vom trece apoi la cele mărunte.

Cu privire la locul, unde se aflau stabiliți bolohovenii, în istoriografia rusească există două păreri: 1) una veche a lui ***Karamzin***, acum absolut perimată, cum că bolohovenii se aflau în Galiția și spre nord de ea, prin părțile Bugului vestic, în apropiere de Volînia și 2) alta nouă a lui ***Dașchievici***, care a localizat țara bolohovenilor pe ambele maluri ale Bugului sudic în părțile lui superioare, prin părțile superioare ale rîurilor Sluci (pînă la Homor) și Teterev.

Ulterior, părerea din urmă a mai fost confirmată prin unele documente, publicate de Hrușchievici și de același Dașchievici.

Fără a cunoaște starea actuală a chestiunii, autorul folosește pe Karamzin (istoric de la începutul sec. al XIX-lea), în traducerea franceză, adăugîndu-i ceva mai nou din ceea ce a auzit d-sa despre bolohoveni. Și iată rezultatul.

Autorul scrie: Bolohovenii ocupau regiunea dinspre sud-vest de Haliciu pe cursul superior al Nistrului și în Podolia, unde depășeau Bugul în părțile Volîniei (Volînei?), intinzîndu-se pînă către Nipru" (pag. 17).

Se știe că Volînia era situată prin părțile superioare ale Bugului vestic și afluenții din dreapta Pripiatului și nicidecum în Podolia. Fără a observa că există două păreri diferite, autorul pur și simplu le unește și astfel iese că ***Volînia e pe Bugul sudic al Podoliei și Bugul vestic e confundat cu Bugul sudic.***

Aceeași confuzie autorul o face încă de două ori. La pag. 23 găsim următorul pasaj: Stăpînirea principilor bolohoveni „era pe cursul Bugului, nu departe de Brest". Aci e reprodusă părerea lui Karamzin. Continuînd însă, autorul îi mai

adaugă pe Petrușevici și F. Miklosich, „care precizează că bolohovenii erau răspîndiți în partea sudică a Podoliei între Nistru și Bug".

Autorul nu și-a dat osteneala să vadă pe harta geografică, unde e Brestul. Ar fi aflat că e pe Bugul vestic. Deci sînt două păreri, care nu se împacă. Printre altele greșește, afirmînd că acești din urmă doi autori fixează pe bolohoveni în partea sudică a Podoliei. Nu *sudică*, ci *nordică*!

A treia oară: vorbind că așezări slave nu sînt deloc pe Bug și Nistru, d-sa adaugă: „De altfel Bugul este numit de ruși Fluviul Negru, din cauza înfrîngerilor suferite de ei pe cursul acestei ape" (pag. 25). În notă se citează Karamzin. Într-adevăr, Karamzin, povestind despre ciocnirea dintre Boleslav al Poloniei și Sviatopolc al Kievului, [3] adeverește că rușii au numit Bugul, pe care s-a produs ciocnirea, „Negru", dar e vorba de Bugul vestic și nu de cel de sud. (Cronica Lavrentievscaia, ed. 1897).

Dar pînă unde merge haosul, în care se află autorul, se poate vedea din afirmația, pe care o face la începutul capitolului III, cum că „bolohovenii din regiunea Kievului, Haliciului și Volîniei se obligară să are și să semene grîu și mei" pentru tătari.

Prin urmare, bolohovenii, după părerea autorului, se aflau în regiunea Kievului, Haliciului și Volîniei ceea ce nu este adevărat, și nu se pomenește de Podolia, asupra căreia autorul a vorbit cu puțin mai înainte. În notă am văzut citată lucrarea recentă rusească (postumă) a lui A. C. Presneacov: ***Lecții din istoria Rusiei***, Moscova, 1939, pag. 18.

Controlînd am constatat că la mijloc e pur și simplu o traducere greșită a textului respectiv din această lucrare. Presneacov definește locul, unde era situată țara bolohovenilor, astfel: „Partea apuseană a Kievscinei și teritoriul de hotar între țara Kievului de o parte și Volînia și Galiția de altă parte", cu alte cuvinte, un colț între principatele Kiev, Galiția și Volînia, ceea ce mai precis este o parte a Podoliei de nord. Bolohovenii aveau o țară a lor proprie și nicidecum nu poate fi vorba de bolohovenii Kievului, Haliciului și Volîniei.

De la chestiunea așezării țării bolohovenilor trecem la chestiunea, cine au fost cnejii bolohoveni. Autorul scrie: „După cercetări, făcute de numeroși învățați români și străini, bolohovenii erau români" (pag. 17). În notă citează pe A. S. Petrușevici, F. Miklosich, E. Kaluzniacki, N. P. Dașchievici, N. Molceanovchi, Th. Uspenschi etc.

Aș fi curios să știu cine din învățații români a făcut cercetări în chestiunea bolohovenilor și este ascuns sub „etc."? Nu este pomenit nici unul!

În realitate nu există nici o cercetare specială a acestei chestiuni în istoriografia românească și nici o monografie cît de mică. Chiar teoria ***românească*** a bolohovenilor a fost formulată nu de români, ci de slavi (ruteni, ruși etc.). Ba și mai mult: cînd un autor român tînăr, ***Damian Bogdan***, a atins această chestiune, el s-a raliat la părerea unui autor ucrainean (Andriașev.), potrivnică originii românești a bolohovenilor, fără a-și motiva adeziunea, în studiul ***Despre elementele românești în limba ucraineană. Despre bolohoveni***, Buc. 1940.

Întîmplarea a făcut ca tocmai eu să mă fi ocupat mai mult, decît oricare altul de la noi, de bolohoveni în lucrarea mea: ***Contribuții la studiul istoriei românilor. Istoria Basarabiei***, vol. I, 1937, unde le-am consacrat 12 pag. (120–132). Autorul nu

şi-a adus aminte de această lucrare, deşi o cunoaşte, citînd-o, o dată în altă parte a lucrării sale.

Nota de mai sus a autorului poate să producă impresia că toţi autorii arătaţi în ea afirmă caracterul românesc al bolohoveilor, ceea ce nu corespunde cu adevărul. În favoarea acestei păreri s-au pronunţat numai primii trei autori, dar în afară de ei necitaţi de autor: Linnicenco şi Kostomarov.

Autorul a inventat pe un principe rus, inexistent în realitate. La pag. 19 citim: „Bolohovenii apar ca aliaţi ai galiţienilor în lupta acestora împotriva principelui „Vladimir Daniilovici". În notă: „Letopiseţul Ipatian", pag 516, şi Karamzin, vol. III. pag. 91–92. E o vădită greşeală: de fapt e vorba de Daniil Romanovici, Cronica Ipatievscaia la pag. 516 nu vorbeşte de bolohoveni, nici Karamzin nu ştie nimic de lupta bolohovenilor împotriva lui Vladimir Daniilovici.

Autorul afirmă că istoricul rus S. Soloviev recunoaşte ca principi bolohoveni pe trei boieri galiţieni: Boris Mejbojschi, Alexandru Belzschi şi Gleb Ieremeevici, ceea ce nu este adevărat. Despre primul Soloviev nu vorbeşte deloc, asupra celorlalţi doi vorbeşte numai alături de principii bolohoveni şi nu le spune „principi" (Istoria Rusiei, ed. 2, vol. I. pag. 811). În general nu înţeleg graba de a identifica pe conducători bolohovenilor (predecesori ai românilor) în unele persona din boierimea galiţiană sau din principii ruşi, în lipsa unor indicaţii precise. Să se grăbească s-o facă aceasta un autor rus sau ucrainean, dar nu un român!

De la bolohoveni trecem la brodnici. La aceeaşi pag. 19 cetim: „Principele Iuri Dolgoruki a trimis în 1146 lui Sviatoslav Olgovici... un ajutor de 14 000 de brodnici şi primeşte şi el apoi un grup de polovţi, adică brodnici şi cumani".

Pasajul conţine două erori: 1) Nu Iurie Dolgorukii primeşte un grup de polovţi, ci acelaşi Sviatoslav Olgovici şi 2) este prima dată cînd aud că polovţii se compun din brodnici şi cumani. Se ştia pînă acum că „polovţi" este o denumire rusească a cumanilor. Autorul face o „descoperire" că brodnicii sînt o parte sau un trib al polovţilor. Dar ceea ce este mai surprinzător, imediat după aceasta autorul scrie: „Ulterior sînt iarăşi pomeniţi aceşti brodnici-valahi". Mă întreb: cine sînt după părerea autorului, brodnicii în definitiv: poloviţi sau Valahi?! Oare autorul ştie?!

Iată şi o altă afirmaţie greşită, în legătură cu lupta principilor ruşi împotriva tătarilor la rîul Kalka [4] în sec. al XIII-lea. D-sa crede că principii ruşi căutau încă de pe atunci să ajungă la litoralul Mării Negre. În realitate lupta aceasta pentru ruşi avea sensul de prevenire a primejdiei tătăreşti şi nicidecum o manifestare a expansiunii spre mare. Aceasta este atît de notoriu în ştiinţa istorică rusă, încît a susţine contrariul ar fi egal cu absurditatea.

În al doilea rînd, autorul afirmă că voievodul brodnicilor Ploscănea era ameninţat de pricipii ruşi. Dumnezeu ştie de unde s-a luat această alegaţie: izvoarele istorice nu o cunosc!

Autorul reproşează istoricului ucrainean Hruşevschi [5] că dînsul nu menţionează măcar prezenţa bolohovenilor şi brodnicilor" (pag. 26). Desigur aşa e, dacă autorul se mărgineşte cu cunoaşterea părerilor lui Hruşevschi din rezumatul Istoriei lui scurte a Ucrainei, 1918, pe care ni-l dă d. Gh. Năstasă în „Viaţa Basarabiei", (1942, 1) sub titlul: ***Românii şi ucrainenii.*** Cu toată conştiinciozitatea d-lui Năstasă, rezumatul tot rezumat rămîne. Hruşevschi însă nu a meritat acest

reproş, deoarece el vorbşte de brodnici şi bolohoveni (de aceştia din urmă sub denumirea de „oameni tătărăşti") de mai multe ori, atît în *Istoria ilustrată a Ucrainei*, Kiev, 1912, la pag. 118 despre brodnici şi la pag. 122 despre „oameni tătăreşti", cît şi în *Istoria Ucrainei-Rusiei*, vol. III, Liov, 1905, despre bolohoveni la pag. 86 şi 535–536.

În chestiunea aşezării primitive a slavilor autorul citează pe Karamzin, Platonov, Solovieiv, Kliucevschi (pag. 243, n.), dar toată această înşirare de nume dovedeşte că autorul nu a cercetat de fapt mai temeinic această chestiune şi o tratează cu prea mare uşurinţă, fără a cunoaşte cea mai interesantă lucrare în această materie: Şahmatov, *Cursul de istoria limbii ruse*, Sankt Petersburg, 1916, precum şi lucrările ruseşti de geografie istorică (Seredonin ş. a.).

În ciuda adevărului istoric dl. Diaconescu face o serie de afirmaţii cu privire la extinderea suveranităţii domnitorilor Moldovei. Iată-le:

„Domnii Moldovei îşi exercitau suveranitatea asupra ţinuturilor Dubăsari, Raşcov, Vasilcău, Movilău, Iagorlîc, Balta..., Domnii făceau (acolo) danii de moşii, aplicînd jus valahicum" (pag. 58).

„Domnii Moldovei mai ales Ştefan cel Mare, au purtat şi titlul de stăpîni ai Mării Negre" (pag. 44).

Domnitorii români (Ioan Vodă cel Cumplit, Petru Şchiopul, Nicolae Mavrocordat) au recunoscut dreptul de stăpînire a moldovenilor asupra „moşiei Oxintia între Molovata şi Mocşia şi a locului pentru 4 mori în pîrîe, la gura Iagarlîcului, unde cade în Nistru" (pag. 67).

Oxintia, Molovata, Jora de Sus, Ustie, vadul Iagarlîcului, Vadul lui Vodă într-o statistică a Moldovei de peste Prut din an. 1798 sînt trecute în cuprinsul Moldovei (pag. 67–68).

„O corespondenţă din Constantinopole din anul 1613, vorbeşte de Magaroli Ali-Bassan, beglerbeg de Ozu, la graniţa valahă. Ozu era cetatea Oceacovului, şi acolo era, la limanul Niprului, în 1613, graniţa valahă" (p. 67):

S-ar putea uşor înmulţi asemene afirmaţii. Dar socot că este de prisos, pentru că din examinarea celor de mai sus se va vedea atît greşeala principală, cît şi cele secundare ale autorului.

Domnii Moldovei şi unii boieri aveau peste Nistru proprietăţi asupra pămîntului cu aşezări omeneşti (sate, oraşe). Aceasta nu înseamnă că ei exercitau pe acest teritoriu şi *jus dominii*, dreptul public al autorităţii. Chiar şi pentru timpurile vechi (în tot cazul în secolul XVI de care e vorba) se făcea distincţie între aceste noţiuni.

Jus Valachium este un drept, pe care îl respectau ţările străine pentru românii aşezaţi în ele ca un drept consuetudinar, dar aceasta nu înseamnă, că domnii români puteau aplica în ţările străine ***jus valachium***. E o mare deosebire!

Moldova, pînă la căderea cetăţilor basarabene în mîna turcilor, avea la hotarele sale un colţ al Mării Negre dar aceasta înseamnă că toată marea era moldovenească?

E firesc că Oxinta şi celelalte localităţi pomenite mai sus au fost cuprinse în statistica Moldovei din 1798, deoarece ele, fiind situate în partea dreaptă a Nistrului, făceau parte din teritoriul Moldovei între Prut şi Nistru. Autorul nu s-a uitat pe hartă. Să o examineze şi se va convinge că ele se află în actuala Basarabie.

În sfîrşit, chestiunea cu beglerbegul se datorează necunoaşterii pe necunoaşterea ce fel de funcţionar era acesta la turci. El era un fel de guvernator. Puterea beglerbergului de Ozu se întindea peste toată regiunea Ozu, adică a Oceacovului, care se termina la Nistru, acolo şi nu la limanul Niprului. Deci, nu la oraşul Oceacov, era graniţa valahă.

E suficient să deschidem cronica lui Miron Costin (ed. Kogălniceanu, vol. I, pag. 282) şi să citim pasajul cu privire la o înţelegere turco-poloneză din timpul lui Alexandru Vodă, (1620–1621), fiul lui Ilieş-Vodă: Se puneau ***Semnele hotarelor la cîmpii Oziei, despre Tighina***. E clar, deci, pe unde trecea graniţa valahă la începutul secolului al XVII-lea.

Cît de obsedat este autorul de ideea stăpînirii moldoveneşti peste Nistru se vede din faptul că d-sa afirmă aceasta şi pentru perioada de după 1798, adică pentru perioada suveranităţii ruseşti între Nistru şi Bug (pag. 153). Se ştie că ruşii şi-au luat în serios rolul lor de stăpînitori în Podolia şi Ucraina hanului, ceea ce se vede din politica lor de colonizare. Cine ar putea să creadă că ei permiteau domnilor Moldovei a exercita acolo autoritatea moldovenească?!

Dl. Diaconescu scrie că cunoscutul istoric şi om politic rus P. N. Miliukov a întocmit înainte de războiul mondial din 1914 o hartă etnografică a Rusiei, care prezintă pe români ca autohtoni atît în Basarabia, cît şi în Transnistria şi chiar peste Bug, mai înainte de colonizarea altor populaţii, deci şi a slavilor ruşi sau ucrainieni (pag. 190–191). E reprodusă şi o hartă din ***Transnistria***, an I, Nr. 4, după articolul d-lui I. Zaftur.

Autorul nu cunoaşte că propriu zis nu este vorba de o hartă separată, ci de o lucrare foarte cunoscută a lui Miliukov despre ***Istoria culturii ruseşti***, vol. I, unde, vorbind despre colonizarea rusească a sudului Rusiei, dînsul prezintă pentru demonstrare o hartă a colonizării pe care a reprodus-o ulterior şi într-o lucrare din străinătate. Miliukov însă pune pe români alături de celelalte popoare alogene ale Rusiei, fără a pronunţa un cuvînt asupra timpului, cînd au apărut românii în aceste locuri.

Prin urmare, putem numai conchide în mod logic că întrucît ruşii au venit în Transnistria, ca colonizatori, ei au găsit acolo pe români. Şi nu trebuie să-l transformăm pe Miliukov într-un amic al nostru, cîtă vreme el ne tăgăduieşte nu numai Transnistria, ci şi Basarabia.

Trec peste unele erori de mai mică importanţă. „Autorul numeşte Hersoneşul din Crimeea „Cherson" (pag. 60), crede că cuvîntul „cozac" înseamnă tătăreşte pribeag (pag. 69), pe cînd de fapt înseamnă om liber fără adăpost şi pămînt, golan, vagabond flămînd (P.. A. Kuliş, ***Istoria reunirii Rusiei***, S. Peterb, 1874, vol. I, pag. 132), socoteşte că radicalul ***nij*** (corect ***niz***) de la cuvîntul ***Nisovii*** (Cazaci) (pag. 70) înseamnă „salaşul cel nou, pe cînd înseamnă „jos" şi Cazacii Nizovii" înseamnă „Cozaci cei de jos", datează anexarea Ucrainei cu anul 1655, în loc de 1654 (pag. 79).

O mulţime de greşeli, sînt făcute în transcrierea numelor şi denumirilor, de exemplu: Volhinia în loc de Volînia (pag. 19, 76), veneţii (pag. 34, 26–27) în loc de venezii, Gadeaţk (pag. 81) în loc de Gadeaci, hatmanul Samuilovici (pag. 82–83, 90, 91) în loc de Samoilovici, tîrgul Sobotov (pag. 85) în loc de Subotovo generalul Seremetov (pag. 106) în loc de Seremetev, generalul Suvarov (pag. 177) în loc de Suvorov etc.

Nu am epuizat greşelile, dar munca aceasta e ingrată şi cred că şi cele aduse spre demonstrare sînt suficiente pentru a da imaginea operei d-lui Diaconescu. Cînd te gîndeşti cîtă muncă a fost cheltuită la alcătuirea acestei voluminoase lucrări şi cîte dificultăţi au fost înlăturate din calea apriţiei ei tehnice, te cuprinde un sentiment de profund regret. Cu mai multă modestie şi cu o revizuire prealabilă a conţinutului lucrării din partea unui cunoscător competent s-ar fi putut evita greşelile, care fac din carte un îndreptar dubios şi fals.

Urmează trei broşure de popularizare a problemei: prima a d-lui ***P. Şt. Illin Transnistria şi Ucraina***, pag. 23, extras din revista ***Viaţa Basarabiei***, 1941, Nr. 11, care mai mult sau mai puţin e o corectă expunere a unor momente din trecutul Transnistriei, mai ales a chestiunii bolohovenilor, dacă lăsăm la o parte unele exagerări ale autorului, ca de exemplu: identificarea principilor bolohoveni cu unii boieri galiţieni (pag. 11), explicaţia numelui satului Perescina cu Perii Seci (pag. 28) şi păreri greşite cu privire la inexistenţa proprietăţii individuale în Rusia (pag. 19).

A doua: *N. P. Vaidomir*, ***Drepturi româneşti în Transnistria***, Mediaş, 1942, 82 pag., prezintă o sinteză a cunoştinţelor istorice pe bază de articole, publicate în ziarul ***Transnistria***.

A treia: *Căpitan Ioan Mailat*, ***Transnistria***, Buc. 1942, 144 pag. Autorul dă întîi o privire geografică a Transnistriei, descriind caracterul fizic al acestei regiuni cu arătarea trecerilor peste Bug şi Nistru etc., apoi un istoric al regiunii, unde după ce vorbeşte despre aşezarea tracilor expune pe rînd năvălirile barbare (după datele manualelor) şi trece direct la colonizările româneşti între Nistru şi Bug.

Autorul afirmă că tătarii au stăpînit teritoriul dintre Nistru şi Bug de la 1233 şi pînă la 1792 d. H. (pag. 65–66) şi după aceasta continue:

„Prima colonizare a provinciei dintre Nistru şi Bug a fost începută de turci, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea ca o stavilă contra invaziei tătarilor, trimiţînd în acest scop pe Constantin Duca Vodă la 1693 ca domn al Moldovei. El este socotit ca primul colonizator al provinciei de dincolo de Nistru printr-o operă negativă politică în Moldova, căci a început persecuţiile contra moldovenilor dintre Nistru şi Carpaţi, iar aceştia fugeau peste Nistru" (pag. 66). „Partea dintre Nistru şi Bug denumită acum Ucraina Moldovenească se uneşte cu Moldova. Această stare de lucruri nemulţumeşte pe hatmanul Samuilevici, care se arată ostil planului lui Duca Vodă şi a turcilor. Însă moldovenii ajung cu timpul în funcţiile înalte ale Ucrainei lui Samuilevici şi reacţia acestuia contra colonizărilor înfăptuite este acum anihilată" (pag. 67).

Autorul a luat informaţii despre Constantin Duca, probabil, din articolul d-lui Smochină din ***Moldova Nouă*** (1935, Nr. 1), dar uitîndu-se pe lista domnitorilor şi văzînd că cronologia dată de d-sa (1679) e greşită, o îndreaptă în 1693.

Citatele de mai sus conţin o mulţime de ***perle***, care trădează o completă ignoranţă istorică a autorului: 1) În Transnistria au avut loc de la jum. sec. al XIII şi pînă în sec. XIX diferite dominaţii: lituaniană, poloneză, tătărască, deci nu una singură tătărească, 2) Turcii nu s-au ocupat de colonizarea Transnistriei nici direct, nici pe cale indirectă, adică punînd în Moldova un domn care să persecute pe moldoveni spre a-i sili la emigrare peste Nistru; interesul lor se reducea la administrarea Ucrainei turceşti, 3) Invazia tătarilor a avut loc în sec. XIII, iar în

sec. XVI, de care merge vorba, ei erau prieteni şi vasali ai turcilor, 4) Pentru administrarea Ucrainei, turcii au numit ca hatman nu pe Constantin Duca în 1693, ci pe Gheorghe Duca în 1681; 5) la numirea lui Constantin Duca, domn al Moldovei, hatmanul Samoilovici (şi nu Samuilevici) era mort în Siberia de patru ani; 5) rolul cazacilor, proveniţi din Moldova, în hătmănia lui Samoilovici nu era atît de covîrşitor, încît să anihileze acţiunea hatmanului.

Cred că aceste semne de agramatism istoric mă dispensează de obligaţia de a examina mai extins, partea istorică a broşurii.

Autorul mai vorbeşte de bolşevism după informaţiile culese din cartea lui Jean Riviere: ***L'U.R.S.S. dans le Monde***, Paris, 1935, vădit insuficientă, mai ales acum, cînd putem uşor extrage informaţii din sursa directă a scrierilor sovietice.

Urmează expunerea Republicei Moldoveneşti Socialiste conform articolului d-lui N. Smochină ***Republica Moldovenească a Sovietelor*** (din „Moldova Nouă" Nr. 1, 1935), cîteva ordonanţe de organizare a Transnistriei după trecerea ei sub autoritatea românească şi, în sfîrşit, drepturile româneşti asupra Transnistriei, unde găsiţi pe Darius Histaspe, Suza, Persepolis, Damasc, Burebista, Traian, tătari, ruşi, bine amestecaţi la un loc. Cîteva hărţi.

Ne mai rămîn două lucrări, consacrate unor chestiuni speciale şi răzleţe din istoria Transnistriei.

1. *I. Damian, **Oraşul antic Olbia şi vechile popoare în spaţiul dintre Nistru şi Bug.*** Buc., 1942, pag. 12, o încercare de a prezenta o mică dare de seamă asupra săpăturilor şi cărţilor .apărute în limba rusă cu privire la acest oraş vechi, dar incompletă.

2. *G. Bezviconi **Roirea familiilor româneşti peste Nistru,*** 28 pag., extras din revista ***Cetatea Moldovei***, an II, vol. III, Nr. 14, 1941. Autorul şi-a luat sarcina să arate ce familii româneşti s-au afirmat în trecutul Rusiei şi Ucrainei şi se pare că e cea mai completă expunere genealogică, pe care o avem în această materie. Autorul nu urmăreşte scopul să ne dea o înşirare a familiilor româneşti în Transnistria, însă broşura conţine şi un material interesant în această privinţă. D-sa ar fi cel mai indicat să facă şi o încercare specială cu privire la Transnistria, stăruind asupra familiilor româneşti, trecute în această provincie.

Înainte de a termina această schiţă, ţin să mai adaog că înainte de Crăciun, anul trecut, am publicat la Odesa în limba rusă o broşură de 40 pag. sub titlul ***Istoria Transnistriei***, împărţind materialul în trei perioade, după cum am arătat la începutul acestui studiu, şi subîmpărţind perioada nouă în următoarele titluri: ***Aşezarea românilor în Transnistria în sec. XVI; Aşezarea lor în sec. XVII; Turcii în Polonia şi Ucraina moldovenească; Rolul românilor în mişcările poporane din sec. XVIII; Ucraina hanului, colonizarea sudului Rusiei şi expansiunea etnică românească; Colonizarea sudului Transnistriei; Transnistria, în ajunul revoluţiei din 1917 şi sub puterea bolşevicilor.*** Broşura are două hărţi şi o schemă – vederea cetăţii Hadjibei în sec. XVIII. Ea nu prezintă, decît o scurtă sinteză generală a trecutului Transnistriei (regiunea dintre Nistru şi Bug).

NOTE

[1] Autorul şi-a limitat comentariul său, în mod natural, pînă la anul publicării acestui articol, 1943. După această dată au mai apărut o serie de studii importante, unele dintre ele fiind cuprinse în acest volum, iar altele semnalate de editor în *biografia selectivă*.

[2] La 15 iunie 1215, nobilii englezi au reuşit să impună regelui lor, Ioan Fără de Ţară (1199–1216), *Magna Charta Libertatum*, care consacră juridic privilegiile marilor seniori: autoritatea regală se află sub controlul aristocraţiei, menţinîndu-se, totuşi, administraţia centrală de stat.

[3] Boleslaw cel Viteaz (1000–1025), declarat rege al Poloniei în 1025, a avut capacitatea să profite de slăbiciunile Kievului, provocate de luptele interne declanşate după moartea marelui cneaz Vladimir (980–1015), ocupînd în anul 1018 oraşul Kiev.

[4] Bătălia de la Kalka s-a petrecut la 16 iunie 1223, oastea cnejilor ruşi şi a cumanilor fiind zdrobită de tătari. Atacurile mongole împotriva ruşilor au continuat în anii următori: 1237, tătarii conduşi de Batu ocupă Reazanul; la 4 martie 1238, armata cneazului Juri Vsevolodovici din Vladimir-Suzdal a fost nimicită pe rîul Sit; în 1239, a avut loc a doua campanie tătară împotriva ruşilor, cînd marea căpetenie Batu cucereşte cnezatele din sudul Rusiei, pentru ca în 1240 să ocupe şi să distrugă Kievul. Începutul luptei ruseşti de eliberare de sub dominaţia tătară care a durat cîteva secole, îl constituie victoria de la Kulikovo din 8 septembrie 1380, cînd cneazul rus Dimitrie Donskoi a înfrînt oştile tătare conduse de Mamai.

[5] Mihail Hruşevschi (1866–1934) istoric ucrainean naţionalist şi panslavist. Principala sa lucrare este: *Istoria Ucrainei ruseşti*, Lwow, 1906–1934, 10 volume, în care încearcă să fundamenteze istoric pretenţiile austriace asupra Ucrainei, iar mai apoi demonstrează necesitatea creării unui stat ucrainian independent şi, deci, desprins din U.R.S.S.

ROMÂNII ŞI STRĂMOŞII LOR* ÎN ISTORIA TRANSNISTRIEI

Noţiuni generale

Regiunea dintre Nistru şi Bug mult timp n-a avut în documente nici o denumire.

Pentru prima dată la jumătatea secolului al XII-lea d. H., în cronicile ruseşti, apare pentru o bucată nord-vestică a ei, numele ***ponizie***, adică regiunea de vale, cu oraşul Bacota în frunte, în deosebire de regiunea de deal, care era Galiţia şi aparţinea principilor galiţieni. Cel mai estic hotar al Poniziei era oraşul Uşiţa [1].

Teritoriul vecin spre est, pînă la rîul Bug, era denumit ***Pobojie***, adică regiunea ***la Bug*** [2].

Sub lituanieni, care la sfîrşitul secolului al XIV-lea au pus stăpînire pe toată regiunea dintre Bug şi Nistru pînă la Mare, apare numele de ***Podolia***. În actul prin care Witold căpăta de la Hadji-Ghirai posesiunile tătăreşti, cuvîntul Podolia este întrebuinţat în sensul teritoriului dintre Nistru şi Bug pînă la Mare, cuprinzînd localităţile Cameniţa, Braţlav, Hadjibei şi dincolo de Bug Gercasî [3].

De la lituanieni această denumire a fost împrumutată de către polonezi. Cronicarii şi scriitorii poloni din secolul al XVI-lea vorbesc de Podolia în acelaşi sens [4].

În afară de acest sens general, numele de Podolia se întrebuinţează şi într-un înţeles mai restrîns. În 1434 poloni, au rupt din sînul Lituaniei teritoriul ei nord-vestic pînă la rîul Murafa şi l-au denumit ***voievodatul Podoliei***, pe cînd Podolia estică, sau Braţlavscina (cu oraşul Braţlav), rămînea în cuprinsul Lituaniei pînă la ***Uniunea polono-lituaniană*** de la Lublin din 1569.

De la jumătatea secolului al XVI-lea, în opoziţie cu vechea idee a Podoliei întregi (pînă la Mare), acest nume începe să fie aplicat numai părţii ei de nord pînă

---

* *Cu ocazia împlinirii unui an de la intrarea armatei române în Odesa (16. X. 1941–16. X. 1942), Direcţiunea Culturii Guvernămîntului Transnistriei a socotit oportună publicarea în limba rusă, pentru uzul populaţiei locale transnistriene,a micului meu studiu sub titlul* ***Istoria Transnistriei***, *Odesa, 1942.*

Avînd în vedere că şi în interiorul ţării se manifestă un interes viu pentru această problemă, am revăzut tot cuprinsul lucrării mele, am completat unele lacune, pe care le-am putut observa, şi mai ales am căutat să prezint într-o expunere mai amănunţită chestiunea strămoşilor noştri ***Bolohoveni.*** *În această formă nouă şi sub un titlu mai adecvat conţinutului, apare ediţia românească a* ***Istoriei Transnistriei***, *lucrarea de faţă, ca o contribuţie ştiinţifică a Institutului de „Istorie Naţională A.D: Xenopol", la lămurirea marilor probleme naţionale ale epocii de răspîntie a neamului românesc. (A.V. Boldur).*

la linia rîurilor Iagorlîc (afluent al Nistrului) și Codîma (afluent al Bugului). La sud de această linie pînă la Mare se întindea *Ucraina Hanului*.

Nici sub ruși în secolul al XIX-lea teritoriul nistro-bujan nu prezenta o unitate, fiind divizat între două gubernii: nordul a intrat în gubernia Podolscaia, iar sudul în gubernia Hersonscaia.

Cuvîntul ***Transnistria***, pe care îl întrebuințăm noi, este un cuvînt, ce se întîlnește uneori în lucrări istorice poloneze pentru a însemna Moldova, și în această accepțiune el nu este, decît un simplu termen de localizare. Cînd îl pronunțăm noi, la acest sens al locului (firește în direcția de est și nord-est), mai adăugăm și un altul, anume acela de a însemna continuarea dincolo de Nistru a spațiului ocupat de români. Într-adevăr, se știe că între Nistru și Bug se află o populație românească destul de numeroasă, care a jucat în istoria acestui teritoriu interfluvial un rol însemnat[5].

Dar și mai mult, expansiunea etnică românească nu s-a oprit la Bug. O vedem și dincolo de acest rîu, pînă la Nipru, precum într-o proporție mai mică în toate colțurile vastului imperiu rusesc de odinioară, în Crimeea, Caucaz, dincolo de Volga și în Siberia.

Ne mărginim însă ținta. Vom supune examinării noastre numai teritoriul dintre Nistru și Bug, care ne interesează în legătură cu evenimentele zilei, cu războiul nostru din Răsărit și cu cucerirea de către armata română a teritoriului nistro-bujan.

De unde provine populația românească a acestui teritoriu? Ce împrejurări istorice au creat-o? Este ea oare o revărsare relativ recentă a maselor românești, care nu încăpeau în hotarele înguste dintre Dunăre, Tisa și Nistru, sau prezintă un fenomen mai vechi de așezări statornice în timpul secolelor?

Vom răspunde la această serie de întrebări perfect obiectiv pe baza materialului documentar și a lucrărilor de istorie.

Întru-cît acest teritoriu a avut o soartă foarte schimbătoare și deseori a trecut din mînă, sub dominația politică a diferitelor state, informațiile cu privire la el găsim în lucrările istorice ale tuturor popoarelor inconjurătoare: ruși, ucrainieni, polonezi, lituanieni și români[6].

Vom prezenta numai o sinteză generală scurtă, oprindu-ne mai substanțial asupra participării în viața Transnistriei a românilor și a strămoșilor lor.

Transnistria a trecut în cursul istoriei sale pînă în zilele de azi prin dominația următoarelor popoare:

1. Sciții și Geto-Dacii (sec. VII a. H.–sec. I d. H.).
2. Năvălirea diferiților barbari (s. II d. H.–$^1/_2$ XII d. H.).
3. Bolohovenii la Nord și cumanii la Sud ($^1/_2$ XII–$^1/_2$ XIII).
4. Bolohovenii la Nord și Tătarii la Sud ($^1/_2$ XIII–$^1/_2$ XIV).
5. Lituanienii ($^1/_2$ XIV–$^1/_2$ XV).
6. Polonezii la Nord-Vest și lituanienii în restul teritoriului ($^1/_2$ XV–$^1/_2$ XVI).
7. Polonezii și lituanienii la Nord și tătarii la Sud ($^1/_2$ XVI–XVII).
8. Turcii și tătarii (1672–1699).
9. Polonezii la Nord și tătarii la Sud (1699–1792).
10. Rușii (de la 1792 la Sud și de la 1793 la Nord, pînă în zilele noastre).

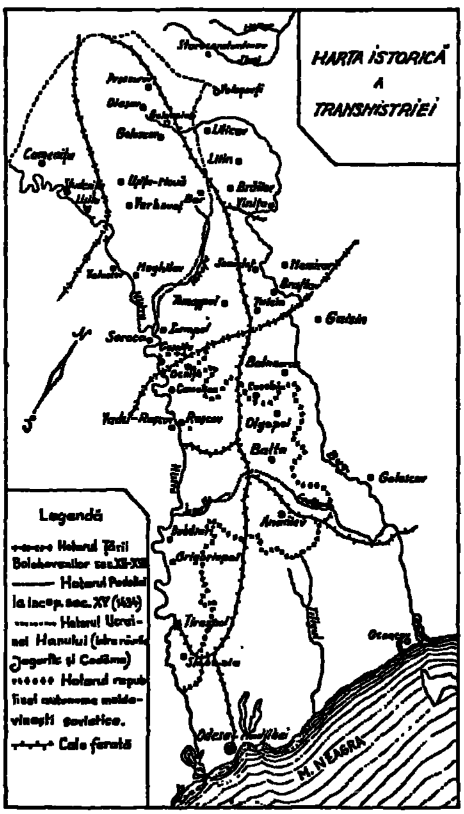
Simplificînd această variație de dominații, le-am putea repartiza în următoarele trei perioade:

1. Perioada veche: sec. al XII-lea a. H.–$^1/_2$ sec. al XII-lea d. H.; începe cu dominația Geto-Dacilor și se termină cu năvălirea barbarilor.
2. Perioada medie: sec. al XII-lea d. H.–$^1/_2$ sec. al XVI-lea; începe dominația Bolohovenilor la Nord și a cumanilor și tătarilor la Sud și ajunge la dominația lituaniană peste tot, căreia la sfîrșitul perioadei se răpește o bucată din partea de Nord-Vest a Transnistriei de către polonezi.
3. Perioada nouă: $^1/_2$ sec. al XVI-lea–sec. al XX-lea. În această perioadă domnesc Polonezii la Nord, cu excepția unei bucăți mici de timp (1672–1699) în favoarea Turcilor, și Tătarii la Sud, pînă la secolul al XIX-lea, de la care pornește dominațiunea rusească.

Sau și mai scurt:

1. Perioada scito-geto-daco-lituaniană.
2. Perioada bolohoveno-tataro-lituaniană.
3. Perioada polono-tataro-turco-rusească.

Vom proceda la caracterizarea lor. Harta istorică a Transnistriei ne va înlesni urmărirea istoriei ei.

CAP. I.

Perioada veche

Pe la anul 1.000 a. H., în Transnistria şi dincolo de Bug pînă la rîul Cuban, locuiau cimmerienii, care e posibil să fi fost traci şi s-au stabilit în Nordul Mării Negre cu şase sute de ani mai înainte[7]. Acum începe o mare mişcare scitică, atrasă de Marea Neagră. Treptat în timp de trei secole sciţii reuşesc să silească pe Cimmerieni să se retragă şi să se mute în Asia.

În secolul al VII-lea a. H. îi vedem pe sciţi stabiliţi în Europa centrală şi de Sud-Est. Ei pun stăpânire pe malul Mării Negre[8]. Însă aceşti barbari, în majoritatea lor de stepă, de origine iraniană, erau foarte toleranţi, ei nu se amestecau în mersul vieţii locale a Geto-Dacilor agricultori. Nu împiedicau de asemenea pe greci, veniţi să facă comerţ, să-şi stabilească factorii pe ţărmul Mării Negre şi chiar să-şi creeze oraşele lor.

Una din aceste colonii, Olbia, care era situată la limanul Niprului pe partea dreaptă a Bugului sudic, , la revarsarea lui în liman în apropiere de satul Parutino, judeţul Oceacov, întreţinea întinse legături comerciale cu sciţii din Ardeal.

Geto-Dacii, care încep să fie cunoscuţi lumii antice de la părintele istoriei Herodot, deşi erau supuşi sciţilor, îşi păstrau totuşi obiceiurile şi religia, bazată pe nemurirea sufletului şi pe venerarea zeului Zamolxis *vindecător*[9]. Cît de mare era tăria sufletească a acestui popor, se vede din faptul că el a reuşit, la jumătatea secolului al VI-lea a. H., să tracizeze pe sciţii din Ardeal, care se aflau sub ascultarea regelui scitic Spargapeithes[10].

În Transnistria domnea atunci regele scitic Ariapeithes. El îşi avea reşedinţa la Olbia.

Între ambele regate scitice se făcea un comerţ foarte intens. Olbia era situată la începutul marelui drum spre Galiţia şi Ungaria peste Moldova şi Ardeal. Atunci olbienii nu cunoşteau încă valea Dunării, dar înainte de anul 500 a. H. Ariapeithes a luat în căsătorie pe o femeie greacă din Histria, de la care a avut un fiu numit Scyles[11].

Din cauza unui accident de frontieră şi datorită trădării, Ariapeithes a fost ucis de Spargapeithes. Scyles a ocupat locul tatălui. Fiind învăţat de mama sa greceşte şi însuşindu-şi cultura greacă, el începe legături mai întinse cu histrienii, care erau tracii elenizaţi, şi astfel se deschide un drum nou pentru întărirea influenţei tracice în Olbia şi Transnistria.

Atunci influenţa greacă se întindea pînă în Crimea şi o parte a Caucazului la Mare. În actualul oraş Cherci, în sec. V-lea a. H. apare un stat nou ***Imperiul pontic al Bosforului***, care se afla sub influenţa grecilor şi avea în componenţa sa pe sciţi, cimmerieni-traci, sindi, meoţi şi alte elemente etnice[12].

În secolul al IV-lea a. H. alături de Olbia, în actuala Basarabie de Sud, în Bugeac aflăm despre activitatea regelui Atheas, iar mai tîrziu în sec. III apare aci regele Dromihaetes, care activează în oraşul Helis, actuala Chilia[13].

Pe la sec. al IV-lea a. H. se produce migraţia celtică spre Orient. În cursul secolului al III-lea a. H. ei ajung nu numai la Nordul românesc, Moldova şi

Basarabia, dar şi în părţile vecine din Ucraina, pînă în Olbia. Astfel la influenţele anterioare, scitică şi greacă, se adaugă şi influenţa celtică.

Prin urmare, Geto-Dacii în Sciţia, mare de atunci prezentau un element de bază, şi desigur se apropia momentul, cînd ei, prinzînd curaj şi organizîndu-se, trebuiau să refuze ascultare popoarelor suprapuse.

În secolul III–II a. H. Geto-Dacii încep să atace oraşele greceşti de la Pont şi în primul rînd Olbia.

Marele rege get Burebista în anul 50 a. H. întemeiază un mare stat geto-dac Dacia, în compunerea căruia au întrat nu numai Moldova şi Muntenia de mai tîrziu, dar şi teritoriul dintre Bug şi Nistru, inclusiv Olbia. Timp de un secol şi jumătate acest teritoriu se află sub directă dominaţie geto-dacă.

Dar interesele imperiului roman cereau măsuri de asigurare a păcii la hotarul lui nord-estic. Primul semn al ofensivei romane asupra teritoriului geto-dac are loc în anii 52–53 d. H. Guvernatorul Moesiei Tiberius Plautis Silvanus Aelianus, făcînd o expediţie împotriva sarmaţilor, trece în actuala Basarabie, cucereşte colonia grecească Tiras de la limanul Nistrului, îşi continuă drumul peste Nistru, ocupă Olbia şi ajunge pînă la Hersones. Tiras a trecut sub regimul roman, iar Olbia şi Hersonesul au acceptat protecţia romanilor, fără a se supune suveranităţii romane[14].

După acest preludiu, la începutul sec. al II-lea d. H. împăratul roman Traian cucereşte Dacia (an. 106), formînd din ea provincia Dacia Felix şi o adăugă la Moesia Inferior. Întinderea lor nu depăşea cursul mijlociu al Nistrului. Geţii ce n-au întrat în compunerea acestor provincii, şi-au păstrat independenţa. Dar romanii ocroteau şi ţinuturile vecine cu Dacia dincolo de Pyretos (Prut) şi Tyras (Nistru), chiar pînă la Bosforul cimmerian[15].

Mărindu-se presiunea goţilor asupra posesiunilor romane, împăratul roman Aurelian în an 271 d. H. părăseşte Dacia. Sub presiunea barbară Olbia dispare de pe faţa pămîntului.

Prin teritoriul dintre Nistru şi Bug trec hordele năvălitorilor, goţi, huni, avari, slavi.

Pentru secolul al VI-lea se vorbeşte în izvoarele bizantine de anţi.

Unii istorici ruşi şi ucrainieni socotesc că anţi sînt strămoşi ai slavilor orientali. Şahmatov scrie: ***Leagănul poporului rus a fost teritoriul anţilor din regiunea dintre Prut şi Nistru***[16]. Istoricul ucrainean M. Hruşevchi crede că ucrainenii apar în istorie pentru prima dată sub numele de anţi[17].

Desigur identificarea anţilor cu slavii şi mai ales cu ucrainenii este numai o ipoteză, care îşi are şi mulţi adversari. Iată cîteva păreri ale altor autori ruşi. S. Soloviev scrie că slovenii şi antii erau cunoscuţi în vechime sub numele de sporoi, în care cercetătorii mai noi văd pe sîrbi[18]. V. Cliucevschi crede că Carpaţii prezintă cuibul comun al tuturor slavilor, deci slovenii şi antii, ieşiţi de acolo, erau strămoşi ai tuturor slavilor[19]. G. Vernadschi ajunge la concluzia că anţii nu erau un popor slav pur, ci un trib dominat de sarmaţi, şi locul lui de aşezare a fost regiunea Oscol, afluent al rîului Doneţ[20]. În sfîrşit şi un ucrainean Parhomenco nu este dispus să pună pe primii ucraineni în legătură cu anţii. Anţii nu au lăsat urme pe malul nordic al Mării Negre şi sînt mai degrabă acei slavi care se aflau în relaţii mai strînse cu chazari. În tot cazul ei nu pot să fie socotiţi strămoşi ai Slavilor orientali în general[21].

Cît de complicată este această chestiune se poate vedea şi dintr-o studiere specială a anţilor, făcută de N. Zupanic[22].

M-am oprit mai amănunţit asupra acestei chestiuni, deoarece deseori se abuzează de această ipoteză pentru a dovedi vechimea aşezărilor slave, ruse şi ucrainene, nu numai în Transnistria, ci şi în regiunea dintre Prut şi Nistru.

După anţi urmează alţi barbari: ulgari (sec. VII), chazari (sec. VIII), unguri (sec. IX), pecenegi (sec. IX–X), cumani (sec. XI–XII) şi tătari (sec. XIII).

Pe timpul întemeierii statului rusesc kievean (sec. al IX-lea) letopiseţul rusesc vorbeşte de prezenţa între Bug şi Nistru a gintei Tiverţi, care e posibil să fie reînviaţi, sub noua denumire, ţeuriscii de neam dac[23].

Ginţile slave lăţindu-se încep să se organizeze în stătuleţe. Apare o lume politică nouă, acea a slavilor orientali.

Partea de nord a Transnistriei nu aparţinea atunci principilor ruşi. Numai de la jumătatea secolului al XII-lea o parte a Podoliei, colţul ei vestic, la nord de Nistru, sub nume de ***Ponizie***, a fost cucerită de principii galiţieni.

Ne punem întrebarea: care a fost soarta geto-dacilor, strămoşi ai românilor, sub presiunea barbarilor năvălitori?

Atît geto-dacii independenţi, cît şi cei romanizaţi, s-au răspîndit prin teritoriul la nord şi est de Nistru, ajungînd în bazinul Niprului şi afluentului lui Pripiati. Şi acum încă în regiunea Niprului se află diferite denumiri de localităţi de provenienţă geto-daco-romană, de exemplu: Romen, Romnî Volhovţi etc., care se trag din romani, atît în forma pură, cît şi în forma slavă ***Vlahi, Volohi***.

Într-un colţ al Bugului sudic, acolo unde el formează o mare cotitură, şi peste ea, ajungînd pînă la rîurile Sluci şi Homor, răsare ţara bolohovenilor, păstrîndu-ne în numele lor o indicaţie asupra soartei istorice a geto-dacilor. [2]

CAP. II
Perioada medie

1. *Ţara Bolohovenilor, strămoşi ai românilor şi precursori ai mişcării căzăceşti.*

Bolohovenii, după cum arată însuşi numele lor, erau vlahi, strămoşi ai românilor. Ţara Bolohovenilor (sec. XII–XIII), conform cronicilor ruse, era situată între principatul kievean la nord-est şi est, principatul galiţian şi Volînia la vest şi cumanii la sud. Ea se întindea prin părţile superioare ale Bugului sudic, pe ambele lui maluri, prin părţile superioare ale rîului Sluci, pînă la afluentul lui, Homor, şi prin părţile superioare ale rîului Teterev, afluent al Niprului. La sud ea atingea probabil Nistru.

Cu alte cuvinte această ţară era situată acolo, unde vedem acum oraşele Proscurov, Staroconstantinov, Leticev, Litin, Viniţa, Derevici, Gubin, ş.a., satele Volosovţi. Golovcinţi, Olşov, Goloscov, care după toată probabilitatea a fost pe vremuri capitala acestei ţări Bolohov (şi nu Bolehov din Galiţia, după cum se credea greşit de unii)[24].

Sîntem îndreptăţiţi să bănuim că bolohovenii trăiau sub regimul gentilic, fiind conduşi de şefii ginţilor.

Bolohovenii aveau oraşe, adică locuri întărite şi cetăţi, şi hotarul lor sudic era întărit printr-un val de pămînt, care ***şărpueşte***, de unde vine şi denumirea lui de ***Zmiev val***, ***Val al Şarpelui*** [25].

Bolohovenii luptă permanent pentru apărarea independenţei lor împotriva principelui Daniil din Galici, care prezintă pentru ei o veşnică ameninţare. Cu năvălirea tătarilor situaţia se schimbă. Datorită lor populaţia bolohoveană se eliberează de sub influenţa principilor galiţieni. Bolohovenii se supun benevol Tătarilor, luîndu-şi obligaţia să plătească un tribut anual în natură (cereale), dar cîştigînd astfel libertatea[26]. Din cauza apropierii tătaro-bolohovene cronicele ruse îi numesc pe bolohoveni „oameni tătăreşti“ [27].

Punîndu-şi speranţe în ocrotirea tătarilor, ei atacă principatul halicio-volînean, însă sînt înfrînţi. Daniil dă foc oraşelor bolohovene. Bolohovenii îşi mai menţin un timp oarecare independenţa. Însă în 1257, folosindu-se de slăbiciunea tătarilor, Daniil încorporează ţara Bolohovenilor în principatul halicio-volînean.

Lovitura a fost, probabil, foarte puternică. Altfel nu ne putem explica dispariţia ulterioară a bolohovenilor din izvoarele istorice.

După aceste scurte informaţii de orientare generală, e nevoie să ne oprim şi asupra unor detalii ale chestiunii bolohovene, întrucît în istoriografia românească nu s-a dat suficientă atenţie acestei chestiuni, şi la noi nu se cunosc rezultatele, la care a ajuns ştiinţa istorică rusă şi ucraineană, iar cele 12 pagini, pe care eu le-am consacrat bolohovenilor în 1937 în lucrarea mea ***Istoria Basarabiei***, vol. I (pag. 120–132), au trecut aproape neobservate de istoricii noştri.

Chestiunea ţării bolohovenilor este una din cele mai interesante probleme ale istoriei românilor şi merită să fie tratată mai amănunţit, în legătură cu toată discuţia ştiinţifică, ce a avut loc în jurul ei.

Supunînd cercetării ştirile despre ţara bolohovenilor, trebuie să distingem trei părţi ale chestiunii, anume: 1) unde a fost situată ţara bolohovenilor, 2) cine au fost bolohovenii şi 3) cine au fost principii („cnejii“) bolohoveni.

Vom răspunde la aceste întrebări pe rînd. Fixarea hotarelor acestei ţări provoca la început dificultăţi, deoarece într-un loc al cronicei Ipatievscaia se vorbeşte despre un conflict dintre Boleslav, principe al Mazoviei şi bolohoveni, de unde se trăgea concluzia că ţara bolohovenilor, era situată undeva în apropiere de Mazovia, adică la Bugul vestic, prin părţile Volîniei sau Galiţiei. Istoricul Karamzin credea că ţara bolohovenilor este vecină cu principatul Mazoviei[28].

Istoricii galiţieni nu se pronunţau la fel. Zubriţchi o plasa la sud, la hotarele Volîniei şi Haliciului în Podolia, între Bug şi Nistru, Petruşevici – pe malurile Bugului sudic şi, în sfîrşit, Şaranevici – în regiunile „deasupra Bugului“ în Podolia[29].

Istoricii şi geografii ruşi, care scriau pe la jumătatea secolului al XIX-lea, au renunţat la Volînia şi Galiţia, ca local aşezării bolohovenilor, sprijinind cealaltă ipoteză, a Podoliei. N. Barsov şi I. D. Beliaev, în confomitate cu mărturiile cronicilor ruse, s-au oprit hotărît la fixarea teritoriului Ţării Bolohovenilor „în guberniaa Cameneţ-Podolscaia, la nord-est de Nistru, pe ambele maluri ale Bugului estic (sudic)“ [30].

Totuşi aceste menţiuni zgîrcite nu puteau să fie socotite suficiente pentru a elucida chestiunea completamente.

Numai după ce N. P. Daşchevici a prezentat referatul său, cu privire la „Ţara Bolohovenilor şi însemnătatea ei, în istoria rusească" la al treilea congres arheologic, ce s-a ţinut în Kiev, în August 1874[31], hotarele acestei ţări au fost definite cu oarecare aproximaţie şi în tot cazul nu a mai rămas nici un dubiu, unde era situat nucleul ei.

Acest autor scrie: „Această ţară era situată prin părţile superioare ale Bugului (sudic) şi afluènţii lui, pe ambele lui maluri, pînă la cotitura lui spre Sud, prin părţile superioare ale rîului Sluci pînă la confluenţa cu Homor şi prin părţile superioare ale rîului Teterev şi afluenţii lui, nu mai departe de Gnilomet. Astfel Bolohovo se afla la punctul atingerii (hotarelor) vechilor ţări Galiţia, Volînia şi Kiev, şi ocupa partea sudică a judeţului actual Novogradvolînsc, partea răsăriteană a judeţelor Staroconstantinov şi Proscurov, tot judeţul Leticev şi, e posibil, de asemenea partea sud-vestică a judeţului Jitomir şi partea vestică a judeţului Berdicev"[32].

Această localizare a ţării bolohovenilor s-a făcut pe bază de cercetare a toponomiei podolene şi prin compararea ei cu informaţiile cronicelor ruse, mai ales cu cele ale cronicii Ipatievscaia.

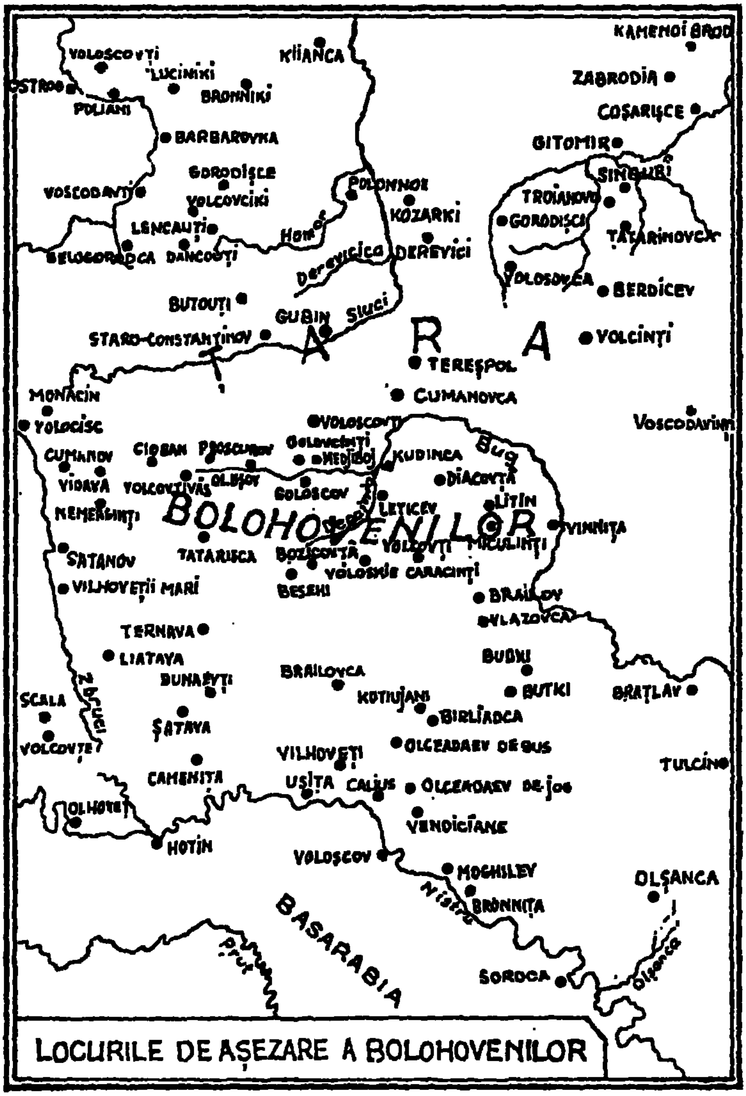
Ipoteza lui Daşchevici a fost sprijinită ulterior de istoricul ucrainean M. S: Hruşevschi, care a găsit în documentele Metricei Lituaniene din Archiva Ministerului Justiţiei din Moscova o „carte" („list") al reginei poloneze Bona, 1553, în care se vorbea despre sate peste rîul *Gorîni la Bolohovo* („za Gorîneiu na Bolohove"). Din acest document se vede, că numele „Bolohovo", cuprindea la jumătatea secolului al XVI-lea, „un teritoriu vast", care în acest timp era pustiu în întregime sau în parte[33].

Satele se aflau în stărostia Cremeneţ, a cărei întindere o putem vedea pe harta, anexată la articolul lui Hruşevschi şi reprodusă de mine aici.

Teritoriul bolohovean e situat, după acest document, prin părţile superioare ale rîurilor Gorîni şi Sluci, în regiunea rîuleţelor Jerdi, Polcva, etc., ceva mai spre apus, decît e arătat la Daşchevici. Trebuie să mai menţionăm că, după sensul documentului, localitatea bolohoveană nu se mărginea numai la cîteva sate, pomenite în el.

Sîntem noi oare îndreptăţiţi să atribuim tot acest teritoriu bolohovean vechei ţări bolohovene? – se întreabă autorul şi răspunde afirmativ, deoarece întîlnim pomeniri despre bolohoveni în cele mai variate localităţi, anume: în secolul al XVI-lea în Podolia, în sec. XVII-lea pe teritoriul Kievului, în secolul al XVIII-lea în îndepărtata Transnippria[34]. La început chestiunea era discutată numai pe baza datelor cronicilor şi a denumirilor topografice. Ulterior la aceasta s-a mai adăugat datele arheologice cu privire la vechile întărituri de lîngă oraşele bolohovene Derevici, Gubin şi Cudin. În sfîrşit au mai venit şi confirmări noi de documente, care conţineau ştiri noi cu privire la diferite localităţi, pomenite în cronici ca localităţi bolohovene.

Autorul ajunge la concluzia că în secolul al XII–XIII-lea a existat *o ţară întreagă, un întreg teritoriu bolohovean, nu numai o oarecare populaţie.*

LOCURILE DE AȘEZARE A BOLOHOVENILOR

În completare, autorul se mai referă şi la un document din aceeaşi Metrică, cu data de 1510, unde se vorbeşte despre „locum desertum Kudzincze, qui multis ab annis desertus est, circum fluvium dictum Boh". Kudin e o localitate bolohoveană şi se vede că în secolul al XV-lea au existat acolo aşezări de oameni[35].

Din cele de mai sus se poate vedea că întinderea ţării bolohovenilor era mare, că hotarele ei depăşeau acea noţiune, pe care am putea-o forma pe baza numai a cronicilor ruse. Se înţelege că deocamdată documentele istorice nu ne permit încă o precizare a hotarelor. Le putem însă imagina cu oarecare aproximaţie, ţinînd seama de identificarea unor localităţi bolohovene.

Ipoteza lui Daşchevici a fost acceptată, în afară de Hruşevschi, şi de un alt istoric ucrainean, de Antonovici pe baza cercetării resturilor de întărituri şi a cetăţilor în ruine[36].

La aceste constatări Daşchevici a mai adăugat ulterior ceva nou, arătînd într-un articol, consacrat acestei chestiuni, atenţia istoricilor ruşi asupra unui document din 1433, prin care regele polonez Vladislav recunoaşte voievodului moldovean Ştefan drepturile, pe care le aveau voievozii anteriori ai Moldovei, precum şi dreptul asupra oraşelor Ţetin şi Hmelov, şi printre altele se precizează că Sniatinul rămîne polonez, iar Şepinţi–valah.

Aceste localităţi se despart prin rîul Colacin şi apoi hotarul merge ***de-a-curmezişul cîmpului Bolohovo, pînă la marele rîu Nistru, mai sus de satul Potoc*** [37].

Dacă am da însemnătate acestei indicaţii, zice autorul, ar trebui să împingem cu mult spre sud-vest hotarul ţării bolohovenilor, adică pînă la Nistru, cu atît mai mult că nouă nu ne este cunoscută situaţia oraşului bolohovean Diadicov, iar al doilea din oraşele sudice ale ţării vechi bolohovene, se afla nu departe de Mejibojie şi, e posibil, la sud de părţile superioare ale rîului Bug. Iar posesiunile principelui galiţian, în decada a patra a secolului al XIII-lea, foarte probabil, nu se întindeau spre sud de-a lungul Nistrului, mai departe de Calius, deci şi la Răsărit de linia Mejibojie–Calius putea să se răspîndească mişcarea, al cărei centru era ţara bolohovenilor[38]. Dar, continuă autorul, nu vom insista hotărît asupra acestei ipoteze. Hotarele sudice şi răsăritene ale ţării bolohovene s-ar putea stabili numai lămurind aşezările Beloberejţilor şi Cerniatinţilor, care spre decada a şasea a secolului al XIII-lea erau vecini cu bolohovţii şi, poate, chiar intrau în mişcarea, în fruntea căreia stătea ţara bolohovenilor[39].

Nu se ştie de ce autorul, după ce a adus argumente în favoarea ipotezei intinderei ţării bolohovenilor pînă la Nistru, s-a abţinut de a o recunoaşte definitiv.

Pentru mine este cu totul clar că, ţara bolohovenilor se întindea pînă la Nistru, iar cu timpul l-a depăşit pentru că între Hotin şi Soroca, la Nistru avem Voloşcov, iar la 1557 exista lîngă Hotin satul Bolohovca[40]. Avea perfectă dreptate Beliaev, care întindea ţinutul bolahoveni cu mult spre sud[41].

Alături de bolohoveni spre nord-vest era aşezată o altă populaţie valahă-Brodnicii, asupra cărora există mai multe ipoteze[42].

Lămurind chestiunea, unde se afla ţara bolohovenilor şi aproximativ, care i-a fost întinderea, trecem la cealaltă chestiune: cine au fost bolohovenii?

Există formulate trei ipoteze: 1) ipoteza origini române, 2) ipoteza slavo-ucraineană, 3) ipoteza cumană.

Prima se datorește veteranului științei istorice din Galiția A. S. Petrușevici, care a exprimat-o în mai multe rînduri în diferite articole[43]. Observăm și oarecare evoluție în părerile acestui istoric. La început el credea că bolohovenii sînt românivenetici în Podolia, că ei s-au așezat acolo probabil la începutul secolului al XIII-lea, după expediția principelui galițian Roman Iziaslavici spre Dunăre. Expediția a fost întreprinsă cu scopul eliberării Țarigradului de sub amenințarea năvălirii cumanilor și valahilor, care au reușit să pătrundă atunci cu forțele lor militare în Tracia (în 1200). Bolohovenii se înrolau în serviciul principelor ruși și al regilor unguri.

Probabil spiritul viteaz al valahilor a îndemnat pe Roman să cheme cîțiva cneji români cu drujinele lor în serviciul său militar, desemnînd pentru așezarea lor regiunea sud-rusă dintre rîurile Nipru și Bug[44]. Acest principe urma deci pilda regilor unguri, care și ei chemau, pentru apărarea hotarului răsăritean al Ungariei împotriva cumanilor, pe nemți și români.

Românii „se aflau în acel timp într-o migrație... din țări de peste Dunăre în statul ungar vecin". De aceea autorului nu-i pare bizar faptul că în prima jumătate a secolului al XIII-lea, cnejii bolohoveni activau în pîlcurile lui Daniil, fiul lui Roman, și ale fratelui său Vasilco, care duceau o luptă împotriva iatviagilor[45].

Autorul nu admitea încă legătura între denumirea Bolohovo și numele vlahilor. După părerea lui, pur și simplu, șefii acestei ginți s-au așezat în împrejurimile orașului Bolohov, și de la acest oraș s-a împrumutat denumirea bolohovenilor și a cnejilor bolohoveni.

Cuvintele ***bolohoveț, bolhov, bolhun*** se repetă în Rusia și Polonia și pentru explicarea lor autorul face cîteva spicuiri din limba indo-europeană, unde există rădăcina „bhar", în sensul „levare, portare, movere". De aci derivă cuvintele „borovina, boloto, bolhat, boloh" și cuvîntul ucrainean „bolohoveț" în sensul pescarului, întrebuințat într-o gramotă a regelui polonez Sigismund al III-lea, dată pe numele voievodului rus Ioan Danilovici pentru întemeierea orășelului Lisiank (1622)[46].

Ulterior, în 1882–1884, sub influența lui E. Kaluzniacki, autorul și-a schimbat părerea, crezînd că în însuși numele orașului galițian Bolehov, și în denumirea satului Bolohov din regiunea Jîdacev se aude numele bolohovenilor, adică al blahilor, valahilor[47].

Cu toate că teoria aceasta în linii generale e justă, și că într-adevăr bolohovenii sînt valahi, aș putea să o caracterizez ca o teorie naivă. Naivitatea ei constă în două trăsături: 1) autorul împrumută fără critică părerea autorilor unguri despre apariția tîrzie a românilor în Transilvania și 2) el crede că bolohovenii puteau să fie rezultat al așezării în Podolia a unei singure drujine, rezultat al voinței după un fel de contract benevol. Acum știm că țara bolohovenilor avea o mare întindere și se înțelege, că ea trebuie privită ca o consecință firească a emigrației românești mai de demult, făcută din instinct sau mînată de bogăția solului și de posibilitatea de a se lupta cu natura mai ușor, în noile locuri sau în sfîrșit determinată la un moment dat de lipsa de concurenți în noile locuri.

Se pare însă că autorul își dă uneori seama că această mișcare dincolo de Nistru a românilor a avut caracterul unei imigrații mai serioase. Odată el afirmă că croații și dulebii se datoresc amestecului ginților slovene și române, iar altă dată

arată că boicii, vecinii vestici ai guțulilor în munții Carpați, numesc „pe confrații lor ruși, puțin românizați, blahi, bolohi sau valahi"[49].

Cu totul altă înfățișare primește teoria românească a bolohovenilor la F. Miklosich și E. Kalužniacki. Acesta din urmă afirmă, în contra lui Roesler, că românii au venit pe pămîntul lor, nu în 1200, ci mult mai înainte. Există dovada de la 1164 în cazul cu nepotul împăratului Manuel Andronic Comnen, prins de valahi la hotarul Galiției .

La sfîrșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea, valahii apar sporadic în Galiția. După cum însuși Roesler arată, valahii erau meșteri buni. Cînd principele Daniil se ocupă de întemeierea orașului Chelm, el a chemat meșteri din Germania, Polonia, dar cei mai de seamă se recrutau dintre valahi. În timpul principelui Jurie, în secolul al XIV-lea, vedem în Galiția pe Borisco Cracula și Alexander Moldaovicz, nume evident românești[50]. Propriu zis întreaga Galiție era deschisă pentru colonizarea românească în sec. XII și XIII[51].

Valahii ajutau pe unguri împotriva principilor din Galiția și Volînia în 1214–1239, iar mai tîrziu ca aliați ai lui Cazimir cel Mare, care se afla în alianță cu Ludovic cel Mare. Ei luptau împotriva lituanienilor și după război mulți valahi au rămas în Galiția. Datorită colonizării au apărut acolo multe sate românești. Într-un document din 1390 întîlnim pe ***Dzurgio di Stupnica***, care se intitulează ***Voywoda Valachorum***.

Orașul Bolechow, conform documentului din 1472, se numește „villa Valahorum"[52]. Colonizarea nu s-a oprit și în timpul ce a urmat: Guțuli din Galiția sînt de o proveniență valahă[53].

Concluzia la care a ajuns Kaluzniacki este că românii au dezvoltat în sec. XII și XIII ***o nemaiauzită expansiune*** etnică spre nord pînă la Staroconstantinov și Ostrog[54]. Autorul dă o enumărare a denumirilor valahe în Galiția. El deci privește altfel, decît Petrușevici, apariția românilor în teritoriile rusești.

La Kalužniacki ipoteza își pierde caracterul naiv. Așezarea bolohovenilor se datorește migrații, însă autorul s-a ocupat numai de așezările bolohovene din Galiția. Iar demonstrarea influențelor limbii române în limba ucraineană și poloneză, nu se referă propriu zis la chestiunea, ce ne interesează, decît în mod indirect, dovedind în general faptul așezării românilor printre ucraineni și polonezi; pe cînd pe noi ne interesează în primul rînd bolohovenii. La părerea lui Petrușevici s-a raliat I. A. Linnicenco[55], care a făcut o comunicare respectivă la congresul arheologic din Vilna[56].

Se înțelege de la sine că teoria românească mai are nevoie de aprofundare și formulare definitivă[57], dar e de așteptat că ea va cîștiga adepți noi și aria ei de răspîndire va crește considerabil, dacă știința istorică română se va interesa mai mult de problemele bolohovene și nu le va lăsa numai pe seama istoricilor ruși.

Teoria slavo-ucraineană e formulată de Dașchevici, care prin combaterea teoriei românești și a teoriei cumane a căutat să dovedească că bolohovenii sînt un trib slav aparte[58].

S-ar părea, zice autorul, că în favoarea teoriei românești pledează situația apropiată a țării bolohovene de teritoriul românesc, apoi multe denumiri locale cu rădăcină de la Boholoveni în regiuni, unde s-au așezat români, precum și migrația românilor, care ne amintește pelerinajul celților cu multe secole în urmă[59]. Dacă

românii, continuă autorul, ajungeau pînă la Olmütz, dece, fiind un popor nestatornic, ei nu puteau să meargă departe în Rusia? Românii pătrundeau, probabil, şi dincolo de Nipru, pînă la ţinutul Starodub, unde ***Sotnici valahi*** se ţineau mult[60].

Dar, toate acestea, după părerea autorului, sînt numai unele indicii, care mai au nevoie să fie întărite.

Cel mai bun argument ar fi identificarea denumirii Boholovo cu numele poporului valah (român). Aceasta pare a fi just, deoarece în multe localităţi cu denumirea Bolohovo (în Galiţia şi Moravia) locuiesc valahii. Dar o cercetare mai atentă, adaugă autorul, arată că această derivaţie e înşelătoare. La discuţii asupra comunicării, făcute de autor la congresul arheologic din Kiev, N. V. Molcianovschi propunea pentru explicarea denumirii Bolohovo cuvîntul ***boloh, buloh***, de origină turcă, care se găseşte în ***codul cumani*** şi înseamnă ***rîu***. La aceasta i s-a răspuns că în locurile de aşezare bolohoveană nu există semne de aşezări cumanie. Iar V. B. Antonovici a pus întrebarea, de ce în locurile de aşezare a clobucilor negri (lîngă rîul Roşi, afluent al Niprului) nu se întîlnesc denumiri cu rădăcină ***bolohoveană***? În afară de aceasta bolohovenii se ocupau cu agricultura, pe cînd nu se poate spune aceasta despre cumani[61].

Daşchevici crede că Bolohovo se trage de la un cuvînt slav ***boloh***, care înseamnă o plantă, ce creşte în bălţi- ***caltha palustris*** [62].

În ce priveşte faptul că şefii bolohovenilor erau numiţi ***cneji*** în sens românesc, aceasta putea să fie un rezultat al reminiscenţelor din vechimea slavonă, deoarece în ţările slave denumirea ***cneaz*** se întrebuința mult timp în acelaşi sens, ca şi la români. Şi acum încă şefii satelor în Bosnia şi Herzogovina poartă numele de cneji şi e posibil ca Românii să fi împrumutat acest termen de la slavii de Sud.

Astfel, combătînd ambele teorii adverse, autorul crede că este perfect îndreptăţit să afirme că bolohovenii erau slavi. Mai mult decît atîta. Bazîndu-se pe cîteva pasaje din Stryjkowski, unde cronicarul polon vorbeşte de cozaci în secolul al XV-lea, Daşchevici emite ipoteza că cozacii au apărut de prima dată în Podolia pe timpul Coriatovicilor şi că tocmai bolohovenii au fost precursorii cozacilor[63]. Şi întrucît se ştie din informaţiile cronicilor ruse, că bolohovenii duceau o luptă înverşunată pentru apărarea autonomiei lor, că ei reprezintă o mişcare cu totul originală a comunităţilor locale, şi erau cîrmuiţi de cneji, în mod generic, mulţi, fără arătarea numelor lor, ceea ce îi deosebeşte profund de celelalte teritorii ruseşti, Daşchevici este ferm convins că ei au creat primele baze ale ordinei sociale şi politice cozăceşti[64].

La această părere s-au asociat Hruşevchi[65], I. Camanin[66] şi M. Vladimirschii-Budanov[67], istoric al dreptului rusesc şi ucrainean.

De asemenea credea în apariţia cozăcimii cu mult înaintea apariţiei cuvîntului ***cozac*** şi istoricul Costomarov, care scria că cozăcimea a apărut în secolele al XI–XIII-lea, că citind istoria Rusiei sud-vestice din sec. XII–XIII, se poate vedea vîrsta tînără a acelei orînduieli sociale, care în stare matură apare peste cîteva secole[68].

Se înţelege că la apariţia mişcării căzăceşti au contribuit mult condiţiile anormale ale vieţii politice şi sociale în sudul Rusiei în secolele destul de obscure al XIV-lea şi al XV-lea. Învăţatul ucrainean P. A. Culiş, defineşte bine principala

cauză a naşterii cozăcimii. ***Cozăcimea***, scrie el, ***acest produs al pustietăţii tatarizate a posesiunilor ruseşti (e vorba de sudul Rusiei), s-a format între trei gospodării anarhice: polnische Wirtschaft, moscauische Wirtschaft, tatarische Wirtschaft*** [69].

Teoria cumană a bolohovenilor a fost formulată de Simaşchevici [70] şi Saranevici [71], dar, după cum am putut constata, a fost combătută de alţi autori ruşi cu deplin succes şi respinsă definitiv.

Credem că şi teoria slavă a lui Daşchevici trebuie să fie respinsă, fiindcă e prea artificială. Cu bună seamă să cauţi o denumire rusească pentru cuvîntul Bolohoveni" şi să insişti că el se trage de la numele unei plante, pe cînd alături, în vecinătatea apropiată, exista un popor, pe care ruşii, ucrainienii şi polonezii îl denumiau valahi şi blahi, după cum mărturiseşte Caramzin şi însuşi autorul [72] e cel puţin bizar!

În afară de aceasta, la concluzia provenienţei cuvîntului de la români, ar trebui să împingă şi faptul colonizării româneşti în teritoriile ruseşti, asupra căreia a atras de mult atenţie învăţatul polonez Al. Stadnicki, apoi toponomia românească, în jurul aşezărilor bolohovene, atitudinea lor faţă de tătari (binevoitoare) şi faţă de Daniil (ostilă), particularitatea regimului lor social-politic, bazat pe conducere de către şefii aleşi ai comunităţilor ***cneji***, în sens românesc şi vechiul slav gentilic al cuvîntului, nu de către principii de tip rusesc.

În sfîrşit, atitudinea principelui galiţian, Daniil, faţă de bolohoveni, nu se aseamănă cu o atitudine faţă de o ţară rusească. El a ars oraşele lor şi le-a distrus pînă la temelie. La fel a procedat el numai în ţările jatviagilor, polonezilor şi cehilor. Iar în ţările ruseşti se mulţumea cu răpiri şi pradă de război.

Toate aceste indicii ne îndrituiesc să credem că teoria românească a bolohovenilor rămîne cea mai bine documentată şi cea mai firească.

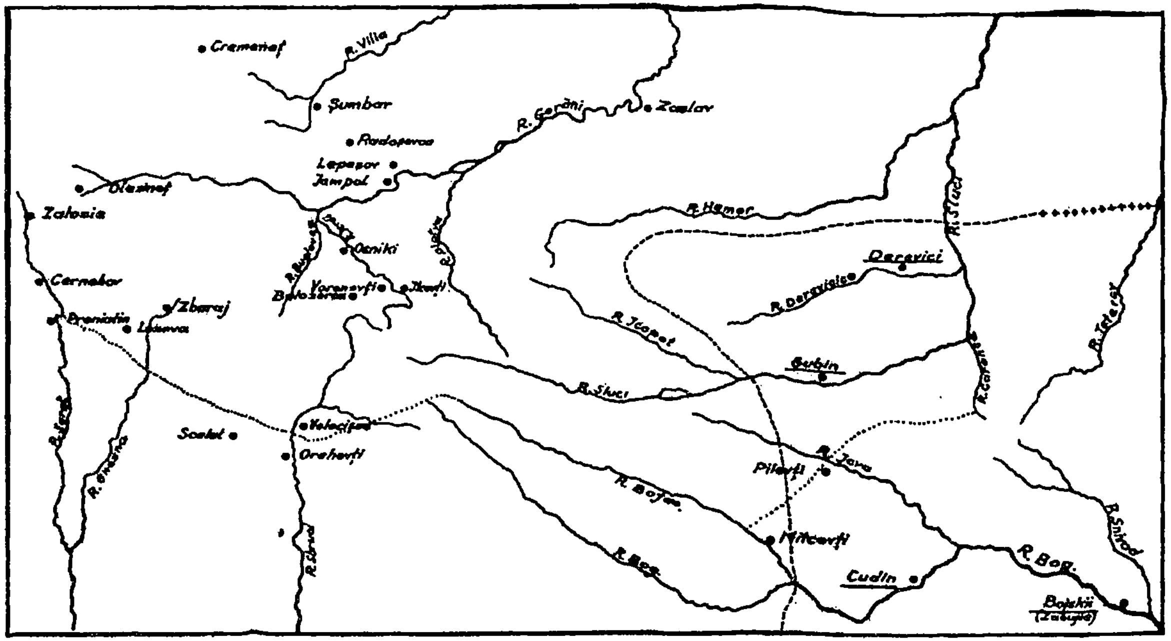
Respingînd teoria slavă a bolohovenilor, noi nu respingem totodată şi ipoteza originii bolohovene a cozacilor. Este foarte posibil, că o parte a bolohovenilor, care nu a plecat din locurile lor de aşezare şi rămînînd s-a deznaţionalizat, sau care a coborît în actuala Transnistrie spre sud, precum şi peste Bug, să fi jucat un rol important în naşterea cozăcimii.

În lumina acestei ipoteze îşi găseşte explicaţie şi un fenomen, pe care demult l-au semnalat învăţaţii ruşi, anume că, ***cîntecele româneşti, precum şi credinţele populare, obiceiuri şi rituri, au o mare asemănare cu folklorul ucrainean*** [73].

De asemenea se constată o asemănare şi între colindele creştine româneşti şi cele ucrainiene [74].

În afară de atingeri etnice vechi ancestrale între strămoşii românilor şi strămoşii ucrainenilor, în afară de acel ***melanj***, care se producea în urma năvălirilor barbare, începînd cu sciţii, şi care contribuia la o asemănare între două popoare în privinţa folklorului lor, probabil în timpul istoric tocmai bolohovenii au jucat un rol în întărirea legăturilor dintre români şi ucraineni. Deznaţionalizîndu-se parţial în mijlocul ucrainenilor, bolohovenii le-au transmis sîngele lor activ şi viteaz, neastîmpărul lor, un rezultat al experienţei lor istorice multiseculare, şi ei bolahovenii au fost şi primii pioneri ai mişcării cozăceşti.

Iată deci un fenomen, care subliniază şi mai mult importanţa prezenţei bolohovene în Transnistria.

HARTA TERITORIULUI BOLOHOVEAN
(După M. Hruşevschi)

- .... Hotarul Starostiei Kremenef în anul 1546
- – – – – „ aproximativ just al Ţării Bolohovenilor la Nordvest în sec. XIII. după Daşchevici
- +++++ „ ipotetic al Ţării Bolohovenilor la Nordest
- ——— Sunt subliniate oraşele Bolohovene

După ce am lămurit chestiunea originii etnice a bolohovenilor, trecem la ultima chestiune: cine au fost cnejii bolohoveni? Aceste două chestiuni nu coincid[75]. Bolohovenii puteau să fie cîrmuiţi de principii ruşii, tot aşa cum şi un popor rus, pe timpul acela, putea să fie condus de un principe străin.

Există trei teorii: 1) principii bolohoveni sînt din neamul principilor ruşi Riuricovici, mai precis din ramura lui Oleg din Cernigov, 2) principii bolohoveni sînt boierii din Galiţia veche, care s-au ridicat pînă la situaţia de principi, 3) principii bolohoveni nu sînt, decît principii indigeni locali, şi au o provenienţă proprie, independenă de principii ruşi.

Vom trece în revistă toate ipotezele pentru a aprecia argumentaţia lor.

Părerea că principii bolohoveni sînt urmaşii lui Oleg din Cernigov, cărora li s-a dat în guvernare ţara bolohovenilor, a fost exprimată pentru prima dată de Caramzin[76], admisă de Zubriţchi[77], apoi întărită de Cvaşnin-Samarin[78] şi dezvoltată mai pe larg de către Zotov[79].

Teoria se sprijină pe trei argumente principale.

Primul argument: ***Noi nu ştim***, scrie Zotov, ***că în secolul al XIII-lea să fi existat principi indigeni într-o regiune din pămîntul rusesc, ba ei nici nu au putut fi atîta vreme, cît exista un neam numeros de Riuricovici, care socoteau tot pămîntul rusesc domeniul neamului lor***[80]. Argumentul cade, imediat ce admitem că ţara bolohovenilor nu făcea parte din pămîntul rusesc, la care ar fi putut avea pretenţii Riuricovici.

De acelaşi gen este al-doilea argument, cum că principii bolohoveni nu puteau să fie nişte principi, aleşi de populaţie, întrucît dreptul de a ocupa scaunul princiar, aparţinea în Rusia numai membrilor casei Riuric. Dar dacă ţara bolohovenilor se afla în afară de Rusia, ea desigur putea să aibă proprii săi principi, aleşi de populaţie.

Este greşit, în sfîrşit, şi al treilea argument: într-un loc al cronicii ruse se scrie că principii ruşi din Cernigov, Mihail Vsevolodovici şi Iziasllav Vladimirovici, au cerut lui Daniil, extrădarea principilor bolohoveni, calificîndu-i ***fraţi***[81]. Aceasta, după interpretarea autorilor ruşi, ar însemna că principii bolohoveni erau de obîrşie princiară rusească altfel mîndrii principi ruşi nu ar fi putut numi ca fraţi pe nişte principi indigeni.

Într-adevăr titlul de ***frate*** între principii ruşi era foarte des întrebuinţat şi era o manifestare a principiului de egalitate. Istoricul dreptului rus Diaconov scrie: „În raporturile interprinciare, în loc de supunere a tuturor principilor unuia mai mare, sau mai în vîrstă, se poate observa mai degrabă principiul egalităţii lor, care şi-a găsit exprimare în frăţie. În raporturile de toate zilele şi în tratate, principii se numesc reciproc fraţi“[82].

Cu toate acestea titlul de „fraţi“ era întrebuinţat de principii ruşi, nu numai în raporturile lor reciproce, dar şi faţă de principii străini, cu care ei stăteau pe picior de egalitate.

În cronica Ipatievscaia, sub anul 1149, se povesteşte că Iziaslav trimite soli în Ungaria la rege, în Polonia şi în Cehia cu daruri mari şi porunceşte solilor să spună acolo: ***Dumnezeu să vă ajute pentru că aţi consimţit să-mi daţi ajutor; ia eu vă rog, fraţilor, după Crăciun puneţi-vă pe cal.***

Dar, ceea ce este şi mai interesant, găsim în cronica Lavrentievscaia, acest termen întrebuinţat odată faţă de conducătorii berendeilor. Volodimirco a mers în 1150 cu război împotriva lui Uziaslav din Kiev, care avea pe berendeii, ca asociaţi.

Volodimirco a început împresurarea, şi vînătorii au început să trimită săgeţi peste rîul Stugna. Berendeii, văzînd puterea lui Volodimirco, s-au descurajat şi au vorbit lui Iziaslav: ***Pleacă, principe, puterea lui e mare, iar tu ai puţină drujină, şi să nu treacă el cumva rîul împotiva noastră***, Uziaslav le-a răspuns: ***Mai bine, fraţilor, să murim aci, decît să luăm asupra noastră ruşinea*** [83].

Dacă termenul de ***fraţi*** se întrebuinţează faţă de regele ungur, regele polonez şi regele ceh, precum şi faţă de conducătorii şefi ai berendeilor, nu ar fi de loc de mirare ca el să fie utilizat şi faţă de cnejii bolohoveni, atunci aliati ai principilor ruşi, fără ca aceşti cneji să fie de viţă princiară rusă.

De altfel concepţia lui Zotov a fost criticată şi în literatura istorică rusească. Daşchevici îi reproşa că, arătînd ce persoane pot fi considerate ca principi bolohoveni, întrebuinţează mereu expresiunile ***probabil, puteau fi*** etc. Un principe figurează la el concomitent şi ca principe din Novgorod-Severschii şi ca principe bolohovean, deşi în anii activităţii principilor bolohoveni el lipsea din ţara bolohovenilor. Autorul ajunge la concluzia că genealogia principelor bolohoveni, atît la Zotov, cît şi ceilalţi autori, este ***o operă a fanteziei*** [84].

A doua teorie despre provenienţa principilor bolohoveni din rîndurile boierimii galiţiene, a fost formulată întîi de Costomarov[85], dar el a renunţat apoi la ea pentru a afirma că principii bolohoveni au fost nişte principi indigeni vechi în Podolia, independenţi de ruşi. Dimpotrivă. Molcianovschi[86] şi Petrov[87] şi-au însuşit-o.

Întrucît teza prezenţei românilor în mijlocul Slavilor, şi mai ales în locuri atît de importante ale aşezărilor ucrainene, nu poate surîde sensibilităţii naţionaliste ucrainene, ipoteza veche rusească este mereu împrospătată. În timpul din urmă ea a fost reluată cu o nouă energie de un istoric ucrainean Andriaşev. El se referă la textul cronicii Ipatievscaia, din care ar ieşi că un oarecare Gleb Zeremievici făcea parte dintre cnejii bolohoveni, iar din alte locuri ale aceleiaşi cronici se vede că el era un boier galiţian, comandant de oştire (voievod) al principelui de Luţk, Mstislav Iaroslavici, şi un om apropiat al principelui galiţian Mstislav Mstislavici. Autorul arată că boierii galiţieni aveau posibilitate să devină principi, deoarece şi-au însuşit o mare putere în stat pînă şi a spînzura pe principi. Cineva din ei cu atît mai uşor putea să ajungă principe, prin încuscrire cu principii ruşi, cu cît ***Bolohovo era localitatea puţin importantă*** [88].

Cronica mînăstirii Ipatie, sub anul 1231, povestind o luptă dintre principele Daniil al Galiciului şi regele ungur Andrei, conţine următorul text: ***Be bo s corolevicm Olexandr i Gleb Zeremievici, inii cniazi Bolohivsţii i Ugor mnojestvo***[89], care se traduce de autor astfel: ***Era cu corolevicıul Alexandru şi Gleb Zeremievici, alţi cneji Bolohoveni şi o mulţime de Unguri.***

Traducere este absolut greşită şi e foarte regretabil că pe baza unei citiri eronate autorul şi-a permis să formuleze o teorie cu totul fantezistă.

Cuvîntul ***inii cniazi*** nici într-un caz nu poate să fie tradus cu ***alţi cneji***. Traducerea exactă ar fi ***unii cneji***, adică o parte din cnejii bolohoveni. Şi dacă textul de mai sus va fi astfel citit, Gleb Zeremievici nu va mai putea fi socotit ***cneaz***

bolohovean, şi, ca o urmare logică, nici cnejii bolohoveni în general nu vor mai putea să fie trataţi, ca nobilii galiţieni, deveniţi principi ruşi.

Autorul nu şi-a dat osteneala să studieze mai atent întrebuinţarea cuvîntului rusesc ***inii*** în cronicile ruse.

Acest cuvînt are înţelesul de alţi" (drughii, druzii) numai în cazul, cînd propoziţia conţine un sens de opoziţie (unii..., alţii...).

Iată cîteva exemple:

În ***Kremlin mulţi au ars, iar alţii („inii") în biserică s-au sufocat*** [90], sau: ***Pe oamenii au tăiat în bucăţi, iar pe alţii („inîh) au luat prizonieri***[91]), sau: ***Acolo mult rău au făcut; pe mulţi atît necredincioşi, cît şi creştini, au bătut, iar pe alţii („inîh") au luat cu ei***[92].

Cînd nu există opoziţie, cuvîntul ***inii*** înseamnă ***unii*** şi nicidecum ***alţii***. În cronica Lavrentievscaia sub anul 1152 se povesteşte că principele Andrei în luptă cu poloveţi (cumani) obţine succes. Cronica continuă: ***Atunci unii principi („inii cniazi") invidiindu-l, au mers apoi la oraş, şi pedeştri, lăsînd pîlcurile, nu îndrăzneau să iasă din oraş, deoarece erau înfricoşaţi***[93].

E absolut clar că aci cuvîntul ***inii*** înseamnă ***unii*** şi nu ***alţii***.

Vom mai aduce aici două exemple cu caracter asemănător extrase din acelaşi ***Litopiseţ***, sub anii 1303 şi 1378.

În primul caz e vorba de principele Ivan Danilovici din Pereiaslavli[94]: ***Şi a venit împotriva lui Akinf boiarinul chejesc Mihailov... cu tverici, şi a fost între ei o luptă grea, şi a fost ucis la Pereiaslavli Akinf şi mulţi tverici şi pe unii boieri ai lui „boiar ego inîh" i-au prins.***

În al doilea caz, pe un oarecare Miteai marele principe Dimitrii Ivanovici l-a trimis la Ţarigrad pentru a fi numit mitropolit. Corabia s-a apropiat de Ţarigrad, încît oraşul se vedea din depărtare. Însă Miteai moare în drum. De aceea corabia nu a fost lăsată să-şi continue drumul, deşi ***unii („inii") înotau pe ici pe colo***[95].

Am adus suficiente dovezi că ***inii***, ne avînd un sens de opoziţie, înseamnă întotdeauna ***unii*** şi nu ***alţii***.

Prin urmare cade de la sine interpretarea textului cronicei Ipatievscaia în sensul că principii bolohoveni erau boieri galiţieni.

E interesant că locul respectiv din cronică a fost cunoscut tuturor autorilor anteriori, ce s-au interesat de chestiunea bolohovenilor, dar nimeni nu a cutezat să-i altereze sensul adevărat.

Iată de exemplu, cum a fost tradus din limba veche a cronici în limba curentă rusă acest loc al cronicei de către Clevanov: ***Cu corolevicìul se aflau Alexandru şi Gleb Zeremeevici, cnejii bolohoveni şi o mulţime de unguri***. Cuvîntul ***alţii*** lipseşte![96]

A treia ipoteză despre originea autohtonă a principilor bolohoveni a fost susţinută de autorii, care au creat teoria românească a ţării bolohovenilor, de către Petruşevici [97] şi Kaluzniacki şi în afară de ei de Costomarov, după cum am văzut, şi mai ales de M. Hruşevschi [98]. Iată cum se vede acest autor trăsăturile caracteristice şi însemnătatea pricipilor bolohoveni. ***Principii bolohoveni***, scrie el, ***sunt luptători aprigi ai independenţei regionale, adversari ai regimului politic centralist. Cei mai de seamă reprezentanţi ai ideei de Stat în Rusia de Sud erau atunci Romanovicii, şi principii bolohoveni activau în contra lor din răsputeri, făcîndu-se aliaţii activi ai tuturor duşmanilor lor***. După ce arată că nu se ştie cine erau ei,

înclină totuşi a crede că ei au fost reprezentanţi ai obştilor (comunităţilor). Şi mai adaugă că *sînt interesante şi probabil juste unele asemănări ale acestor principi cu atamanii podoleni din sec. al XIV-lea, precum şi cu cnejii valahi, reprezentanţi ai comunităţilor săteşti...Aceşti principi stăteau în strînsă legătură de solidaritate cu populaţia şi exprimau năzuinţele ei. Supunerea bolohoveană tătarilor nu era o măsură a politicii princiare, ci o operă a întregii populaţii.*

Am extras acest citat din lucrarea lui Hruşevschi, pentru a demonstra, cît de mult se apropie acest autor de adevăr, deşi principii bolohoveni nu sînt trataţi de el ca valahi.

La baza teoriei autohtone a principilor bolohoveni stă un pasaj din cronica rusă, unde aceşti principi sînt caracterizaţi de Boleslawl, principe al Mazoviei, în discuţia, pe care o are cu Daniil al Haliciului, ca *principi osebiţi* („osobnii cniazi") [99].

Oricît ar stărui să reducă însemnătatea acestei mărturii unii autori ruşi, ea este o dovadă vie că principii bolohoveni nu erau principi ruşi.

Şi dacă, după cum am admis, bolohovenii au fost români, e logic să admitem că principii, pe care şi-i alegeau ei, erau de asemenea români.

Cu toate că Daniil al Haliciului a pustiit şi a distrus oraşele bolohovene, trebuie să credem totuşi, că nucleul masei bolohovene s-a păstrat în locurile ei de aşezare un timp oarecare, deoarece acest principe este nevoit în curînd să se supună tătarilor, cu care bolohovenii erau în relaţii de prietenie.

Cînd anume încep bolohovenii să se mute din locul lor de permanentă aşezare, nu se poate stabili precis. Fără îndoială însă că lovitura galiţiană trebuia să le dea un imbold spre migraţie. O parte din ei coboară peste Nistru şi, după un timp oarecare, împreună cu valahii din părţile superioare ale Nistrului, Prutului şi Siretului întemeiază principatul Moldovei.

O parte trece în Polonia, unde o mulţime de sate poartă nume româneşti (Voloşchi lîngă Kovel, Volosca Vola, lîngă Bugul vestic, etc.). O parte se mută în Galiţia, unde avem *Bolehow, Boloşcov, Voloscizna*, dacă aceste denumiri nu ne mărturisesc o provenienţă mai veche? O parte trece spre sud, între Bug şi Nistru, unde avem *Goloşcov, Troianca* etc. şi chiar dincolo de Bug în direcţia Niprului. În gubernia Ecaterinoslav există satul *Voloscoe*, în gubernia Herson-Voloşino, în gubernia Harcov Volohovca, *Volohov Iar* [100].

În sfîrşit, o bună parte probabil că s-a deznaţionalizat, căzînd sub covîrşitoarea influenţă ucraineană.

2. *Între tătari şi lituanieni*

Boholovenii, care au rămas pe teritoriul dintre Bug şi Nistru, au stat timp de un secol sub ascultarea tătarilor, cărora probabil, continuau să le plătească tribut. În 1261 bascacul tătăresc Burundai a ocupat această regiune, ba şi a dispus să fie distruse oraşele galicio-volînene [101].

Tatarii guvernau populaţia acestei regiuni prin *atamani*, numiţi de ei [102] şi care probabil erau aleşi din şefii ei fireşti, şefii genurilor bolohovene.

La sfîrşitul secolului al XIII-lea, în diferite localităţi deasupra Nistrului, Bugului şi pînă la Nipru, s-au dat lupte sîngeroase între hanii tătăreşti rivali Nogai şi Toctai [103]. Acesta din urmă a ieşit din ele victorios. Această luptă internă, deşi

slăbea puterea tătărească politicește, totuși sărăcea totodată populația locală și nu putea contribui la buna stare a bolohovenilor.

Prin urmare, în partea nordică a Transnistriei se stabilește în acest timp autoritatea tătarilor asupra populației, în cea mai mare parte probabil bolohoveană. Autoritățile tătărești se aflau mai spre sud, la sud de rîurile Iagorlîc, Siniuha și Tiasmin [104].

În timpul năvălirilor barbare, comerțul cu țărmul Mării Negre, îl fac genovezii. Dezvoltarea comerțului contribuie la apariția unor realizări politice. Drumurile comerciale poloneze, pentru a ajunge la posesiunile genoveze de pe malul Mării Negre, trebuiau să treacă prin teritoriul moldovenesc [105], deoarece teritoriul dintre Bug și Nistru nu prezenta atunci securitate. Întrucît comerțul cerea paza drumurilor și ordine, apare statul moldovenesc, compus din marea masă a geților și dacilor romanizați.

Bizantinilor li se datorește construirea cetății la limanul Nistrului, care e posibil să fi fost pe locul actualei Cetăți-Albe și probabil și a altor cetăți sau întărituri pe linia fluviului Nistru. Nistru devine un hotar păzit și întărit.

Bolohovenii, care au rămas în afară de hotarele Statului moldovenesc, au trebuit să se supună lituanienilor, succesori ai tătarilor în nordul Transnistriei.

Pe la jumătatea secolului al XIII-lea s-a organizat Statul lituanian. Nucleul, în jurul căruia s-a format el, a fost țara crivicilor, sau Rusia Neagră, cu orașele Novgorodoc, Zditov, Grodno, Slonim, Volcovîsc [106]. Peste un secol, la moartea principelui lituanian Gedymin (1341), acest stat aproape s-a dublat teritorial, cuprinzînd multe alte teritorii rusești. În timpul succesorului lui Gedymin, Olgierd, Lituania își încorporează Podolia, pentru care ea duce o luptă cu Hoarda tătărească.

Partea din Hoarda tătărească, ce se afla în Transnistria, nu-și schimba locul. Această Hordă a Podoliei, probabil s-a separat de Hoarda de Aur, începînd să existe independent [107]. Acești tătari ajutau uneori pe Olgierd în lupta lui pentru Volînia, în dezacord cu politica generală a Hoardei de Aur. Politica lor se baza pe o comunitate de interese, deoarece regele polonez avea pretenții nu numai asupra teritoriului lituanian, ci și asupra Podoliei.

Iată de ce Olgerd [3] în anul 1349 trimite la Cianibec o solie cu scopul de a se înțelege cu el, iar în 1351 încheie cu tătarii o alianță și le dă Podolia benevol.

În 1356 regele polonez Cazimir a trimis la tătari o solie pentru a-i face să renunțe la alianța cu lituanieni. Probabil, tătarii și-au manifestat nestatornicia, deoarece în 1363 Olgerd le face un război, bătînd pe malurile rîului *Apele albastre* (Sinie Vodî) pe trei principi tătari: Cutlubug (Cotlubeg), Hadjibei (Hociubeg) și Dimitrie (Demetrie). Tătarii s-au retras din Transnistria, parțial în Crimeea, parțial la Dunăre și dincolo de ea, Olgerd a încorporat Podolia, devenind astfel stăpîn pînă la Mare [108].

Dimitrie este acel ***Demetrius princeps Tartarorum***, despre care se vorbește într-un act al regelui Ungariei din 1368 și care, avînd legături cu Brașovul, promitea brașovenilor trecerea prin vamă, desigur la Cetatea Albă, fără plata taxelor [109]. El a avut, probabil, în stăpînirea sa tot Bugeacul (Basarabia).

La nord, peste Bug, își exercita puterea hanul tătăresc Bercdiș, care a înființat actualul oraș Berdicev căruia i-a dat numele.

Podolia între Nistru și Bug a fost dată de Olgerd, în administrare, nepoților săi, fiilor lui Koryat. În 1375 principele Alexandru Koryat se intitula: ***Principe și gospodar al țării Podoliei*** [110].

Cu toate acestea tătarii continuau să socotească Podolia a lor și făceau încercări de a o recuceri, rămase fără succes.[4]

Definitiv a fost tranșată chestiunea în favoarea Lituaniei, numai în secolul al XV-lea, de către principele lituanian Witold.

În 1385 are loc așa zisă „Uniunea de la Krewo", conform căreia Lituania se unea cu Polonia sub puterea principelui Wladyslaw Iagello [111]. Acesta a fost ***un moment de totală răsturnare în istoria Lituaniei*** [112]. Se deschidea drumul pentru înfiltrarea catolicismului în Lituania și pentru cucerirea ei pașnică de către polonezi, prin economia și cultura lor.

Uniunea de la Krewo, fiind primită în Lituania cu un sentiment de indignare, nu s-a transformat în realitate, rămânînd o simplă declarație, [6] dar în această declarație este formulat tot programul polonez în privința Lituaniei, care a și fost realizat mai tîrziu, în 1569, prin ***Uniunea de la Lublin*** [113].[7]

În 1392 vedem domnind în Podolia pe al patrulea frate Koryat Feodor. În acel an a avut loc o înțelegere între regele polonez Wladyslaw Iagello și principele lituanian Witold. Acesta din urmă era recunoscut ca marele principe al Lituaniei [114], ccea ce nu a plăcut lui Feodor, un urmaș al Gedyminilor. [8] El nu a consimțit la această schimbare politică și a însărcinat cu împotrivire și cu apărarea Podoliei pe un oarecare voievod Nestac, care putea să fi fost vlah (român) o căpetenie a vlahilor, deoarece la dispoziția lui se aflau valahii din serviciul miliar al principelui Podoliei [115]. Podolia nu a putut însă rezista mult timp, fiind cucerită în 1393 de Witold. Cetatea Camenițel a fost luată de el numai datorită certelor, ce s-au ivit între podoleni și garnizoana valahă a cetății [116].

Printr-o înțelegere amicală, Podolia este împărțită între regele polonez Iagello și Witold. Primul ia partea ei de vest, iar al doilea cealaltă parte cu orașele Bratzlaw, Sokoletz, Winniza ș.a. Witold avea intenția să întărească și să organizeze cît mai bine bazinul nistro-bujan pînă la Mare [117].

Îndeplinind ordinul lui, starostele Gedigold, în 1418, ajută pe Alexandru cel Bun, principe al Moldovei, la întărirea gurilor Nistrului, la actuala Cetatea-Albă [118]. Au fost trimiși de el 12.000 de lucrători manuali cu 4.000 de care, pline de piatră și lemn. Aceasta ne-o mărturisește călătorul francez Guillebert de Lannoy, care a vizitat curtea ducelui Witold. Cu permisiunea acestui principe el a fost condus în călătoria sa pînă în Moldova de doi tătari și 16 ruși și valahi [119].

Se afirmă că Witold a pus baza unei întărituri la limanul Niprului sub numele de Dașev, pe locul actualului Oceacov [120].

Acolo exista în vremuri străvechi un oraș cu numele de Alector, care aparținea unei regine a savromaților și care a fost distrus probabil de geți, odată cu pustiirea Olbiei [121]. După moartea principelui lituanian Witold, în 1430, printre așezări, ajunse ca moștenire, în mîna lui Swidrigaillo, vedem orașul Negru (Oceacov), Maiac-Karawul (actualul Maiak) și Kaciaklec (Hadjibei) [122].

Hanul tătăresc al Crimeei Mengli-Ghirai, din dorința de-a fi aproape de dușmanii săi, lituanienii, a construit o cetate la limanul Niprului și Bugului. Ambasadorul Austriei la curtea Moscovei, Herberștein scrie în memoriile sale că

Țarul Tauridei, trecînd Boristenul și devastînd tot pămîntul pe o distanță mare, a construit acolo două cetăți: una din ele, Oceacov, nu departe de gurile Boristenului, este acum în posesiunea Turcilor [123]. Însuși Mengli-Ghirei, în anul 1492, scrie lui Ivan al III-lea, marele principe al Moscovei: ***Este pe pămîntul regesc mai jos de Tavani, pe cealaltă parte a Niprului un oraș, deasupra Niprului, și eu am mers acum să fac întărituri cu toți oamenii și dacă va permite Dumnezeu, le voi face și voi fi aproape de dușamul meu*** [124].

Aproape toți istoricii ruși, care s-au ocupat de această chestiune: Karamzin, Zamîslovschi, B. Smirnov, F. Brun, Vladimirschi-Budanov [125], sînt de părere că aici e vorba de orașul și cetatea Oceacov, în care hanul a așezat pe țareviciul său Zamgurcei și care a devenit nu numai un punct militar de sprijin tătăresc, ci și o cale de legătură cu Moscova. La moldoveni denumirea ei tătărească Ozu, se transformă în Vozia [126].

În 1455, pentru un timp scurt cetatea aceasta de la gura Niprului, sub numele de Lerici, se afla sub stăpînirea Moldovei [127].

În 1493 lituanienii au distrus și devastat această cetate, dar în 1495 Mengli-Ghirai a restabilit-o din nou.

Se întîmpla uneori că domnitorii moldoveni ajutau la repararea acestei cetăți, după cum, de exemplu, a făcut Petru Șchiopul, trimițînd acolo în 1587, nu mai puțin de 15.000 de salahori și 3.000 de care [128].

În afară de Oceacov și o altă localitate din sudul Transnistriei, se desemna pentru un rol istoric mai important, anume Hanjibei, viitoarea Odesa.

Olgerd, a avut intenție să prefacă în port la Marea Neagră această localitate, zisă Kociubei, sau Hadjibei. Polonezii de asemenea nutreau planul să-și creeze un drum pentru exportul cerealelor spre Mare [129]. În 1415 Jagello trimite de aici cereale la Constantinopole, capitala bizantină asediată de turci [130].

Acest plan însă nu putea să reușească. Atunci teritoriul dintre Nistru și Bug nu prezenta încă garanții de securitate și tot drumurile moldovenești rămîneau singurele artere comerciale de legătură cu comerțul genovez.

Urmează un șir de ani de luptă între aliații Iagello și Witold de o parte, și principele lituanian Swidrigaillo de altă parte, care era susținut de principele moldovean Alexandru cel Bun.

Swidrigaillo avea în armata sa foarte mulți valahi (români) alături de rusini [131]. În toate orașele podolene locuiau în afară de polonezi și ruși, valahi, nemți, armeni și tătari [132].

Partea nord-vestică a Podoliei a fost cucerită de Iagello ușor, însă partea ei de nord-est a fost apărată de voievodul partizan al lui Swidrigaillo, Fedor Korybut Neswichi. El avea în subordinea sa o armată, compusă din ruși, tătari și valahi și prefera o luptă de gherilă. În 1432 el a dat o lovitură polonezilor la rîul Murafa [133]. În 1434 Podolina de vest se transformă de polonezi definitiv într-un voievodat polonez. Polonia de est se mai menține sub Swidrigaillo pînă la moartea lui din 1452 [134].

CAP. III

Perioada nouă

1. *Începutul și întinderea stăpînirii poloneze*

Către sfîrșitul secolului al XV-lea, se produc în soarta Transnistriei schimbări radicale la sud se stabilesc tătarii, care sub hanul Mengli-Ghirai devin un factor politic de cea mai mare însemnătate.

Tătarii erau stabiliți în Crimeea și foloseau trei drumuri pentru încursiunile și expedițiile lor în Lituania: 1 drumul așa zis ***Șleahul Negru***, care pornea de la Cercasî de pe Nipru spre nordul Podoliei, 2. ***drumul hanului***, care începea în locul, unde Codîma se revărsa în Bug și se îndrepta spre însăși inima Podoliei, în părțile ei de mijloc, și 3. ***drumul moldovenesc***, care trecea de la malul Mării Negre și gurile Bugului în sus, spre nord, pe linia Nistrului pe ambele lui maluri[135].

Hanul Mengli-Ghirai, asociindu-se cu marele principe moscovit Ivan al III-lea și Ștefan cel Mare, luptă împotriva polonezilor și lituanienilor[136].

Pe de altă parte, lituanienii în concurența lor cu polonezii cedează pe toată linia. În nordul Transilvaniei, locul lor politic, economic și cultural a fost ocupat de polonezi.

Influența poloneză se simte aici mai ales după 1434. Odată cu dominația politică vine catolicismul militant, starea de iobăgie a țărănimii, răpiri de pămînt prin abuz, cu deposedări ale țăranilor, înăsprirea luptei sociale etc.

În Podolia de est, în așa zisă ***Brațlavscina***, influența poloneză începe mai tîrziu cu ***Uniunea polono-lituaniană*** din 1569[137].

În 1482 urmează o pustiire a Podoliei de către tătari. Starea aceasta de pustietate și mizerie se menține și în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Populația fuge peste Bug, pentru a forma cete de militari liberi, cozaci, în scop de apărare a pămîntului. Desigur și românii din Transnistria se înrolau în ***tovărășii cozăcești***, alături de cealaltă lume asuprită.

Odată cu stabilitatea gospădăriei nobililor polonezi, au început să invadeze Podolia evreii, care veneau aici în calitate de arendași ai pămîntului și comercianți, pentru a organiza exploatarea populației în aceste locuri noi de extindere socială a nobilimii poloneze.

În cele mai dese cazuri, polonezii nu-și organizau moșiile în locuri completamente pustii, ci în mijlocul noii populații așezate și stabile. În întinsa fîșie de pămînt de la Braclaw pînă la Nistru de o parte și pînă la cîmpurile sălbatice, de altă parte, la începutul secolului al XVII-lea vedem aproape exclusiv pe latifundiarii polonezi: Kalinowski, Koniecpolski, Potocki, Zamoiski, Lubomirski, Siniavski ș.a. Cuibul neamului Potocki a fost Tulcin, iar nobilii Lubomirski au înființat Juzefgrod, actuala Balta[138].

2. *Aşezări româneşti în Transnistria în secolul al XVI-lea*

Cu siguranţă valahii se aflau în Transnistria încă din secolul al XV-lea. Cel puţin aşa ne îndreptăţeşte să credem ştirea că ***Valacchi*** erau prezenţi în acest secol în Crimeea, un teritoriu mult mai îndepărtat de ţara lor de origine[139].

Din secolul al XVI-lea avem şi dovezi precise de aşezări româneşti în Transnistria.

S-a întîmplat nu numai odată că din cauza diferitelor împrejurări, moldovenii se refugiau în Polonia şi rămîneau aici pentru totdeauna.

Un caz este semnalat într-o adresă, trimisă în 1541, regelui polonez Sigismund August, de Soliman cel Măreţ. Sultanul se plînge că nişte supuşi moldoveni au năvălit la Cetatea-Albă şi Tighina, şi comiţînd prădăciuni şi ucideri de oameni, s-au refugiat în ţara leşească[140]. Pentru a se adresa regelui Poloniei, sultanul avea şi un alt motiv, nu mai puţin important: moldovenii au făcut încercarea de a alunga pe turci din raialele Bender şi Akkerman cu ajutorul polonez.

E probabil că aceşti moldoveni erau aşezaţi în Podolia, în apropiere de ţara de origine.

Legăturile dintre ambele maluri ale Nistrului erau foarte intense. Ele se datoresc în mare parte şi negustorilor valahi sau străini, care duceau din Moldova în Polonia mărfuri[141]. Printr-o gramotă din 1558 se dispunea ca negustorii ce vin din Valahia, cu mărfuri de provenienţă orientală, să se oprească pentru vînzări timp de două zile la Szargrod.

Iar hotărîrea Seimului din 1635 obligă pe toţi negustorii care făceau comerţ cu ***vinul valah***, să-l ducă neapărat prin Czeczelnic sub ameninţarea de confiscare, în cazul unui alt drum. În oraşele Cameniţa, Movilău şi Cecelnîc existau depozite de acest vin.

Însă tabloul paşnic al Podoliei, se schimba foarte repede în momente de criză politică. Această regiune, în conformitate cu împrejurările istorice, cînd se golea populaţia fugind cine şi unde apuca, cînd dimpotrivă se umplea de oameni, reîntorşi, sau veniţi să facă gospodărie în condiţii de linişte şi pace.

Unii autori ruşi folosesc aceste momente de criză şi pustiire a regiunii spre a conchide că Podolia rămînea mult timp pustie şi că prin urmare aşezarea moldovenească acolo este de provenienţă relativ nouă, anume datînd de la a doua jumătate a secolului al XVIII-lea[142].

Pe lîngă faptul că această concepţie este greşită, din punct de vedere general, exagerînd pustietatea Podoliei în aceste momente de criză, ea este şi o utilizare unilaterală şi vădit tendenţioasă a materialului istoric. Iată ce ne spune un autor polonez, mai mult sau mai puţin obiectiv, care deşi se abţine a preciza cît de ***tare*** era colonizarea românească în regiunea Braclaw, după ***Uniunea*** din 1569, totuşi nu poate să nu constate că raporturile româno-ucrainiene erau ***pe atît de vechi şi multilaterale, pe cît şi de lungă durată***. Veneau în permanentă atingere, militarii ambelor ţări, uneori chiar în mod prietenesc făcînd strajă împreună la şleahurile tătăreşti: astfel de exemplu, în 1583, sentinela valahă stătea peste Bug la ***Miortvîe Vodî*** şi ***Crivoe Urocişce***. Niciodată nu se simţea lipsa de vlahi şi în punctele de adunare a cozacilor. Dar mai ales ei se ocupau de păstorit: în 1594 boierii polonezi Szaszkevicz primeau de la Vlahi dijmă[143].

Putem chiar generaliza aceste observații, afirmînd că, în epoca nouă a Transnistriei se constată, fără să vrei, o influență moldovenească considerabilă. Ori de cîte ori vorbești de principalele momente din istoria acestei regiuni, nu poți să nu vorbești și de români. Dai peste ei la fiecare pas, deoarece ei formează nucleul etnic cel mai vechi; pe acest pămînt ei sînt autohtoni.

Din timpul lui Ioan Vodă cel Cumplit, an. 1574, avem un document cu privire la Oxintia, Malovata, Ocșia, Pestera (localități din Basarabia, în apropiere de malul Nistrului) și ***la un loc pentru patru mori de ceia parte a Nistrului***, pe pîrîu la Gura Iarhurlucului, unde se varsă în Nistru. Domnitorul moldovean s-a socotit îndreptățit de a-și extinde puterea și peste Nistru, recunoscînd unui supus al său dreptul la o porțiune de pămînt pe partea stîngă a Nistrului[144].

În acest timp se mențin active raporturile dintre moldovenii de pe ambele maluri ale acestui rîu, precum este identic și regimul agrar răzășesc în Podolia și Moldova[145].

Una din cauzele cele mai frecvente a emigrărilor moldovenești din Moldova peste Nistru, sînt turburările ei interne. Ele aduceau în Podolia valuri de emigranți.

În 1577, Ioan Valahul zis Potcoavă, cu ajutorul cozacilor de sub șefia lui Șah, a ocupat pentru scurt timp scaunul Moldovei[146]. Sub presiunea lui Cristofor Bathory din Transilvania, Potcoava a trebuit să se retragă pînă la Nemirow și aici, crezînd pe polonezi, care îi promiteau viața și siguranța, s-a predat. El a fost arestat, dus la Lwow și acolo executat.

Odată cu Potcoavă s-au refugiat în Ucraina și partizanii săi, Ceapa-Țopa, Cârstea, Volosin, logofătul Gavril ș.a.

Înființarea de sate în Podolia, datorită tulburărilor interne din Moldova secolului al XVI-lea, ne-o atestă și cronicarul român[147].

Grigore Ureche, vorbește în cronica sa de „niște sate mai sus de Tighina", de cealaltă parte a Nistrului, pe hotarul leșesc, ***descălicate de turcii ciutatici și de moldoveni, foarte mulți, care ieșiseră din țară de nevoile ce erau în zilele Iancului-Vodă***", în domnia lui de la 1579 și pînă la 1582[148].

O altă mărturie despre satele moldovenești de dincolo de Nistru, găsim în scrisoarea din 1582, scrisă românește, a lui Ali-bei din Tighina, trimisă starostelui din Rașcov, un oraș întemeiat de boierul moldovean Rașcu, ce avea moșii pe ambele maluri ale Nistrului. Autorul scrisorii îl asigură pe staroste, să nu-i fie teamă de nimic, întrucît ***turcii au lovit niște sate și au luat acolo robi din vina lor***, că ei au prins ***pe cîțiva spahii***[149].

3. *Așezări românești în Transnistria în secolul al XVII-lea*

În secolul al XVII-lea, numărul informațiilor cu privire la așezări românești dincolo de Nistru, se înmulțește considerabil.

În multe cazuri de tulburări interne din Podolia, iau parte și românii transnistrieni. Timpul era favorabil răscoalelor.

La revoluția ucraineană antipoloneză din 1648, iau parte locuitorii părților superioare ale Podoliei. Mai spre sud, la Braclaw, operează Dănilă Neceai, care organizează grupuri de răzbunare sub denumirea de ***cele de levenți***, în care se primea oricine și luau parte și moldovenii. În ciocnirea cu polonezii, Neceai a fost ucis.

Revolta din 1671 a boierilor lăpuşneni, orheeni şi soroceni, în frunte cu Mihalcea Hâncu, Durac şi Constantin, terminîndu-se cu un eşec, sileşte pe căpeteniile mişcării şi oamenii lor, să se refugieze în Polonia [150]. Hâncu trece la Raşcov cu 300 de oameni. Raşcovul era atunci proprietatea Ruxandei, fiica lui Vasile Lupu şi văduva lui Timuş Hmelniţchi.

În secolul al XVII-lea în Podolia se accentuează lupta bisericească şi religioasă, lupta între catolicism şi ortodoxism.

Sprijinitorii religiei ortodoxe erau principii ruşi: Ostrojschi, care aveau în posesiunea lor oraşul Novoconstantinov, principele Koribut-Voronecki, Lastovecki, Grabowecki, grecii macedoneni Ducadinovici, dar mai ales moldoveanul Ieremia Movilă, devenit apoi gospodar al Moldovei, care la sfîrşitul secolului al XVI-lea, cumpărînd pămîntul în regiunea actualului oraş Movilău (Moghilev), a pus bazele unui oraş. Acest oraş şi-a păstrat numele şi mai târziu socotindu-se o citadelă a ortodoxismului, cu toate că a trecut ulterior în proprietatea nobililor Potocki [151].

Movilăul a jucat un rol important nu numai în susţinerea ortodoxiei, ci şi în păstrarea nealterată a spiritului românesc. Protopopul Mihail Strilbiţchi a înfiinţat în acest oraş o tipografie românească, [9] pe care a mutat-o apoi la Dubasari şi a tipărit cărţi bisericeşti şi laice [152].

Odată cu lupta religioasă încep şi mişcări populare.

După bătălia polono-ucraineană de la Beresteczko (1651), moşierii polonezi credeau că se pot înapoia la vetrele lor din Podolia. Dar populaţia sătească i-a întîmpinat cu coase şi furci. S-au produs răscoale noi sub conducerea lui Alexandrenco şi Ciuhai, care operau pe malul Nistrului, avînd strînşi în jurul lor pe levenţi [153]. Polonezii executau pe rebelii cu toată asprimea. Aceasta a silit pe mulţi locuitori, sate întregi, să părăsească Podolia, trecînd spre Nipru şi chiar dincolo de el. Alţii se ascundeau în păduri.

Cînd Hmelniţki a încheiat în 1654 un tratat de vasalitate cu Moscova, [10] cu toţi cazacii au consimţit. Unul, Sirco, nu voia să se supună Moscovei şi s-a refugiat cu o seamă de nemulţumiţi în Zaporojie. S-a asociat cu el şi Bogun în numele regiunii Bugului. Deci Podolia nu se arată dispusă să se asocieze cu Moscova.

Totodată armata poloneză făcea eforturi de a nu scăpa din mîinile sale Podolia şi s-a oprit la Miedzyboz (Megiboj).

Împotriva Rusiei s-a declarat şi voievodul de Braclaw, care avînd la dispoziţie 12 steaguri de Volontiri-Valahia a distrus Nemirovul.

Probabil erau printre valahi şi partizanii ai înţelegerii cu Moscova, deoarece armata poloneză s-a îndreptat în primul rînd împotriva tîrgului Busz în apropiere de Nistru care, după ce a fost ars Movilăul ce adăpostea polcul nistrian, Buszul a fost cucerit şi distrus [154].

Oraşul Busz era un oraş moldovenesc. Dovada o avem în faptul că patriarhul Teofan în 1621, plecînd din Jivator la Iaşi, ajungînd la oraşul de hotar Busz, ***şi-a luat rămas bun de la cei ce l-au însoţit şi-a pornit cu valahi spre Iaşi*** [155].

În 1634 cazacii aveau un nou hatman, pe un oarecare Iliaş, care după nume era român, provenit din moldovenii Transnistriei sau Moldovei [156].

Cînd Doroşenco devine hatman al părţii vestite a Ucrainei (1661), el pretinde supunere şi polcurilor nistriene şi a ocupat Raşcovul. Burghezimea l-a întîmpinat cu

simpatie. Dimpotrivă, ţăranii i s-au arătat ostili. Burghezimea oraşului Movilău i-a predat pe polcovnicul Constantin, un grec din Hios, care, probabil, era duşman al lui Doroşenco. Constantin a fost trimis la Cighirin, dar fugind de acolo, a apărut din nou în Movilăul eliberat. Cu un polc organizat din nou, a trecut în serviciul hatmanului din Ucraina estică, rusească Briuhoveţchi[157].

E regretabil că documentele nu precizează, de ce naţionalitate au fost oştenii lui Constaantin, dar din moment ce burghezii oraşului erau pentru Doroşenco, nu încape îndoială că marea masă a oştenilor trebuia să fi fost recrutată din sate, din ţăranii moldoveni, ce locuiau în jurul acestui oraş.

În 1665 emigrînd din Moldova Radion (Raicea) Grigorie Dumitraşcu, împreună cu nepotul său şi cu 500 de valahi, militari experimentaţi, trecînd la Braclaw[158], în 1673 el a devenit polcovnic. Lui i se datoreşte colonizarea cu moldoveni a unor sate şi moşii: Bommovca, Crupole, Berezani.

4. *Turcii în Podolia. Ucraina moldovenească*

După războiul turco-polonez din 1672, Podolia trece în mîna turcilor şi se păstrează în această situaţie 27 de ani. Turcii au ocupat cele mai importante localităţi ale acestei regiuni: Cameniţa, Seniava, Brailov, Iazloveţ, Movilău, Umani, Raşcov.

Dominaţia turcilor era comparativ mai bună decît cea a polonezilor. Ei recunoşteau dreptul la siguranţa personală şi a averii. În afară de aceasta, unele întărituri, turnuri, şosele, pavaje, fîntîni, vii, pe care le-au făcut ei, ne mărturisesc o oarecare grijă pentru bunăstarea populaţiei[159].

Pacea ruso-turcă din 1681, fixînd hotarul dintre Moscova şi Turcia pe linia fluviului Nipru, a contribuit la pacificarea Ucrainei, ce se afla sub turci. Pentru administrarea Ucrainei de sub dominaţia turcească a fost numit în postul de hatman Gheorghe Duca, domn al Moldovei. El s-a ocupat în mod intens de colonizarea acestei regiuni, şi-a făcut însuşi curţi la Ţicăuar în dreptul Sorocei şi în satul Peştera, pe malul Bugului, lîngă Nemirov. El a stăruit să se reînfiinţeze polcuri şi s-a distins ca un colonizator de seamă[160], transformînd de fapt Ucraina turcească într-o Ucraină moldovenească. Activitatea lui a fost întreruptă de războiul polono-turc şi asedierea Vienei din 1683.

În 1684, Sobieski a pus în Podolia ca hatman al cazacilor pe Kunicki, care însă, nefiind demn de postul său, a fost ucis de cazaci. Ei şi-au ales în locul lui pe viteazul moldovean Moghilă, care s-a distins în 1685 la Cameniţa în luptele împotriva turcilor.

Sobieski a devenit de fapt stăpîn pe situaţia din Ucraina occidentală. El a numit pentru conducerea cazacilor pe polcovnicii: Samusi, Iscra, Palii şi Abazin (Abaza), acesta din urmă era moldovean.

În 1686, Sobieski încheie pacea cu Moscova[161]: partea dreaptă a Niprului rămînea în stăpînirea Poloniei şi căpăta numele de *Ucraina poloneză.*

După o luptă, dusă cu stăruinţă de polonezi împotriva Turciei, aceasta din urmă este silită să renunţe definitiv la Podolia. Prin pacea de la Carlowitz din 1699, Turcia o restituie Poloniei[162]. În afară de aceasta, aliaţii (Polonia, Austria, Moscova,

Veneția și Turcia) hotăresc ca toate teritoriile de la Nipru și Zaporojie și pînă la Oceacov. Marea Neagră și Bug să nu fie ocupate de nimeni.

Hatman al Ucrainei vestice (poloneze) este numit Samosi. Printre polcovnicii lui se distingeau mai ales Abazin și Palii. Primul s-a ocupat de reînființarea polcului podolian, care a cuprins teritoriul fostului polc din Braclaw și tot malul Nistrului. Acum o parte din populația Podoliei caută, în urma evenimentelor politice, o stare de siguranță peste Nistru. Locul ei este ocupat de o nouă emigrație moldovenească.

Datorită acestui aflux nou de populație, în localitățile apropiate de Nistru, se formează unități căzăcești din moldoveni cu împărțirea lor în unități *sute*, etc. După 1690, aceste așezări noi se supun lui Abazin și tot malul Nistrului de la Movilău și pînă la rîul Jagorlîc fac parte din polcul Podoliei. Celălalt polcovnic Semen Palii și-a format partizani din moldoveni, ieșiți din Moldova și din satele de pe malul stîng al Nistrului, și și-a ales ca reședință, Fastov, din gubernia Kiev[163].

5. *Rolul românilor în mișcările populare din secolul al XVIII-lea*

În 1702, în timpul războiului polono-suedez, încep niște mișcări popular. La chemarea lui Samusi se ridică Abazin, cu cazacii lui. S-au ridicat și satele de pe malul Nistrului, de la Studenița pînă la Jampol, și cu ajutorul conducătorilor lor aleși, Palladie, Rîngaș, Kumianscki, Spac, Scorici, Dubina ș.a., încearcă să se elibereze de sub jugul Polonezilor.

Pentru a face o ordine în Podolia, a venit hatmanul polonez Siniavski. Abazin a fost executat. S-au făcut și alte execuții. Cînd însă s-a apropiat el cu armata sa de malul Nistrului, nu a găsit acolo țipenie de om. Populația s-a refugiat peste Nistru. Șefii din partea dreaptă a Nistrului primeau pe refugiți. Iampolenii împreună cu conducătorul lor Gheorghiță și șeful unității cazăcești Rîngaș, s-au refugiat la Soroca, la șeful moldovean al Sorocii[164].

În 1703 nobilii *voievodatului Podoliei* s-au adresat gospodarului Moldovei, cu o cerere de extrădare a celor fugiți. Domnitorul a răspuns că e gata să satisfacă dorința lor, dar cu condiția să-i fie întorși toți acei moldoveni, care s-au așezat în Podalia și Ucraina și s-au înrolat în armata poloneză. Din partea sa, cere ca pe viitor să fie luate măsuri împotriva trecerii în Polonia[165].

Populația moldovenească din Transilvania era atît de numeroasă, încît în 1703, palatinul Kievului, putea să trimită în Maramureș două cete de moldoveni, pentru a ajuta pe principele Francisc Rakoczy.

Imediat ce Mażepa s-a declarat pentru o alianță cu Suedia, au început să se întoarcă în Podolia toți refugiații. Dar și mai mult, au început să vină după ei, din Moldova și cololoniști noi[166].

La sfîrșitul luni martie 1709, rezidentul rus în Polonia, scria din Satanow (Satu-nou): ***Au venit doi volohi: Sava, care a ocupat Moghilău pe Nistru, distruge și chinuiește nobilimea în mod intolerabil, declarînd că procedează conform ucazutului Țarului; altul Ivancenco a ocupat Brațlavul și de asemenea chinuiește și ruinează nobilimea.*** În urma acestui raport, guvernul rus a îndemnat pe noul halman Scoropadschi, ales în locul lui Mazepa, să împiedice pe Sava Voloși și alți polcovnici a se ciocni cu polonezii.

Grigorie Ivanenco a fost fiul lui Ivan Bogatul, fost hatman la Dubăsari. El se numea polcovnic de Dubăsari şi apoi a devenit polcovnic de Braclaw. Petru cel Mare l-a împroprietărit în judeţul Cighirin (satul Borki)[167].

În ce priveşte pe Sava Voloşin, el a ocupat apoi şi Winniza şi Broclawul şi a devenit capul ţăranilor rebeli. El făcea o politică pe cont propriu. De exemplu, un nobil Ivan Kuzminscki a intrat sub protecţia lui, şi cu ajutorul forţelor militare a ocupat tîrgul Verbiweţ, moşia lui Alexandru Gruszinski, iar pe timpul aflării lui Mazepa în Volînia, Sava, fără ştirea lui lua parte la răfuielile interne ale Şleahtei poloneze[168].

Conform păcii ruso-turce din septembrie 1711, toată Ucraina din dreapta Niprului, cu excepţia Kievului, a trebuit să fie retrocedată Poloniei. Petru cel Mare a dat ordin ca populaţia să fie ridicată şi dusă peste Nipru în cuprinsul Rusiei. Însuşi hatmanul Scoropadschi conducea mutarea. Mai întîi a fost mutată forţat populaţia tuturor oraşelor şi tîrgurilor de pe Nistru, începînd cu cele mai expuse spre Occident. Populaţia îşi lua la mutare avutul său. Chiar şi bisericile erau golite de icoane şi odoare, iar casele erau date focului pentru a nu ajunge în mîna polonezilor[169].

Podolia a fost destul de mult pustiită, încît polonezii au trebuit să ia măsuri pentru colonizarea ei. Se înţelege că regiunea de sud, aflată şi rămasă sub turci, nu a suferit această pustiire.

Odată cu trecerea în Rusia a principelui moldovean Dimitrie Cantemir, în 1711, multe familii moldoveneşti s-au aşezat în Rusia, iar o parte din ele în Ucraina în regiunea Hàrcovului printre care Dimitrie Enache, Ilie Abaza ş.a.[170].

În 1733, murind regele polonez August al II-lea [11] au început în Polonia lupte între două tabere: 1. partizanii alegerii în postul de rege a lui Stanislaw Lezsczynski, (conederaţi) şi 2) partizanii lui August al III-leà, kurfürstul saxon (partidul Saxon)[171].

În Podolia, Şleahata era pentru primul, iar moşierii-magnaţi pentru al doilea. Spiritele s-au aţîţat. Ambele partide au récurs la forţe militare, recrutate din ţărani. Moşierii mari au slobozit împotriva şleahtei miliţiile lor de curte: căzăceşti şi valahe. Ele năvăleau asupra şleahtei, jefuind moşiile lor[172].

În 1734, toate steagurile valahe, întreţinute de moşierii magnaţi, au trecut de partea ţăranilor răsculaţi. Printre răsculaţi găsim şi nume pur româneşti: Trofim Szczerban şi Petrasz Szulha din Serbî, Gregorasz Burada, Iury Herca, Ivan Mayinescul şi Sandul.din Berezowca, Michaylo Morawski şi Miron Holak din Woloszczyzy, Symon Szerban din Cekinowka[173].

Ţăranii din voievodatul Braclaw au precedat la formarea polcurilor căzăceşti, la baza cărora au fost puse miliţiile valahe şi căzăceşti ale magnaţilor. Un oarecare Vîrlan (Verlan), judecînd după nume este moldovean, s-a proclamat polcovnic şi şi-a organizat un polc căzăcesc. El spunea tuturor că ar fi primit ordin de la împărăteasa Rusiei să nimicească pe toţi străinii, lehii (polonezi) şi evreii. El a supus populaţia din tot voievodatul Podoliei jurămîntului de credinţă împărătesei. După cîteva ciocnirii reuşite cu armatele poloneze, el a ocupat Brody şi Zwaniec pe Nistru, iar în 1734 atingea cu puterea sa militară Liovul şi Cameniţa[174].

În postul de rege a fost ales August al III-lea, agreat de ruşi, şi după rugămintea lui, armata rusă a început să restabilească ordinea. Principalul

conducător al revoltei Vîrlan şi alţi conducători de mîna a doua s-au retras în Moldova[175].

Ceilalţi s-au ascuns în stepele tătărăşti şi Zaporojene. Cu ei au fugit şi mulţi ţărani. Din aceşti bejenari s-au format regimente noi de nemulţumiţi. Unul din ele era sub comanda lui Ivanita[176].

Mişcarea aceasta a haidamacilor a fost oprită pentru un timp oarecare, în 1737, de expediţia hoardei tărăreşti în hotarele Rusiei, dar nu s-a stins, ceea ce se poate constata dintr-o scrisoare a lui Ioan Constantin Mavrocordat, domn al Moldovei (1743–1747), către voievodul Podoliei Ştefan Gumecki, în care domnul se plînge că nobilii podoleni răspîndesc zvonuri false la adresa lui, cum că dînsul favorizează revolta ţăranilor podoleni, permiţîndu-le să ascundă prada în Moldova. Dînsul declară că el dimpotrivă a pus pe malul Nistrului, strajă spre a împiedica transportul prăzii în hotarele Moldovei şi a dispus ca lucrurile trecute pe ascuns în Moldova să fie trimise înapoi[177].

După tratatul ruso-turc, din 1768, s-a dezlănţuit mişcarea ucraineană a lui Jelezniac şi Gonta, care operau lîngă Umani şi pe ambele părţi ale Bugului.

Alţi cazaci au asediat posesiunea hanului de Dubăsari şi au cerut extrădarea confederaţilor polonezi. Neprimind un răspuns satisfăcător, au incendiat oraşul. Se afirmă că au pierit atunci la Dubăsari pînă la 1800 tătari, moldoveni şi turci[179].

La a doua împărţire a Poloniei, în 1793, Polodia a trecut sub dominaţia rusească şi a format gubernia Braţlav cu capitala la Moghilev (Moghilău). În 1766, această gubernie a fost denumită Podolscaia pe ambele părţi ale Bugului. Movilău a devenit un oraş de ţinut, care în 1811 a fost cumpărat de guvernul rusesc de la proprietarii, conţii Potocki[179].

6. *Ucraina Hanului*

Toate cele de mai sus, din perioada nouă, cu privire la istoria Podoliei, privesc numai partea de nord, a teritoriului nistrobujan. Partea de sud aparţinea tătarilor, hoardei Edisan. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, tătarii se instalează aici temeinic. Ozu (Oceacov) este în mîna lor de la 1492 şi rămîne al lor definitiv de la 1525. În 1540 trece la ei Hadjibei.

Spre sfîrşitul secolului al XVI-lea, hotarul între Polonia, Lituania şi tătari se stabileşte pe cursul rîului Jagorlîc, continuînd apoi linia convenţională pînă la rîul Codîma, de la Balta pînă la Koniecpol la gura Codîmei şi Bug. La sud de această linie se află olatul tătăresc Ozu (Oceacov), iar la nord provincia Braclaw.

Olarul Oceacovului se mai numea *Ucraina Hanului*, dar, după cum cu dreptate observa Lebedinţev, ***cu numele Ucraina care naşte ideea unei populaţii maloruse (ucrainene), nu corespundea majoritatea populaţiei. Ea aparţinea moldovenilor*** [180].

Un autor rus afirmă că, nu puteau să fie acolo mulţi moldoveni pentru că în cuprinsul regiunii Oceacovului nu găsim denumiri moldoveneşti de rîuri. Numai localităţile, situate pe lîngă rîuri, poartă nume moldoveneşti, ca de exemplu Valea Hotinului, Capriţa, Pădurţa, Strîmb, Bolai, Dracul, Doroupol, Teniuş, Urâta. Autorul deduce că populaţia moldovenească nu a fost aci prima şi „probabil a apărut, concomitent cu populaţia rusească, sau în tot cazul cu puţin înainte de ea“[181].

Concluzia este cu totul lipsită de temei, întrucît era firesc ca rîurile mari să capete denumirea acelor popoare, care dominau politicește teritoriul și deci nu puteau să fie, decît tătărești, polono-lituaniene sau rusești. Dar tocmai denumirea moldovenească a localităților de o importanță mai secundară, prezintă o dovadă că populația locală moldovenească, supunîndu-se diferitelor regimuri politice străine, și-a păstrat denumirile acolo, unde a putut.

Dispunem de un material pozitiv despre așezările românești la Oceacov. Astfel de exemplu, călugărul italian Niccolo Barsi de Luca, întorcîndu-se din Caucaz în Italia, în 1639, trece prin cetatea Gian Chriman, sau românește Vozia, la gurile Niprului, cu cîteva turnuri; descrie în memoriile sale sistemul de întărituri și remarcă, că între întăriturile de jos se făcea piața, unde puteau veni nu numai turcii din cetate, dar și populația din împrejurimi, care era compsă din valahi. El ne mai vorbește de hanuri moldovenești. În unul din ele era ascunsă viitoarea soție a lui Vasile Lupu, frumoasa caucaziană Ecaterina, din frica de a nu fi reținută pentru haremul hanului Crimeii[182].

Pentru începutul secolului al XVIII-lea avem dovada prezenței populației moldovenești la Oceacov în faptul că, din moldoveni, a fost formată de către hanul tătarilor o ceată și trimisă în ajutorul lui Carol al XII-lea la Poltava[183].

În 1709 un oarecare Daniil Krmann, care însoțind această armată în retragere, a trecut prin Oceacov, scrie că în oraș, locuiau în primul rînd valahii, apoi tătarii, grecii, turcii și acolo se bea *vinul valah*[184].

În general, ***Românii din această parte a Transnistriei aveau o soartă comună cu cei din Buceagul Basarabiei, și el supus tătarilor.***

De aceea unii autori de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, și prima jumătate a sec. al XIX-lea, vorbind de sudul Transnistriei fac confuzie, numindu-l „Basarabia“ la fel ca și Bugeacul (A. Righelmannn, Lauterer, ș.a.)[185].

Pentru satisfacerea nevoilor sufletești ale românilor de la Dunăre și Nistru, la jumătatea secolului al XVII-lea, a fost înființată episcopia *Proilaviei* sau Brăilei[186]. Ni s-au păstrat documente istorice cu conflicte de competență bisericească între episcopia Proilavei și cea din Huși asupra credincioșilor din Dubăsari și sudul Transnistriei, acte de hirotonire de preoți și de sfințire a bisericilor în satele moldovenești dintre Nistru și Bug.

Abia după pacea de la Iași, din 1792, între ruși și turci, biserica rusească și-a extins sfera sa de acțiune pînă la Nistru.

7. *Colonizarea sudului Rusiei și expansiunea etnică românească*

La așezarea românilor în Transnistria rusească au contribuit în mare măsură și guvernele ruse, prin politica lor de colonizare, din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Pe timpul anexării Ucrainei Hanului, din 1792, și al răpirii Podoliei, în urma împărțirii Poloniei din 1793, rușii aveau o experiență destul de îndelungată în arta de a coloniza pămînturile libere.

Mijloacele de a coloniza erau de trei feluri: 1). Colonizarea cu forța, scoțînd populația din principatele romîne fără a o întreba; așa s-a procedat după războiul din 1735–1739, cînd au fost ridicați cu forța și duși în Rusia peste 100.000 de români, supuși turci, după cum ne mărturisește Trenck, ofițerul german care-l însoțea pe generalul Münnich[187]. O dovadă a depopulării Moldovei găsim și la cronicarul român Neculce,

care scrie: ***La purcesul lui Minich trimes au de au robit mulți oameni din ținutul Hotinului și de pe marginea Cernăuților și i-au trecut, cu femei cu copii, la Moscu, și-i împărțea pre oameni ca pre dobitoace: unii lua bărbații, alții femeile, alții copiii și-i vindeau unii la alții... Bogate și multe lacrimi era, cît se auzea glasurile la cer*** [188].

O bună parte din populația ridicată din Moldova a fost așezată în Transnistria. În 1740 din români a fost format un corp de armată, un fel de cazaci români, cu sediul în județele Novomirgorod, Oliviopol etc. [189].

2. Propaganda agenților în favoarea mutării din țările române în Rusia; în primul război al Ecaterinei a II-a, în urma propagandei, un regiment întreg, compus din moldoveni, valahi și bulgari, a trecut din armata turcească la ruși [190]. După pacea de la Kuciuk-Kainargi, din 1774, o propagandă de acest fel s-a exercitat și în Bucovina și în Transilvania și a avut succes [191]. Astfel fiecare război ruso-turc avea ca efect depopularea țărilor române. Se producea o emigrație a populației, care căuta un pămînt nou, liber și roditor.

3. În afară de aceasta, guvernele rusești stăruiau să organizeze traiul coloniștilor pentru ca în felul acela să atragă și pe alți conaționali ai lor din țările lor de origine.

Politica de proteguire a coloniștilor din timpul țarinelor ruse Anna Ivanovna (1730–1740) și Elizaveta Petrovna (1741–1761), se intensifică sub Ecaterina a II-a (1762–1796) [192].

Iată principele măsuri, luate sub aceste domnii: în 1735 și 1750 încercări de a organiza Sîrbia Nouă; 1752, activitatea de colonizaare a generalului – maior Horvat, maiorul Filipovici ș.a.; 1740–1760 activitatea colonelului Vasile Lupu zis Zverev; care era șeful așezărilor militare moldovenești; 1762, colonizări de români, organizate de colonelul Filipovici și asociații lui Cuca și Tebuța; 1763 – înființarea biroului tutelei străinilor și anunțarea unei ere noi în sudul Rusiei; 1764–1765 contracte ale statului rus cu trei companii de concesionari, dirijate de Precourt, Pitet et Derois și baronul Canot de Beauregard, toți aventurieri; 1779 – preluarea operei de colonizare pe seama statului; 1770, colonizarea guberniilor Ecaterinoslavscaya și Tavricescaia, iar după 1783 și a Crimeei.

Ucazurile împărătești din 1763 și 1764, prin care se anunță o eră nouă de colonizare, conțineau multe privilegii pentru coloniști [1937]. Transportul lor se lua pe seama statului. Li se dădea 60 desiatine de pămînt de familie și li se punea la dispoziție o locuință, pe care nu o plăteau timp de 6 luni. Ei puteau să capete credite fără dobîndă pe timp de 10 ani, nu făceau serviciul militar, își păstrau dreptul la exercițiul liber al cultului și dreptul de a fi judecați după legile lor.

În 1770–1780 mulți boieri români și funcționari, pentru serviciile aduse Rusiei au fost împroprietăriți în gubernia Herson pe ambele maluri ale Bugului [194].

O serie de importante măsuri de colonizare au fost proiectate mai ales după pacea de la Iași 1792 [195]. Împărăteasa Ecaterina prin ucazul său din 27 ianuarie 1792 dispunea ca regiunea anexată să fie colonizată cît mai curînd posibil. Pentru aceasta pămîntul liber se împărțea în slobozii de stat și slobozii particulare boierești. Trebuiau să fie împroprietăriți, atît boierii moldoveni, ce doreau să treacă în supușenia rusă, cît și volintirii din armata rusească. Cinzecișișase boieri moldoveni, între care Rosetti, Cantacuzino, Sturdza, Cananău, Nicorița, Săcară, Măcărescu,

Balş au primit aceste loturi şi fireşte au căutat să atragă pe ele ţărani din Moldova, de care aveau nevoie.

Loturile de la 1.500 şi pînă la 24.000 de desiatine au cuprins o suprafaţă considerabilă de 377.445 de desiatine.

Aceste măsuri izvorau dintr-un plan mai vast. Despre caracterul lui aflăm din corespondenţa ambasadorului Prusiei din Constantinopol care, la 7 iulie 1792, raporta la Berlin că ***locuitorii Moldovei părăsesc ţara în mase mari. Ei sînt încurajaţi de guvern să se aşeze dincolo de Nistru. Toată regiunea între acest fluviu şi Bug urmează să fie ridicată la rangul de principat, purtînd numele de Moldova nouă. Se vorbea şi de numirea fostului principe al Moldovei, Alexandru Mavrocordat, în scaunul noului principat*** [196].

Era aceasta o ideie a lui Panin, născută în analogie cu ***Sîrbia Nouă*** cu scopul creări la hotarul Moldovei a unui punct de atracţie pentru populaţia ei, dar ţintea şi mai departe, fiind o continuare a planului de cucerire a principatelor române de către ruşi.

Măsurile proiectate de guvernul rusesc nu au putut să fi realizate pe deplin.

Istoricul rus P. Miliucov precizează că ***colonizarea de către ruşi a guberniei Tavricescaia (Crimeea), precum şi regiuni de lîngă Marea Neagră, obţinute conform păcii de la Iaşi (1792), se face abia în secolul al XIX-lea*** "[197].

De la acest autor împrumutăm şi harta colonizării Rusiei de Sud, pentru ca să demonstrăm că, în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice, românii s-au păstrat în sudul Rusiei atît între Nistru şi Bug cît şi între Bug şi Nipru, în mase compacte[198].

Din harta aceasta se vede de asemenea colonizarea rusă a regiunii Podoliei pînă la actualele aşezări române care s-a făcut în trei etape: primele două cuprind nordul teritoriului şi se referă la timpul de pînă la jumătatea secolului al XVII-lea. Partea mijlocie a fost colonizată de la jumătatea secolului al XVII-lea pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea, deci această colonizare este relativ recentă.

8. *Colonizarea sudului transnistrian*

Românii erau mult timp singurii aborigeni ai sudului teritoriului nistro-bujan. Numai tătarii concurau cu ei, dar din cauza temperamentului tătăresc prea mobil, ei nu se aşezau statornic pe acest pămnt.

Românii sînt stabiliţi pe ambele părţi ale hotarului, care despărţea pe tătari de polonezi (rîurile Codîma şi Iagorlîc), ceea ce dovedeşte abilitatea românească. Cînd era prost la polonezi, ei puteau să se refugieze la fraţii lor de sub supunerea tătărască, şi invers, cînd începea să fie rău sub tătari, ei se refugiau la conaţionalii lor de sub supunerea poloneză.

Românii au luat parte considerabilă la crearea oraşului Odesa de la Marea Neagră.

Noi ştim că Hadjibei în sec. al XVIII-lea era un simplu sat tătărăsc. Cu toate acestea în el era o populaţie moldovenească: mahalaua oraşului ***Moldovanca*** exista înainte de cucerirea lui Hadjibei de către ruşi[199].

Se cunoaşte de asemenea din istorie că cetatea, pe care o atacau apoi ruşii, era construită de valahi. Tîlmaciul militar Constantin Ivanov, trimis de cazaci la tătari în 1764, întorcîndu-se cu scrisori de răspuns raportează că ***în direcţia spre Belgorod***

(Akkerman) la o depărtare de 60 verste de Oceacov, la mare, se construiește o cetate, care este denumită Eni-Dunia, adică Lumea Nouă. Înainte era acolo un sat și se numea Kudjabei (Cocibei, Hadji-bei). Această cetate a început să fie construită începînd din primăvara acestui an și o fac valahii, pentru care aduc piatră din stepă, de la rîuri și din împrejurimi[200].

În 1769 împrejurimile lui Hadjibei au fost distruse și în 1774 el a fost luat de ruși.

Orașul Odesa este întemeiat pe locul satului tătaro-turcesc Hadjibei abia în 1794, datorită stăruințelor general-maiorului De Ribas. Opera lui a fost apoi continuată de un emigrant francez ducele Richelieu, iar în 1815 i-a urmat contele Langeron[201].

Apreciind ***situația bună a localității Hadjibei și foloasele legate de ea***, manifestul împărătesc din 27 mai 1794, dat pe numele contelui Zubov, guvernator general al Tavirei (Crimeei), dispunea ca această localitate să fie transformată într-un port militar și comercial. De Ribas a fost numit ***constructor*** al orașului („gradostroitel").

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a oficiat serviciul divin la solemnitatea înființării orașului și a pus primele pietre ale viitoarelor biserici. Apoi, conform hotărîrii Academiei de științe din Petersburg, Hadjibei a fost denumit Odesa.

În același timp și localitatea turcească Adjider, unde se construia o cetate, a fost numită Ovidiopol.

Primul șef al orașului ***Hadjibei***-Odesa („gradonacialnic") a fost numit secund-maior Grigore Kiriacov, iar șeful vămii premier maior Mihail Kiriacov, despre a cărui activitate un istoric al Odesei face cele mai frumoase aprecieri, afirmînd că ***Odesa își datorește existența numai rîvnei și activității fără preget a acestui om***[202].

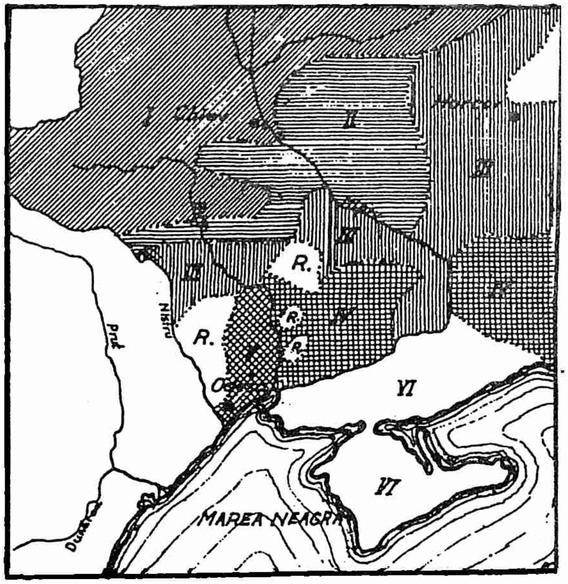
Orașul Odesa a atras din împrejurimi o populație numeroasă. În anul 1795 acest oraș număra 2.349 suflete fără armată, marinari și funcționari[203]. Populația prezenta un amestec de diferite naționalități, dar desigur o mare parte din ea era formată din moldoveni. Majoritatea acelora, care au primit în oraș loturi pentru case, cu excepția ofițerilor și funcționarilor, era nerusă[204]. Un lot pentru construcții a primit principele Ioan Cantacuzino[205].

Se poate afirma că colonizarea sudului teritoriului nistrobujan, inclusiv orașul Odesa, se face concomitent cu colonizarea sudului Basarabiei, curățat de turci și tătari. Deci avem și o coincidență de timp și o analogie de fond. În timp ce Basarabia, în partea ei de sud, se coloniza cu elemente alogene, malul Mării Negre între Bug și Nistru era deschis colonizării moldovenești.

9. *Românii în viața Odesei și a Transnistriei*

Dezvoltarea ulterioară a orașului Odesa se datorește mai ales grecilor bogați, care au venit din Grecia să se instaleze aici. Ei au fost protejați de guvern[206].

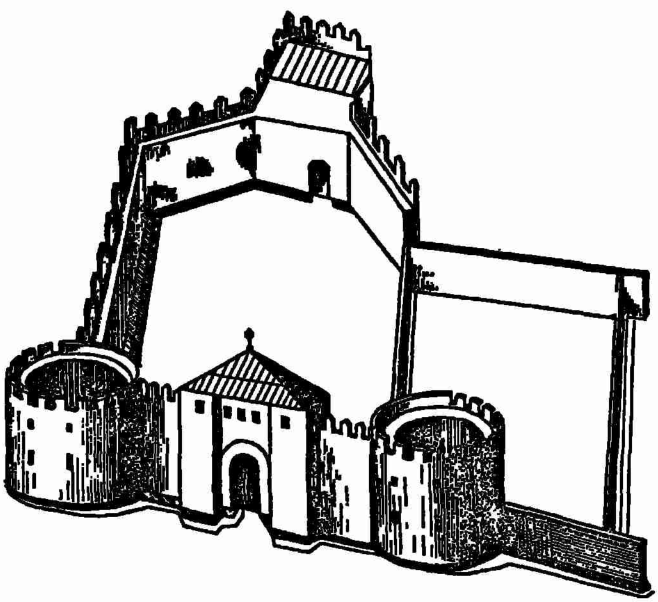
Dar din punct de vedere cultural se pare că cea mai mare influență după ruși, care își găseau sprijin în Universitatea rusească, au produs-o românii. Un capitol aparte prezintă activitatea la Odesa a lui Alexandru Sturdza, fiul boierului

Harta colonizării Rusiei de Sud după P. Miliucov

LEGENDĂ

I – Pînă la jum. sec. XVI
II – De la jum. sec. XVI pînă la jum. sec. XVII
III – De la jum. sec. XVII pînă la jum. sec. XVIII
IV – De la jum. sec. XVIII pînă la jum. sec. XIX
V – În prima jum. a sec. XIX
VI – În a doua jum. a sec. XIX
R – Români

Cetatea Hadjidei (Odesa), construită de Valahi

moldovean și primul guvernator al Basarabiei, după anexarea ei de către ruși, Scarlat Sturdza. Alexandru Sturdza este un filozof religios, gînditor politic, istoric, arheolog și poet.

După cum îl zugrăvește Vighel în memoriile sale el a fost mare patriot român, visînd unirea tuturor românilor[207]. În decada a treia a secolului trecut el a luat parte la organizarea principatelor române și mai tîrziu păstra legătura sa cu Iașii, fiind în 1843–1847 curator al seminarului din Socola, precum și un intermediar între episcopul Filaret Scriban și Sfîntul Sinod rus.

La Odesa el a fost unul dintre inițiatorii ***Societății de istorie și antichități***, care a scos la iveală o serie întreagă de ***Însemnări***. Tot el a ținut și cuvîntul de deschidere a acestei societăți, în ziua de 25 aprilie 1839.

Împreună cu sora sa Ruxandra Sturdza-Edling ei au organizat la Odesa o mînăstire de călugărițe a sfinților Arhangheli, Mihail și Gavril precum și o societate de binefacere (obscina surorilor de caritate).

În 1837 el a luat parte la combaterea ciumei și timp de 12 ani a stat în fruntea ***societății de Agricultură a Rusiei de Sud*** (în calitate de vice-președint). O bună parte din lucrările sale, Sturdza le-a publicat la Odesa. Din ***Amintirile*** lui Sturza se vede cît de întinse și frumoase legături avea el cu cele mai reprezentative figuri ale societăți rusești ca principele Sahmatov, principele A. N. Golițîn, M. N. Magnițchi, istoricul N. M. Karamzin, I. N. Inzov, scriitorii V. A. Jucovschi, N. V. Gogol, ministrul de externe I. Capodistria și mulți alții.

Cu toată activitatea sa prodigioasă culturală la Odesa, el nu uita Basarabia, unde stătea uneori la moșia din com. Manzîr, jud. Tighina. Dar nu uita și locurile natale ale Moldovei în general. Vorbind odată în descrierea unei călătorii a sa la Chișinău, el adăugă: ***Acest colțișor al pămîntului meu natal este numai un exemplu al frumuseților și bogățiilor Moldovei, pentru a le cunoaște mai bine și a simți farmecul lor trebuiesc vizitate mînăstirile văii orheene sau, și mai bine, să fi trecut Nistrul și Prutul, pentru a vedea munții Neamțului și Pietrei, confluența Bistriței și Siretului, cu un cuvînt ne aflăm pe meleaguri slăvite de Ștefan cel Mare prin actele lui de vitejie***[208].

Alături de Sturdza lua parte la societatea de istorie și antichități, un alt român, cunoscutul numismat și arheolog Blaremberg[209].

Au avut legături cu Odesa și Societatea de Istorie, cavalerul Costache Stamati, căruia se datorește o ***Privire asupra ambelor Dacii a lui Traian și Aurelian***, precum și fiul său C. Stamati Ciurea, care în 1850 a publicat în ***Însemnările*** acestei societăți lucrarea sa ***Despre Basarabia și cetățile ei vechi*** și s-a distins ca scriitor, autor de drame, comedii, nuvele, fabule publicate la Odesa, iar o mică parte la Chișinău[210]. Activitatea sa literară el o desfășura paralel cu serviciul la cancelaria Guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei.

Tot la Odesa activa, pe tărîmul literar și moldoveanul basarabean Alexis Nacco cu soția sa Olga Nacco, și ea scriitoare[211]. O serie de articole în ziarele din Odesa ***Novorossiischii Telegraf*** și ***Odesschii Listoc***, împotriva hegemoniei Krupenschestilor în județul Tighina, a publicat prințul Constantin Moruzi[212]. De asemenea a publicat, în 1905, în ziarul ***Odesschia Novosti*** un articol ***cu privire la limba maternă în școală*** sub semnătura E. Gorici, Ioan Pelivan[213]. Foarte mulți români din Basarabia au făcut studii la universitatea din Odesa, la care gravita

culturaliceşte Basarabia ca la o Universitate din regiunea de sud a Rusiei, şi apoi o bună parte din ei au rămas la Odesa.

Dacă trecutul Odesei va fi studiat din punct de vedere al aportului românesc la viaţa ei culturală mai amănunţit, acest studiu cu siguranţă ne va deschide o pagină nouă inedită din istoria regiunii de sud, scoţînd în relief, cît de însemnată a fost aci influenţa elementului etnic românesc.

10. *Transnistria în preajma revoluţiei din 1917 şi sub bolşevici*

Cu puţin înainte de revoluţia rus din 1917, Transnistria a devenit un centru al puternicei mişcări religioase mistice (1909–1917), legată de numele călugărului moldovean din Balta, Inochentie. La mişcare a aderat şi Basarabia.

Inochentie predica sfîrşitul lumii, nevoia pocăinţei şi a organizării unui trai nou, aici pe pământ. Inochentie se credea predestinat a primi pe Hristos, pe care ***preoţii l-au călcat în picioare***, şi a început un adevărat pelerinaj al moldovenilor din toate părţile la Balta. Adepţii lui trebuiau să ducă un trai ***în obşte*** în asemănare cu viaţa primilor creştini[214].

Această mişcare era în fond un protest al moldovenilor împotriva rusificării bisericii. Nimic nu-i putea opri să urmeze pe păstorul lor iubit. Guvernul rus şi biserica oficială rusă au început să persecute pe capul mişcării, trimiţîndu-l în sfîrşit la mînăstirea Goloveţ de la Marea Albă. La sfîrşitul anului 1917 Inochentie a murit.

Mişcarea de la Balta a zguduit pînă la temelie biserica oficială din Basarabia şi Trasnistria şi a demonstrat la ce poate duce lipsa de cultură naţională, nesocotirea şi nerespectarea limbii, pe care o vorbeşte poporul în aceste provincii.

Cu izbucnirea revoluţiei din 1917, Transnistria a fost cuprinsă de dorinţa unei reînnoiri a vieţii, revendicînd întrebuinţarea limbii în şcoală şi administraţie, înfiinţarea caselor de citire pentru popor, înfiinţarea unei Universităţi moldoveneşti, etc.

Totodată s-a pus la ordinea zilei şi problema unirii Trasnistriei cu Basarabia. Ţăranii delegaţii insistau asupra acestei chestiuni, deoarece ***aşa le-au poruncit satele.*** Numai dintr-un motiv de oportunitate această chestiune a fost amînată ***pînă la o adunare naţională a satelor moldoveneşti din gubemiile Hersonului şi a Podoliei***[215].

O mişcare puternică moldovenească s-a produs şi la Odesa, unde la 18 aprilie s-a ţinut un congres moldovenesc militar, de fapt un mare miting, care a contribuit mult la dezvoltarea ulterioară a mişcării naţionale în Basarabia. Congresul s-a ţinut sub preşedinţia lui F. Cateli ajutat de P. Halippa, I. Pelivan, împuternicitul cercului moldovenesc de la Bolgrad şi I. Păscăluţă.

Ajungînd sub puterea sovietelor, moldovenii trasnistrieni se adresau instituţiilor sovietice cu aceleaşi cereri de cultură naţională, pe care ei le-au formulat la începutul revoluţiei. Împrejurările nu le-au permis să obţină imediat acest rezultat.

Dar la 11 octombrie 1924, cînd satisfacerea năzuinţelor moldoveneşti a coincis cu directivele politicii comuniste faţă de români, cu intenţia ei de a creea o iridentă sovietică pentru a atrage pe basarabeni, guvernul sovietic a luat hotărîrea de a înfiinţa o ***republică sovietică moldovenească autonomă*** în cuprinsul Ucrainei

sovietice. Cuvîntul ***autonom*** înseamnă că această republică era privită ca o provincie aparte în cuprinsul Ucrainei.

Ucrainenii comuniști s-au opus din răsputeri eliberării moldovenilor de sub conducerea ucraineană[216]. Ei nu au putut împiedica înființarea republicii, în schimb însă, ei au izbutit să nu se dea prea mare dezvoltare chestiunii moldovenești.

Republica autonomă nu a cuprins granițele antice și istorice ale așezării moldovenilor, ci numai o parte din ele.

Cît de redusă este de fapt această republică în comparație cu așezările reale moldovenești, se vede chiar din unele cercetări sovietice, care arată sate moldovenești în afară de teritoriul acestei republici: de-a lungul Bugului pe ambele lui maluri, pe linia dintre Ovidopol și Elizabetgrad, în jurul orașului Novomirgorod, în olatul Oceacovului și chiar în fostul palatinat polonez Braclaw (18 sate cu o populație curat moldovenească)[217].

În afară de aceasta, de la arhiepiscopul Gavril Bănulescu-Bodoni, care a păstorit un timp și pe transnistrienii moldoveni, s-a păstrat o listă de localități cu populația românească. În această listă din 43 sate românești, 20 sate nu sînt pomenite în cercetările de mai sus[218].

Astfel foarte multe așezări moldovenești au rămas în afară de hotarele republicii. Ucrainienii bolșevici se temeau probabil, că dînd statului moldovenesc o întindere mai mare, Odesa ar fi căzut în sfera de influență a statului român. Deci scopul, pentru care a fost creată această republică, nu ar fi fost atins. Știau ei, poate de asemenea că în timpul războiului mondial din 1914–1918, Odesa a fost promisă României de Puterile Centrale[219].

Care este numărul populației acestei republici, nu se știe deoarece datele statistice sovietice la a căror întocmire prezidau criterii politice nu merită nici o încredere. Recensămîntul din 1926 ne dă cifra de 572.339 suflete a populației republicii în general, din care ucrainienii ar fi 48,5% și restul s-ar repartiza între nemți, bulgari, polonezi, țigani, cehi ș. a.[220].

Un cetățean al acestei republici, comunist basarabean, evreul Dembo, care cunoscînd starea acestei republici denaturează mai puțin realitatea decît instituțiile sovietice, ne dă o cifră a moldovenilor, mai apropiată de această realitate, anume 60%[221]. Deci dacă e adevărat că cifra totală a populației republicei este 572.339 suflete, cifra românilor s-ar fixa la 344 mii de suflete.

De fapt, însă pentru ca să ne apropiem de realitate cifra aceasta trebuie să fie mărită și mai mult cu o răsturnare completă a tendinței politice sovietico-ucrainene.

Mai e de menționat că și eticheta moldovenească a acestei republici nu corespunde cu adevărul politic: republica a fost condusă de evrei și ucrainieni, iar elementul autohton moldovenesc a fost supus persecuțiilor sistematice, distrus materialicește și într-un număr considerabil expulzat în Siberia.

Cu toate neajunsurile hotărîrii sovietice de a creea o republică moldovenească, redusă în comparație cu hotarele etnice moldovenești, cu toată falsitatea sovietică ce se ascundea în structura și conducerea acestei republici, ea are o deosebită importanță, deoarece conține o recunoaștere oficială sovietică și ucrainiană a drepturilor românești asupra teritoriului acestei republici.

Datorită așezărilor românilor și a altor elemente etnice, populația ucrainiană este în Transnistria foarte rară. În orașele republicii autonome moldovenești,

procentul acestei populaţii nu se ridică peste 18,4%. Şi în general proporţia ucrainenilor scade cît ne apropiem de mare, ceea ce se poate constata din harta ucraineană a densităţii populaţiei ucrainene, din deficitele răspîndirii ei[222].

Concluzii generale

Ce ne învaţă istoria teritoriului nistro-bujan?

Am constatat că timp de cîteva secole şi jumătate au stat aici strămoşii românilor: geto-dacii, care un secol şi jumătate au fost stăpîni politici peste aceste meleaguri transnistriene. După ce prin acest teritoriu, ca printr-un coridor, au trecut hordele năvălitorilor barbari şi se părea că nu va mai rămîne sub călcîiul lor greu nici urmă de viaţă geto-dacă, romanizată, geto-dacii reînviază sub numele de Bolohoveni. Ei au avut o ţară a lor proprie şi făceau o politică externă cu totul independentă de principatele ruse.

Apoi în curs de cîteva secole vedem domnind în Transnistria pe lituanieni, tatari, polonezi, turci.

Ei nu pot stabili aici o civilizaţie durabilă. Ordinea socială, introdusă de ei, nu e viabilă. Religia ortodoxă nu este respectată. Populaţia se răscoală şi chiar cînd tace, este în fierbere. Protestează mai ales ţăranii care nu se pot împăca cu realitatea politică, socială şi religioasă. Ei îşi crează conducători improvizaţi, care îi conduc cînd cu reuşită, cînd cu eşec. Dar înfrîngerile nu-i descurajează. Urmează valuri noi de resurecţie.

Cine sînt conducătorii rebelilor? Mulţi din ei sînt români. Documentele istorice ne-au păstrat numele lor româneşti. Alţii, chiar dacă nu sînt români, au în subordinele lor regimente de valahi anonimi, care apără acest colţ al pămîntului, unde locuiesc.

Sînt români şi stau în fruntea unităţilor militare române: Ioan Potcoavă (1577), Raicea Grigore Dumitraşcu (1665), şeful Moghildă (1685), polcovnicul Abazin (1690), conducătorii Palladie, Rîngaş ş. a. (1702), şeful oraşului Iampol Gheorghiţă (1702), polcovnicul Sava Volosin şi Grigorie Ivanenco (1709), Vîrlan (1733), ş. a.

Conduc pe români: Nestac (1392), Teodor Korybut Nesvicki (1432), polcovnicul nistrian Bogun şi voievodul de Braclaw (1654), polcovnicul de Movilău Constantin, Semeon Pavlii (1690), ş. a.

Din moment ce avem moldoveni rebeli, cete de moldoveni şi conducători ai lor, înseamnă că prin aceste locuri există şi o populaţie moldovenească numeroasă.

Într-adevăr istoria ne confirmă o colonizare intensă românească a acestui teritoriu. Ea se face în cîteva rînduri, în conformitate cu evenimentele istorice.

Primul val de colonişti vine aci în secolul al XIII-lea şi al XIV-lea: din nordul Bugudului sudic se coboară spre sud bolohovenii. Ei se aşează de-a lungul Nistrului şi Bugului, şi dincolo de Bug, atingînd pe alocuri malul Niprului.

Al doilea val de colonizare de mai mică tensiune are loc în prima jumătate a secolului al XV-lea, în timpul dominaţiei lituaniene. Principii lituanieni fiind prieteni ai moldovei şi avînd nevoie de oameni de muncă şi apărători ai pămîntului, priveau cu simpatie aşezarea românilor în Podolia. În 1482–1550, din cauza pustiirii tătăreşti, românii trec şi peste Bug, aşezîndu-se acolo în mase compacte.

Al treilea val de colonizare îl formează refugiații rebeli din Moldova, foarte numeroși în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Pentru al patrulea val, foarte puternic, s-a deschis posibilitatea cu supunerea Ucrainei poloneze turcilor. Timp de 27 ani (1672–1699) teritoriul dintre Bug și Nistru pînă la Mare a fost deschis unei colonizări intense. O atracție spre un pământ nou mai ales s-a accentuat în timpul hătmăniei lui Gheorghe Duca (1681–1683), moldovenii trec și dincolo de Bug.

A cincea oară vin coloniștii din Moldova în timpul evenimentelor din 1709–1711. După 1711 moldovenii, alături de cealaltă populație, sînt duși forțat dincolo de Bug, spre a întemeia acolo colonii noi. Cu toate acestea, o bună parte a populației moldovenești a rămas în Transnistria, deoarece în anii răzmeriței din Polonia (1733) aflăm despre formațiuni valahe în Podolia.

La așezarea românilor în Transnistria au contribuit, în sfîrșit, în mare măsură și guvernele ruse, prin politica lor de colonizare, din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea.

Nu mai vorbim de valuri de colonizare, mai mici, pentru care Nistrul nu forma o piedică și care și ele au contribuit la așezarea românilor la est de Nistru.

Toate aceste valuri de colonizare, pornite cînd din instinct, din dorința unui popor sprinten de a-și găsi cele mai bune condiții pentru muncă, cînd din motive politice, cînd în sfîrșit ca o urmare a măsurilor guvernamentale, au avut ca rezultat răspîndirea elementului etnic românesc și așezarea lui în mase compacte în Trasnistria și dincolo de Bug, în regiunea Niprului, și într-un număr mai mic în guberniile ruse interne (Samara, Orenburg), în Crimeea, în Caucaz și chiar în Siberia.

Unele regiuni din Transnistria și între Bug și Nipru sînt împînzite de sate românești.

Această răspîndire are un caracter constant, aproape sistematic și, cuprinzînd mai multe secole, nu poate să fie comparată cu unele așezări sporadice, întîmplătoare și recente, ca timp, ale ucrainenilor din nordul Basarabia.

Așezările românești în Transilvania prezintă o adevărată expansiune etnică de secole și ne impun respect.

NOTE

1. V. B. Antonovici, ***Ocerc istorii velicago cneajestva Litovscago do smerti velicago cneazea Olgerda*** („Monografii“, t. I, Kiev, 1885), pag. 122; N. F. Sumțov, ***Malorusscaia gheograficescaia nomenclatura***, Kiev, 1886, pag. 21.
2. I. Filevici, ***Istoria drevnei Rusi***, vol. I, Varșovia, 1896, pag. 145.
3. ***Acti Zapadnoi Rossii***, vol. II, pag. 4. și V. B. Antonovici *op. cit.*, pag. 87 și 128.
4. Stryjkowski, ***Kronica Polska, Litewska, Zmudska...***, Warsawa, 1846, vol. II, pag. 7 și 104; I. Bielski, ***Kronica Polska***, Cracovia, 1597, pag. 387; M. Kromer. ***De origine et rebus gestis Polonorum***, Basel, 1555, pag. 348.
5. Se pare că în timpurile mai apropiate de noi primul explorator al lumii românești din Transnistria a fost *Theodor T. Burada*, care în călătoriile sale prin guberniile Kameneț-Podolsc și Herson, a constatat prezența românilor în Transnistria și a publicat la Iași, în „Arhiva“, 1906, rezultatele cercetărilor sale pe teren.
6. V bibliografia la sfîrșitul acestei lucrări.
7. Vasile Pârvan, ***Dacia***. Buc., 1937, pag. 35–35, 41.

8. Herodot *Historiae, IV*, S. M. Seredonin. *Istoricescaia Gheografia*, Petrograd, 1916, pag. 19; A. Boldur, *Contribuţii la Studiul istoriei Românilor*, vol. I, Chişinău, 1937, pag. 31–55; P. Polevoi, *Ocerchi russcoi istorii*, vol. I. Petersburg, 1870, pag. 57–96.

9. V. Pârvan, *Getica*, Buc., 1926, pag. 6 ş. u.

10. V. Pârvan, *Dacia*, pag. 81.

11. *Ibidem*, pag. 91, 95.

12. Bibliografia cu privire la Bosforul cimmerian e foarte vastă. Lucrările vechi: A. Aşic. *Bosporscoe Ţarstvo s ego poleograficeschimi i nadgrobnîmi pamiatnicami, raspisnîmi vazami, planami, cartami i vidami*, Odesa, 1848; Sabatie, *Kerci i Bosfor. Zamecianiia o chercenschih drevnostiah i opît hronologhii ţarstva Vosporscago*, S: Petersb, 1851. A. Oreşnicov. *Bosfor Chimmeriischii*, Moscva, 1884; G. Spaschii, *Bosfor Chimmeriischii i ego drevnosti i dostopamiatnosti*, Moscva. 1846. *Lucrările noi*: M. Rostovtzeff, *The Bosporan Kingdom (Cambridge Ancient History*. vol. III, 1930, pag. 561–589) *şi de acelaşi autor*, *Ellinstvo i iranstvo na iughe Rosii*, Petersburg, 1918.

13. Gh. Nastase, *Peuce (Bulet. Societ. R. Române de Geogr.*, vol. 51, pag. 41 ş. u.). De acelaşi autor: *Bugeacul în antichitate* (*Ibidem*, vol. 55, pag. 146).

14. V. Pârvan, *Dacia*, pag. 173.

15. A. Boldur, *op. cit.*, pag. 47–48.

16. A. A. Şahmatov, *Vvedenie v curs istorii ruscago iazîca, I. S.* Peterburg, 1916, pag. 46.

17. M. Hruşevschi. *Iliustrovava Istoria Ucraini*, Kiiv, 1921, pag. 31 ş. u. în acelaşi sens. V. A. Rîbacov. *Antî i Kievscaia Rus. Vestnic*, *Academii* Nauc S.S.S.R., 1939, nr 6, pag. 46–50 (cronica).

18. S. Soloviev, *Istoria Rossii*, ed. 2, vol. I. pag. 44.

19. V. Cliucevschi, *Curs russcoi istorii*, Moscva, 1904, v. I, pag. 122.

20. G. Vernadsky, *The Spali of Jordanis and the Spori of Procopius*, *„Byzantion“*, t. XIII (1938), pag. 263–266.

21. V. Parhomenco, *Pociatoc istoricino.derjavnogo jittia na Ucraini*, Kiev, 1925, pag. 13–14.

22. N. Zupanic, *Der Anten. Ursprung und Name. Actes du III-e Congrès international d'Etudes byzantines*, Athenes, 1932, pag. 331–339.

23. A. Boldur, *op. cit.*, pag. 141–145. Seredonin crede că tiverţii şi ulicii s-au mutat de la Nipru spre Nistru la sfîrş. sec. al IX-lea. În dezacord cu dînsul Parhomenco e de părere că aceasta s-a putut întîmpla abia în secolul al X-lea. S. M. Seredonin, *op. cit.*, pag. 131–132. V. Parhomenco, *op. cit.*, pag. 14–16.

24. A. Boldur, *op. cit.*, pag. 120 ş. u.

25. *Ibidem*, pag. 131; N. P. Barsov, *Gheografia letopisi Nestora*, Varşava, 1885, pag. 123 şi 290. De asemenea: V. B. Antonovici, *Zmievî valî v predelah Kievscoi zemli*, *„Kievscaia Starina“*, 1884, cartea III.

26. Isidor Şaranevici, *Istoria Galiţco–Vladimirscoi Rusi ot naidavneişih vremen do rocu 1453*, Lvov, 1863, pag. 89.

27. *Cronica Ipatievscaia*, *an*. 1257, pag. 555.

28. N. Caramzîn, *Istoria gosudarstva rossiiscago*, S. Peterburg, 1852, vol. III, nota 346, pag. 215, vol. IV. nota 20 şi 102.

În timpurile mai noi numai *Leontovici*, în ciuda întregii evoluţii a acestei chestiuni, rămîne credincios părerii învechită că blohovenii se aflau la sud-vestul Volîniei. *Jurnal Ministerstva Narodnago Prosveşceniia*, 1894, Nr. 3, pag. 23.

29. D. Zubriţchi, *Istoria drevniago Galiţco-russcago cniajestva*, vol. III, Lvov, 1855, pag. 135–138; A. S: Petruşevici, *Galiţchii istoriceschii sbornic*, vol. II. Lvov, 1856, p. 110; I. Şaranevici, *Istoria Galiţco-volodimirscoi Rusi*, Lvov, 1863, pag. 83.

30. N. Barsov, *Gheograficeschii slovar russcoi zemli (IX–XIV st.)* Vilna, 1865, pag. 11; I. D. Beliaev, *O gheograficeschih svedeniah drevnei Rosii Zapischi Imperatoscago russcago gheograficescago obşcestva*, vol. VI, S. Petersburg, 1852, pag. 150.

31. *Trudî tretiago arheologhicescago sezda v Rosii*, *Kiev, 1878*, vol. II, pag. 69–129. *De asemenea de acelaşi autor: a) Noveişie domîslî o Bolohove i Bolohovţah*, „Chievschiia Universitetschiia Izvestiia“, *1884, şi b) Escio razîscaniia i voprosî o Bolohove I Bolohovţah*, ibidem, 1899.

32. *Ibidem*, pag. 87.

33. *C voprosu o Bolohove, Citenia v Istoricescom Obşcestve Nestora letopisţa“*, cartea VII, 1893, Kiev, pag. 4–5.

34. Autorul citează în notă la pag. 7: ***Arhiv Jugo-Zapadnio Rusii***, partea V, t. I, pag. 137, partea VII, t. I, pag. 610 ş. u. Maximovici socotea că bolohovenii au trecut spre a se aşeza în cuprinsul voievodatului din Kiev, ***Opere***, vol. I: ***O mnimom zapustenii Ucrainî***, pag. 137.

35. M. Hruşevschi, ***op. cit.***, pag. 9.

36. N. P. Daşchevici, ***Escio razîscaniea...*** pag. 8.

37. ***Op. cit.***, pag. 4.

38. ***Op. cit.***, pag. 5. E o exagerare: Haliciul nu se întindea nici pînă la Calius. În general cu privire la vechile hotare v. A. Boldur, ***Contribuţii la studiul istoriei românilor. Istoria Basarabiei***, vol. I. Chişinău, 1937, pag. 130.

39. N. P. Daşchevici, *op. cit.*, pag. 6.

40. A. Boldur, ***op. cit.***, pag. 126–128.

41. Beliaev, ***op. cit.***, pag. 148–152.

42. A. Boldur, ***op. cit.***, pag. 110–119, şi Popa-Lisseanu, ***Brodnicii***, Buc. 138.

43. Primele încercări de a afirma provenienţa românească a Bolohovenilor în: ***Zoria Bucovinscaia***, 1870, N. 12. şi în ***Przeglad archeologiczny***, zesz I, Lwow, 1882, 82–83. Urmează apoi articolele în ***Vestnic Narodnago Doma***", 1884, 25: 1886 46; 1887 53; 1889, 65 şi 67, de asemenea ***Lingvisticino-istoriceschia razsujdenia***, Lvov, 1887, 50–51, ***Kritico-istoriceschiia razsujdenia o Halice*** 1888, ***Vestnic Narodnago Doma***, 1893, N. 13 şi 132–Ap. N. P. Daschevici, ***Eşcio razîscaniia...*** pag. 19.

44. Apud. N. P. Daşchevici, ***Noveişie domîslî...*** pag. 159.

45. Idem, ***Escio razîscania***, pag. 26.

46. Idem, ***Noveişie domîslî.***, pag. 161.

47. Idem, ***Escio razîscaniia***, pag. 21

48. ***Ibidem*** pag. 19 şi 22.

49. E. Kalužniacki, ***Rumanisches im kleinrussischen und polnischen.*** (în cartea: Fr. Miklosich, ***Über die Wanderungen der Rumänien in den Dalmatischen Alpen und der Karpaten***, Wien 187), pag. 39 ş. u.

50. ***Op. cit.***, pag. 41.

51. ***Op. cit.***, pag. 43.

52. ***Op. cit.***, pag. 44.

53. ***Op. cit.***, pag. 49.

54. ***Op. cit.***, pag. 50.

55. I. A: Linnicenco, ***Certî iz istòrii soslovii v Iugo-Zapadnoi, Galiţcoi Rusi XIV-XV v***, Moscva, 1894, pag. 74, 117.

56. Nu am avut-o la îndemînă.

57. Cronica rusească produce impresia că din masa bolohoveană făceau parte şi *„Beloberijţii şi Cerniatinţii"*. Şi ei, ca şi bolohovenii sînt porecliţi ***oameni tătăreşti"***. Mulţi autori ruşi cred aceasta posibil, de exemplu, M. Hruşevschi în ***Ocerc istorii Kievscoi zemli***, pag. 46, ş. a. În funcţie de lămurirea aşezării acestor popoare stă şi trasarea hotarelor sudice ale ţării bolohovenilor.

58. În trei lucrări citate mai sus şi mai ales în ***Boholoscaia zemlea, ibidem, pag. 59, 139.***

59. Daşchevici, ***Escio razîscania***, pag. 20.

60. Autorul se referă la ***Kievscaia Starina, 1884. nr. 10.*** jurnalul lui Hanenco, pag. 104, şi aceeaşi revistă din an. 1890, Nr. 1, pag. 102–103. *Ibidem*, pag. 20–21.

61. ***Op. cit.***, pag. 28.

62. ***Op. cit.***, pag. 24.

63. ***Op. cit.***, pag. 29.

64. Daşchevici, ***Ţara Bolohovenilor.***

65. M. Hruşevschi, (M. Serghienco). ***Gromadschii ruh na Ucraini-Rusi v. XIII*** v., ***„Zapisschi*** *Naucovago Tovar. im. Şevcenco"*, 1892, I. pag. 15.

66. I. Camanin, ***C voprosu o cazacestve do Bogdana Hmelniţcago***, *„Citenia v istoricescom obşcestve Nestora letopişţa"*, 1894, cn. VIII, pag. 57–59.

67. M. Vladimirschi-Budanov, ***Naselenie Jugo-Zapadnoi Rosii ot polovinî XIII do polovinî XV v.***, *„Arhiv Jugo-Zapadnoi Rosii"*, ciast VII, t. I, Kiev, 1888, pag. 23.

68. N. Costomarov, ***Monografii***, vol. I. ***Dve russchiia naţionalnosti***, pag. 241, ***Mîsli o federativnom naciale drevnei Rusi***, pag. 22.

69. P. A. Culiş, ***Istoriia vozsoedineniia Rusi***, S.-Petersburg, 1874, vol. I. pag. 391.

70. *Istorico-gheograficeschii i etnograficeschii ocerc Podolii. „Trudî Comissii dlia istorico-statisticescago opisaniia Podolscoi eparhii"*, Kameneț-Podolsc, 1876–1877, vol. I, pag. V–VI, I–XII, vol. II, pag. 112.

71. I. Șaranevici, *op. cit.*, pag. 103–104.

72. Caramzin, *op. cit.*, vol. I, nota 65, pag. 33–34; Dașchevici, *Noveișie domîsla*, pag 161

73. A. I. Sobolevschi, *Rumâni sredi slavinschih narodov*, Petrograd, 1917, pag. 15.

74. A. N. Veselovschi, *Razîscaniia v. oblasti duhovnih stihov*, IV. pag. 2–3.

75. Dașchevici le confundă.

76. Caramzin, *op. cit.*, vol. IV, nota 20.

77. Denis Zubrițchi, *Istoriia drevniago galițco-russcago cniajestva*, Lvov, I–III, 1852–1856, vol. III, pag. 137.

78. N. Cvașnin-Samarin, *Po povodu Liubețcago Sinodica*,. *„Citenia v Imperatorscom Obșcestve istorii i drevnostei rossiischih"*, Moscva, 1487, pag. 213–226.

79. R. Vl. Zotov, *O cernigovschih cniaziah po Liubețcomu Sinodicu i o Cernigovscom cniajestve v tatarscoe vreme*, S.-Petersburg, 1892, pag. 156–165.

80. *Ibidem*, pag. 156–157.

81. *Cronica Ipatievscaia*, pag. 516.

82. M. Diaconov *Ocerchi obșcestvennago i gosudarstvennago stroia drevnei Rusi*, ediția III, S.Peterburg. 1910, pag. 160.

83. *Cronica Lavrentievscaia*, pag. 310: *„Iziaslavu je molviașciu im: luce, bratia, izmrem sde, nejeli sorom văzmem na sia"*.

84. Dașchevici, *Eșcio razîscania* ... pag. 45.

85. Dașchevici, *Noveișie domîslî*... pag. 156.

86. N. Molcianovschi, *Ocerc izvestii o Podolscoi zemle do 1434 g, (preimușcestvenno po letopiseam)*, *„Kievschiia Universitetschiia Izvestiia"*, 1883, pag. 110.

87. P. N. Batiușcov, N. I. Petrov, *Podolia, Istoricescoe opisanie*, S. Pet. 1891, pag. 20.

88. A. Andriașev, *Litopisne Bolohovo i Bolohovski kniazi*, *„Zapiski istoricinoi secții vseucrainscoi Academii Nauc"*, vol. XXXII (1923), pag. 2–31.

La părerea autorului s-a asociat d. Damian Bogdan fără a aduce vreun argument în plus: Despre elementele românești în limba ucraineană. Despre Bolohoveni, Buc., 1940, pag. 8.

89. *Cronica Ipatievscaia, Polnoe sobranie Russchih Letopisei*, vol. II, 1843, S. Petersburg, pag. 172.

90. *Letopiseț Russchii. Prodoljenie povestei vremennîh let*, t. II, pag. 147.

91. *Op. cit.*, pag. 150.

92. *Op. cit.*, pag. 154–155.

93. *Cronica Lavrentievscaia*, ed. 3., 1897, S.-Petersburg, pag. 321.

94. *Letopisețul Russchii*, pag. 67.

95. *Ibidem*, pag. 163.

96. A Clevanov, *Letospisnâi razscaz sobîtii Kievscoi, Volînscoi i Galițcoi Ruși ot eea naciala do polovinî XIV veca*, Moscova, 1871, pag. 418.

97. A. S. Petrușevici, *Cto bîli bolohovschie, cniazia*, 1877.

98. M. Hrușevschi, *Ocerc istorii Kievscoi Zemli ot smerti Iaroslava do donta XVI stoletiia*, Kiev, 1891, pag. 451.

99. A. Boldur, *op. cit.*, pag. 122.

100. N.F. Sumțov, *op. cit.*, pag. 31–32.

101. I. Șaranevici, *op. cit.*, pag. 99–100.

102. V.B. Antonovici, *op. cit.*, pag. 124. Autorul se bazează pe cronica lituaniană „Bîhoveț".

103. I. Saranevici, *op. cit.*, pag. 120.

104. V.B. Antonovici, *op. cit.*, pag. 124–125.

105. Gh. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Buc. 1935, pag. 122–123.

106. V.B. Antonovici, *op. cit.*, pag. 44–45.

107. *Ibidem*, pag. 125.

108. I. Saranevici, *op. cit.*, pag 140. P.N. Batiușcov-Petrov, *op. cit*, pag. 30 și 33. V.B. Antonovici, *op. cit.*, pag. 126.

109. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, pag. 50–52.

110. *Actî Zapadnoi Rossii*, vol. I, pag. 21, comp. V.B. Antonovici. *op. cit.*, pag. 87, 128.

111. P.N. Clepatschi, ***Ocerchi po istorii Kievscoi zemli, vol. I, Litovschi period***, Odessa, 1912, pag. XXIII–XXIV.

112. M. Bobrzynski, ***Dzieje Polski w zarysie***, Krakow, 1886, vol. I § 51.

113. V.I. Piceta, ***Litovsco-russcoie gosudarstvo***, (colecția de articole ***„Russcaia istoria“***, sub îngrijirea profes. Dovnar-Zapolschi, vol. II, Moscova), pag. 357–358.

114. ***Ibidem***, pag. 350. P.N. Batiușcov; N.I. Petrov, ***op. cit.***, pag. 34.

115. P.N. Batiușcov; N.I. Petrov, ***op. cit.***, pag. 34–35, 36.

116. N. Molcianovschi, ***op. cit.***, pag. 235.

117. ***Ibidem***, pag. 278–296.

118. *Voyages de Guilbert de Lannoy*, trad. rus. de F. Brun, *Memoriile Societății de Istorie și antichități din Odesa*, vol. III, pag. 443; trad. românească de E. Diaconescu ***Călători străini în țările române***, Iași 1940 (extras), pag. 17.

119. ***Ibidem***, pag. 16.

120. P.N. Batiuscov; N.I. Petrov, ***op. cit.***, pag. 39.

121. A. Scalcovschi. ***Hronologhicescoie obozrenie Novorossiiscago craia***, vol. I, Odessa, 1836, pag. 262.

122. M.V. Serghievschi, ***Moldavschie etiudî***, Moscova-Leningrad, 1936, pag. 28.

123. S. Herberstein, ***Rerum Moscovitarum Commentarii, 1549***, trad rusă de I. Anonimov – *„Zapischi o Moscovii“*, 8, pag. 158.

124. ***Sbornic Russcago Istoricescago Obștcestva***, vol. XLI, pag. 149, 153.

125. V.E. Sîroecicovschi, *Puti i usloviia snoșenii Moscovei c Krîmomna rubeje XVI* v, *„Izvestia Academii Nauc S.S.S.R.“*, 1932, pag. 218. Autorul crede că Oceacovul a fost construit în 1495, pag. 221. Istoria Hanilor Crimeii în linii generale la Hammer-Purgstall, ***Geschichte der Chane der Krim***, Wien, 1856.

126. M. Kogălniceanu, ***Letopisețe*** (N. Costin), vol. II, pag. 68.

127. N. Iorga, ***Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe***, București, 1899, pag. 116.

128. ***Ibidem***, pag. 204, și Iorga, ***Acte și Fragmente***, III₁, 1897, pag. 32–34.

129. N. Iorga, ***Istoria românilor prin călători***, vol. I, pag. 103 și 118.

130. M. Kromer, ***De origine et rebus getis polonorum***, pag. 279; O. Górka, ocupîndu-se de problema Mării Negre în politica poloneză medievală, nu crede că Jagello ar fi avut intenția de a crea un debușeu la Marea Neagră. Mai degrabă această idee o nutrea Witold, ***Zagadnienie Czarnomorskie w polytice polskiego Sredniowieczo***, I, 1359–1450, Warszawa, 1933. Extras din „Przeglad Historyczny“, X, pag. 37.

131. I. Șaranevici, ***op. cit.***, pag. 356.

132. ***Ibidem***, pag. 395.

133. P. N. Batiușcov, ***op. cit.***, pag. 44.

134. N. Molcianovsshi, ***op. cit.***, pag. 378–370.

135. P. N. Batiușcov, ***op. cit.***, pag. 47.

136. I. Ursu, ***Relațiile Moldovei cu Polonia pînă la moartea lui Ștefan cel Mare***, Piatra-Neamț, 1900, pag. 133 ș.u.

137. P. N. Batiușcov; Petrov, ***op. cit.***, pag. 51–52.

138. P. N. Batiușcov; Petrov, ***op. cit.***, pag. 51–52, 83.

139. Tomaschek, ***Die Goten in Taurien***, 1881, pag. 54.

140. ***Fontes Hist. Ucr. Rus.***, VIII, no. 6, pag. 8, apud I. Nistor, ***Vechimea așezărilor românești dincolo de Nistru***, Buc., 1939, p. 7.

141. V. B. Antonovici. ***Izsledovanie o gorodah iugo-zapadnago craia*** (Monografii...) Kiev, 1885, p.. 183.

142. M. V. Serghievschii, ***op. cit.***, p. 43 și 44.

143. ***Ibidem.***

144. Iablonowscki, ***Polska XVI wieku pod wzgledem geografi cznostatystycznym*** t. IX–XI. ***Zienie Ruskie***, Ucraina. Din seria ***Zrodla dziejowe***, t. XX–XXII Warszava, 1894–1897, apud. Serghievschi, ***op. cit.***, p. 41.

145. A. Sava, ***Documente moldovenești privitoare la românii de peste Nistru (1574–1829)***, rev. *„Moldova nouă“*, 1941, N. 1–3, p. 59–86.

146. ***Ibidem.***

147. S. Soloviev, ***op. cit.***, cartea II. vol. VI, p. 368–369; M. Hrușevschi, ***Ilustrovana Istoria Ucraini***. Kiev. 1919, pag. 187–188 (și un desen a lui Podcoava). M. Kogălniceanu, ***Letopisețe*** II, p. 467–470; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. V, pag. 236.

148. Grigore Ureche, în *Let.* I, p. 236.

149. N. Iorga, ***Studii și documente***, vol. V, pag. 391.

150. C. Stoide, ***Un episod din domnia lui Gh. Duca***, „Arhiva", Iași 1934, Hâncu, după un timp oarecare, s-a întors în Moldova. A. Sava, ***Documente cu privire la tîrgul și ținutul Lăpușnei***, Buc. 1937, p. 80–86.

151. P. N. Batiucșov; N. I. Petrov, ***op. cit***, pag. 95.

152. Emil Picot, *Notice bibliographique sur le Protopope Mihail Strelbickij, graveur et imprimeur à Jassy, à Mogilev de Podolie et à Dubossar,* Paris, 1905; V. D. Kocerghin, ***Nabroschi po istorii g. Dubosar à prilejasciago Podnestrovia,*** Odessa, 1911, p. 83.

De la N. Iorga pornește afirmația că numele orașului Dubăsari derivă de la dubase – „luntre mare" – care mijloceau trecerea peste Nistru în Moldova; v. N. Iorga, ***Istoria industriilor la români***, p. 102, de asemeni: *„Legăturile românilor cu rușii apuseni"*, An. Ac. Rom., Mem. Secț. Ist., tom. XXXVIII, 1916, p. 749. Cred că e de preferat explicația, pe care ne-o dă Cocerghin, *op. cit.*, pag. I–II. În izvoarele istorice se întîlnesc diferite denumiri ale acestui tîrg: Tembosari, Tumboșari, Tombosar, Dombosar, Dombazar, Dubasary, Dobresari etc. La baza denumirii stau două cuvinte: „Tube" (sau dube), deal, înălțime și „sar", galben. Combinînd, ar ieși „dealul galben". Într-adevăr, în apropiere pe drumul spre Tiraspol este un deal, acum arat și acoperit cu vii.

153. P. N. Batiușcov, ***op. cit.***, pag. 121.

154. N. Costomorov, ***Bogdan Hmelnițki***, vol. III, pag. 153 ș.u.

155. Mitrop Macarie, ***Istoria russcoi țercvi***, vol. IX.

156. I. Camanian, *C. voprosu o cazacestve do Bogdan Hmelnițcago, „Citenia* v *istoricescom obșestve Nestora letopișța,* vol. VIII, 1894, Kiev, p. 111.

157. A. S. Petrușevici, ***Svodnaia galițco-russcaia letopis s. 1600 po 1700 god***, Lvov, 1874, p. 583; S. Soloviev, ***op. cit.***, vol. XI, p. 177–178.

158. V. Modzalevschi, ***Molorossiischii rodoslvnic,*** Kiev, vol. I. 1908, pag. 404–405.

159. P. N. Batiușcov; N. I. Petrov, ***op. cit.***, p. 140.

160. ***Letopisețe***, vol. II, (Nic. Costin), p. 22, 215 ș.u.; Ion Neculce; vol. III, p. 20. N. Mustea; N. Costomarov, ***Istoriceschiia monografii i izsledovaniia***, Ruina, vol. XV, S. Petersb. 1905, p. 329–330.

161. N. A. de Salvandy, Histoire du roi Jean Sobiescki et du royaume de Pologne, vol. III, Paris, 1876, p. 324–325: P. N. Batiușcov; N. I. Petrov, ***op. cit.***, p. 145.

162. N. a. Salvandy, ***op. cit.***, p. 413–414.

163. P. N. Batiușcov; N. I. Petrov, ***op. cit.,*** pag. 147.

164. ***Ibidem***, p. 152–153.

165. I. I. Nistor, ***op. cit.***, p. 11.

166. P. N. Batiușcov; N. I. Petrov, ***op. cit.***, p. 155.

167. V. Modzalevschi, *loc. cit.*

168. ***Arhiv. Jugo-Zapadn i Rossi,*** *ciast III, t. II, p. 696, 179 ș.u. Vezi. și M. Andrusiac,* ***Mazepa i provoberejja****, Lvov, 1938, p. 74–75.*

169. P. N. Batușcov, N. I. Petrov, ***op. cit.***, p. 156.

170. N. F. Sumàțov, ***op. cit.***, p. 32.

171. Waclaw Sobieski, ***Histoire de Pologne***, Paris, 1934, pag. 248 251.

172. P. N. Batiușcov; N. I. Petrov, ***op. cit.,*** p. 177.

173. ***Arhiv Jugo-Zapadnoi Rossii***, ciast III, t. III, Kiev, 1876; documente despre haidamaci.

174. P. N. Batiușcov; N. I. Petrov, ***op. cit.***, p. 178.

175. M. Hrușevschi, ***Illiustrirovannaia istoria Ucraini***, S. Petersb., 1913, p. 292.

176. P. N. Batiușcov; N- I- Petrov, ***op. cit.***, p. 179.

177. ***Arhiv Jugo-Zapadnoi Rossii***, ciast III, vol III, p. 81–82.

178. P. N. Batiușcov; N. I. Petrov, ***op. cit.***, p. 192.

179. ***Ibidem***, anexe, p. 68.

180. A. T. Lebedințev, ***Hanscaia Ucraina.*** *„Zapischi Imperatorscago Odesscago Obștestva istorii i drevnostei"*, Odessa, vol. XXX; 1913, p. 8; N. Iorga, ***Studii și documente***, vol. IX, p. 33.

181. M. V. Serghievschi, ***op. cit.***, p. 33.

182. C. C. Giurescu, ***Populația moldovenească de la gura Niprului și a Bugului în veacurile XVII și XVIII***, Craiova (extras), 1942, p. 4–5.

183. Voltaire, ***Histoire de Charles XII***, p. 178.

184. C. C. Giurescu, ***op. cit.,*** pag. 5–6.

185. I. Nistor, ***Aspecte geopolitice și culturale din Transnistria***, Buc. 1942, anexa; A. Boldur, ***Cu privire la istoria Transnistriei***, p. 4–5.

186. Ep. Melchisedec, ***Cronica Hușilor***, p. 312. De asemenea: I. Frățiman, ***Episcopia Proilaviei;*** Arh. Veniamin Pocitan, ***Istoria mitropoliei Proilaviei și a vechii episcopii a Hotinului***, Buc. 1936, p. 28–31; Episcopul Daniil dela jum. sec. al XVII-lea se intitula „mitropolit al Proilaviei, Tomarovei, Hotinului, al țărmurilor Dunării și Nistrului și al Ucrainei Hanului".

187. N. Iorga, ***Românii de peste Nistru***, Iași, 1918, p. 40; N. Iorga ***Istoria Românilor prin călătorii***, vol. II, Buc. 1918, p. 168.

188. ***Letopisețe***, *t.* II, pag. 412.

189. ***Polnoe Sobranie Zaconov Rossiiscoi Imperii***, (t. XI), 3 noiemvrie 1740, No 8285.

190. M. V. Serghievschi, ***op. cit.***, p. 36.

191. E. Hurmuzaki, ***Documente***, vol. XIX, 1, p. 169, 191, și I. Nistor, ***op. cit.***, p. 14–15

192. P. Miliucov. ***Ocerchi iz istorii russcoi culturî***, ***ciast*** I, S. Petersb., 1909, p. 54–67; Saloviev, ***op. cit.***, vol. I, p. 380–381, 733–739, 802–803, 1076 ș.a.; D. Bagalei, ***Colonizația Novorossiiscago craia i pervîe șaghi ego po puti culturî.*** „Kievscaia Starina", 1889, No 5, 6 și 7; D. ***Bagalei, Ocerchi po istorii colonizații i bîta stepnoi ocrainî Moscovscago qousudarstiva, Moscva 1877. Materialî dlla istorii colonizații***, Harcov, 1886–1890 și ***Istoria Slobodscoi Ucrainî***, 1918; A. Scalcovschi, ***op. cit.***, în anexă la primul volum gramota împărătesei, dată generalului Horvat în ziua de 11 ian. 1752.

193. D. P. Miller, ***Zaselenie Novorissiiscago croia i Potemkin***, Harcov 1895, p. 44–45.

194. A. A. Scalcovschii, ***Românschia doblesti*** (o broșură, ostilă românilor), Odessa, 1897, p. 10.

195. ***Zapischi Imperatoscago Odesscago Obșestva istorii i drevnostei***, vol. II, p. 770, vol. IX, p. 319 ș.u.

196. N. Iorga, ***Acte și fragmente***, Buc., 1896, vol II, p. 339-341.

197. P. Miliucov, ***op. cit***, p. 64–65.

198. Harta e întocmită pe bază de cercetări ale istoricilor ucrainieni, deci nu încape îndoială că vreo tendință oarecare lipsește cu desăvîrșire. Cu această hartă se aseamănă și harta lui Filotovici, publicată în 1911 (reprodusă în ziarul „Universul" No. 201 din 28 iunie 1941). Mici deosebiri provin din cauza schimbărilor survenite într-un interval de cîteva decenii, care despart ambele cercetări.

199. A. Marchevici, ***Gorod Cacibei ili Gadjibei***, Odessa, 1894, pag. 40.

200. A. Scalcovschii, ***Admiral de-Ribaz i zavoevanie Hadjibeia***, Odessa, 1889, p. 12–13.

201. Odessa. 1794–1894. (*Publicația Municipiului cu ocazia centenarului*). Odessa, 1895, introducere și p. 788–789: ***Bumagi Langerona i Rișel***,. „*Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosveșceniia*", 1885, Nr. 3, p. 76–77, 1886, Nr. 5, p. 5 ș. u. ; A. Scaleovschi, ***Pervoé 30 letie g. Odessî***, Odesa, 1889; F. Brun, ***Sudiba mestnósti zanimaemoi Odessoi***, „*Cernomorie*", ciast I, Odessa, 1879. C. Smolianinov, ***Istoria goroda Odessî***, Odessa, 1853; A. Marchevici, ***op. cit.;*** Crusaz-Crétet, ***Le Duc de Richelieu en Russie et en France***, Paris, 1897.

202. A. Scalcovschi, *Hronologocescoe Obozrenie Navorossiiscago craia*, vol. I, pag. 227 și 241. E foarte probabil că acești Kiriacov au fost românii Kiriak! De studiat: ***Iz bumag M. M. Chiriacova, Odessa***, 1915.

203. ***Ibidem***, p. 247.

204. V. A. Iacovlev, ***op. cit.***, p. 33.

205. ***Ibidem***, p. 19.

206. S. Tatișcev, ***Vneșneaia politică imp. Nicolaiia I***, S. Petersburg, 1897, pag. 233–234.

207. A. Boldur, ***Istoria Basarabiei***, vol III, v. și biografia lui în „*Russchii biograficeschii slovari*" sub îngrijirea lui A. A. Polovțev, S. Petersburg, 1909, p. 602–606.

208. A. Sturdza, ***Zapisnaia cnijca puteșestvennica protiv voli***, noiembrie 1846, extras din „Moscviteonin", 1847, nr. 1, p. 4.

209. E cunoscută lucrarea lui ***Opisanie drevnih medalii Olvii ili Olviopolia***", Moscova, 1828.

210. Gh. Bezviconi, ***Cavalerul Costache Stamati și contemporanii săi***, Iași, 1942.

211. Pan Halippa, ***Moldovenii din Odesa***. Conferință rostită la „Cecul cultural românesc din Odesa", în ziua de 14 iunie 1942. Rev. „*Viața Basarabiei.*". 1942, N. 7, pag. 7–8.

212. Gh. Bezviconii, *Prințul Constantin Moruzi*, Iași, 1942.

213. Pan Halippa, ***op. cit***, p. 9.

214. N. Popovschi, ***Mișcarea de la Balta***, Chișinău, 1925 și *Istoria bisericii din Basarabia*, Chișinău, 1931, pag. 441–456 și 465–468. Vezi. și A. Boldur, ***Contribuții la studiul istoriei Românilor***, vol. III. *Sub. dominațiunea rusească* (1812–1918), Chișinău, 1940, p. 194–195.

215. O. Ghibu, ***Deșteptarea moldovenilor de peste Nistru,*** Chișinău, 1918, pag. 73–74.

216. N. P. Smochina, *Republica moldovenească a Sovietelor*, p. 14. (Seria „*Cunoştinţe folositoare*").

217. M. V. Serghievski, *Moldova. Materiale statistice*, Balta, 1928, apud Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 3–4.

218. I. I. Nistor, *op. cit.*, p. 4. Legătura bisericească între Basarabia şi Trasnistria a continuat pînă la 1837. În acest an s-a înfiinţat o arhiepiscopie a Odesei şi Hersonului. Teritoriul populat de moldoveni, a intrat sub ascultarea acestei arhiepiscopii.

219. Austria promitea României în 1914 în schimbul ajutorului armat. „toată Basarabia cu Odesa". ***Documents diplomatique secrets russes, 1914–1917, D'apres les archives du Ministére dés Affaires étrongéres á Petrograd***, Paris, 1928, p. 178.

220. Calculul numărului populaţiei la N. P. Smochină, ***Les Moldaves de Russie Sovietique***, *Rev. „ Moldova Nouă"*, 1935, nr. 1 p. 72 ş. u. şi I., Nistor, ***Românii transnistrieni***, „*Codrul Cosminului*", 1925.

221. V. Dembo, ***Sovietscaia moldavlia i problema Bessarabil***, Moscova 1295, p. 11.

222. Informaţii în revista „*Transnistria*" de sub direcţia d-lui I. Zaftur, Cluj, 1935; V. Kubikovici, ***Atlas Ucrainî i sumejnîh craiv***, Lvov, 1937.

[1] Falsificarea adevărului istoric întreprinsă de istorici ruşi avea un evident scop politic, devenind de la începuturi o practică propagandistă. Aceste mistificări au fost preluate şi amplificate de către istoricii sovietici de la Moscova, dar în special de rusofonii de la Chişinău. Pentru a ne forma o imagine asupra monstruozităţii falsificărilor, ca şi despre tragedia acelor generaţii de români crescuţi în şcolile basarabene stăpînite de imperiul minciunii impus prin manuale şcolare şi pretinse tratate ştiinţifice reproducem cîteva pasaje din tratatul fals academic *Istoria R.S.S. Moldoveneşti*, editat de Academia de ştiinţe a R.S.S. Moldoveneşti, la Chişinău, în anul 1967, vol. I, p. 69: „În istoria Europei Centrale şi a Europei de sud-est, secolele X – XI se caracterizează prin formarea definitivă a diferitelor popoare şi crearea de state feudale timnpurii. Aşa, bunăoară, la nord şi nord-vest de Carpaţi s-au format în această perioadă statele morav, polonez şi ungar, iar la sud de Carpaţi a atins culmea puterii şi înfloririi sale ţaratul bulgar. Soarta istorică a populaţiei din ţinutul dintre Dunăre şi Carpaţi a fost de aşa natură, încât în secolele X – XI, aici nu se formează premise pentru crearea de state independente. În perioada expansiunii ţarului bulgar şi regatului ungur în componenţa acestora au intrat teritoriile populate de valahi şi alţi locuitori ai ţinutului dintre Dunăre şi Carpaţi. [...] p. 73. „Ţinutul dintre Nistru şi Dunăre prezenta un mare interes pentru statul rus vechi a cărui putere se extindea uneori pînă la Dunărea de Jos. [...] p. 83; Pecenegii au apărut în stepele din bazinul de nord al Mării Negre în secolul XI. După ce populaţia slavă de pe teritoriul dintre Prut şi Nistru a fost nimicită şi alungată, triburile narmade ale pecenegilor şi poloviţilor (cumanilor) au năvălit pe teritoriul dintre Dunăre şi Carpaţi, supunînd şi acest teritoriu unei devastări grozave". Pentru bibliografia acestor subiecte vezi: N. Stoicescu, I. Hurdubeţiu, *Continuitatea daco-românilor în istoriografia română şi străină*, Bucureşti, 1984; Gh. Brătianu, *Origines et formation de l'unite roumaine*, Bucarest, 1943; Victor Spinei, *Moldova în secolele XI – XIV*, Bucureşti, 1982, lucrare remarcabilă care prezintă şi o bibliografie substanţială.

[2] Ipoteza lui A. V: Boldur, expusă în acest studiu şi reluată în altele [ex: A. V. Boldur, *The Enigma of the Ulichy – Tivertsy People*, in „Balkan Studies", XI, nr. 1/1968, p. 55 şi urm.) conform căreia tiverţii au fost consideraţi o ramură descendentă din traci, iar numele lor ar fi fost oderivare din denumirea rîului sau cetăţii Tyras, este greu de demonstrat ştiinţific şi, în consecinţă, este dificil de luat în consideraţie.

[3] *Olgerd*, a domnit între anii 1345 – 1377. A înteprins mai multe campanii împotriva Moscovei, în anii; 1368, 1370, 1372, încheiate toate prin eşecuri. După victoria obţinută împotriva tătarilor, în bătălia de la ***Apele albastre*** din anul 1363, îşi extinde autoritatea asupra unor regiuni din bazinele Niprului şi Nistrului, ajungînd pînă la Marea Neagră.

[4] Deşi înfrînt de tătari în bătălia de la Worskla din 12 august 1399, Witold, care a domnit între anii 1392 – 1430, a reuşit să ocupe partea de sud a Podoliei, extinzîndu-şi stăpînirea efectivă pînă la Marea Neagră.

[5] Uniunea de la Krewo, încheiată la 14 august 1385, a creat premizele infiltrării catolicismului în Lituania, numai după ce principele Wladislw se căsătoreşte cu Jadwiga regina Poloniei şi adoptă creştinismul catolic în martie 1386, devenind astfel rege al Poloniei sub numele de Wladislaw II Jagello (1386 – 1434).

[6] În anul 1392 se încheie tratatul de la Ostrow prin care Witolod este recunoscut de Wladislaw II Jogello ca mare cneaz al Lituaniei, dar sub suzeranitate polonă.

[7] Uniunea de la Lublin, încheiată la 1 iulie 1569, precizează alipirea la Polonia a Lituaniei care-și păstrează, totuși, vechile sale structuri administrative, fiscale, juridice și militare, creindu-se totodată Reczpospolita Polska cu un monarh unic, dietă și monedă comune.

[8] Gedymin a domnit între anii 1316 – 1341, întinzîndu-și autoritatea asupra Minskului, Volîniei și altor cnezate și a fondat orașul Vilna. Toate aceste succese l-au îndreptățit să-și ia titlul de „rege al lituanienilor și al rușilor".

[9] Teoria potrivit căreia Mihail Strilbițki a înființat o tipografie românească la Movilău, pe care a mutat-o apoi la Dubăsari, este greșită. Din păcate această ipoteză a fost preluată de către toți istoricii care au scris despre istoria românilor transnistrienii, excepție făcînd savantul Nicolae Iorga. Preluarea s-a făcut fără discernămînt din articolul *Protopopul Mihail Strilbițchi* publicat de D. Dan în revista „Candela", în anul 1912. Și pentru a mări confuzia , D. Munteanu Râmnic susține peste ani aceeași ipoteză în articolul *Cea dintîi tipografie românească peste Nistru*, publicat în revista „Transnistria", I, nr. 2/1941. Cel care a atras atenția asupra lui Mihail Strilbițchi pentru prima dată, deschizînd un nou drum cercetării a fost, ca-n atîtea alte situații, N. Iorga: „rușii puseră atunci (în anul 1789 – n. ed.) ca țiitor pe locul eparhiei Moldo-Vlahiei pe un arhiereu de-al lor, din Ecaterinoslov, Ambrozie [...] și pentru că aceasta nu cunoștea de loc împrejurările, i se adăugi ca informator și călăuz spionul Strilbițchi, care putea să poarte acum titlul măreț de protopop al Moldovei, Țării Românești și Basarabiei" (*Istoria bisericii românești*, 1925, vol. II, p. 186).

Mihail Strilbțchi a fost instruit și trimis de ruși, sub acoperirea de tipograf, în Moldova înaintea anului 1789, probabil în ultimii ani de viață ai mitropolitului Gavriil Callimachi care și-a dat obștescul sfîrșit la 20 februarie 1786. În această perioadă spionul rus a putut să-l cunoască pe viitorul mitropolit Leon Gheuca. Altfel, greu s-ar putea explica faptul că Leon Gheuca, de la înălțimea funcției sale de mitropolit, și-a încredințat corespondența secretă purtată cu rușii unui necunoscut pripășit în Moldova și venit din largul pustietății vecine. Prin numirea mitropolitului Ambrozie supus lor, datorită morții lui Leon Ghenca din anul 1789, rușii, încălcînd și batjocorind orice canon al bisericii ortodoxe, au obținut controlul absolut asupra celei mai importante instituții a țării și implicit asupra tipografiei mitropolitane care reprezenta la acea epocă cel mai puternic instrument al propagandei ce putea fi folosit în procesul incipient de rusificare. Totuși, ocupanții Moldovei au venit pregătiți și pentru a se confrunta cu situații mai dificile, cînd n-ar fi avut de exemplu controlul asupra Mitropoliei, fapt pentru care au adus cu ei o tipografie românească proprie. Această oficină i-a fost încredințată, nimănui altul, decît lui Mihail Strilbițchi. Între anii 1789 – 1792, la Iași, au funcționat două tipografii: Tipografia Mitropoliei Moldovei și tipografia lui Mihail Strilbițchi. Paralel cu cărțile publicate de Mitropolia Moldovei, Mihail Strilbițchi a tipărit „întru însuși a sa tipografie, în Iași" următoarele cărți: 1. ***Dialoguri casmice rusești și moldovenești,*** 1789, (*Bibliografia veche românească*, vol. II, p. 328); 2. **În scurta adunare a numerelor,** 1789, în românește și rusește „întru folosul celor ce vor învăța limba rusească și moldovenească"; (***Ibidem,*** p. 327; 3). 3. ***Molitvenic,*** slavonește, 1789, (***Ibidem,*** p. 329), p. 231. ***Psaltire,*** românește, 1790 (***Ibidem,*** p. 338); 4. ***Cercetarea creștinismului,*** rusește, 1790, (***Ibidem,*** p. 339); 5. ***Catavasier,*** românește, 1792, (***Ibidem,*** P. 345); 6. ***Ceaslov,*** românește, 1792, (***Ibidem,*** p. 345). Simpla cercetare a acestui program editorial ne demonstrează clar faptul că activitatea tipografică a lui Mihail Strilbițchi nu era una particulară care ar fi putut rezista din propriul profit. Cu siguranță, la acea perioadă în Iași, nu existau atîțea cumpărători dornici de-a învăța rusește, astfel încît să facă rentabilă tipografia lui Mihail Strilbițchi. Situația aceasta ne este relevată de faptul că Mihail Strilbițchi, pentru a mai recupera din cheltuielile făcute, a fost obligat să tipărească în limba română unele lucrări de cult ce puteau fi cumpărate de biserici: Psaltirea, Catavasier, Ceaslov. Este, deci, evident că Mihail Strilbițchi primea bani de la guvernul moscovit, pentru a tipări la Iași lucrări ce serveau interesul ocupantului rus, așa cum de altfel a primit și tipografia pentru a servi propagandei muscălești în noul teritoriu ocupat. Pînă la ocuparea Moldovei de către ruși, în anul 1789, în Iași exista o singură tipografie; Tipografia Mitropoliei. În mod ciudat printr-o coincidență deloc întîmplătoare, odată cu venirea ocupantului, în același an, 1789, la Iași apare o nouă tipografie, în condițiile în care prețurile unei astfel de instalații depășeau veniturile tuturor locuitorilor, cu excepția cîtorva mari moșieri și nu era cazul lui Mihail Strilbițchi, un talentat tipograf, dar cu venituri sărăcăcioase. Starea materială modestă a lui Mihail Strilbițchi și faptul că el singur nu ar fi putut cumpăra o tipografie, ne sînt demonstrate limpede în perioada care a urmat imediat ocupației ruse. Se știe că între anii 1806 – 1812, rușii au reocupat Moldova, acum extrem de siguri pe ei că vor anexa imperiului, în sfîrșit, acest teritoriu românesc, atitudine dovedită și prin faptul că n-au mai simțit nevoia să finanțeze o propagandă zgomotoasă și o tipografie românească. Cu această ocazie, revine în Moldova, unde va rămîne de altfel pînă la sfîrșitul vieții, și Mihail Strilbițchi. Numai că „marele proprietar de tipografie", de data aceasta, nu mai tipărește nici o carte „întru însuși a sa tipografie", ci îl

vedem retras în nucleul spionajului rusesc de la Mînăstirea Neamț, unde lucrează ca tipograf, împreună cu fiul său Policarp, în *tipografia mînăstirii Neamț*.

O dată cu plecarea rușilor din Moldova, în 1792, tipografia Mitropoliei își reia activitatea tradițională, iar Mihail Strilbițchi este obligat să părăsească țara, luîndu-și cu sine și tipografia, cedată lui de guvernul moscovit. Pentru început s-a instalat la Dubăsari, unde a tipărit în anul 1794, două cărți: ***Bucvar slavonesc*** și ***Ceaslov*** în limba română. De aici s-a mutat la Movilău care se află după cum spune Strilbițchi „între hotarul Rosiei și Moldovei", unde s-a îngrijit de apariția în anul 1796, a altor două lucrări: ***Istoriia a Alexandrului cel Mare***, și ***Psaltirea***. De remarcat că aceste două lucrări, a căror foaie de titlu consemnează Nistrul ca hotar între Moldova și Rusia, nu au fost folosite de istoricii români, deși mărturia aparține unui spion rus ce poseda destulă știință de carte. Din acest al doilea program editorial al lui Mihail Stilbițchi, observăm în mod indubitabil că banii rusești acordați tipografului-spion erau pe terminate și se pare că nu a mai primit alții. Susținem acest lucru deoarece îl vedem pe Mihail Strilbițchi, aflat în mijlocul unei societăți totalmente românească, că după tipărirea unui *Bucvar slovanesc*, carte total nevandabilă la români, pentru a nu da faliment este obligat de mediul românesc în care trăia să tipărească trei cărți în limba română, tipărituri care într-adevăr se puteau vinde: *Ceaslov*, *Istoriia a Alexandrului cel Mare* și *Psaltirea*. Astfel, Mihail Strilbițchi putea să-și asigure traiul zilnic pînă cînd prin mila lor stăpînii muscoviți își vor aminti de el.

În consecință, tipografia cu litere chirilice ce putea tipări atît cărți românești cît și rusești și care a fost dată temporar în folosință spionului rus Mihail Strilbițchi, a *devenit o tipografie românească datorită populației românești în mijlocul căreia a funcționat, romînitate ce locuiește de milenii pe pămîntul brăzdat de apele Bugului, Nistrului și Prutului și, în nici un caz, nu a fost o tipografie românească datorată voinței tipografului rus Mihail Strilbițchi sau bunăvoinței ocupanților ruși.*

[10] La 8 ianuarie 1654 *Rada din Pereiaslav* a proclamat unirea Ucrainei cu Rusia, după ce în anul precedent, 1653, *Zemski Sobor* din Moscova aprobase aceeași unire.

[11] Începînd cu anul morții regelui polon August al-II-lea, 1733, izbucnește războiul de succesiune la tronul Poloniei, conflict urmărit cu atenție și de unele țări europene. Astfel, Franța sprijină pe Stanislaw Leszczyuski, în timp ce Rusia și Austria a acordat sprijinul lor lui August de Saxonia. A învins partida ce-l susținea pe Stanislaw Leszczynski, dar acesta abdică cîțiva ani mai tîrziu, la 26 ianuarie 1736, ca urmare a tratatului de la Viena din 5 octombrie 1735, prin care se consfințea victoria politicii ruso-habsburgice în Polonia. A fost încoronat ca rege al Poloniei, sub numele de August al III-lea, favoritul Rusiei și Austriei. În timpul domniei sale s-a desfășurat o luptă îndelungată între partidul condus de I. Potocki, care urmărea introducerea unei constituții aristocratice și partidul familiei Czartoryski, care se pronunța pentru consolidarea autorității regale, propunînd abolirea lui *liberum veto*.

ROMÂNII TRANSNISTRIENI

I. Așezările românești în regiunile transnistriene

Bărăganul și Bugeagul găsesc dincolo de Nistru o continuare firească în stepele Oceacovului, care se întind pînă la Bug și de acolo, departe, pînă la pragurile Niprului. Cuciurganul, Cuialnicul și Tiligul brăzdează stepa prin văile lor, mînînd încet apele spre limanurile sau ghiolurile sărate, săpate adînc în păturile ceornoziomului, bogate în nămol dătător de sănătate. Monotonia stepei transbugiene este întreruptă de murmurul tainic al Ingului și Inguleţului, dintre care unul se varsă în Bug, iar celălalt în Nipru mai sus de Cherson[1].

Pășunile bogate ale stepei hrăneau în vechime cirezi de cămile și dromaderi precum și nenumărate turme de cai sălbatici și de oi tătărești. Astăzi îmbelșugarea fînețelor și a pășunilor oferă hrana cuvenită cirezilor de vite și turmelor de oi și capre, care își găsesc refugiul din cauza arșiței soarelui în colinele împădurite și în luncile răcoroase așezate de-a lungul văilor și iazurilor.

În stăpînirea acestor vaste cîmpii se împărțeau în vechime tătarii și polonii. Hotarul ***Podoliei litvane*** și mai apoi *poloneze* se cobora pînă la apa Iagoricului, care cade în Nistru în fața Orheiului, și pînă la Codîma, care se împreună cu Bugul la Olviopol. De la această linie în jos se întindea, între Nistru și Bug pînă la mare, ***Olatul Oceacovului*** sau ***Ucraina Hanului,*** numită așa spre deosebire de Ucraina cazacilor zaporojeni, care se lățea dincolo de Bug pînă la Nipru și Don.

Cu bogăția pășunelor sale și cu farmecul său particular, stepa transnistriană este strîns legată de sufletul nostru, prin faptul că în cuprinsul ei nemărginit sălășuiesc de veacuri frați buni de-ai noștri: românii transnistrieni. De-a lungul văilor și la umbra crîngurilor se găsesc descălecate, din vechime, sate românești, discrete, îngrijite și vesele, curate ca în inima Moldovei[2].

Era în anul 1703, cînd o comisie turco-polonă se întrunise la Iagorlîc pe Nistru, pentru a face o nouă delimitare a fruntariilor polono-tătare, cerută de dispozițiile tratatului de pace de la Carlowitz. Cu acest prilej se întîmplă ca împuternicitul regelui polon August II-lea, să susțină sus și tare că „între poloni și români ***însuși Dumnezeu ar fi așezat Nistru ca hotar***“[3]. Afirmația delegatului

polon este deplin adevărată, fiindcă de fapt, de la primele începuturi ale vieții românești de stat în părțile acelea, pînă la răpirea Basarabiei din 1812, Nistru formase ***hotarul politic*** între Moldova și Polonia.

Altfel însă se prezintă chestiunea din punct de vedere ***etnografic***. Aruncînd o simplă privire asupra hărții etnografice a lui Florinski, vedem că regiunile transnistriene sînt des presărate cu așezări românești[4]. Îndeosebi malul stîng al Nistrului de la Movilău la vale pînă la Ovidiopol în fața Cetății-Albe, este cuprins de așezări moldovenești, care prin însuși numele lor arată originea românească a descălecătorilor. Români trăiesc în: ***Movilău, Iampol, Rîșcov, Dubăsari, Chetroasa (Pietroasa), Ocnița, Țigănauca, Sărățica, Botoșani, Doi-Bani, Mahala, Tiraspol, Lunga, Coșnița, Teiu, Cornița, Mălăiești, Cristești, Tîrnauca, Strîmba, Găvănos, Caragaci, Slobozia, Grădinița, Iasca, Moldovanca, Grigoriopol, Scurta*** ș. a.[5].

În fața acestei constatări, Nistrul nu mai poate fi privit, și din punct de vedere etnografic, ca fluviu de hotar. Dimpotrivă, avînd în vedere populația românească care hălăduiește de veacuri pe ambele maluri ale acestui impozant fluviu, ***Nistrul*** poate fi considerat drept ***rîu românesc***.

Dar așezările românești nu se înșiră numai de-a lungul Nistrului, ci ele ating Bugul și, trecînd peste acest fluviu, ajung pînă la ***Tîrg la Lisaveta*** (Elisabetgrad). Așezările românești dintre Nistru și Bug se grupează în jurul orașului Balta, actuala capitală a Republicii Moldovenești, și se înșiră în două direcții și anume: Balta-Iampol și Balta-Tiraspol. Așezările românești din părțile acestea poartă nume ca: ***Florea, Coasa, Cornorata, Pînzari, Pasat, Moșneagul, Lăpușna, Cucul, Jugastru, Bursucul, Caprița, Perișori, Ananiev*** ș. a.

Un alt grup de așezări românești se găsește de-a lungul Bugului. Pe malul drept așezările românești sînt foarte reduse. De origină românească sînt doar satele ***Cantacuzinovca*** și ***Catargiu***. Malul stîng al Bugului însă este locuit în mare parte de români. Centre românești în aceste regiune se găsesc la: ***Novo-Crasnoe, Stefanovca, Constantinovca, Vosnesensc, Arnautovca, Novaia-Odessa, Șerbani, Novo-Petrovscoe și Viteazevca***.

Un alt grup de state românești duce de la Olviopol la Elisabetgrad cu centre la: ***Siniukin-Brod, Olșanca, Dobrianca, Glodoșii, Nova-Ucrainscaia, Vîsca și Gruscaia***. La nord-est de linia aceasta se mai găsesc așezări românești la: ***Novomirgorod, Scalevoe, Tîrgovița, Novoarhangelsc, Tîrnovca și Sobotanovca***[6].

Satele românești sînt așezate, în genere, de-a lungul văilor și cu preferință în părțile unde se întretăiau regiunea păduroasă cu cea a cîmpiei. În locurile sterpe, puțin proprii pentru cultură, nu se găsesc sate românești. Acolo s-au așezat coloniștii bulgari, germani și chiar ruși[7]. Din faptul că găsim pe români așezați în regiunile cele mai productive și mai propice pentru cultură, pare să rezulte că ei trebuie să se fi așezat înaintea tuturor celorlalte neamuri, care, descălecînd mai tîrziu în părțile acelea, trebuiră să se mulțumească cu locuri mai rele și mai puțin mănoase.

Din constatarea aceasta rezultă deci, că românii transnistrieni sînt cei mai vechi gospodari din acele îndepărtate meleaguri. Încă sub păgâneasca stăpînire a tătarilor nomazi, românii sălășluiau acolo înaintea tuturor celorlalte neamuri, lăzuind codri și lunci, uscînd mlăștini și înfigînd plugul în țarina neatinsă.

Frații noștri moldoveni sînt deci aceia care, cei dintîi, au aprins acolo făclia culturii și civilizației, imprimînd acelei regiuni pecetea muncii, priceperii și hărniciei lor.

II. Datele statistice rusești privitoare la Românii Transnistrieni

Oficialitatea rusească privea Rusia drept stat național unitar. Numărul rușilor covîrșea pe cel al celorlalte națiuni din vastul imperiu. De aceea datele statistice rusești pomenesc, mai mult în treacăt, celelalte națiuni conlocuitoare și îndeosebi pe români. Totuși ei găsesc unele date care ne ajută a ne face cel puțin o idee generală asupra stărilor etnografice din regiunile locuite și de români.

Aceste regiuni sînt cuprinse în gubernia Chersonului și în părțile mărginașe din guberniile Podolia, Ekaterinoslav și Taurida. Mai numeroși sînt românii în Cherson; în județele Tiraspol și Ananiev numărul românilor ajunge pînă la 30% din totalul populației. Mai puțin numeroși sînt românii în Podolia. În guberniile Ekaterinoslav și Taurida așezările lor sînt rare de tot.

La anexarea acestor regiuni la Rusia, numărul populației era extrem de redus. tătarii, care pînă atunci sălășuiau acolo, se retraseră în Crimea, precum se retraseră la rîndul său și din Bugeacul nostru. O mărturie din 1792 arată în județele nou înființate de la Ananiev și Ovidiopol numai 23.698 de suflete, dintre care 12.436 bărbați și 11.262 femei[8].

Datele oficiale din 1834 arată:

În gubernia	Chersonului:		75.000	români
„	„	Ekaterinoslavului:	9.858	„
„	„	Podoliei:	7.429	„

la un loc deci 92.287 de români, fără a se indica însă dacă este vorba de familii sau de suflete[9].

Faimosul Batiușkov arată în Podolia în 1888, 22.006 de români, dintr-o populație de 2.470.182 de suflete[10].

Semenov ne dă în 1897 următoarele date[11]:

În gubernia Chersonului	locuitori:	2.737.612	dintre care români 5,4%.. 164.257
„ „ Ekaterinoslavului	„	2.113.674	dintre care români 0,4%.. 8.453
„ „ Taurida	„	1.447.790	dintre care români 0,2%.. 2.895
			La un loc **175.605**

Semenov nu arată numărul românilor din Podolia, pe care-l găsim însă însemnat în alt loc cu 26.764[12].

Adăugînd numărul acesta la cel de 175.605, aratat de Semenov în guberniile Cherson, Ekaterinaslav şi Taurida, obţinem pe seama românilor transnistrieni în 1897 numărul de **202.369** suflete.

Numărul acesta este însă evident prea mic, de vreme ce în 1900 statisticele ruseşti arată numai în gubernia Chersonului **271.970** români, adică 9,2% dintr-o populaţie totală de 2.936.208 suflete[13].

Dacă adunăm la acestă sumă şi numărul românilor din celelalte trei gubernii şi anume:

Podolia	cu	26.764
Ecaterinoslav	„	8.453
Taurida	„	2.895
	la un loc deci...	38.112

obţinem în anul 1900 pentru românii transnistrieni în cele patru gubernii numărul de **310.082** suflete.

Zamfir Arbore găseşte în Cherson	210.146	români
„ Podolia	42.841	„
„ Ekaterinoslav	26.574	„
la un loc deci..........	279.200	români[14]

Ştefan Ciobanu observă, şi cu drept cuvînt, că numărul românilor din Podolia este prea mic în raport cu mulţimea populaţiei româneşti ce trăieşte acolo. După socotelile sale numărul românilor podelieni ar atinge cifra de cel puţin 120.000 suflete. În ipoteza aceasta numărul total al românilor transnistrieni s-ar ridica la cifra de **403.318** suflete[15].

Cum însă în Rusia sporul populaţiunii era de obicei 2% pe an, este de presupus că de la 1900 pînă în prezent numărul românilor transnistrieni trebuie să fi atins şi chiar întrecut cifra de 500.000 suflete. Harea crede că numărul românilor trasnistrieni atinge cifra de 620.000 de suflete[16].

Dară dacă şi socoteala lui Harea pare niţel cam exagerată, nu este mai puţin adevărat că însăşi statistica oficială rusească arată 300.000 români în regiunile transnistriene. Avînd în vedere faptul că statistica rusească nu ne era de loc favorabilă, necum părtinitoare nouă, nu poate încăpea nici o îndoială că cifra arătată de oficialitatea rusească constituie minimul populaţiunii româneşti de la 1900 încoace, obţinem pe seama românilor transnistrieni o cifră de 400.000 pînă la 500.000 de suflete, care merită toată atenţia noastră.

Este mai mult decît firesc ca un număr aşa de considerabil de români, să trezească nu numai interesul nostru naţional, ci şi ştiinţific. Este o datorie a conştiinţei româneşti să se întrebe cine sînt aceşti români, de unde vin ei, cînd au descălecat acolo, care este soarta lor în prezent şi care sînt aspiraţiile lor în viitor. Iată întrebările la care vom încerca să răspundem în capitolele următoare.

III. Pribegia elementului românesc în Galiția, Silesia, Moravia și Croația

Leagănul neamului nostru a fost Dacia Traiană, care cuprindea, precum se știe de altfel, Banatul și Transilvania. De acolo românii s-au răspîndit, în scurgerea veacurilor, în toate părțile, cuprinzînd, pe calea unei colonizării continue și lente, tot pămîntul pe care-l stăpînesc astăzi. Răspîndirea aceasta are multă asemănare cu vechile datini și obiceiuri ale protopărinților noștri din Italia. La latinii de acolo era obiceiul ca în fiecare primăvară să se adune norodul și să cerceteze dacă pămîntul obștei era destul de larg și încăpător pentru hrana tuturor. Dacă norodul găsea că pămîntul era prea strîmt și neîndestulător pentru toți, atunci obștea sătească hotăra ca un anumit număr de consăteni să părăsească obștea și să întemeieze alta nouă. Toți cei asupra cărora cădeau sorții, părăseau satul și înjghebau o obște nouă pe un loc mai larg și mai încăpător. De obicei veneau la sorți oameni tineri, curajoși și hotărîți care, părăsind obștea părintească, se așezau în locuri pustii, necultivate, pe care ei le prefăceau curînd în ogoare roditoare. În felul acesta se ridicau prin muncă și hărnicia acestor coloniști de bunăvoie, sate noi și înfloritoare în locuri pustii și nelocuite.

Noua obște sătească rămînea în strînsă legătură cu obștea de obîrșie. Cei sortiți de a-și părăsi vatra părintească pentru a-și întocmi una nouă, păstrau cu sfințenie credința, limba, datinile și obiceiurile părintești, care formau o legătură indisolubilă între noua și vechea obște. Obiceiul acesta străvechi se numea ***primăvara sfîntă*** (ver sacrum) pentru că așa voia zeul ocrotitor al obștii și așa cereau nevoile norodului.

Pe calea aceasta s-au răspîndit romanii peste toată Italia, cuprinzînd apoi lumea întreagă sub stăpînirea lor, fiindcă erau un neam temător de Dumnezeu, un neam iubitor de țară, un neam de rînduială și disciplină, pentru care iubirea de patrie era mai presus de poftele și interesele personale ale fiecăruia.

La acest bătrîn obicei ținură cu sfințenie și străbunii noștri din Dacia lui Traian. Și la ei s-a simțit curînd nevoia de a spori numărul obștiilor pe calea străvechii ***primăveri sfinte***. În măsura în care norodul se înmulțea, pămînturile deveneau din an în an tot mai înguste și neîndestulătoare pentru hrana tuturor. Unde mai pui că în Ardeal și Banat stăpînirea ungurească chemase coloniști străini, secui, sași și unguri și-i așezase pe pămînturile românilor. Izgoniți astfel de la vetrele lor, mulți români se văzură siliți a părăsi brazda străbună și a-și căuta alt loc de sălășuire.

Descălecînd dintr-o vale în alta, cei dezmoșteniți de urgia stăpînirii străine se răspîndeau încetul cu încetul peste meleaguri întinse, păstrînd însă cu sfințenie legătura cu cei rămași acasă. Răspîndirea aceasta în toate părțile se putea face atunci cu mai mare înlesnire ca azi, fiindcă în vechime omul n-avea putință de-a lucra pămîntul așa rațional ca în zilele noastre. El n-avea nici uneltele meșteșugite de azi, nici tihna necesară pentru o muncă rodnică și nici chezășia că se va bucura cu ai săi de roadele muncii și ostenelilor sale. In fiecare zi lăsată de Dumnezeu dușmanul putea năpădi în țară pentru a-l păgubi de belșugul trudei sale, a-i răpi tot avutul și pentru a-i preface casa și gospodăria în scrum și cenușă.

Pentru a se feri de năvălitori, românul se aşează în fundul văilor şi desişul pădurilor, unde se credea mai la adăpost. Dar în locurile acestea mai scutite nu se găsea hrană pentru o obştie prea numeroasă. Era deci firesc ca îndată ce o obşte sătească devenea mai mare, ea să determine pe unii din mijlocul ei de a-şi căuta alt adăpost mai larg, într-o altă vale sau pe o altă coastă împădurită. Însuşi instinctul de conservare al omului îl mîna dintr-o vale în alta, pentru a-i înlesni şi îndulci condiţia de viaţă.

Pe lîngă munca cîmpului, străbunii noştri se îndeletniceau, într-o măsură foarte largă, şi cu păstoritul. Turmele au însă nevoie şi de păşuni întinse şi această nevoie silea pe români de a se răzleţi şi îndepărta tot mai mult de locul obîrşei lor.

Sporirea populaţiei, îngustarea hotarelor prin aşezarea de colonişti străini, nestatornicia vremurilor şi îndeletnicirea cu păstoritul care reclama pămînturi largi şi întinse, mînau fatal pe români pe calea pribegiei. În imprejurările acestea, românii erau siliţi să cuprindă ţinuturi tot mai largi şi să se răspîndească tot mai departe de leagănul obîrşiei lor.

În năzuinţa lor de expansiune, românii înaintară spre apus pînă la Tisa. Cete numeroase trecură chiar această apă, atingînd Dunărea şi Sava şi ajungînd cu turmele lor pînă în Croaţia[17]. De groaza turcilor mulţi din ei pribegiră pînă la Marea Adriatică, ba chiar pe Insulele Dalmatine, unde limba lor s-a stins numai în zilele noastre pe insula Veglia[18]. Alte cete se adăpostiră la poalele Muntelui Mare (Monte Maggiore) din Istria, unde urmaşii lor trăiesc pînă astăzi, vorbind o limbă ceva deosebită de a noastră, dialectul istro-român.

Alte cete de români se îndreptară spre miazănoapte pentru a cuprinde Maramureşul şi a străbate munţii în Galiţia, unde multe urme de dealuri, văi şi localităţi ca bunăoară: ***Acrişor, Dulciţa, Băltag, Radul, Bărbănescul, Cerbul, Gurgulatul, Cucul, Muncel, Neagra, Pietrosul, Troian*** ş.a. amintesc pînă astăzi că pe vremuri băciuiau ai noştri pe acolo. În mai multe localităţi galiţiene trăiau colonişti români după normele dreptului romnînesc ***ius valachicum.*** În Liov bunăoară români aveau mahalaua lor, cu biserica lor, cu podul lor, cu căpiteniile lor municipale care îi cîrmuiau şi îi judecau după bătrînul obicei românesc[19].

Alte pîlcuri de români pătrunseră în Carpaţii Apuseni, în preajma Tatrei, de unde năvăleau în tîrgurile poloneze, pentru a-şi lua bani de cheltuială şi uneltele de care aveau nevoie. Despre ei se pomeneşte în legendă Sf. Kunigunde din 1406[20]. Despre urmaşi acestor români slavizaţi aminteşte Pierre des Noyers în scrierile sale, înfăţişîndu-i ca pe nişte oameni cruzi dar foarte zeloşi în credinţa lor religioasă[21].

Alţii străbătură şi mai departe spre apus, ajungînd pînă în Moravia, unde amintirea prezenţei lor trăieşte încă astăzi în numirea unei regiuni care se cheamă ***Valachia*** şi numele oraşului ***Mezericiului*** românesc. Locuitorii din părţile acelea muntoase ale Moraviei folosesc în graiul lor multe cuvinte româneşti, împrumutate de la îndeletnicirea păstorească a înaintaşilor lor, singura zestre ce le-a mai rămas din străvechia moştenire românească[22].

Valachi sau Vlaşi se găsesc şi în Silezia şi anume în regiunile de la ***Teschen*** şi ***Bistriţa.*** Pe aceştia i-a vizitat T. T. Burada, găsind la ei datini şi obiceiuri româneşti şi chiar cuvinte româneşti în limba lor[23].

Dar cetele de români ce se răzleţiră asupra Galiţiei, Moraviei şi Sileziei, pribegind prea departe, pierdură cu vremea legătura cu fraţii lor din Ardeal şi Maramureş. Ei, fiind cuprinşi în vîltoarea altor neamuri, se pierdură cu vremea în valurile mistuitoare ale acestora. Numai puţine numiri de munţi şi dealuri, de ape şi văi, de sate şi cătune ne mai amintesc astăzi că pe vremuri băciuiră românii pe acolo.

IV. Răspîndirea elementului românesc pînă la Nistru şi dincolo de această apă.

Mai fericite fuseseră acele cete de români, care, din capul locului, apucară drumul spre amiazăzi şi răsărit. Străbătînd Carpaţii prin văi umbroase şi bogate în vînat, ele descălecară la poalele munţilor şi, cuprinzînd o vale după alta, ajunseră la Dunăre şi la Nistru, ba chiar dincolo de aceste rîuri. Cronicarii bizantini pomenesc de români aşezaţi pe la gurile Dunării pe la anul 1160[24]. Cu zeci de ani înainte de această dată letopiseţele ruseşti, despre care se crede că au fost alcătuite, cel puţin în parte, de cronicarul Nestor, pomenesc de nişte cete de ***Bolhoveni,*** care ascultau de căpeteniile lor, ce se chemau ***cnezi*** [25]. Un mare învăţat rus, regretatul profesor Emil Kalužniacki de la Universitatea din Cernăuţi, a dovedit că aceşti ***Bolohoteni*** erau români, care, despărţindu-se de conaţionalii lor, trecură Nistru şi se aşezară în părţile Podoliei şi Volhini, unde li se pierdură pe vremea năvălirii tătarilor[26]. Bolohovenii aceştia au fost deci înaintemergătorii românilor de peste Nistru. Dar ei au plătit scump îndrăzneala lor de a se fi îndepărtat prea mult de obîrşţie, prin însăşi fiinţa lor, căci ei au fost înghiţiţi de seminţiile ruseşti în mijlocul cărora îi aruncase soarta.

Din cronicile bizantine şi din letopiseţele ruseşti se vede deci lămurit că românii, descălecînd de bunăvreme din munţi, se aşezară în largul cuprins al dealurilor şi şesurilor ce se aştern la poalele Carpaţilor pînă la Dunăre şi Nistru. Aici, în noua lor patrie, românii trăiau după vechea lor rînduială de acasă. Obştiile îşi alegeau singure căpeteniile lor, pe care le numeau ***juzi*** sau ***cnezi.*** Iar cnezii, la rîndul lor, îl alegeau pe cel mai priceput şi viteaz dintre ei ca să le fie mai mare şi purtător de grijă, numindu-l duce sau voievod, adică călăuză în război. Căpeteniile românilor din timpul acela nu erau de sine stătătoare, ci ascultau de poruncile crailor ungureşti şi leşeşti, ba chiar de cele ale hanului tătăresc. Multă vreme suferiră românii în atîrnarea aceasta, pînă ce, în cele din urmă, Basarab-Vodă şi Bogdan-Vodă, după lupte îndelungate, izbutiră să scuture jugul străin şi să descalece Ţara-Românească şi Ţara-Moldovei, ca ţări slobode şi neatîrnate.

Bogdan-Vodă-cel-Bătrîn, descălecătorul Moldovei neatîrnate, şi urmaşii lui lărgiră repede hotarele Moldovei în toate părţile, fiindcă ei oriunde se întorceau dădeau de români, de sate româneşti, ascunse în desişul codrilor şi în văgăunele văilor, care cu mare însufleţire primeau pe domnii Moldovei de acelaşi neam şi lege cu dînşii, ce veneau să-i izbăvească de robia tătarilor. Astfel cuprinseră voievozii noştri întreaga regiune dintre Carpaţi şi Nistru, aşezînd hotarul ţării lor de-a lungul acestei ape. Acolo s-a oprit însă numai hotarul ***politic*** al neamului românesc, nu şi cel ***etnic.***

Imprejurarea aceasta n-a împiedicat deloc pe români de a trece, în timpuri diferite și din felurite pricini, peste acest hotar politic, de a cuprinde pămînturi întinse între Nistru și Nipru și de a împinge hotarul *etnic* al românilor cu mult mai departe spre răsărit.

Pe vremea lui Alexandru-cel-Bun (1400–1433) hotarul Moldovei ajunse pînă la Nistru și era străjuit de cetatea Hotinului și de Cetatea-Albă, pe țărmul limanului.

Alexandru Vodă întreținea legături politice și diplomatice cu craiul Poloniei și cu cnezii Lituaniei, a căror putere se întindea asupra Podoliei pînă la Nistru, ajungînd astfel în megieșia Domnului Moldovei. Cu vecinii aceștia moldovenii trăiră, cînd mai bine cînd mai rău, după cum cereau interesele politice. In timp de pace moldovenii aveau multe daraveri de negoț cu vecinii lor. Negustorii moldoveni duceau mărfurile lor în Galiția și în Polonia și aduceau de acolo alte mărfuri care nu se găseau în țară. Carele negustorilor erau călăuzite de moldoveni din toate regiunile, care petreceau cu săptămînile dincolo de Nistru și aveau deci prilej de a cunoaște oamenii și împrejurările de acolo. În timp de război moldovenii năvăleau adeseori în Galiția și în Polonia cuprinzînd sate și tîrguri și ridicînd chiar robi. Pe căile acestea s-au înjghebat legături trainice între Moldova și ținuturile litvano-polone de dincolo de Nistru.

Stăpînirea lituano-polonă se întindea spre amiazăzi numai pînă la linia Iagorlîc-Codîma precum s-a arătat mai sus. Mai jos de această linie pînă la Marea-Neagră stăpîneau tătarii de la Crîm. Prin olatul tătăresc de la Oceacov ducea drumul de negoț care lega Moldova cu Crîmul și mai ales cu Caffa (Feodosia), marele și vestitul tîrg de negoț al genovezilor de la coasta acestei frumoase peninsule. Drumul acesta pleacă din Suceava și ducea la Lăpușna și de acolo la Tighina unde trecea Nistrul și o apuca apoi spre răsărit. Paza vadului de la Tighina era în grija moldovenilor. Pe acest drum se strecurau caravanele negustorilor spre Suceava și de acolo înapoi la Caffa. Unul dintre cele 3 șleahuri care străbăteau ***cîmpiile pustii dintre Nistru și Nipru***, se numea pînă pe la 1600 ***szlak valahicus, șleahul românesc***, care atingea Buczacz, Zynkow, Dzwan și Russwa [27].

Lublinul era plin de negustori moldoveni.

Vadul de lîngă Ostrog la Ostrokol s-a numit multă vreme **brod bazarabski** [28]. Moldovenii băteau an de an această cale, poposind pe la casele de adăpost care se ridicaseră de-a lungul drumului și mulți dintre dînșii căpătau poftă să se așeze acolo.

Acest drum era bătut adesea și de cetele de robi moldoveni pe care tătarii îi ridicau cu mile, de cîte ori se întorceau din năvălirile lor de jaf și pradă din Moldova. Din cetele acestor nenorociți numai foarte puțini izbuteau a se întoarce acasă la vetrele lor. Unii din ei erau încărcați pe corăbii ca dobitoacele și duși spre vînzare la Constantinopol. Dar acolo Domnii Moldovei aveau împuterniciții lor ce se numeau capuchehaià. Aceștia aveau datoria de a cerceta tîrgul robilor și dacă găseau acolo moldoveni, îi slobozeau pe loc și-i trimeteau acasă. Din pricina aceasta tătarii nu se prea îndemnau la negoț cu robi moldoveni, fiindcă în loc de cîștig, puteau avea pagubă. De aceea tătarii de obicei nu vindeau robii moldoveni, ci-i țineau pe lîngă casele lor, folosindu-i la munca cîmpului și la creșterea vitelor. În chipul acesta silnic se așează încă din vechime mulți români în olaturile tătărești, iar urmași acestora sînt transtrienii de azi. De altfel păstorii moldoveni treceau adesea

cu turmele lor dincolo de Nistru, unde-i găsim pomeniți foarte des în mărturiile timpului[39].

Mai era însă și o altă cale pe care românii ajungeau să se așeze în acele regiuni îndepărtate. În Moldova, din nenorocire, dreptul de succesiune la tron nu era bine hotărît. Din pricina aceasta rareori o schimbare de Domn era cruțată de certuri și de lupte pentru domnie. Candidații la domnie își aveau prietenii lor între fruntași țării. Adeseori candidatul care nu izbutea, era silit să părăsească țara împreună cu prietenii săi și să pribegească în țările vecine. Mulți dintre acești pribegi nu se mai întorceau în patrie, ci dobîndind pămînturi, fie în regiunile poloneze, fie în olaturile tătărești, se așezau acolo în mod statornic.

Pentru munca pămîntului, pribegii aceștia aveau nevoie de oameni și de aceea ei încercau toate mijloacele spre a-și aduce pe foștii lor vecini de pe moșiile din Moldova. De multe ori încercarea pribegilor izbutea și cete numeroase de clăcași români treceau Nistrul pentru a se așeza pe noile moșii ale foștilor lor stăpîni, bucurîndu-se, firește, de mai multe înlesniri de trai ca în Moldova. In chipul acesta se înfiripau prin bună înțelegere multe sate românești dincolo de Nistru.

Și că lucrurile în adevăr s-au petrecut așa, aceasta ne-o dovedesc mărturiile istorice ce ni s-au păstrat din acele vremuri îndepărtate. În timpul lui Alexandru-cel-Bun mulți români treceau Nistru și, pribegind spre răsărit, ajungeau pînă în Crîm, căutînd slujbe acolo. Așa genovezii din Caffa tocmiră în anul 1430 pe un român cu numele Iacov (Iacobinus Valachus) pentru straja tîrgului lor[39]. Străjerii aceștia se numeau *orguxii* care pe vremea lui Ștefan-cel-Mare se recrutau în parte dintre români cu nume Radu, Stoica, Stanciu, Dumitru ș. a. Vrednic de luare aminte este faptul că *orguxii* aceștia erau de obîrșie nu numai din Moldova ca „Ion din Suceava“, ci și din Țara-Românească. Și este bine să pomenim aici că la descălecatul românilor în Ucraina își avură partea lor și românii din Țara-Românească, deși, firește, într-o măsură mai mică ca românii din Moldova. Lucrul acesta este firesc, fiindcă tătarii năvăleau și în Țara-Românească și ridicau robi și de acolo, ca și din Moldova. În Țara-Românească bîntuiau aceleași lupte pentru domnie ca și în Moldova. Boierii munteni apucau calea pribegiei ca și cei moldoveni, deși de obicei în alte părți, și norodul muntean era încercat de aceleași nevoi ca și moldovenii.

În zilele lui Petru-Vodă-Aron, s-au petrecut lucruri care arată chiar năzuințele politice ale românilor spre răsărit. O familie de genovezi, care de altfel erau răspîndiți pe tot țărmul Mării-Negre, și anume frații Senarega, cuprinseră de la tătari, fie prin bani, fie prin luptă, un petec de pămînt la revărsarea Niprului și ridicară acolo pe ruinile unei cetăți vechi, *Axiake* sau *Alector*, o nouă fortificație pe care ei o numiră *Illex* sau *Lerici*. Sub scutul acestei cetăți se înjghebă acolo un mic tîrgușor pentru schimbul de mărfuri. Pe lîngă negoț, frații Senarega se mai îndeletniceau pe o scară întinsă și cu negoțul de robi. În primăvara anului 1455, frații Senarega răscumpărară de la tătari 14 moldoveni, pe care îi adăpostiră în cetate, pînă la primirea prețului de răscumpărare, pe care ei îl socotiră 3.400 de galbeni. Suma aceasta păru Domnului Moldovei prea mare și de aceea el nu se grăbea cu plata ei. Întîrzierea aceasta trezi bănuiala genovezilor și ei dădură poruncă ca robii moldoveni să fie închiși în cetate și bine păziți, ca să nu fugă.

Atunci şasezeci de români din Cetatea-Albă, travestiţi în pescari se duseră cu bărcile lor la Lerici sub cuvînt că vor să pescuiască. Nimeni nu bănuia că aceşti pescari erau ostaşi moldoveni, sosiţi să sloboadă pe conaţionalii lor închişi în cetate. La un semn dat, prizionerii români din cetate se răzvrătiră, năvăliră asupra paznicilor, îi îmbrînciră şi deschiseră larg porţile cetăţii ostaşilor moldoveni, travestiţi în pescari. Cu ajutorul acestora, ei dezarmară pe genovezi, uciseră pe mulţi din ei, răniră pe fraţii Senarega, îi legară fedeleş şi-i trimiseră la Cetatea-Albă.

Astfel puseră oamenii lui Petru Aron [1] stăpînire pe cetatea Lerici şi arborară steagul moldovenesc deasupra ei (1455) [31]. Domnul Moldovei puse de întări cetatea şi se folosi de ea ca punct de sprijin în luptele sale cu tătarii. În zadar ameninţară genovezii cu război, căci Domnul le trimise cuvînt că îndată ce vor îndrăzni de a se ridica împotriva lui, el va răspunde cu izgonirea tuturor genovezilor din tîrgurile Moldovei, servind şi ca loc de popas pentru negustori. Astfel a devenit Lerici cel dintîi loc stăpînit de români dincolo de Nistru.

Sub Ştefan-cel-Mare (1457–1504) legăturile Moldovei cu ţinuturile de peste Nistru deveniră şi mai strînse. Doamna Evdochia, cea dintîi soţie a marelui Domn, era de felul ei din Kiev. După moartea ei, Ştefan îşi aduse Doamnă din neam împărătesc, pe Maria din Mangop sau Teodoro, un vechi castel grecesc pe coasta Crîmului. Acolo stăpînea Alexie, cumnatul lui Ştefan, care cobora din spiţa Comnenilor din Trapezunt. Pentru apărarea Mangopului, Alexie primi ajutor de la Domnul Moldovei, care-i trimise cete de viteji în ajutor. Români se găseau şi în garda orguxiilor din Caffa, precum s-a pomenit mai sus. Aceştia luptară cu multă vitejie împotriva turcilor şi mulţi din ei fură măcelăriţi de păgîni la 1475 cînd căzu Caffa [32]. Aceeaşi soartă îndurară şi ostaşi români din Mangup, căci turcii cuceriră şi această cetate creştină. Tot atunci căzu şi Lerici în mîinile turcilor, care puseră astfel capăt stăpînirii româneşti la gurile Niprului. În anul 1492 hanul tătăresc Mengli Ghirai ridică pe ruinele genoveze de la Lerici cetatea *Ozü*, româneşte Vozia [33], ruseşte Oceacov, care împreună cu Kimburnul de pe limba de pămînt din faţa Oceacovului, stăpînea intrarea în limanul Bugului şi al Niprului.

Dar prin aceasta nu s-a pus stavilă şi răspîndirii paşnice a elementului românesc în ţinuturile de dincolo de Nistru. Ci dimpotrivă, în Moldova se întîmplă lucruri vajnice care aruncară valuri tot mai mari de pribegi români peste Nistru. Legăturile cu părţile acestea îndepărtate se păstrară. Ştefan-cel-Mare se încuscri cu ţarul Rusiei Ivan, măritînd pe fica sa Ileana după Ivan Vasilievici, fiul ţarului.[2] O altă fică a lui Ştefan-cel-Mare se mărită după Vişnovieţchi şi fiul acesteia Dimitrie ajunse urmaşul lui Ostafie Daşcovici în hătmănia Cazacilor.

Nu trecură nici 10 ani de la cucerirea Caffei şi pierderea cetăţii Lerici, cînd turcii năvăliră cu puteri mari asupra Cetăţii-Albe [3], o cuceriră după o îndîrjită împotrivire din partea moldovenilor şi o prefăcură în *raia* turcească, împreună cu ţinutul din jurul ei (1484). Tot atunci s-au grăbit păgînii de a-i schimba şi numele, tălmăcindu-l după limba lor în Ak-kerman. Cu prilejul acestei mari nenorociri, mulţi români fugeau de groaza turcilor peste Nistru în olatul Hanului tătărăsc şi în Podolia poloneză.

Faima faptelor războinice ale lui Ştefan-cel-Mare pătrunse departe peste hotarele Moldovei. Populaţiile ortodoxe de sub stăpînirea polonă vedeau în marele domn pe ocrotitorul lor contra asupritorilor păgîni şi catolici. Aşa se explică că

faptele sale ajunseră să fie cîntate în baladele ucrainiene. O baladă de acest fel din secolul al XVI-lea, ni s-a păstrat în gramatica lui Ion Vlahoslav din 1571[34]. Iată cuprinsul acestei balade în traducerea română, după textul revăzut și amendat de Hruševski[35]:

„Vai, Dunăre, Dunăre, ce curgi așa tulbure?
Da de ce n-aș curge tulbure, cînd în fund năvalnic
Îmi zvîcnește mîlul,
Cînd pe la mijloc peștii mă supără și sapă
Iar sus pe malul apei – trei pîlcuri de ostași.
În pîlcul turcesc, hainii cu săbii mi se taie,
În pîlcul tătăresc săgețile-s văpaie,
Iar în cel românesc e Ștefan Voievod.
În pîlcul lui Ștefan o fată lăcrimează.
Fetița plînge în hohot și astfel îngăimează:
„Ștefane, ah, Ștefane, Ștefane Voievod.
Ai gînd să mă iai tu, sau să mă lași tu vrei?"
Dar oare ce-i răspunde Viteazul Voievod?
„Frumoasa mea fetiță, eu cum nu te-aș lua,
Lua-te-aș sufletele de ai fi de seama mea;
Și te-aș lăsa fetițo, dar tare îmi ești dragă
Dar ce-i spune fetiță? – „Ștefane lasă-mă!
M-oi arunca în apă, în Dunărea adîncă,
Iar cel ce mă va prinde, voi fi a lui pe veci".
Dar nimenea n-a prins-o, cu-notul, pe fetiță.
A prins-o însă Ștefan, Viteazul Voievod
Și a luat-o dulce de mîna ei cea albă:
„Fetița mea iubită, de-acum a mea vei fi!"

Fetița salvată de Ștefan, simbolizează națiunea ucraineană care caută și găsi ocrotire la marele domn al Moldovei.

La anul 1538 năvăli cu multă oaste în moldova însuși Soliman-cel-Măreț. Năvălitorul păgîn alungă pe Petru-Rareș [4] din scaunul domniei și așeză în locul acestuia pe Ștefan-Vodă-Lăcustă. Cu acest prilej sultanul cuprinse și Tighina cu 12 sate împrejur și-o prefăcu în raia turcească. Tighina fu întărită și răsbotezată în *Bender,* cea ce pe turcește însemna poartă. Știrbirea hotarului Moldovei, întregit de Alexandru-cel-Bun și apărat cu atîta vitejie de Ștefan-cel-Mare, mîhni adînc sufletele moldovenilor, care, după o mărturie din aceea vreme ***nu puteau suferi cu nici un chip că li s-a luat partea cea mai frumoasă din Moldova*** . În indignarea lor, moldovenii se răsculară împotriva lui Ștefan-Vodă-Lăcustă – poreclit astfel din pricina stolurilor de lăcuste ce se abătuse ca un nour asupra Moldovei, nimicind holdele și pustiind țara pe unde treceau – și-l uciseră (1540).

În locul jertfei nenorocite, boierii răsculați ridicară în scaunul domniei pe Alexandru-Vodă-Cornea. Noul Domn, primind ajutor de la leși, încercă să recucerească Tighina și să alunge pe turci din vechile raiale Cetatea-Albă și Chilia. Moldovenii năvăliră cu o furie nemaipomenită în raia, unde turcii, după ce luară

țara dinspre Marea Neagră, își țineau de obicei multe vite, și prădau 100.000 de oi și 80.000 de capete de alte dobitoace. Soliman, auzind de isprava moldovenilor, dădu din nou domnia Moldoviei lui Petru-Vodă-Rareș și-l trimise cu oaste numeroasă împotriva lui Alexandru-Vodă-Cornea, care fu bătut, prins și decăpitat.

Atunci tovarășii și prietenii nenorocitului Domn fugiră peste Nistru și se așezară acolo. Știrea aceasta o deținem dintr-o scrisoare a sultanului către craiul leșesc din primăvara anului 1541, în care Soliman se plînge că ***niște răufăcători dintre supușii noștri moldoveni, au năvălit în țară lîngă Cetatea-Albă și Tighina, au prădat sate, au ucis pe mulți, au furat oi și alte dobitoace, au prădat multe mărfuri și au fugit în țară la Tine, adică în țara leșească și s-au așezat acolo***[36].

Aceasta este una dintre cele mai vechi mărturii documentare despre pribegirea unor cete mai mari de moldoveni peste Nistru. Se pare că prin acest prilej s-au înjghebat satele românești: ***Kitrosy (Pietrosul), Malojeszty (Mălăești)*** și ***Poskolung (Pisculung)***, pe care le găsim amintite în documentele mai vechi[37]. În harta lui Reichersdorfer din 1541 găsim pomenite dincolo de Nistru satul românesc ***Caciaclia*** și lacul *Cuciurgan*[38].

Megieșia cu turcii din raialele de la Bender și Akkerman n-a fost de loc priincioasă pentru moldoveni. Traiul lor devenea din zi în zi tot mai anevoios din pricina prădăciunilor turcești. De la o bucată de vreme hoardele de tătari ce veneau de dincolo de Nistru, începură să se așeze în preajma raialelor turcești, ademenite de cîmpiile îmbelșugate ale Bugeacului. De groaza hoardele tătare, cu care românii avură de furcă sute de ani, locuitori satelor începură să-și părăsească vetrele și să se retragă, unii spre codrul Tigheciului unde se înfiripă cu vremea un nou front de apărare contra tătarilor, iar alții peste Nistru, unde erau locuri pustii și nestăpînite încă de nimeni.

Moldovenii transnistrieni se recrutau din refugiați politici, dar și din săteni pașnici care nu mai puteau suporta sarcinile birului și stoarcerile de tot felul, la care erau expuși din partea slujbașilor unor Domni hapsîni și pizmăreți. Așa povestește Grigore Ureche despre cazaci ***au lovit niște sate din sus de Tighina, pe decîndea (de cea parte) de Nistru, care sate erau descălicate pe hotarul leșesc, de turcii ciutaci și moldoveni foarte mulți, care eșise din țară de nevoile ce erau în zilele Iancului Vodă (1579–1582); și multă moarte au făcut între înșii, și pradă și robie, și cu dobîndă s-au întors pe la casele lor***[39].

De satele acestea amintește și Beiul turcesc din Tighina prin scrisoarea românească pe care o trimise la 1582 starostelui din Rîșcov, un tîrgușor așezat pe malul stîng al Nistrului, mai jos de Soroca, zicînd:

Eu, Ali-beiu de Tighina, scriu multă viață și sănătate starostelui de Rîșcov. Dup-aiasta dau știre dumitale ca să știți dumneavoastră să nu vă hie nici o grijă, nici o teamă de nemică, ce să hiți foarte cu pace bună de către noi; c-am auzit că vă temeți. Atîta doar de veți bănui pre noi, atîta că ce c-am mărs de-am lovit nește sate de-am luat cîțiva robi, pentru căce c-au fost vina lor, căce c-au prins nește spahei de-ai noștri; deci, pentr-acel lucru s-au făcut aceasta, iară de către noi bine să știți că vă sîntem foarte cu priință bună și știm prietenșugul cel bun și vă sîntem cu toată inema și cu toată credința. De-aiasta vă dăm știre. De la Domnul, amin[40].

Din mărturia cronicarului Grigore Ureche, care e întărită prin scrisoarea lui Ali-Bei din Tighina, urmează deci ca pe la anul 1580 în părțile Rîșcovului în Podolia

erau mai multe sate, ce fuseseră descălecate de ***moldoveni foarte mulți***, care ieșiseră din țară de felurite nevoi. Aceasta este o nouă dovadă că așezarea românilor în Ucraina este foarte veche. Iar scrisoarea *românească,* pe care Beiul Tighinei o trimise starostelui de la Rîșcov, arată cît de numeros trebuia să fi fost în vremea aceea elementul românesc dincolo de Nistru, și cît de răspîndită trebuie să fi fost limba noastră în părțile acele, dacă pînă și Beiul turcesc era nevoit să se folosească de limba românească în corespondența sa cu starostele din Rîșcov, care pare a fi însuși român.

Din cele arătate mai sus rezultă deci, că în cursul secolului al XV-lea, numeroase cete de români se strecură, prin o penetrație lentă dar continuă, peste Nistru în regiunile tătărăști și poloneze ca păstori și agricultori, ca negustori și cărăuși, ca ostași și mercenari, ca pribegi politici și ca robi, pentru a-și găsi acolo rostul vieții lor. Elementele acestea formează substratul cel mai vechi al populației transnistriene românești. Prin ocuparea cetății Lerici, Petru-Vodă-Aron tindea și la răspîndirea *politici* românești în regiunile transnistriene, și anume pe cale de cucerire.

Românii de peste Nistru și-au putut păstra lesne limba, și datinile și obiceiurile strămoșești, fiindcă ei rămaseră necontenit în legătură cu frații lor din Moldova. În tratatul de pace turco-polon din 1577, se prevăzu o dispozițiune prin care se îngăduia păstorilor români de a trece Nistrul cu turmele lor și a pășuna în cîmpiile transnistriene [41]. În 1543 starostele de Bar atacă pe neașteptate Vozia și distruse morile moldovenești de pe Nistru [42]. În 1577 moldovenii ajutară pe tătari la cucerirea Chortyciei [43]. Pe la 1543 ostașii voievodului Moldovei se uniră în stepă cu cazacii și prădară cai de la tătari [44]. Numărul lor sporea din an în an prin pribegi proaspeți, care te miri din ce pricină, erau nevoiți să-și părăsească vetrele și să apuce căile pribegiei. Nevoi de tot felul, precum și încercările de răzvrătire împotriva domniei sileau pe mulți să fugă peste Nistru.

Vestiți în privința aceasta erau îndeosebi sorocenii, orheienii și lăpușenii, ***socotind că căpeteniile și slujitorii la aceste ținuturi prea lesne se pleacă la lucruri noi***, precum observă Nicolai Costin. Alt scriitor moldovean, Dimitrie Cantemir, spune că ***locuitorii din Țara de-jos, care sînt obișnuiți de mult să trăiască în război cu tătarii, sînt ostași mai buni și oameni mai sălbatici decît ceilalți, și mai mult sînt răscolnici și nestatornici și dacă n-au nici un potrivnic străin să bată război, atunce de trîndăvire prea lesne se amăgesc și stîrnesc zurbă asupra mai marilor săi, ba chiar asupra Domniei.*** Corespondența românească cu starostele din Rîșcov și balada ucraineană despre Ștefan-cel-Mare dovedesc pînă la evidență cît de mare era în părțile acelea înrîurirea limbii și culturii românești..

V. Relațiile românilor transnistrieni cu cazacii.

În secolul al XVI-lea un factor politic nou începu să se manifesteze în regiunile transnistriene, sau mai bine zis transfugiene. Cazacii zaporojeni constituiau acest nou factor politic, cu care românii transnistrieni intrară curînd în relații foarte strînse [45]. Ei își aveau ***siciurile*** sau ***cuiburile*** lor la pragurile Niprului unde ***le era lăcașul din zilele bătrîne.*** Ba mai mult chiar, noi avem indicii foarte precise că în organizația căzăcească se găseau înglobați foarte mulți români.

Regele polon Ştefan Báthory [5] arată într-o scrisoare către înalta Poartă, că cîmpiile dintre Bug şi Nipru erau populate de o adunătură de oameni, compusă din poloni şi litvani, dar şi din moscali şi *români*[46]. În instrucţiunile date solului său către tătari, acelaşi rege susţine despre cazaci că sînt ***o adunătură de oameni care nu se supun nimănui, fiind strînşi dintre moscali şi români, dar şi dintre supuşii poloni osîndiţi la moarte***[47]. Relaţiile amicale între Ioan-Vodă-cel-Cumplit şi cazacii [6] par să fi fost întreţinute şi cultivate de numeroasele elemente româneşti din rîndurile cazacilor. Din mijlocul românilor transnistrieni se ridicară faimoşii „domnişori" care aveau poftă de domnie în Moldova. Aceştia se întovărăşeau cu cazacii, treceau Nistru şi îşi încercau norocul la domnie. Unii reuşeau să-şi pună coroana pe cap. Cei mai mulţi însă dintre ei plăteau cu viaţa îndrăzneala lor. Aşa izbuti bunăoară Ioan-Vodă-Potcoavă [7] – poreclit astfel fiindcă era în stare să rupă o potcoavă de fier cu mîinile sale, aşa de zdravăn era – să alunge din domnie pe Petru Şchiopul şi să se urce el însuşi pe tron. Dar bucuria sa dură numai cîteva săptămîni, fiindcă domnul cel legiuit se întoarse curînd în scaun, izgoni pe uzurpator care-şi găsi mai apoi moartea la Liov. Acest Ioan Potcoavă fugise la cazaci cu tovarăşul său Ceapă sau Ţopa şi de acolo se reîntoarse în Moldova pentru a-şi încerca norocul[48]. Ceapă petrecu mai multă vreme în Braţlav[49]. Românul Cîrstea Voloşin atacă cu un grup de cazaci pe turci şi tătari şi pustii groaznic regiunile din preajma Cetăţii-Albe[50].

Soarta năprasnică a lui Ioan Potcoavă nu curmă pofta de domnie pentru alţi ***domnişori*** transnistrieni [8]. Mai veniră de-şi încercă norocul Petru Lungu, Petru Cazacul şi alţii, care găsiră însă curînd acelaşi tragic sfîrşit ca şi Potcoavă.

Românii transnistrieni aveau adesea prilej să vadă trecînd prin satele lor oştirile moldoveneşti şi munteneşti, care veneau să dea ajutor turcilor contra cazacilor. În 1617 purcese ***Radu-Vodă, Domnul moldovenesc şi cu oştirile munteneşti asupra ţării căzeşti să le strice pălăncile şi să-i prade***[51]. Luptele s-au dat chiar în părţile locuite de români din preajma Rîşcovului. Nu trecură nici 10 ani de la această întîmplare şi transnistrienii văzură trecînd pe la ei oştirile lui Miron-Vodă-Barnovschi care purcedeau contra Daşcovului[52].

Legăturile dintre moldoveni şi cazaci deveniră mai strînse pe vremea lui Vasile Lupu, care, de voie de nevoie, se încuscri cu Bogdan Hmielniţchi – Hmil al cronicarilor noştri – dînd pe fiica sa Ruxandra de nevastă lui Timuş, fiul lui Hmil. Aceasta cu toată sluţenia lui, pare a fi cîştigat inima frumoasei domniţe. Dar Timuş căzu curînd lovit de o ghiulea sub zidurile Sucevei, iar Ruxandra se aşeză în tîrgul Rîşcov, unde se simţea aşa de bine în mijlocul românilor transnistrieni, cu toate stăruinţele fratelui său Ştefăniţă de a o determina să se întoarcă în ţară: ***Ştefăniţă-Vodă, nevrînd soră-sa Ruxandra să vie prin scrisorile tătîne-său şi a lui în ţeară den Rîşcov, care tîrg i-au fost dat de Hmil după moartea lui Timuş, feciorului său, trimis-au oaste asupra Rîşcovului să-l bată şi să-l iee, pe soră-sa, pe Doamna Ruxandra, cu de-asila. Ce nimic ai noştri n-au putut face Rîşcovului, numai ce au făcut zarvă cu cazacii***[53].

Un act polon din 1703 menţionează că tîrgurile Rîşcov şi Camionca fuseseră în posesia Ruxandei, fiica lui Vasile Vodă[54]. Paul de Alep vizită Rîşcovul, unde

întîlneşte pe domniţa văduvită care petrecea înconjurată de Romănce şi cazace, delectîndu-se cu cîntecele lor[55]. Mai în urmă Ruxandra se întoarse în Moldova şi se aşeză la Deleni, judeţul Botoşani. La invazia joimirilor lui Sobieski, Ruxandra se refugiază la Neamţ unde spera să găsească un adăpost sigur. Dar se înşelase, căci ea fu ucisă de joimirii care veniseră acolo să prade.

În Rîşcov, Ruxandra avu prilej să găzduiască pe nefericitul ei tată, Vasile Vodă, care, fiind alungat din scaun de Gheorghe Ştefan, căută refugiul la românii transnistrieni. După ce petrecu scurtă vreme în mijlocul lor şi după ce vizită şi tîrgurile Ladijn şi Kozlov[56], trecu prin Ucraina-Hanului la Vozia sau Oceacov şi de acolo la Constantinopol, unde muri, fără a-şi mai fi văzut ţara, în care domnise cu cinste şi vrednicie aproape 20 de ani.

Rîşcovul trecu mai apoi în posesiunea mînăstiri Golia din Iaşi, care păstră această stăpînire pînă la 1812. Mai sus de Rîşcov se înjghebase pe moşiile Cantacuzineştilor tîrgul Movilău cu vestitele iarmaroace care se ***strigau*** de cu bună vreme la Iaşi[57]. Vama Movilăului curgea în visteria domnească de la Iaşi iar căpitanul din Soroca îşi avea la Movilău pe nămesnicul său[58]. Organizarea administrativă a Movilăului era similară cu cea din tîrgurile moldoveneşti cu şoltuzi şi pîrgari. În 1740 era şoltuz la Movilău un oarecare Burcă, de felul său român după cît se vede[59]. Elementul românesc stăpînea atunci şi în tîrgurile Iaruga, Iampol şi Silibria[60].

Boierii moldoveni aveau moşii dincolo de Nistru pe care le munceau cu oameni din Moldova. Unul dintre proprietarii aceştia era Costachi Jora, care stăpînea ambele maluri ale Nistrului mai jos de Rezina, unde se găsesc pe ţărmul basarabean aşezările: ***Vadul Jorăi, Jora Veche, Jora Nouă***, iar pe ţărmul transnistrian localităţile ***Jura şi Jurca.***

Posesiunile lui Jora se întindeau pînă la gura Răutului, unde Nistru se putea trece pe un pod de „*dubase*" adică luntre. În preajma vadului acestuia se înjgheba cu vremea satul şi apoi tîrgul ***Dubăsari,*** pe care în 1650 Costache Jora îl primi de la Gligore Miclescu. Dubăsarii ajunse mai apoi o localitate foarte însemnată pentru viaţa bisericească şi culturală a românilor transnistrieni. În fruntea tîrgului se găsea un polcovnic român[61]. Straja vadurilor peste Nistru, morilor plutitoare ***pe tumbuze*** de pe acest fluviu, precum şi poliţia ambelor maluri era în seama românilor.

Pe vremea aceea numărul românilor transnistrieni ajunse destul de considerabil. Aceasta se vede foarte bine din contingentele considerabile pe care ei le dedeau la trupele lui Hmil. Samuil Kurzewicz, consilier municipal şi ***utriusque juris doctor*** care luase parte la negocierile liovenilor cu Hmielniţchi, descrie pe românii transnistrieni, la intrarea lor în Liov, ca o ceată nedisciplinată şi amestecată cu tătari rebeli[62]. Se vede însă că împrejurările acelor crude vremuri cereau oameni aspri şi deprinşi cu meşteşugul războiului. Dovadă pentru aceasta este faptul că la asedierea Liovului, hatmanul cazacilor aşeză pe românii aceştia nedisciplinaţi chiar în centrul liniei de atac, avînd la dreapta pe cazaci, iar la stînga pe tătari. Acelaşi martor ocular, Samuil Kuszewicz, arătă că contingentele româneşti erau compuse din ***cohortele de veterani ale Dacilor Transnistrieni***[63]. Mărturia aceasta aşa de preţioasă arătă că elementul românesc, aşezat dincolo de Nistru, era atunci destul de numeros, puternic şi încercat în războaie, încît el putu să dea contingente importante pentru oştirile căzăceşti.

Cohortele ***Dacilor Transnistrieni*** luptau sub căpitanii lor. Unul dintre aceştia pare să fi fost Puşcariu, pe care-l găsim pomenit între polcovnicii lui Hmil[64]. Român transnistrian pare să fi fost şi Lobodă, căpitanul Perieslavului. La bătălia de la Berestezko, care s-a dat în 1651 între cazaci şi poloni, luară parte şi 4 000 de români[65].

Luptele pentru domnie începură din nou după detronarea lui Vasile Lupu. Despre urmaşul acestuia, Gheorghe Ştefan zice Nicolae Costin că ***au domnit tot de călare, că ţara era băjenită***[66]. Ceva mai înainte se răzvrătiră tătarii din Buceac sub căpetenia lor Cantemir Mîrza, prădînd şi jefuind Moldova în mod cumplit. După mărturia unui boier din acele vremuri ***între Nistru şi Prut nu rămăsese nici o casă***[67]. Sub împrejurările acestea vitrege mulţi români treceau Nistrul şi se aşezau în Podolia şi Ucraina-Hanului pentru a fi mai la adăpost de grelele încercări ce se abăteau asupra capetelor lor.

La nevoile acestea se mai asociază una nouă. Veni la domnie Duca-Vodă şi ***începu a scoate multe şi grele dări pe boieri şi pe ţară.*** Atunci Lăpuşenii şi Orheienii se răsculară împotriva Domnului sub căpeteniile lor Hîrcu şi Durac. Dar răsculaţii bătuţi şi nevoiţi a se refugia la fraţii lor transnistrieni. Nicolae Costin arată că: ***după înfrîngerea lui Hîncu şi Durac şi căpeteniile celelalte fugiră cu toţii peste Nistru***[68]. În 1672 trecură 3 000 de pribegi Nistrul la Rîşcov[69]. Unii dintre aceşti pribegi se uniră cu cazacii, iar alţii luptară alături de turci contra polonilor[70].

Din cele arătate mai sus ne-am putut convinge că elementul românesc transnistrian sporea mereu prin migrări din Moldova, că mulţi români transnistrieni făceau parte din organizaţia căzăcească, luînd parte la înteprinderile războinice ale cazacilor. Reţinem îndeosebi faptul că cohortele de veterani ale ***Dacilor sau Românilor Transnistrieni*** [9] erau organizate ca organizaţii aparte, respectate de prieteni şi temute de duşmani. Transnistrienii îşi păstrară limba naţională prin sporul numeric şi concursul cultural pe care-l primeau necontenit de la fraţii cisnistrieni.

Pe vremea hatmanului Bogdan Hmilniţchi, cazacii atinseră culmea puterii lor politice dincolo de Nistru. În martie 1657 mitropolitul Sucevei Ghedeon, episcopul Romanul Anastasie şi episcopul Huşilor Teofan, luînd autorizaţia lui Gheorghe Ştefan Voievod, hirotonisiră pe Lazăr Baranovici episcop de Cernicov, întemeindu-se pe mărturia mitropolitului Silvestru de Kiev şi a prealuminatului domn Bogdan Hmelniţcki, hatmanul oştirilor căzăceşti[71].

După moartea bătrînului Hmil, puterea cazacilor decăzu necontenit. Dar această decadenţă nu putu să rămînă fără urmări şi fără echilibru politic în regiunile transnistriene. Cu slăbirea organizaţiei politice căzăceşti, care trebuia să formeze un stat tampon între puterea turcească, polonă şi moscovită, aceste puteri, ajungînd în directă vecinătate, începură să se ciocnească şi să tindă la supremaţia uneia asupra celeilalte. Şi de fapt aşa s-a şi întîmplat pe la jumătatea a doua a secolului al XVII-lea. Folosindu-se de această situaţie, sultanul Mahomed IV-lea ***începu gînduri înalte asupra creştinilor, că pe atunci turcii erau mai tari, cît lumea se cutremura, că încotro se porneau, nu era să nu biruiască***[72]. În dorinţa sa de a întinde hotarele împărăţiei sale spre nord, asupra Podoliei şi Ucrainei Zaporojene, el începu război cu polonezii, unde pe acea vreme comanda ca general şi mai apoi ca rege Ioan Sobieski.

La luptele acestea domnii Principatelor luară parte activă şi nici românii transnistrieni nu puteau privi pasivi la cele ce se petreceau în jurul lor. Unii din ei erau de partea turcilor, alţii simpatizau cauza polonilor creştini. Dumitraşcu-Vodă Cantacuzino construi podul peste Nistru pentru trecerea oştirilor turceşti în Podolia[73]. Muntenii lui Duca-Vodă luptară alături de turci pentru cucerirea cetăţilor Ledijna şi Uman[74]. În 1678 ambii domni români Duca-Vodă şi Antonie Russet înaintară pînă la Bug pentru a lua parte cu contingentele lor la cucerirea Cehrinului. Asalt asupra cetăţii îl făcu un grup de 5000 de români, iar Duca-Vodă fu rănit la picior[75].

În urmă, turcii izbutiră să alunge pe poloni din Podolia, să ocupe cetatea Cameniţei, al cărei model în ceară îl făcu pentru sultan ***meşterul de scrisori şi săpături la petre*** Grigore Cornescu[76], şi să silească pe craiul leşesc la cederea Podoliei. Pacea s-a aşezat la Buczacz în 1672. Podolia ajunse sub ascultarea Sultanului, iar Cameniţa deveni o cetate turcească. Hatmanul cazacilor Doroşenko se închină lui Mahomed al IV-lea.

Scurtă vreme după înţelegerea cu polonii, Mahomed încheia la Bahcisarai un tratat cu Moscova, prin care ţarul Feodor III Alexievici recunoscu stăpînirea turcească asupra Ucrainei de la Kiev în jos între Nipru şi Nistru.

Prin succesele acestea ale armelor turceşti, toţi românii transnistrieni, atît cei din Podolia cît şi cei din Ucraina Zaporojenilor, ajunseră sub suzeranitatea turcească.

VI. Raporturile transnistrienilor cu polonii

Slobozile româneşti din Galiţia, care fuseseră descălecate acolo încă prin veacul al XIV-lea şi XV-lea în temeiul dreptului românesc, se slavizară cu vremea, precum s-a arătat mai sus. Centrul acestor aşezări era în Liov, unde se găsea o suburbie românească cu biserica ei[77]. Pe lîngă biserica românească din Liov se înjghebă şi ***frăţie sau breaslă românească***, de care se pomeneşte pentru întîia dată în 1463. Negustorii moldoveni care vizitau acest oraş sprijineau frăţia şi biserica românească. Ştefan-cel-Mare pare să fi fost ocrotitorul românilor din Liov. Tot el fusese acela care aduse sub stăpînirea sa Pocuţia cu cetăţile Sinian şi Colomeia pînă la Halici. Bogdan-cel-Chior ajunsese şi el pînă sub zidurile Liovului, dar nu ca prieten, ci ca duşman al craiului polon, care-i răpise Pocuţia. Petru Rareş petrecuse ca pribeag în Polonia şi este probabil ca şi el să fi avut relaţii cu frăţia românească din Liov. Alexandru Lăpuşneanu trimise în 1557 un dar de 100 de zloţi pentru biserica breslei româneşti din Liov[78]. Tot el cheamă 4 băieţi din această breaslă la învăţătură la Suceava[79]. Ca patron al bisericii româneşti din Liov, el o restaură şi o înzestră cu clopote, dintre care unul purta numele său Alexandru[80].

După moartea lui Lăpuşneanu patronatul trecu asupra lui Petru Şchiopul, care stărui pentru scoaterea bisericii de sub jurisdicţia episcopului Balaban, care înclina spre uinirea cu Papa. În urma demersului său, patriarhul Ieremia al Constantinopolului scoase biserica românească din Liov de sub jurisdicţia episcopului local şi o declară ***stavropighie***[81].

După renunţarea lui Petru Şchiopul la tron, patronatul asupra stavropighiei liovene trecu asupra Movileştilor, ale căror simpatii şi legături cu Polonia sînt bine cunoscute. Ierermia Movilă construi o nouă biserică în Liov şi sprijini împreună cu Stroici şi cu alţi boieri frăţia românească de acolo[82]. Nistor Ureche, tatăl marelui cronicar Grigore, se înscrise ca frate în breasla din Liov[83]. Maria, fiica lui Ieremia-Vodă, măritată după Potocki, înfiinţă o nouă stavropighie la Maniava sau Schitul-Mare, al cărui metoh ajunsese într-o vreme şi Suceviţa noastră[84].

Mai apoi ctitoria bisericii din Liov trecu asupra lui Miron Vodă Barnovschi, care avea legături familiare cu Movileştii. El dărui bisericii liovene venitul vămii din negoţul cu salitră de la Hotin[85]. O inscripţie din 1629 de pe biserica stauropighiei arată pe Barnovschi, ca pe ***săvârşitorul bisericii***[86] pe care Miron Costin o numeşte ***biserica cea mare în Liov***[87].

În 1631 se făcu tîrnosirea noii biserici, la care solemnitate mitropolitul Kievului Ieremia trimise ca reprezentant al său pe arhimandritul Petru Movilă. Acesta asistă la serbare împreună cu fratele său Moise, ce venise în numele ctitorilor. Miron Vodă Barnovschi luase asupra sa plata tuturor cheltuielilor pentru sfinţirea ***bisericii româneşti***[88]. Mai contribuiră la clădirea şi întreţinerea bisericii din Liov şi boierii pribegi Moţoc, Prăjescu, Ghighiu, Stroici şi Ureche[89]. În muzeul acestei biserici se găsea o frumoasă colecţie de odoare bisericeşti, de cărţi şi manuscrise, precum şi de scrisori şi hrisoave moldoveneşti, cunoscute lui Gh. Asaki şi văzute şi de T. T. Burda în 1895[90].

În Liov şi în alte localităţi din Polonia trăiau mulţi refugiaţi români, dintre care unii serveau în armata polonă, alţii făceau negoţ, iar cei mai mulţi continuau îndeletnicirile lor de acasă, adică cultivarea pămîntului, ca proprietari sau ca arendaşi. Ei aveau legături de prietenie cu nobilii poloni, încheiau căsătorii cu poloneze şi mulţi dintre ei obţineau indigenatul polon[91]. Luca Stroici trăia ca arendaş[92], Vasile Ureche era arendaş la Zahajpole[93], Ieremia Movilă avea moşia sa la Ustie, care era una din cele mai bine cultivate din întreaga Polonie[94].

Cetăţenia polonă o dobîndiră următorii boieri pribegi: Fraţii George, Ieremia şi Simion Movilă, Nistor Ureche, Isac Balica, Luca şi Simion Stroici, Miron Barnovschi, Vasile Orăş Hatmanul, G. Lozinski Pîrcălabul ş. a.[95].

Pe lîngă ctitoria lui Lăpuşneanu din Liov, fiinţă încă din 1556 o şcoală a breslei româneşti, care în 1587 fu reorganizată şi completată de patriarhul Ieremia. La şcoala aceasta se pregăteau preoţii pentru bisericile ortodoxe şi în prima linie fireşte pentru bisericile românilor transnistrieni, sălăşuiţi în Podolia şi alte regiuni supuse stăpînirii leşeşti. La şcoala stavropighiei româneşti se învăţa între altele greceşte, slavoneşte, latineşte, apoi dialectia şi retorica. Elev al acestei şcoli fusese vestitul cronicar Grigore Ureche. Între absolvenţi se număra Pamva Berînda, român transnistrian de origine, autorul celebrului lexicon slavonesc, Silvestru Cosov, mitropolitul Kievului, Isaia Coslovski, primul rector al Academiei Teologice din Kiev ş. a.

Pe lîngă şcoala stavropighiei fiinţa şi o tipografie, la care Duca-Vodă, prin adresa din 26 ianuarie 1671 comandase 400 de psaltiri şi 200 de ceasloave moldoveneşti cu litere cirilice[96].

Ruşii din Galiţia semnară la sfîrşitul veacului al XVI-ea actul de unire cu Roma [10]. Pentru întărirea acestei uniri şi răspîndirea ei în cercuri cît mai largi,

misionarii catolici începură să desfăşoare o intensă propagandă între ortodocşi. Întru susţinerea acestei propagande se înfiinţară colegii jezuite în Liov (1608), în Cameniţa şi în Bar (1636). La colegiul catolic din Bar îşi făcuse studiile eruditul cronicar Miron Costin.

Contra acestei propagande agresive se ridică Petru Movilă, regeneratorul ortodoxismului rusesc şi întemeietorul vestitei academii teologice din Kiev, care era menită să rivalizeze cu colegiile jezuiţilor din Polonia şi Ucraina şi să le pună chiar în umbră. În faptul de a fi înţeles primejdia propagandei catolice pentru biserica ortodoxă, şi de a fi pus la timp acestei propagande stavila cuvenită, zace însemnătate istorică şi marele merit pentru ortodoxie al eruditului arhireu român de viţă domnească.

În a doua jumătate a veacului al XVII-lea românii din Polonia găsiră scut şi sprijin în persoana învăţatului mitropolit al Moldovei *Dosoftei*, care în Septembrie 1686 se retrase, precum se ştie, cu craiul Sobieski în Polonia, luînd cu sine, pe lîngă cărţile, documentele şi odoarele mitropoliei din Iaşi, racla cu moaştele Sf. Ion-cel-Nou de la Suceava. Chiriarhul pribeag petrecu 8 ani în palatul regelui Sobieski din Stryi; de acolo se mută apoi la Zolkiev unde şi muri[97].

În timpul pribegiei sale în Polonia, mitropolitul Dosoftei exercitase o mare influenţă nu numai asupra boierilor pribegi în Ţara Leşească, dar şi asupra românilor transnistrieni din Podolia. Această se poate vedea dintr-un act al regelui Ion Sobieski din 12 februarie 1694. Era îndată după moartea mitropolitului pribeag, cînd craiul polon aduse la cunoştinţa ***evlavioşilor de rit grecesc, preoţilor, călugărilor, diaconilor, locuitorilor şi boierilor născuţi în ţara românească, care petrec în regatul şi republica leşească şi care se supuneau jurisdicţiei defuctului prea cuvios mitropolit al Sucevei***, că a găsit de bine de a însărcina cu ***administrarea tuturor preoţilor, cu toate bisericile, satele şi pămînturile care aparţin lor***, pe episcopul Liovului Iosif Şumleanski, şi că de acum înainte ei trebuie să se supună ***ascultării şi jurisdicţiei*** acestuia: ***Toţii preoţii şi locuitorii, zice regele, care se ţin de aceaşi credinţă, nimănui altuia quoad spiritualia să nu se supuie şi să nu plătească biruri şi de altă stăpînire să nu asculte şi cu nimeni să nu îndrăznească a avea în treburile lor legături, afară de preasfinţitul stăpîn duhovnicesc al Liovului***[98].

Se vede că atunci episcopul Iosif îşi va fi însuşit şi frumoasa mitră a mitropolitului Dosoftei, cu care atît dînsul, cît şi urmaşii săi de la biserica Sf. Gheorghe din Liov obişnuiau a se împodobi la zile mari[99].

Pribegii români din Polonia împreună cu fraţii lor sălăşluiţi definitiv în Podolia sudică jucau un rol însemnat ca elemente războinice, deprinse cu meşteşugul armelor. Contingente româneşti se găsesc pretutindeni în armatele leşeşti şi nu odată se întîmplă ca contingentele româneşti să lupte sub steaguri diferite unul contra altuia. Cohortele Dacilor Trinsnistrieni din armata lui Hamil aveau sub zidurile Liovului, în faţa lor, alte cohorte tot româneşti şi ele care luptau sub steag polonez pentru apărarea oraşului contra aseditorilor. Românii din steagul lui Sieniavski făcură la 5 oct. 1648 prizioneri tătari[100]. În seimul ce s-a ţinut la Halici în 1648 se luă hotărîrea de a angaja călărime moldovenească contra cazacilor[101]. În primăvara anului 1649 românii din steagul lui Koniecpolski atacară pe cazaci[102] În bătălia de la Korsun românii făceau servici de recunoaştere[103].

Tovarăşii lui Hîncu şi Durac se înrolară în armata polonă şi luptară sub steagurile lui Sobieski pe toate cîmpurile de luptă pînă chiar sub zidurile Vienei.

La concentrarea ordonată de Sobieski la Hrubişov pentru ziua de 20 iulie 1673 se înfăţişară poloni, cazaci, nemţi şi ***călărimea românească compusă din 18 steaguri cu 1570 de călăreţi***, pe care regele Sobieski îi primi cu mare bucurie, ştiindu-i ***veterani foarte viteji ce-i erau de folos, fiind renumiţi în meşteşugul războiului***. Ei intrară în armata polonă, primind ca soldă cîte 100 zolţi pentru trei luni[104].

Stegar în armata lui Sobieski fusese faimosul Postolachi Chigheciul, care ajunsese mai apoi comandant de graniţă în Cîmpulungul Moldovenesc. Camarazi de armate îi erau Turculeţ[105], Vasile Isăcescu, Teodor Călmaşul ş. a. În anul următor se pomeneşte asemenea de români în armatele lui Sobieski[106]. Şi Constantin-Vodă-Cantemir servise în tinereţile sale în armata polonă[107].

Mai puţin cunoscut este faptul că în oştirea regelui Sobieschi de sub zidurile Vienei se găseau mai multe steaguri de legionari români. În toiul verii 1683 se găseau faţă în faţă la Viena contingentele româneşti din armata polonă cu contingentele munteneşti şi moldoveneşti din armata turcă, comandate de înseşi domnii români Şerban Cantacuzino şi George Duca[108].

Din cele menţionate mai sus văzurăm deci că elementul românesc juca şi în Polonia un rol important, avînd acolo centrul său cultural şi bisericesc şi bucurîndu-se de anumite consideraţii pe vremea mitropolitului Dosoftei. În oştirile polone contingentele româneşti erau bine apreciate, participînd la toate expediţiile cele mai însemnate. Prin cucerirea Podoliei, românii de acolo trecură sub suzeranitatea Porţii.

VII. Românii transnistrieni sub hatmania lui Duca-Vodă

Cucerind Podolia şi Ucraina, turcii se mulţumiră să transforme numai Cameniţa în raia, iar restul acestor regiuni rămaseră sub vechea administraţie locală. ***Au hotărît toată Podolia să fie olat Cameniţei din Nistru de la Buceag pînă la Ucraina, şi cu Ucraina cu tot pînă în Cehrin, şi pînă în Vozia în gios, au rămas să fie tot sub ascultarea Turcilor***[109]. În fruntea acestei regiuni stetea hatmanul, care ajunse faţă de poartă în acelaş raport politic, în care se găsea hanul tătarilor sau domnul Moldovei.

Curînd după aşezarea păcii de la Bahcisarai, muri Doroşenko, hatmanul Ucrainei, care recunoscuse supremaţia turcească. În locul lui, Sultanul întări pe Iuri Hmelniţcki în demnitatea de hatman al Ucrainei. Acesta îşi avea reşedinţa la Nemirova dincolo de Bug mai sus de Braţlav. Dar fiul lui Hmil n-a stat multă vreme în fruntea cazacilor. El muri curînd şi în locul său Sultanul făcu pe Duca-Vodă hatmân al Ucrainei.

Iată ce ne povesteşte Nicolae Costin despre întîmplările acestea: ***Într-acest an (1679) au început Duca-Vodă ca să ia şi Ucraina de peste Nistru, că era o samă de cazaci, rupţi de la ceilalţi, ce le ziceau ucraineni, care erau sub ascultarea turcilor; că după ce au luat turcii Cehrinul, precum s-a pomenit la Domnia lui Antonie Ruset Vodă, au fost cuprins turcii toată Ucraina din Nistru pînă în Nipru***

și au fost pus Hatman la Nemirov pe Iorosco, feciorul lui Hmil cel mic, care și Iorosco a fost Hatman vre-o doi ani și multe răutăți au făcut oamenilor... După ce și-au isprăvit Duca-Vodă pentru Ucraina, în luna iunie au purces la Țarigrad. și fiind acolo i-au dat Împărăția și Hătmănia la Ucraina, îmbrăcîndu-l cu caftan, dîndu-i și buzdugan acelei țări, și întorcîndu-se iarăși la scaunul său la Iași cu mare bucurie, fiind stăpîn a două țări; iar la Ucraina au trimis pe un namestnic al său, anume Iane, ce era Postelnic al doilea și l-a pus Hatman la Nemirova și de atunci au început a se înălța și a se scrie la titlu așa: „Gospodar zemi, Moldavskoi i zemli Ukrainskoi[110].

Alt cronicar moldovean Ion Neculce, ne înfățișează întîmplarea aceasta în modul următor: *Atunce au cheltuit Duca-Vodă mulți bani la Poartă, aproape de o mie de pungi de bani, și i-au dat turcii și Hătmania Ucrainei, caftan, și ișlic și un tui precum purtau Hatmanii căzăcești. Și venit-au din Țarigrad domn cu trei tuiuri: Domn țărei Moldovei și Ucrainei. Și s-au găsit de au purces Duca-Vodă la Nemirova, și s-au strîns toată căzăcimea acolo la Duca-Vodă la Nemirova, și au ales din capete dintre dînșii... și le-au pus și în locul lui nămestic în loc de Hatman, ca să le poarte de grijă, anume Eni Gredinevici, om slujit, știind limba căzăcească, de neamul lui grec fiind, și au făcut curți în marginea Nistrului la Țiconovca, împotriva Sorocii*[111].

După ce așezase astfel treburile politice în Ucraina, lăsînd acolo ca locțiitor sau nămestec al său pe Irene Drăghinici, grec din Rîșcov, care fusese și mai înaintea în slujba sa[112], Duca-Vodă se întoarse în toamnă la Iași.

După ce au venit Duca-Vodă la Iași, îndată iară au început a sili pe boieri și pe toată țară și a asupri cu dăjdii; și fugeau oamenii la Ucraina peste Nistru și nici zlotașii nu puteau să-i oprească și ziceau oamenii atunce, că Duca-Vodă avea de gînd să lase Moldova și să meargă să se așeze la Ucraina și acest lucru era de crezut, că făcuse și curți Duca-Vodă, în Țigănaucă pe Nistru și în satul Pecera pe malul Buhului[113].

Pe vremea lui Bogdan Hmelnițcki Ucraina era foarte bine populată. Un martor ocular ne spune că populația Ucrainei era numeroasă ca furnicile și fără număr ca stelele cerului, ceea ce te făcea să crezi că femeile ucraine nasc de trei ori și patru ori pe an și încă cîte trei pînă la patru copii deodată.

După răzmerița lui Hmielnițchi însă și în urma amestecului turcilor în daraverile Ucrainei, numărul norodului scăzu în chip îngrozitor. Țara rămase cu totul pustiită. În locul holdelor de odinioară creșteau pretutindeni numai burieni înalte cît omul. Călătorul Luchianov care ne relatează aceasta, adaugă că a călătorit cinci zile prin aceste pustietăți, fără să fi întîlnit suflet de om.

Era ușor deci ca în Ucraina deșartă de oameni, ai noștri să găsească pămînturi foarte întinse și cîștig mai mare și mai ușor ca în Moldova tulburată de lupte pentru domnie și stoarsă pînă la măduvă de greci și turci.

Nu-i de mirare deci, dacă bieții oameni fugeau cu miile peste Nistru spre a-și întemeia acolo casă și masă. În privința aceasta ei urmau pilda Domnului lor Duca-Vodă care *au mers – zice Nicolae Costin – la Nemirova cu Doamnă-sa și cu ginere-său și cu multe gloate, și mergînd, apoi întorcînduse pe la Soroca au făcut case domnești, cu beciuri de piatră la Țigănauca, împotriva Sorocii peste Nistru, și alte case la Peștere lîngă Buh, aproape de Nemirova, au început a-și face stupi,*

vaci, oi, pluguri de boi, pe toate tîrgurile de pe cea parte de Nistru, velniți de holircă, de bere și altele, cumpăra miere și domnească ce era, și ducea la Ucraina de făcea miedurí de vindea, și ori că avea de gând să se mute acolo, cum și era cuvînt între oameni, cum să părăsească Moldova și să se mute cu toată casa lui la Ucraina și de acolo să tragă la Mosc [114].

Cronica anonimă a Țării Moldovei tradusă din grecește de Alexandru Amiras relatează faptul acesta precum urmează: *Într-această vreme mers-au boierii căzăcești la Împărăție, pînă a nu purcede Duca-Vodă, din Țarigrad, și cereau să li se dea împărăția lor hatman, fiind ei pe acele vremi supuși împărăției; deci vezirul au dat Ucraina-cea-Mică Ducăi-Vodă, mai dîndu-i și un tuiu, afară de cele două ce avea a Țări Moldovei, care tuiu luîndu-l au făcut mare cheltuială. Iar la anul a mers Duca-Vodă la Ucraina cu toată casa sa, și cu ginere-său și cu toți boierii săi, iarăș cu giupânesele și cu cuconii pe Eni Drăghinici, om prost și neînvățat, care nu era bun de nici o treabă și s-au întors înapoi la scaunul său la Iași. Dacă au venit, au început iarăși a sili pe boieri și pe toată țara și-i asupria cu dîjdii; și fugiau oamenii la Ucraina peste Nistru și nici zlătașii nu puteau să le facă nemica, iară Duca-Vodă făcea pre zlătași de plătiau banii celor fugiți. Și ziceau oamenii atuncea că Duca-Vodă are gînd să lase Moldova și să meargă să se așeze în Ucraina; și acest lucru era de crezut, că făcuse și curți în Țigănauca și în satul Pecerea pe malul Buhului. Și de multe nevoi și silă ce aveau boerii de Duca-Vodă, mulți fugeau din loc în loc, și-și lăsară moșiile și bucatele, și mergeau unii în Țeara Muntenească, alții în Țeara Leșească și pe aiurea pe unde puteau* [115].Ucraina cea mică, era partea Ucrainei ce fusese sub ascultarea polonă; Ucraina de peste Nistru pare să fie așa zisa Ucraină a Hanului.

Din mărturiile cronicarilor noștri vedem deci că pe vremea lui Duca-Vodă românii Transnistrieni se întăriră foarte mult cu pribegi români de dincoace de Nistru din Moldova. Însuși faptul că Ucraina era stăpînită de Domnul Moldovei, ambele țări fiind legate prin aceași domnie deci prin *uniune personală*, înlesni foarte mult trecerea românilor peste Nistru și așezarea lor în Ucraina. Duca-Vodă nu se prea împotrivea la această trecere, fiindcă el avea nevoie de români în Ucraina pentru a-și putea rezema puterea lui pe ei față de nestatornicia cazacilor. Apoi el cuprinse acolo pămînturi întinse și căuta brațe de muncă pe care și le procura din Moldova. Din pricina aceasta Duca-Vodă purcese *cu multe gloate* în Ucraina, după mărturia cronicii. El înjghebă curți domnești și gospodării model, atît pe malul Nistrului, cît și pe cel al Bugului, înviorînd negoțul și industria *pe la toate tîrgurile, de pe cea parte de Nistru.*

Pilda Domnului fu urmată de boieri în măsură largă. Sate românești se înfiripară tot mai multe și numărul norodului românesc sporea în Ucraina văzînd cu ochii. Duca-Vodă sprijinea lucrul acesta fiindcă ținea seama de nestatornicia domniei în Moldova și nădăjduia, că, pierzînd cîndva tronul Moldovei, să-și păstreze cel puțin hătmănia Ucrainei. De aceea *era cuvînt între oameni* că el *avea în gînd să părăsească Moldova și să se mute cu toată casa lui la Ucraina.*

Vestite erau mesele lui Duca-Vodă la care *polcovnicii se veseliau cît nu puteau sta, ci-i luau tovarășii, de-i duceau pe la casele lor* [116].

Urmașul liber ales al lui Duca, după Cunițchi, a fost românul Movilă, care stătea tot la Nimirova [117].

Cea mai bună dovadă despre răspîndirea elementului românesc în Ucraina şi despre însemnătatea lui acolo ni-o dau *cărţile de judecată* care se făceau *în româneşte*[118]. Astfel se îndrumase întărirea românilor din Ucraina şi păstrarea fiinţei lor naţionale. Şi ei de bună seamă ar fi putut dobîndi cu vremea o înrîurire hotărîtoare asupra treburilor politice şi din Ucraina, dacă în apus nu s-ar fi întîmplat lucruri care să tulbure mersul firesc al treburilor.

Bizuindu-se pe izbînzile lor în răsărit, turcii încercară o mare lovitură şi în apus. Ei intrară în război cu Austria şi înaintară cu izbîndă pînă sub zidurile Vienei. Duca-Vodă, Domnul ţării Moldovei şi Hatman al Ucrainei împreună cu Domnul Munteniei Şerban Cantacuzino şi cu căpeteniile tătarilor din Buceac trebuiră să întărească oastea turcească cu contingentele lor şi să ajute şi ei la împresurarea Vienei. Oricît de norocoşi fuseseră turcii în Ucraina, sub zidurile Vienei ei suferiră una din acele mari înfrîngeri, care a influenţat pentru veacuri soarta ţărilor şi a popoarelor (1683). ***Cazacii de la Ucraina, care erau supt ascultarea Ducăi-Vodă, – zice Nicolae Costin – auzind de biruinţa ce făcuse creştinii la Beci (Viena), îndată au gonit pe Ene Draghinici Hatmanul, ce era pus de Duca-Vodă la Nemirova, şi văzînd Buceagul pustiu, că tătarii erau duşi la Beci, îndată şi-au ridicat un Hatman dintre dînşii anume Cuniţchi şi viind şi cîţiva moldoveni pribegi, şi trecînd Nistru pe la Soroca în ţară, ridicatu-s-au şi Sorocenii, şi Orheienii şi Lăpuşnenii împreună şi au prădat Bugeacul. Iară plugurile cu boi şi stogurile cu pîne de pe la toate tîrgurile, ce aveau Duca-Vodă pe marginea Nistrului, pe de cea parte, toate cu risipă au purces, de n-au avut nici o parte din acele bucate***[119].

Dar Duca-Vodă n-a pierdut numai hătmănia Ucrainei şi n-a fost păgubit numai de bogăţiile sale din această ţară, ci deodată cu acestea, el a pierdut şi domnia Moldovei. El fu prins de Petriceicu-Vodă şi ***trimis în ţeară leşească la robie, unde şi muri în tîrg, în Liov*** după cîţiva ani de prinsoare, fiind înmormîntat în vechea biserică românească de acolo. Prin mazilirea lui Duca-Vodă s-a rupt legătura politică între Moldova şi Ucraina. Prin aceasta a slăbit fireşte înrîurirea politică a Moldovei asupra Ucrainei şi un număr oarecare de pribegi români se vor fi întors la vetrele lor de dincoace de Nistru. Aceştia erau însă mai mult oameni de tagma boierească. Oamenii de rînd, ţăranii muncitori nu se dezlipesc aşa uşor de brazda hrănitoare, muncită de dînşii. Cei mai mulţi dintre ei rămaseră în Ucraina prin satele pe care le întemeiaseră cu multă trudă şi osteneală, sate care pînă astăzi au rămas româneşti.

Prin munca şi stăruinţa lor, ei îşi dobîndiseră în Ucraina mare rost şi în treburile obşteşti, după cît se vede din împrejurarea, că unul dintre fruntaşii lor, Movilă, care avea de partea sa pedestrimea, adică pe cazacii care făceau slujba ostăşească pe jos, ajunse hatman al Ucrainei. Căzăcimea nu era mulţumită cu hătmănia lui Cuniţchi, şi de aceea ***s-au sculat cu toţii, într-o duminică, la Movilău, şi ieşind Cuniţchi din biserică, l-au omorît cu măciuci iară în locul lui au rămas hatman Movilă, aşezîndu-se la tîrg la Nemirova***[120].

În zadar cereau boierii refugiaţi în Polonia la 25 iul. 1684 regelui Sobieski să permită ***supuşilor ţării Moldovei, ţăranilor din ţinuturile Hotinului, Sorocei, Cernăuţilor şi Dorohoiului, care fuseseră siliţi la timpul său să fugă înaintea năvălirii tătarilor şi să se refugieze în Podolia şi Pocuţia, întru-cît aceştia sînt***

supuşi Moldovei, aparţinînd starostiilor moldoveneşti şi moşiilor boiereşti, întoarcerea la vechiul lor domiciliu[121]. Că numai puţini dintre ei se întoarseră în ţară, restul rămase acolo.

Dar şi după desfacerea legăturii politice dintre Moldova şi Ucraina, cîteva localităţi de pe malul stîng al Nistrului rămaseră încă multă vreme sub stăpînirea Domnilor Moldovei. Am amintit mai sus că căpitanul din Soroca îşi avea la ***Movilău*** pe nămesticul său, că vama Movilăului era a Domnului din Iaşi şi că întocmirea orăşenească era aceaşi ca şi în tîrgurile Moldovei. Acelaş lucru se poate spune şi despre Rîşcov. Aceasta pare să dovedească că tîrgurile rămaseră şi după căderea lui Duca-Vodă sub stăpînirea Moldovei, făcînd parte din teritoriul moldovenesc chiar pînă la 1812, cînd fură alipite la Rusia deodată cu Basarabia.

În credinţa aceasta ne întăreşte următorul fapt. Curînd după dezlipirea Basarabiei de Moldova, guvernul rusesc rîndui o numărare a populaţiei basarabene. În scopul acesta s-au alcătuit comisii anume, care să umble din sat în sat şi să însemne numărul locuitorilor. În ţinutul Sorocei îndepliniră această sarcină slugerul Iordachi Gafencu şi medelnicerul Ioan Străjescu. Însemnările lor împreună cu cele din celelalte judeţe basarabene se păstrează în Arhiva Gubernială din Chişinău[122].

Din ele vedem că ţinutul Sorocei cuprindea 7 ocoale administrative şi 4 tîrguri şi anume: ***Movilăul, Soroca, Bălţile şi Rîşcovul.*** Tîrgurile Soroca şi Bălţi sînt în Basarabia, cîtă vreme Movilăul şi Rîşcovul se găsesc, precum se ştie, dincolo de Nistru în gubernia Podoliei. La anul 1817, cînd s-a alcătuit recensămîntul, ele făceau parte din ţinutul Sorocei. ***Din împrejurarea aceasta precum şi din cele ce am amintit mai sus reiese, că tîrgurile acestea au aparţinut Moldovei din timpul lui Duca-Vodă pînă la alipirea Basarabiei la Rusia.***

Comisia însărcinată cu facerea recensămîntului arată că la Movilău erau 3 preoţi, un diacon, 2 diaci, 1 ponomar, 1 mazil, 270 de gospodari, 51 de văduve, şi 64 de burlaci; 15 dugheni creştine şi armeneşti; Jidovi 313, 21 de văduve, şi 19 burlaci; 12 boieri şi oameni de alte trepte. Proprietari erau cnezii Alexandru şi George Cantacuzino. La Movilău trăiau deci 419 familii creştine şi 353 familii evreieşti, la un loc deci 772 de familii sau 3860 de suflete. La Movilău poposi în 1711 Petru-cel-Mare şi Dimitrie Cantemir, unde Ţarul semnă ucazul prin care Cantemir cu tovarăşii săi de pribegie primiră azil liber şi sigur în Rusia[123]. Tot acolo Ţarul ar fi oferit lui Cantemir titlul de ***Principe de Movilău***[124].

La Rîşcov s-au numărat 4 preoţi, 3 diaconi, 1 ponomar, 2 mazili, 7 ruptaşi 119 gospodari, 3 burlaci şi 88 de familii evreieşti, la un loc deci 327 de familii sau 1635 de suflete. Proprietara Rîşcovului era mînăstirea Golia din Iaşi care primise această danie din moştenirea Ruxandrei, fiica lui Vasile Vodă Lupu.

Rămîne deci hotărît că pînă la 1812 stăpînirea românească se întindea şi asupra ţărmului stîng al Nistrului cu tîrgurile Movilău şi Rîşcov.

VIII. Planurile ruseşti de expansiune şi colonizare

Înfrîngerea turcilor sub zidurile Vienei a avut o puternică repercursiune în regiunile de dincolo de Nistru. În urma acestei crude şi neaşteptate lovituri, stăpînirea turcească din Podolia şi Ucraina se prăbuşi subit, îngropînd sub dărămăturile ei şi prestigiul de care se bucura Poarta la cazaci.

Prin tratatul de pace din Carlowitz (1699), influenţa turcească fu redusă la vechea supremaţie asupra tătarilor din Ucraina-Hanului şi din Crimea. Încolo, Polonia se reinstală în vechile ei hotare, care însă, chiar în vremea aceia, începură să fie contestate de Petru-cel-Mare, reformatorul Rusiei şi introducătorul ei ca factor determinant în politica europeană.

Lupta seculară pentru hegemonia politică în nord-estul Europei dintre polonezi şi ruşi intra atunci în stadiul ei decisiv. Intervenţia în această luptă a regelui Suediei, Carol al XII-lea, părea să determine izbînda în favorul polonezilor. Dar înfrîngerea suedezilor la Poltava [11] veni pe neaşteptate să asigure supremaţia rusească asupra acestei părţi a continentului. Cazacii, incapabili pentru înjghebarea unei durabile organizaţii de stat şi lipsiţi de reazemul pe care-l găseau mai înainte cînd la poloni, cînd la turci, ajunseră sub jugul moscovit, iar ultimul lor hatman Ivan Stefanovici Mazeppa muri ca pribeag la Varniţa şi fu înmormîntat în Galaţii noştri [125]. Ucraina Zaporojenilor căzu pradă poftelor de expansiune moscovită, fiind succesiv înglobată împărăţiei ruseşti, mai întîi pînă la Nipru, apoi pînă la Bug şi în cele din urmă pînă la Nistru. Elementul românesc transnistrian era deja destul de puternic şi închegat ca să se poată afirma în luptele acestea. Principele Francisc Rakoczy aminteşte în memoriile sale că în 1703 primise ajutor de la palatinul Kievului ***două companii de români,*** cărora dînsul le făgădui o bogată recompensă pentru ajutorul dat [126]. Aceste două companii de români Transnistrieni, care veniră din depărtare în ajutorul prinţului rebel, luptară alături de românii din Maramureş ce aveau în fruntea lor pe Pintea, Bălică, Bucur, Lupu Şandru ş. a. În Apşa-de-Mijloc, una din cele trei comune româneşti ce fuseseră cedate Cehoslovaciei se păstrează pînă azi steagul sub care românii luptaseră pe timpul lui Rokoczy.

In armatele lui Petru-cel-Mare ca şi în oştirea ***leului nebiruit***, aşa cum trecea Carol al XII-lea, luptară mai multe cete de români transnistrieni. În 1707 Petru-cel-Mare primi români sub steagurile sale [127]. Între streliţii din Moscova se găsea şi un ***Şandro, ce-au fost izbaşă de strealeţi dnu Rossii, de la Trotuş*** [128]. În 20 ianuarie 1737, generalul Münnich recomandă, şi ţariţa Ana aprobă primirea românilor în armata rusească, fiindcă românii în războaiele trecute au slujit cu multă rîvnă şi s-au bătut foarte bine cu duşmanii [129].

După mărturia lui Daniil Krumann, trăiau în 1708 la Oceacov pe lîngă tătari, turci şi greci şi un număr considerabil de români. Din rîndurile acestora şi ale conaţionalilor lor transnistrieni se vor recruta cetele de români pe care, după mărturia lui Voltaire, hanul tătăresc le puse la dispoziţia craiului suedez. Cu acest contingent românesc Carol al XII-lea îşi întări frontul de luptă la Poltava [130]. Comandamentul acestor contingente pare să fi fost faimosul colonel ***Sandu Colţea,*** care la Poltava căzu prizioner la ruşi şi fu transportat în Siberia unde trăi 10 ani în societatea altor prizonieri suedezi în cea mai neagră mizerie. Un raport suedez arată că Sandu Colţea ***înaintea altor ostaşi are merite extraordinare şi servicii aduse ţării*** [131].

În urma înfrîngerii de la Stănileşti, Dimitrie-Vodă-Cantemir se retrase cu Petru-cel-Mare în Rusia, după ce făcură un scurt popas la Movilău. Împreună cu Cantemir luară toiagul pribegiei vreo mie de boieri, slujbaşi şi oameni de rînd din Moldova, care fură aşezaţi în părţile Harcovului. Acolo întemeia Cantemir satul

Dimitrovca după numele său. Pentru întreţinerea sa şi a oamenilor săi, Cantemir primi de la ţar 13 sate ***pline de pîne şi de heleştee, cu peşte şi cu mori, şi bucate, vaci, boi, oi, stupi, odoară ce fuseră confiscate generalului Sidlovski, care căzuse într-o greşeală***[132]. Aceste sate nu fusese însă descălecate de români, ci ele existau acolo de mai înainte. Iar în ceea ce priveşte pe moldovenii pribegi, între care se găsea şi cronicarul Neculce, aceştia se întoarse mai apoi în ţară, astfel că aportul acestui exod vremelnic de moldoveni la sporirea numărului românilor transnistrieni n-a fost aşa de însemnat precum se crede[133].

În urma politicii sale de expansiune, Rusia cuprinse teritorii tot mai întinse în hotarele sale. Teritoriile acestea însă erau în cea mai mare parte pustii şi nelocuite. Pentru a le cultiva şi a trage cuvenitul folos din ele, era nevoie de braţe de muncă. Pentru a le obţine, guvernul rusesc inaugură o largă politică de colonizare, care în scurtă vreme îşi arătă roadele sale.

Prin acordarea de privilegii şi promsiuni de tot felul, guvernul rusesc căută să atragă colonişti în regiunile nou cucerite. O altă cale, poate şi mai eficace, pentru a obţine colonişti pentru noile ţinuturi era cea a expediţiilor războinice în ţările vecine şi îndeosebi în Moldova. Nicicînd oştirile ruseşti nu se întorceau din expediţiile lor, fără să aducă cu sine colonişti pentru popularea regiunilor deşarte.

Începutul îl făcu generalul rus Münnich, care în cursul războiului ruso-turc din 1737–1739 ocupă Moldova. Atunci Antoniie, mitropolitul Moldovei, îl întîmpinară în Iaşi cu famoasele cuvinte: ***Binecuvîntată să fie intrarea şi eşirea ta din Moldova***[134].

La plecarea sa din Moldova, Münnich dădu ordin de a ridica oameni în masă pentru colonizare în Rusia. Un martor ocular, ofiţerul Trenk din armata lui Münnich aminteşte în memoriile sale următoarele: ***La plecarea oştirii ruseşti, toţi soldaţii primiră ordin de a prăda ţara şi a lua cu sine oameni şi vite. În urma acestei porunci au fost ridicaţi şi duşi în Rusia peste o sută de mii de supuşi turci***[135].

Un alt contemporan, cronicatul Neculce, povesteşte despre aceiaşi întîmplare că ***la purcesul lui Münnich, trimis-au de au robit mulţi oameni din ţinutul Hotinului şi de pe marginea Cernăuţilor, şi i-au trecut cu femei cu copii la Mosc şi-i împărţea pe oameni ca dobitoacele: unii luau bărbaţii, alţii femeile, alţii copiii, şi-i vindeau unii la alţii fără leac de milă, mai rău decît tătarii. Şi era vreme de iarnă. Bogate şi multe lacrimi era, de se auzia glasurile la cer***[136]. Nici de la furtul de fete nu se putea reţine, fireşte ***oarda moschicească***[137].

Robii aceştia ridicaţi din Moldova erau transportaţi în Rusia şi aşezaţi pe moşiile domneşti, mînăstireşti şi boiereşti. Cetele mai numeroase formau sate româneşti în regiunile de dincolo de Bug.

Dar numărul sloboziilor româneşti de acolo sporea mereu prin aşezarea de colonişti români veniţi de bunăvoie, că agenţii ruşi de emigrare începură opera lor în Principate.

Ambasadorul danez A. de Saint Saphorin ne spune că din pricina asupritorilor turci, mulţi moldoveni se simţeau nevoiţi de a pribegi în Polonia, Rusia şi chiar în Ucraina[138]. Pribegii aceştia sporeau numărul românilor transburgieni. Emigrările acestea luaseră proporţii aşa de mari că pusese pe gînduri cercurile conducătoare din Moldova. De aceea Constantin Vodă Cehan-Racoviţă puse în 1756 să cerceteze cauza emigrărilor ***în toate părţile străine*** unde se afla şi

Moldoveni foarte mulţi. In scopul acesta ***s-au pus la cale de s-au trimis acolo la dînşii ca să vie cîţiva dintre dînşii aici să se întrebe să cercetăm lucrul acesta să putem cunoaşte adevărul, care s-au şi făcut. Şi iată au venit aicea doi trei preoţi şi patru cinci oameni din cei mai de ispravă, şi scoţîndu-i însuşi înaintea domniei mele şi a toată boierimea, s-au întrebat să arate tot adevărul din ce pricină s-au stricat, s-au dus de aici din pămîntul Moldovei în părţile străine, într-alte ţări, şi lîngă altele s-au arătat tot temeiul stricăciunii lor, l-au arătat că este din pricina vremelnicii nestări, adecă neştiind şi nefiind hotărît ce să dee bir pe an, şi această i-au strămutat de s-au dus în ţări străine***[139].

Din gura acestor reprezentanţi ai pribegilor, pe care noi îi socotim a fi fost de dincolo de Nistru, Domnul mai auzi ***că pe lîngă alte nevoi ce trag acolo, pre mulţi i-au întunecat şi de la strămoşeasca credinţă***[140], ***alţii carei tot îşi defendiosesc strămoşescul lor rit, însă numai cu numile; din care pricină mai pe multe locuri lipsesc de n-au nici preuţi, unde au şi preuţi, şi n-au biserici, şi cei mai mulţi în viaţa lor nici la biserică nu mai merg, şi mai toţi moartea lor le este fără nici o grijă de gătirea morţii, şi altele ca de acestea şi mai mute, cu lacrimi le-au arătat şi le-au jăluit aceşti de mai sus arătaţi, ce au venit de acolo înaintea domniei mele şi înaintea a toate boierimea divanului nostru.***

Expunerea situaţiei triste în care trăiau pribegii, făcu adîncă impresie asupra Domnului şi asupra divanului său care hotărî o serie de uşurări şi înlesniri la plata dărilor şi la judecată pentru toţi aceia care s-ar întoarce în patrie. Cîţi dintre pribegi vor fi urmat apelul domnesc, nu se poate şti; se pare însă că emigrările din ţară continuară şi după măsurile luate de stăpînire. Dorul de cîştig, mai mare şi mai lesnicios, îndemna pe oameni cu o forţa irezistibilă şi nici o putere din lume nu-i putea opri în pornirea lor.

Atunci ca şi în zilele noastre, agenţi de emigrare de tot felul mişunau în toate colţurile ţării, îndemnînd şi momind populaţia cu promisiuni mari la emigrare în Rusia pravoslavnică. Istoricul rus Kostomarov arată că între 1753–1765, polcovnicul Vasile Lupu zis Zverov a adus din Moldova 1880 de colonişti şi i-a aşezat dincolo de Bug, colonizîndu-i în văile Ingului şi Taşlîcului. Nouile slobozii româneşti transburgiene primiră o organizaţie căzăcească. Aşezările lor erau întărite şi se numeau ***siciuri*** ca şi aşezările cazacilor zaporojeni. Toţi bărbaţii capabili de a purta arma erau organizaţi în cete sau ***roate***, 23 la număr. Regiunea transbugiană cuprinsă de ei, formă un fel de graniţă militară contra atacurilor turceşti şi tătăreşti. Apărarea acestei graniţe era încredinţată ***cazacilor de Bug,*** care se recrutau, precum am văzut, şi din români. În 1783 numărul familiilor româneşti spori la 2000 cu 10.000 suflete, formînd 1500 de gospodării cu 15 biserici româneşti[141]. D. Zamfir Arbore îşi aminteşte de a fi auzit în satul Cantacuzineşti sau Cantacuzinovca un cîntec căzăcesc în care se zice:

„Iak prişli do nas voloşini
Vse voloşini, ta vsi horoşi
V Kazaki voin zapisalisia
Z nami pobratalisia".

adică:

„Au venit la noi românii,
Toți români, toți frumoși.
S-au înscris în armata căzăcească
Și s-au înfrățit cu noi".

Din relațiunea lui Kostomarov rezultă deci că coloniștii aduși de polcovnicul Vasile Lupu zis Zverov fuseseră descălecătorii satelor românești de dincolo de Bug. Urmașii acestor descălecători și-au păstrat pînă astăzi limba și datinile strămoșești. Este vorba de satele ***Nova Crasnoe, Stefanovca, Constantinovca, Vosnesensc, Arnautovca, Șerbani, Novaia-Odesa*** ș. a. care formează o fâșie de colonii românești pe malul stîng al Bugului și în Văile Ingului, Tașlăcului, apoi de-a lungul rîurilor Verbusca, Comisarovca, Domotcani și Samotocani.

Sub țarina Caterina propaganda de colonizare se înteți. In 4 decemvrie 1762 apăru primul manifest al Împărătesei prin care se invita lumea la colonizare în regiunile nepopulate din sud-vestul Rusiei. În 22 iulie 1763 Caterina publică un nou manifest prin care garanta coloniștilor libertatea religioasă, scutirea de dări și armată pentru 30 de ani, acoperirea cheltuielilor de călătorie și chiar autonomie administrativă [142].

Înlesnirile și ușurările acestea ademeniră pe mulți de a-și încerca norocul în Rusia, îndeosebi germani, sîrbi și bulgari [143]. Privilegiile acestea ademeniră și pe mulți români de a emigra în Rusia transbugiană, pe care o cunoșteau în parte și unde găseau mulți conaționali de ai lor.

Pentru rezolvarea tuturor chestiunilor privitoare la colonizare și la străini în genere, se înființă la Petrograd un serviciu special: ***Epitopia Străinilor*** în fruntea căreia stătu multă vreme contele ***Orloff*** [144].

Succesul lui Lupu Zverov ademeni și pe alți agenți de colonizare de a-și încerca norocul cu emigrați români. Unul dintre aceștia era polcovnicul Filipovici, care în 1765 încheiase cu Epitropia Străinilor un contract formal ce ni s-a păstrat în marea colecție de legi ale Imperiului Rusesc sub titlul de: ***Regulele pentru colonizarea străinilor ce se aduc de polcovnicul Filipovici și care trec prin Kiev*** și prin care polcovnicul se obligase să aducă ***oameni liberi din țări străine pentru a-i coloniza în Rusia.***

În scopul acesta ***Filipovici*** începu acțiunea sa în Moldova, cîștigînd pentru planurile sale pe moldovenii ***Cucă și Telebuță*** și pe un oarecare ***Mihail Constantinov*** din Iași. Cu ajutorul lui Cucă și Telebuță, Filipovici adunase un număr considerabil de coloniști ***din acel așa numit de ei înșiși popor român*** [145].

În vara anului 1765 împuternicitul Cucă cu tovarășii săi, ***care neamul lor în genere îl numesc românesc și trăiesc în trei voevodate și anume: Valahia, Moldova și Transilvania*** [146], adresară Epitropiei Străinilor o cerere, prin care arătau că doresc să se așeze în locurile pustii și slobode dintre Pecersk și Kievul-Vechiu, peste drum de la palatul țarului, pe locul care se cheamă Clov. Ca ***locuitori băștinași ce vin din arătatele Principate,*** ei cer de asemenea loc pentru construirea unei biserici cu clopotniță, pentru casa preotului, a diaconilor și dascălilor, precum

şi pentru construirea unei şcoli, a unei tipografii şi a unui magistrat pentru ca aşezarea lor să merite de a fi numită: ***Cea dintîi Slobozie Nouă a Românilor.***

Pentru a nu se pierde însă în oceanul slav, coloniştii români revendicau pentru dînşii o deplină autonomie administrativă. Epitropia Străinilor, admiţînd cererea lor, îi îngădui ***a avea un magistrat deosebit şi care să-i aleagă din neamul lor numărul corespunzător de oameni destoinci pentru această treaptă şi anume în una din sloboziile principale, care cu vremea va putea fi numită oraş; iar celelalte sate mai mici vor întra sub cîrmuirea aceluiaşi magistrat. Pentru pedeapsa corporală şi pentru osînda cu moartea însă se va cere totdeauna aprobarea autorităţilor statului.***

Coloniştii români erau liberi de a se îndeletnici şi cu negoţul şi a alcătui bresle, bucurîndu-se în toate de privilegiile negustorilor ruşi; o reducere de vamă pentru ***vin, care în patria noastră se face din struguri de viţă şi din drojdie***, nu li s-a îngăduit. De asemenea nu găsi aprobarea Epitropiei nici cererea coloniştilor ca magistratul să facă judecata ***după obiceiurile româneşti şi în limba română.*** În schimb însă li s-a îngăduit să aibă ***pecetea cu semnul ţării noastre şi anume: la mijloc un cap de zimbru cu coarne, iar între coarne o stea şi mai sus de această stea o coroană cu crucea care va fi sprijinită de câte un leu de ambele părţi şi leii să sprijinească coroana cu labele lor cele dinainte şi împrejurul acelei peceţi să fie însemnat cu slove ruseşti aşa: „Pecetea Magistratului şi a primei Slobozii de Români anul 1766"***[147].

Cererea coloniştilor români de a li se îngădui înfiinţarea unei mînăstiri fu respinsă pe motivul că: ***înfiinţarea de mînăstiri este oprită prin manifest şi nici uneia din naţiunile străine ce se colonizează în Rusia nu se poate da dezlegare.*** S-a satisfăcut însă cererea românilor ca biserica lor să fie supusă direct scaunului mitropolitan din Kiev. Candidaţii de preoţie urmau să fie aleşi de toată obştea şi obligaţi de a săvîrşi slujba dumnezeească în româneşte.

Pentru învăţătura copiilor în ruseşte şi româneşte ei cerură dreptul de a deschide o şcoală şi a angaja învăţători. Ei mai cerură încuviinţarea de ***a deschide o tipografie şi a tipări în ea felurite cărţi bisericeşti, dar şi cărţi de ştiinţe naturale în limba română, pentru învăţătura copiilor şi pentru vînzarea lor înlăuntru şi în afară de ţară, fără nici o plată de vamă.*** Pînă la deschiderea acestei tipografii însă, să se poruncească ca cărţile amintite să se tipărească în limba română la tipografia mînăstirii Pecersca din Kiev şi tipografia aceasta să aştepte cu plata pînă ce cărţile române vor fi vîndute. Epitropia Străinilor din Petrograd îngădui această cerere şi puse coloniştilor în vedere şi un ajutor în bani.

În adresa lor către Epitropie, împuterniciţii românilor arătară că aveau din neamul lor în Iaşi pe un anumit Emanuil Constantinov, elevul traducătorului Miroliub şi frate drept cu împuternicitul de afaceri al coloniştilor Mihail Constantinov, om învăţat în limba elină, în limba greacă veche, în limba românească şi cea latină, care li-ar putea fi de ajutor la primele începuturi, nu numai ca îndrumător în viitoarea tipografie, ci şi ca învăţător pentru copii şi ca secretar al obştii. Pentru aceste pricini ei cerură să i-se dea o plată anuală din cancelaria guberniei Kievului şi învoirea de a-l înştiinţa despre toate acestea, căci dînsul aşteaptă vestea aceasta cu mare nerăbdare. Epitropia fixă pentru Emanuil

Constantinov o îndemnizaţie anuală de cîte 120 ruble, urmînd ca după doi ani, obştea din mijloacele ei să poarte cheltuiala şcolii şi a dascălului [148].

Cercetările viitoare vor descoperi, probabil, şi alte slobozii româneşti în Rusia, şi ne vor da desluşiri şi asupra soartei celei dintîi slobozii româneşti de la Clov de lîngă Kiev. Însuşi faptul înjghebării acestei colonii din elementele viguroase din cele trei principate române este şi mai rămîne de cel mai mare interes.

În năzuinţele lor spre Ţarigrad, muscalii cuprindeau tot mai multe teritorii în hotarele vastului lor imperiu. Cum însă aceste teritorii erau în cea mai mare parte pustii şi nelocuite, noii stăpîni aveau nevoie de oameni pentru popularea şi cultivarea noilor lor achiziţiuni teritoriale. Războiul ruso-turc ce izbucni în urma conflictului de hotar de la Balta (1768), dădu emisarilor ruşi cea mai bună ocazie de a dobîndi colonişti pentru regiunile nepopulate.

În cursul războiului oştirile ţarinei Caterina ocupară Moldova şi o ţinură sub ocupaţie pînă la aşezarea păcii de la Kuciuk Kainargi (1774). În baza acestui tratat ruşii îşi statorniciră hotarul ţării lor de-a lungul Bugului.

Aliniatul 5 din art. XVI al acestui tratat, impuse turcilor obligaţia de a încuviinţa familii lor, care ar dori să-şi părăsească patria şi să se aşeze aiurea, ieşire liberă din ţară cu tot avutul lor [149].

Bazîndu-se pe dispoziţia aceasta, contele Panin concepuse planul de a muta toată populaţia Moldovei în Rusia [150]. Planul lui Panim n-a putut fi dus, fireşte, la îndeplinire. Dar dacă şi întreagă populaţie a Moldovei nu putea fi transplantată în Rusia, atunci cel puţin un număr considerabil de locuitori fură determinaţi de emisarii ruşi de a se expatria. Urmaşul nenorocitului Domn Grigore Ghica, Constatin-Vodă-Moruzi arată că locuitorii părăseau ţara din caza stoarcerilor şi asupririlor turceşti [151]. De acestea se serveau, fireşte, emisarii ruşi pentru a îndupleca populaţia să emigreze.

Emisarii ruşi, travestiţi în călugări sau negustori îndemnau populaţia să fugă în Rusia. Unul dintre aceşti emisari era un oarecare Tschernocapsas, asupra căruia s-au găsit scrisori de la mai mulţi proprietari ruşi, amatori de colonişti români pentru moşiile lor [152]. Un alt agent de acest fel era un anumit Iancorov, care promitea coloniştilor raiul pe pămîntul făgăduinţei al Rusiei pravoslavice [153]. Propaganda de emigrare nu era restrînsă numai asupra Moldovei, ci ea se făcea pe o scară foarte întinsă în întreg cuprinsul Imperiului Otoman [154].

În tratatul de la Kuciuk-Kainargi, Rusia mai obţinu de la Poartă încă şi dreptul de a înfiinţă consulate, vice-consulate şi agenţii în tot cuprinsul Principatelor, servicii care să se bucure de prerogativele diplomatice ale celorlalte state [155].

Concesia aceasta a fost de cea mai mare importanţă pentru realizarea planurilor ruseşti de colonizare, fiindcă îndată după înfiinţarea lor, consulatele ruseşti din Iaşi şi Bucureşti se transformară în adevărate agenţii de emigrare. Ocupaţia principală a acestor consulate era dobîndirea de colonişti pentru regiunile nepopulate din Rusia.

În decembrie 1782, consulul rus Laskarov raportă lui Galizin că a petrecut peste două luni la Iaşi, pentru a împlini formele de repatriere pentru acei dintre supuşii ruşi care în cursul ultimului război s-au aşezat în Moldova şi care manifestau dorinţa de a se reîntoarce în Rusia. Agentul austriac Raicevich, care aduna şi el în

Principate pe *dezertorii* austriaci, fiind gelos de succesele colegului său rus, denunță Domnului apucăturele emisarilor ruşi. Boierii protestară la Domn contra depopulării țării şi acesta promise că va lua măsuri de apărare [156].

În aprilie anul următor Raicevich raporta despre noi transporturi de *dezertori ruşi* care s-ar fi făcut cu autorizația Porții [157]. În iunie 1783 agentul austriac Oechsner raporta din Iaşi, că consulul rus trimite zilnic *dezertori* în Rusia şi că numărul acestora se urcă la 600 [158]. În martie 1784 raporta Raicevisch că ruşii continuau cu ridicarea pretinşilor *dezertori* al căror număr se urcă la cifra de 4000, şi că ei ar fi obținut un firman special de la Poartă pentru a-i putea transporta în Rusia chiar şi contra voinței Domnului.

Maiorul rus Salonski veni în Moldova cu însărcinarea specială de a organiza aceste transporturi. El organizează echipe de cîte 80–100 de oameni, pe care îi îmbracă din cap pînă în picioare în haine ruseşti pentru a face pe membrii Divanului a crede că sînt ruşi. Astfel echipați, bine nutriți şi dăruiți cu cîte 20 fl., îi face să defileze pe străzile Iaşilor, cîntînd cîntece de ale lor. Lumea din Iaşi şi îndeosebi Principele nu era de loc încîntat de aceste manifestații, dar n-avea ce face, fiindcă el nu le putea împiedica. Mulți dintre aceşti pretinşi dezertori ruşi erau sau Moldoveni, sau căsătoriți *con Donne Moldave*, care făceau tot posibilul pentru a-i împiedica la plecare, dar încercările lor rămîneau zadarnice.

Salonski trimitea agenții săi prin județe pentru a dezvolta în libertate agitația lor. Ispravnicii județelor opreau însă pe *dezertori* de a se prezenta la Iaşi. Consulul rus protesta la Domn, iar acesta îi răspunse că nu poate face nimic, fără noui deslegări din Constantinopol [159].

Salonski încerca să întindă activitatea sa şi asupra Bucovinei. Guvernatorul Bucovinei, generalul Enzenberg, comunică în Iunie 1784 lui Raicevich că consulul rus din Iaşi reclamă mai mulți *dezertori*, pentru a-i trimite în Crimeea, amenințînd pe acei care nu vor da urmare ordinului, de voiebună că vor fi ridicați cu forța [160]. Cancelarul Kaunitz rămase rău impresionat de pretențiile ruşilor de a ridica *dezertori* ruşi *nel cordone nostro* şi dădu un ordin să nu se satisfacă cererea consului rus, întru-cît între Austria şi Rusia n-ar exista *alcun cartello per la reciproca restituzione* [161].

În februarie 1787 ofițerul Bedeus, care fusese însărcinat cu ridicarea de dezertori austriaci în Principate, scria din Iaşi că polcovnicul rus trimite un transport de *dezertori* unul după altul pentru a-i coloniza în Taurida, unde se primesc toți trîntorii, pungaşii, hoții şi vagabonzii, care nu mai capătă soldă din momentul cînd se anunță, ci primesc numai haine de rînd la plecare şi numai după ce ajung la locul de colonizare, sînt înzestrați cu unelte de gospodărie, cu vite de muncă şi cu pămînturi din belşug. Promisiunile acestea au darul de a ademeni la emigrare toate haimanalele. El însă n-a avut acest succes, fiindcă el nu poate face promisiuni aşa de ademenitoare [162].

În iulie 1787 agentul austriac Metzburg raportează lui Kaunitz că a intervenit pe lîngă Ipsilante în chestia dezertorilor austriaci, şi că a obținut promisiunea pentru viitor că *dezertorii* austriaci vor fi scutiți în mod tacit de obligația de a se prezenta divanului. Acest favor însă Principele nu-l poate acorda şi ruşilor, fiindcă este cunoscut, că viceconsulul rusesc caută să cîştige oameni de toate națiunile din lume, prin urmare şi modoveni, şi că lui zilnic i se prezintă cazuri din acest fel [163].

În decembrie 1786, Domnul Moldovei Alexandru Movrocordat Firarís, fu înlocuit cu Alexandru Ípsilanti [164]. Domnul mazilit, care mai înainte petrecuse multă vreme în Petrograd, fugi în Rusia cu mulți boieri și glotași. Aceștia sporiră numărul elementului român de dincolo de Bug. Așezările românești erau acolo așa de numeroase, încît se vehicula planul de a le uni într-o ***provincie autonomă românească*** și a le pune sub administrația Domnului pribeag. Acest Alexandru Mavrocordat Firaris pare să fi fost capul unei conspirații greco-rusești, care cu decenii înaintea Eteriei tindea la restaurarea Imperiului Bizantin cu ajutorul Rusiei pravoslavnice și cu jertfele țărilor noastre [165].

Din cele arătate în acest capitol vedem că în măsura în care Rusia își lărgea teritoriul ei spre sud-vest, creștea și rîvna ei de a cîștiga coloniști pentru noile achiziții teritoriale. Dobîndirea de coloniști se făcea prin mijloace silnice cu ocazia expedițiilor militare, dar și prin mijloace pașnice prin momeli și promisiuni de tot felul. Prin instalarea consulatelor rusești la Iași și București, Rusia dobîndi un instrument efectiv pentru realizarea planurilor sale de colonizare. Elementele românești pentru colonizare se recrutau în prima linie din Moldova, dar și din Muntenia și Transilvania, precum se vede din privilegiul acordat coloniștilor români din Clov de lîngă Kiev. Emigranții români din epoca aceasta se așează în regiunile de dincolo de Bug, întărind rîndurile conaționalilor lor descălecați acolo înainte.

IX. Colonizările românești în Ucraina Hanului

Nu trecură mai mult de treisprezece ani de la așezarea păcii la Kuciuk-Kainargi, cînd pe neașteptate un nou război izbucni între ruși și turci. Armatele rusești de sub comanda cneazului Potemkin, împodobit cu laurii încă proaspeți de cuceritor crud al Crimeii, în alianța cu cătanele austriace conduse de principele Osias de Koburg, înaintară în Principate și le ocupară după luptele sîngeroase de la Focșani și Mărtinești. Ocupația aceasta, cu nesfîrșitul ei convoi de stoarceri, siluiri și nenorociri, ținu din 1787 pînă ce se așeză din nou pacea de la Iași în Ianuarie 1792. În virtutea acestui nou tratat Rusia obținu Ucraina-Hanului, astfel că Nistrul deveni hotarul dintre Moldova și Imperiul Moscovit.

În timpul acestei ocupații, comandamentele rusești avură grijă să ridice coloniști în masă pentru regiunile lor pustii, sporite de curînd cu Crimeea cucerită de la tătari [166].

După planul lui Panin, toată populația Moldovei urma să fie mutată dincolo de Nistru, pentru a crea acolo o ***Moldovă Nouă*** [167]. Rapoartele oficiale rusești se și grăbiră să anunțe că ***două treimi din populația Moldovei*** s-ar fi mutat dincolo de Nistru. Chiar atîta mulțime de lume nu va fi trecut ea în Rusia, dar oricît, numărul emigranților va fi fost destul de considerabil.

Pentru a-și asigura însă o necontenită emigrare de populație românească pentru regiunile sale coloniale, guvernul rusesc obținu în tratatul de la Iași o dispoziție prin care se recunoscu locuitorilor Principatelor dreptul, de a se strămuta în Rusia în termen de 14 luni de la ratificarea tratatului [168].

Îndată după așezarea păcii, împărăteasa Caterina trimise în 27 ianuarie 1792 generalului Kahovski, guvernatorul Ekaterinoslavului, un ucaz prin care-l vesti că a găsit de bine să alipească la gubernia administrată de dînsul ***teritoriile decurînd cucerite de la turci și așezate între rîurile Bug și Nistru.*** În vederea colonizării acestei regiuni cu oamenii ce vin de peste graniță, împărăteasa porunci ca noua oblastie să fie împărțită în județe și să se aleagă locuri potrivite pentru fundarea de orașe. Atunci s-au fundat orașele Nicolaev, Odesa, Tiraspol ș.a. ***Să luați cele mai serioase măsuri***, porunci Caterina, ***ca țara dintre Prut și Nistru să fie în cel mai scurt timp colonizată, formîndu-se loturi pentru slobozii de stat cît și pentru slobozii boierești***. Generalul va avea de grijă să oblige pe toți cei ce vor primi aceste loturi, să le colonizeze în cea mai scurtă vreme. Arnăuții și volontirii lui Potemkin să fie preferați la colonizare înaintea tuturor celorlalți. În ucaz se mai zice că ***Boierii moldoveni care de bunăvoie și cu mare osîndire s-au făcut supuși ruși, merită a primi în dar pămînt și moșii.*** Lemnul necesar pentru construcția caselor urma să se aducă din Moldova [169].

Noua ***oblastie a Oceacovului*** fu împărțită în patru județe cu centrele Ananiev, Tiraspol, Odessa și Nicolaev. Centrele acestea orășenești fură construite numai atunci. Planul de organizație administrativă al noului ținut ni s-a păstrat în ***Izvorul celor patru județe, care formează oblastia de curînd dobîndită de la Poarta Otomană*** [170].

În Izvodul acesta găsim ca proprietari de moșii pe următorii boieri români: Ion și Nicolae Cantacuzino cu 24.000 desetine de pămînt, T. Rosetti, fostul Domn, cu 12.000 deseatine, Ilie Cataragiu cu 12.000 des., Sava Badiul cu 5000 des., Scarlat Sturdza cu 12.000 des., Crsistea Manuil cu 6000 des., Ion Măcărescu cu 6000 des., Dimitrie Cucu cu 6000 des., Matei Cantacuzino cu 10.500 des., Ion Boianu cu 3000 des., Teodor Măcărăscu cu 6000 des., Ion Iliescu cu 3000 des., Teodor Sabău cu 4500 des., Manuil Saul cu 3000 des., Ion Cananău cu 6000 des., George Crăciun cu 4500 des., Anton Pascal cu 3000 des., Pintilei Hagilă cu 3000 des., Ilie Englazichie cu 1500 des., Vasile Săcaru cu 3000 des., Grigore Diul-Olgu cu 6000 des., Ion Nicoriță cu 4500 des., Margarit Deperadovici cu 4500 des., Ruxandra Exaporita cu 3000 des., Alexandru Ghenadie cu 6000 des., Petru Iancu cu 1500 des., Ieremia Solescu cu 1500 des., Vasile Dodon cu 1500 des., Roman Zmuncilă cu 1500 des., Grigore Barcareu cu 1500 des., Exaporitul Visternicul cu 4500 des., Portăreasa Ruxandra Exaporita cu 3000 des., Grigore Boșneac cu 3000 des., Teodor Romănescu cu 1500 des., Maximillian Torungea cu 1500 des., Mihail Sturdza cu 4000 desentine.

Skalkovski completează izvodul de mai sus cu următorii boeri: Deleanu Cantacuzino cu 50.730 des., Scarlat Sturdza [171] cu 12.000 des., Brigadirul Catargi cu 24.000 des., Filodor cu 4700 des., Emanuil Balș cu 18.763 des., Gaius cu 12.250 des., Maiorul Remare cu 12.200 des., Colonelul Ramadan cu 12.377 des., Măcărăscu cu 17.850 des., Cucă cu 6050 des., Curta cu 4700 des., Gramatini cu 6000 des., Cristici cu 11.160 des., Colonelul Chesoglu (Kes-Oglu) cu 14.090 des., Stanilevici cu 7655 des., Loc.-Colonelul Curt cu 4700 des., Exaporitul cu 4620 des. și Portăreasa Ruxandra lui Exaporitul cu 4600 desetine [172].

Numai din aceste două izvoade, care de bună seamă nu sînt complete, rezultă că boierii moldoveni primiră *377.445 de deseatine* de pămînt în noua oblastie rusească dintre Nistru și Bug. Este mai mult ca sigur că numărul românilor

împroprietăriți dincolo de Nistru era cu mult mai mare ca cel arătat în cele două izvoade.

Unii dintre boierii împroprietăriți primiră grade militare și civile în administrația rusească. În noiembrie 1792 țarița trimise generalului Kahovski registrul boierilor din Principate care primiseră funcții civile și militare în Rusia, cu ordinul de a-i împroprietări în noua oblastie.

Grade în armata rusă primiră următorii români și anume: Nicolae Carp(ov) pod-polcovnic, Ion Cananău și Margarit Depreradovici, maiori; Nicolae Diaurov, Ștefan Belcin, Dim. Ciolac, Cristofor Saidji și Nic. Stanilevici, căpitani; Ion Seneca, Andrei Crușevan, Ion Nebescu, Ion Dragodie, Toader Sabău, Vasile Done, Cristofor Zotu, Manuilă Saul și Ion Boian, porucici.

Grade de asesori de colegiu primiră Ioniță Măcărăscu, Teodor Pomană, Dim. Cucu și Const. Calafat.

Gradul de sfetnici titulari s-a recunoscut următorilor români: Panaiodoros Păun, Const. Exaporit, Andrei Salbin, Dimitrie Boneca, Petru Ochină, Manolachi Eni, Cristofor Armanu, Grigore Ghioli-Oglu, Mănuilă Gheorghief, Ion Chesco, Gheorghe Sava, Matei Tostobuza, Anastasie Rango și Const., Lamprose [173].

Boierii români împroprietăriți în oblastia Oceacovului, se siliră să colonizeze pămînturile dăruite în timpul cel mai scurt. Aceasta era una din condițiile ce li se impusese la împroprietărire. Împlinirea ei era totodată și în interesul lor, căci moșiile ca să fie productive trebuiau să fie cultivate și muncite. Din cauza aceasta noi proprietari se grăbiră să aducă coloniști din Moldova pentru popularea moșiilor transnistriene. Și ei îi aduceau în mare parte de pe vechile lor proprietăți din Modova. Cu foști vecini de ai lor de dincoace de Prut vor fi înființat frații Ion și Nicolae Cantacuzino satul Cantacuzinești sau Cantacuzinovca de pe malul drept al Bugului. Satul Catargi din aceeași regiune va fi fost și el descălecat de moldoveni de ai noștri.

Silințele particulare ale românilor împroprietăriți găsiră o deosebită solicitudine din partea guvernului rus. Agențiile rusești din Principate continuau cu succes opera lor de momire și persuasiune pentru emigrare. Din cauza hiperzelului agenților de emigrare se iscară grave neînțelegeri între Domnul Moldovei și consulue rus [174]. În 1794 rușii căutară să obțină un nou firman în chestia *dezertorilor* [175]. În iunie 1796 agentul austriac din Iași raportează guvernului său că rușii n-au nevoie de subofițeri pentru descoperirea *dezertorilor*, fiindcă sute de familii se anunță de bună voie la consulatul rusesc pentru emigrare [176]. Consulul rus primi un nou firman de la Poartă pentru ridicarea *dezertorilor*, care urma să se facă prin organele administrative ale țării și nu prin agenții ruși [177]. Un raport consular francez din Iași arată că aproape 4000 de oameni cu stare și cădere primiră protecția consulatului rusesc. Ajungea ca un român să călătorească la frontiera Rusiei sau să cumpere acolo pămînt ca să obțină pașaport rusesc și să intre sub protecția rusească [178]. Aceștia emigrau apoi ca supuși ruși, treceau Nistrul și colonizau vastele regiuni de acolo. Pe această cale s-a populat cu români vastele regiuni transnistriene.

Rezultatul acestei intense colonizări românești se vede foarte clar dintr-o descriere amănunțită a satelor și bisericilor de dincolo de Nistru, pe care o datorim arhiepiscopului Gavriil. Majoritatea populației din noua oblastie o constituiau românii încă din vremea oblăduirii tătărăști. Iată și numele localităților în care arhiepiscopul Gavriil găsi o populație românească: Dorotcoe, Delicova, Ananiev,

Ciornîi-Taşlîc, Caraganovca, Pesciani-Brod, Iasca, Platîi-Taşlîc, Suhoi-Taşlîc, Speia, Tîrnauca, Goeni, Calaglia, Ovidiopol, Grădiniţa, Roghi, Paşiţel, Corotcoe, Valea-Huţului, Caspero-Nicolaevca, Remerovca, Doi-Bani, Birzula, Mălăieşti, Glinoaea, Nezavertailovca, Andreevca, Cantacuzinovca, Osipovca, Teia, Hîrjova, Taşin, Buzinovca, Nicolaevca, Baital, Bogoslavca, Tiraspol, Braşovanovca, Perişor, Moldovanca, Taşlîc, Gorievca, Alexandrovca ş.a.[179]. Într-o consemnare a protopopului român Ivanov din 1793 găsim încă următoarele sate româneşti: Suclea, Caracaş şi Golocovca[180].

Din cele 67 de comune parohiale arătate de mitropolitul Gavriil, 49 erau locuite exclusiv sau în parte de români. Din statistica aceasta reiese clar cît de numeros şi puternic era elementul românesc între Nistru şi Bug pe vremea aceea. Unii dintre aceşti români sălăşuiau acolo încă din vremurile bătrîne, alţii s-au aşezat acolo după anexarea rusească. Datele acestea ale oficialităţii ruseşti servesc de cea mai bună dovadă pentru romanitatea acestei regiuni.

Actul de împărţire a Poloniei din 1793 asigură Rusiei stăpînirea asupra Poloniei, astfel că cu acest an toţi românii Transnistriei ajunseră sub oblăduirea rusească.

În 1806 izbucni din nou războiul între ruşi şi turci. Principatele române ajunseră iarăşi sub stăpînirea rusească. Agenţii de emigrare putură dezvolta opera lor de momeală nestingheriţi de nimeni. Şi mulţi români trecură atunci Nistrul pentru a se aşeza acolo[181].

În tratatul de pace din Bucureşti (1812) ruşii reţinură pentru dînşii parte Moldovei dintre Prut şi Nistru. Prin anexarea acestei provincii eminamente româneşti, elementul românesc transnistrian primi o nouă chezăşie pentru conservarea naţionalităţii sale.

Nistrul încetă pentru un secol de a fi apă de hotar între Moldova şi Rusia. Aceasta nu împiedică însă pe românii de dincoace şi de dincolo de noul hotar de a se simţi acelaşi neam, strîns unit şi închegat prin amintirile aceluiaşi trecut şi prin aceleaşi nădejdi şi aspiraţii în viitor. În 27 martie 1917 Basarabia se reuni cu Moldova, încorporată şi ea în hotarele largi ale aceleiaşi patrii române. Atunci românii transnistrieni, prin glasul delegatului lor puseră întrebarea: ***Dar pe noi cui ne lăsaţi?*** Aceasta era cea mai elocventă dovadă că ei se simţeau una cu întreg neamul românesc. Şi un neam cu conştiinţa naţională deşteptată şi vie nu se pierde.

Din cele arătate mai sus, rezultă deci că răspîndirea elementului românesc dincolo de Nistru a început foarte timpuriu, încă din secolul al XV-lea, cînd românii începură să treacă Nistrul, ca negustori, ca mercenari, ca prizonieri de război, ca pribegi politici şi ca emigranţi. Ei erau mînaţi pe calea pribegiei de felurite neajunsuri şi nevoi. Emigrările acestea din motive politice şi sociale, se inteţiră mai ales în secolul al XVI-lea şi XVII-lea, cînd elementele româneşti se găseau în armatele polone şi ruseşti şi cînd o serie de sate româneşti luară fiinţă dincolo de Nistru. Cohortele ***Dacilor Transnistrieni*** luptau alături de cazaci la Liov, şi însoţeau steagurile biruitoare ale lui Sobieski pe îndepărtatele cîmpii de luptă, ajungînd pînă sub zidurile Vienei. Două companii de români veniră de dincolo de Nistru, trimise de starostele Kievului ca să întărească rezistenţa lui Rakoczy contra imperiilor.

Unirea Ucrainei cu Moldova sub acelaşi domnitor, pe vremea lui Duca-Vodă, înlesni mult comunicaţia între românii de dincoace şi dincolo de Nistru. ***Uniunea personală*** a regiunilor transnistriene cu Modova contribui mult la restabilirea legăturile culturale şi sufleteşti între cei emigraţi şi cei rămaşi acasă.

În veacul al 18-lea începu Petru-cel-Mare de a-şi pune în aplicare planurile sale politice care năzuiau spre Ţarigradul viselor ruseşti. După fiecare campanie contra turcilor, ruşii cuprindeau regiuni întinse şi puţin populate, apropiindu-se tot mai mult de hotarele Moldovei. Pentru popularea acestor laturi luate de la tătari, Rusia avea nevoie de colonişti, pe care îi aducea de unde îi găsea. Toate mijloacele de persuasiune şi ademeniri fură puse în mişcare pentru a determina pe români să emigreze în Rusia-Nouă. Münnich şi după dînsul ceilalţi comandanţi ruşi ridicau moldoveni în masă şi-i trimeteau dincolo de Nistru pentru popularea acelor ţinuturi. Generalul Panin se gîndea să transplanteze toată populaţia Moldovei dincolo de Nistru pentru a crea acolo o ***Moldovă Nouă***. Dar planurile acestea fură zădărnicite de dragostea românului pentru ţara strămoşească în care odihnesc osemintele strămoşilor săi. Pentru cei ce de bunăvoie nu voiau să plece, agenţii ruşi de emigrare găseau mijloace suficiente pentru a-i constrînge şi a-i ademeni. Răpirea Basarabiei româneşti şi alipirea ei la Imperiul rusesc contribui într-o măsură foarte largă la păstrarea naţionalităţii românilor Transnistreni.

X. Organizaţia bisericească la românii transnistrieni

Avînd în vedere condiţiile neprielnice în care românii transnistrieni au trăit şi s-au dezvoltat, nu ne putem aştepta la cine ştie ce mare manifestaţie culturală din partea lor. Cu toate acestea ei şi-au păstrat limba şi credinţa strămoşească. Cei din Podolia şi Ucraina era supuşi în cele bisericeşti eparhiilor ortodoxe de acolo. Cei de sub stăpînirea tătărească rămaseră însă multă vreme în vechea legătură bisericească cu Moldova, patria lor de origină. De la o bucată de vreme însă turcii nu mai îngăduiau ca credincioşii ortodocşi din regiunile supuse direct dominaţiei lor, să asculte de chiriarhii Moldovei autonome. Din consideraţiile acestea s-a înfiinţat pe la sfîrşitul veacului al XVI-lea o nouă eparhie ortodoxă numită a ***Proilaviei*** sau Brăilei, care cuprindea pe credincioşii din raialele turceşti Brăila, Ismail, Chilia, Cetatea-Albă şi Tighina, precum şi pe cei din laturile tătăreşti ale Bugeacului şi Oceacovului. După toată probabilitatea, această eparhie s-a înfiinţat deodată cu episcopia Huşilor pe la 1595 [182].

În urma luptelor şi frămîntărilor interne de pe vremea lui Cantemir-Mîrza, noua eparhie decăzu cu totul şi fu reînfiinţată în 1639 prin stăruinţa patriarhului Chiril al Constantinopolului. După această dată episcopia Proilaviei se pomeneşte tot mai des, păstrîndu-se şi numele unor chiriarhi ai acestei episcopii [183].

În 1715 se iscă o ceartă între Jorest, episcopul de Huşi şi Ioanichie al Proilaviei. Episcopul Ioanichie se plînse Domnului Nicolae Movrocordat, că episcopul Huşilor se amestecă fără nici un drept în jurusdicţia eparhiei sale, hirotonind preoţi pentru tîrgul Dubăsari şi pentru satele Sultan-Chişlaşi şi Musait-Chişlaşi. Diferendul ajunge înaintea divanului domnesc, care hotărî ca Dubăsarii,

situaţi dincolo de hotarul ţării, să rămînă sub jurisdicţiunea Proilaviei, iar satele Sultan-Chişlaşi şi Musait-Chişlaşi să continue a aparţine eparhiei Huşilor, ca nişte localităţi ce sînt aşezate în curpinsul graniţei Moldovei [184]. Dubăsarii erau centrul administraţiei bisericeşti locale şi sediul unui protopopiat. În calitatea de protopop al Dubăsarilor, Mihail Ştrilbiţchi jucă mai apoi un rol însemnat.

Unul din urmaşii lui Ioanichie era pe la 1765 Daniil ***Mitropolit al Proilaviei, Tomorovei, Hotinului, al ţărmurilor Dunării şi Nistrului şi al Ucrainei-Hanului.*** De la dînsul s-au păstrat trei gramote de hirotonie în limba moldovenească pe care le cunoaştem în traducerea rusească a lui Lebedinţev [185]. Cu binecuvîntarea aceluiaşi Daniil s-au sfinţit bisericile din Malovata, Doroţcoe, Mahala, Pogrebu, şi Dencov, situate toate în olatul Oceacovului. Într-o gramotă din Tighina din februarie 1769 Daniil semnează: ***Mitropolitul Proilaviei, al Tomarovei, al Hotinului, al tuturor marginilor Dunărei şi ale Nistrului şi al întregei Basarabii şi al Ucrainei.*** Sub Basarabia se înţelegea atunci numai olatul tătăresc al Bugeacului. Episcopul Daniil, povăţuitorul românilor transnistrieni, muri în 1771, tocmai într-o vreme, cînd armatele ruseşti ocupau Principatele. Folosindu-se de această împrejurare, Gavriil, Mitropolitul Moldovei, revendică drepturile mitropoliei sale asupra eparhiei Proilaviei, care, ***socotindu-se dintru început a fi din hotarul pămîntului şi din patria Moldovei.*** Drept aceea el prin epistola pastorală din 10 ianuarie 1771 însărcină pe Kir Inochentie, episcopul Huşilor, cu conducerea eparhiei Proilaviei, ***ca să păstorească cu privighiere şi cu toată osîrdia atît partea bisericească, cît şi partea politicească*** [186]. Astfel românii transnistrieni ajunseră sub păstorirea episcopului de Huşi. Numai în aprilie 1773 feldmareşalul Romiantzov luă act de cuprinsul scrisorilor pastorale din Iaşi şi din Bucureşti ***pînă ce se va face hotărîre de la marea stăpînire*** [187]. Cu toată împotrivirea patriarhului, care după moartea lui Daniil rîndui episcop al Proilaviei pe Ioachim, păstorirea efectivă a episcopului Inochentie de Huşi asupra credincioşilor din Ucraina-Hanului se menţinu încă un timp oareşcare. Aşa eliberă Inochentie în martie 1775 o ***gramotă de duhovnicie*** preotului Teodor Chirilov, pentru parohia din Iasinova lîngă Balta [188]. În iulie 1780 episcopul Inochentie dădu preotului Chirilov binecuvîntarea de-a-şi căuta altă parohie în Rusia-Nouă zicînd: ***Facem ştiut despre acest preot cu numele Teodor Chirilov pe care noi l-am hirotonit pentru satul Iasinova din stăpînirea Hanului la Balta fiind că s-a întîmplat ca oştile ruseşti ce se întorceau în Patria lor după războiul între Rusia şi Turcia să ia cu dînsele în 22 aprilie 1774 şi pe parohienii preotului Chirilov; pentru aceasta noi am judecat să-i dăm lui blagoslovenie arhierească, unde dînsul îşi va găsi sat, adecă parohie şi i-am dat drumul în Rusia-Nouă*** [189]. Acesta pare să fi fost ultimul act de păstorie în Ucraina-Hanului al episcopului Inochentie.

Între timp însă rivalul său Ioachim ***omul patriarhului din Constantinopol*** îşi exercită cu toată rîvna misiunea sa de arhipăstor în Ucraina-Hanului. În 1773 el dădu binecuvîntarea pentru clădirea bisericii din Butur. În 1776 el petrecea în Balta, unde hirotoni pe Gherasim Tesovski ca preot paroh la biserica Sf. Nicolae de acolo. În anii următori îl întîlnim în satele Ilia, Valea-Huţului, Malovată şi Mahala, făcînd vizită canonică, aşezînd preoţi şi propovăduind cuvîntul lui Dumnezeu [190].

Rivalitatea dintre Inochentie şi Ioachim, continuată şi de urmaşul acestuia Chiril, care în 1792 trăia în Dubăsari în cea mai mare mizerie [191], încetă definitiv în 1792, cînd în urma tratatului de pace de la Iaşi, Ucraina-Hanului fu încorporată imperiului rusesc.

Încă în timpul războiului ruso-turc din 1787, cînd armatele ruseşti invadau din nou Principatele, arhipăstoria olatului de la Oceacov trecu asupra lui Ambrosie Serebrenicov, arhiepiscopul Ecaterinoslavului, care îndeplinea pe vremea ocupaţiei ruseşti şi funcţia de vicar al mitropoliei Moldovei (1788–1792 [192]). La îndemnul acestuia s-a înfiinţat în 1791 eparhia Cetăţii-Albe şi a Nistrului pentru arhireul Gavriil Bănulescu, care avea să păstorească pe ambele maluri ale Nistrului.

Îndată însă, ce la baza tratatului de la Iaşi, Nistrul deveni hotar între Rusia şi Moldova, şi Ucraina-Hanului fu încorporată împărăţiei ţarului, Potemkin îşi schimbă planul cu privire la noua organizaţie bisericească. În locul eparhiei Cetăţii-Albe şi Benderului, dînsul preconiza planul înfiinţării unei eparhii care să cuprindă pe credincioşii din oraşele şi satele dintre Bug şi Nistru pînă la Marea Neagră pentru că ***în acele oraşe şi sate trăiesc pe lîngă ciornomorţi şi moldoveni şi poloni aşezaţi acolo*** [193]. Şi aceasta pentru motivul ca această regiune de hotar să aibă o putere de atracţie şi ademenire pentru cei ***de dincolo de hotar*** ce ar dori să se aşeze acolo. Însuşindu-şi vederile lui Potemkin, arhiepiscopul Ambrosie propuse ca noua eparhie să fie numită ***Episcopia Oceacovului şi Dubăsarilor*** [194]. Potemkin avea în vedere pentru ocuparea postului de episcop-vicar în părţile acelea pe ruda sa arhimandritul ***Iov***, care era ***om blînd şi cucernic şi cunoştea limba moldovenească şi cea polonă*** [195]. Şi aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît Gavriil Bănulescu fusese ales în 1792 mitropolit al Moldovei. ***Deci Potemkin şi Ambrosie recunoscură că între Bug şi Nistru locuiau români şi că pentru arhipăstorul acestei regiuni se cerea cunoaşterea limbii româneşti.***

Tot el se purtase cu gîndul de a da acestor regiuni mărginaşe o organizaţie cît se poate mai bună, pentru ca ea să ademenească pe moldoveni de a se aşeza acolo. Dar planul lui Potemkin n-a mai fost adus la îndeplinire. O episcopie specială pentru fosta Ucraină a Hanului nu s-a mai înfiinţat, ci credincioşii din această nouă achiziţie teritorială a ţarului rămaseră sub arhipăstoria Ekaterinoslavului, înjghebîndu-se doară la Dubăsari o decasterie duhovnicească cu un protopop sau blagocin în frunte după obiceiul rusesc. Acestei dicasterii erau supuse cele patru protopopii sau blagocinii. În capul dicasteriei se găsea un oarecare Filoftei Vladevici, căruia în 1793 îi urmă protoiereul Ion Glijinski. În 1798 sediul dicasteriei se mută de la Dubăsari la Tiraspol, noua capitală a judeţului cu acelaşi nume [196]. Alipirea aceasta la metropolia Ecaterinoslavului n-a fost defavorabilă românilor din oblastia Oceacovului, fiindcă în fruntea acestei mitropolii se găsea între anii 1793–1799 fostul vicar al mitropoliei Moldovei, Gavriil Bănulescu, care arăta multă pricepere pentru nevoie culturale şi sufleteşti ale conaţionalilor săi români. În 1799 Gavril fu chemat la arhipăstoria Kievului, iar urmaşul său pe scaunul arhiepiscopal de la Ekaterinoslav continuă pînă 1810 să păstorească regiunea dintre Nistru şi Bug.

După acest an credincioşii din oblastia Oceacovului trecură sub jurisdicţia bisericească a noi înfiinţatei arhiepiscopii a Chişinăului şi Hotinului. Mitropolitul Gavriil Bănulescu ajunse din nou povăţuitorul sufletesc al românilor transnistrieni, care se uniră astfel, măcar în ceea ce priveşte biserica, cu fraţii lor din Basarabia

răpită. Unirea aceasta nu înseamnă numai o întregire fericită a eparhiei basarabene, ci ea, după constatarea mitropolitului Gavriil, era spre mulţumirea locuitorilor ***fiindcă stepele Oceacovului ca şi Basarabia erau locuite de români, greci, bulgari precum şi de colonişti de diferite naţiuni, iar Ruşi erau foarte puţini***[197]. Legătura aceasta bisericească a dăinuit şi după moartea mitropolitului Gavriil pînă la 1837, cînd pentru credincioşii de dincolo de Nistru se înfiinţează eparhia Hersonului şi Tauridei cu reşedinţa în Odesa. Numai atunci se desfăcură legăturile bisericeşti ce uneau pe moldovenii de pe ambele maluri ale Nistrului.

XI. Viaţa economică şi culturală

Elementul românesc transnistrian s-a alcătuit din coloniştii şi pribegii ce fuseseră mînaţi de diferite nevoi dincolo de Nistru. Ocupaţia lor principală a rămas, ca şi în ţara lor de obîrşie agricultura şi prăsila vitelor.

Zice cîntecul popular transnistrian:

„Bădiţa tot ara,
Iar leliţa boronea,
Apoi badea sămăna
Şi grîu mîndru răsăria".

În altă colindă tot de acolo se zice:

„Doare-mă Doamne mînile
Mînile şi spatele,
De boi tineri juguind
De cai tretini învăţîndu-i"[198]

Pămînturile erau largi şi destul de productive, astfel că aceste îndeletniciri asigurau bunăstarea locuitorilor. Meşteşugul războiului şi cărăuşia erau izvoare de cîştig pentru cei mai curajoşi şi întreprinzători dintre ei. De aceea şi cîntecul popular arată că:

„De la Nistru pînă'n Crîm
Din buceac şi pînă'n mare
Sînt tocmai patru hotare"[199].

Aşa numiţii *cazaclii* întreţineau un viu şi rentabil negoţ cu Polonia şi cu părţile căzăceşti.

Viaţa economică românească primi un puternic avînt pe vremea lui Duca Vodă. De la Ţigănauca pe Nistru, unde domnul Moldovei şi Ucrainei îşi durase *case domneşti cu beciuri de piatră*, pînă în Bug, se întindeau posesiunile sale cu *stupi, vaci, oi, pluguri de boi pe la toate tîrgurile de cea parte de Nistru, velniţe de horilcă, de bere şi de altele*[200]. Nistrul devenise o apă românească şi plugul moldovenesc trăgea brazda civilizaţiei de la Nistru pînă la Bug şi chiar dincolo de acel fluviu. Prisosul de viaţă economică a Moldovei se revărsa cu îmbelşugare asupra regiunilor transnistriene.

Vestite au rămas pînă în ziua de astăzi fermele şi lăptăriile româneşti din jurul oraşului Ananiev.

Românii transnistrieni cultivă cu predilecție grîu, orz și porumb; ei sînt grădinari vestiți. Ei au introdus în regiunile transnistriene cultura viei. În jurul caselor lor se găsesc pomete bogate. Românul nu poate trăi fără umbra răcoritoare a arborilor cultivați de dînsul.

Românii transnistrieni se bucură de o bunăstare materială. Fiecare gospodar cultiva 5–6 desetine de pămînt. Ei sînt vestiți crescători de cai de care se folosesc la tracțiune.

În regiunile industriale din gubernia Ecaterinoslavului românii sînt mineri căutați. În Odessa, Herson, Cremenciuc etc. românii găsesc ocupație ca muncitori de porturi și de docuri. În jurul Ananievului românii se îndeletnicesc cu țesutul pînzeturilor pentru nevoile sătenilor.

În părțile Nistrului casele românești sînt construite din piatră; în alte locuri din lemn sau din cărămizi de lut ca și la noi în regiunile lipsite de pădure. Casele lor sînt construite după tipul caselor moldovenești cu cerdac și cu prispă împrejur. Ferestrele din afară sînt încadrate în ornamente de diferite culori. Țăranca își face singură lucrurile de care are nevoie în casă. În interiorul casei se găsește așezat tradiționalul ***cuptoriu***, apoi lavițe acoperite cu lăicere și țoluri și cu ladă de zestre la căpătîiul patului. La grindă și după icoane se văd mănunchiuri de văzdoage, [12] de busuioc și calapăr. [13] Vechiul port moldovenesc a cam ieșit din uz. În unele părți femeile poartă încă ***meneștergură*** pe cap ca în unele părți din Bucovina și Basarabia. Flăcăii mai poartă pe ici pe colo flori la pălărie [201].

Românii transnistrieni sînt de statură mijlocie și bine făcuți. Femeile sînt frumoase ca și moldovencile noastre. Ei sînt soldați buni și serveau de obicei la cavalerie sau la gardă. Au un caracter ferm, sînt curajoși și plini de energie, însușiri moștenite de la vechii descălecători, care avură curajul de a-și părăsi vatra părintească pentru a începe o viață nouă în regiuni îndepărtate [202].

Românii transnistrieni și-au păstrat limba, portul și obiceiurile strămoșești. Ei asimilează pe rutenii așezați între ei și intră rar în legături matrimoniale cu alte neamuri. Neobositul Teodor T. Burada, care în 1883 vizitase acete regiuni, găsi la transnistrieni aceleași datini, obiceiuri și credințe ca și la moldovenii de dincoace de Prut și Nistru. Veselie la nunți cu tradiționalii pețitori și cocacare, și cu duiosul: ***Taci mireasă nu mai plînge***; la înmormîntări bocete și aruncarea cu țărînă peste sicriu; colinde cu plugușorul de Sf. Vasile; colinda cu florile dalbe și cu Ler-Doamne la Crăciun. Cîntecele lor încep cu ***frunză verde*** și jocurile sînt hora, brîul, corabeasca ș.a. Și transnistrienii cred în strigoi, în descîntece, în vrăji și farmece. Poveștile lor ca și ale noastre amintesc de Feți-Frumoși în luptă cu zmei și cu balauri pentru izbăvirea Cosînzenei. Pînă și măsurile ca ***oca, demerlie, baniță*** și ***miertic*** s-au păstrat la ei ca și la noi. Limba vorbită de ei arată aceleași fenomene dialectale ca și limba vorbită dincoace de Nistru și cu caracteristicele abreviații: ***Măi Ghio, măi Vasî, mă Ioa*** în loc de ***măi Gheorghe, măi Vasile, măi Ioane*** [203]. Ciobanii încrestează pe ***răboj*** numărul turmelor lor.

În cîntecele lor populare se reoglindesc referințele locale.

„Badea acasă a alergat
Un cal graur a luat
Pe dînsul s-a aruncat
La tîrg la Lisaveta a plecat“ (Elisabetgrad).

Sau:

„Şi a încărcat Badea douăsprezece cară
cu pohoară
Şi s-a dus la *Nistru* la moară“.

Colindătorii se grăbesc de a se întoarce la „curţile“ lor.

„Cu stuh acoperite.
Cu lut lipite.
Daţi-ne cîte-o copeică
Să ne cumpărăm cîte-o opincă“ [204].

În altă colindă se proslăvesc faptele eroului care

„Fîntîni bune am făcut
Cu apă bună de băut.
Pe la gloduri
Făcut-am poduri“ [205].

Surprinzător pare in pasajul dintr-o colindă auzită de Burada în comuna Iasca de la moşneagul Puşcă şi de la nevasta lui Ion Pojar, care pare să prevestească prăpădul bolşevic de azi.

Iată pasajul:

„Mult stau Doamne şi mă gîndesc
Să te întreb să îndrăznesc,
Cînd a fi veacul de-apoi,
Cînd s-a măntui lumea cu noi,
Sfîrşenia pămîntului,
Întunecimea soarelui?
Cun bun dreptul spune-voi
Cînd va fi veacul de-apoi,
Cînd a bate fiu pe taică
Cînd a bate fica pe maică,
Frate mai mic pe cel mai mare,
Sora mai mică pe cea mai mare,
Atunci sfîrşenia pămîntului
Potopul *creştinului!*“ [206].

Bisericile moldoveneşti erau clădite din lemn şi acoperite pe alocuri încă cu stuf. Mai rare erau bisericile de piatră. Ca ctitor apar oameni cu dare de mînă ca: secundo-maiorul Pantazi, Maxim Ciorbă în Maximovca, comună numită după numele său, negustorul Nicolae Hagiu în Nova-Mirgorod, Zaporojeanul Tuliţă în

Glinoaea, căpitanul marinar Emilian Sucevean în Andreevca, Cantacuzineşti în Cantacuzinovca, Hîrjău în Hîrjovca, Ion Grosul-Tolstoi în Bogoslava, Moisi Ducinschi în suburbea Moldovanca din Odesa, numită astfel după prizonierii moldoveni ce trăiau acolo. Eustratie Vîntul în Parani, sau ***după dorinţa şi cererea nobilelor şi locuitorilor de naţiune moldoveni care s-au sălăşuit aici*** în Alexandrovca, sau după dorinţa moldovenilor trăitori acolo încă ***de pe vremea turcilor*** [207].

Bisericile sînt închinate Adormirii Maicii Domnului, Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil, Sf. Nicolae, Sf. Varvara, Sf. Arsenie, Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Gheorghe, Sf. Ilie, Sf. Paraschiva, Sf. Dumitru, Ion Teologul, Sf. Iosif, Sf. Adrian şi Natalia, Sf. Alexandru, Coborîrii Sf. Duh, Sf. Treime, Naşterea Maicii Domnului, Acoperămîntului Maicii Domnului ş.a.

Arhiepiscopul Gavriil mai pomeneşte încă şi de două mînăstiri şi anume ***Roghi*** şi ***Pasiţel. În apropierea satului Roghi din jud. Tiraspol, zice Gavriil, şi anume numai departe de două versete de la el, era odată mînăstirea Roghi, astăzi desfiinţată, Această mînăstire era situată pe malul stîng al Nistrului, de la oraşul Dubăsari 5 versete în sus pe rîu. Nu ştiu în care an fusese clădită mînăstirea. Pe aici ne-au condus sătenii din Roghi, simpli la suflet, moldoveni, care păstrează încă multe obiceiuri strămoşeşti, au mare şi deosebită stimă faţă de mai marii şi cîrmuitorii lor, au dragoste şi tragere de inimă către biserică şi slujitorii sfîntului Altar. Locuitorii, cu toate că ei spun că trăiesc în sărăcie, posed pămînt productiv şi se ocupă de viticultura. Vorbesc moldoveneşte, dar ştiu şi ruseşte. Slujba dumnezească se face în două limbi, româneşte şi ruseşte.***

În apropiere de satul Pasiţel, jud. Ananiev era mînăstirea Pasiţel, desfiinţată. Biserica era foarte sărăcăcioasă şi de lemn din vremea turcilor, apoi s-a clădit o altă biserică tot de lemn, Ponora, unde este şi astăzi. În locul mînăstirii Pasiţel se găseşte o casă. unde şede unul dintre sătenii moldoveni, care se îndeletniceşte cu ţesutul pînzei pentru nevoilor sătenilor, iar altă clădire nu mai este.

Cărţile rituale erau româneşti şi se aduceau din Moldova îndeosebi de la Iaşi şi de la Mînăstirea Neamţului. Împărăteasa Caterina încuviinţă în mai 1792 ***protopopul moldovenesc Mihail Strilbiţchi de a face o tipografie pentru tipărirea cărţilor în greceşte, ruseşte, moldoveneşte şi în alte limbi*** [208]. Protopopul Strilbiţchi era un vestit tipograf, gravor şi legător de cărţi, care petrecuse multă vreme la Iaşi, Huşi şi Mînăstirea Neamţului [209].

Activitatea sa tipografică o început la Iaşi în 1772 cu un ***Ceaslov***. În 1776 îl găsim în Movilău unde tipări ***Psaltirea***. Tot acolo apăru după alţi 10 ani o nouă ediţie a ***Psaltirei proroculul şi împărat David*** ce s-a tipărit de Mihail Strilbiţchi însuşi în a sa tipografie ***în tîrgul Movilăului, care iaste între hotarul Rusiei şi al Moldovei***. Movilăul rămase şi după aceea un centru cultural românesc. Pe la începutul veacului al XIX-lea fiinţa la Movilău o şcoală sub conducerea unui ***filosof grec***, la care învăţau fii de boieri din Basarabia [210]. În 1868 juca o trupă română în Movilău, o dovadă că elementul românesc era acolo destul de puternic [211]. În Movilău avu loc la 1780 faimoasa întîlnire a ţariţei Caterina cu împăratul Iosif al II-lea pentru a se pune de acord asupra ţelurilor politicii lor orientale [212].

Cu încuviinţarea din 1792 a împărătesei Caterina. Strilbiţchi îşi cumpără o casă în Dubăsari şi-şi instală acolo tipografia. După o muncă de doi ani apăru ***cartea***

ce se numește Ciaslov mare cu mare orînduieli ale bisericii... întru însuș a sa tipografie în tîrgul Dubăsari". După alți doi ani îl întîlnim din nou la Movilău unde tipări ***Istoriia a Alexandrului celui mare din Machedonia și a lui Darie din Persida a Împăraților*** și ***Psaltirea***. Acestea par să fi fost ultimele sale lucrări tipografice. Scurt timp după aceea el desfăcu tipografia sa, dăruind o parte din ea Mînăstirii Neamțului, unde petrecea adese la prietenul său Dositei Calmuțchi, egumenul mînăstirii.

Dar Strilbițchi nu s-a afirmat numai ca maistru tipograf și ca gravor, ci și ca autor, traducător și editor. Din pana sa au ieșit mai multe lucrări de valoare ca ***Scurta adunare a numelor rusești și românești*** și ***Lecțiuni pentru învățarea limbei moldovenești și rusești***. El a tradus ***Calendarul pe doi ani***, ***Curioznică arătare***, ***Învățătura creștinească***, ***Datoria și stăpînirea blagocinilor și protopopilor*** ș.a. În editura sa apăru ***Dialoguri de casă russo-moldovinești***, ***Abecedat slavonesc*** ș.a. Din toate lucrările acestea se vede clar care era hrana sufletească a românilor transnistrieni la sfîrșitul veacului al XVIII-lea.

Prin unirea cu Basarabia, elementul românesc transnistrian primi un puternic impuls național. Alături de frații lor basarabeni ei rezistară mai bine rusificării.

Școli românești nu existau. Guvernul rusesc nu făcea nimic pentru învățătura norodului românesc de dincolo de Nistru. După statistica din 1897, moldovenii din gubernia Hersonului aveau abia 7,8% știutori de carte, rusă, firește, nu românească, iar restul de 92,2% erau analfabeți. În Podolia românii băteau recordul cu chiar 95% de analfabeți. Transnistrian de origină era eruditul Iacob Hîncul, fiul protoiereului Dănilă Hîncu din Ovidiopol, care ajunse profesor de limba română la Chișinău și Petrograd și autor al unei gramatici și crestomații românești [213]. român transnistrian era Pavel Galagan, ctitorul liceului din Odesa. român era și Funduclei, după care se numește o stradă în Kiev. Români transnistrieni erau: Corduneanu, Măcărescu Bantăși, Grădescu, Frunzeii sau Frunză, care au dat armatei roșii un vestit comandant cu acest nume.

Satele mai izolate sînt expuse rustificării. Ca și în Bucovina, întîlnești la transnistrieni oameni răspunzînd la numele Muntean, Ungurean, etc., care nu știu o boabă românește. Unde românii locuiesc în grupuri mai mari, ei asimilează pe vecinii lor ruși, dovadă nume ca Gorodenco, Litițchi, Nezavertailo, care sînt cei mai aprigi români [214].

Lipsa științei de carte și dorul de a se auzi cuvîntul lui D-zeu în limba maternă, făcu pe vremuri să crească numărul adepților faimosului călugăr ***Inochentie***, care își avea postrigul într-o mănăstire de lîngă Balta, de unde propoveduia norodului în limba moldovenească. În faptul acesta rezida puterea cuvîntului său asupra norodului [215].

XII. Deșteptarea românilor transnistrieni

Marea revoluție rusă din 1917 surpă subit temeliile învechite ale imperiului țarist. Atunci, deodată cu frații lor din Basarabia, se deșteptară și transnistrienii care pînă atunci trăiau ***ca într-o pădure întunecoasă***, la o nouă viață națională.

Mulţi transnistrieni făceau serviciul militar pe frontul român, unde avea ocazie să cunoască pe fraţii lor liberi, viteji şi iubitori de brazda strămoşească. Cei rămaşi acasă veniră în atingere cu cetele de pribegi români din toate regiunile româneşti. Din gura acestora, transnistrienii aflară veşti interesante asupra neamului românesc din care făceau şi ei parte.

La Visca şi Gruscaia lîngă Elisabetgrad, la Alaşki lîngă Nicolaev, la Herson şi Odesa, pribegii moldoveni, munteni, ardeleni şi bucovineni intrară în contact cu fraţii lor descălicaţi acolo din vremurile bătrîne, înţelegîndu-se cu ei în limba românească şi trezind în ei conştiinţa solidarităţii naţionale.

La slujba dumnezească ce se făcea în româneşte în una din bisericile din Herson pentru refugiaţii români, luau parte şi mulţi credincioşi români din părţile acelea. În cucernicia lor, transnistrienii ascultau serviciul divin în genunchi şi cu lacrimi în ochi. Întrebaţi asupra cauzei înduioşării lor, un creştin mai în vîrstă răspunse în româneşte: ***Da cum să nu plîngem, cînd am văzut ce n-am pomenit şi n-am crezut, am auzit slujba bisericească în graiul moldovenesc*** [216].

În mai 1917 octogenarul Filimon Marian scria gazetei ***Cuvîntul Moldovenesc*** din Chişinău zicînd:

Am de-acum 76 de ani; ca mîine voi muri, da tot nu mă îndur să se strîngă moldoveneasca. De-acela vă rog şi vă poftesc să nu-i uitaţi nici pe moldovenii de pe malul Nistrului cel din stînga, din gubernia Hersonului. Că toate satele de pe malul Nistrului sînt moldoveneşti, da preoţi mai mulţi ruşi. Şi tare mi-e întuneric cu aşa slujire. Foarte ni sete de preoţi moldoveni şi nu-i avem; deşi sînt unii moldoveni, tot ruseşte citesc. Mă rog să mă bucuraţi cu un răspuns bun la cererea mea.

După o săptămînă veni de la bătrînul Filimon o a doua scrisoare şi mai înduioşătoare cu următorul cuprins:

Însă dacă milostivul Dumnezeu ne-ar învrednici pe noi să ne dea un preot moldovan băştinaş, asemenea şi un psalt, apoi atunci nouă ni s-ar părea că aceasta este la noi al doilea Paşti.

Of, Doamne, oare voi ajunge eu să văd această mare bucurie? În creierii mei să încep cîteodată îndoieli, iar cîteodată găsesc o deosebită bucurie, crezînd că aceasta se poate. Însă ah, dacă acestea toate s-ar înfăptui în fapt! [217].

Soarta românilor transnistrieni a format de la început obiectul preocupărilor serioase ale românilor basarabeni. Programul partidului naţional ce se constitui în 3 aprilie 1917 în Chişinău, prevedea dispoziţii privitoare la transnistrieni. Articolul X din acest program zice:

Moldovenilor de dincolo de Nistru să li se chezăşluească aceleaşi drepturi naţionale, pe tărîmul cultural bisericesc şi economic, pe care le vor avea în Basarabia locuitorii de alt neam.

În primăvara anul 1916 tinerii transnistrieni din Kiev cereau unirea tuturor românilor într-un stat naţional unitar. La congresul învăţătorilor moldoveni ce s-a ţinut în Odesa în zilele de 24 mai pînă 2 iunie 1917, profesorul din Chişinău, d-l Iustin Fraţiman propuse şi congresul aprobă ca în bisericile şi şcoalele românilor transnistrieni limba rusă să fie înlocuită prin cea moldovenească, iar predarea să se facă de preoţi şi dascăli moldoveni. Congresul mai ceru să se înfiinţează la Dubăsari o episcopie românească, iar fruntea acestei vlădicii să ajungă un arhiereu moldovan. Propunerea aceasta s-a făcut probabil sub impresia vechilor tradiţii culturale ale

Dubăsarilor. Pentru creşterea clericilor din această nouă eparhie moldovenească, propusă la timpul său spre înfiinţare şi de faimosul Potemkin, se cerea ca pe lîngă seminarul clerical din Odesa să se deschisă clase paralele moldoveneşti cu profesori români. Se mai hotărî ca pentru şcolile moldoveneşti de dincolo de Nistru să se creeze un inspectorat şcolar aparte. Tot atunci se luă hotărîrea ca învăţătorii transnistrieni să frecventeze cursurile de limba română ce se deschiseseră la Chişinău [218].

Şi în adevăr, la cursurile care s-au ţinut în vara anului 1917 şi 1918 la Chişinău au participat şi învăţători transnistrieni. În spaţioasa sală eparhială din Chişinău se adunaseră la cursuri peste 500 de învăţători şi învăţătoare originari din Basarabia şi din Transnistria, pentru a auzi cuvîntul dezrobitor al culturii româneşti. Era una dintre cele mai mari şi mai desăvîrşite satisfacţii sufleteşti pentru noi toţi aceia, pribegi din Regat, Ardeal şi Bucovina, care ne învrednicisem de a propovădui dragostea de limbă şi învăţătură românească unor fraţi pe care-i văzusem numai atunci pentru întîiaşi dată. Atît acolo cît şi la cursurile de istoria românilor care în toamna anului 1917 le inaugurasem la Universitatea din Odesa, avui prilej să cunosc mai mulţi cărturari transnistrieni, naţionalişti aprigi şi setoşi de învăţătură românească. Îmi reamintesc de nume ca Teodosie Malai, Mihail Mosculenco, Alexandru Toderaşcu, Ţurcan, Diacon ş.a.

În 13 noiembrie 1917 Zemstva Gubernială din Chişinău se adresă zemstvelor guberniale din Podolia şi Ekaterinoslav cu rugămintea de a arăta numărul copiilor moldoveni în vîrstă de şcoală.

Cu ocazia trecerei voluntarilor ardeleni şi bucovineni prin Chişinău, înflăcăratul Grigoraş din Transnistria exprima dorinţa ***ca toţi românii să se unească sub acelaşi Domnitor*** [219].

La congresul soldaţilor moldoveni ce s-a ţinut la Chişinău în 21 oct. 1917 luară parte şi mulţi soldaţi români transnistrieni. Cu acest prilej reprezentanţii transnistrienilor începură să-şi dea seama de numărul lor, de însemnătatea lor şi de ţinta spre care trebuiau să tindă în viitor. Acolo unul dintre fruntaşii lor, Toma Jalbă rosti următoarea cuvîntare: ***Fraţilor, văd că toţi v-aţi hotărît să luaţi ce vi se cuvine... să scăpaţi scumpa noastră Basarabie din mîna vrăjmaşilor, precum scoate ciobanul oaia din gura lupului.***

Dar eu vă întreb, fraţilor, care sînteţi moldoveni, cui ne lăsaţi pe noi, moldovenii, cei ce sîntem rupţi din această Basarabie, să trăim pe celălalt ţărm al Nistrului? Noi rămînem ca şoarecii în gura motanului.

De ne veţi uita, noi vom săpa malul Nistrului şi vom îndrepta apa dincolo de pămîntul nostru, căci mai bine să-şi schimbe rîul mersul, decît să rămînem noi despărţiţi unii de alţii [220].

Cuvîntarea d-lui Jalbă făcu adîncă impresie asupra adunării. Toată lumea era preocupată de soarta transnistrienilor. Sub impresia acestei preocupări generale, ***Congresul moldovenilor basarabeni*** din 25 oct. 1917 votă o moţiune, prin care se hotărî a susţine legături strînse cu organizaţiile moldoveneşti de dincolo de Nistru, şi a pune la dispoziţia acestor organizaţiuni 10 locuri sau mandate în „Sfatul-Ţării" din Chişinău.

Congresul mai hotărî de a cere guvernului provizor din Kiev şi Radei Ucrainene să recunoască moldovenilor de peste Nistru, din Caucaz [221] şi din Siberia

şi din alte părţi unde s-ar mai găsi aceleaşi drepturi, pe care românii basarabeni le recunoşteau naţionalităţilor locuitoare în Basarabia autonomă.

Astfel treziţi la o nouă viaţă naţională în urma revoluţiei şi a propagandei culturale româneşti, românii transnistrieni convocară pentru ziua de 19 noiembrie 1917 o adunare pregătitoare la Grigoripol, un tîrguşor moldovenesc, numit aşa după cneazul Grigore Potemkin, întemeietorul tîrgului la care ***Comitetul Moldovenesc*** luă cu mare însufleţire hotărîrea de a convoca pentru ziua de 17 decembrie 1917 ***Congresul Românilor Transnistrieni*** la Tiraspol, capitala judeţului cu acelaşi nume. Comitetul Congresului se compunea din fruntaşii transnistrieni Bulat, Toma Jalbă, Durbăilă, Damian şi Moloman, care lansară următoarea:

Chemare

Cu bună samă – ***Numai în uniri putem să ocupăm dreptatea.***

Fraţilor Moldoveni!

Am ajuns o vremi, în care toate naţiunili (noroadeli) sau scos drepturili sale, iar noi moldovenii am rămas mai pe urma altoratelor neamuri – ca şi cum ar fi rătăcit un cîrdişor de oi de la toată turma!

Noi, fraţilor, am dormit şi nu au avut cine ne trezi pîn ce nu o mers alte neamuri pe lîngă noi, bucurîndu-se sub steagurile sale.

Eată noi, ceia ce ne-am trezit şi, înfierbîntîndu-se sîngele cel frăţesc în noi, ne-am pornit ca să trezim părinţii, fraţii şi surorile, ca împreună cu tăţii să ne aratăm – ca să ştii toate naţiunile, că şi noi sîntem un neam bogat, delicat şi foarte cult.

Pentru de aceea noi fierbinte vă poftim părinţilor, fraţilor şi surorilor moldoveni ca să ne adunăm (grămădim) cu tăţii astăzi şi împreună să ne ridicăm steagul naţiunii (nărodului) nostru.

Foarte fierbinte că poftim ca să vă adunaţi aleşii fraţi cîţi doi 2 oameni din tot satul moldovenesc care trăim pi malul stîng al Nestrului (Herson şi Cam.-Pod. gub.), la întîiul congres moldovenesc unde au să să dislege tuate dreptăţele cinstitului Neam Moldovenesc în oraş Tiraspol la 17 decabre 1917 an în Ispoln. Comiteta Soveta R., S i Cr. Dep.

Lumenarea

Cine-trebui nou.

Cap. 1.

Ni trebui nou şcoala să fii în limba narodului moldovenesc. Ca fiiştecare moldovan sî ştii cel învaţă pi dînsu.

Cap. 2-i.

Învăţătura afarî de şcoalî, biblioteca sî fie pi limba moldovenesc ca sî putem noi moldoveni a ne lumena mai bine în lume de cum am fost păr amu.

Cap. 3-i.

Rugăciunea în sfînta Biserică să fie pi limba narodului-moldovenesc, ca fiiştecare bătrîn sau tînăr să-nţaleag cu ci fel di rugăciunie merge preutul pentru dînşii înnaintea lui Dumnezeu.

Cap. 4-a.

Trebui ca să fii judecătorii curat moldoveni, ca judecata să fii înţeleaptă pintru moldovanu-nostru, şi ca să poată fiiştecare, cu gura lui a spune tuată durere sa şi judecată.

Cap. 5-a.

Doftorii trebui să fii cunoştiirea *limbii* moldovenesc. Ca să poat el, înţalege ceea ci ia-spune bolnavul moldovan.

Cap. 6-a.

Deci noi moldovenii n-am fost învăţatî pîn amu, pentru că ni-au fost oprităî deşteptarea, sî lumenearea neamului nostru în limba noastră moldovenească.

Cilenii Comitetului de organizaţii:

Praporgic Bulat
Soldat Jalobă
Grajdanin Durbailo
Praporgic Moloman
Bolinoopred Dumean.

Sfatul-Ţării din Chişinău trimise delegaţi la congres pe domnii: P. Halippa, G. Mare, N. Gafencu şi A. Crihan. Mai participă la acest Congres şi d-l Onisifor Ghibu, care a avut fericită inspiraţie să însemne cele petrecute la acest memorabil Congres [222]. Congresul la care participă delegaţi din 20 comune transnistrene, s-a deschis sub preşidenţia d-lui Bulat şi s-au discutat chestiunile de organizare privitoare la biserică, şcoală, justiţie, etc. Dezbaterile Congresului atinseră culmea în momentul cînd d-l Gheorghe Mare, delegatul Sfatului-Ţării din Chişinău, încredinţă fraţilor transnistrieni steagul tricolor cu cuvintele:

Delegaţia din Chişinău vă pune în mînă steagul acesta. El este steagul neamului nostru. Supt umbrirea lui trăieşte întregul neam moldovean şi românesc şi pentru izbînda lui luptăm cu toţii în aceste vremuri.

Voi pînă acum n-aţi avut steag, n-aţi avut drepturi, n-aţi avut consideraţia naţională. De astăzi înainte steagul nostru naţional va flutura mîndru şi plin de încredere şi peste voi. Să lucraţi aşa ca să-i faceţi cinste, să lucraţi aşa ca să-l duceţi întru toate la izbîndă! [223].

După dezbaterile înflăcărate, Congresul se uni asupra următoarelor postulate naţionale: slujba românească în bisericile moldoveneşti; şcoala naţională şi scriere cu alfabetul latin; predarea istoriei în licee în limba naţională; înfiinţarea de case de

citire pentru norod şi un arhipăstor moldovenesc pentru credincioşii transnistrieni. Congresul mai hotărî să se introducă limba română în serviciile publice şi în justiţie şi ca ultimul şi cel mai vajnic punct ***unirea regiunilor româneşti din Transnistria cu Basarabia.***

Adresîndu-se reprezentanţilor ***Sfatului Ţării*** din Chişinău, delegaţii transnistrieni le declarară zicînd: ***Sîntem trimişi cu aiastă vorbă, să fim cu D-Voastră împreună; cu aiasta ne aşteaptă pe noi la sate.***

Tot atunci s-au desemnat candidaţii transnistrienilor pentru Rada Ucraineană din Kiev, care îndeplinea funcţia de parlament central al Ucrainei.

Candidaţii desemnaţi de congres reuşiră în alegeri şi anume domnii ***Precu*** şi ***Dumitraşcu,*** care cereau deplină autonomie politică şi naţională pe seama românilor transnistrieni. Rada admise cererea reprezentanţilor români şi se luară chiar măsuri pentru aducerea ei la îndeplinire.

Îndemnaţi de conştiinţa lor naţională şi de simţul de solidaritate cu fraţii lor transnistrieni, deputaţii români din Radă apărară cu convingere şi tărie actul unirii Basarabiei cu Patria-Mamă, contestat cu îndîrjire de mai mulţi deputaţi ucraineni din Radă. La pretenţiile ucrainenilor asupra Basarabiei, deputatul Dumitraşcu răspunse cu multă dreptate, că numărul românilor transnistrieni este mai mare ca numărul ucrainenilor în Basarabia. Aşa fiind, pretenţiile românilor asupra regiunilor transnistriene erau deci mai întemeiate decît revendicările ucrainenilor asupra Basarabiei. O afirmare mai demnă a drepturilor noastre naţionale şi manifestaţie mai dîrză a conştiinţei şi solidarităţii româneşti nici că se poate închipui!

În toiul discuţiilor aşa de aprinse din Rada Ucraineană, interveni pe neaşteptate o schimbare radicală în situaţia politică din Ucraina. În aprilie 1918 se produse lovitura hatmanului Skoropadski, în urma căreia Rada se împrăştia în toate vînturile şi îndrăzneţii transnistreani, Precu şi Dumitraşcu, fură aruncaţi în temniţă pentru cuvîntările lor naţionale.

Dar instalarea regimului sovietic puse foarte curînd capăt dictaturii lui Skoropadski şi din toamna anului 1918 pînă la înfiinţarea ***Republicii Moldoveneşti*** nu s-a mai auzit aproape nimic despre românii transnistrieni.

XIII. Republica Moldovenească

Instalarea regimului comunist în Rusia împiedică pe românii transnistrieni de a-şi realiza programul naţional, votat în congresul de la Tiraspol. Şi aceasta prin faptul că atitudinea guvernului sovietic faţă de moldoveni nu se deosebea prin nimic de politica antimoldovenească a fostei cîrmuiri ţariste. Contrar principiilor de dreptate şi egalitate, trîmbiţate cu atîta emfază de agenţii comunişti, românii transnistrieni nu ajunseră de a-şi auzi limba lor în biserică, de a o învăţa în şcoală sau de a o vedea întrebuinţată în oficiile publice, iar rostul lor în treburile obşteşti au fost reduse la zero, curat ca pe vremea oblăduirii ţariste.

Această tristă stare de lucruri dăinui neschimbată şi sub *sloboda* stăpînire sovietică pînă în vara anului 1924, cînd anumite interese politice derminară guvernul din Moscova de a-şi schimba atitudinea sa faţă de românii Transnistrieni.

În zadar am căuta motivele acestei neaşteptate schimbări de atitudine în solicitudinea guvernului sovietic pentru emanciparea naţională şi culturală a Moldovenilor de dincolo de Nistru. Alte interese, şi nu cele naţionale şi culturale româneşti, determinară această schimbare.

Cum România opuse la Viena un refuz categoric şi definitiv pretenţiilor ruseşti asupra Basarabiei, Rusia îşi dădu seama, că neputînd să atace problema basarabeană pe un front militar, ea trebue să recurgă la alte mijloace de luptă şi de agitaţie, şi între acestea cel mai eficace păru să fie înfiinţarea unei republici moldoveneşti în coasta României, precum din aceleaşi motive şi cu acelaşi scop Rusia crease o republică bielo-rusă în coasta Poloniei.

Refugiaţii din Basarabia, trăitori dincolo de Nistru şi îndeosebi în Odesa, se organizară în ***Comitet Revoluţionar*** şi intrară în relaţii cu membri ***Comitetului pentru salvarea Basarabiei*** din Paris. Membrii acestor comitete, văzînd zădărnicite planurile lor asupra Basarabiei, născociră ideea creării unei republici moldoveneşti dincolo de Nistru, unde să-şi poată satisface ambiţiile lor şi de unde să poată continua şi intensifica propaganda lor subversivă dincoace de Nistru.

Încă din decembrie 1923, membrii ***Comitetului Revoluţionar Basarabean*** interveniră la Moscova pentru înfăptuirea planului lor. Cercurile conducătoare din Moscova fură uşor cîştigate pentru planul acesta, pe care ei îl considerară de primul pas pentru sovietizarea Basarabiei. Autorii şi susţinătorii planului erau foarte grăbiţi cu aducerea lui la îndeplinire, pentru ca delegaţii noi republici moldoveneşti să poată lua parte la tratativele române-ruse din Viena, din martie 1924.

Misiunile sovietice din străinătate primiră ordin să sondeze terenul pentru a vedea cum ar fi primită această nouă creaţie de stat. Rapoartele lor par să nu fi fost deloc favorabile, şi nici opinia publică rusească, întrucît se poate vorbi azi în genere despre o astfel de opinie, pare să nu fi fost prea încîntată de planul ***Comitetului Revoluţionar Basarabean***, căci aprobarea lui a întîrziat încă multă vreme.

Numai după ce tratativele din Viena eşuată complet, şi Rusia nu se putea gîndi serios la un război cu România pentru Basarabia, ea aprobă planul refugiaţilor basarabeni, ca un nou mijloc de agitaţie şi propagandă contra noastră. În scopul acesta, comuniştii ruşi începură o aprigă şi intensă propagandă printre românii transnistriei în vederea înfiinţării unei republici autonome, sovietice şi socialiste pe scena lor.

În 26 iunie 1924 s-a înfiinţat la Odesa pe lîngă departamentul gubernial al învăţămîntului obştesc o ***secţiune moldovenească,*** cu scopul de a organiza şi conduce învăţămîntul moldovenesc în şcoală şi afară de şcoală, înfiinţînd case de citire, cluburi, biblioteci şi teatre ambulante în regiunile locuite de moldoveni.

Pentru desfăşurarea unei propagande eficace între sătenii moldoveni s-au trimis studenţi în regiunile locuite de români şi anume cîte cinci în părţile Podolei, Odesei şi în regiunile de la Balta, fiindcă aici elementul românesc era mai numeros

şi aşezat în masă compactă. În ţinuturile: Întîi mai şi Zonoviev s-au trimis doi respectiv 1 student; iar cîte un student a fost delegat pe lîngă diversele cooperative, asociaţii şi organizaţii comuniste. Pînă la data de 25 septembrie 1924, studenţii delegaţi urmau să depună rapoartele lor la secţia moldovenească a învăţămîntului obştesc din Odesa.

La 1 iulie 1924 apăru primul număr din ***Plugarul Roşu***, gazeta săptămînală a secţiunii moldoveneşti a învăţămîntului obştesc din Odesa. Sub semnul secerei şi ciocanului se vede deviza bolşevică: ***Proletari din toate ţările, uniţi-vă!*** Menirea noului organ de publicitate era de a face o cît mai intensă propagandă printre populaţia română transnistriană în vederea înfiinţării ***Republicii Moldoveneşti*** între Bug şi Nistru.

În numărul 7 al ***Plugarului Roşu*** din 21 august 1924 apăru următoarea ***Înştiinţare***:

Toţi cetăţenii, care ştiu să scrie, să citească şi să vorbească moldoveneşte şi care vor să lucreze pe linia sovietică pentru moldoveni, sînt rugaţi să se înregistreze la Secţia Moldovenească de pe lîngă secţia gubernială a învăţămîntului obştesc, Odesa, strada Baranova No. 10.

În acelaş număr al ***Plugarului Roşu*** aflăm următoarele ştiri interesante:

Secţiunea Moldovenească pentru învăţămîntului moldovenesc este creată pentru a organiza şi indruma învăţămîntul moldovenesc.

Pentru moldovenizarea cît mai grabnică a tuturor instituţiilor şi aşezămintelor din centrele moldoveneşti, au fost trimişi în guberniile Odesa şi Nicolaev studenţi din sectorul român de pe lîngă Universitatea din Moscova, pentru a studia, din punct de vedere cultural şi politic starea populaţiei moldoveneşti.

S-a hotărît deschiderea de cursuri pregătitoare, de cursuri pedagogice superioare, a unei şcoli începătoare de gospodărie şi a unor şcoli de agricultură pentru ţărani şi muncitori moldoveni, în folosul cărora Editura gubernială din Odesa a şi început să publice, în limba moldovenească, cărţi şcolare pentru începători şi broşuri pentru vîrstnici.

Iată şi lista cărţilor didactice ce au început să fie publicate în limba moldovenească:

a) pentru copii:

Abecedar alcătuit de tovarăşul învăţător ***Edelstein*** din Coşniţa,

Aritmetica de tov. *Gh. Călin;*

b) pentru vîrstnici, neştiutori de carte:

Abecedar şi ***Carte de cetire,***

c) pentru ştiutori de carte,

1. ***Cine a fost Lenin,***
2. ***Lenin despre cooperaţie,***
3. ***Chestiunea noroadelor mici în Uniunea Sovietică,***
4. ***Legile pământului,***
5. ***Poveşti moldoveneşti de Ion Creangă***[224].

Cu privire la limba moldovenească şi la alfabetul întrebuinţat în aceste cărţi didactice găsim în ***Plugarul Roşu***, următoarele aprecieri extrem de interesante:

Pentru că dialectul moldovenesc este prea sărac în cuvinte, din care pricină se îngreunează mult munca culturală, și de luminare a norodului moldovenesc, s-a hotărît ca în școale, case și așezăminte de cultură moldovenească, să se întrebuințeze limba românească care este mai bogată în cuvinte.

Pînă acum în limba moldovenească se întrebuințează o mulțime de cuvinte rusești, neînțelese de cea mai mare parte a sătenilor moldoveni. Firește că întrebuințarea limbii românești va fi făcută cu măsură, spre a nu cădea în alt păcat de a nu fi iar nepricepută de către țăranii moldoveni și firește că multe cuvinte rusești făcute de revoluție vor rămîne și mai departe, fiind alipite de veci de graiul moldovenesc (bolșevic, soviet, ispol. com., comisariat, ș.a.).

Tot din aceleași pricini s-a hotărît să se învețe în școalele moldovenești buchiile latine (române), întrebuințate în cea mai mare parte a lumii creștine, pentru începători abecedarele (bucoavele) vor fi tipărite cu litere (bucve) latine.

Cărțile și gazetele pentru cei care știu de acum să citească vor fi tipărite, ca și pînă azi, cu buchiile chirilice (rusești).

Dar pentru ca instrucția în limba moldovenească să fie completă, s-a înființat pe lîngă ***Sectorul Român al Universității Noroadelor Apusene din Moscova*** un curs pregătitor cu 10 locuri pentru țărani și muncitori moldoveni.

De asemenea s-a deschis în toamna anului 1924 și o secție moldovenească pe lîngă ***Școala Gubernială Sovietică și de Partid*** cu 36 de locuri. Locurile acestea au fost repartizate asupra diferitelor județe în următorul mod:

ținutul Odesei 15 locuri
„ Hersonului 1 loc
„ Nicolaevului 1 loc
„ Bălții 12 locuri
„ Zinovievului 3 locuri
„ Întîi mai 4 locuri

Surprinzător este faptul că nu s-a distribuit nici un loc asupra regiunilor moldovenești din gubernia Podoliei [225].

Din același izvor aflăm că ***Secția Moldovenească a Învățămîntului Obștesc din Odesa*** a mai hotărît să alcătuiască pentru iarnă ***o trupă mișcătoare de teatru moldovenesc pentru slujirea satelor moldovenești.***

Cu conducerea tuturor așezămintelor culturale și economice moldovenești sosi și cu luarea de măsuri în vederea întroducerii cît mai grabnice a limbii românești în toate instituțiile și centrele moldovenești fu însărcinat tovarășul ***Kanton I. Dicescu-Dyk,*** fratele faimoasei comuniste ***Paula Kanton*** [226].

Pentru a obține învățători și propagandiști penru școlile moldovenești, tovarășul ***Florian*** lansă în „Plugarul Roșu" din 21 august 1924 următorul apel:

Către învățătorii moldoveni din Uniunea republicilor sovietice.

Tovarăși!

Au trecut aproape 7 ani, de cînd marea revoluție din Octombrie a slobozit de sub jugul țarismului milioane de țărani și muncitori. Practica noastră din fiecare zi ne arată în chip limpede că preschimbarea ce s-a făcut, prin marea

revoluție din octombrie cu desființarea proprietății, nu este pasul de pe urmă a cărei înfăptuiri obștei comuniste.

Pentru a ajunge acest țel, trebuie să deșteptăm norodul pentru scoaterea lui din întunericul moștenit de la vechea alcătuire țaristă.

Norodul moldovenesc, care nu este o nație deosebită de noroadele republicei noastre (sic!) ci se deosebește numai prin limba și cultura sa înapoiată de celelalte naționalități ale Republicii Sovietice. Norodul acesta a rămas în urma celorlalte naționalități.

Dar pentru ca în statul sovietist pe care îl au țaranii și muncitorii, constituția votată de al 3-lea congres al Sovietelor, prin art. 17 garantează și dreptul la învățătură în chip larg copiilor de țărani și muncitori și care pot primi învățătura fără plată; tot așa pot să învețe și oamenii în vîrstă.

Ținînd seama de faptul, că toată cîrmuirea este în mîinile muncitorilor și țăranilor săraci, iar învățătura se poate dobîndi într-un chip mulțumitor prin aceea că statul pune la îndemînă toate mijloacele tehnice și materiale pentru scoaterea de jurnale, cărți, broșuri și pentru orice operă de publicitate a căror răspîndire este gratuită;

Ținînd seama că pentru lărgirea și garantarea învățămîntului, statul sovietist, cîrmuit de clasa muncitoare, asigură țăranilor săraci și muncitorilor toate casele publice cu mobilier, lumină și încălzit;

Secțiunea Moldovenească de pe lîngă „Gub. Oho“, care s-a înființat acum, roagă pe toți învățătorii moldoveni să înceapă lucrul pentru deșteptarea copiilor de țărani și muncitori moldoveni, a căror stare culturală a rămas cu mult în urma celorlalte noroade din Republică.

Tovarăși Învățători și Învățătoare!

Către voi se îndreaptă nădejdea țărănimii sărace și a muncitorilor moldoveni. Voi sînteți conducătorii frontului cultural. Norodul moldovenesc, care din neam în neam a căzut în întuneric, știe să prețuiască munca voastră.

În mijlocul acestui norod amorțesc și se prăpădesc elementele tinere și poate genii, care din pricină că nu primesc cultura, nu pot fi de folos cîrmuirii sovietice.

Numai prin stăruința și activitatea voastră vom putea să învingem greutățile ce se pun în calea noastră.

Azi, cînd toate naționalitățile au cîștigat dreptul de a-și face învățătura în limba lor maternă, populația moldovenească, în rînd cu celelalte naționalități, își are libertatea de a-și forma și pregăti cultura și limba moldovenească“...

Tovarășul Florian cere învățătorilor lămuriri asupra numărului copiilor buni de școală, asupra elementelor vîrstnice care doresc să se instruiască în limba moldovenească, asupra așezămintelor școlare care urmează să fie moldovenizate etc., și termină căldurosul său apel cu următoarele cuvinte:

„Sub cîrmuirea țarismului lacom și asupritor, norodul moldovenesc a trăit într-o perioadă de întuneric și de deznaționalizare. Politica de rusificare dusă de țarism a dat cele mai strașnice roade de dărîmare și distrugere a culturii moldovenești“.

„Totuşi, neţinînd cont de lipsa de cultură moldovenească, de slăbirea limbii moldoveneşti, numărul moldovenilor s-a mărit cu cîteva sute de mii, iar acmnaţiunea moldovenească este luată în seamă“.

„Norodul moldovenesc este dornic de aşi face cultura trebuincioasă pentru a ieşi din întunericul de sute de ani în care l-a aruncat vitregia ţarismului“.

„Pentru aceea se cuvine să ne strîngem toate puterile şi să ne pregătim toate cadrele pentru începerea unei munci largi în rîndurile moldovenilor “[227].

Propaganda naţională între românii transnistrieni prinse uşor, precum era de altfel lucru firesc, fiindcă ei vedeau în această propagandă nimic alta, decît un început de realizare a programului lor politic-naţional de la Tiraspol. Urmarea acestei acţiuni a fost că ***în 21 de sate din gubernia Odesa a şi început să se grăiască numai moldoveneşte*** şi ***că toţi judecătorii, învăţătorii, preoţii şi primarii de sate fură obligaţi să înveţe şi să vorbească limba moldovenească***[228].

Dar nu deşteptarea naţională a românilor transnistrieni era scopul propagandei, condusă de Kanton Dicescu-Dyk, ci ea era numai un mijloc pentru a înlesni înjghebarea Republicei Moldoveneşti, noul instrument bolşevic în lupta contra României.

În 21 august ***Plugarul Roşu*** se grăbi să comunice cititorilor săi, că ***din mai multe sate moldoveneşti s-au primit astăzi rezultatele adunărilor cu cereri să se ridice chestiunea organizării Republicei Moldoveneşti pe teritoriul ţinuturilor Odesa şi Balta.***

În numărul 17 al ***Plugarului Roşu*** din 28 septembrie ***Bodeca Costică*** semnează următorul articol de informaţie:

„Răsare soarele “

„Mişcarea moldovenilor pentru organizarea Republicei Moldoveneşti a pătruns în toate colţurile guberniei noastre care este locuită de moldoveni. De prin oraşe şi sate se primeau rezoluţiuni prin care se exprimară speranţe şi dorinţe de a avea Republica Moldovenească“.

„Iată ce spun ele: Cerem înfiinţarea Republicii Moldoveneşti pentru ca noi moldovenii să putem dezvolta cultura naţională ca să putem întări mai mult gospodăria noastră“.

„Cînd ceteşti rezoluţiile moldovenilor noştri, îţi vine să plîngi de bucurie. Simţim în ele sufletul curat al ţăranului. De unde lua dînsul acele vorbe de aur? Din adîncul inimei sale, care veacuri întrgi a îndurat chinuri şi suferinţe“.

Şi în adevăr, unele dintre rezoluţiile votate de românii transnistruieni merită să fie reţinute. Dăm ca pildă rezoluţia românilor din ***Dubăsari***, vechea aşezare românească pe malul Nistrului. Iată cuprinsul ei: ***Noi muncitorii agricoli din Dubăsari cerem ca dorinţa noastră privitoare la înfiinţarea Republicei Moldoveneşti să fie realizată. Noi moldovenii pînă amu nu ne-am folosit de toate drepturile chezăşluite nouă după constituţie, fiind întunecaţi, căci încă n-am ieşit din întunericul în care ne-a aruncat ţarismul. Pentru a rădica cultura noastră moldovenească, spre a dezvolta limba noastră stricată, spre a rădica cu multă reuşire gospodăria noastră, avem nevoie de Republica noastră Moldovenească*** “[229].

Locuitorii români din satul ***Pancevo*** se asociară şi ei la cererea generală pentru înfiinţarea Republicii Moldoveneşti, zicînd:

Credem că ar fi cu cale, ca în localităţile unde se găsesc moldoveni, dar care localităţi după situaţia lor geografică nu pot fi unite cu Republica Moldovenească, să fie deosebite în unitatea moldovenească[230].

În acelaşi număr al ***Plugarul Roşu*** găsim următoarele versuri de ocazie:

Drumul Moldovanului

Frunzuliţă foi de munte,
Adu-ţi, moldovene, aminte,
Cum trăiai tu înainte
Ca copil fără părinte.

Tu ai fost nenorocit
Şi de carte ai fost lipsit,
Nu stai de atunci deloc,
Ce în lume se varsă foc.

Frunzişoară păpuşoi
Am ieşit noi din nevoi;
Soarele s-a rădicat
Şi pe noi ne-a luminat.

Amu noi avem carte
Scumpă-i şi cu dreptate,
Cine vrea să o cetească
E pe limba moldovenească.

Cartea ceia, frăţiori
Se numeşte plugarul roşior

Fraţi de-a rîndul mic şi mare
Strigaţi cu toţii cu glas tare
Să ajungem noi pe ziua asta

Să ajungem noi pe ziua asta
Cînd vom spune Republica Moldovenească
Să trăiască!

(ss) *N.D. Kels,* nezamojnic.

Redacţia ***Plugarului Roşu*** observă că a trebuit să îndrepte limba poeziei primite şi îndeamnă totodată şi pe alţi moldoveni să trimită versuri la gazetă.

Ce mare deosebire există între dorinţa loială şi cinstită a românilor transnistrieni de a se ridica din întuneric la lumină şi între scopurile ascunse

meschin ale autorităţilor sovietice pe care le urmăreau cu înfiinţarea Republicii Moldoveneşti!

*

* *

La începutul lui septembrie 1924 refugiaţii basarabeni se întruniră în Odesa în congres general, alegînd în prezidiu pe tovarăşii ***Marin, Baciuşcan, Oborocea şi Bondar,*** reprezentantul ostaşilor roşii moldoveni. Cu acest prilej tovarăşul ***Radeev*** raportă congresului asupra rezultatelor propagandei pentru înfiinţarea Republicii Moldoveneşti, arătînd că mişcarea aceasta a cuprins toată populaţia moldovenească din apropierea Nistrului.

Dar nu numai moldovenii, ci şi ***satele ucrainiene şi ruseşti se asociază la mişcarea moldovenilor pentru dobîndirea autonomiei*** [231].

La dezbaterile congresului luară parte mai mulţi oratori, dintre care majoritatea vorbeau moldoveneşte, aderînd la cererea pentru înfiinţarea republicii autonome, constatînd avantajele ***pe baza experienţelor personale înălţarea spiritelor moldoveneşti*** [232].

Izvestia din Moscova susţine că chestia înfiinţării Republicei Moldoveneşti a fost susţinută şi de ***organizaţiile proletare din Odesa şi Podolia şi de comitetul executiv al guberniei Odesa, care interveni cu cereri analoge*** [233].

Pe la sfîrşitul lui august 1924, Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova dădea instrucţiuni misiunii sovietice din Berlin să adune, de la diverse societăţi studenţeşti din străinătate, cît mai multe petiţii colective, prin care să se ceară concursul Comitetului Executiv Ucrainean pentru înfiinţarea Republicii Moldoveneşti.

Intervenţiile acestea avură succes, căci pe la începutul lui septembrie tovarăşul ***Ciubăr,*** preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului din Harcov răspundea cu privire la separarea raioanelor locuite de moldoveni, că lucrările sînt pe sfîrşite şi că cu acea ocazie ***s-a stabilit că Republica Moldovenească va avea o populaţie de 3–400.000 locuitori*** şi că centrul republicii va fi probabil la ***Ananiev.***

Populaţia muncitoare moldovenească, continuă tov. ***Ciubăr, a fost supusă unei rusificări forţate ca şi muncitorii ucraineni. Rustificatorii principali în Moldova (transnistriană) şi Ucraina au fost moşierii şi cinovnicii ţarişti, care au năduşit orice manifestaţie de independenţă naţională şi creştină.***

Muncitorii moldoveni au acum putinţa de a adînci şi intensifica opera lor creatoare în graniţele unei unităţi teritoriale şi administrative independente.

Republica Moldovenească nu este mare ca întindere şi nici populaţia nu este prea numeroasă; industria este de asemenea slab dezvoltată, regiunea aceasta are însă toate şansele pentru o desvoltare economică în viitor.

Primii paşi vor fi grei, dar ajutorul frăţesc dat de republicele sovietice, va asigura înflorirea tinerei republici socialiste, sovietice moldoveneşti [234].

După rezultatele raionării în regiunile locuite de Moldoveni, noua Republică Moldovenească urma să cuprindă următoarele districte:

Rîbniţa, cu 48.784 locuitori, dintre care 25.387 moldoveni.

Dubăsari, cu 57.371 locuitori, dintre care 33.690 moldoveni.

Tiraspol, în întregime moldovenesc şi

Ananiev, cu 43.545 locuitori, dintre care 24.249 moldoveni [235].

Comisia administrativ-teritorială a Guberniei Odesa a hotărît să unească şi să moldovenizeze următoarele raioane: ***Slobozia-Tiraspol, Grigoriopol-Dubăsari, Ananiev-Rîbnița-Crut,*** unde cea mai mare parte a locuitorilor sînt moldoveni, ***Plugarul Roşu*** socoteşte că vor fi unite şi moldovenizate şi raioanele ***Camenca*** şi ***Velico-Coşnița*** din ținutul ***Tulcin,*** gubernia ***Podoliei***[236].

Hotărîrile de raioane fură trimise la Harcov spre aprobare. Tovarăşului ***Ciubăr*** preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului, înaintă propunerile comisiei, tovarăşul ***Petrovski,*** preşedintele ***Comitetului Central Executiv al întregii Ucraine (Vuțic).*** Tovarăşul ***Petrovski,*** convoacă Comitetul în şedință plenară pentru ziua de 8 octombrie 1924, punînd la ordinea zilei chestiunea înființării Republicii Moldoveneşti.

Primul care se anunță la cuvînt a fost tovarăşul ***Grigore Ivanovici Borisov*** cu numele conspirativ ***Starîi-Moşneagul*** cerînd înființarea republicii pentru următoarele motive:

„În împrejurările acestea țărănimea moldovenească crede că a sosit momentul cînd trebuie să fie rădicat şi voprosul despre frontul cultural".

„Noi țăranii şi muncitorii moldoveni de pe malul Nistrului vă rugăm să ne dați putința de a clădi viața noastră culturală, şi să ne dați dreptul la alcătuirea ***Republicei Sovietice-Socialiste- Autonome Moldoveneşti (R.S.S.A.M.)*** care va fi parte din Ucraina sovietică şi va intra în sînul Uniunii Rèpublicilor Sovietice Socialiste Ruseşti (U.R.S.S.)".

După cuvîntarea lui Staîi, se anunță la cuvînt tovarăşul ***Chior Ienachi*** care da citire

Declarației Delegaților moldoveni la a treia sesiune a Vuțic-ului.

„Noi delegații sătenilor moldoveni de pe Malul Nistrului, în numele tovarăşilor noştri, care la shodurile şi adunările lor, precum şi la conferințele lor raionale şi-au spus cuvîntul lor, ne îndreptăm către sesia Vițic-ului şi înştiințăm că amu 7 ani muncitorii şi țăranii din imperiul țarului au dărîmat puterea boierilor şi capitaliştilor şi au pus temelia celei dintîi în lume republici a muncitorilor şi țăranilor".

„În lupta împotriva contra-revoluției şi în silința de rădicare a gospodăriei țării, muncitorii şi sătenii moldoveni au fost alături de toate celelalte noroade ale republicii, împărțind frățeşte cu ele şi durerile înfrîngerilor şi bucuria izbînzilor".

„Pe temeiul acestui drept, şi pe temeiul legăturilor frățeşti ale norodului moldovenesc cu norodul ucrainean şi cu toate celelalte noroade din Soiuz, legături pecetluite cu sîngele vărsat în lupta cu contra-revoluția, noi venim azi în fața sovietului muncitorilor şi țăranilor din Ucraina, în fața Vuțic-ului şi ne îndreptăm către el cu rugămintea să ne ajute în munca noastră pentru rădicarea economică, politică şi culturală a norodului moldovenesc".

„Norodul moldovenesc a rămas unul dintre cele mai înapoiate noroade ale Soiuzului nostru. Pentru luminarea lui noi avem nevoie de ajutorul şi sfaturile voastre, în care să fie mai uşor să ne luminăm pe limba pe care o pricepem mai bine".

„După părerea noastră acest cămin ar putea să fie numai R.S.S.A.M.".

„Pentru aiasta vă rugăm sesia Vuţic-ului să dezlege dorinţa şi cererea şi să ne dea răspuns la această întrebare".

Delegaţia raioanelor moldoveneşti:

ss. *Starîi*	ss. *Chior Ianake*	ss. *Kamburian*
ss. *Badeev*	ss. *Pascar*	ss. *Seitanov*
	ss. *Corgevan* [237].	

Ca al treilea orator apăru la tribună tovarăşul ***Corniuşin,*** secretarul Gubiscomului din Odesa, care rosti următoarea cuvîntare:

Tovarăşi!

„Cîrmuirea noastră aduce la hotărîrea sesiei Vuţic-umului un document istoric. După documentul aista un teritoriu mare cu locuitorime moldovenească se taie din gubernia din Odesa. Şi de aceea, tovarăşi, vreau să grăiesc cîteva cuvinte, să vă povestesc istoria mică a naşterei republicii aisteia.

Naţiunea aiasta mică care se deşteaptă din nou spre viaţă, s-a împrietenit mult cu noi...

Împlinind hotărîrile guvernului nostru încă pe vremea raionizaţiei, noi am fost martorii unei rădăcini de la sine a maselor sătenilor moldoveni care se strîngeau la shoduri şi dădeau dovadă rădicării lor. Ei votau (glăsuiau) rezoluţiile, în care au cerut să fie tăiat teritoriul locuit cu moldoveni cu centrul administrativ al lor care să aibă şi un rol gospodăresc.

Aieste shoduri au avut loc în mai multe părţi, pentru că guvernul Republicii Ucrainene, a dat multă samă şi putere pentru rădicarea culturii moldovenilor. ***Voi ştiţi că cultura moldovenilor a fost aşa cum era pe vremea lui Petru-cel-Mare.*** Şi numai o muncă mare şi fără osteneală a făcut că cultura a început să se rădice şi a ajuns pînă ce Moldovenii au înţeles să ceară organizarea republicii lor" [238].

Tovarăşul Corniuşin termina prin a recomanda votarea Republicei Moldoveneşti.

După ce tov. ***Sumski*** raportă Vuţic-ului despre şcoalele moldoveneşti şi învăţătura în limba moldovenească, adunarea Comitetului Central Executiv al întregii Ucraine se uni asupra următoarei hotărîri:

„În sutele de adunări şi mitinguri moldovenii au arătat voinţa lor tare de a organiza viaţa lor naţională, culturală şi gospodărească".

„Luînd în seamă voinţa muncitorilor şi ţăranilor Moldovei Sovietice, spusă sus şi tare, şi avînd în vedere bazele neclintite ale constituţiei sovietice, a treia sesiune a Vuţicului şi al 8- sovăz hotăreşte:

a) *A organiza în sînul Republicei Sov. Soc. Ucr. Republica Autonomia Sov. Soc. Moldovenească.*

b) *Graniţele Republicei Moldoveneşti vor fi:*

1. *La Nord- Vestul, la graniţa cîmpului satelor: Gruşchi şi Ocniţa, raionul Velico-Coşniţă, jud. Tulcin, Gubernia Podolscaia, apoi pe graniţa raionului Kamenca jud. Tulcin gubernia Podolscaia, lăsînd la o parte satul Bolgan şi tîrguşorul Zagnidcov, mergînd mai departe înspre satele Pisarevca, Petrovca,*

raionul Crut, jud. Balta gubernia Odesa, apoi mergînd spre stația Borști și satele Ghiderim, Poșițel, Osipova.

2. *La Răsărit, pe granița de răsărit satului Mihalovca, înspre tîrgul Ananiev, Valea-Guțului, Antonovca, Elenovca, Novo-Alexandrovca, Sloboda Ploscoie, Grădiniță, Tîrgul Tiraspol, Hutori Slobozia, apoi pe limanul Cuciurgan, prin locul Ploscoie înspre satul Troițca.*

3. *La Sfințit și Sud-Vest pe graniță de stat a S.S.S.R.".*

Pentru organizarea organelor de administrație pe teritoriul R.A.S.S.M. și pentru strîngerea congresului sovietelor, deputaților muncitorilor sătenilor și din armata roșie, de pe toată *Moldova,* să se organizeze comitetul revoluționar vremelnic, care să aibă deplină putere pe teritoriul R.A.S.S.M. pînă ce va fi strîns întăiul congres al sovietelor„ [239].

Astfel a luat ființă în ziua de 8 octombrie 1924 ***Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. (R.A.S.S.M.).*** Proclamarea Republicii Moldovenești este incontestabil un eveniment de mare însemnătate pentru românii transnistrieni. Unde pînă atunci oficialitatea rusească contesta existența lor, deodată aceasta oficialitate găsește că între Nistru și Bug trăiesc 3–400.000 de români, dornici de cultură românească, și îngăduie chiar organizarea lor într-o provincie autonomă.

Din nenorocire însă noua republică nu cuprinde pe toți românii transnistrieni. Granițele ei nu ating Bugul și noi am văzut că elementul românesc este răspîndit și dincolo de acest fluviu pînă la Elisabetgrad. Toți românii transbugeni continuă să rămînă mai departe în întunecimea neștiinței „ca pe vremea lui Petru-cel-Mare".

De altfel noua Republică Moldovenească nu este o republică deplin autonomă, alături de celelalte republici ale Soiuzului republicilor sovietice socialiste rusești, ci ea este o anexă, probabil numai vremelnică, a Ucrainei, în atîrnare de Harcov și nu direct de Moscova. Dar nici limba moldovenească nu este singura limbă oficială a noii republici, ci pe lîngă ea și egal îndreptățite cu dînsa, se întrebuințează în R.A.S.S.M. și limba rusă și ucraineană. Pînă astăzi nici reședința republicii nu este hotărîtă. Știrile cele dintîi aminteau de orașele ***Tiraspol și Ananiev,*** ca orașe de reședință. Adunarea constitutivă s-a făcut la ***Birzula,*** iar o știre din Varșovia din 25 noiembrie 1924 arată că guvernul Republicii Moldovenești și-a ales tîrgul ***Balta*** de capitală provizorie a republicii [240].

Vestea despre înființarea Republicii fu primită cu însuflețire de populațiunea românească de dincolo de Nistru și sărbătorită cu mari manifestații publice, reviste militare, cu care ocazie entuziasmul românesc izbucni în cîntecul: ***Deșteaptă-te române!*** [241].

„Proclamarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești este rezultatul numeroaselor cereri din partea populațiunii moldovenești din zona Nistrului, de care cereri Comitetul Central Executiv Ucrainean a fost bombardat de mai multe luni de-a rîndul. Adunările țăranilor moldoveni aglomerau Comitetul Central cu rezoluțiile lor, privitoare la rezolvarea cît mai grabnică a acestei chestiuni, precum și a acordării dreptului culturii moldovenești de a se dezvolta în

același grad ca și a altor naționalități care fac parte din Soiuzul Republicilor Sovietice Socialiste".

Organul oficios al guvernului sovietic arată că votarea înființării Republicei Moldovenești s-a făcut în mod solemn:

„Zilele acestea se vor comunica ordinea alegerilor și timpul congresului general al sovietelor deputaților țărani și muncitori. Congresul va alege comitetul central executiv moldovenesc și va elabora noua constituție a Republicii. Comitetul central va trebui apoi să elaboreze un șir de proiecte relativ la ridicarea și renașterea culturii moldovenești, a școlii, limbii etc., să fixeze baza economică a *Moldovei (!)* și să ia măsuri pentru propășirea populației moldovenești" [242].

Alegerile pentru congres s-au făcut în primele zile ale lunei moiembrie 1924 iar congresul s-a ținut, după toată probabilitatea, în ziua de 7 noiembrie la ***Bîrzula.*** Atunci s-a constituit Comitetul Central al Republicei Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, sau mai scurt zis al *Moldovei,* cum se complac bolșevicii de a numi regiunile transnistriene locuite de români.

Președinte al Comitetului Central Moldovenesc fu ales ***Grigore Ivanievici Borisov,*** numit Starîi-Moșneagul, Rus de felul său și de profesie fost muncitor la atelierele căilor ferate din Tighina. Dînsul făcea parte în partidul comunist încă din 1901. După unirea Basarabiei, Starîi fugi peste Nistru și luptă în armata roșie contra lui Petliura, fiind unul dintre cei mai aprigi propagandiști ai doctrinei comuniste. Ca ***revoluționar vechiu*** și cunoscător al limbii moldovenești, Starîi, care absolvise ***facultatea*** pentru muncitori, se puse în fruntea mișcării pentru înființarea Republicii Moldovenești și fu ales la ***Bîrzula*** primul ei președinte.

În funcția de ajutor de președinte fu ales bulgarul *A.I. Stroev,* avocat de profesie. Ceilalți membri ai comitetului Central al Moldovei sînt: *Krivorucov* (Mînăstrîmbă), ***A.I. Ivanov, Badaev, Buciușcan și Caterina Arbore.*** Krivorucov, Ivanov, și Badaev sînt ruși de origine. Buciușcan este român, fost învățător în Basarabia și deputat în ***Sfatul Țării*** din Chișinău, fugind numai după unire peste Nistru. Domnișoara Caterina Arbore, fiica d-lui Zamfir Arbore, este binecunoscută prin agitațiile ei comuniste, pentru care motiv dînsa fusese de curînd expulzată din România [243].

Din lista aceasta a „guvernului" Republicii Moldovenești Transnistriene vedem că din șapte membri numai 2 sînt români, iar ceilalți sînt ruși și un bulgar. Cîrmuirea republicii cu elemente străine era în vederile oficialității bolșevice. ***Izvestia*** din Moscova arată că „în compunerea numeroaselor delegații moldovenești, sosite la Harcov, care cer formarea Republicei Moldovenești, se găsesc *foarte mulți revoluționari vechi,* care sînt strînși legați de populația locală moldovenească și foarte bine cunoscuți în *Moldova. Unii dintre ei sînt propuși de către satele moldovenești candidați în viitorul guvern moldovenesc sovietic*" [244].

Drept unul dintre aceşti „vechi revoluționari" era privit firește și Racovski, care într-o adunare de moldoveni a fost proclamat de ***cel mai vechi și mai călduros campion al Moldovei*** [245]. Campioni al culturii românești dincolo de Nistru sînt după cum s-a arătat mai sus tovarășii ***Edelstein*** din Coșnița, ***Kanton I. Dicescu-Dyk ș.a.***

Împrejurarea aceasta este una din scăderile organice ale acesti noi înjghebări politice de dincolo de Nistru. Aspirațiile superioare politice și culturale ale unui neam pot fi susținute cu succes și îndrumate spre realizări durabile, numai prin

oameni luminați, ce s-au ridicat din rîndurile acelui neam și se simt strîns legați de dînsul prin limbă, credință și tradiție.

În ziua de 9 noiembrie 1924 s-a ținut prima ședință a Comitetului Central al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Sala de ședință era arhiplină de lume între care mulți delegați ai muncitorilor și țăranilor.

Tovarășul ***Starîi***, președintele Comitetului, arată în discursul său, ținut în limba moldovenească, că Soiuzul Republicilor Sovietice Socialiste este unica țară din lume care a unit numeroase naționalități într-o familie de muncitori".

„Punînd fundamentul renașterei noastre – zice președintele – noi niciodată nu vom uita de frații noștri care gem sub jugul boieresc" [246], și sfîrșește cu cuvintele: „Trăiască Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.), ***leagănul României Sovietice!*** [247].

*

* *

De altfel oficialitatea sovietică nu face nici o taină din a mărturisi pe față scopul înființării acestei republici.

Tovarășul ***Medvèdev***, secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist Ucrainean, mărturisește între altele: „Dorința populației moldovenești de a se separa într-o republică autonomă nu s-a manifestat numai de azi; sînt deja cîteva luni de cînd moldovenii au început a vorbi despre necesitatea creării Republiceii Moldovenești".

„Această stăruință a moldovenilor *nu este rezultatul oarecărei cauze* **interne**, ci este *un fel de protest contra politicii teroriste și asupritoare a României față de populația basarabeană*".

„Avînd legături de înrudire și tradiționale cu populația Basarabiei, poporul moldovenesc din S.S.S.R. (soiuzul republicilor sovietice socialiste) prin crearea unui stat separat și independent care să asigure deplin dezvoltarea culturală și națională a moldovenilor, *se va arăta basarabenilor cine anume este apărătorul lor adevărat*".

„Formîndu-se în stat, națiunea moldovenească va fi în stare să crească mai răpede și să producă ***o mare înfluiență culturală și politică*** asupra Basarabiei" [248].

Tovarășul *Ciubăr*, președintele consiliului comisarilor poporului din Harcov, zice: „Țăranii și muncitorii moldoveni din Republica Moldovenească își vor dezvolta gospodăriilor lor fără amestecul foștilor moșieri ruși. ***Muncitorimea de peste Nistru va vedea cum se poate dezvolta o republică muncitorească, care nu este legată de jugul ocupației române ca Basarabia*** " [249].

„Izvestia", organul oficial al guvernului sovietic constata că: *„Noua republică sovietică unește numai o parte din populația moldovenească... O mare parte de țărani și muncitori moldoveni, care locuiesc în teritoriul Basarabiei, ocupat de trupele românești, încă se află acolo sub jugul boierilor români"* [250].

Un ziar ucrainean din Harcov crede că noua republică *„va putea exercita o înfluiență culturală asupra Basarabiei vecine, subjugată de români"* [251].

Chior Ianaki, delegatul raioanelor moldovenești de pe malul Nistrului, citi înaintea Comitetului Central Executiv al întregii Ucraine din Harcov următoarea declarație:

„Pe malul Nistrului în Basarabia au rămas mai mult de un milion și jumătate de frați de ai noștri de sînge moldoveni, care împreună cu noi au făcut revoluția și care azi gem sub jugul burgheziei românesc“.

„Acești frați ar vedea cu ochii lor cum înfăptuiește puterea Sovietelor dreptul la această slobozie a noroadelor mici și ar mai vedea cum poate norodul să înfăptuiască o viață norocoasă și frățească“[252].

Declarațiile acestea oficiale și oficioase dovedesc pînă la evidență că, ideia creeării unei republici autonome pe seama moldovenilor transnistrieni n-a pornit din gîndul generos, de a ridica o populație harnică și muncitoare din întunecime și sclavie sufletească la o nouă viață politică, națională și culturală, ci plăzmuitorii acestei republici urmăresc cu totul alte scopuri, străine de ideia libertății naționale. Ei umblă să dobîndească o bază mai prielnică pentru agitațiile lor subversive și să creeze un punct de atracție, *un „magnet puternic“ pentru moldovenii basarabeni“*, ***o vecinică amenințare pentru România, o suliță în coasta Basarabiei.*** De altfel întreaga presă mondială a apreciat la fel crearea acestei Republici Autonome Moldovenești.

Corespondentul din Moscova a lui ***Vossische Zeitung***, cu data de 26 oct. 1924 conchide: ***Republica Moldovenească, mică pentru moment, urmează la timpul său să se unească cu Basarabia și să formeze o mare republică sovietică în cadrul Uniunii sovietice. Acesta este înțelesul noii Republici Moldovenești.***

Corespondentul ziarului ***„Times“*** din aug. 1924, arată că ***Sovietele au elaborat noi planuri pentru a ațîța necontenit dezordinea în Basarabia. Aceste planuri cuprind și crearea unei noi republici moldovenești pe malul Nistrului. Această republică va servi astfel drept centru de agitație, de exemplu atractiv pentru Basarabia și România.***

Corriere de la Sera din Milano, din 22 sept. 1924, relevă că ***Republica Moldovenească este destinată să devină un stat de rudenie și un punct de atracție pentru Basarabia. Ea tinde în mod vădit să zdruncine poziția României în Basarabia.***

Prager Presse din septembrie 1924, constată numai că *„noua republică va număra o populațiune de aproximativ 400.000 locuitori moldoveni“* și se abține de altfel de la orice alt comentar.

Pester Lloyd din septembrie 1924, constată că, ***prin crearea acestui stat în miniatură, conducătorii sovietici par a voi să creeze României o sursă de noi neplăceri.***

Ziarul finlandez: ***Usi Snomi*** arată că:

Proclamarea republicii moldovenești se înfățișează ca un nou atac al Sovietelor împotriva României, făcută cu scopul de a revoluționa populația basarabeană.

Ziarul bulgăresc ***Democraticeski Sgodar*** din 9 dec. 1924, califică înființarea Republicii Moldovenești drept o ***provocare directă la adresa României.***

În dezaprobarea caracterului provocator și scopul meschin al creării acestei republici este unanimă și presa română. N-au lipsit însă nici voci autorizate, care să arate și alte laturi ale acestei noi creațiuni politice.

Într-un interviu dat de ziarul parizian *Le Temps* din Sept. 1924, d-l Vintilă Brătianu insistă asupra înființării Republicii Moldovenești din punctul de vedere al statului român, zicînd:

România e fericită de a vedea guvernul sovietic recunoscînd astăzi în chip concret că, la răsăritul Nistrului trăiește încă o populație de 400.000 de români, ceea ce permite marelui imperiu rusesc să creeze chiar un nou stat, o adevărată republică moldovenească, adică românească, și aceasta după ce guvernul rus contestase acest caracter național românesc Basarabiei, provincie situată tot la vest de Nistru, adică într-o regiune și mai omogenă, de oarece face corp cu masa compactă a poporului român. E aceasta confirmarea cea mai evidentă a întinderii rasei noastre în aceste regiuni.

Aceasta dovedește încă odată înțelepciunea politici românești care, deși cunoaște existența a 400.000 dintre naționalii săi în regiunea ce se întinde dincolo de Nistru pînă la Herson, n-a avut totuși niciodată veleitatea de-a voi să înglobeze această populațiune în frontierele sale politice, precum au declarat-o de altfel delegații români la diferite conferințe internaționale și în special la conferința păcii întrunită la Versailles.

Sperăm că crearea unui stat român între Rusia și noi, care va permite dezvoltarea, în imperiul rusesc, a unei vieți naționale românești, nu va putea decît să înlesnească relațiile între statul rus și țara mea, România, care și-a realizat revindicările sale naționale complete, este țara cea mai interesată la menținerea păcii și are atîtea de făcut pentru a consolida rezultatele ultimului război, încît ea, cea dintîi, ar fi fericită de orice act ce ar putea întări pacea în această parte a Europei[253].

Punctul de vedere al d-lui V. Brătianu și-l însușește și *Corriere de la Sere*, zicînd:

D***in parte-ne avem de adăugat un singur lucru: faptul că Rusia găsește necesară și posibilă o republică moldovenească dincolo de Nistru, dovedește cu atît mai mult, moldovenismul Basarabiei și deci românismul ei incontestabil.***

D-l *Ion Inculeț*, ministrul Basarabiei, vede înființarea republicei moldovene în modul următor:

„Bolșevicii au hotărît, după lungi pregătiri în presa lor, să formeze pe malul stîng al Nistrului o republică moldovenească sovietică, care să intre în uniunea generală a sovietelor".

„Ei au hotărît ca în această republică să fie introdusă limba moldovenească și chiar limba literară română, graiul popular fiind insuficient".

„Ce scop urmăresc bolșevicii cu această republică, este clar. Noi credem însă că la urma urmelor acest instrument se va întoarce contra lor".

„Am convingerea aceasta deoarece regimul comunist niciodată nu poate să convină oricărui țăran și mai ales țăranului moldovean, care este extrem de individualist și ține mult la proprietatea particulară, mai ales asupra pămîntului".

„La noi prin reforma noastră agrară, tot pămîntul este împărțit în loturi individuale, cîtă vreme peste Nistru tot pămîntul este declarat ca proprietate a statului și este dat numai în folosința obștiilor celor ce vor să-l lucreze".

„Mai este și altă latură semnalată și de alții. Prin crearea republicei moldovenești, bolșevicii au arătat că neamul nostru se întinde mult mai departe de Nistru".

„Vă repet încă odată, că acest instrument se va întoarce contra sovietelor" [254].

D-l *S. Niță*, fostul ministru al Basarabiei, crede că unul dintre motivele, care au determinat pe cei de la Moscova, să împlinească dorința celor de la Odesa, ar fi îngrijorarea conducătorilor sovietici față de mișcarea națională ucraineană. Pentru a contrabalansa tendințele spre independență a Ucrainei, i s-a pus în coastă Republica Moldovenească [255].

Un alt fruntaș basarabean, d-l *D.N. Alexandri*, vede în noua Republică Moldovenească înfăptuirea ***unui gînd viclean al Sovietelor*** [256].

Și noi credem că instrumentul făurit de ruși contra noastră, își va întoarce, mai curînd sau mai tîrziu, ascuțișul contra lor, fiindcă, oricît, ***sîngele apă nu se face.***

De altfel planul acesta de a crea o ***Moldovă*** dincolo de Nistru nu este nou. Ne aducem aminte că favoritul împărătesei Caterina II-a, contele Panin se purta cu gîndul să mute toată populația Moldovei dincolo de Nistru și să creeze acolo o ***Moldovă Nouă.*** Planul acesta însă n-a reușit, fiindcă formațiuni istorice cu tradiții milenare și cu rădăcini adînci în pămîntul strămoșesc, nu se pot muta dintr-un loc în altul după capriciul unei împărătese, numindu-se ea și Caterina a II-a.

Tot Caterina se purta cu gîndul de a plăzmui un regat al ***Daciei*** din cele trei principate românești: Moldova, Muntenia și Ardealul, care să devină un ***magnet*** pentru popoarele creștine de sub stăpînirea otomană. Planul Caterinei s-a realizat, dar nu prin uneltiri politice din afară, ci prin virtutea și voința neamului românesc, care n-a înțeles și nici nu înțelege de a ajunge instrument politic în mîinile cuiva, ci înțelege să rămînă, în prezent ca și în trecut, stăpîn suveran asupra destinelor sale.

Încercările meschine de a face din conaționalii noștri transnistrieni, ținuți pînă astăvară în întunericul inculturii și sclaviei sufletești, un instrument politic contra neamului nostru, unit în hotarele sale etnice și istorice, va rămîne zadarnică, ca toate încercările de felul acesta din trecut, fiindcă este o lege a firii care determină părțile să graviteze spre întreg și nu invers.

Prin crearea R.A.S.S.M., care nici nu cuprinde în hotarele ei pe toți românii Transnistrieni și care nici nu este cîrmuită de moldoveni băștinași, bolșevicii recurg la clișee politice învechite, rîvnind la moștenirea noastră basarabeană. Reluînd politica imperialistă a țarilor, în drumul lor năvalnic spre Balcani, ei se lovesc la Nistru de zidul de brațe și de piepturi românești, care le-a închis drumul pentru totdeauna. De aici provine tot necazul și îndîrjirea lor față de România.

Din punctul de vedere național, înființarea Republicii Moldovenești dincolo de Nistru își are însemnătatea și semnificația ei. Recunoașterea oficială, că dincolo de Nistru trăiesc 400.000 de români, nu mai îngăduie nici o discuție asupra

romanităţii Basarabiei şi arată cumpătarea politicii româneşte, care de dragul păcii şi bunei megieşii cu poporul rus, n-a ridicat revendicări teritoriale dincolo de Nistru, cu toate că principiul naţionalităţilor ar fi îndreptăţit-o la aceasta.

Dar dacă şi din punct de vedere politic, proclamarea Republicii Moldoveneşti înseamnă o evidentă provocare a României, din punctul de privire cultural, autonomia naţională, îngăduită fraţilor noştri transnistreni, înseamnă un puternic pas înainte spre deşteptarea lor, care nu va întîrzia să aducă roadele sale naţionale şi culturale.

NOTE

1. Cf. ***Harta regiunilor tranistriene locuit de români***, anexă
2. Cr. Ştefan Ciobanu, ***Românii de peste Nistru***, în Şcoala Basarabiei, No. 6, p. 1.
3. Hormuzaki., ***Docum. Supt.*** II., vol. III, No. CX, p. 292 „Inter nos et Valachiam ipse Deus flumine Tyra distimitavit".
4. T. D. Florinski, ***Etnograficeskaia Karta***, Kiev, 1911.
5. Cf. T. T. Burada. ***O călătorie în statele moldoveneşti din guberina Cherson***, Conv. Lit., XVII, p. 283.
6. Vezi harta lui Florinski. Cf. V. Horea, ***Românii de peste Nistru***, în bibl. „Cunoştinţe folositoare", Sert. C. No. 14, p. 3, urm. Hărţile ruseşti arată Glodoşii dincoace de Nipru.
7. Cf. Harea, ***l. c.*** p. 5.
8. *Memoriile Societăţi* de *Istorie şi Antichităţi din Odessa*, IX, p. 331.
9. P. Keppen, ***Despre harta etnografică a Rusiei Europene***, ed. Soc. Georg. Rus., Petrograd, 1855, p. 144.
10. P. N. Batiuşkov, ***Podolia, istoriceskoe oppisanie***, Petrograd 1891, p. 264.
11. V. P. Semenov, ***Rosia polnoe geograficeskoe oppisanie***, St. Petersburg, 1910, vol. XIV, pp. 182 şi 202.
12. ***Enziklop. Slov. Brockhaus***, II. p. 1907.
13. ***Idem***, vol. 73, p. 169.r
14. Z.Arbore, ***Basarabia***, p. 123, fără indicarea izvoarelor.
15. Cf. Ştefan Ciobanu, ***l. c.***, p. 3 urm.
16. V. Harea, ***l. c.*** p. 17.
17. Horomuzachi, ***Doc.*** IX. I, pp. 175, 247, 279, 318, 320, 389, 397, 562; I. 2, p. 285. 286, 418, 425. C. G. Jireček, ***Geschichte der Serben***, I, p. 151 urm. Silviu Dragomir, ***Vlahii şi Morlacii***, Studii din Istoria Românismului Balcanic. Cluj, 1924.
18. T. T. Burada, ***Cercetări despre românii din insula Veglia***, Arhiva, VI. p. 409 urm. T. T. Burada, ***O călătorie la Valahii din Craina, Croaţia şi Dalmaţia***, Arhiva, XIX, p. 281 urm.
19. Pentru literatură vezi I. Nistor, ***Românii şi Rutenii în Bucovina***, p. 19 urm.; E. Kalužniacki, ***Verzichniss der Ortschaften in Galizien, die durch Ansiedlung von Rumunen entstanden sind.*** ed. Fr. Milklosich, ***Über die Wanderungen der Rumunen***, Wien 1879, p. 25 urm.
20. I. Dlugosz. *Hist. Pol.*, ed. Przcz. p. 320. Hasdeu, ***Materialul pentru istoria coloniilor române în Galiţia***, Arh. Ist. IV. Cf. T. T. Burda, ***O călătorie în Silezia Austriacă***, în Arhiva, organul Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi, VI, p. 663 urm.
21. ***Lettres de Pierre des Noyers***, p. 59–60; cf. N. Iorga, ***Legăturile românilor cu ruşii apuseni***, în An. Ac. Rom. Ist., XXXVIII, p. 758.
22. Cf. S. Nether, ***Despre originea Valahilor din Moravia***, *în Arhiva Soc. Ştiinţifice şi Literare din Iaşi*, 1899, p. 110 urm.;S. Alexici, ***Coloniile române în Comitatul Torna***, În Conv. Lit. XXXIX, p.

567 urm.; Buletin de d'Inst. pour l'Étude de L'Europe Sud-Orientale, VIII, No. 1–2, p. 18 urm. ***Românii în comitatul Eger*** etc.; Cf. Buciumul, No. 281, 1864; T. T. Burada, ***O călătorie la Românii din Moravia***, Arhiva V. p. 266 urm.; acolo un pisc al așanumitului „*Munte Românesc*" poartă numele Bucovina.

23. T. T. Burada, ***O călătorie la românii din Silezia Austriacă***, în Arhiva, VI, p. 672 urm.
24. *Nicetas Choniates*, p. 171.
25. ***Lotopis po spatscomu spisku***, pp. 275, 376, 511, 516, 526 și 555.
26. Fr. Miklosich, ***Über die Wanderungen der Rumunen***, Viena, 1879, îm Memoriile Acad. Imper. din Viena, Secția fil. istorică, XXX. Cf. ***Aka grodzkie i ziemskie***. VII, p. 127.
27. Sarnicki, col. 1895, 1897, 1923.
28. Sarinicki col. 1905, 1891, 1912.
29. Hurmuzachi, ***Doc.***, II. 1. p. 54 urm.; Iorga, ***Chilia și Cetatea-Albă***, p, 184; Wapowski, 224–224; Hruševski, ***Istoria rușilor ucraineni***, VII, p. 60.
30. Schiltberger, *Reise in den Orient*, p. 99: N. Iorga, ***Chilia și Cetatea-Albă***, anexă, No. 1, p. 278; N. Iorga, ***Acte și Fragm.***, III 1, p. 40–42.
31. Heyd, ***Geschichte des Levante-Handels***, II, p. 397 urm. Cfr. N. Iorga, ***Chilia și Cetatea-Albă***, p. 116 urm.; I. Nistor, ***Auswärtige Handelsbeziehungen der Moldau***, Gotha, 1911, p. 188 urm.
32. Cfr. N. Iorga, ***Geschichte des Osmanischen Reiches***, II, p. 174 urm.
33. Cfr. N. Iorga, ***Studii și Docum.*** IX, p. 44, nota 5.
34. Iana Blahoslava, ***Gramatica ceska***, ed. I. Hradil și Iosif Jireček, Viena, 1857, p. 341.
35. M. Hruševski, ***Istoria rușilor ucrain.*** VI, p. 365. Textul este revăzut de Potebnia și Franko. Cfr. Gr. Nandriș, ***Les rapports entre la Moldavie et l'Ukraine d'après le folklore ukrainien***, în Mélanges de l'École Roumaine en France, 1924, p. 5. urm.
36. ***Fontes Hist. Ucr. Russ.*** VIII., 6. p. 8 urm.
37. I. Bogdan, ***Documentele lui Ștefan-cel-Mare***, I. p. 109.
38. Papiu Ilarian, ***Tezaur de Monumente Istorice***, III. p. 122.
39. Grig. Ureche, ***Letop.***, p. 236.
40. N. Iorga, ***Stud. și Docum.***, V. p. 391.
41. Hurmuzaki, ***Docum.***, XI. No. 26, p. 599.
42. ***Fontes Hist. Ucr. Russ.***, VIII, No. 12 și 13.
43. Hruševski, ***o. c.***, VII. p. 120.
44. ***Ibid.*** VII, p. 62.
45. N. Costin, ***Letop.***, II, p. 59; Miron Costin, ***Letop.*** I. 11 urm. și p. 316. – N. Ernest, ***Die Einfälle der Krimatataren in Südrussland, Zeitschrift für Osteurop. Gesch.***, Bd. III. p. 12. urm. Chr. I. Jacykinovycz, ***Relațiile cazacilor zaporojeni cu Moldova pînă la căderea lui Vasile Lupu***, (teza de doctorat).
46. N. Iorga, ***Acte și Fragmente***, I. p. 25.
47. N. Iorga, ***Acte și Fragm.*** I. p. 25: „*coluviem hominum... collectam esse de Moschis, Valachis...*"
48. Bielski, ***Cronika Polska***, p. 1430–1435.
49. N. Iorga, ***Studii și Docum.***, IV. prefață.
50. Heruševski, ***o. c.*** VII, p. 321.
51. M. Costin, ***Letop.*** II, p. 267.
52. Miron Costin, ***l. c.*** p. 290.
53. Miron Costin, ***l. c.*** p. 368.
54. Hurmuzaki, ***Doc. Supl. II***, vol. III., p. 292, no. CX. și p. 309.
55. Paul de Alep, ***Călătoria lui Macarie***, ed. Cioran, p. 60 și Athiva Istorică, I. 2., p, 111, Cf. ***Fontes Hist. Ucr. Russ.***, XII, no. 280 și 284.
56. N. Iorga. ***Acte și Fragmente*** I. pp. 228, 238 și 339.
57. N. Iorga, ***Studii și Doc.***, VI, no. 1069 și 483.
58. ***Ibid.*** no. 1557 și 1563.

59. *Ibid.* no. 1282 şi 379.

60. *Ibid.* no 213 şi 1258.

60. *Ibid.*, no. 1258, pg. 377; N. Iorga, *Docum. şi Cercetări*, p. 39.

62. *Fontes Hist. Ucr. Russ.*, pg. 91 şi 97.

63. S. Kuszewicz, *Arma Cazacia, Font. Hist. Ucr. Russ.*, IV, p. 56 *„In medio veteranas Dacorum Transnistrianorum cohortes (Valahorum) sub patrueli suo Zaharie Chmielnicki posuit"*. Cf. *ibid.* p. 61 şi 158 unde se menţionează *Dacii Transnistrieni.*

64. Z Dziejów, *Ukrainy*, p. 247.

65. Raport din 26 iunie 1651: „der Walachen und Moldauer in 4 m" ed. N. Iorga, *Acte şi Fragm.*, I, p. 206.

66. *Letop.* II, p. 8.

67. *Hurmuzaki*, XV, p. 998 urm.

68. N. Costin, *Letop.* II, p. 7.

69. Hurmuzaki, *Docum.* XVI, p. 20, No. XXIII.

70. Kluczycki, *l. c.* p. 1321.

71. Arh. Ist. I, *l. c.*, p. 65, no. 75.

72. Nicolae Costin, *Letop.* II, p. 24.

73. *Ibid.* p. 13.

74. *Constantin Capitanul*, ed. N. Iorga, p. 184, 192–3, 202–203; cfr. N. Iorga, Stud. şi Docum., IX, p. 163 urm., Magazinul Ist. V, p. 17 urm.

75. N. Iorga, *Acte şi Fragm.* I, p. 87/88.

76. I. Neculce, *Letop.* II, p. 198.

77. Cfr. I. Nistor, *Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien*, in Archiv für Oesterr. Geschichte, vol. 101.

78. Hurmuzaki, *Docum.*, 1, 2, p. 205 urm.

79. *Ibid.* Sulp. II, p. 206.

80. *Ibid.* II, 1, p. 214 urm.

81. *Diplom. Statutaria*, II, p. 87.

82. Hurmuzaki, *Docum.* Supl. II, 1, pp. 469, 537 urm.; Mon. Confr., Staurop. p. 381.

83. A. S. Petrussewicz, *Hal. Svodnaia Letop., 1600–1700*, Liov. 1874, p. 46.

84. Ţalevici, *Schitul Maniava*, p. 17; I. Onciul, *Fondul Religional*, p. 64 urm.; cfr. I. Nistor, *Ist. Fondului bisericesc din Bucovina*, p. 9 urm.

85. Hormuzaki, *Docum.*, Supl. II, 2, p. 536.

86. A. P. Petruszewicz, *Hal. Rusk. Svodnaia Letop.*, p. 67 urm.

87. *Letop.* I, p. 268.

88. A. S. Petruszewicz, *Hal. Rusk. Svodn. Letop.*, p. 67.

89. Cfr. Hampl, *Ctitoria Movileştilor din Liov*, (teză de licenţă).

90. Alăuta Românească, sept. 1838, supl. lit. la Albina Românească; cf. Arhiva din Iaşi, VI, p. 666 urm.

91. *Prinos lui Sturza*, p. 209.

92. Hurmuzak, *Docum.*, Supl. II, 1, p. 416.

93. E. Barwinski, *Ştiri noi asupra familiei Ureche*, p. 210.

94. Anal. Acad. Rom. Ist., XXXII, p. 1019 urm.

95. *Volumena legum*, II, pp. 345, 365, 448; III, p. 295.

96. Alăuta Românească, sept. 1838.Supl. lit. la Albina Românească. cf. Arhiva din Iaşi, VI, p. 666 şi urm.

97. Cf. Silv. Dragomir, *Relaţiile bisericii române cu Rusia*, Anual. Acad. Rom. Ist., XXXIV, p. 51.

98. T. A. Petruszewicz, *Hal Rusk Svodn. Letop.* p. 244 urm.; St. Cioban, *Contribuţiuni istorice la originea şi moartea Mitropolitului Moldovei Dosoftei*, Discurs de Recepţie la Acad. Rom. Buc.

1920; Iustin Fraţiman, ***Administraţia bisericească la românii din Polonia şi Rusia***, în Buletinul Soc. Ist. Lit. „B. P. Hajdău", Chişinău 1921, vol. I. p. 145 urm.

99. T. T Burda, ***O călătorie la Românii din Silezia austriacă***, în Arhiva din Iaşi, VI, p. 667.

100. ***Font. Hist. Ucr. Russ.***, VI, p. 158.

101. ***Ibid.*** p. 18.

102. Kostomarov, ***Bogdan Chmielnicki***, II, p. 6.

103. I. Mihalovski, Ksiega ***Pamietnicza***, Cracovia 1814, p. 21

104. Fr. Kluczycki în ***Acta Hist res gestas Poloniae Illust.***, vol II, 2, p. 1262 şi 1310; cfr. ***Arh. Ist.*** I. 1, p. 176, No. 260; A. D. Xenopol, ***Ist. Rom.*** III, p. 313.

105. I. Neculce, ***Letop.*** II. p. 252 urm.

106. Hurmuzaki, ***Docum.***, XVI, p. 19, 28, 31, No. 50, 73 şi 84.

107. ***Vita Const. Cantemiri***, ed. G. Sion, p. 3.

108. N. Diakovski, ***Diarium***, ed. I. U. Niemecewicz, ***Memorii despre Polonia***, Lipsca, 1840, vol. 5; N. Iorga, ***Acte şi Frag.*** I, p. 95. Cfr. I. Grămadă, ***Die Rumänen bei der Belagerung Wiens iim Jahre*** 1683, Bucureşti 1915.

109. N. Iorga, ***Ucraina moldovenească***, în Anal. Acad. Rom. Ist., XXXV, pg. 347 urm.

110. ***Letop.*** II, p. 20 urm.

111. ***Letop.*** II, p. 215 urm.; cfr. Nic. Mustea, Letop. III. p. 20.

112. Arh. Ist. II, p. 79.

113. Nic. Mustea, ***Letop.*** III. p. 20

114. ***Letop.*** II. p. 22.

115. ***Letop.*** III. p. 105 urm.

116. ***Letop.*** II. 78 şi pag. 21.

117. ***Letop.*** II. p. 31.

118. Cfr. actul de vînzare din Ţiconovca leat 7191, april 1. (1683), semnat de I. Goguma şoltuzu de Ţicunovca cu toţii căpitanii. N. Iorga, ***Ucr. Moldv.***, An. Acad. Rom., Ist. XXXV p. 360. N. Iorga, ***românii de peste Nistru***, p. 27.

119. ***Letop.*** II. p. 27.

120. Nic. Costin, ***Letop.*** II. p. 30 urm.

121. Hurmuzaki, ***Doc.*** Supl. II, vol. III, p. 153, no. LXXIX

122. I. Pan. Halippa, ***Trudii***, vol. III. p. 1–230; cfr. I. Nistor, ***Populaţiunea Basarabiei***, în Arhiva pentru Ştinţe şi Reforma Socială, I, p. 90 urm.

123. Cf. I. Nistor, ***Pomenirea lui Dimitrie Cantemir Voievod***, Anal. Acad. Rom., Ist., Seria III., tom. II. p. 242.

124. G. I. Zavira, în prefaţă la traducerea grecească ***Evenimentelor Cantacuzininilor şi Brîncovenilor***, ed. Sion, operele Principelui D. Cantemir, vol. V., p. VI.

125. I. Neculce, ***Letop.*** II. p. 290. An. Acad. Rom., Ist., XXXVIII., p. 770 urm.

126. ***Histoire des Revolutions de Hongrie***, V, La Haye, 1739, pp. 48 şi 60.

127. Art. Ist. I. 1. p. 83.

128. N. Iorga, ***Studii şi Docum.***, XXI. facsimil.

129. Art. Ist. I. 1. p. 55.

130. Voltaire, ***Historie du Charles XII***, p. 178; ed. germ. p. 146. I. Neculce, ***Letop.*** II, p. 290. Cf. ***Auszug aus dem Tagesbuche des Prinzen Max Emanuel von Würtemberg***, p. 160.

131. Semnalat de D. N. Ciotori în Minerva, 1912; cf. N. Iorga, ***Un ofiţer român în armata lui Carol al XII***, An. Ac. Rom., Ist., XXX, IV, p. 865 urm.

132. Neculce, ***Letop.*** II., p. 335.

133. Anal. Acad. Rom., Ist. ser. III. tom. II., p. 242. cf. Conv. Lit. LVI. nov. 1924, p. 880; Ţara-Noastră, V. no. 45., p. 1430.

134. Hammer, ***Histoire de l'Empire Ottomane***, III, p. 484; cfr. A. D. Xenopol, ***Ist. Rom.***, V. p. 83.

135. N. Iorga, ***Studii și Docum.***, Vi., p.20, 68 și 70.

136. ***Letop.*** II, p. 412.

137. N. Iorga, ***Docum. Callimachi***, II, p. 585, no. 28.

138. N. Iorga, ***Stud. și Docum.***, VI, No. 386, 393, 397, 411, 506, 1660, 1685.

139. Uricarul, ***l. c.***, p. 254 urm.

140. Cîștigîndu-i probabil pentru unirea cu biserica catolică.

141. Z. Arbore, ***Basarabia***, p. 121 urm.

142. I. Stach, ***Die deutschen Kolonien in Südrussland***, Prischib, 1904; A. Klaus, ***Unsere Kolonien***, 1869, (rus) și traducere germană de I. Töws, p. 18 urm.

143. Raportul generalului Barco din ian. 1774, la D. Werenka, ***Bukowina's Aufblühen***, nr. X, p. 70.

144. ***Complecta colecțiune de legi ale imperiului rusesc***, vol. XVIII, anii 1767–1769.

145. ***Compl. Col. de legi ale Imp. Rus.***, vol. XVIII, No. 12,836; Cf. Iustin Frațiman, în Anuarul Soc. Ist. Lit., Chișinău, I, p. 147 urm.

146. Se prea poate ca între emigranți să se fi găsit și ardeleni, întrucît emigrările din Ardeal, în vremea aceea, din motive religioase și sociale, erau în curs. Cf. I. Nistor, ***Emigrările de peste munți***, Anal. Acad. Rom., Ist., XXXVII, p. 857 urm.

147. ***Col. de Legi*** No. 12.836, Frățiman, ***l. c.*** p. 160.

148. ***Compl. Col. de legi***, vol. XVIII, No. 12.836; Iustin Frațiman, l. c. p. 155–157.

149. ***Acte și Doc. priv. la Ist. Renașterei României***, I, p. 132.

150. N. Iorga, ***Acte și Fragm.*** II, p.61. urm.; 69, 70 și 188.

151. Hurmuzaki, ***Docum.***, Supl. I, p. 969.

152. Hurmuzaki, ***Docum.***, VI, p. 61.

153. ***Ibid.*** p. 58; cf. Xenopol, ***Ist. Rom.*** V, p. 164.

154. Zinkeisen, ***Gesch. d. Osman. Reiches***, V, p. 932.

155. ***Acte și Doc., priv. la Ist. Ren. Rom.***, 1., p. 130.

156. Hurmuzaki, ***Docum.***, XIX, No. LVIII a.

157. ***Ibid.*** no. LXXXII.

158. ***Ibid.*** no. XCV.

159. ***Ibid.*** XIX, No. CLIV.

160. ***Ibid.*** no. CLXIX.

161. ***Ibid.*** no. CLXXIII.

162. ***Ibid.*** no. CCLI.

163. ***Ibid.***, no. CCLXVIII.

164. ***Ibid.***, no. CCXXXV, p. 255.

165. A.D. Xenopol, ***Ist. Rom.***, V., p. 269 urm.

166. Hurmuzaki, ***Docum.***, XIX, no. CCCCLII.

167. Iorga, ***Acte și Fragm.*** II, p. 339 și 341.

168. ***Act. și Docum. priv. la Ist. Ren. Rom.*** I., p. 221.

169. Mem. Soc. Ist. și Anat., II., p. 770.

170. ***Ibid.*** IX, p. 319–331, tradusă și publicată de Iustin Frațiman, în An. Soc. Ist. Lit., I, p. 28–42.

171. Guvernatorul de mai tîrziu al Basarabiei.

172. Apolon Skalkoviski, ***Hronologicescoe obrazovanie istorii Novorosiiscago Kraia***, 1730–1825, Odessa, 1838, vol. II, anexa 2. Cf. Frațiman, ***l. c.*** p. 43 urm. și Șt. Berechet, ***Spicuitor în ogor vecin***. Anul I, Fasc. 1–3 București, 1920, p. 59–61. În anexă se reproduce o hartă a oblastiei Oceacovului din 1796. Cf. Leon Casso, ***Rusia la Dunăre***, p. 197.

173. ***Mem. Soc. de Ist. și Antich. din Odesa***, II, p. 666.

174. Hurmuzaki, ***Docum.*** XIX, no. CCCCLII; cfr. no. 591.

175. ***Ibid.*** no. DCCVIII.

176. ***Ibid.*** no. DCCXXV.

177. *Ibid.* no. DCCXXXIII.

178. *Ibid.* XVI, no. 1613, p. 666. Despre coloniile grecești, sîrbești, bulgare și germane, cf. Hurmuzaki, *Docum.*, XVI, no. 1765, 1769, 1777, 1783, 1798 și 2074, pp. 861, 865, 876, 969, 1119.

179. An. Soc. de Ist. și Ant. II, p. 140–210; cfr. I. Frațiman, *l. c.* p. 56–58.

180. I. Frațiman, *l. c.* p. 56–58.

181. Hurmuzaki, *Docum.*, XVI, no. 1613, p. 666; no. 1765, p. 64; no. 1769, p. 865; no. 1777, p. 871; no. 1783, p. 876; no. 1898, p. 969.

182. I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 129 urm.

183. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, I. p. 312 urm. Cfr. Iust. Franțiman, *Mitropolia de Brăila sau de Proilavia*, în Buletinul Soc. Ist. Lit. „B.P. Hașdeu" din Chișinău, I. p. 5 urm.

184. Melchisedec, *l. c.* și Frațiman, *l. c.* p. 9.

185. A. G. Lebedințev, *Ucraina-Hanului*, retipărită în Memoriile Societății Istorice și de Antichități din Odesa, vol. XXXI. p. I. urm. Lucrarea lui Lebendințev cuprinde gramote din hirotonie și alte materiale foarte însemnate privitoare la istoria regiunii dintre Nistru și Bug. Cf. *Iustin Frațiman*, *Administrarea bisericească la românii transnistrieni*, în Buletinul Soc. Ist. Lit. B.P. Hasdeu, vol. I. Chișinău, 1921. Ar. Stadnițchi, *Eparhia Proilavo-Ismailului*, în Revista Soc. Istorico-Arheol. Bisericești din Chișinău, XVI, p. 23 urm.

186. Melchisedec, *o. c.*, p. 312 urm.

187. Frațiman, *l. c.*, p. 14.

188. Frațiman, *l. c.*, p. 14.

189. Frațiman, *l. c.*, p. 18.

190. *Ibid.* p. 19.

191. Frațiman, *l. c.*, p. 21.

192. *Ibid.*, p. 22.

193. Mem. Soc. Ist. Arh. din Odessa, IX., p. 291.

194. *Ibid.*, pag. 291.

195. *Ibid.*, p. 292 urm.

196. Cf. I. Frațiman, *l. c.* p. 45–46.

197. Revista Soc. Ist. Arhiol. Biser. din Chișinău, IX, p. 17.

198. T.T. Burada, *o. c.*, Con. Lit. XVII, p. 287.

199. Cîntecul lui Ghelea, Z. Arbore, *Basarabia*, p. 197.

200. N. Costin, *Letop.*, II, p. 22.

201. T. T. Burada, *l. c.* p. 285.

202. Cf. Harea, *l. c.* p. 24.

203. T. T. Burda, *O călătorie în satele moldovenești din gubernia Cherson*, Conv. Lit. XVII, p. 286 și *O călătorie la românii din gubernia Kamenitz-Pod.* în Arhiva, 1906.

204. T. T. Burada, *l. c.* p. 287 urm.

205. *Ibid.* p. 289.

206. T. T. Burada, *l. c.* p. 289.

207. Memor. Soc. de Ist. și Antichități din Odesa, II, p. 140 urm. Cfr. I, Frațiman, *l. c.* p. 46 urm.

208. Mem. Soc. din Odesa, II, I. pag. 217, no. 2.

209. D. Dan, *Protopopul Mihail Strilbițchi* în Candela, 1912.

210. Ștefan Cioban, *Cultura românească în Basarabia*, Chișinău, 1923, p. 33 și 160.

211. *Ibid.* p. 190.

212. Zinkeisen, VI, p. 278; cf. Xenopol, Ist. Rom. V. p. 242.

213. Ștefan Ciobanu, *Cultura română în Basarabia*, p. 109 urm.

214. V. Harea, *l. c.* p. 25 urm.

215. Cfr. I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 341.

216. P. Gârboviceanu, *Românii de peste hotare*, Cernica 1924, p. 17 urm.

217. V. Harea, *l. c.*, p. 27.

218. I. Fraţiman, *l. c.*, p. 59 urm.
219. V. Harea, *l. c.*, p. 28.
220. Cfr. N. Harea, *l. c.*, p. 28; P. Gârboviceanu, *l. c.*, p. 17 urm.
221. Cfr. I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 300 urm.
222. Onisifor Ghibu, *Deşteptarea moldovenilor de peste Nistru*, Chişinău, 1918.
223. Cf. O. Ghibu, *l. c.*, p. 44.
224. *Plugarul Roşu*, no. 7, din 21 aug. 1924.
225. *Ibidem*, oo. 7, din 21 august 1924.
226. Este acelaşi tovărăş Dincescu-Dyk, care în *Izvestia* dio Odesa, numărul din 2 august 1924, semnează un articol plin de atacuri şi invective conta României. Acest „reprezentant al naţiunii moldoveneşti" arată în *Izvestia* din Moscova, din 16 oct. 1924 no. 237/2272, rostul înfiinţării Republicii moldoveneşti.
227. *Plugarul Roşu*, no. 7, din 21 Aug. 1924.
228. *Ibid.*
229. *Plugarul Roşu*, No. 17 din 28 Sept. 1924.
230. *Ibidem.*
231. *Izvestia* din Odesa, No, 1429, din 9 sept. 1924.
232. *Ibidem*, Odesa, No. 1429, 9 sept. 1924.
233. *Ibidem*, No. 239/2274 din 18 oct. 1924.
234. *Ibidem*, Odesa oo. 1425, 4 sept. 1924.
235. *Ibidem*, din 22 august 1924.
236. *Plugarul Roşu*, No. 7 din 21 aug. 1924.
237. *Ibidem*, No. 21, oct. 1924.
238. *Ibidem*, No. 21, oct. 1924.
239. *Ibidem*, No. 21, oct. 1924.
240. *Universul*, no. 272, din 27 nov. 1924.
241. *Ibidem*, no. 258, din 10 oct. 1924.
242. *Izvestia* din Moscova, no. 239/2274, din 18 oct. 1924.
243. Cf. *Neamul Românesc*, XX, No. 25, din 1 februarie 1925.
244. *Izvestia*, Moscova, no. 239/2274, 18 oct. 1924.
245. Radio dio Berlin, din 3 sept. 1924, în *Dimineaţa*, no. 6400, 4 sept. 1924.
246. *Proletariul* din Harcov, no. 258/377 din 11 noiembrie 1924.
247. *Izvestia*, Odesa, 31 Aug. 1924, no. 1422.
248. *Ibidem*, Odesa, no. 1425, 4 sept. 1924.
249. *Ibidem*, Moscova, no. 239/2274, 18 oct. 1924.
250. *Het Bezpismennetz*, no. 14 din 7 sept. 1924.
251. *Plugarul Roşu*, din 21 oct. 1524, Odessa.
252. Cf. *Adevărul*, no. 2474 din 15 sept. 1924.
253. *Ibidem*, No. 2.478, din 20 sept. 1924.
254. *Ibidem*, No. 2.547, din 28 nov. 1924.
255. *Ibid.* No. 12.540, din 21 nov. 1924.
256. *Ibid.* No. 12.540, dio 21 nov. 1924.

[1] Petru Aron a fost Domn al Moldovei de două ori: prima dată între anii 1451–1455, cu unele întreruperi, şi a două oară între anii 1455–1457;

[2] Căsătoria Ilenei sau Olenei, fiica lui Ştefan cel Mare, cu Ivan, fiul şi moştenitorul cneazului Moscovei, Ivan al III-lea (1462–1505), s-a petrecut la 12 ianuarie 1483. Cu prilejul acestei căsătorii se pare că s-a încheiat un tratat de alianţă moldo-rus, care însă nu s-a păstrat.

[3] Campania sultanului Baiazid al II-lea (1481–1512) împotriva Moldovei s-a petrecut în perioada iunie–11 august 1484. La 6 iulie începe asediul cetăţii Chilia, apărată de pîrcălabii Ivanco şi Maxim, iar la 14 iulie, adică după 8 zile, cetatea este cucerită de turci. După această victorie, turcii cuceresc la 5 august 1484 şi Cetatea Albă apărată de pîrcălabii Gherman şi Oană.

[4] Sultanul Soliman Magnificul (1520–1566) care a transformat Ungaria în paşalîc în 1526, făcînd astfel din Viena un prim obiectiv al armatei otomane, şi care spre est a cucerit în 1534, Azerbaigian, Tabriz şi Bagdat, a atacat în august 1538 şi Moldova, cu o armată combinată cu turci, tătari şi poloni. Petru Rareş, Domnul Moldovei, a reuşit să respingă pe tătari la Ştefăneşti şi să încheie o înţelegere cu polonii. Trădat de marii boieri, Petru Rareş se refugiază la 28 sept. 1538 în cetatea Ciceiului, după ce la 15 sept. sultanul Soliman intrase în Suceava.

[5] Ştefan Bathory a devenit Principe al Transilvaniei în anul 1571. La 14 decembrie 1575 a fost ales rege al Poloniei, rămînînd în tron pînă la moartea sa din anul 1583. După anul 1575, Transilvania a fost cîrmuită, în numele lui Ştefan Bathory, de fratele său Cristofor (1576–1581), apoi de fiul acestuia, Sigismund Bathory (1581–1599).

[6] În februarie 1574, Ioan Vodă cel Cumplit, Domn al Moldovei între anii 1572–1574, a refuzat dublarea haraciului cerut de turci şi atunci a cerut sprijinul cazacilor zaporojeni care au sosit în Moldova în luna martie, pentru a participa la lupta de la Jiliştea din 14 aprilie 1574, unde Ioan Vodă a zdrobit o armată turco-munteană.

[7] În toamna anului 1577, cu sprijin căzăcesc, Ioan (Nicoară) Potcoavă pătrunde în Moldova şi-l constrînge pe Petru Şchiopul să se refugieze în Ţara Românească. După victoria de la Docolina din 23 noiembrie 1577, ocupă Iaşii şi se proclamă Domn, fiind în scurt timp alungat. În februarie 1578, în ajutor a sosit fratele său Alexandru sprijinit de alţi cazaci, dar acesta este luat prizoier, în lupta de la Miroslava din 11–12 martie, de oastea moldo-transilvano-turcă. Nicoară Potcoavă a scăpat şi s-a refugiat în Polonia, dar la 16 iunie 1578 a fost decapitat la Lwow.

[8] În lunile iulie–octombrie 1578, cu sprijinul cazacilor, „domnişorii", Petru, Constantin (fiul lui Nicoară Potcoavă) şi un alt Constantin, fiul lui Ştefan Lăcustă (Domn al Moldovei între anii 1538–1540), au încercat să ia domnia Moldovei. În anul 1581, ţăranii din ţinutul Lăpuşnei s-au răsculat nemulţumiţi de impunerea zeciuielii de boi şi au proclamat Domn pe conducătorul lor Lungu, dar au fost zdrobiţi în lupta de la Bolota.. La 26 noiembrie 1587, în lupta de la Ţuţora, Petru Şchiopul a înfrînt pe un pretendent la Domnie care a intrat în Moldova cu ajutor căzăcesc, pe un anume Ivan. Mai tîrziu, în octombrie 1592, Aron Tiranul a înfrînt pe „domnişorul" Petru Cazacul.

[9] Demn de reţinut este faptul că şi istoricii străini îi considerau pe românii transnistrieni ca urmaşi ai geto-dacilor care au locuit acele teritorii pînă la Bug şi mai departe spre Nipru, recunoscîndu-se în acest fel continuitatea românilor şi a strămoşilor lor în acest spaţiu geografic. Fenomenul transhumanţei multimilenare a păstrat vie memoria Genezei românităţii în tot acest răstimp. Migrările românilor din epocile feudală şi modernă, la care se referă I. Nistor, nu sînt altceva decît căutările propriilor origini, deci o manifestare naturală a conştiinţei că acele spaţii le moştenesc din moşi strămoşi. Altfel, este aproape imposibil de explicat de ce numai românii migrează spre acele spaţii, prezenţa altor neamuri cunoscîndu-se abia după apariţia aşezărilor civilizatoare româneşti.

[10] În anul 1596, în cadrul ***Uniunii de la Brest***, ortodocşii din Galiţia, Volinia şi o parte din Bielorusia au recunoscut autoritatea papală, formînd biserica unită. Restul populaţiei ortodoxe care a refuzat unirea cu Roma, se aliază cu disidenţii (protestanţii) şi au format ***Confederaţia de la Vilna***.

[11] Bătălia de la Poltava a avut loc la 8 iulie 1709. Aici Petru cel Mare a zdrobit oastea suedeză condusă de însuşi regele Carol al XII-lea care, înfrînt, s-a refugiat la Tighina.

[12] ***Văzdoagă*** sau ***micşunele ruginite*** (cheiranrthus cheiri) plantă erbacee, bianuală sau perenă, cultivată în scopuri decorative. Are tulpina înaltă, acoperită cu peri bifurcaţi, frunze alungit-lanceolate, flori parfumate de culoare galbenă, galben-auriu, brun-închis, roşu sau violet;

[13] ***Calapăr*** sau ***calomfir*** (chrysanthemum balsamita). Plantă erbacee, perenă, cultivată exclusiv în scopuri ornamentale şi aromatice, în grădini ţărăneşti şi cimitire. Are tulpina catifelată, frunze oval-eliptice, cu marginea crenată, flori galbene grupate în calatidii.

VECHIMEA AŞEZĂRILOR ROMÂNEŞTI DINCOLO DE NISTRU

În ediţia ***institutului de limbă şi cugetare*** de pe lîngă Academia de Ştiinţe din Moscova a apărut de curînd o publicaţie interesantă, privitoare la românii din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.) de dincolo de Nistru. Publicaţia este scrisă în limba rusă sub titlul de ***Studii moldoveneşti***. Autorul publicaţiei este d-l ***M. V. Serghievski***, care, după propriile sale mărturisiri din prefaţă – urmînd pilda precursorul său T.T. Burada [1] – a colindat în anii 1925–1930 satele din Republica Moldovenească în lung şi în lat, pentru a aduna ***Materiale pentru studiul graiurilor moldoveneşti de pe teritoriul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste Ruseşti*** (U.R.S.S.). În călătoriile sale de studii şi cercetări prin Republica Moldovenească, autorul a fost însoţit de ***P.P. Sveşnicov***, directorul Muzeului Noroadelor din Moscova, de studenţii: ***F.P. Ştirbul*** şi ***D.M. Andon***, precum şi de tovarăşii: ***Buciuşcan, Teleuţă şi Chiorul***, cunoscători ai graiului şi folklorului moldovenesc. Materialul adunat astfel a fost dat publicităţii chiar în limba moldovenească sub titlul: ***Moldova. Materialuri statistice***, Balta, 1928.

Întemeindu-se pe acest material, d-l Sergievski încearcă o sinteză lingvistică şi istorică în publicaţia sa: ***Studii Moldoveneşti***, de care am amintit mai sus. Lucrarea cuprinde două părţi distincte: una *lingvistică* şi alta *istorică*. În ceea ce priveşte limba, autorul crede a putea distinge în Moldova Transnistriană două dialecte româneşti: ***unul de Nord şi altul de Sud***, ambele caracterizate prin transformarea offr. tš şi dž şi palatalizarea labialelor f şi v. Şi unele şi altele se transformă în regiunea de la nord în siflante moi ś şi ź, iar în regiunea de sud, în şuerătoare moi ś̌ şi ź̌. Linia de despărţire între ambele graiuri este marcată de cursul rîurilor Iagorlic ce se revarsă în Nistru şi Codîma ce se revarsă în Bug. Rîurile acestea formau din vechime graniţa politică între regatul polono-lituan şi hanul tătăresc din Crimeea, sau mai precis între Podolia şi Ucraina Hanului sau Olatul Oceacovului. Analiza fonetică între ambele dialecte transnistrene arată că între acestea şi limba românească din vechea Moldovă există o strînsă legătură precum admite de altfel şi d-l Sergievski. Asupra dialectelor româneşti de dincolo de Nistru a stăruit mai întîi regretatul Burada în publicaţiile sale menţionate mai

sus. În anexă la studiul său autorul publică 13 ***cîntici şi baladi norodnici***, drept model din graiurile vii ale moldovenilor transnistrieni[2].

Asemănarea graiurilor vorbite dincoace şi dincolo de Nistru, constatată de cercetătorul rus, nu ne surprinde deloc, întrucît ştim că elementul românesc de dincolo de Nistru îşi datoreşte originea sa unui descălecat – al treilea în seria descălecatelor Moldovei, al cetelor de emigranţi români de dincoace de Nistru, care, mînaţi de felurite nevoi, îşi caută o patrie nouă în meleagurile podolice şi în stepele Oceacovului. Şi astfel, pe calea unei colonizări lente, ţărmul stîng al Nistrului şi al afluienţilor săi, umbriţi de sălcii şi crînguri, s-au populat în scurgerea vremurilor cu aşezări moldoveneşti după chipul şi asemănarea aşezărilor de acasă din vechea Moldovă.

Descălecătorii moldoveni atinseră cu vremea şi Bugul, şi, trecînd chiar peste acest fluviu, ei ajunseră pînă la ***Tîrg la Lisaveta*** (Elisabetgrad). Satele româneşti din regiunea dintre Nistru şi Bug se grupează în jurul tîrgului ***Balta,*** [1] capitala Republicii Moldoveneşti, ramificîndu-se de acolo în două direcţiuni: Balta-Iampol şi Balta-Tiraspol. Un alt grup de aşezări româneşti se întinde de-a lungul Bugului, pe ambele maluri, cu centre importante la Novo-Crasnoe, Vosnesensc, Arnautovca, Şerbani şi Vitezevca. Un şir de sate neaoşe moldoveneşti porneşte de la Olviopol şi duce la Elisabetgrad, cu vetre puternice la Siniukin-Brod, Olşanca, Dobrianca, Glodoşi, Vîsca şi Gruscaia, unde, în timpul războiului mondial, refugiaţii din Ardeal şi Bucovina găsiră duioasa ospitalitate moldovenească. La nord-est de această linie se mai găsesc sate moldoveneşti cu centre remarcabile la Novomirgorod, Tîrgoviţa şi Tîrnauca. Avînd în vedere şiragul neîntrerupt de sate moldoveneşti, aşezate pe ambele maluri ale Nistrului, îl putem cu drept cuvînt considera drept fluviu românesc.

D-l Sergievski ne înşiră un număr de 62 sate cu populaţie românească şi anume: 37 în olatul Oceacovului şi 41 în palatinul de la Bračlav. În olatul Oceacovului d-l Sergievski menţionează următoarele 25 sate cu populaţie curat moldovenească şi anume: Ananiev, Buturi, Gură-Multă, Dicusară, Căprior, Valea-Hoţului, Handraburi, Ghiderim, Goiani, Doibani, Dubăsari, Caragaş, Coşniţa, Coşieri, Lunga, Mahala, Mălăeşti, Malovata, Perişori, Rogii, Slobozia, cu numele de familie: Balan, Josean, Codru, Ţăran, Rotar, Sandu, Neta, etc., Speia, Teia, Tocmagea, Tîrnauca, Tocila, Şipca şi Vrabievca. Pe lîngă acestea el mai menţionează încă alte 12 sate, cu nume româneşti dar cu populaţie în parte ucrainizată şi anume: Bîrzula (Barza), Ciobureni (ciob), Bodiulova (Bodiu), Ghinculova (Hîncu), Giugastrovo (Jugastru), Georgeşti, Căpriţa, Nourovca (nour), Piatra, Ursulova, Şepterediuri şi Moldavca[3].

În Podolia numită ***palatinat de Bračlav***, d-l Sergievski menţionează 41 sate cu populaţie moldovenească sau cu nume topinimice româneşti. Populaţie curat moldovenească este arătată în următoarele 18 sate: Botoşani, Bolocea, Vadu-Turcului, Valeadîncă, Găvănos, Harmaţi, Hruşca, Jura, Jujuseni, Culeana, Lăbuşca, Molochis, Mocra, Nestorita, Plopi, Popenchi, Tisculung, Topala şi Cerna. Alte 23 sate cu populaţie ucrainizată trădează originea lor moldovenească prin toponomia lor şi anume: Budei (Budeşti), Haraba, Galambocec, Domniţa, Iftodie, Moşnegi, Pasat, Raculova (Rac), Sarata, Strîmba, Buşteni, Coşar, Lupolovo, Moldovanca, Troiani, Troianca, Balanovca (Balan), Bolohan, Verbca Voloscaia, Jugastra

Cucului, Chetroasa (Pietroasa), Flămînda şi Ianculov (Iancu)[4]. La sfîrşitul lucrării sale, d-l Sergievski publică: ***Izvodul localităţilor cu populaţie moldovenească din cuprinsul Republicii Moldoveneşti, aşa cum se găsesc menţionate în izvoarele istorice***[5]. Izvodul cuprinde 41 nume de sate din olatul Oceacovului şi 20 nume de sate din fosta gubernie a Podoliei, toate cu arătarea datei primei lor menţiuni în izvoarele istorice, între 1736 şi 1795. O listă de localităţi cu populaţie românească din regiunea transnistriană ni s-a păstrat şi de la arhiepiscopul Gavriil Bănulescu, în care, între cele 43 de sate cu populaţie românească, găsim 20 de sate care nu sînt menţionate în lista d-lui Sergievscki, probabil din motivul că acestea nu sînt astăzi cuprinse în graniţele Republicii Moldoveneşti [6]. Se ştie doar că în hotarele Republicii Moldoveneşti nu sînt cuprinse toate aşezările moldoveneşti de dincolo de Nistru. D-l Sergievski, cu ocazia cercetărilor sale pe teren, a rămas de bună seamă surprins de toponomia moldovenească a satelor şi crîngurilor, dîndu-şi silinţa să o identifice cu ajutorul studiilor de toporimie ale d-lui Iorgu Iordan, profesor la Universitatea din Iaşi[7]

După recensămîntul sovietic din 1926 populaţia Republicii Moldoveneşti cu o suprafaţă de 8.134 verste pătrate, circa 9.000 km², se cifra la 572.339 suflete, din care, după d-l Sergievski erau: ucraineni 48,5%, *moldoveni 30,1%,* ruşi 8,5%, Evrei 8,5%, iar restul de 4,4% din populaţie se repartiza asupra nemţilor, bulgarilor, polonilor, ţiganilor, cehilor şi alţii. Datele acestea statistice oficiale sînt interesante prin faptul că din ele desluşim numărul moldovenilor, recunoscut în mod oficial de guvernul sovietic. Or, 30,1% din totalul populaţiei Republicii Moldoveneşti ar reprezenta 172.000 suflete moldoveneşti care vieţuiesc astăzi în Republica Moldovenească transnistriană[8]. În numărul acesta nu sînt însă cuprinşi Moldovenii din afară de hotarele Republicei Moldoveneşti. Nu sînt cuprinşi în această cifră moldovenii din întreg teritoriul fostelor gubernii ale Podoliei, Tauridei şi Ecaterinoslavului, unde, după datele statistice ruseşti antebelice, trăiau şi trăiesc pînă azi zeci de mii de moldoveni. Înglobîndu-i şi pe aceştia în numărul moldovenilor transnistrieni, atunci numărul acestora întrece cu mult cifra dată de d-l Sergievski, precum am arătat la vremea sa în lucrarea mea asupra ***Românilor transnistrieni***, apărută la Cernăuţi[9].

Cunoscînd numărul şi aşezările conaţionalilor noştri de dincolo de Nistru, rămîne să stăruim asupra vechimii aşezării lor acolo, vechime faţă de care d-l Sergievski formulează oarecare nedumeriri. În privinţa originei şi vechimii aşezărilor moldoveneşti dincolo de Nistru, am insistat pe larg în lucrarea mea menţionată mai sus, sprijinindu-mă pe un bogat material istoric ce mi-a stat la îndemînă. Regret însă foarte mult că rezultatele cercetărilor mele n-au avut darul să convingă pe d-l Sergievski asupra vechimii acestor aşezări. Şi totuşi mărturiile istorice, pe care se întemeiază această vechime, sînt destul de convingătoare. Temeiul lor n-a fost clătinat prin nici una din afirmaţiunile d-lui Sergievski, care afară de negaţii formale, nu aduce nici un argument serios contra lor. Or, cu simple învinuiri de ***tendenţiozitate*** nu se pot răsturna adevărurile istorice[10].

Poporul român, ca închegare etnică daco-romană, se distinge de la începuturile sale, faţă de neamurile alogene din jurul său, prin o neobişnuită vitalitate şi putere de expansiune. De pe pământul clasic al Daciei Traiane, el a descălecat dincoace de munţi, atingînd succesiv valea Moldovei şi Sucevei, apoi a

Siretului şi Prutului şi la sfîrşitul veacului al XIV-lea albia Nistrului, pe care, după o declaraţie polonă din 1703, însuşi bunul Dumnezeu ar fi săpat-o ca graniţă a Moldovei[11]. Dar frontiera *politică* de la Nistru n-a împiedicat pe Români de a trece, în scugerea vremurilor, din felurite nevoi peste ea şi a cuprinde pămînturile întinse dincolo de acest fluviu, împingînd hotarul *etnic* al neamului nostru departe spre răsărit, pînă la Bug şi chiar dincolo de acest rîu pînă spre Nipru. Legăturile comerciale cu Polonia, dar mai ales cu Caffa genovezilor din Crîm, dădea prilej moldovenilor să bătătorească mereu *şleahul valahic* din cîmpiile ce se aşterneau între Nistru şi Nipru şi să cunoască oamenii şi împrejurările de acolo[12]. Îmbelşugarea păşunilor transnistriene ademeneau adesea pe păcurarii moldoveni să treacă cu turmele lor dincolo şi să hălăduiască acolo[13]. În timpul frămîntărilor interne din Moldova, pribegii politici treceau Nistrul pentru a găsi adăpost în Podolia sau în Ucraina Hanului. Mulţi dintre ei nu se mai întorceau acasă în Moldova, ci căutau să-şi creeze o nouă patrie dincolo de Nistru, unde vaste terenuri productive ispiteau dragostea de muncă şi dorul de cîştig mai lesnicios al pribegilor moldoveni. La 1455 voievodul Moldovei Petru puse prin surprindere stăpînire pe cetatea genoveză *Illex* sau *Lerici* din limanul Niprului şi o stăpîni cu vitejii săi un timp oarecare, pînă ce căzu sub puterea tătarilor. Aceştia botezară cetatea după limba lor în *Ozù*, româneşte *Vozia*, ruseşte *Oceacov*, după care hiterlandul cetăţii s-a numit *Olatul* de la Oceacov[14]. Informaţii precise asupra pribegilor moldoveni aşezaţi dincolo de Nistru în Podolia deţinem dintr-o adresă a sultanului Soliman-cel-Măreţ trimisă la 1541 regelui polon Sigismund-August. Sultanul se plînge că nişte pribegi *dintre supuşii săi moldoveni*, năvălind în ţară lîngă Cetatea-Albă şi Tighina, au prădat sate, au ucis mulţi oameni, au furat oi şi alte animale, şi-au însuşit mărfuri, pentru a se refugia cu pradă bogată în Ţara-Leşească şi a se aşeza statornic acolo[15]. Supuşii moldoveni, la care sultanul face aluzie, erau oamenii lui Alexandru-Vodă-Cornea, care, încearcă, cu ajutorul polon, să alunge pe Turci din nou înfiinţata raia a Tighinei (Bender). Ei pătrunseră de fapt în raialele de la Bender şi Akkermann şi pricinuiră Turcilor multă stricăciune pentru a fugi apoi cu mare pradă peste Nistru, de unde nu se mai putură întoarce în Moldova, ci se colonizară în Podolia, descălecînd sate moldoveneşti după obiceiul de acasă.

Referindu-mă la această *primă menţiune documentară* asupra aşezării moldovenilor dincolo de Nistru, adăugăm: *Se pare că, cu acest prilej s-au înjghebat satele româneşti Kitrosy, Malojeszty şi Piscolung (Pietrosu, Mălăeşti şi Pisculung)*[16]. D-l Serghievski se ridică contra acestei probabilităţi cu observaţia că pentru ctitorirea satelor menţionate mai sus n-ar exista acte originale; de acord, întru cît nici eu şi nici regretatul Ion Bogdan n-au susţinut asemenea lucru[17]. Nu este însă mai puţin adevărat că în secolul al XVI-lea *existau sate moldoveneşti* dincolo de Nistru, şi Chetrosu, Mălăeşti şi Pisculung puteau fi unele din aceste sate; şi aceasta cu atît mai mult, cu cît Grigore Ureche menţionează în cronica sa de *nişte sate, mai sus de Tighina, pe decindea (de cea parte) de Nistru, care sate erau descălicate pe hotarul leşesc, de turcii ciutaţici şi de moldoveni foarte mulţi, care ieşiseră din ţară de nevoile ce erau în zilele Iancului-Vodă (1579–1582)*[18]. Existenţa acestor sate moldoveneşti este confirmată şi prin o scrisoare a lui Ali-Bei din Tighina, adresată staroştelui din Rîşcov, de care ascultau acele sate. Scrisoarea poartă data de 1582 şi era *redactată în româneşte*, cuprinzînd asigurarea căpeteniei

turceşti *ca să ştiţi d-voastră să nu va hie nici o grijă, nici o teamă de nimica, ce să hiţi foarte cu pace bună de către noi, c-am auzit că vă temeţi. Atîta doară de veţi bănui pre noi, căce c-am mărs de-am lovit* neşte sate *de-am luat cîţiva robi, pentru căce c-au fost vina lor, căce c-au prins neşte spahei de-ai noştri; deci pentr-acel lucru s-au făcut aceasta* [19]. Într-o scrrisoare adresată Sultanului, regele polon Ştefan Báthory recunoaşte că regiunile de dincolo de Bug şi Nistru erau populate de o adunătură de oameni compusă din poloni şi litvani, dar şi din moscali şi *moldoveni* [20]. Cum în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, românii transnistrieni sînt menţionaţi şi de alte izvoare contemporane, nu mai poate încape nici o îndoială că în vremea aceea, emigraţia românească dincolo de Nistru făcuse mari progrese [21]. Faptul acesta n-a putut fi contestat nici de d-l Serghievski, care pentru regiunile podolice este silit să admită o colonizare moldovenească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea [22].

În secolul al XVII-lea valuri proaspete de pribegi moldoveni buluceau la vadurile Nistrului pentru a trece în cea parte. Tulburările interne şi asupririle de tot felul mînau populaţia pe calea pribegiei. Pe la mijlocul secolului, elementul românesc transnistrian era destul de numeros şi bine închegat, pentru a putea juca chiar un rol politic şi militar destul de accentuat. Atunci cazacii zaporojeni, chemaţi de Bogdan Hmelnitzki la viaţă independentă, găsiră la românii transnistrieni sprijin efectiv. Un martor ocular, Samuil Kuzewicz din Liov, ***utriusque juris doctor,*** considera pe moldovenii de dincolo de Nistru drept urmaşi ai ***Dacilor,*** cu apreciabile virtuţi militare. La asedierea Liovului ***cohortele de veterani ale Dacilor Transnistrieni*** luptau la centrul liniei de foc, avînd la dreapta pe cazacii lui Hmelnitzki iar la stînga pe tătari din Crîm [23]. La bătălia de la Berestezko din 1651 luară parte şi 4.000 de Daci Transnistrieni [24].

Răzmeriţa Orheienilor sub Hîncu şi Durac aruncă un nou val de pribegi peste Nistru. Nicolae Costin arată că «după înfrîngere, Hîncu, Durac şi căpeteniile celelalte fugiră cu toţii peste Nistru [25]. Un raport din februarie 1672 arată că Hâncul a trecut Nistrul la Rîşcov însoţit de 300 de oameni [26]. Rîşcovul ajunse în proprietatea Ruxandrei, văduva lui Timuş Hmelnitzki. Ea se simţea în văduvia ei foarte bine acolo şi cu toate stăruinţele fratelui ei, Ştefăniţă, ea nu voia să se reîntoarcă în ţară [27]. Diaconul Paul de Alep, vizitînd Rîşcovul, o găsi înconjurată de fecioare romănce şi cazace, delectîdu-se cu cîntecele lor [28]. Mai apoi Rîşcovul trecu în posesia mînăstirii Golia din Iaşi. Costake Jora stăpînea malul stîng al Nistrului unde se înjghebă localitatea Jora după numele său. De la Gligore Miclescu el primi şi satul Dubăsari, iar Movilăul se ridică pe moşia Cantacuzineştilor [29].

La sfîrşitul veacului al XVIII-lea Movilăul ajunsese un însemnat centru cultural. Acolo, ***la tîrgul Movilăului care iaste între hotarul Rusiei şi al Moldovei,*** înfiinţează protopopul Mihai Strilbiţchi o tipografie românească, unde apăru ***Psaltirea proorocului şi împărat David*** [30]. Strilbiţchi îşi mută apoi teascurile la Dubăsari, din care apăru la 1794 «Cealovul Mare cu rînduelі ale bisericii», iar la 1796 ***Psaltirea*** şi ***Istoria lui Alexandru-cel-Mare Machedon*** [31]. Cu ocazia recensămîntului rusesc din 1817, tîrgurile Movilăul şi Rîşcovul sînt arătate ca ţinînd de Soroca [32], ceea ce dovedeşte că tîrgurile acestea rămăseseră din vechime sub influienţa politică moldovenească. Proprietarii Movilăului erau atunci Alexandru şi George Cantacuzino [33].

La Movilău pe Nistru semnă țarul Petru-cel-Mare ucazul, prin care Dimitrie Cantemir primi azil liber în Rusia [34]. G.I. Zavira, traducătorul în grecește a ***Evenimentelor Cantacuzinilor și Brîncovenilor*** susține, în prefața traducerii sale, că țarul ar fi conferit lui Dimitrie Cantemir titlul de ***Principe de Movilău,*** o afirmație care nu s-a adeverit [35].

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea regiunile transnistriene ajunseră sub supremația otomană. Nicolae Costin arată că sultanul Mahomed al IV-lea «începu gînduri înalte asupra creștinilor, că pe atunci turcii erau mai tari, cît lumea se cutremura, că încotro se porneau, nu era să nu biruiască» [36]. Prin tratatul de pace de la Buczacz din 1672, olatul Podoliei ajunse raia turcească, iar hatmanul Ucrainei recunoscu vasalitatea otomană. După moartea lui Iuri Hmelnitzki, hătmănia Ucrainei fu încredințată Voievodului Moldovei Gheorghe Duca, care, după mărturia lui Nicolae Costin, «de atunci a început a se înălța și a se scrie la titlu: «Gospodar zemli Moldavskoi i zemli Ucrainskoi», adică «Domn Țării Moldovei și Ucrainei» [37]. Îndată după instalarea sa în hătmănia Ucrainei, Duca-Vodă au făcut curți lîngă Nemirova, în marginea Nistrului la Țicanovca, împotriva Sorocii», precum relatează cronicarul Ion Neculce [38]. Un alt cronicar al Moldovei, Nicolae Mustea susține că după ce au venit Duca-Vodă la Iași, îndată iar a început a sili pe boieri și pe toată țara și a asupri cu dajdii, *«de fugeau oamenii la Ucraina peste Nistru și nici zlotașii nu puteau să-i oprească, și ziceau oamenii atunci, că Duca-Vodă avea de gînd să lase Moldova* și să meargă să se așeze la Ucraina, și acest lucru era de crezut, că făcuse și curți Duca-Vodă, în Țigănauca pe Nistru și în satul Pecera pe malul Buhului» [39].

Nicolai Costin ne spune că la moșia sa Peștera de pe Bug, Duca-Vodă «a început o gospodărie moldovenească cu stupi, vaci, oi, pluguri de boi, pe la toate tîrgurile de pe acea parte de Nistru, velniți de holircă, de bere și altele, cumpăra miere și domnească ce era, o ducea la Ucraina, de făcea mieduri de vindea» [40].

Din mărturiile cronicarilor noștri aflăm deci, că, pe timpul lui Duca-Vodă, elementul românesc transnistrian, primise un puternic spor etnic din Moldova, care se găsea politicește în ***uniune personală*** cu Ucraina. Constelația aceasta politică a favorizat foarte mult migrația, care era încurajată și patronată de însuși Domnul Moldovei și de boieri. Aceștia, cuprinzînd pămînturi întinse dincolo de Nistru, aveau nevoie de brațe de muncă pentru cultura lor. În condițiile acestea «multă gloată» au trecut Nistrul, pentru a-și dura acolo casă și masă și a contribui cu hărnicia și priceperea ei la ridicarea agriculturii și la înviorarea negoțului. La 1 aprilie 1683, anul asedierii Vienii de către turci, ***șoltuzul din Țigănauca*** împreună cu toți ***căpitanii*** săi, semnau un act de vînzare redactat în ***românește*** [41].

Înfrîngerea turcilor sub zidurile Vienei se resimți curînd și în regiunile transnistriene. Stăpînirea turcească în Podolia și Ucraina se prăbuși subit, îngropînd sub dărîmăturile ei și prestigiul de care Poarta se bucura la cazacii zaporojeni. Prin tratatul de pace de la Carlowitz (1699) olatul Podoliei cu Camenița fu retrocedat Poloniei, iar de-a lungul rîurilor Codîma și Iagorlic se restabili din nou vechea graniță a olatului de Oceacov. Românii din Podolia reintră din nou sub influența polonă, așa că la 1703 palatinul Kievului putu trimite în Maramureș două cohorte de Daci Transnistrieni în ajutorul principelui Francisc Rakoczy. Acesta primi unitățile moldovenești cu mare bucurie și le făgădui să le răsplătească în mod

cuvenit pentru osteneala lor. Aceasta ne-o mărturisește însuși Rakoczy în interesantele sale memorii ce apărură la Haga în 1839[42]. Românii din olatul tătăresc al Oceacovului împărtășiră soarta conaționalilor lor din Bugeacul basarabean. Prezența moldovenilor la Oceacov este adeverită prin mărturii contemporane. Din rîndurile lor recrutase hanul acele cete de luptători neînfricoșați, pe care, după mărturia lui Voltaire, le trimise în ajutorul lui Carol al XII-lea, la Poltava[43].

Pentru grija sufletească a credincioșilor din olaturile turcești și tătărești de la Dunăre și Nistru luă ființă, la sfîrșitul veacului al XVI-lea, episcopia ***Proilaviei*** sau ***Brăilei***[44]. La 1715 izbucnise un conflict de competență între Iorest, episcopul de Huși și Ioanichie, episcopul Proilaviei, conflict care fu aplanat de Nicolai-Vodă Mavrocordat în sensul, că drepturile episcopale ale lui Ioanichie asupra localității Dubăsari, ca situată în afara de granița Moldovei, să fie respectate de vlădica de la Huși[45]. Unul din urmașii lui Ioanichie se intitula pe la 1765 *«Daniil, mitropolit al Proilaviei, Tomarovei, Hotinului, al țărmurilor Dunării și Nistrului și al Ucrainei Hanului»*. De la Daniil ni s-au păstrat mai multe gramote de hirotonie în limba moldovenească. Cu bineuvîntarea sa arhierească s-au sfințit biseriile din Malovata, Mahala, Pogrebu și Denov, toate sate românești din Olatul Oceaovului[46]. În timpul războiului ruso-turc din 1768–1774, se ivi un nou conflict bisericesc între Ioachim episcopul Proilaviei și Inochentie episcopul de Huși, conflict ce se lichidă în folosul lui Ioachim, acesta continuînd să exercite drepturile sale episcopale asupra credincioșilor de dincolo de Nistru[47].

În cursul secolului al XVIII-lea emigrația românească în regiunile transnistriene continua mereu. Un ofițer din armata lui Münnih amintește în memoriile sale că la plecarea oștirii rusești din Moldova, la 1739, toți soldații primiră ordin de a prăda țara și de a lua cu sine oameni și animale. În urma acestei porunci au fost ridicați și duși în Rusia peste 100.000 de moldoveni[48]. Despre nemiloasa robire de oameni din ținutul Hotinului și de pe marginea Cernăuților la porunca lui Münnich amintește și Ion Neculce în cronica sa[49]. Dar pe lîngă ridicările forțate, numeroase familii moldovenești treceau Nistrul din propriul îndemn și cum emigrația moldovenească luase proporții îngrijorătoare, Constantin Vodă Racoviță se simți îndemnat la 1756 să orînduiască o anchetă formală în chestiunea emigraților. ***Am cercetat*** – zice Constantin Vodă în hrisovul său – ***și pentru părțile străine cu care se mărginește țara aceasta, cum și în ce chip se află pentru mulțimea de noroade, și am aflat adevărul că în toate părțile mulțime de noroade se află și moldoveni foarte mulți.... Și s-au pus la cale de s-au trimis acolo la dînșii ca să vie cîțiva dintre dînșii, aice, să se întrebe să cercetăm lucrul acesta, să putem cunoaște adevărul, care s-au și făcut. Și iată au venit aici doi, trei preoți și patru, cinci oameni din cei mai de ispravă și sosîndu-i însuși înaintea Domniei-Mele și a toată boierimea, s-au stricat, s-au dus de aici din pămîntul Moldovei în părțile străine, într-alte țări și lîngă altele au arătat tot temeiul stricăciunii lor, l-au arătat că este din pricina vremelnicei nestări, adecă neștiind și nefiind hotărît ce să dee biruri pe an, și aceasta i-au strămutat de s-au dus în țeri străine, și s-au cunoscut a fi oarecum adevărul***[50]. Pentru a determina pe bejenari să se reîntoarcă, Domnul hotărî să li se asigure, la întoarcere, o scutire de impozite pe șase luni, iar după expirarea acestui termen să intre într-o așezare fiscală regulată și bine stabilită pentru toate bunurile impozabile. ***Și pentru ca să nu aibă vreo călcare sau să-i***

supere vreunul dintre dregători cu gloabe, hotărîm și aceasta ca după ce vor strînge mulți, acești străini să-și aleagă pe vreo unul dintre dînșii care a fi mai cu socoteală, și să se facă judecători între dînșii, să caute pricini ce vor avea mai mici, iar lucruri mai mari ce vor avea, să li se caute judecata cu divanul domnesc [51]. Nu cunoșteam îndeajuns care a fost rezultatul aestor măsuri, știm doar că emigrația continuă și după hrisovul lui Constantin-Vodă, fiind încurajată și prin numeroșii agenți de emigrare, care îndemnau și momeau lumea la emigrare în Rusia pravolsavnică, unde vaste terenuri recucerite de la tătari aștreptau să fie deștelenite și redate culturii. Istoricul rus Kostomarov arată că în anii 1753–1765 polcovnicul Vasile Lupu, zis Zverov, aduna emigrați pentru întărirea rîndurilor cazacilor de la Bug. Zamfir Arbore reproduce în cartea sa despre Basarabia versuri dintr-un cîntec căzăcesc din comuna Cantacuzinovca, care preamărea înfrățirea româno-cazacă [52].

Prin tratatul de pace de la Kuciuc-Kainargi (1774), granița imperiului moscovit se întinse pînă la Bug. Noua achiziție teritorială dintre Nipru și Bug, numită Rusia Nouă, era în bună parte pustie și nelocuită. Pentru punerea ei în valoare era nevoie de brațe de muncă pe care Rusia căuta să le scoată din Moldova. Aliniatul 5 din art. XVI al susmenționatului tratat de pace impunea Porții obligația de a lăsa liberă emigrarea celor ce ar dori să se colonizeze în noile teritorii rusești [53]. Întemeindu-se pe dispozițiile acestui aliniat, rușii încercară să scoată un număr cît mai mare de emigranți români din Moldova pentru colonizarea noilor ținuturi rusești. Agenți ruși, travestiți în călugări sau negustori ambulanți, cutreierau Moldova dintr-un capăt la altul, ademenind populația să emigreze în pămîntul făgăduințelor rusești, unde în exagerările lor curgea lapte și miere [54]. Consulatul rusesc care în urma aceluiași tratat de pace luase ființă la Iași, se străduia din răsputeri să adune *dezertori* pentru Rusia. Sub masca pretinșilor dezertori se ascundeau cetele de moldoveni ce fuseseră cîștigați pentru emigrare. Între aceștia se găseau și *dezertori* din Ardeal și Bucovina, pe care consulatul Austriac din Iași îi reclama pentru sine. În împrejurările acestea boierii începură să-și dea seama că moșiile lor rămîneau în paragină din cauza lipsei de brațe de muncă. Pentru a evita dezastrul, ei reclamau cazurile Principelui, care făgăduia să adopte măsuri pentru stăvilirea emigrației. Maiorul rus Salonski veni în Moldova pentru a se îngriji de transporturile de pretinși dezertori. În scopul acesta el organiză echipe de 80–100 de oameni, pe care îi îmbrăca din cap pînă în picioare în haine rusești, pentru a înșela vigilența divanului domnesc și a-l face să creadă că emigranții ar fi ruși sadea. Astfel echipați, ei defilau pe străzile Iașilor intonînd cîntece rusești. Unii dintre pretinșii dezertori erau căsătoriți, iar nevestele lor făceau încercări disperate pentru a-și împiedica bărbații de a părăsi țara [55]. Salonski se încumetă de a extinde propaganda sa pentru emigrare și asupra Bucovinei. Îndrăzneala aceasta determină pe cancelarul Kaunitz să ridice proteste foarte energice contra ridicării de *dezertori* ruși ***nel cordone austriaco***, întru cît între Austria și Rusia n-ar exista ***alcun cartello per la reciproca restituzione*** [56]. Emigrația românească cuprin-dea între pretinșii ***dezertori*** și elemente ***muntene și transilvănene***. Așa se explică și deosebirile dialectale în graiul transnistrienilor de la nord față de cel de la sud.

Acțiunea de colonizare în regiunile trasnistriene primi un puternic imbold la 1792, cînd, în temeiul tratatului de pace de la Iași, granița Rusiei fu așezată la

Nistru, cuprinzînd Ucraina Hanului sau Olatul Oceacovului dintre Bug şi Nistru. Cu prilejul împărţirii Poloniei din anul următor, Rusia îngloba în graniţele sale şi Podolia de la nord de Iogorlic şi Codîma, astfel că românii şi din acele meleaguri transnistriene ajunseră sub oblăduirea rusească. Noua ***oblastie a Oceacovului*** fu împărţită în patru uezduri sau judeţe cu centrele administrative la Ananiev, Tiraspol, Odesa şi Nicolaev. Dar regiunile dintre Bug şi Nistru, la încorponarea lor în imperiul moscovit, erau foarte puţin populate. Pentru popularea lor, împărăteasa Caterina a II-a porunci prin ucazul de la 27 ianuarie 1792, promulgat îndată după încheierea păcii, ca oblastia dintre Bug şi Nistru să fie în cel mai scurt timp colonizată. În scopul acesta întreaga suprafaţă a regiunii a fost împărţită în loturi pentru ***slobozii de stat*** şi pentru ***slobozii boiereşti***. Arnăuţii şi voluntarii lui Potemkin se bucurau de preferinţi la distribuirea loturilor de colonizare, iar ***boierii moldoveni***, care de voie bună şi cu mare osîrdie s-au făcut supuşi ruşi, ***primiră în dar loturi pentru slobozii***[57]. Ucazul împărătesei şi propaganda rusă pentru emigrare par a fi găsit un puternic răsunet în Moldova, întrucît la 7 iunie 1792 ambasadorul Prusiei din Constantinopol putea raporta la Berlin, că ***locuitorii Moldoveni părăsesc cu duiumul ţara. Ei sînt încurajaţi de guvernul rus să se aşeze dincolo de Nistru. Toată ţara cuprinsă între acest fluviu şi Bug urmînd să fie ridicată la rangul de principat, sub numele de Moldova-Nouă. Se vorbea chiar de aşezarea fostului principe al Moldovei, Alexandru Movrocordat în scaunul noului Principat***[58]. Planul de organizare al noi oblastii cuprindea şi izvoadele cu numele boierilor care primiseră loturi pentru noile slobozii. Între aceştia găsim şi 56 de nume de boieri moldoveni, care primiră terenuri de colonizare într-o extindere de 377.445 deseatine în loturi de 1.500 pînă la 24.000 deseatine. Între boierii împroprietăriţi acolo întîlnim nume simandicoase ca: Rosetti, Cantacuzino, Catargiu, Sturdza, Cananău, Nicoriţă,
Săcară, Măcărăscu, Filodor, Balş, etc.[59]. Boierii împroprietăriţi se grăbiră să atragă colonişti din ţară pe loturile lor ceea ce şi izbutiră, că din cele 41 de state din oblastia Oceacovului, menţionate de d-l Sergievski, 30 se menţionează pentru prima dată numai la 1792[60].

În urma tratatului de pace de la Bucureşti, din 1812, graniţa imperiului moscovit a fost împinsă din nou spre apus pînă la Prut, astfel că Nistrul încetă pentru un secol de a-şi îndeplini vechiul destin al unui rîu de hotar. Cu dispariţia graniţei de la Nistru, românii transnistrieni intrară în strînsă legătură cu fraţii lor din Basarabia, împărtăşind cu ei o soartă comună şi bucurîndu-se împreună cu ei şi de ocrotirea duhovnicească a mitropolitului Gavriil Bănulescu, arhipăstorul nou-înfiinţatei arhiepiscopii a Chişinăului şi Hotinului. Legătura aceasta bisericească între românii cis- şi trasnistrieni a contribuit foarte mult la edificarea sufletească a acestora şi la consolidarea vieţii lor naţionale. Această legătură eparhială a continuat pînă la 1837, cînd luă fiinţă noua arhiepiscopie a Odesei şi Chersonului, care veni să înglobeze pe Trasnistrieni în noile sale graniţe eparhiale[613]. Aceasta însă nu stînjeni deloc contractul economic şi intelectual, ce dăinui neîntrerupt pînă la 1918, cînd graniţa rusească fu împinsă înapoi la Nistru, care deveni din nou rîu de hotar. Conştiinţa naţională la românii transnistrieni era atunci aşa de puternică şi vie, încît nici o prefacere politică n-o mai putea înfrînge. Cînd ***Sfatul Ţării*** de la Chişinău votă mai întîi autonomia Basarabiei şi apoi unirea ei cu ţara-mamă

România, glasul românilor trasnistriei răsună prin rostul unui fruntaş din rîndurile lor, Toma Jalbă, care spunea:

«Dar eu vă întreb, fraţilor, care sînteţi moldoveni, cum ne lăsaţi pe noi moldovenii, cei ce sîntem rupţi din această Basarabie, să trăim pe celălalt mal al Nistrului? Noi rămînem ca şoarecii în gura motanului! Dar să ştiţi, că de ne veţi uita, noi vom săpa malul Nistrului şi vom îndrepta apa dincolo de pămîntul nostru, căci mai bine să-şi schimbe rîul mersul decît să rămînem noi despărţiţi unii de alţii»[12].

În faţa acestei aşa de vii expresii a conştiinţei naţionale moldoveneşti, guvernul Uniunii Republicilor Sovietive Socialiste Ruseşti s-a simţit îndemnat să respecte glasul moldovenilor transnistrieni şi să unească raioanele Rîbniţa, Dubăsari, Tiraspol şi Ananiev într-o ***Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească***, care fiinţează dincolo de Nistru de la 1924 încoace. Populaţia moldovenească din această republică a trezit interesul d-lui M. V. Sergievski, căruia trebuie să-i rămînem recunoscători pentru contribuţiile sale la cunoaşterea trecutului şi graiului conaţionalilor noştri trasnistrieni.

Vechimea aşezărilor moldoveneşti dincolo de Nistru se pierde deci în negurile vremurilor. În seolul al XVI-lea prezenţa lor acolo este bine dovedită prin mărturii narative şi documentare. Aceasta o recunoaşte în parte şi d-l Sergievski. De atunci încoace menţiunea lor devine tot mai frecventă în izvoarele timpului iar caraterizarea organizaţiilor lor militare drept *cohorte de veterani ale Dacilor Transnistrieni, **veteranae Dacorum Transnistrianorum cohortes***, este semnificativă, atît cu privire la originea, cît şi la forţa lor combativă. Extinderea succesivă a graniţei ruseşti pînă la Bug, la Nistru şi în urmă pînă la Prut, a contribuit la sporirea numărului lor. Ideea lui Panin de a crea o ***Moldovă-Nouă*** dincolo de Nistru, a fost realizată numai la 8 octomvrie 1924 de guvernul sovietic sub numirea de ***Republică Moldovenească***, cu vădite scopuri politice, a căror deslușire nu intră în succinta noastră expunere academică. Dar oricare ar fi fost scopurile ce s-au urmărit cu înfiinţarea acestei republici, fiinţa ei constituie totuşi cea mai puternică dovadă pentru existenţa elementului românesc dinolo de Nistru, existenţă recunosută oficial de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste Ruseşti. Această recunoaştere îşi are însă semnificaţia ei în timpul de faţă, cînd problema etnicităţii ocupă un loc de frunte în preocupările diplomaţiei internaţionale.

În faţa acestei situaţii, de fapt şi de drept, credem că, dacă la hotarul Nistrului, din motive etnice s-ar ridica vreodată pretenţii teritoriale, îmbinate cu revizuiri de graniţă, atunci poporul român, bazîndu-se pe numărul cel mai mare al conaţionalilor săi de dincolo de Nistru, va găsi de bună seamă temeiuri etnice destul de puternice, pentru a putea răspunde la asemenea pretenţii cu revendicări similare. Şi aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît neamul nostru n-a rîvnit niciodată la bunul altora, dar a înţeles totodată să-şi apere cu îndîrjire patrimoniul său naţional.

NOTE

1. T. T. Burada, ***O călătorie în satele moldoveneşti din gubernia Cherson***, în *Conv. Lit.*, XVII, pag. 286; idem: ***O călătorie la românii din gubernia Camenitz-Podolsk***, în *Arhiva* din Iaşi pe 1906.
2. M. V. Sergievski, ***Studii Moldoveneşti***, Prilojenie I, p. 68–75.
3. M. V. Sergievschi, ***o.c.***, p. 49–52; cfr. pag. 39.
4. ***Ibidem***, p. 52–54.

5. *Ibidem*, p. 77–79.
6. *An. Soc. Ist. și Ant.*, II, p. 140–210.
7. Iorgu Iordan, ***Rumänische Toponomastik***, I–III. Bonn und Leipzig, 1924–1926; Sergievski, ***o.c.***, 49 urm.
8. M.V. Sergievski, ***o.c.***, p. 25 urm.
9. I. Nistor, ***Românii transnistrieni***. Cernăuți, 1925, p. 6 urm.
10. M.V. Sergievski, ***o.c.***, p. 27.
11. Hurmuzaki-Bogdan, ***Doc. III***, supl. II, p. 293: «Inter nos et Valachiam ipse Deus flumine Tyra dislimitavit».
12. St. Sarnicki, ***Descriptio Poloniae***, la Dlugosz. Ed. Lips., II, col. 1895, 1897, 1923.
13. Hurmuzaki, ***Doc. II***, 1, p. 54 urm.; N. Iorga, ***Chilia și Cetatea Albă***, P. 184; M. Hrševski, ***Ist. Ukr. Russ.***, VII, p. 60.
14. Heyd, ***Geschichte des Levante-Handels***, II, p. 397 urm.; N. Iorga, ***Studii și Documente***, IX, p. 44, nota 5.
15. ***Fontes Hist. Ukr. Russ.***, VIII, Nr. 6, pag. 8 urm.
16. I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel Mare, vol. I, p. 109.
17. M. V. Sergievski ***o. c.***, pag. 30.
18. Grigore Ureche, ***Letopisețe***, I, 236.
19. N. Iorga, ***Studii și Documente***, V, pag. 391.
20. N. Iorga, ***Acte și Fragmente***, I, pag. 25.
21. ***Fontes Hist. Ukr. Russ.***, VIII, Nr. 12 și 13; Hruševski, o.c., VII, p. 62 și 120.
22. M.V. Sergievski, ***o.c.***, pag. 40 urm.
23. S. Kuszewicz, ***Arma Cazacia***, în *Font. Hist. Russ.*, IV, pag. 56. Cf. p. 61 și 158.
24. N. Iorga, ***Acte și Fragmente***, pag. 206.
25. ***Letopisețe***, II, pag. 7.
26. ***Hurmuzaki****-Hodoș*, Doc. XVI, Nr. XXIII, pag. 10.
27. Miron Costin, ***Letop.***, I, p. 267, 290, 368.
28. ***Călătoria lui Macarie***, ed. Cioran, pag. 60; cf. ***Font. Hist. Ukr. Russ.***, XII, Nr. 280 și 284.
29. N. Iorga, ***Studii și Documente***, VI, Nr. 483 și 1069.
30. Șt. Ciobanu, ***Cultura românească în Basarabia***. Chișinău, 1923, p. 33, 160 și 190.
31. ***Ibidem***, pag. 109 urm.
32. I. Nistor, ***Populația Basarabiei***, în *Arhiva pentru Științe și reforme sociale*, I, pag. 90 urm.
33. ***Ibidem***, pag. 90 urm.
34. ***Operele lui Dimitrie Cantemir***, V, pag. V din Prefață, ed. G. Sion. Buc. 1878.
35. *I. Nistor, **Pomenirea lui Dimitrie Cantemir**, în Anal. Acad. Rom. Ist., III, tom. II, pag. 242.*
36. ***Letopiseți***, II, pag. 24.
37. ***Ibidem***, pag. 20.
38. ***Ibidem***, pag. 215 urm.
39. ***Ibidem***, III, pag. 20.
40. ***Ibidem***, II, pag. 22.
41. N. Iorga, ***Ucraina moldovenească***, în *Anal. Acad. Rom. Ist.*, XXXV, pag. 360.
42. ***Histoire des Révolutions de Hongrie***, *V, pp. 48 și 60; La Haye, 1839.*
43. ***Voltaire, Histoire de Charles XII***, pag. 178; cfr. I. Neculce, Letop., II, pag. 290.
44. I. Nistor, ***Istoria Basarabiei***, pag. 129 urm.
45. Melhisedec, ***Cronica Hușilor***, pag. 312.
46. A. G. Lebedințev, ***Uraina Hanului***, în *Mem. So. Ist. și de Antichități din Odesa*, vol. XXXI, pag. I urm. Asupra literaturi vezi; I. Nistor, ***Românii transnistrieni***, pag. 64, nota 2.
47. Melhisedec, ***o. c.***, pag. 312.
48. N. Iorga, ***Studii și Doumente***, VI, pp. 20, 68, 70; cf. Hammer, ***Histoire de l'Empire Ottoman***, III, pag. 484.
49. ***Letop.***, II, pag. 412.
50. *T. Codrescul, Urįcariul, I, pag. 354.*
51. ***Ibidem***, I, pag. 356.
52. Z. Arbore, ***Basarabia***, pag. 121 urm.
53. D. A. Sturdza, ***Acte și Doumente***, I, pag. 132.
54. Hurmuzachi, ***Docum.***, VI, p. 58 și 61.
55. Hurmuzachi-Nistor, ***Doc.***, XIX, I, Nr. CLIII, pag. 169 urm.

56. Hurmuzachi-Nistor, *Doc.*, XIX, I, Nr. CLXXIII, pag. 191; cf. CCLI, pag. 274.
57. Memoriile Soc. Ist. şi de antichităţi din Odesa, II, pag. 770.
58. N. Iorga, *Acte şi Fragmente*, II, p. 339–341.
59. Memoriile Soc. Ist. şi de Antichităţi din Odesa, IX, p. 319–331.
60. M. V. Sergievschi, *o. c.*, pag. 77 urm.
61. I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, pag. 319 urm.
62. I. Nistor, *Românii trasnistrieni*, pag. 78 urm.

[1] Această localitate a fost capitala R.S.S. Moldoveneşti între anii 1924–1928, după care reşedinţa conducătorilor „republicii" s-a mutat la Tiraspol.

ION. I. NISTOR

ASPECTE GEOPOLITICE ȘI CULTURALE DIN TRANSNISTRIA

În studiul meu asupra românilor transnistrieni, apărut la Cernăuți în 1925, am urmărit originea elementului etnic românesc de dincolo de Nistru și pînă în Caucaz. În urma cercetărilor mele de atunci izbutisem să arăt, că așa numita ***Republică Moldovenească*** nu cuprindea în granițele sale decît numai o parte din așezările românești transnistriene [1]. Ea fusese proclamată la 12 octombrie 1924 cu scopul mărturisit de a deveni ***un magnet puternic*** pentru moldovenii dintre Prut și Nistru, ***o suliță*** în coasta Basarabiei românești și ***o permanentă amenințare*** pentru România. Corespondentul din Moscova al ziarului «*Vossische Zeitung*» cu data de 26 octombrie 1924, conchidea că ***Republica Moldovenească, mică pentru moment, urmează să se unească la timpul său cu Basarabia și să formeze cu ea împreună o mare republică sovietică românească în cadrul Uniunii Sovietice Rusești. Acesta este înțelesul noi Republici Moldovenești. Corriere dela Sera*** din Milano constată la 22 septembrie 1924 că ***Republica Moldovenească este menită să devină un stat de rudenie și un centru de atracție pentru Basarabia. Prin crearea ei se tinde în mod evident la zdruncinarea poziției României în Basarabia.*** Ziarul finlandez ***Usi Snomi*** arăta că ***Proclamarea Republicii Moldovenești, nu înseamnă decît un atac al Sovietelor împotriva României, cu scopul vădit de a revoluționa populația basarabeană.*** Pînă și ziarul bulgar ***Demokraticeski Sgodar*** califica, în numărul său din 9 decembrie 1924, proclamarea Republicii Moldovenești drept ***o provocare directă la adresa României.***

Iar cînd la 1936 cercetătorul rus M.V. Serghievski, încearcă în ***Studiile sale Moldovenești*** [2] să conteste vechimea și larga răspîndire a elementului etnic românesc dincolo de Nistru, am considerat de a mea datorie să insist în ședința Academiei din 10 martie 1939, cu date istorice concrete, asupra vechimii conaționalilor noștri acolo și asupra răspîndirii lor în guberniile ***Podolia, Cherson, Taurida și Ecaterinoslav*** sau ***Dniepropetrovsc*** cum se numește astăzi [3].

Evenimentele politice din ultimul timp, în strînsă și organică legătură cu operațiile militare încă în curs, au creat o nouă situație politică dincolo de Nistru. Înaintarea victorioasă a trupelor germano-române pînă la Bug și chiar departe dincolo de acest fluviu pînă la Nipru, Don, și Volga a înlesnit ocuparea militară a întregului teritoriu dintre Nistru și Bug de către trupele române și înjghebarea unui guvernămînt românesc acolo. Prin măsurile acestea de ordin militar și administrativ

s-a ajuns în spaţiul transnistrian la o delimitare concretă pe teren şi la doborîrea unui suport teritorial stabil pentru noua provincie românească numită ***Transnistria***.

Graniţele noului guvernămînt sînt desemnate de însăşi structura geofizică a terenului, care se tinde între cursurile meridionale ale fluviilor ***Nistru şi Bug***, pînă la revărsarea lor în Marea Neagră, prin caracteristicele lor estuare sau limanuri tipice regiunii nordpontice. Graniţa de apus şi de răsărit a Transnistriei este marcată în mod natural de aceste două mari fluvii bogate în vaduri îndemînatice care înlesnesc circulaţia cu ţările vecine. Graniţa de sud atinge ţărmul pontic între limanul Nistrului şi al Bugului. Frontiera Transnistriei spre nord-vest este marcată de cursul rîurilor ***Liadova şi Rov***, dintre care primul se revarsă în Nistru mai sus de Movilău, iar al doilea în Bug, la nord-est de Moviliştea.

Guvernămîntul Transnistriei cuprinde în graniţele sale fluviale bine marcate un areal de aproape 50 000 km². În estimarea aceasta Transnistria ar întrece suprafaţa Basarabiei cu vreo 5000 km², iar în raport cu Bucovina, Transnistria ar apărea de cinci ori mai mare. În împrejurările actuale numărul locuitorilor este greu de stabilit, ţinîndu-se seama de faptul că guvernămîntul Transnistriei se compune din regiuni desprinse din guberniile Podoliei şi Cherson, dar mai ales avîndu-se în vedere recentele deplasări masive de populaţie, consecinţe fatale ale războiului. Totuşi credem că numărul populaţiei poate fi estimat la aproape 3 milioane de suflete. ***Institutul nostru Central de Statistică*** a îndrumat un recensămînt general al populaţiei din Transnistria. În prezent se lucrează la totalizarea rezultatelor adunate pe teren, astfel că în scurtă vreme vom fi în măsură să cunoaştem numărul exact al populaţiei din acest guvernămînt transnistrian.

În privinţa administrativă, teritoriul guvernămîntului Transnistrian a fost împărţit în 13 circumscripţii sau judeţe, cu reşedinţa administraţiei în următoarele localităţi: ***Movilău, Iampol, Tulcin, Râbniţa, Balta, Ananiev, Golta, Tiraspol, Ovidiopol, Odesa, Berezovca şi Oceacov***. Şase din aceste reşedinţe de judeţ se găsesc la Nistru, cinci în părţile Bugului iar două pe litoralul pontiac. Transnistria este străbătută în lungul ei de linia feată Jmeenca-Odesa, cu patru ramificaţii spre Nistru şi anume în punctele ***Movilău, Râbniţa, Tiraspol şi Ovidiopol*** şi cu trei ramificaţii spre Bug şi anume în punctele ***Gulmic, Golta*** şi ***Cantacuzenca***, cu legătură feroviară directă cu Odesa. Reşedinţele din judeţ sînt legate între ele prin drumuri mai mult sau mai puţin carosabile. Lungimea şoselelor propriu zise este foarte redusă. Centre mai importante cu populaţie românească sînt în oraşele ***Tiraspol, Balta*** şi ***Ananiev***. Reşedinţa pasageră a guvernului fostei Republici Moldoveneşti fusese la Bîrzula, Balta şi la urmă la Tiaspol, (Vezi hata Tansnistiei din Anexă cu împărţirea în judeţe).

Din punct de vedere hidografic, Transnistria este străbătută de numeroase rîuri, dintre care unele se varsă în Nistru, altele în Bug, iar cîteva direct în mare. Două din aceste rîuri şi anume ***Iagorlîcul*** şi ***Codîma*** merită o deosebită atenţie din partea cercetătorilor geopolitici. Iagorlîcul izvoreşte din înălţimea de la ***Cornorata***. Mai sus de ***Bîrzula***, străbate satele ***Florea, Mălăeşti*** şi ***Doibani*** şi se varsă în Nistru la localitatea ***Iagorlîc*** mai sus de ***Dubăsari*** în preajma Orheiului. ***Codîma*** izvoreşte la nord-vest de Balta, se îndreaptă spre răsărit şi se varsă în Bug mai sus de ***Golta***. Văile acestor două rîuri împart Transnistria în două, în ***ţara de sus*** şi în ***ţara de jos***, ambele cu dezvoltarea istorică aparte, foarte deosebită una de alta.

Însemnătatea geopolitică a acestor văi rezidă în faptul că ele formau din vechime hotarul dintre ***Podolia*** și ***Olatul Tătăresc de la Oceacov*** sau ***Ucraina Hanului*** cum se mai numea țara de jos a Transnistriei. Țara de sus, ca parte integrantă a Podoliei, a aparținut cu o mică întrerupere Poloniei pînă la a doua dezmembrare a acestei țări în anul 1793. În organizația administrativă a Podoliei, țara de sus a Transnistriei de azi constituia ***ținutul sau voievodatul Brațlaviei***, numit astfel după capitala ***Brațlav***. Jurisdicția bisericească asupra credincioșilor pravoslavnici din acest ținut era exercitată de episcopul ***Brațlavului și al Cameron-Podolului***[4]. Nobilii poloni stăpîneau acolo vaste latifundii, pe care le cultivau prin oamenii adunați din toate părțile, între care și foarte numeroși moldoveni, care, mînați de diferite nevoi și de vremelnicele nestatornicii din Moldova, găseau în regiunile vecine din Podolia larg teren de muncă și de pricopseală. Unul dintre proprietarii cei mai cuprinși în Transnistria podoliană fusese principele Liubomirski, pe ale cărui domenii s-au fundat mai apoi tîrgurile Balta și Dubăsari.

La 1672 Podolia cu capitala Camenița deveni o raia turcească și rămase sub stăpînirea pașalei de la Camenița pînă la 1699, cînd numai în temeiul tratatului de pace de la Carloitz Podolia reveni din nou Poloniei. În vremea aceea supremația turcească se extindea și asupra ***Ucrainei*** de dincolo de Bug pînă la Nipru. Duca-Vodă ajunsese hatman al acelei Ucraine, cu reședința la ***Nemirova***. Faimosul său conac de la ***Peștera***, mai jos de Nemirova, pe Bug, făcea parte din acea Ucraină transburgeană, despărțită de Moldova prin largul cuprins al teritoriului Transnistriei podoliene. Afirmațiile retorice în legătură cu pretinsa stăpînire a lui Duca-Vodă asupra Transnistriei, sînt complet lipsite de temeiurile istorice. Duca-Vodă n-avea decît drum liber prin guvernămîntul Transnistriei de astăzi spre Ucraina, unde fusese rînduit hatman de către turci, iar această liberă trecere era garantată prin faptul că și Podolia se găsea atunci sub supremația sultanului[5]. Harta inginerului Rigelman din 1785, țara de sus a guvernămîntului Transnistriei apare sub numele de ***Podolia Turcească***[6], (vezi extrasul din acea hartă în Anexa Nr. 2).

Cu totul altfel ni se înfățișează trecutul geopolitic al țării de jos din guvernămîntul Transnistriei. Aceasta formează un pătrat hidrografic flancat la apus și la răsărit de fluviile Nistru și Bug, la miazănoapte de rîurile Iagorlîc și Cadîma, iar la miazăzi de litoralul pontic. Regiunea aceasta ajunsese încă de pe la mijlocul secolului al XIII-lea sub stăpînirea *tătarilor nogai* și rămase sub această stăpînire pînă la anul 1792, cînd ea, prin tratatului ruso-turc de la ***Iași***, fu încorporată imperiului moscovit. Îndelungata supremație tătară a imprimat toponomiei acestui teritoriu un caracter străin, tătar. Rîurile care-l parcurg de la nord spre sud poartă pînă astăzi nume tătare ca ***Culalnicul Mare***, ***Mic*** și de ***Mijloc*** care se unesc în limanurile ***Cuialnic*** și ***Hagi-Bei*** cu faimoasele lor nămoluri tămăduitoare.

Nume tătar păstrează pînă astăzi ***Agialîcul Mare*** și ***Mic***, deopotrivă cu ***Tiligul***, ale cărui ape se pierd în limanul cu același nume, lung de zeci de km; rîurile ***Iasîc***, ***Bierezan***, ***Turugan*** și ***Ianciorac*** se unesc cîteși patru în limanul de la Bierezan. In mlaștinile Nistrului, mai sus de liman, se revarsă apele ***Cuciurganului***. La granița de răsărit, Bugul primește apele ***Bacșalului***, ***Sertalei*** și ***Ciceclelei***, toate nume tătărești, ce s-au păstrat pînă în ziua de astăzi neschimbate. Tătară este și toponomia puținelor localități care s-au mai păstrat din acea vreme, ca ***Hagi-Dére*** pentru Ovidiopol, ***Hagi-Bei*** pentru Odesa și ***Uzù***, moldovenește ***Vozia*** pentru

Oceacov, toate pe litoralul pontic. În interior vechea toponomie tătară s-a mai păstrat doar în numele localităților ***Tuzla, Cuciurub, Cuciubei, Beicuș, Ianciocrac, Buiolic, Calacleia, Cebruc, Caragas, Buialîc, Iagorlîc, Ciceclia, Taslîc*** ș. a.

Țara aceasta de jos a Transnistriei forma o provincie sau un *olat* al hanatului tătăresc din Crimeea cu reședința la ***Bachcisari*** la nord de Sevastopol. Față de turci hanul tătarilor se găsea în același raport de vasalitate ca și voievozii Moldovei, Țării Românești și ai Daciei Transilvănene. După reședința locțiitorului sau ***caimacamului*** hănesc cu rang de seraschier de la ***Uzu*** sau ***Vozia,*** numită mai apoi Oceacov, olatul acesta de graniță a hanului s-a numit ***Olatzul de la Oceacov*** sau mai tîrziu ***Ucraina Hanului.***

Apărarea acestui olat era încredințată seminției sau ***hoardei Edissan,*** (vezi harta Transnistriei la 1789, anexa Nr. 3). Căpeteniile hoardei, care se compunea din cete sau ***drîmbe*** se numeau ***bei*** și ***mîrzaci.*** Aceștia se împărțiseră în stăpînirea vastului teritoriu de stepă, unde pășteau nenumăratele lor turme de oi, cirezi de bovine, herghelii de cai aproape sălbatici și chiar turme de cămile și dromaderi. Conacurile lor se numeau ***cîsle*** sau ***auluri,*** care primeau de regulă numele proprietarilor lor. Posesiuni întinse în Transnistria aveau și căpeteniile hoardelor ***Orac, Orum-Beg*** și ***Ismail-Canessi,*** care pe timpul lui Alexandru-Vodă Lăpușneanul cuprinseră și ***stepele Bugeacului*** de dincoace de Nistru, unde se războiau mereu cu moldovenii din Codrul Tigheciului.

Olatul tătăresc din Bugeac apare în harta lui Reicherstorf din 1541 sub numele de ***Basarabia.*** Nouă și surprinzătoare este vestea pe care ne-o dă căpitanul austriac Lauterer în ***Jurnalul călătoriei sale pe uscat de la Cherson la Viena prin Rusia-Nouă, Basarabia și Moldova,*** din toamna anului 1782. Căpitanul Lauterer întreprinsese în vara anului 1782 o călătorie de informații militare și comerciale la Cherson, probabil din ordinul casei comerciale ***Willeshofen et Comp.*** care încerca tocmai atunci să pătrundă în comerțul pontic. În călătoria sa Lauterer era însoțit de Olivieri reprezentantul acestei firma vieneze care trimisese în 1782 un vapor cu mărfuri la Galați[7]. Este probabil ca Lauterer să fi ajuns pe mare la Cherson. De acolo el se reîntoarse la Viena pe uscat, prezentînd autorităților, în serviciul cărora se afla, un raport amănunțit asupra călătoriei sale prin Transnistria, ***pe care el o numește Basarabia*** și prin Moldova[8].

Căpitanul Lauterer porni la 28 octombrie 1782 din Cherson, străbătu distanța dintre Nipru și Ingul și ajunsese a doua zi în localitatea ***Polocica*** pe Ingul, situată în ***Rusia-Nouă,*** că așa se numea de la anul 1774 încoace vechea Ucraină dintre Bug și Nipru, ajunsă sub supremația țaristă prin dispozițiile tratatului de pace de la Kuciuc-Kainargi. La Polocica drumul se bifurca, o linie ducea spre ***Elisabetgrand,*** iar alta ducea de-a lungul Bugului la ***Olviopol.*** În calea sa spre Olviopol căpitanul Lauterer poposea adeseori pe la înjghebările primitive ale unor veterani zaporojeni care fuseseră colonizați în Noua-Rusie și care aveau în proprietatea lor mari cirezi de bovine și herghelii de cai, numărînd pînă la 3.000 de capete. Traversînd văile rîurilor ***Granacleia*** și ***Ieloneț,*** Lauterer nu întîlni în acea vastă regiune decît o singură familie de polonezi care sălășluiau într-un bordei săpat în pămînt. Pornind de acolo el ajunsese la rîul ***Mertva-Vodă,*** unde găsi o moară mînată de apă. De acolo el se îndreptă spre Bug la localitatea ***Constantinovca,*** unde nu găsi decît 4 veterani colonizați de ruși care, pe lîngă loturi de cultură ce le fuseseră puse la

îndemînă de statul rusesc, ei mai primiră şi o pereche de boi, un cal şi o vacă pentru nevoile gospodăriei lor. Pe lîngă plugărie noii colonişti se mai îndeletniceau şi cu pescuitul în apele Bugului. De acolo, călătorii, înaintînd spre nord, poposiră în satul ***Michea*** sau ***Maghia*** pe Bug, proprietatea contelui ***Tekely***, sat descălecat de curînd de veterani şi ţărani. Locuitorii acestui sat trăiau din vînatul peştelui din Bug, pe care-l vindeau în Polonia. Profitul îl împărţeau supuşii ruşi şi turci între ei, fiindcă Bugul forma graniţă între aceste două ţări. Tot acolo apele Bugului care cădeau în cascade, mînau şi mai multe mori de apă pentru măcinatul grînelor dar şi pentru bătutul pănurilor de lînă în piuă. După alte şase ceasuri de drum căpitanul Lauterer ajunse în faptul serii la ***Olviopol***, o localitate descălecată numai cu patru ani în urmă la confluenţa ***Siniuchei*** cu Bugul, la un punct unde se atingeau graniţele Rusiei, Turciei şi Poloniei. La acest ***triplex confinium*** comandantul staţiei de poştă era maiorul ***Bulevici-Constantinovici din Semlin***, pentru care Lauterer avea o scrisoare de recomandare, graţie căreia el şi tovarăşii săi de drum primiră fără nici o greutate caii de postă pentru continuarea călătoriei la Iaşi. Căpitanul Bulevici, fiul lui Constantin din Semlin, era fără îndoială una din căpeteniile sîrbilor din Bacica şi Banat care emigraseră de curînd în ***Serbia Nouă*** de dincolo de Bug. Între aceştia se găseau şi numeroase cete de români bănăţeni, care găsiseră acolo o nouă patrie, contribuind astfel la sporirea numărului elementului etnic românesc răspîndit asupra acestor largi meleaguri. Tot acolo se găsea şi o veche cetăţuie numită ***Orel***, adică pajură, care era ocupată de un pluton de infanterie sub comanda unui locotenent-colonel rus. Albia Bugului este la punctul acesta stîncoasă, astfel că apa cade în cascade, împiedecînd navigaţia, care nu urca mai sus de aceste praguri. În faţa Olviopolului, pe malul opus al Bugului, în Podolia, fusese descălecată de asemenea numai de curînd localitatea ***Bugapol***, adică cetatea Bugului, proprietatea prinţului Liubomirski. Mai jos de gura Codîmei se găsea pe teritoriul Hanului vechea localitate tătărească ***Olt***, în faţa Bugopolului şi a Olviopolului. Pe harta de la 1789 se găseşte însemnată în colţul dintre Codîma şi Bug cetatea Tatar-Orel, adică vulturul tătar, care pare să fie identică cu localitatea ***Olt*** menţionată de Lauterer azi ***Golta***, capitala judeţului cu acelaşi nume. În baza acestei mărturii credem că o rectificare a numelui ***Golta*** în ***Olt*** se impune. (Vezi harta Transnistriei).

Dar ceea ce pare mai interesant în jurnalul lui Lauterer este afirmaţia sa, că această localitate tătărească se găsea în ***Basarabia*** – von Bogopolje gegenüber dem Bug lieget in *Besarabien* das schon alte türkische Dörfchen *Olt* –. Din titlul jurnalului său de călătorie precum şi din această precisă localizare a satului Olt, rezultă că Lauterer înţelegea sub *Basarabia* olatul tătăresc de la Oceacov sau Ucraina Hanului, deci ţara de jos a Transnistriei de astăzi. O cofundare cu Basarabia bugeţiană pare cu totul exclusă, prin faptul că Lauterer care sosise cu vasul firmei Willeshofen la Galaţi, nu putea ajunge la Cherson decît prin Delta Dunării, o călătorie care îi oferise ocazie suficientă de a cunoaşte împrejurările politice din sudul Basarabiei şi îndeosebi din Bugeac. Aşa fiind nu putem găsi altă explicaţie pentru afirmaţia de mai sus a căpitanului Lauterer decît aceea că olatul tătăresc de la Oceacov se numea şi ***Basarabia*** deopotrivă cu olatul bugeţean de dincoace de Nistru, care, precum am arătat mai sus, apare în hărţile timpului sub numele de Basarabia, cu mult mai înainte ca ruşii să fi extins acest nume asupra

întregului teritoriu moldovenesc dintre Prut şi Nistru. Din relatările căpitanului Lauterer rezultă deci limpede că şi olatul tătăresc de la Oceacov era privit ca o ***Basarabie.*** De altfel faptul acesta este confirmat şi prin harta inginerului Alexandru Rigelman pe care o găsim anexată la lucrarea sa asupra ***Rusiei Mici*** din anii 1785–1786. Pe harta aceasta, pe care o reproducem, olatul Oceacovului sau Ucraina Hanului apare unit cu Bugeacul sub numele de ***Basarabia***[9]. (Vezi extrasul din harta lui Rigelman sub Nr. 4). În legătură cu năvălirile tătăreşti din Basarabia transnistriană s-a numit probabil şi vadul de la Ostrog din Volhînia după Sarnicki ***brod basarabski*** adică vadul basarabean[10].

În jurul acestui triplex confinium Olviopol–Bugopol–Olt duceau poduri plutitoare peste Bug în toate direcţiile spre Polonia, Rusia şi Turcia. Lauterer arată că peste aceste poduri plutitoare se exportau din Polonia la Oceacov făină, fructe şi grăsime. La Cherson pe lîngă produsele de mai sus se mai vindeau mari cantităţi de votcă sau vinars şi de lemn de construcţie. În schimb se importa în Polonia sare de la litoralul pontic.

Pornind din Olt, Lauterer îşi continuă călătoria de-a-lungul ţărmului drept al Codîmei pe teritoriul olatului tătăresc, atingînd localităţile ***Podul de Piatră–Kameni–Most–Holmul Peralita*** şi ***Andriaşec*** pentru a ajunge la ***Balta,*** care se ridica în jurul conacului boieresc al prinţului Alexandru Liubomirski. De la Balta, Lauterer îşi continuă drumul pe Iagorlîc în jos, unde, atingînd localitatea ***Staurova*** ajunse seara la localitatea turcească ***Dubăsari*** numită astfel după îndeletnicirea locuitorilor cu aşezarea de ***dubase,*** adică de luntre, care mijloceau trecerea peste Nistru în Moldova. Lauterer găsi regiunea de graniţă de la Olviopol la Dubăsari, nisipoasă şi lipsită de lemn. Numai dincoace de Balta el trecu printr-o dumbravă de stejari. Die Gegend von Olviopol bis hieher ist meist sandig und kahl ohne Holz, nur hinter Balta passieret man ein kurzes mit eichenen Gesträuchen bewaschsenes Gebirg .

După trecerea Nistrului la Dubăsari, Lauterer îşi continuă călătoria prin ***Budeşti*** la ***Chişinău,*** pe care ni-l înfăţişează ca pe un tîrg de comerţ destul de mare – eine ziemlich grosse Handelstadt –. Pe drumul dintre Budeşti şi ***Călăraşi*** (Boridko) el întîlni 15 care trase de cîte 4 boi, care se întorceau goale de la Galaţi, unde transportaseră cereale. Carele făcuseră drumul acesta în curs de 5 săptămîni şi anume 2 săptămîni la dus, 2 la descărcat la Galaţi şi o săptămînă la întors. Străbătînd prin Codrul Bîcului, Lauterer ajunse la ***Rezina*** unde trecu Prutul pentru a lua drumul la ***Iaşi,*** capitala Moldovei, care îi păru foarte mare, aşezată pe înălţimi armonioase, împodobite cu numeroase mînăstiri şi biserici. În oraş el văzu multe case de zid şi palate frumoase pentru boieri şi pentru slujbaşii curţii. El întîlni la Iaşi mulţi meşteşugari germani care aveau acolo o biserică catolică şi alta evanghelică. Tîrgoveţii din Iaşi făceau negoţ mare cu tot felul de mărfuri, producte indigene şi străine. În călătoriile lor de negoţ, comercianţii din Iaşi ajungeau pînă la Debreţin şi pînă la Graz, de unde importau mărfuri diferite. Vestite erau iarmaroacele moldoveneşti care erau frecventate de mulţi negustori străini.

De la Iaşi căpitanul Lauterer cu însoţitorii săi trecu prin Botoşani la Suceava de unde îşi continuă călătoria prin Cernăuţi, Luov şi Cracovia la Viena. Acolo el ajunse numai la 8 martie 1783. Lauterer a făcut deci drumul de la Cherson la Viena

în intervalul de la 28 octombrie 1782 pînă la 8 martie 1783, deci în timp de 4 luni și jumătate sau de 132 de zile. (Vezi anexa I în care reproducem jurnalul în original).

Nu trecură cinci ani de la călătoria lui Lauterer prin olatul tătăresc din țara de jos a Transnistriei, cînd la 1788 izbucni un nou război între ruși și turci, în urma căruia rușii dobîndiră Oceacovul cu întreg olatul tătăresc dintre Bug și Nistru. Tratatul de pace încheiat la Iași în 1792 puse capăt stăpînirii turco-tătare în Transnistria meridională. Hoardele tătărești se retraseră în Crimeea, iar teritoriul transnistrian evacuat de ele deveni un vast teren de colonizare cu elemente agricole, ademenite acolo de ruși din toate țările vecine și îndeosebi din Moldova. Pămîntul cucerit de la tătari fu împărțit în loturi de 1.500 pînă 24.000 deseatine și atribuit foștilor luptători din oștirea rusească biruitoare, dar și moșierilor ruși, polonezi și moldoveni care doreau să se colonizeze acolo. În izvoadele de colonizare găsim și 56 de nume de boieri moldoveni care primiră terenuri de colonizare într-o extindere de 377.445 de deseatine, ceea ce constituie aproape jumătate din suprafața cultivabilă a Bucovinei [11].

Aceeași politică de colonizare o aplicară rușii și în țara de sus a Transnistriei, în partea podoliană, care fu încorporată imperiului lor cu un an în urmă, adică la 1793. Rușii încercară să sporească numărul moldovenilor în Transnistria, dezvoltînd o vie propagandă în Moldova. Contele Panin preconiza planul de a muta toată populația Moldovei în Transnistria și de a crea acolo o ***Moldovă-Nouă***, sub o blăduirea pravoslavnică a împărătesei Ecaternia [12]. La rîndul lor bolșevicii n-au făcut decît să actualizeze în Transnistria planurile politice ale lui Panin, camuflîndu-se în forma unei efemere Republici Moldovenești. Astfel luară curînd ființă numeroase sate moldovenești în Transnistria. Din 67 de sate menționate de mitropolitul Gavriil Bănulescu, mai bine de jumătate erau locuite exclusiv sau în bună parte de moldoveni [13]. Din cele 41 de sate menționate de Serghievski în oblastia Oceacovului, 30 se pomenesc pentru întîiași dată numai după 1792 [14].

Noua ocîrmuire rusească puse temelia orașelor Odesa, Tiraspol și Ovidiopol din țara de jos pe care o înglobă guberniei Chersonului, cîtă vreme țara de sus continuă a face parte integrantă din gubernia Podoliei. Dintr-un ***Prospect statistic și topografic al provinciilor de sud ale imperiului rusesc*** din anul 1818, care se păstrează în arhivele din Viena aflăm că în acea vreme *Odesa* care se ridicase pe ruinele Hagi-Beiului de odinioară, n-avea decît 5.000 de locuitori, iar *Tiraspolul* este arătat ca o puternică cetate pe țărmul stîng al Nistrului. Prospectul ***inedit din 1818*** cuprinde date prețioase privitoare la situația geopolitică a Rusiei meridionale și de aceea găsim de cuviință de a-l da publicității în anexa a II-a. Și aceasta cu atîta mai vîrtos, cu cît interesul pentru situația geografică și politică din Rusia este astăzi mai viu ca oricînd. Prospectul face parte din lăgămîntul literar al arhiducelui Carol de Habsburg [15].

La marea operă de colonizare a Transnistriei au contribuit pe lîngă elementul românesc și elemente etnice grecești, sîrbești, bulgărești și îndeosebi ***germane***, care au creat numeroase colonii în regiunea din preajma Odesei [16]. Dar cu toate acestea elementul predominant ca număr și vechime era elementul etnic românesc. Cu ocazia împărțirii administrative a olatului cucerit de la tătari în patru județe și anume ***Tiraspol, Ananiev, Odesa*** și ***Nicolaiev***, s-a alcătuit, în temeiul ucazului Ecaterinei din 27 ianuarie 1792 o catagrafie a așezărilor din această regiune cu

numărul locuitorilor şi cu suprafeţele hotarelor săteşti. În *judeţul Tiraspol* erau cuprinse 79 de sate, în care numărul populaţiei varia între 200–600 de suflete bărbaţi şi femei. Satele cu populaţia cea mai numeroasă din acest judeţ erau: ***Dubăsari, Caragaci, Sucleia, Părcani, Mălăieşti, Teia, Speia, Batov, Taşlîc, Coşniţa, Pererita, Delachei, Malovala, Roghi, Goian, Iagorlîc, Doi-bani, Ilia***, ş. a. În judeţul ***Ananiev*** sînt arătate 84 de sate cu hotarele lor, dintre care cele populate de 100–700 de suflete apar localităţile: ***Ananiev, Handrabura, Holmu, Aninoasa, Valea-Hoţului, Balta, Baital*** ş. a. În judeţele ***Odesa*** şi ***Nicolaiev*** catagrafia nici nu mai indică numărul locuitorilor, ci se mărgineşte a arăta vetrele satelor cu suprafeţele loturilor de colonizare [17]. Dacă privim mai de aproape satele cele mai populate din vremea aceea, vedem că mai toate erau ***sate moldoveneşti***, descălecate acolo dinastia dominaţiei tătare. Caracterul românesc al acelor sate este confirmat şi de mitropolitul Gavriil Banulescu şi de curînd de însuşi Serghievski [18]. ***Aşa fiind putem susţine cu drept cuvînt că românii sau moldovenii constituie cel mai vechi element etnic din ţara de jos a Transnistriei. Învăţătura creştinească a acestor moldoveni pe la anul 1765 era încredinţată mitropolitului Daniil al Proilaviei, Tomarovei, Hotinului, al ţărmurilor Dunării şi Nistrului şi al Ucrainei Hanului***, de la care ni s-au păstrat chiar şi trei gramote de hirotonie în ***limba moldovenească***. Cu binecuvîntarea mitropolitului Daniil s-au sfinţit bisericile moldoveneşti de la Malovata, Doroţcoe, Mahala, Pogrebu şi Dencov situate toate în Ucraina Hanului [19]. Îndată după cucerirea acestui olat tătăresc principele *Potemkin* preconiza ideea înfiinţării unei episcopii proprii pentru Transnistria, numită ***Episcopia Oceacovului şi Dubăsarilor***, care să cuprindă pe toţi credincioşii pravoslavnici din oraşele şi satele dintre Bug şi Nistru pînă la Marea Neagră, pentru că ***în acele oraşe şi sate trăiau pe lîngă ciornomorţi şi moldoveni şi poloni aşezaţi acolo***. Pentru demnitatea de episcop al noii eparhii, Potemkin avea în vedere pe arhimandritul ***Iov***, care era ***om blînd şi cucernic şi care cunoştea limba moldovenească şi pe cea polonă*** [20]. Propunerea lui Potemkin avea la temelia ei vechile tradiţii culturale moldoveneşti care se legau de tîrgurile Movilău şi Dubăsari.

Tîrgul ***Movilău*** de pe malul stîng al Nistrului, capitala de astăzi a judeţului cu acelaşi nume din Transnistria, s-a ridicat pe moşia Cantacuzineştilor. Taxele din vama Movilăului curgeau în visteria domnească din Iaşi, iar căpitanul de Soroca îşi avea pe namestnicul său la Movilău. Iarmaroacele de la Movilău erau vestite, iar sorocul lor se ***striga*** din vreme la Iaşi. Administraţia comunală a tîrgului Movilău se face de un şoltuz sfătuit de pîrgari ca şi în tîrgurile moldoveneşti de dincoace de Nistru. La 1740 era şoltuz la Movilău un oarecare ***Burcă*** [21]. Elementul românesc predomina în vremea aceea şi în localităţile vecine de pe malul stîng al Nistrului şi anume la ***Iaruga, Iampol, Silibria*** şi ***Râşcov*** [22]. Un act polonez din 1703 atestă că tîrgurile *Râşcov* şi *Camionca* fuseseră în posesiunea Ruxandei, fica lui Vasile-Vodă Lupu [23]. Arhidiaconul Pavel de Alep avu prilej să viziteze acolo pe văduva lui Timuş Hmelniţki şi să o găsească desfătîndu-se la cîntecele tinerelor moldovence care îi ţineau de urît [24]. Ruxanda găzdui la curtea ei din Rîşcov pe nenorocitul ei părinte Vasile-Vodă, după mazilirea sa [25]. Mai apoi Rîşcovul ajunsese în posesia mînăstirii ***Golia*** din Iaşi, în stăpînirea căreia rămase pînă în primele decenii ale secolului al XIX-lea. În proprietatea boierului moldovean ***Costachi Jora***, se găseau ambele

maluri ale Nistrului. Amintirea lui se păstrează pînă astăzi în numele localităților transnistriene ***Jura*** și ***Jurca*** din preajma ***Vadului Jorăi*** de la Nistru.

Proprietățile lui Jora se întindeau pe Nistru în jos pînă la gura Răutului, unde Nistru se putea trece pe un pod de ***dubase***, adecă de luntre[26]. În preajma unui asemenea pod de dubase s-a înjghebat cu vremea satul și apoi tîrgul ***Dubăsari***, adică a așezărilor de dubase, tîrg pe care Costachi Jora îl dobîndi în 1650 de la Gligore Miclescu. În fruntea tîrgului se găsea ca și la Soroca un căpitan și mai apoi polcovnic moldovean[27]. Prin posesiile acestea straja vadurilor peste Nistru, rînduiala morilor plutitoare pe ***tumbaze***, precum și poliția ambelor maluri ale Nistrului se găseau pînă în prima jumătate a secolului al XIX-lea în seama Moldovei. Tîrgurile Movilău și Rîșcov erau socotite în actele administrative ca făcînd parte din ținutul Soroca. Starea aceasta de fapt a putut fi stabilită cu ocazia primului recensămînt oficial al Basarabiei din 1817. Comisia rusească de recensămînt condusă de sulgerul ***Iordachi Gafencu*** și medelnicerul ***Ioan Strâjescu***, constată în ținutul Soroca 4 tîrguri și anume: Soroca, Bălțile, ***Movilăul*** și ***Rîșcovul***, dintre aceste cele două din urmă se găsesc pe malul stîng al Nistrului în Transnistria de astăzi. Comisia însărcinată cu operațiile de recensămînt numără la Movilău 3 preoți, 1 diacon, 2 diaci, 1 ponomar, 12 boieri și oameni de alte trepte, 1 mazil, 270 gospodari, 51 văduve și 64 burlaci, 14 dughene creștine și armenești; ***Jidovi*** 313, 21 văduve și 19 burlaci. Proprietarii tîrgului erau cnejii Alexandru și Gheorghe Cantacuzino. La Movilău trăiau atunci 419 familii creștine și 352 familii jidovești, la un loc deci 772 familii cu aproximativ 3.860 de suflete[28]. După bătălia nenorocită de la Stănilești din 1711, se va fi întîlnit la Movilău Petru cel Mare și Dumitru-Vodă Cantemir, cu care ocazie țarul să fi semnat ucazul prin care se oferea nefericitul domn al Moldovei și tovarășilor săi de pribegie azil liber în Rusia[29]. Tot acolo țarul să fi oferit lui Dimitrie Cantemir titlul de ***Principe de Movilău***[30].

Aceeași comisie de recensemînt înregistra în 1817 la ***Rîșcov*** 4 preoți, 3 diaconi, 1 ponomar, 2 mazili, 7 ruptași, 119 gospodari, 3 burlaci și 88 familii jidovești, la un loc deci 327 familii sau 1 635 suflete. Proprietatea Rîșcovului era mînăstirea Golia din Iași, care primise această danie din moștenirea Ruxandrei, fiica lui Vasile Lupu, precum s-a amintit mai sus.

Pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea Movilăul nu era numai un însemnat centru comercial, ci și o vatră de învățătură creștinească. Acolo, ***la tîrgul Movilăului, care iaste între hotarul Rusiei și al Moldovei*** înființă protopopul ***Mihail Strilbițchi*** o tipografie moldovenească[31], de sub teascurile căreia ieșiră la 1786 «Psaltirea proorocului și împărat David»», iar la 1796 ***Istoria lui Alexandru cel Mare din Macedonia*** și a lui ***Darie din Persida.*** Pe la începutul secolului al XIX-lea ființă la Movilău o școală sub conducerea unui ***filosof grec***, care era frecventată și de fii de boieri din Basarabia. În 1868 a jucat la Movilău o trupă de teatru românească, o dovadă că elementul românesc de acolo era destul de puternic și dornic de cultură națională[32]. Mai apoi Strilbițchi își mută teascurile de la Movilău la ***Dubăsari*** unde se tipări la 1794 ***Ceaslovul Mare cu multe orînduieli ale bisericii***, iar la 1796 ***Psaltirea.*** Tot la Dubăsari era sediul unei decasterii duhovnicești cu un protoiereu în frunte, care rămase acolo pînă la 1798, cînd sediul dicasteriei fu mutat la Tiraspol.

Căzînd planul lui Potemkin pentru crearea episcopiei Oceacovului şi Dubăsarilor, jurisdicţia bisericească asupra credincioşilor români din Transnistria rămase mai departe în seama mitropolitului din Ecaterinoslav, care în vremea aceea era însuşi ***Gavriil Bănulescu-Bodoni***, astfel că românii transnistrieni se puteau bucura de părinteasca sa protecţie. Într-o gravură ce se păstrează la muzeul societăţii istorico-bisericeşti din Chişinău ***găsim între ctitorii Odesei şi pe mitropolitul Gavriil*** alături de împărăteasa Ecaterina, de ţareviciul Alexandru Pavlovici, de cnejii Suvorov şi Potemkin, de ducele Richelieu ş.a.[33]. Cînd chiriarhul Gavriil ajunse în fruntea nou înfiinţatei ***mitropolii a Chişinăului şi Hotinului***, credincioşii din Transnistria fură încorporaţi noi eparhii şi rămaseră în această legătură duhovnicească pînă la 1837, cînd luă fiinţă noua eparhie a Chersonului şi Tauridei cu reşedinţă mitropolitană la Odesa. Supunerea transnistrienilor sub jurisdicţia mitropolitului Basarabiei fusese cerută şi înfăptuită de mitropolitul Gavriil cu motivarea ***că stepele Oceacovului ca şi Basarabia erau locuite de români, greci, bulgari precum şi de colonişti de diferite naţiuni, iar ruşi erau foarte puţini***[34]. Constatarea aceasta din partea unui cunoscător aşa de bun al oamenilor şi împrejurărilor din Transnistria, cum era chiriarhul Gavriil Bănulescu, aruncă o lumină foarte vie asupra situaţiei etnice de acolo. Ruşi propriu zişi nu se găseau în noua gubernie transnistriană, decît în oştire, în cler şi în tagma cinovnicilor. Populaţia cea mai veche se compunea acolo din moldoveni, al căror număr sporise foarte mult în urma politicii de colonizare a împărătesei Caterina a II-a.

Numai în ţara de sus a Transnistriei, în regiunea ce fusese desprinsă din Podolia, se găseau mase mai compacte de ruteni sau ucraineni cum se numesc ei astăzi. Administraţia şi limba rusă s-au impus aci pe cale oficială numai în cursul secolului al XIX-lea. Astfel vedem că administraţia românească de astăzi din Transnistria se poate rezema pe vechi temeiuri etnice, politice şi culturale moldoveneşti care merită să fie scoase la iveală. În condiţiile acestea politice şi sociale nu trebuie să ne mire lipsa aproape totală de informaţii narative sau documentare cu privire la conaţionalii noştri din Transnistria în timpul stăpînirii ţariste. Dar golul acesta în istoria românilor transnistrieni este umplut cu prisosinţă prin bogăţia informaţiunilor ce se desprind din folklorul lor aşa de variat. Datinele şi obiceiurile lor la naştere, nuntă şi înmormîntare sînt identice cu cele ale fraţilor lor de dincoace de Nistru. Baladele şi cîntecele lor bătrîneşti, ghicitorile, descîntecele şi colindele nu se deosebesc deloc de cele din Basarabia, Moldova şi Bucovina, precum a arătat de curînd d-l N. P. Smochină, în colecţia de literatură populară a românilor de peste Nistru. În comoara acestei bogate literaturi se oglindeşte întreaga lor viaţă cu îndeletnicirile lor obişnuite, cu toate durerile şi bucuriile lor.

Îndeletnicirile principale ale moldovenilor transnistrieni stau în strînsă legătură cu ***plugăria şi creşterea*** vitelor. Zice doară un cîntec transnistrian:

«Bădiţa tot ara,
Iar leliţa boronea,
Şi grîu mîndru răsăria»[35]

Un alt cîntec auzit mai anii trecuţi la Camenca, de Serghievski, zice:

«Pe cel pisc în arătură
Şuieră un voinic din gură
Caut la jug, *boii* nu-s
Da ce ni trebuie nouă boi
Dacă sîntem amîndoi?
Ne-a dat tata *doi viţei*
Şi i-om creşte şi-or fi boi»[36].

Sau

«La oi, la oi, măi ciobane,
Nu la fete supărete,
Ca fetele te-or maguli,
Dar oile s-or prăpădi»[37].

Pe lîngă grîu ei cultivă şi secară, zice doară cîntecul popular:

«Taci, puicuţă, nu ofta
Că eu pe tine te-oi lua
Cînd a creşte secara-n tindă
Şi-a bate cu spicu-n grindă»[38].

Iar cît priveşte creşterea vitelor, cîntecul zice:

Doare-mă Doamne, mîinile
Mîinile şi spatele,
De boi tineri juguind
Şi care tretini învăţînd[39]

Cîntecele lor populare ne dau cele mai bune informaţiuni aupra poporului şi asupra caselor în care trăiesc. Zice doar cîntecul:

«Cînd eram în tinereţi
Purtam *cuşmă de miel creţi*
Avean cal de înşeuat
Şi vreo trei leliţe în sat»[40]

În alt cîntec nevasta tînără se plînge:

«Mi-am bătut o cărăuşă
Pîn-la măiculiţa-n uşă
Dar duşmanii au sărit
Şi cărăuşa mi-au îngrădit
Nici cu pari, nici cu nuiele
Da tot cu vorbe rele»[41]

Sau

> «Colindătorii care umblă pe la «curţile»
> Cu stuh acoperite
> Cu lut lipite»[42]

De aleasa inimii «frumoasă ca zinele», flăcăul lăsîndu-se «fărmăcat».

> «El de mînă cînd a luat-o
> La biserică a dus-o
> La icoane s-a închinat
> Cu părinţii s-au iertat
> Şi cu părinţi şi cu surori
> Şi cu noi colindători»[43]

Sau

> «De însurat m-aş însura
> De urîtă n-aş lua,
> Eu am fost un blăstămat
> Pe părinţi n-am ascultat
> Şi-am luat urîta-n sat»[44].

Românii transnistrieni cultivă grîu, secară, ovăz, mei, păpuşoi, in şi cînepă. Ei au introdus în regiunile transnistriene cultura viţei de vie şi a viermilor de mătase[45]. Zice doară cîntecul:

> «Printre vii, printre livezi,
> Ian vin, maică, de mă vezi»[46]

Cu privire la viticultură un cîntec transnistrian zice:

> «Cînd s-ar face via-n casă
> Aş lega-o cu mătasă;
> Cînd s-ar face via-n pat
> Aş lega-o cu bumbac;
> Cînd s-ar face pe cuptor,
> Aş lega-o cu fuior.
> *Călcăm viţa cu chiciorul*
> *Şi bem vinul cu ulciorul*
> Bunu-i vinul de băut
> Cu omul cel cunoscut,
> Dar cu omul cel tiran
> Se face vinul amar.
> Poftim vin de mai cinsteşte
> Ca la noi cinste mai este;
> Poftim de închină tot,
> Că mai este în poloboc»[47]

În jurul caselor lor, se găsesc pomete ca în Moldova. Moldoveanul ține mult la umbra răcoritoare a pomilor fructiferi din grădina sa. Casele sînt construite după modelul caselor moldovenești cu ***prispă*** și ***cerdacuri*** împrejur. Casele sînt văruite sau muruite cu humă. În jurul ferestilor dinafară se găsesc ornamentații în diferite culori. În interiorul casei se găsește tradiționalul ***cuptor***, în jurul pereților din interior sînt lăiți acoperite cu lăicere. La căpătîiul patului este așezată ***lada cu zestre***. La grindă și după icoane se văd mănunchiuri de busioc, de văzdoage și de calapăr. Fetele își împodobesc cosița cu flori de cîmp; flăcăii poartă și ei pe alocurea flori la pălărie[48]. Cîntecele lor încep cu frunză-verde, iar jocurile lor sînt ***hora, brîul, corăbiască*** ș. a. Și ei cred în descîntece, vrăji și farmece, iar poveștile lor amintesc de feți-frumoși în luptă cu zmei și cu balauri pentru eliberarea Cosinzenei. Limba vorbită de ei păstrează aceleași forme și pronunțări dialectale, ca și la frații lor din Moldova cu abrevierile caracteristice ***măi Gio, măi Vasî, măi Ioa, în loc de măi Gheorghe, măi Vasile, măi Ioane***. Ei umblă cu plugușorul de Sf. Vasile, iar colindele lor de Crăciun încep cu florile dalbe și Ler-Doamne. La nunți intervin tradiționalii pețitori și conacari, iar scripcarii și cobzarii fac să răsune duiosul ***Taci mirasă, nu mai plînge***[49].

Bisericile erau clădite din lemn și acoperite pe alocuri încă cu stuf. Mai rare erau construcțiile de piatră. Ca ctitori apar și în Moldova proprietarii satelor, ca ***Maxim Ciorbă*** în comuna Maximeanca, numită după numele său de botez, ca negustorul Nicolai Hagiul în Noul-Mirgorod, ca ***Emilian Suceveanul*** în Andreevca sau Andreiești, ca ***Hîrjău*** în Harjauca, ***Moise Ducinschi*** în suburbia ***Moldovanca*** din Odesa, numită astfel după moldovenii care trăiau acolo. Biserica din Alexandreni (Alexandrovca) s-a zidit ***după dorința și cererea nobililor și locuitorilor de neam moldoveni care trăiau acolo încă de pe vremea turcilor***[50]. Bisericile sînt închinate Adormirii Maicii Domnului, Sfintei Treimi, Pogorîrii Sf. Duh, Nașterii Maicii Domnului, Acoperemîntul Maicei Domnului, Sfinților Arhangheli Mihail și Gavrilă, Sf. Nicolai, Sf. Gheorhe, S-ta Paraschiva, Sf. Ioan, S-ta Varvara, Sf. Ilie, Sf Arsenie, Sf. Adrian și Natalia, Sf. Iosif, Sf. Alexandru, Sf. Dumitru, etc. La ***Roghi*** lîngă Tiraspol și la ***Paștel*** lîngă Ananiev se aflau ***schituri***, unde slujba se făcea în.românește și rusește[51].

Pe lîngă ocupațiunile lor agricole, românii transnistrieni se mai îndeletniceau și cu cărăușia. Cîntecul popular zice:

> «Și a încărcat badea douăsprezece cară
> Cu pohoară
> Și s-a dus la Nistru la moară»

Alt cîntec zice:

> «Badea acasă a alergat
> Un cal graur a luat
> Pe dînsul s-a aruncat
> La tîrg la ***Liaveta*** a plecat»[52]

Pentru drumeție se simțea nevoia de fîntîni și de poduri. De aceea se lăuda faptele viteazului care:

«Fîntîni bune au făcut
Cu apă bună de băut;

iar

Pe la gloduri,
Făcut-au poduri»[53]

De asemenea arată balada locală:

«De la Nestru pînă-n Crîm
Din Bugeac și pînă-n mare
Sînt tocmai patru hotare»[54]

Nu lipsesc nici aluzii la solidaritatea etnică românească, ca bunăoară în versurile auzite la Rîbnița din gura unui moșeang de 70 de ani:

«Frunzișoară, lojioară,
Să strîng, frații gramagioară
La Nestru, la mărgioară»[55].

Semnificative sînt versurile apocaliptice culese de Burada din gura unor bătrîni din comuna *Iasca*, *versuri* prevestitoare ale prăpădului bolșevic de astăzi:

«Mult stau, Doamne, și gîndesc,
Să te-ntreb să îndrăznesc,
Cînd a fi veacul de-apoi,
Cînd s-a mîntui lumea cu noi,
Sfîrșenia pămîntului,
Întunecimea soarelui?.
Cu bun dreptul spune-voi
Cînd va fi veacul de-apoi.
Cînd a bate fiiu pe taică,
Cînd a bate fiică pe maică
Frate mai mic pe cel mai mare
Soră mai mică pe cea mai mare.
Atunci sfîrșenia pămîntului
Potopul creștinului!»[56]

Prezicerile bătrînilor din Iasca s-au împlinit. Pe ruinele trecutului se înaltă o lume nouă, pe care ne-o zugrăvesc cu măiestrie următoarele versuri:

«Frunzuliță foi de munte,
Adu-ți, moldovene, aminte
Cum trăiai tu înainte
Ca copil fără părinte.
Tu ai fost nenorocit
Și de carte ai fost lipsit
Tu steteai mereu în loc

Cînd în lume se varsă foc.
– Frunzişoară păpuşoi
Am ieşit noi din nevoi;
Soarele s-a ridicat
Şi pe noi ne-a luminat.
Amu noi avem carte
Scumpă-i şi cu dreptate;
Cine vrea s-o cetească
E pe limba moldovenească»[57]

Versurile acestea apărură la 1924 în ***Plugarul Roşu*** organul de propagandă al Republicii Autonome, Socialiste Sovietice Moldoveneşti. Ele erau menite să facă să tresalte de bucurie inima moldovenilor transnistrieni, în urma amăgirilor şi făgăduielilor deşarte ale oficialităţii sovietice, dar cartea adevărat moldovenească a pătruns în Transnistria numai deodată cu dorobanţul dezrobitor. Ea este pe adevărata limbă moldovenească pe care fraţii moldoveni de acolo o citesc cu pricepere şi însufleţire.

Folclorul moldovenesc de dincolo de Nistru, în pulsaţia sa viguroasă a servit şi tineretului transnistrian ca izvor de inspiraţie pentru modestele sale încercări de creaţie poetică. Drept dovadă poate servi faptul că baladele şi cîntecele populare au fost adunate de cărturarii localnici şi publicate în ediţii oficiale. O publicaţie de acest fel este broşura intitulată: ***Cîntici moldoveneşti (norodnici) culesî di P. Chior***, editura di Stat a Moldovie, Balta 1927[58]. Regretăm că broşura aceasta de cîntece populare transnistriene nu ne-a stat la îndemînă. La 1924, revista ***Moldova Literară*** grupa în jurul ei un frumos mănunchi de cărturari transnistrieni, din care reţinem numele lui ***Nicolai Smochină***, refugiat în ţară, a lui ***Toader Malai, Nicolai Ţurcan, Simion Dumitraşcu, Petre Chioru, Mihai Andreescu*** ş. a. Curînd numărul colaboratorilor ***Moldovei Literare*** se completă cu elemente tinere, care îşi primeau educaţia la ***Institutul Moldovenesc*** de pe lîngă universitatea din Odesa. Din grupul tinerilor scriitori transnistrini, din Republica Moldovenească făceau parte ***Mitrea Marcu, Alexandru Caftanachi, Iacob Doibani, Ion Corcin-Corcinschi, Dumitru Batrîncea, Nistor Cabac*** ş. a. Tinerii scriitori transnistrieni se emanciparĂ de influenţa sovietică cosmopolită şi se ridicară cu vremea la înălţimile senine ale celei mai curate simţiri şi gîndiri naţionale româneşti. Simţimintele acestea n-au putut fi înecate în puhoiul publicaţiilor comuniste, pe care propaganda bolşevică îl revărsase asupra românităţii transnistriene, cum erau: ***Declamatorul moldovenesc, Oktober în Moldova, Pajina Literară, Foaia Moldovenească, Pajina Moldovenească,*** pe lîngă altele amintite mai sus ca ***Plugarul Roşu*** etc.[59]. Cercul literar moldovenesc de la Tiraspol căzu curînd jertfa vigilenţei Gepeuului, iar membrii cercului arestaţi şi deportaţi în Siberia sub învinuirea de ***naţionalişti***, de ***români*** şi ***reacţionari*** şi numai Dumnezeu ştie dacă tinerii martiri ai simţirii româneşti se mai găsesc astăzi încă în viaţă. Dar ceea ce n-a putut fi înnăbuşit, este scrisul lor, care dăinuieşte şi încîntă azi mai mult ca oricînd sufletele moldovenilor transnistrieni din rîndurile cărora aceste tinere mlădiţe se ridicaseră la lumină. La chemarea lui Caftanachi, fiu de culac moldovean din ***Stroeştii*** Transnistriei:

«De la ecuator la poluri
Îngustați intervalul
Între planete!

răspunde Nistor Cabac cu glas sonor:

Mai răsună doină haiducească
Cum ieri prin văi ai răsunat;
Tu din gura lumii te-ai iscat
Pentru o viață sfîntă plugărească[90].

Loviturile brutale ale amnarului bolșevic în cremenea etnicității moldovenești, a produs scîntei, care n-au întîrziat să aprindă în suflele transnistrienilor focul sacru al solidarității naționale. Această flacără de lumină și căldură a grăbit procesul de emancipare a spiritualității transnistriene de sub teroarea doctrinelor cosmopolite și de îndrumare a ei spre înălțimile senine ale felului de gîndire și simțire românească, unitară și generoasă. După o epocă de rătăcire în haosul comunist, aceste elemente răzlețe ale neamului nostru și-au deschis singure calea spre matcă, supunîndu-se instinctiv legilor gravitației planetare, în virtutea căreia corpurile mai mici tind spre cele mai mari. Bucuria regăsirii nu putea primi o expresie poetică mai frumoasă și cu înțeles politic mai adînc, decît în *Oda* lui Nistor Cabac închinată Nistrului din care desprindem următoarele versuri profetice:

Curgi mereu și spală-ți rana adîncă
Căci tu veșnic, Nistre, vei trăi.
....
Cînd va fi din două lumi o țară
Iar tu un rîu de vajnice-nfrățiri.

ANEXA I

JOURNAL ÜBER DIE REISE ZU LANDE VON CHERSON NACH WIEN, DURCH NEU-RUSSLAND, BESARABIEN UND DIE MOLDAU

28 Okt. 1782.

Mittags um 12 Uhr bin ich mit dem Buchhalter der Willehofischen Handlung, H. Olivieri, mit meinem Schiffschreiber Lauter, dann mit meinem Bedienten von *Cherson* mittelst 2 Kibitken (dies sind hier Landes gewöhnliche Fuhrwägen oder Landkutschen, wovon die Eigenthümer Iswolscheken genannt werden; diese Wägen sind hoch wie die Hungarischen Talicken, aber kürzer und schmäler, so dass nur 2 Personen gegeneinander sitzen können) abgegangen, und für jede Kibitka von Cherson bis Oviopel durch 240 Werste 12 Rubeln accordiret.

Um 1 Uhr haben wir ausser Cherson in einem Thal, wo etliche neue Häuser mit Lustgarten angelegt sind angehalten, um die Pferde zu tränken, weil man von dannen durch eine lange Strecke zu keinem Wasser kömmt.

Um 2 Uhr von dannen abgegangen, und um halb 4 Uhr zu einer Hütte an einen Hügel gekommen, wo die aus Pohlen kommende Wägen durch 3 Täge Contumaz halten müssen, und nachdem wir ohngefähr 6 Stunden über eine unübersehbare und durchaus öd liegende Ebene hingefahren, sind wir Nachts um 9 Uhr in einem Thale nahe am Ingulfluss bey etlichen Häusern angekommen, wo wir übernachteten.

Den 29. Morgens um 6 Uhr aufgebrochen, und wieder wie Tages zuvor über hohe ebene Haiden passiret, die hin und wieder mit hohen aufgeworfenen Erdhügeln versehen sind. Um 8 Uhr kamen wir in ein tiefes breites Thall, wo nahe am Ingulfluss 4 neue Häuser stehen. Durch dieses ohngefähr halb Meile breites Thall, welches durch den ohngefähr 12 Klafter breiten Iugulfluss durchströmt wird, sind wir bis 9 Uhr hingefahren, da wir an einen grossen See, den dieser Fluss formiret das neue Dorf *Pollotzka* antrafen, nicht weit von dannen leget das in Cherson stehende Serbenskische Regiment ein anderes neues Dorf an. Von diesem Dorf fuhren wir wieder auf die berührte hohe Ebene, wo sich um 3/4 10 Uhr bey einem Hügel der Weeg Itheilte, so dass der rechte gerade auslaufende nach Elisbet, der andere hingegen, limks in einem Thall gehende nach Oviopel führet, nachdem wir noch ein Stück in diesem ebenen Thall hingefahren, haben wir den Ingul-Fluss, wo er kaum 2 Klafter breit, mithim am schmälesten ist, auf einer ganz schlechten Brücke passirt, und um 11 Uhr in den nämlichen Thall bey einem gewesten Zaporosen Haubtmann zu Mitag gefüttert. Nachmittag um 2 Uhr sind wir von dannen ab über hohe Ebene und Abends um 5 Uhr in einem tiefen Thall durch den Bach Gramaklea gefahren, an welchen weiter oben abermahl ein Zaporosen Haubtmann wohnet, welcher dermahlen das Dorf *Katsik* von seinen Nahmen anleget, in welchen wir übernachtet haben; dieser Zaporosen Haubtmann, welcher den Rang eines Capitains in der russischen Armée beybehalten, soll bis 3.000 Ochsen und Pferde haben.

Den 30 früh um 3 Uhr sind wir von *Gramaklea* abgefahren, und nachdem wir wieder eine hohe Ebene passiret, sind wir um 6 Uhr in ein steinigtes Thall gekommen, wodurch der Bach *Ielonatz* flüsset, und wo dermahlen nur eine eintzig Pohlnische Familie in einer Erdhütte wohnet. Von Ielonatz angefangen ist das Land nicht mehr so eben, sondern mit mehreren Thälern durchschnitten, mithin ein Hügel nach dem andern, um 12 Uhr passirten wir abermahl in einen sehr steinigten Thall den *Mortwa Woda Bach*, wo eine Mühle angelegt wird, und ein ziemlich grosses Haus steht. Um 1 Uhr sind wir in das ebenfahls in einem Thal an einem Bach Dorf *Kersinska* gekommen, welches der Major Peter Michailowitsch theils mit ausgedienten Soldaten, theils mit pohlnischen Bauern anleget. Um 3 Uhr von dannen wieder abgefahren, und nachdeme wir meist durch hohe Ebenen passiret, sind wir Abends um 7 Uhr bey dem blos von ausgedienten Soldaten an den Bogfluss neu angelegten Dorf *Constantinowska* angekommen, und haben alda in einem Hause übernachtet, wo 4 alte unverheurathe Soldaten die Haus Familie ausmachten, die zu ihrer Bersorgung, und Ansiedlung ab Aerario 1 Haus, den nötigen Grund, 2 Ochsen, 1 Pferd und 1 Kuh erhalten haben. In den Bogfluss ist alda eine Verzäunung zum Fischfang, worüber das Wasser mit einem starcken Sausen hinfällt.

Den 3i. früh um 6 Uhr von Constantinowska wieder ab, und über verschiedene mit steinen vermengte Hügel längst dem Bogfluss hingefahren, um 1/2 9 Uhr sind wir abermahl in einen tiefen steinigten Thall über den Bach *Karabin* gefahren, und um 10 Uhr in den ebenfahls von gedienten Soldaten und pohlnischen Bauern neu Angelegten dem H. Generalen Grafen Tekelj gehörigen Dorf *Michea* angekommen. Dieser Orth ist wegen zewy Stücken besonders merckwürdig, erstens wegen einem beträchtlichen Fischfang der im April und October vorgenohmen wird und wovon die Fische in grosser Menge nach Pohlen verführet werden, und wovon sich die Türcken und Russen, weil der Fluss die Gräntze scheidet, den Nutzen theilen. Zweytens wegen einer beträchtlichen Mühle an dem Bogfluss, wozu fie felsichte Bettung des Stroms einen natürlichen Mühlgang verschaffet, welcher durch einen ohngefähr 2 Klafter hohen Fall 7 Räder treibet, wovon 4 Mehl mahlen, 2 Brein stampfen, und 1 Tuch walket, oder stampfet, diese Mühle hat bereits zur Zeit der Zaporosen, aber nur mit 1 Gang existiret. Ober diesem Dorf ist auch eine seichte Passage durch den Bog, wo bey kleinem Wasser durchgefaren werden kann, wegen dieser und den viellen Klippen, und Steinen, ist dieser Fluss unschiffbahr, indeme fast beyde Ufer desselben blosse Steinwände sind, ober welchen sich die fructbahresten Ebenen befinden. Nachdeme wir in Michea 2 Stunden gefüttert, und zu Mitag gegessen haben, sind wir um 12 Uhr in *Oviopel* einen ebenfahls seit 4 Jahren ganz neu angelegten und schon ziemlich gross gewordenen russischen Orth angekommen, wo die beyden zusammenflüssenden Ströme Bog und Sinjuca ein dreyfache Gräntze ausmachen, indeme sie die Türkey, Pohlen und Russland von einander scheiden. Hier in Oviopel hatte ich den H. Major Bulevitsch-Constantinovich, einen gebohrnen Semliner, der alhier die Post-Einrichtung und Expeditionen über sich hatte, ein aus Semlin mit gebrachtes Schreiben übergeben, und durch denselben die in der Türkey zur Russischen Post-Expedition bestimten Pferde, samt einen russischen Janitscharen bis bach Jassi erhalten. Ausser denen oben berührten 3 Gränzen machte vorhin, ehe als die Russen das Land der Zaporosen ocupirten, ein Graben, der zwerch von dem SInjuca-Fluss ins Land gezogen ist, auch die Gräntz zwischen dem Lande der Zaporosen (welches jetzt neu-Russland genennet wird) und zwischen neu-Servien aus ohngefähr 600 Schritt von Oviopel lieget über berührten Graben in neu-Servien eine alte Erd-Schantze *Oreli* genannt, die beyläufig ein regulaires Fünf-Eck seyn kann, und worin ein alter Obristlieutenant Comandant ist, und eine Besatzung von Infanterie hat. Der Bogfluss ist alhier ohngefähr 30 und der Sinjuca-Fluss 25 Klafter breit, beyde rinnen sehr matt, und sind überflüssig tief zur Schiffahrt, weil aber eine Meile von hier die Bettung des Bogs sehr steinigt ist, und schwere Cataracten verursachet, so existiret hier keine Schiffahrt. Auf der Landspitze zwischen den beyden Flüssen lieget über Oviopolis in der Pohlnischen Ukraine das ebenfahls seit 4 Jahren neu angelegte schon zimlich beträchtliche den Fürst Lubomirsky gehörige Dorf *Bogopolje*, und von diesem gegenüber den Boglieget in Besarabien das schon alte türckische Dörfchen *Olt*. Von Bogopolje sind 2 Seile, eines über den Bog nach Olt, und eines über die Sinjuca nach Oviopolis gespannt, an welchen auf 3 grossen Oranitzen gebaute Glieder, statt Überfuhrs-Pläten dienen, über die erstere gehet eine ohnunterbrochene. Passage mit Mehl, Früchten und Schmalz aus Pohlen nach

Ozakow. Über die letztere hingegen gehen ausser obigen Producten auch noch Brandwein, und Schiffbauholz nach Cherson, von beyden Örtern gehet ieder Salz zurück. Von Cherson bis Oviopolis ist kein Baum, und nur bey denen wenigen neu angelegten Dörfern etwas bebautes Land zu sehen, das übrige sind lauter obschon fruchtbahre, dermahlen aber noch unbenutzte Haiden, auf welchen vorhin die Zaporosen, welche meist von der Viehzucht lebten, ihr Vieh weideten, und worauf dermahlen das schönste Gras verdorret. Von Cherson bis an den Ingulfluss weiter hingegen, ist das Land voller Hügel, die durch sehr tiefe, steinigte, mit Bächen durchströmte Thäller von einander geschieden werden, in welchen noch einige Zaporosen wohnen, und wo dermahlen Dörfer angeleget werden sollen. Längst dem Bog sollen. bereits von verschiedenen gedienten Officieren, unter welche dieses Land meist vertheilet wird, bis 20 Dörfer angelegt seyn, in welchen dermahlen theils weben denen in der Crim vorgehenden Troublen, theils wegen denen nach Besarabien emigrirten Zaporosen 4 Regiment Infanterie, und 3 Regiment Husaren cantoniren.

Den 1. November nachmittag um 1/2 3 Uhr sind wir mittels 2 dreypännigen und 2 zweyspännigen ungemein kleinen Postwägen, für welche auf eine 50 Werste oder 10 Stunden lange Post-Station zusammen 3 Rubel, oder 5 bezahlet werden, von *Olt* abgefahren, und nachden wir das Dorf *Camenimiesto*, in welcher Gegend sich der Bach *Godroma* in den Bog ergiesset, passiret, sind wir des Nachts um 11 Uhr in der ersten Post-Station *Crisova* angekommen.

Den 2. in der Nacht um 1 Uhr sind wir von dannen wieder abgefahren, um 1/2 7 Uhr haben wir das türkische Dorf *Holme* (wo gerade gegenüber dem die Gräntz scheidenden Bach Godroma ein weit beträchtlicheres ebenfahls Holme genanntes pohlnisches Dorf lieget) passiret, um 1/2 9 Uhr hielten wir in dem Dorf Parolite ohngefähr halbe Stunde an, wo gegenüber das auch grosse pohlnische Dorf *Nemirosky* lieget. Gleich darauf bliebe uns ein anderes pohlnisches Dorf Andriaschek rechts, und um 10 Uhr kamen wir in der grossen volkreichen Stadt *Balta* an, wo über dem sehr morastigen Bach Godroma eine lange schöne hölzerne Brücke nach der ebenfahls pohlnischen zimlich beträchtlichen Stadt *Balta* gehet, wo auf der Anhöhe ein mit einem Graben umzogenes, und 3 Canonen versehenes Herrschaftshaus stehet; diese Stadt sowohl als alle bishero genannten pohlnische Dörfer gehören dem Fürsten Alexander Lubomirsky. Um 1 Uhr sind wir von der Postastation Balta wieder ab und über meist hohe kahle Berge bis 6 Uhr nach der 3. Post-Station *Stauvro* die ganz einschichtig lieget gefahren. Um 9 Uhr in der Nacht sind wir von dannen wieder abgefahren, und des Nachmitags um 3 Uhr in den letzen zimlich beträchtlichen türkischen Orth *Dombosar* (Dubosar) angekommen, wo wir wegen der Passage über den Dniester den Anbruch des Tages erwarten mussten. Die Gegend von Oviopel hieher ist meist sandig und kahl ohne Holz, nur hinter Balta passiret man ein kurzes mit eichenen Gesträuchen bewachsenes Gebirg.

Den 3. früh um 1/2 8 Uhr sind wir auf einem über 3 Oranitzen gebauten Glied den sanft rinnenden ohngefähr 50 Klafter breiten, und 2 bis 3 Klafter tiefen Dniesterfluss passiret, welcher von Akermann über Bender bis an die pohlnische Gräntze nach Raskov so wohl gegen als abwärts schiffbahr seyn solle; dieser Fluss

scheidet die Gräntz zwischen der Moldau und Besarabien. Um halb 9 Uhr sind wir in dem nahe an Dniester gelegenen Dorf *Crevelin* angekommen, wo wir die ersten wallachischen Post-Pferde erhalten. Um 12 Uhr haben wir in den neu angelegten wallachischen Dorf Budieste angehalten. Um 3 Uhr Nachmitag sind wir in der an den beyden Anhöhen eines breiten Thalle liegenden zimlich grossen Handelsstadt Kisinov angekommen, wo durch das Thal der Bach Puck rrinnet, der alda verschiedene Moräste verursachet, über welche 2 dichte Brücken zur Communikation der Stadt liegen. Abends um 7 Uhr sind wir von Cisinov abgegangen, und wegen schlechten Pferden erst den 4. früh um 9 Uhr in der Postation Boridko (auch Calaras) angekommen, wo ebenfahls der viele Moräste verursachende Puekbach vorbey rinnet, Zwischen Budieste und Boriako kreutzet sich die Strasse, und auf diesem Kreutzweege habe 15 grosse mit 4 Ochsen bespannte leere Wägen gefunden, welche von Galatz leere zurückkommen, als wohin sie von Kolla, 4 Stunden von dannen, landesfürstliche Frucht pr. Robot geführet, und 5 Wochen auf der Reise zugebracht haben, indeme sie zur Hinreise 2, in Galatz zur Abladung 2 und zur Rückreise 1 Woche brauchten. Um 11 Uhr sind wir von Boriaco abgefahren, und nachdem wir einen sehr hohen meist mit Buchenholz bewachsenen Berg passiret, sind wir Abends um 1/2 6 Uhr in der einschichtigen Poststation Rasina angelanget, wo in der Entfernung von 1/4 Stunde ein Dorf auf dem Berge lieget.

Den 5. Morgens 1/2 7 Uhr sind wir von Rasina abgegangen, und nachdeme wir 2 hohe kahle Berge passiret, sind wir um 9 Uhr auf einem über 3 Oranitzen gebauten Glied den ohngefähr 20 bis 25 Klafter breiten und ziemlich tiefen Pruth-Fluss passiret, welcher in seiner mittelmässigen Höhe, die er zu haben schiene, ganz sanfft rinnt, und hohe bruchgestöttige Ufer, grosse Krümmungen, dann vielle Stöcke in seiner Bettung hat, welches vermuthen lässt, dass er bey Überschwemmung sehr reissend seyn muss. Nachdeme wir noch über einen kleineren Fluss auf einer geschlagnen Brücke, und über 2 hohe kahle Berge passiret, sind wir um 11 Uhr in Iassi angekommen.

Von Oviopel oder Olt	nach	Crisova	sind	10	Türckische	Stunden
weiters	„	Balta	„	10	„	„
	„	Stavro	„	10	„	„
	„	Dombosar	„	10	„	„
	„	Kisinov	„	6	„	„
	„	Kalaras	„	8	„	„
	„	Rasina	„	8	„	„
	„	Iassi	„	4	„	„
			Summa	66	Türckische	Stunden.

Diese türckiscge Stunden, welche ohngefähr 2/3 einer teutschen Meile ausmachen, werden von denen Russen zu 5 Werste pr. Stund gerechnet, so dass die jenseits stehenden 66 Stunden, im ersten Fall 44 und in 2. 48 1/2 teutsche Meilen betragen.

Iassi ist die Haubt- und Residenz-Stadt des Hospodaren oder Fürsten vom der Moldau; sie ist sehr gross, lieget auf einer angenehmen Anhöhe, hat vielle solide und auch prächtige Klöster und *Kirchen*, eine Menge von guten Materiale

erbauten Häuser, und vielle schöne Palläste, worinnen die Hofbeamten und Bojaren wohnen. Es sind auch hier vielle deutsche Handwerksleute, und Künstler, die eine Evangelische und eine Catholische Kirche haben; die Einwohner treiben sehr grossen Handel mit allen Gattungen in- und ausländischen Producten, vielle von den hiesigen Kaufleuten besuchen die Märckte zu Debrezin, und Gratz, von wannen sie eine Menge dortländiger Producte durch Siebenbürgen ins Land schaffen. Hier sind auch alljährlich 2 grosse Vieh-Märckte, wo die Siebenbürger eine grosse Anzahl Ochsen hollen.

Den 8. früh um 1/2 11 Uhr nachdeme wir von dem Aga des Orths einen Pass über die Grenze gehen zu können empfangen, sind wir von Iassi ab, und über 2 hohe kahle Berge gefahren, von 1/2 3 bis 1/2 4 Uhr bey einem neuen an dem Damm eines grossen Deiches in einem tiefen breiten Thall geleegenen Wirtshaus angehalten, und Abends um 1/2 7 Uhr nachdeme wir eben wieder über hohe kahle Gegenden passiret, bey einem einschichtigen Wirtshaus, Danin genannt, angehalten.

Den 9. früh um 1/2 7 Uhr von dannen abgegangen, und um 8 Uhr, den kleinen ohngefähr 2 Klafter breiten Fluss Milet über eine hölzerne Bruchen passiret und nicht weit davon bey dem einschichtigen Wirtshaus de Lana ohngefähr 1 Stunde lang angehalten. Um 12 Uhr bey dem in einem breiten hin und wieder mit Bäumen bewachsenen Thall gelegenen Preusen-Wirtshaus Mitag gefüttert. Dieses Wirtshaus hat diesen Namen von dem vorhin alda gestandenen Preusen-Comando, welches in der Moldau Pferde gekaufet und alhier versamlet hat. Nicht weit von hier bleibet über einem Bach lincks das Dorf Drakschano. Abends vor 5 Uhr musten wir wegen übler Witterung un einem einschichtigen Wirtshaus übernachten, welches ebenfahls in einen Thall bey einem sehr morastigen Bach lieget.

Den 10. früh ab, und gleich darauf über einen sehr gefährlichen Damm eines Deiches an welchen eine Mühlr ist, gefahren, und während einem anhaltenden Regen um 12 Uhr in der grosen, und wegen viellen Handel beträchtlichen Stadt Botuschan angekommen, wo wir wegen schlechter Witterung, und wegen der Besorgniss nicht über den Sireth passiren zu können, übernachten musten. Von Iassi bis hieher sind wir mittelst 2 dre spännigen Wägen gekommen, die wir von Iassi bis Suczavaa an unsere Gräntze jeden für 8 Piaster bedungen haben. Nachdeme wir aber alhier erfahren, dass wir in Suczava keine Contumace machen därfen, und sich alhier ein Jud mit 2 vierspännigen Wägen befunden, so haben wir unsere Wallachische Wägen zurückgeschickt, und diesen Juden bis Czernevich für 2 Ducaten bedungen.

Den 11. Morgens 7 Uhr sind wir bey einem noch trüben Wetter von Botuschan abgegangen, haben bald darauf in zwey verschiedenen Thälern einen Deich-Damm (unter welchen Mühlen waren) und endlichen einen ganz sanfft aufgehenden bergichten Wald, und hinter diesen ein rechts bleibendes Dorf passiret. Um 12 Uhr sind wir über den sehr hoch angeloffenen, und sehr reissenden ungefähr 15 Klafter breiten Sireth-Fluss, auf einem über 3 Oranitzen gebanten Glied passiret, und habe für einen Wagen mit 4 Pferden 30 kr. Überfuhr Lohn bezahlt. Und nachdeme wir noch durch 2 auf Bergen in waldichten Gegenden

gelegen Dörfer Salzie, und Polopen passiret, sind wir ohngefähr 1/2 4 Uhr bey der Moldauisch und Kaiserl. Gräntz angekommen, wo wir den Moldauischen Mautner einen aus Iassi von dem dortigen Aga mithabenden Pass nebst einer Mauth von 14 Para übergeben musten. Endlichen sind wir auf 3 geschlangenen Joch-Brücken über den Suczava-Fluss gefahren, und um 1/2 5 Uhr in der hoch auf einen Berg gelegenen grossen Stadt Suczava angekommen.

Von Iassi bis La Danir werden gerechnet	6	Stunden,
von La Danir bis ans Preusen-Wirtshaus	6	„
von Preusen-Wirtshauss bis Botuschan	4	„
Mithin von Iassi nach Botuschan	16	„
Von Botuschan nach Suczava	6	„
Folglich von Iassi nach Suczava	22	„

Das sind beyläufig 15 teutsche Meilen.

Die Wege von Iassi waren bey der mahligen übler Witterung und hohen Wässern sehr schlecht, wesshalben wir auch den sonst kürtrern nach Suczava führenden Weg über die Überfuhr bey Thischutz nicht passiren konten.

Von Suczava giengen wir bey der üblesten Witterrung, und schlechten Wegen über Czernevich, Lemberg, Cracau, Olmütz in 30 Tagen nach Wienn.

Wienn, den 8. Martii 1783.

Lauterer Hauptmann

DIE SÜDLICHEN PROVINZEN DES RUSSICHEN REICHEN (TABELLEN)

Gouvernements Einwohner	Flächen Inhalt	Kreise	Klima	Topographische Beschaffenheit des Bodens	Flüsse	Strassen	Boden	Produkte	Militairisch-statist. Bemerkungen
Grodno (Lithauen) 600.000 E.	800	8	gemässigt	flach, von Hügeln durchzogen, mit guter Bewässerung	Niemen, Bug	von Brestlitowsky bis Prusans gut, von da bis Slonim und weiter bis Nieswiez abwechselnd sumpfig u. waldig. Die Brücken über die kleinen Bäche und Flüsse sind höchst gefährlich zu passiren. Von Grodno bis Lida durch flaches Land, Sand und Haide. Von Nowogrodeck u. Slonim bis Lida auf dem linken Niemen-Ufer durch Wälder, auf dem rechten nach Sand Haide.	fruchtbar, aber sumpfig, zum Theil auch sandig und thonig	Getreyde, Holz, Viehzucht	*Grodno* hat altes verfallenes Schloss mit tiefem Graben; grosse Tuchfabrik, blühender Handel. *Brest* ist befestigt, hat ein Felsenschloss am Bug. *Lida* hat ein festes Schloss. (Bey Grodno ist eine Brücke über den Niemen).
Wolynsk (Klein-Pohlen) 600.000 E.	380	12	gemässigt	hügelig, viele Sümpfe, Seen, Moräste u. Wälder	Pripets, Bug	Von Dubno über die Ikwa, bey Ostrog über den Goryn, bey Nowogrodek über den Sluz, meistens durch Wälder an den Ufern etwas morastig, von Nowogrodek sowohl als Sytomir nach Owrucz geht die Strasse durch Haiden und Moräste. Von Dubno über Luce nach Kowel gute Strasse Wald, Sand und Haiden; von da bis Pinsk sumpfig und morastig	sandig, thonig, sumpfig, salpeterreich, im ganzen fruchtbar	viel Getreyde, Tabak, Holz, Viehzucht	*Zytomirsk*, Hauptstadt, nur 1.800 Einw. Kremenez hat ein Schloss. Dubno, 6.000 Einw., gut zu befestigender militairischer Punkt
Podolien Ukraine 1.181.153 E.	700	12	gemässigt mild gesund	hügelig, von Land-rücken durch-schnitten	Dniester, Bog, Smotriza, Irma, Wolte kich, wenig Seen u. Sümpfe	von Kaminiez nach Sitomir hügelig, an den Flussufern sumpfig, zwischen Ulanow u. Berdyczow sandig. Von Mohilew nach Bradaw auf sanften Anhöhen	lehmig, aber ungemein fruchtbar	*Getreyde im Überfluss*, vor-treffliche Wiesen, ansehn-liche Viehzucht. Eisen von geringer Güte, Holz für den Bedarf	Hauptstadt Kaminiez am Einflusse der Smotriza in den Dniester, 1.200 Einw., befestigt. Hinter der Stadt altes verfallenes Kastell, an dessen Fuss das Fort der Dreyeinigkeit. *Bradsaw* (St. Petersstadt) am Bog, kleine Stadt mit Wall und Graben. Winniza am Bog, mit Wall
Cherson 300.000 E.	650	8	gemässigt, sehr mild	hochgelegen, flach, Anhöhen nur an den Flussufern	Bog, Dniester, Ingul	sandig, am rechten Ufer des Dniepr u. zwischen Ingul u. Bog etwas bergig	am Meere unfruchtbar, höher hinauf thonig und sandig	Getreyde, wenig Holz, Vieh-zucht (Pferde, Rinder, Schafe), Salz, Salpeter	Cherson, Festung am Liman des Dnieper, Hafen, 15.000 Einw. Otschakow, kleine Festung, 5.000 Einw. Oviopol, kleine Festung mit 6 Bastions. Tiraspol, starke Festung am linken Ufer des Dniester. Elisabethgrod, Festung am Ingul mit 6 Bastionen.

Gouvernements Einwohner	Flächen Inhalt	Kreise	Klima	Topographische Beschaffenheit des Bodens	Flüsse	Strassen	Boden	Produkte	Militärisch-statist. Bemerkungen
Minsk (Lithauen) 834.619 E. Länge braucht	1.731	10	gemässigt, gesund	flach, morastig, waldig, wasserreich	Düna, Beresina, Pripetz, Niemen, Bug	von Pinsk bis Minsk abwechselnd Wälder und Sümpfe. Von Minsk bis Barysow sandig und ungebahnt. Von Orscha über Morys nach Korwal morastig	Theils sandig, theils fett, im ganzen fruchtbar	Obst, Holz, Getreyde, viel Viehzucht, Eisen	Der Oginskische Kanal vereinigt die Flüsse Schara und Iasolda, der letztere geht durch den Pripetz in den Dnieper; seine Länge beträgt 35 Werste (5 Meilen) und 9–10 Schleusen
Kiew 600.000 E.	600	7	gemässigt, mild	flach mit unbedeutenden Anhöhen, gut bewässert	Dnieper, Jatesew, Desna	von Sitomir nach Kiew schlecht, morastig, oft sandig	fett, ungemein fruchtbar	Getreyde im Überfluss, etwas Wein, viel Hornvieh, Schafzucht, Tabak, wenig Holz	Kiew liegt am rechten Ufer des Dniepr, 22.000 E. Schiffbrücke, die im Winter abgetragen wird. Die alte Festung Petscherskist Theil der Stadt
Mohilew (Weiss-Russland) 663.000 E.	867	12	gemässigt, gesund	flach, mit Hügeln durchschnitten, sumpfig, viele Seen	Dnieper, Prona, Düna, Wochra, Osotr, Woltschassa, Beseda, Iput, Wocha, Nerda, Basja, der See Sennoy	vortreffliche Landstrasse (von Minsk) sehr breit, mit Wassergräben hügelig abwechselnd mit Waldungen. Von Korwal nach Mohilew über mehrere Bäche u. kleine Flüsse am Dnieprhin, anfangs durch Wälder u. Moräste, daher beschwerlich. Von Bielitza nach Czerikow längs dem rechten Ufer der Sosha, bis Mstislaw sandig oder morastig, bis Smolensk morastig, weil hier viele kleine Flüsse und Bäche entspringen.	meist fruchtbar, viel Ackerland und Weiden, thonig und sandig, häufig mit Wald bedeckt	viel Getreyde und Holz, Rindviehzucht, Eisen. An den Flüssen treffliches Bauholz und Masten	*Uman* befestigte Stadt. *Mohilew,* 12.500 E. Lebhafter Produktenhandel. Erdwall. *Dubrowna,* eine der ersten Tuchfabriken des Reichs. *Bubinowitschi,* Pristan an der Lutschossa. Propoisk, an der Mündung der Prona, palisadiertes Schloss. Bey Lesno wurde Löwenhaupt 1708 geschlagen. Im Kreise *Belitza* Eisenwerk.
Tschernikow (Ukraine) 750.000 E.	750	12	gemässigt, mild	flach, zum Theil sehr waldig	Dnieper, Desna (schiffbar), Sula	von Kiew bis Tschernikow am linken Ufer der Desna, sandig und Haide. Von Tschernikow nach Bielitza u. Mohilew voller Wälder u. sandig. Über Njejin nach Gluchow grösstentheils angebautes Land.	meist fruchtbar, viel Ackerland und Weiden, zur Hälfte bewaldet	Überfluss an Getreyde und Holz, etwas Wein, wenig Viehzucht, Eisen, Tabak	*Tschernikow,* an der Desna, befestigt, Citadelle, 6.000 Einw. *Konotop,* an der Isotsch, Wall u. Graben. Bey *Gluchow* Salpetersiederey. Im *Starodubschen* Kreise Eisenhütte, Leinwandmanufaktur.
Jekaterinoslaw 600.000 E.	600	8	gemässigt, mild, trocken	flach, offen, etwas hochgelegen, daher trocken.	Dnieper, Orel, Samara, Donez, Ingul, Ingulez, kleine Seen u. Sümpfe	von Jekaterinoslaw bis Elisabethgrod etwas gebirgig	zum Theil holzlose Steppe, steinig u. sandig, in den Niederungen gut angebaut, treffliche Viehweiden.	Ackerbau u. Viehzucht, Salz, Salpeter, Brandwein, Zeuge, Leinwand, Tuch.	*Alexandrowsk* u. *Taganrok,* Festungen. *Nowomoskowsk* am Dnieper, befestigt. Die *Ukrainische Linie* besteht aus mehreren Festungen u. Redouten u. geht vom Einfluss des Orel in den Dniepr bis zum Donetz. Die *Dnieperische Linie* besteht aus 7 Festungen.

Gouvernement Einwohner	Flächen Inhalt	Kreise	Klima	Bodenbeschaffenheit	Flüsse	Strassen	Boden	Producte	Militairbestand Bemerkungen
Poltawa 750.000 E.	700	12	gemässigt, mild	flach, ohne bedeutende Höhen	Dniepr	Von Kiew nach Poltawa sandig. Von Kiew nach Krementschuk im Frühjahre unfahrbar, weil der Fluss stark austritt.	fett, sehr fruchtbar, viel Viehweide	Getreyde, im Überfluss, vortreffliche Viehzucht	Poltawa, 8.000 Einw. Festung mitten in der Stadt. Krementschuk: Festungswerke, Salpetersiederey, Brücke über den Dniepr.
Taurien 200.000 E.	1.025	7	gemässigt, mild	Südl. u. östl. Theil Halbinsel gebirgig, am Festland sandige Steppe	nur kleine Küstenflüsse	sandig	ungemein fruchtbar.	Getreyde, wenig Wein, Salz, Salpeter, Eisen u. andere Metalle	Sympheropol, Hauptstadt, 1.800 E. Sewastopol, Kriegshafen (olym. Achtijar, berühmte Handelsstadt von Ochakiv). Arabat, kleine befestigte Stadt. Kleinere Festungen: Tanrock, Kopil, Achebeck, Kinburn, Perekop.
Smolensk 939.735 E.	1.008	9	gemässigt,	meist flach, viele Sümpfe u. Moraste. Gebirgszug von N nach S. Viel Wald.	Dnieper, Soscha, Wopok, Beresina, Düna, mit Obscha, Moscha, Kasplia, Oka, Ulea, Wiasma, Wasuga.	Von Smolensk bis Dorogobusz uneben u. hügelig, zwischen Zaratesch u. Wiasma Waldung, die manchmal von Weiden u. Kornfeldern unterbrochen wird. Bei Wiasma beginnt der ungeheure Wolchonskische Wald, durch den man bis Moskau 25 deutsche Meilen reist. Die Strasse ist in gemessener Breite durchgehauen.	lehmig, mit Sand u. Schwarzerde vermischt, im ganzen fruchtbar u. ergiebig.	Getreyde, beträchtliche Viehzucht, viel Wild u. Fische, Eisen, treffliches Bauholz u. Masten	Smolensk, 12.000 Einw., 1.500 hölzerne Häuser, befestigt, starke Leinwandmanufaktur. Dniepr hier nicht schiffbar. Oschatsk am Grahat Anlegungsort für die Schiffe. Im Belskischen Kreise Eisen- u. Glashütte.
Orel 994.949 E.	735	10	gemässigt, mild gesund	flach mit Hügeln, gut bewässert, keine Seen u. Moräste	Resna, Sosna, Oka, Orel, alle im Frühjahr schiffbar	wegen des Schwarzen Bodens nur im Sommer und Winter unfahrbar.	sehr fruchtbar.	Rindvieh- u. Pferdezucht, Getreyde, Holz, Eisen	Orel, 15.000 E., Leinwandmanufaktur. Im Kromschower Kreise Tuchmanufaktur. Zu Dureskin II Salzmagazine. Bey Mzensk Salpeter. In Malo Archangel Stutereyen; bey Ielez Eisenwerk.
Kursk 1.182.709 E.	701	10	gemässigt, gesund	flach mit Landrücken, gut bewässert, keine Seen u. Moräste	Donez, Seim		fruchtbar, schwarzer Boden	Getreyde, viel Vieh- u. Pferdezucht. An Holz ist Mangel. Salpeter, Tuch, Eisen	Kursk, 18.800 Einwohner, hölzerne Häuser.
Charkow (slobodische Ukraine 800.000 E.)	394	10	gemässigt, mild	flach, mit Landrücken, gut bewässert, keine bedeutenden Seen	Donez, Uda, Oskol, Psol, Suma, Seim, alle nicht fahrbar	Stellenweise bei nassem Wetter unfahrbar	fruchtbar, theils sandig, theils lehmig, theils schwarze Erde	Getreyde und Obst im Überfluss, genug Holz, viel Viehzucht. Am Donez viele Eichen, die nach dem schwarzen Meer verführt werden. Salpeter.	Charkow, 12.000 Einw., unbeträchtlicher Handel. Im Ostrogoshkischen Kreise, am rechten Don-Ufer, bei der Mündung der Sosna, die „Divni Gori", Kreidehügel von seltsamer Gestalt. Städte mit Wall u. Graben. Charkow, Miropol, Lebidin, Achtyrka, Bogudachow, Chotmyschk, Solotschew, Tschugujew, Isium.
Kaluga 845.373 E.	395	9	gemässigt, mild	flach, wenig Hügel, 11 kleine Seen, gut bewässert	Oka, Upa, Schisdra, Resota, Schana, alle fahrbar	sehr lehmig, bei nassem Wetter stellenweise unfahrbar.	mittelmässig fruchtbar, viel Lehm, etwas Land u. schwarzer Boden	Fische. Getreyde für den Bedarf, Überfluss an Holz, etwas Viehzucht, Eisen.	Kaluga, 17.000 Einw., starker Handel ins Ausland. Eisenhütten, Leinwandmanufaktur.
Tula 750.000 E.	498	9	gemässigt, mild	flach, einige Anhöhen, viel Seen, Sümpfe, Moräste	Don, Oka, Upa		mittelmässig fruchtbar	Holz kaum für den Bedarf, Getreyde und Heu im Überfluss, beträchtliche Viehzucht. Eisen	Tula, 1.800 Einw., grosse Waffenfabrik, Eisengiessereyen, Schmieden. Der Iwanowsche Handel ist unter Peter I. angefangen u. liegen geblieben.
Moskwa 1.140.000 E.	474	13	gemässigt, eher kalt als warm, im ganzen gesund.	flach, einige Anhöhen	Oka, Moskwa, Kljasma, Rusa, viele Seen u. Moräste, Flüsse von November bis Mai gefroren	die meisten Strassen gehn durch den Wolchonskischen Wald.	mittelmässig fruchtbar, lehmig, sandig, zum Theil waldig	Getreyde u. Viehzucht nicht im Überflusse, viel Gewerbe, mehrere Fabriken	Moskwa, 40.000 Einw. Wolokolamsk: Festung auf hohem Berge, mit Erdwall und Graben. Serpuchow, kleine Festung. Fliegende Brücken.

NOTE

1. Ion I. Nistor, ***Românii Transnistrieni,*** Cernăuţi, 1925, p. 82 urm.

2. M V. Serghievski, ***studii moldoveneşti*** (ruseşte), în editura *«Institutului de Limbă şi Cugetare»* de pe lîngă Academia de Ştiinţe din Moscova, Moscova-Leningrad, 1936.

3. Ion I. Nistor, ***Vechimea aşezărilor româneşti dincolo de Nistru,*** în *«Anal. Acad. Rom.»*, Ist. Ser. III, Tom. XII, p. 203 urm.

4. Dim. Dan, ***Protopopul Mihail Strelbiţchi,*** Cernăuţi, 1912, p. 13 urm.

5. Ion I. Nistor, ***Ucraina în oglinda cronicilor moldoveneşti,*** în *«Anal. Acad. Rom..»*. Ser. III. Tom. XXIV, 101 urm.; N.P. Smochină, ***Republica Moldovenească a Sovietelor,*** p. 12.

6. Alex. Rigelman, ***Letopisnoe povestovanie o Maloi Rossii 1785–1786,*** Moscova, 1847.

7. Ion I. Nistor, ***Corespondenţe Diplomatice şi Rapoarte consulare,*** în col. *Harmuzaki*, vol. XIX, I. Nr. V, p. 6; cfr. *ibid.* Nr. XXX, p. 30 şi Nr. XC, p. 103.

8. ***Journal über die Reise zu Lande von Cherson nach Wien, durch Neu-Russland, Basarabien und die Moldau*** in Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Sig. K.IX.9, reprodus în anexa I.

9. Alexandru I. Rigelman, ***Letopisnoe povestovanie o Maloi Rosii,*** 1785–1786, Moscova, 1847.

10. Sarnicki, col. 1905, 1891, 1912.

11. Ion I. Nistor, ***Românii Transnistrieni,*** p. 52 urm.

12. N. Iorga, ***Acte şi Fragmente,*** II, pp. 339 şi 341.

13. I. Fraţiman, ***Administraţia bisericească a Românilor de peste Nistru,*** în *«Rev. Soc. Ist. Arh. biser.* Chişinău, vol. XII, p. 140–210.

14. M. V. Serghievski, ***o. c.,*** p. 77 urm.

15. ***Statistische und topographische Ubersicht der südlichen Provinzen des Russischen Reiches (1818) Nachlasse des Erzherzogs Karl,*** Wiener Haus-, Hof- und StaatsArchiv, Sig. K. IX/16.

16. Hurmuzaki–Iorga, ***Docum.,*** XVI, Nr. 1765, 1777, 1798 şi 2074 pp. 861, 865, 871, 876, 969 şi 1119; cfr. I. Stach, ***Die detsdchen Kolonien in Südrussland Prischib,*** 1904; A. Klaus, ***Unsere Kolonien,*** 1869 (rus)şi traducerea germană de I. Twos, p. 18.

17. *Memoriile Soc. d. Ist. şi Arheologie din Odessa*, II, p. 770 rm.; I. Fraţiman în *«Buletinul Soc. Ist. Let. B. P. Hasdeu»*, vol. I, pp. 28–42.

18. M. V. Serghievski, ***o. c.,*** p. 77 urm.

19. A. G. Lebedinţev, ***Ucraina Hanului*** (rus) retipărită în *«Memoriile Societăţii Istorice şi de Antichitate din Odesa»*, vol. XXXI, p. 1 urm.; cfr. I. Fraţiman, ***Administrarea bisericească la Românii Transnistrieni,*** în *«Buletinul Soc. Ist. Lit. B. P:* Hasdeu», vol. I. Chişinău, 1921, p. 14 urm.

20. *Mem. Soc. Ist. Arch. din Odessa*, IX, p. 291 urm.

21. N. Iorga, ***Studii şi Documente,*** VI, Nr. 1.069, 1.1557, 1.557, 1.282.

22. *Ibid.*, Nr. 1.258.

23. Hurmuzaki, *Docum.*, Supl. II. Vol. III, p. 292 şi 309.

24. Paul de Aleppo, ***Călătoria lui Macarie,*** ed. Cioran, p. 60 şi Arh. Ist. I, 2, p. 111; cfr. ***Fontes*** *Hist. Ucr. Russ*, XII, Nr. 280 şi 284.

25. N. Iorga, ***Acte şi Fragm.,*** I. pp. 228, 238 şi 339.

26. De la turcescul «dombaz» rom. *dumbas*, pl. dumbasuri, sau *tumbuz*, tumbuzi, luntrele pe care se aşezau grinzile cu suprastructură pentru trecerea oamenilor şi animalelor sau pentru aşezarea morilor plutitoare; rus. dubasslk, pol. dubas. Cfr. Dosoftei, *Petrecerea şi viaţa Sfinţilor*, Iaşi. 1863, Sept. 4; L. Şaineanu, *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii româneşti*, II, 48 şi Ien. Văcărescu, *Istoria prea puternicei împărăţii* otomane, II, 302.

27. N. Iorga, ***Studii şi Documente,*** VI, Nr. 1.256, p. 377; N. Iorga, *Documente şi Cercetări*, p. 39.

28. I. Halippa, ***Lucările Com. archivelor Gubernlale din Basarabia,*** III, p. 1 urm.; cfr. Ion I. Nistor, ***Populaţiunea Basarabiei*** în *«Arhiva pentru Ştiinţe şi Reformă Socială*, I, p. 90 ur,.

29. Ion I. Nistor, ***Pomenirea lui Dimitrie Cantemir Voievod,*** în *«Anal. Acad. Rom. Ist.»* Ser. III. Tom. II, p. 242.

30. G. I. Zavira, ***Operele lui Dim. Cantemir,*** vol. V. prefaţa, p. VI.

31. *Mem. Soc. d. Ist. şi Antichităţi din Odessa*, o. p. 140 urm.; D. Dan, ***Protopopul Mihail Strilbiţchi,*** Cernăuţi, 1912, p. 7 urm..

32. Şt. Ciobanu, ***Cultura Românească în Basarabia,*** pp. 33. 160 şi 190.

33. P. Mihailovici, ***Acte de Contribuţie Ronânească, la războiul Crimeii şi fondarea Odesei,*** în *«Viaţa Basarabiei»*, an. XI, Nr. 5–6 din 1942, p. 419..

34. Mem. Soc. d. Ist. și Antichități din Odessa, D. I, p. 217, Nr. 2; cfr. D. Dan, ***Protopopul Mihail Strilbițchi***, în «*Candela*», din Cernăuți, p. 12 urm.

35. T. T. Burada, *Conv.* Lit., XVII, p. 287.

36. M. V. Sergievski, ***o. c.***, p. 68. Ion I. Nistor. ***Cântici Norodnic în Junimea Literară***, Nr. XXVII, p. 90 urm.

37. Dim. P. Pascu, ***Colinde și Cântece de peste Nistru***, în *Conv. Lit.*, LXXV p. 341.

38. ***Ibid.***, p. 70.

39. T. T. Burada, ***O călătorie în satele moldovenești din gubernia Cherson***, în *Conv. Lit.*, XVII, p. 287 și ***O călătorie la Românii din gubernia Kamenitz-Podolsk***, în *Arhiva*, 1906, Nr. 12.

40. Ion I Nistor, ***Cânteci Narodnici***, *l. c.*, p. 92.

41. M. V. Serghievski, ***o. c.***, p. 69; Ion I. Nistor, *Cânteci Narodnici*, *l. c.*, p. 91.

42. T. T. Burada, ***l. c.***, p. 287.

43. ***Ibid.***, p. 70.

44. Dim. P. Pascu, ***l. c.***, p. 92.

45. I. Ursu, ***Căile de pătrundere a elementului etnic românesc în Rusia***, în «*Viața Basarabiei*», XI, Nr. 5–6, p. 410.

46. Dim. P. Pascu, ***Cântece și Colinde de peste Nistru***, în «*Conv. Lit.*», LXXV, Nr. 5–6, p. 338.

47. Dim P. Pascu, ***l. c.***, p. 313.

48. T. T. Burada, ***l. c.***, 285 urm.; Dim. P. Pascu, ***Cântece și colinde de peste Nistru***, în «*Conv. Lit.*», LXXV, Nr. 5–6, p. 339 și 343.

49. ***Ibid.***, p. 287 urm.

50. *Mem. Soc. d. Ist. și Ant*, din Odessa, II, p. 140 urm.; I. Frațiman, *l. c.*, p. 46 urm.

51. Ion I. Nistor, ***Românii Transnistrieni***, p. 72.

52. T. T. Burada, ***l. c.***, p. 287.

53. ***Ibid.***, p. 288.

54. Z. Arbore, ***Basarabia***, p. 197.

55. Dim. P. Pascu, ***l. c.***, p. 340

56. T. T. Burada ***l. c.***, p. 289.

57. ***Plugarul Roșu***, Nr. 17 din 28 Septemvrie 1924.

58. N. P. Smochină, ***Die Rumänen zwischen Dnjestr und Bug***, București, 1942, planșa V.

59. ***Ibidem***, București, 1942, planșele IV, IX, X, XI, XII, și XIII.

60. Horațiu Ionescu, ***Poetul și prozatorul transnistrian în lumina adevărului literar***, în «*Viața Basarabiei*», XI, 5–6, p. 151.

ANEXA II

STATISTISCHE UND TOPOGRAPHISCHE ÜBERSICHT DER SÜDLICHEN PROVINZEN DES RUSSISCHEN REICHES, (1818)

(AUX DEM NACHLASSE DES ERZHERZOGS KARL.)

Das europäische Russland ist nach Norden, nach Süden und nach Osten abgedacht: derjenige Theil, welcher den Gegenstand dieser Bemerkungen seyn wird, liegt grösstentheils auf der südlichen Abdachung und begreift:

a) Das linke Dniester-Gebiet,
b) das ganze Bog-Gebiet,
c) das ganze Dnieper-Gebiet,
d) das Gebiet des Donetz, der in den Don fällt,
e) die Ursprünge des Bugs, des Niemens, der Duna, Wolga und des Dons.

Der politischen Eintheilung nach sind in diesem Erdstriche folgende 18 Gouvernements oder Statthalterschaften enthalten: Grodno, Wolynsk, Podolien, Cherson, Minsk, Kiow, Ickaterinoslaw, Taurien, Mohilew, Tschernigow, Poltawa, Smolensk, Kaluga, Orel, Kursk, Charkow, Moskova, Tula.

Beschreibung der Flüsse

Der Dniester entspringt im Samborer Kreise in Gallizien und fällt ins schwarze Meer. Er kann 1.500 Werste (230 Meilen) weit, bis zu seiner Mündung befahren werden, doch ist die Schiffahrt etwas beschwerlich, und daher unbedeutend. Bey dem niedrigsten Wasserstande hat er an den seichtester Stellen 2 1/2 Fuss Tiefe, bey mittlern Wasserstande (Ende März bis Anfang August) 4 1/2–8 Fuss, und beim höchstne Wasserstande 25–30 Fuss.

An den Gränzen von Osterreich ist er ohngefähr 80 Klafter breit, verliert aber an Tiefe und hat viel Sandbänke: beym Ausflusse in den Liman ist die geringste Tiefe 6 Fuss, und im Liman selbst 7 Fuss. Die Wasserfälle bey Jampol sind nichts als Verengung des Flussbettes durch Granitfelsen, die aber im Grunde die Schiffahrt nicht hindern, indem in der Mitte eine gemessene Breite von 7–8 Klafter für das Fahrwasser offen bleibt. Die Ufer des Dniester-Stromes sind übrigens von vielen kleinen Bächen zerschnitten, diese nicht überal mit Brücken versehen oft ganze Strecken, besonders zwischen Mogilow und Schwanez überschwemmt, und es ist deswegen sowohl die Kommunikazion Längs, als der Zugang zu dem Strome hin und wieder mühsam und beschwerlich Blos von Juarlik bis Jampol und auch auf

25 Werste (gegen 3 $^1/_2$ Meile) oberhalb Mogilow findet man Leinpfade, die sonst an vielen Stellen noch gänzlich fehlen.

In militairischer Hinsicht kann der Strom mit einem Trouppen-Corps an mehreren Stellen, z. B. bey Jambol, Rosmin, zwischen Rutzkaja und Kanimke, besonders leicht und vortheilhaft aber oberhalb Mogilow bis Serebri passirt werden. Diese Gegend am Dniester-Strom ist meistens flach, das Flussbett mit einer durchaus parallel fortziehenden, auf den linken Seite des Stromes mehr verflächten Höhe bordirt, so dass die rechte dominirende Ufer-Höhe, dem Strome näher, die jenseitige et was entfernter liegt, und deswegen durch diedem Wasser zugehende, sich völlig verflächende Böschung dem am rechten Ufer aufgestellten Geschüt einen ofenen freyen Spielraum verschafft.

Die Zuflüsse auf der linken Seite des Dniester, so lange er auf russischen Gebiet fliesst, sind unbedeutende Gewässer.

Der Bog entspringt in Podolien und fliesst in den Liman des Dniepers. In den oberen Gegenden ist er nur bey hohen Wasser fahrbar; an dem Orte, wo sich die Sinjucha in ihn ergiesst, ist er 8 Fuss tief und ansehnlich breit, an seinem untern Ende ist er auf 150 Werste (23 Meillen) bis zum Ausflusse zu befahren; weiter hinauf hat er auf einer Länge von 25 Meilen viel gefährliche Klippen. Bei Nikolajew nimmt er den Ingul auf, der an den Gränzen von Kiew entspringt. Auf Beyden ist die Schiffahrt unbeträchtlich.

Der Dniepr entspringt auf dem alanischen Gebirg in Smolensk, un weit der Quellen der Düna und Wolga, und läuft nach Süden durch ein fruchtbares und flaches Land, ist fischreich, hat Wasserfälle und Strudel und fällt nach einem Laufe von 220 Meilenz wischen Kinburn und Oczakow ins schwarze Meer. Die Breite des obern Dniepers ist zwischen 50 und 200 Saschenen (340–1370 Wiener Fuss), bey Kiow 546 Saschenen (3.744 W. Fuss). Er wird bey Smolensk schiffbar, und ist von da bis zur Mündung des Pripen mit der grössten Sicherheit zu befahren; bey Kiow bis Krementschuk finden sich viel Sandbänke, die bey hohem Wasser ihre Gestallt und Laage verändern; auch ist bey Kiow der Strom sehr reissend. Unterhalb der Stadt Noworossüsk giebt es 13 berühmte Wasserfälle, welche 70 Werste (10 Meilen) einnehmen; sie entstanden durch einen aus den Karpathen kommenden Granitstrich, der den Dniester, Bug, Ingul und Dniepr durchstreicht. Sie erschweren die Schiffahrt, ohne sie zu hindern, und sind bey hohem Wasser ganz unter Wasser. Durch Sprengung der Felsen hat man das Fahrwasser z erweitern gesucht. Für grosse Schiffe ister erst 40 Werste unter Cherson fahrbar. Es gehen jährlich ungefahr 300 kleine und grosse Fahrzeuge den Dniepr hinab nach Cherson. Bey Smolenk friert der Dniepr gewöhnlich im November, bey Krementschuk im Dezember, bey Kiow im Januar zu, und ist in den untern Gegenden im Februar und Merz schon wieder frey von Eis.

Brücken giebt es: *a)* eine hölzerne bey Smolensk, *b)* desgleichen bey Krementschuk, *c)* eine Schiffbrücke bey Kiow.

Pristanen d, i. Anlandungsörter für die auf dem Flusse gehenden Fahrzeuge, wo man also deren immer vorräthig finden kann, sind: Smolensk, Orsza, Kopip, Syklow, Mohilew, Staroi-Bychow, Rogoschew, Rzeczytza, Lajow, Kiew.

Die beträchtlichsten Flüsse, welche in den Dniepr fallen, sind von den linken Seite: *a)* Die Soscha entspringt in Smolensk, und fällt an der Gränze von Minsk, Tschernikow und Mohilew in den Dniepr, nachdem sie von der rechten Seite die Baschja, und von der Linken den Osotz, Besada, und Iput aufgenommen hat. Er ist vom März bis Julius 70 Meilen von ihrer Mündung zu beschiffen, ungefähr bis zum Einfluss des Osotz.

Pristanen sind: Czerikow, Czeczeresk, Nowoja, Belitza. *b)* Die Desna entsteht in Smolensk, nimmt von der linken Seite die Bolwa, Saa, den Sjow, Seim, Oster, von der rechten den Sudost, Ubeda und Lwow auf, und fällt oberhalb Kiow in den Dniepr. Sie ist vom Einfluss der Bolwa an, also 120 Meilen lang, schiffbar, und wird mit 30 Fahrzeugen befahren, die jährlich auf und abgehen. Die einfallenden Flüsse sind meistens nur bey hohem Wasser zu befahren. Im Frühjahr tritt sie starck aus. Ihre Ufer sind bewaldet und fruchtbar.

Pristanen sind: Bränsk, Trübczewick, Nowgorod, Servierskol, Korop, Losnitza, Tscherinkow.

c) Die Lala, der Psiol, Worskla und Orel ober und unterhalb Krementschuk sind nicht zu befahren. Der Psiol ist voller Mühlendämme; das rechte Ufer des Orel ist dominirend.

Auf der rechten Seite: *d)* Die Beresina. Entspringt in Minsk, und nimt den Sergutsch und Swislotsch auf. Ist von Borischow aus fahrbahr, also 100 Meilen; jährlich fahren etwa 20 Salzbarken aufwärts. Der Swislotsch kann zu Anfang des Sommers bis nach Minsk befahren werden.

Pristanen: Borischow, Bobruysk.

e) Der Pripez (führt diesen Namen erst beim Einflusse des Styr) nimt die Iasolda, Pina, den Styr, Goryn, die alle schiffbar sind, ferner links den Probryk, Lan, Ptiez, rechts den Tuna, Stochad, Steiga, Ubort und Slobosna auf. Barken von 8.000–10.000 Dud. Salz gehen mehr als 70 Meilen weit hinauf bis Pinsk.

Prinstanen: Ianow a. d. Pina, Pinsk, Davidgrodeck am Goryn, Turow, Mogyr, Labica.

Der Oginskische Kanal (46 Werste lang, mit 4 Zugbrücken, 10 Schleussen und 1 Wasserbehälter) in Minsk vereinigt die Flüsse Schara und Iasolda, wovon der erstere in den Niemen, der Letztere in den Pripez, und folglich in den Dniepr fällt, eröffnet dadurch die Schiff fahrt von der Ostsee ins schwarze Meer.

IV. *Der Donetz* entspringt in Kursk oberhalb Belgorod, und fäll bey dem Kosaken Städtchen Rasdora in den Don. Seine Ufer sind starck beholzt, am rechten streicht ein Bergrücken hin. Hat ungesunde Wasser, ist der vielen Mühlen wegen nicht schiffbar.

V. *Die Ursprünge der Düna, des Niemen, Don und der Wolga.*

A) *Die Düna* entspringt auf dem alaunischen Gebirge, läuft nach Nordwest meist durch flaches Land, tritt oft aus, ist vom Eintritt den Toropa an schiffbar und fällt nach einem Laufe von 145 Meilen bey Dünamünde in den rigischen Meerbusen.

Pristanen: Welisch, Witobsk, Polozk, Stockmannshof, Riga. – Die Schiffahrt wird mit 300 Schiffen betrieben, die sollten wieder zurück gehen, und folglich jährlich auf diesem Flusse oder in seinem Gebien erbaut werden. In die Düna fallen: *a)* Die Obscha mit den Pristan Beloj; *b)* Die Kasplia, die schon bey

Poretsclije flache Barcken trägt *c)* Die Lutschossa mit dem Pristan Babinowitschi; *d)* Die Ulla mit den Pristan Tschaschnick und Ulba.

B) *Dei Niemen* entspringt im Gouv. Minsk, ist sehr tief, hat in den Mitte seines Laufs Strudel und Höher hinauf viel Sandbänke, welche die Schiffahrt erschweren und fällt in die Ostsee.

Pristanen: Turburg, Kowno, Grodno, Mostri, Stolbiz.

C) *Der Don* entspringt im Gouv. Tula und fällt nach einem Lauft von 150 Meilen in das Assowsche Meer, ist 50–200 Klafter breit und das Fahrwasser vom Einfluss des Woronesch (am linken Ufer), 1–2 Klafter tief; er strömt durch fruchtbares, wohlbevölckertes Land, und hat überall einen sanften Lauf.

D) *Die Wolga* entspringt auf dem alaunischen Gebirge in Gouv. Twer aus dem See Wolgo, fliesst erst nördlich, dann östlich, und endlich nach Süden wo sie sich nach einem Laufe von beinahe 600 Meilen mit 65 Mündungen bey Astrachan in das Kaspische Meer ergiesst. Sie hat nach ihrer Vereinigung mit der Solischarowkaa eine Breite von 20 Klaftern; das rechte Ufer ist hier dominierend, bey Rochow Wladimirow hat sie eine Breite von 30 Klafter und wird für grosse Fahrzeuge schiffbar. Ihr Fall beträgt auf 4 Werste 6 Zoll, so dass also ihr Ursprung nur 100 Klafter höher liegen würde als die Mündung. Sie tritt im Frühjahr schnell und starck über. Von ihrem Flussgebiet gehören hieher: a) *Die Wasuga* (Wasusa), die den Gschat aufnimmt. Beyde Flüsse sind schiffbar. Aus dem erstern gehn jährlich 120–150, aus dem letztern 600 Barcken in die Wolga. b) *Die Oka*, entspringt im Gouv. Orel, fällt nach einem Laufe von 70 Meilen in die Wolga, wird schon bey Orel schiffbar; ist beim Eintritt in das Gouv. Kaluga 50 Klafter breit, 1 Klafter tief, beym Austritt aus demselben 200 Klafter breit und 2 $^{1}/_{2}$ tief. Der Strom ist reissend und hat viel sandige Untiefen. Von Orel gehn Jährlich über 300 Schiffe ab, zum Theil bis Petersburg und Moskwa und werden von Pferden leer wieder heraufgezogen.

In die Oka fliessen: α) *Die Upa*, die von der Stadt Odrew aus mit kleinen Barcken befahren wird. β) *Die Rassata* entspringt in Orel und fällt in die Schisdra, ist im Sommer 3–4 Fuss tief, und 10–38 Klafter breit, wird mit Bauholz beflösst. γ) *Die Schisdra* mit den Pristanen Wastü und Koselsk. δ) *Die Moskwa* mit den Pristanen Moskwa und Kolomna. ε) *Die Schana* entspringt in dem Gschatsker Kreise in Smolensk und fällt in die Ugra, ist im Sommer 2 Klafter tief und 20 breit.

Beschreibung der Gebirge

Das alaunische Gebirge, der wolchonskische Wald oder die Wolgahöhe, im mittleren Theile des europäischen Russlands, in den Stadthalterschaften Twer, Smolensk und Pskow, ist nicht eigentlich eine Reihe von Bergen, sondern nur ein hoher von allen Seiten sanft ansteigender Landrücken, worauf die Wolga, der Dniepr, der Don, der Lowal und die Düna entspringen, dessen höchster Punckt (bey dem Städtchen Waldai ist kaum 200 Klafter über der Fläche von Petersburg erhaben. Ein Zweig desselben krümt sich in den Gouvernements Kaluga, Orel und Tula um die Quellen und Zuflüsse der Oka.

Die Karpathen. Ein Ast derselben, der in dem Sanoker Kreise in Gallizien, auf der Gränze von Siebenbürgen sich von dem Hauptrücken absondert, tritt nördlich von Tarnopol in das Gouv. Wolynsk, wendet sich aber sogleich südlich nach Podolien, schneidet die Gebiete des Bugs und Dnieprs von denen des Bogs und Dniesters, nähert sich an den Quellen des Ingul und Inguletz dem rechten Ufer des Dniepr, streicht längs demselben hin bis in die Nähe der Jekaterinoslaw, wo der Dniepr um die Letzten Zweige seines Fusses einen Bogen macht, und nun statt nach Südost nach Südwest läuft, und die meisten Flüsse, welche dieser Gebirgsrücken von ihm trennt, vor seinem Ausflusse noch aufnimmt.

In der Nähe von Brody sendet dieser Nebenrücken einen zweyten geringern ab, der anfangs nordwärts längs dem Bug hinläuft, und die östlichen Gewässer, die in den Dniepr abfliessen von den westlichen, die in die Weichsel fallen scheidet. In der Nähe von Kobrin (wo er aber so niedrig ist, dass man dort durch den königl. Kanal den Bug mit der Pina, und folglich mit dem Dniepr in Verbindung gebracht hat) wendet er sich nordostwärts, läuft durch die Gouv. Grodno und Minsk; an den Quellen der Berezina geht er theils westlich, und scheidet den Niemen von der Düna, theils östlich, wo er die Verbindung zwischen den Karpathen und dem alaunischen Gebirge macht.

Beschreibung der Strassen

In ganz Russland giebt es keine gebauten Strassen, die man Chausseen nennt. Von Riga bis Petersburg, und von da bis Moskwa sind zwar gemachte Strassen, allein ihr Vorzug von andern besteht blos darin, dass man sie abgegraben, und zum Theil erhöht, zum Theil mit Knüppeldämmen belegt hat. In den südlichen Provinzen aber giebt es nicht einmal solche gemachte Strassen, das einzige Gouv. Mohilew ausgenommen, wo der graf Czernichew an mehreren Strecken die Wegehat verbessern lassen. Am allerschlechtesten sind sie in dem ehemahligen Litthauen. Man kann daher im allgemeinen von den Wegen in Russland sagen, dass sie im Sommer, wenn der Boden hart, und im Winter wenn er gefroren ist, unverbesserlich sind, dass aber im Frühjahr und Herbst kaum fortzukommen ist. Die innere Kommunikazion geschieht im Sommer mehrertheils zu Wasser (weil Russland seiner flachen Lage wegen eine Menge Wasserstrassen und Kanäle enthält), im Winter aber mit Schlitten, wo man sehr schnell fortkommt: doch wird auch viel auf der Axe verfahren, und in den meisten Provinzen ist das Frachtfahren ein besonderer Erwerbszweig der Bauern. Überdem sind die Bauern angewiesen, dafern es verlangt wird, auch Post zu fahren, und man findet daher auf den Haupt- und Poststrassen bey allen Bauern Pferde, die zum Transporte gebraucht werden. Eine detaillirte Beschreibung der Strassen ist wegen der Dürftigkeit der Quellen unmöglich.

Zwey Hauptstrassen führen aus dem österreichischen Staate von Brody aus nach Moskwa.: 1. Über Kremenetz, Dubno, Pinsk, Minsk, Orcza, Smolensk, Wiazmaa, Gschat, Moskwa. 2. Über Kremenetz, Zytomir, Kiew, Sjewsk, Opori und von hier entweder über Orel und Tula, oder über Bolchow und Kaluga nach Moskwa. Von Zytomir kann man über Owrocz Mozyr, Rogatschew, Mohilew, Konoys nach Orcza gehn, und also von der zewyten auf die erste Strasse kommen.

Eben dasselbe kann man, wenn man von Kiew über Tschernikow, Bielicza, Tscherikow nach Mohilew oder über Uszislaw nach Smolensk geht.

Man kann auch über Krakau, Opatow, Lublin, Wlodawa, nach Brestlitowsky, und von da über Koprin, Pruszcina, Slonim nach Nieczwiecz gehn, wo man auf die Strasse von Dubno und zugleich auf die Hauptstrasse von Warschau nach Moskwa tritt.

Festungen in den Südlichen Provinzen

In Cherson: Cherson, grosse Festung am Liman des Dniepr, mit hohem Erdwall, nebst 2 Vorstädten an beyden Seiten der Festung am Ufer. – Odessa, grosse Handelsstadt mit kleiner Festung. – Olwiopol, unbedeutende Festung an der Mündung der Sinjucha in den Bog, mit 6 Bastions. Hier ist der Bog 63 Fäden breit.

Die Schweden hatten deselbst eine Schiffbrücke von 32 Pontons geschlagen. Auf den Höhen zwischen Olwiopol und Rigey stand 1789 die Armee des Fürsten Potemkin. – Tiraspol, starcke Festung am linken Ufer des Dniester. – Elisabethgrod, am Ingul, der die Stadt von der Festung trennt, hat 6 Bastions, sobald man aber den Ingul passirt hat, ist man unter den Kanonen.

In Taurien: Sewastopol, Kriegshafen und Festung. Kleinere Festungen: Tamruck, Kopil, Utschuck, Kinburn, Perckow.

In Poltawa: Poltawa, an der Worskla, hat mitten in der Stadt eine Festung mit Erdwall und Graben, Krementschuck, am Dniepr, hat eine alte Festung und ausserdem ein Fort.

In Jckaterinoslaw: Die Ukrainische und Dnieprsche Linie, die gegen die herumstreifenden Tartarhorden angelegt worden sind, bestehen aus mehreren Festungen, Forts und Redouten. Die erste geht vom Einflüss des Orel in den Dniepr bis zum Donetz, die zweyte von der Mündung des Moskowka bis zur Berda, die ins Asowsche Meer fällt.

In Charkow: Folgende Städte sind mit Wall und Graben umgeben: Charkow, Miropol, Lebadin, Altyrka, Bogudochow, Chotmynsk, Solotschew, Tschuguew und Isium.

(Die Nachrichten über Festungen sind grösstenthrils aus Heyms Encyclopädie des russischen Reichs).

Regierungsverfassung u. Verwaltung

A. *Stände*. Diese bestehen aus: 1. Dem Adel, 2. den freyen Bauern, die sich in 5 Klassen theilen, 3. den Bauern, welches entweder Freybauern oder Leibeigene sind.

B. *Administration*. Das Reich wird in 50 Gouvernements und 1 Provinz eingetheilt, wovon jedes (mit wenig Ausnahme) einen Civil-und einen Militair-Gouverneur hat, die unter den höchsten Reichsgerichten stehn. Die Gouvernements werden in Kreise getheilt, wovon jeder seine eigene Kreisverwaltung hat. Die 1. Instanz in allen Provinzen ist in den Städten der Magistrat, in den Kreisen das Niederlandgericht und für den Edelmann das

Kreisgericht. Die Staatseinkünfte erhebt die Kreisrentkammer und der Kameralhof.

Die höchsten Reichskollegien sind: 1. Der geheime Staatsrath, 2. das Staatsministerium das aus 8 Ministern besteht, die jeder ihr eigenes Departement haben, und unter den geheimen Staatsrath stehn. 3. Der dirigirende Senat als Oberster Richter in Justizsachen. 4. Der heiligst dirigirende Synod, als das höchste geistliche Gericht.

C. *Finanzverwaltung.* Die Einkünfte des Reichs bestehen nach einer blossen ungefähren Schätzung in 109 Millionen Rubel. Die Quellen der Staatseinkünften sind: a) *Die Domanialgefälle.* Jeder Kronbauer zahlt den Obrok, d. i. für Kopf jährlich 3 Rubel 2 Kopeken. b) *Die Regale und Staatsmonopole*, als: Bergwerks, Münz, Post und Stempelregal, nebst dem Brandwein und Salzmonopol. c) *Steuern.* 1. *Kopfsteuer*, der Bürger zahlt jährlich 1 Rubel, 22 Kop. und der freye Bauer 1 Rubel 2 Kop. für den männlichen Kopf; 2. Vermögenssteuer der Kaufleute; 3. Rekrutengeld der Kaufleute; 4. Tributgelder von den herumziehenden Völkern; 5. Land- und Seezölle; 6. Zool vom Verkaufe alles beweglichen Vermögens.

Das Reichsschatzmeisteramt besorgt die Erhebung der Einkünfte und nimmt in den Hauptreichskassen zu Petersburg und Moskwa all einlaufenden Gelder in Empfang. In den Provinzen ist der Kameralho die höchste Finanzbehörde, unter ihm stehen die Kreisrentkammern deren Chef der Kreisrentmeister ist.

D. *Postwesen.* Unter dem Oberpostdirecktorium stehn die Postämte zu Petersburg, Moskwa, Wilna, Tambow, Kasan und Kleinrussland diesen sind wieder die Postcomptoirs in den Provinzen und Kreisen untergeordnet.

Cultur des Bodens

A. *Der Ackerbau* wird in vielen Provinzen sehr stark betrieben. Die angebautesten und kornreichsten sind: Podolien, Volhynien, Kiew Charkow (slobodische Ukraine), Kursk, Orel; Pultawa und Taurier blos streckenweise. Mangel leiden Moskwa und Kaluga.

Am häufigstem wird Roggen gebaut. Der Weizen wächst mehr in den mittlern und Südlichen Statthalterschaften. In Jekaterinoslaw giebt 1. Körner bringt. Gerste ist da zu Hause, wo der Weizen gebaut wird Hafer ist allgemein und wird selbst von Menschen konsumirt. Die übrigen Getreydesorten wachsen blos für den innern Bedarf und wird davon nichts ausgeführt.

Im Jahre 1801 gab es im ganzen Reich einen Überfluss von 25.873.000 Tschetwert (81.817.000) Wiener Metzen) an Körnern zur Ausfuhr; in Jahre 1802 betrug der Überschuss 55.464.063 Tsch. (175.636.200 M.) Sommerkörner und 54.921.142 Tsch. (173.917.000 M.) Winterkörner.

B. *Weinbau.* Wein gibt es: 1. in Taurien um Feodosia und Asinei wächst ein Wein der sich dem Champagner nähert; 2. in Jekaterinoslaw unbeträchtlich; 3. bey Kiew, blos in den Gärten.

C. *Waldkultur.* Reichthum an Wäldern haben: Smolensk, Mohilew, Minsk, Tschernikow, Tula, Orel und Kaluga, die grösstentheils auch Schiffbauholz liefern. Mangel leiden: Kiew, Charkow, Kursk, Jekaterinoslaw und Taurien. Die gemeinsten Gattungen der Bäume sind Birken, Eichen, Weiden, Buchen, Ulmen

Ahorn und Pappeln. Im Jahre 1793 verschiffte Russland für mehr als 2 $1/_2$ Millionen Mastern, Balken, Bretter, Pot- und Weidasche, Bastmatten, Pech, Theer und Harz. Die Holzverschwendung ist ungehäuer, da man ganze Strassen von Holz anlegt.

D. *Taback* wird besonders gebaut in Orel, Charkow, Kiew und Jekaterinoslaw.

Viehzucht

A. *Perde*. Die russischen Pferde gleichen sich sämtlich. Sie haben Ramsköpfe, lange und dürre Hälse, eine breite Brust, und sind gut geschlossen. In Moskwa sind sie durch Einführung fremder Racen, als Engländer, Dänen, Holsteiner veredelt, und in Taurien durch arabische und türkische Pferde. Am meisten wird die Pferdezucht betrieben in den Stathaltterschaften: Moskwa, Charkow, Kursk, Orel, Kiew, Jekatrinoslaw. Die besten Stuttereyen sind in Moskwa, Tambow, Kasan, Simbirsk, in der Ukraine und Litthauen. In Jekaterinoslaw ist zaporogische Race, welches die beste in Europa für die leichte Reiterey ist.

B. *Rind- und Schafvieh*. Rindvieh ist um Überfluss und zur Ausfuhr in Charkow, Kursk, Orl; von hier wird eine Menge selbst nach Petersburg und Moskau geführt. Die Schafzucht ist noch beträchtlicher. Im Jahre 1802 wurde grösstentheils aus den südlichen Provinzen für 1.444.826 Rubel an Pferden, Rind- und Schafvieh ausgeführt.

Handel und Gewerbe

Ausfuhrartickel: Getreyde, Hanf, Flachs, Pelzwerk, Juchten, Leder und Lederwaaren, Vieh, Bauholz, Potasche, Leinen, Stricke und Taue, Segeltuch, Leinewand, Brandwein, Wachs, Talg, Leim, Butter, Harz, Thran, Fett, Matten, rohe Häute, Eisen und Eisenwaaren, Kupfer, Bley, Pech, Federn, Hopfen, Seife, Pferdehaare, Salz, Filz, Tuch, Wolle, etc.

Einfuhrartickel: Baumwollene und wollene Waaren, Silber, Wein, Farben, Seide, Thee, Salz, Kaffee, Vieh, Baumöl, Obst, eiserne Werckzeuge, Pelzwaaren, ächte Perlen, Zucker, Porzellain, Glasgeschirr, Apothekeerwaaren, Reis, Taback, wissenschaftliche und musikalische Instrumente, fremde Holzsorten, Eisen, Blech, Steinkohlen, Metalle, Bücher, etc.

Die Bilanz betrug 1802: 6.747.665 Rubel, 1803: 11.590.968 Rubel.

Bergbau: In den Südlichen Provinzen gibt es weder Gold- noch Silbergruben; Hüttenverke sind in Kursk und Tula.

Gewehrfabriken: Zu Tula ist die berühmteste Gewehrfabrik; sie lieferte sonst jährlich 13.814 Flinten, 4252 Karabiner, 32 Stutzen, 6.300 Paar Pistolen, 15.923 Pallasche, Säbel und andere Seitengewehre.

Stuckgiessereyen gibt es in Russland überhaupt 4: 1. Im Gouv. Oloncz, 2. in Petersburg, 3. zu Libecz in Tambow, 4. zu Cherson.

Die *Lederbereitung* in Russland ist berühmt; auch wird sehr viel davon ausgefahren. Die besten Iuchtenfabriken sind in Moskwa, dort wird auch das beste

Kalb- und Sohlenleder zu Stiefeln bereitet. Lederfabriken sind: Im Gouv. Moskwa 101, im Gouv. Kursk 37, im Gouv. Kaluga 22, im Gouv. Tula 40.

Segeltuchmanufakturen sind in Moskwa, Tula, bes. im Gouv. Kaluga.

Leinwand-, Wolle- und Seiden-Fabrichen führen ebenfalls jährlich viel aus. Die beiden grössten sind im Gouv. Moskwa.

Tuch-Manufakturen sind in den Gouv. Moskwa, Kursk, Mohilew (Tambow, Woronesch, Kasan). Das feinste Tuch liefert die Kronmanufaktur zu Jekaterinoslaw.

Brandwein wird am meisten gebrannt in dem Gouv. Charkow, Orel, Kursk, Kaluga, Tula, etc.

Münzen

A. *Goldene.* Alte Imperiale = 17 $^1/_2$ Gulden Conv. Geld, neue = 14 $^5/_8$ G.C.G. Ducaten zu 5 Rubeln.

B. *Silberne.* Rubel = 100 Kopeken.

1 Rubel: 2 Pottina = 10 Griwna: 33 $^1/_3$ Altyn = 100 Kopeken = 200 Demuschken = 400 Poluschken.

C. *Papiergeld.* Blaue Zettel zu 5 Rubel, rothe zu 10 R., weisse zu 25, 50, 100 R.

Gold- und Silbermünzen werden zu Petersburg, die kupfernen zu Moskaw, Jekaterinenburg, Feodosia, am Bache Iset und zu Babka geprägt.

Maase

A. *Längenmass.* 1 deutsche Meile enthält 6 Werste, 475 Saschenen, 1 $^1/_2$ Arschin; auf 1 Grad gehn 104 Werste, 131 Saschenen, 1 Arschin, 7 $^1/_{10}$ Werschok.

1 Werste = 500 Saschenen (Klafter) od. 3.500 russische Fuss od. 3.281 $^1/_4$ französ. Fuss.

1 Saschene = 3 Arschinen, 1 Arschine = 16 Werschok.

Der russische Fuss ist dem englichen gleich.

1 rheinischer Fuss = 7,06 Werschok,

1 Wiener Fuss = 7,11 Werschok

1 Wiener Elle = 17,48 Werschok

B. *Getreydemass.* 1 Tschetwert (9.832 franz. Kubikzoll) hat 8 Tschetwercks, 1 Tschetwerck = 8 Gorniz, 1 Gorniz = 2 Pojak.

1 Wiener Metze hat 3.100 franz. Kubikzoll und ist nahe $^1/_3$ Tschetwert.

C. *Flüssigkeitsmass.* 1 Wedro (Eimer), wovon 19 ein Oxford oder 6 Anker machen. 4 $^1/_2$ Wedro = 1 Wiener Eimer.

D. *Gewicht.* 1 Perkowetz = 10 Pud, 1 Pud = 40 Pfund, 1 Pfund = 32 Loth oder 96 Solotnik. 1 russ. Pfund = $^8/_{11}$ Wiener.

ROMÂNII DE PESTE NISTRU

Cap. I.

AŞEZAREA GEOGRAFICĂ A ROMÂNILOR DE PESTE NISTRU

Înfăţişarea generală a hărţii etnografice. Românii de peste Nistru ocupă locurile cele mai priincioase agriculturii. Astfel, în primul rînd, ei sînt aşezaţi pe malul stîng al Nistrului, de la Movilău la vale. Şirul satelor româneşti se îngroaşă lîngă vechiul vad de la Roşcov, şi, apoi, devine tot mai larg de la Dubăsari pînă la Tiraspol, de unde se prelungeşte, subţiat, pînă la gura Nistrului. Malul stîng al Nistrului, mai cu seamă de la Dubăsari la vale, se înfăţişează ca o terasă largă, cu pămînt roditor, bun şi pentru livezi şi pentru vii, ceea ce explică aşezarea agricultorului moldovean.

Dacă tragem două linii paralele de la Dubăsari şi Tiraspol şi avînd direcţia spre N-E, cam înspre oraşul Balta şi alt punct ceva mai sus de oraşul Voznesiensc pe Bug, atunci avem o serie de fîşii deasemeni ocupate cu aşezări româneşti. Aceste aşezări sînt în locurile unde se întîlneşte pădurea cu cîmpia. Iarăşi observăm că sînt locuri lesnicioase pentru agricultură: se poate plugări cu mult spor, vitele pot paşte în ochiurile de stepă şi în poienile mari ale pădurilor, de unde se adună şi nutreţul de iarnă; în sfîrşit, se cultivă cu uşurinţă pomii roditori şi merge bine albinăritul.

Pe malul stîng al Bugului, asemănător cu al Nistrului, satele româneşti iarăşi sînt aşezate laolaltă. E de însemnat faptul că aceste sate sînt în locurile cele mai bune pentru cultura pămîntului, că nu se depărtează mult de malul rîului, fiind împrăştiate pe o fîşie îngustă de-a lungul lui pînă la întîlnirea cu rîul Ingul, lîngă Nicolaev. Mai la vale nu se găsesc de loc sate româneşti, prin stepa şi prin bălţile din jurul limanului format de Bug.

În sfîrşit, de la Bug înspre răsărit românii aşijderea ocupă văile principale (de ex.: la izvoarele rîului Ingul şi a afluenţilor săi), precum şi fîşii de pămînt tot la marginea pădurii şi a cîmpiei. Satele româneşti ajung, bineînţeles tot mai răsfirate, pînă la Nipru şi chiar îl trec, astfel că sînt cîteva sate româneşti în jurul Ecaterinoslavului şi mai multe sate în regiunile industriale din acest guvernămînt...

Cel mai depărtat sat spre răsărit e satul *Glodoşi*, la înălţimea Cernăuţului şi cam la 150 kilometri dincolo de Nipru.

Denumirile satelor sînt, de obicei, neaoş româneşti. Iată cîteva numiri, luate la întîmplare, din diferite părţi: ***Bologani, Ocniţa, Strîmba, Moşnegi*** în părţile Raşcovului pe Nistru; ***Găvănos, Botoşani, Pietros***, etc., de la Roşcov la vale; ***Mahala, Lunca, Teia, Mălăeşti*** între Dubăssari şi Tiraspol; ***Slobozia, Grădiniţa, Iasca, Moldovanca***, etc., de la Tiraspol pînă la Marea Neagră; ***Doi-Bani, Căpriţa, Perişori*** în regiunea Baltei şi Ananiului. Nu mai puţin caracteristice sînt numirile satelor româneşti din gubernia Ecaterinoslavului, unde avem ***Glodoşi, Şerbani*** şi alte. Tot aşa sînt şi denumirile drumurilor. Chiar şi ruşii, ziceau de ex.: ***şleahul bacilor*** drumului ce duce de la satul Doroţca la Dubăsari.

Ce ne spune felul aşezărilor româneşti. Dacă luăm seama mai bine la felul cum sînt aşezaţi românii de peste Nistru, vedem că ei au prins locurile cele mai potrivite cu firea românului: ori pe malurile rîurilor ori mai aproape de păduri şi la intrare în cîmpie. După cum în Moldova oraşele cele mari s-au ridicat în văile unde se întîlneşte pădurea cu cîmpia, tot aşa este cu oraşele Balta, Ananie şi Elisavetgrad (Tîrgul Elisavetei) ale românilor transnistrieni. Nu degeaba poezia populară zice: ***Codru-i frate cu românul.***

Iar faptul că românii de peste Nistru ***au putut*** alege locurile potrivite cu firea lor, după spusele oamenilor cunoscători, dă de bănuit că elementele româneşti au fost cele dintîi care au descălecat în aceste părţi. În sprijinul presupunerii arătate mai vine şi o altă împrejurare: nu se află nici un sat românesc în stepa uscată şi puţin roditoare ce se întinde de la staţia Razdelinaia spre răsărit. Aceasta înseamnă că românii n-au venit în părţile transnistriene mai tîrziu, cînd locurile erau ocupate de alţii şi cînd ei ar fi fost siliţi să se aşeze unde s-ar fi nimerit. În orice caz, românii au venit în locurile acestea înainte de ruşi, nemţi şi bulgari care ocupă părţile mai puţin roditoare, şi cel puţin, odată cu ucrainienii, dacă nu mai înainte chiar şi decît aceştia.

Cap. II.

ISTORICUL AŞEZĂRII ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI

Părerile istoricilor. La întrebarea: pe ce căi şi cînd au pătruns românii de dincolo de Nistru în locurile ocupate de ei, s-au dat mai multe răspunsuri.

După unii, aşezările româneşti din acele părţi ar fi colonizări silite făcute de ruşi în urma războaielor ce au purtat cu turcii. După alţii ar fi colonizări libere; moldovenii ar fi urmat chemarea unor boieri din Moldova, care dobîndiseră moşii în aceste părţi, sau chiar ar fi fost ispitiţi de înlesnirile făcute colonizatorilor de autorităţile ruseşti. S-a rostit de asemenea părerea că satele de peste Nistru ar putea data din timpul stăpînirii lui Duca-Vodă (în a doua jumătate a sec. XVII) asupra teritoriului dintre Bug şi Nistru, deşi acest fapt istoric nu ne lămureşte cum au luat fiinţă aşezările româneşti de dincolo de Bug. În sfîrşit, cel puţin unele sate de peste Nistru ar fi din timpul descălecatului Moldovei, cînd străbunii noştri au ajuns la Nistru şi se poate chiar să-l fi trecut.

Scrierile mai multor istorici apărute în timpul din urmă, au dovedit că toate aceste păreri au avut o parte de adevăr, dar nici una nu l-a cuprins întreg.

Expansiunea naturală. La descălecatul Moldovei românii au ajuns, într-un răstimp foarte scurt la Nistru, unde au moştenit de la tătarii ce fuseseră înaintea lor aici, cîteva vaduri: Cetatea Albă, Tighina şi probabil, Hotinul. Dar ***vad*** însemnează trecătoarea întreagă, deci moldovenii stăpîneau şi malul celălalt al rîului, lîngă vad. Pe lîngă străjile vadurilor trebuia să se fi întemeiat aşezări paşnice cu caracter comercial.

Cu toate că pe urmă Podolia, pînă la Iagorlîc, căzuse în stăpînirea politică a Poloniei, avem fapte precise care arată că Nistrul şi după aceasta a rămas, fără întrerupere, rîu moldovenesc, iar moldovenii stăpîneau şi sate de pe malul stîng al lui.

Legăturile comerciale şi politice. Principatul Moldovei totdeauna a căutat să facă cu ţările de peste Nistru legături politice şi economice. ***Caffa din Crimeea,*** marea colonie genoveză, era apărată de ostaşi moldoveni şi români în genere, pomeniţi în socotelile ei; negustorii italieni de acolo făceau drumuri care străbăteau „cîmpii pustii“ dintre Nistru şi Nipru, unul se numea pînă pe la 1600 „Şleahul moldovenesc [...]“. Un timp moldovenii au smuls genovezilor castelul Lerici, o mică fortăreaţă la gura Niprului. Şi, în sfîrşit, erau legături şi la nord, că altfel, bîlciul de la Liublin n-ar fi fost plin de Moldoveni, şi lîngă Ostrog, la Ostrokol, vadul nu s-ar fi zis încă multă vreme vadul basarabesc [1]. (N. Iorga).

Domnii noştri au încheiat adesea alianţe politice şi înţelegeri economice cu regatul polon, cu hatmanii Ucrainei şi chiar cu ţarii Moscovei.

Şleahurile erau păzite de cazaci al căror cel dintîi şef ***e un client al Domnului, Moldovei: Ostafie Daşcovici, şi cel de-al doilea va fi însuşi fiul Domniţei Mariţa, celei măritate la ruşi.***

Era firesc ca prisosul de viaţă economică, de caracter agricol, al Moldovei, care se crease mai ales în timpurile relativ liniştite după 1624, să se reverse tot mai mult peste Nistru.

Legăturile între familia domnească Movilă şi alte familii de boieri moldoveni de-o parte, şi Polonia de altă parte, fac ca aceste familii boiereşti să întemeeze sate peste Nistru (de ex.: moşia lui Ieremia Movilă la Ustia [1]), cea mai bine lucrată în vremea aceea în toată Polonia). Călătorii din acel timp spun că în toată Podolia era vie cu adevărat numai partea de lîngă Nistru, unde românii ţineau în stăpînire vadurile şi unde era şi un tîrg al Dubăsarilor, adică cei ce ***trec cu dubasele după vechiul sistem asiatic al tătarilor.***

Ucraina Moldovenească. În 1679 Duca-Vodă, pe lîngă domnia Moldovei, mai căpătă de la turci şi hatmania Ucrainei, ***dîndu-i-se şi buzduganul acestei ţări.*** Şi cronicarul Neculai Costin, arătînd mai cu seamă activitatea economică a lui Duca-Vodă, povesteşte: ***Şi tot într-acest an au mers Duca-Vodă la Nemirova (sat căzăcesc lîngă Bug) cu Doamna sa şi cu ginere-său şi cu multe gloate [2]), şi mergînd, apoi întorcîndu-se pe la Soroca, au făcut case domneşti, cu beciuri de piatră, la Ţigănăuca, împotriva Sorocii, peste Nistru, şi alte case la Peştere lîngă Buh; iară la Nemirova au început a-şi face stupi, vaci, oi, pluguri de boi pe la toate tîrgurile de pe cea parte de Nistru, dară velniţa de horilcă, de bere şi de altele, cumpăra miere şi domnească ce era şi ducea la Ucraina de făcea mieduri***

de vîndea, și orică avea în gînd să se mute acolo, și era cuvînt între oamenii lui, cum să părăsească Moldova și să se mute cu toată casa lui la Ucraina, și de-acolo să tragă la Moscu. E adevărat că domnia lui Duca-Vodă în Ucraina Moldovenească a fost de scurtă vreme, dar și pe urmă Moldova și-a păstrat vechile drepturi asupra podurilor peste Nistru și asupra capetelor de poduri de cealaltă parte. Astfel e cu Movilău, din fața Otacilor, care rămîne sub stăpînirea Moldovei pînă la 1812. (I. Nistor).

Viața culturală și religioasă. Dacă pînă în a doua jum. a sec. XVII se pot urmări numai legăturile noastre politice și economice cu părțile transnistriene, după această dată se adaugă un nou factor: ***biserica***. Ucraina Hanului, partea dintre Nistru și Bug, este alipită mitropoliei de Brăila, împreună cu raialele turcești Izmail, Tighina și Hotin. Mitropolitul Daniil de Brăila se intitulează în 1769: ***Mitropolitul*** Proilaoei, al Tomărovei, (Reni) al Hotinului, al tuturor marginilor Dunării și al Nistrului și a întregii Ucraine a Hanului.

S-au păstrat 14 copii rusești luate de pe originalele moldovenești (cele mai multe) și grecești ale ***gramotelor*** date de mitropoliții Brăilei: Daniil, Ioachim și Chiril, precum și de Iacob din Iași, Inochentie din Huși și Amfilohie din Hotin, prin care aceștia numesc preoți în satele de peste Nistru.

Mitropolitul Ioachim vizitează în 1776 satele Balta, Valea Hoțului, Mahala, Mitropolitul Chiril face șase călătorii în această regiune. Episcopul Amfilohie vizitează Molovata în 1779, făcînd trei hirotonii.

După binecuvîntarea mitropolitului Daniil se construiesc biserici în satele Mahala, Prohrebea, Cucieri (Coșieri) și Demcov. În toată regiunea erau cîteva zeci de biserici, ceea ce se vede din faptul că au fost hirotonisiți pentru satele Ucrainei Hanului 27 preoți numai în timpul călătoriilor făcute de mitropolitul Chiril. Cel puțin pe lîngă unele din biserici trebuie să fi existat școli, în care preoții și dascălii învățau pe băieți și flăcăi a buchisi și a scrie slovele chirilice, că mulți preoți erau dintre localnici și numai pe un timp scurt se duceau în Moldova ca să deprindă mai bine rînduiala bisericească.

Abia 1789, odată cu al doilea război ruso-turc în timpul domniei Ecaterinei a II-a, găsim mai multe urme istorice după care reiese vădit amestecul rușilor în administrația acestor părți. Favoritul Ecaterinei, ***Potemkin***, care era și comandantul suprem al oștilor rusești vroia să reînființeze imperiul greco-bizantin, distrugînd mai întîi Turcia. Pentru ușurarea comunicațiilor și pentru a pune stăpînire pe Marea Neagră, trebuia să aducă la o stare economică mai ridicată părțile de lîngă malul nordic al Mării. Trebuia colonizată stepa pustie ce se întindea în părțile acestea, trebuia să se dea o administrație așezărilor ce se găseau acum prin partea locurilor și să se dea un imbold mai puternic pentru viața economică, ceea ce s-a făcut mai pe urmă prin întemeierea portului Odesa. Dar populația ce se găsea în acest timp în stepă, și mai ales în partea ei dintre Nistru și Nipru, această populație în cea mai mare parte era moldovenească. După cercetările profesorului basarabean I. Frațiman, în acest timp se găseau acolo următoarele sate cu populație curat moldovenească sau amestecat cu ucraineni, mult mai puțini la număr: ***Molovata*** cu biserica din 1761, ***Doroțca***, cu biserica din 1768, ***Mahala***, biserica din 1770, ***Coșieri***, biserică din 1772, ***Butur***, biserică din 1773, orașul ***Ananie***, biserica de piatră din 1774, satele ***Carahan*** și ***Iasca***, bisericile

din timpul turcilor, orașul ***Dubăsari***, biserica de lemn, satele, ***Teia, Speia, Tîrnauca*** (lîngă Tiraspol), cu biserici din timpul turcilor; de asemeni satele ***Taşlîca-Uscat, Goeni, Grădinița; Şipca, Lunca, Tocmageia, Ciubărciu, Păsățel*** (cu mînăstirea Păsățel în apropiere, pe urmă desființată), ***Ponoară, Valea-Hoțului Pîrîta***, cu antimisul semnat de mitropolitul Ioachim Proilav), ***Ocna, Doi-Bani, Mălăeşti, Hlinoaia, Slobozia*** (pînă la ruşi se numia Rufa), Handrabur, Sucieia (azi Tiraspolul), ***Braşovancaşca, Taşlîc, Cara şi Nezavertailovca***, a cărei biserici, în cea mai mare parte, datează din timpul cînd regiunea a fost sub păstorirea mitropoliților de Brăila.

Transnistriana sub oblăduirea Rusiei. După tratatul de pace din 1791, Ucraina Hanului revine Rusiei. Autoritățile ruseşti moştenind o populație, deşi rară, dar cu anumite trebuințe culturale, caută să dea acestei provincii o organizație administrativă şi să-i ridice viața culturală. Din punctul de vedere bisericesc provincia, numită de ruşi ***Ociacovscaia oblasti*** este alipită la episcopia Ecaterinoslavului. Se înființează patru protopopii şi o administrație duhovnicească (un fel de consistoriu bisericesc) la Dubăsari. Tot acolo se înființează o tipografie ***grecească, rusească şi moldovenească***, pusă sub conducerea ***protopopului moldovenesc*** Mihail Strilbițchi. (I. Frațiman).

După 1812, regiunea Ociacovului e dată sub ocîrmuirea duhovnicească a mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni conform recomandării sinodului Moldovei, Țării Româneşti şi al Basarabiei. După moartea lui Gavriil, care după 1812 rămăsese în Rusia cu titlul de ***mitropolit al Chişinăului şi Hotinului***, regiunea Ociacovului a fost administrată de urmaşul său la eparhia Chişinăului, arhiepiscopul Dimitrie Sulima, pînă la 1837, cînd se înființează episcopia Hersonului cu scaunul episcopal la Odesa, căreia îi revine şi această regiune.

Colonizările rusești. Deoarece la preluarea provinciei de ruşi ea a fost puțin populată, aceştia fac planuri s-o colonizeze cu moldoveni şi s-o aducă în stare de înflorire economică, dîndu-i pentru o vreme, chiar denumirea de ***Moldova Nouă***. Îndeplinindu-se voința Ecaterinei a II-a, s-au dat pămînturi ***cu plăcută preferință*** şi boierilor moldoveni, care primiseră supuşenia rusă. Dar li s-a pus condiția de a coloniza moşiile obținute. Iată o listă a colonizatorilor, din cea publicată de d-l I. Frațiman [2].

1. Prințul Deleanu-Cantacuzino, a primit 50.000 deseatine[3] pe rîul Iagorlîc, fondînd satul (azi orăşelul) Cantacuzinăuca cu 512 suflete.

2. Scarlat Sturdza – 12.000 deseatine, pe Iagorlîc, fondează un sat de 297 suflete.

3. Brigadierul Catargi – 24.000 deseatine pe Cuialnicul-Mic şi pe Valea Porcului, întemeiază două sate (unul Catargino).

4. Filodor, consilier de stat – 4.700 deseatine, pe rîul Cuciurhan, înființează un sat de 135 suflete.

5. E. Balaş – 18.763 deseatine între rîulețele Cuciurhan şi Baraboiu, – fondează satul Balaşeanca.

6. Macarescu, consilier de colegiu – 17.850 deseatine, întemeiază un sat de 298 suflete.

7. Cucu, consilier de colegiu, – 6050 deseatine, înființează un sat de 284 suflete.

8. Frații Gramatini, – 6.000 deseatine (azi există un cătun Gramatcovo).

9. Cherstici – 11.160 deseatine, întemeiază două sate (azi există un sătucean Cherstinăuca).

Se înțelege că aceștia luau cu dînșii oameni din Moldova, unde unii din ei avusese moșii. De pildă, Măcăreștii aveau moșii chiar în jud. Orhei, aproape de Nistru.

Acestea sînt colonizări libere. Ele au avut loc numai în regiunea dintre Nistru și Bug. Dar mai înainte de extinderea Rusiei pînă la Nistru, în timpul războaielor cu turcii, rușii adesea au ridicat sate întregi din Moldova și le-au mutat în Rusia. Astfel, cronicarul Neculce spune că *oamenii ereau duși și cu vitele lor. La purcesul lui Minih*[4] *trimis-au de au robit mulți oameni din ținutul Hotinului și de pe marginea Cernăuților și i-au trecut cu femei cu copii la Mosc, și-i împărția pre oameni ca pre dobitoace: unii lua bărbații, alții femeile, alții copii. Bogate și multe lacrimi era, cît se auzia glasurile la cer"*.

Apoi, după 1792, *cît s-au scurs oștile (rusești) ele au adus atîta lume, încît se spunea că au fost așezate acolo două treimi din locuitorii Moldovei.* Era vorba să li se dea și *autonomie,* cînd se dăduse și nume de *Moldova-Nouă,* de care s-a vorbit mai sus.

Se pare că acestor colonizări forțate își datoresc existența satele de dincolo de Bug și Nipru. Dar trebuie să notăm că numirea de *roate,* adecă companii (de la I-XII), ce o au unele sate românești de-acolo, nu poate fi luată ca o întărire a acestei presupuneri. Această numire s-ar putea datora încercării mai tîrzii de a da satelor din *Noua Rusie* o organizare militară.

Opera de colonizare, mai puțin intensivă însă în ce privește elementele din principatele românești, continuă și în prima jumătate a sec. XIX, cînd se dă precădere nemților, bulgarilor și sîrbilor. Sînt urme că au fost atrași coloniști ardeleni, români (în afară de *cazaclii* și *mocanii,* care adesea treceau Nistrul, fără a se așeza definitiv în Rusia). În sfîrșit, în Crimeea și azi există colonii de ciobani ardeleni.

Cap. III.

NUMĂRUL ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI.

Cum trebuie privită chestiunea. S-au dat diferite cifre pentru a arăta numărul și importanța românilor de peste Nistru. Unii au pretins că sînt peste 800 mii (Șt. Ciobanu), alții au zis că sînt chiar mai mulți decît un milion, (A. Nour) de unde se făcea încheierea că e o crimă din partea celor cu răspundere părăsirea acestui grup românesc și dezinteresarea totală față de el. (A. Nour). Dar de-ar fi numai o sută de mii, și chiar mai puțin, încă am avea o datorie culturală față de această ramură a neamului nostru. Astfel că dacă ne interesăm totuși de numărul lor, o facem mai întîi pentru a găsi adevărul, și, în al doilea rînd pentru a vedea cît

de mari trebuie să fie jertfele noastre pentru ca frații tansnistieni să poată începe și desfășura o activitate culturală a lor proprie.

Statistica din 1897. După statistica oficială rusă din 1897 sînt, sub rubrica ***Numărul moldovenilor (românilor):***

Pentru	Gubernia	Henderson	147 118
„	„	Podolia	26 461
„	„	Ecaterinoslav	8 453
„	„	Taurida (Crimeea)	2 895
		Total	184 927

Dar în subtitlul rubricii moldovenilor se spune: ***Persoanele care au răspuns la recensămînt în limba natală.***

Din capul locului se vede intenția de a ascunde numărul adevărat al românilor, că foarte mulți moldoveni de peste Nistru știu rusește, sau, în tot cazul, dialectul rutean din localitate, deci în recensămînt moldovenii au putut să nu răspundă în limba natală, mai cu seamă că nici n-au fost întrebați de ce neam sînt.Tot așa s-a făcut statistica și în Basarabia, unde rușii au falsificat adevărul, micșorînd numărul populației de baștină aproape cu o treime. Dacă presupunem că acelși lucru s-a făcut și peste Nistru, atunci obținem 277.390 români pentru anul 1897. În anul 1923, socotind creșterea anuală a populației, care la români e de 16 la mie, ar trebui să fie peste 440 mii. Dincolo de Nistru rușii au putut să ascundă numărul adevărat al românilor într-o măsură mult mai mare decît în Basarabia, unde majoritatea țărănimii moldovenești nu știe măcar o vorbă rusească. Aceasta se adeverește prin alte date.

Statistica din 1834. Această statistică ne arată că în 1897 s-a făcut o falsificare prea grosolană cu privire la românii din Ecaterinoslav. Astfel, după ea erau în 1834:

În	Basarabia	406 182	români
„	Herson	75 000	»
„	Podolia	7 427	»
„	Ecaterinoslav	9 758	»

În 1914, această populație trebuia să fie de patru ori mai numeroasă, adică:

În	Basarabia	1 624 000
„	Herson	360 000
„	Podolia	30 000
„	Ecaterinoslav	40 000

Adăugîndu-se cei din Taurida, ar trebui să fie, pentru 1914–15 la 380 mii români transnistrieni. Dar această statistică greșește față de Basarabia cu 10%. Tot așa trebuie să fie și pentru celelalte gubernii. Corectînd datele de mai sus obținem aproape 420 mii, ceea ce pentru 1923 dă peste 465 mii.

Din această statistică se vede că este exagerat de mic numărul românilor arătat de ruşi în 1897 pentru Herson şi Ecaterinoslav. Dar şi statistica din 1834 e puţin mai aproape de adevăr, nu este încă cea adevărată. Astfel, ea arată pentru Podolia numai 7 mii de români, pe cînd pentru Ecaterinoslav sînt date aproape 10 mii. Dar din istoricul românilor transnistrieni am văzut că Moldova a avut cele mai multe şi cele mai vechi legături politice şi economice tocmai cu Podolia.

Alte izvoare. Corectări. Dacă folosim şi alte izvoare putem să ne apropiem încă mai mult de adevăt. Astfel, după hărţile etnografice, în jud. Balta moldovenii ocupă o întindere de cel puţin 20% din suprafaţa totală. În acest judeţ, în localităţile cu numiri moldoveneşti se află peste 100 mii de locuitori. Nu este exagerat deci, cînd socotim că în acest judeţ sînt aproximativ 75 mii de români. Mai puţin, dar totuşi o populaţie românească destul de numeroasă se află în jud. Olgopol. După dicţionarul Enciclopedic Broexhau, acolo erau în 1905 peste 20 mii, deci acuma peste 25 mii. În celelalte judeţe, iarăşi este o populaţie însemnată, deşi statistica din 1897 nu o arată de loc, sau numai cu zeci şi sute. Harta etnografică alcătuită de A. Nour arată mai multe sate moldoveneşti în judeţele Movilău şi Iampol vecine cu Basarabia. În aceste două judeţe autorul hărţii are rude, a trăit cîţiva ani şi, prin urmare e în stare să cunoască locurile. Dar ruşii socot acolo cîte o sută sau două de moldoveni la judeţ.

Aşa că este aproape de adevăr cînd admitem 4% de moldoveni pentru Podolia, adică aproximativ 175 mii în 1923. Această cifră se potriveşte şi cu suprafaţa ocupată de moldoveni după hărţile etnografice ruseşti.

În gubernia Herson, după o statistică a zemstvo-ului, se află 272 mii de români în 1900, ceea ce în 1923 formează cifra de peste 400 mii. Nu posedăm alte date statistice despre gubernia Ecaterinoslavului, dar şeful statisticii zemstvoului de-acolo mărturisea în 1918, că în regiunile industriale din această gubernie, ***majoritatea lucrătorilor*** sînt moldoveni, care duc o viaţă foarte grea, sînt fără şcoală şi exploataţi fără milă. Cîteva sate din jurul oraşului Ecaterinoslav sînt moldoveneşti şi se ocupă cu grădinăritul; tot din moldoveni se recrutează acolo cea mai mare parte de servitoare şi servitori în oraş. Astfel că cifra de 40 mii moldoveni pentru Ecaterinoslav, care rezultă după statitica din 1834 trebuie luată ca bună. În sfîrşit, în Crimeea, după scrisorile mocanilor de-acolo, sînt vreo 7 000 de români transilvăneni, care vor acuma să se întoarcă în ţară, dar din cauza împrejurărilor, azi nu şi-au putut realiza dorinţa.

În total, aşadar găsim că sînt peste 620 mii de români transnistrieni. E posibil să fie şi mai mulţi. Mai mult de jumătate de milion de români nu trebuie uitaţi. Dacă pe vremuri s-a făcut atîtea jertfe pentru macedo-români, care sînt despărţiţi de noi prin alte grupuri etnice, care vorbesc un dialect deosebit de al nostru, cum putem noi lăsa fără sprijin pe românii transnistrieni, care rostesc dulcele grai moldovenesc şi la care nu s-a stins conştiinţa că sînt moldoveni!

PORTUL, OBICEIURILE, CÎNTECELE.

Portul. Portul moldovenilor de peste Nistru nu mai are caracterul național. ***Din îmbrăcămintea națională a rămas pălăria împodobită cu văzdoage ce o poartă flăcăii ce au să se însoare.*** (Th. Burada). Bătrînii poartă ***șarf*** la gît, bărbații mai tineri și flăcăii din unele părți poartă brîul roșu, uneori un brîu lat cu dungi de diferite culori (bătrînesc), care însă iese din întrebuințare.

Portul femeilor e împrumutat parte de la ucrainieni, parte de la bulgarii-coloniști din sudul guberniei Herson. Dar ***femeile mai în vîrstă în gubernia Hersonului pînă astăzi poartă pe cap turbane înalte acoperite cu năframă albă,*** (Șt. Ciobanu) așa cum purtau pe vremuri boieresele noastre și cum și astăzi poartă femeile de la țară din Bucovina, Hotin și alte părți.

Credințele și obiceiurile populare. Credințele, datinile și moravurile românilor transnistrieni se deosebesc puțin de-ale românilor de pretutindeni, datorită varietăților locale.

Aceleași obiceiuri la nunți: pețitorii, vornicelii, conacarii, orațiile, iertăciunea, beteala pe capul miresei, cîntecul „Taci, mireasă, nu mai plînge", masa mare, darea cu puștile și altele. (Th. Burada). Mai adăugăm și alte obiceiuri de la nuntă, întocmai ca și la românii din alte părți: se dăruiesc cămăși socrilor mari de către mireasa, se fac și se beau ***cinstile miresei,*** ca dovadă că s-a purtat cuminte cît a fost fată mare, se face ***corabia,*** se cîntă ***Canna Galileii,*** se îmbracă pe capul miresei ***cîrpa,*** de către nuna mare, etc., etc. Tradițiile ce s-au păstrat la nuntă explică în mare parte și faptul că moldovenii de peste Nistru nu s-au putut asimila cu neamurile înconjurătoare. Căci atît fetele mari, cît și flăcăii nu se îndură să-și ia de mire sau de mireasă pe cineva de alt neam: în cazul acesta nu s-ar putea împlini obiceiul , n-ar fi o nuntă frumoasă, așa cum *trebuie* să fie ca să le meargă însurățeilor în bine și în plin toată viața.

Din alte obiceiuri, bocetele la înmormîntări, cumetriile la nașteri, sărbătorile casei, sărbătorile păgîne, fie în legătură cu ciclul sărbătorilor creștine a cincizecimei, fie fără această legătură, cum sînt ***Iarba verde, Rusaliile, Sînzienile, Sîmedru, Colindele de Crăciun cu florile dalbe*** și ***Ler-Doamne, Colinda cu plugușorul de Anul Nou,*** cu mici deosebiri locale, toate acestea s-au păstrat întocmai ca și la noi. Tot așa povestirile apocrife sînt așa cum s-au răsfrînt în literatura populară română.

Din alte obiceiuri s-a păstrat ***frăția de cruce,*** care se obișnuiește a se face în ziua de Paște. Ciobanii se slujesc de aceleași crestături pe răboj pentru socotelile lor, care s-au păstrat din vechime.

Apoi, aceleași credințe în strigoi, în descîntece, farmece, vrăji; aceleași povești cu balauri, cu zmei, cu lei-paralei, cu feți-frumoși și altele. Aceleași

dansuri: hora, numită *de danț,* sau *joc,* sîrba bulgărească, de brîu, corăbeasca, nistreanca cunoscută și în Basarabia, hordinca etc.

Toate cîntecele populare încep cu obișnuita *frunză verde.* Călătorii care au întrebat pe cîntăreții și pe povestitorii de-acolo, dacă nu au învățat cumva cîntecele și povestirile lor de la moldovenii din Moldova, au primit răspunsuri negative. Așa au apucat ei din bătrîni, așa cîntă și povestesc ei, așa vor învăța să cînte și să povestească și pe copii și nepoții lor.

Cap.V.

STAREA ECONOMICĂ.

Ocupațiile moldovenilor din regiunile industriale. De obicei, toți acei care s-au interesat de românii transnistrieni spun că îndeletnicirea lor cea mai de seamă este plugăritul. Dar e și o parte destul de mare a românilor transnistrieni care e silită să ia drumul orașului și să intre în uzină sau să coboare în mină. Risipiți în grupulețe mici prin masa populației ucrainiene și ruse din gubernia Ecaterinoslavului și regiunile vecine ale guberniei Hersonului, cu o industrie minieră în plină înflorire, românii din aceste regiuni sînt cei mai expuși rutenizării sau rusificării.

Pierduți în stepa străină, fără să știe cartea poporului dominant, ba vorbind cu greu chiar limba lui, moldovanul din acele părți este mai slab decît alții, în lupta pentru viață. Astfel, îi vedem pe moldovenii din aceste părți dînd un număr însemnat de lucrători minieri care au o stare materială din cele mai proaste. Tot așa e și cu lucrătorii necalificați din porturile și docurile din Odesa, Herson, și chiar Cremenciug. Pretutindeni acești lucrători, ca și moldovenii ce sînt siliți a se face servitori în Ecaterinoslav, sînt exploatați în chipul cel mai neomenos.

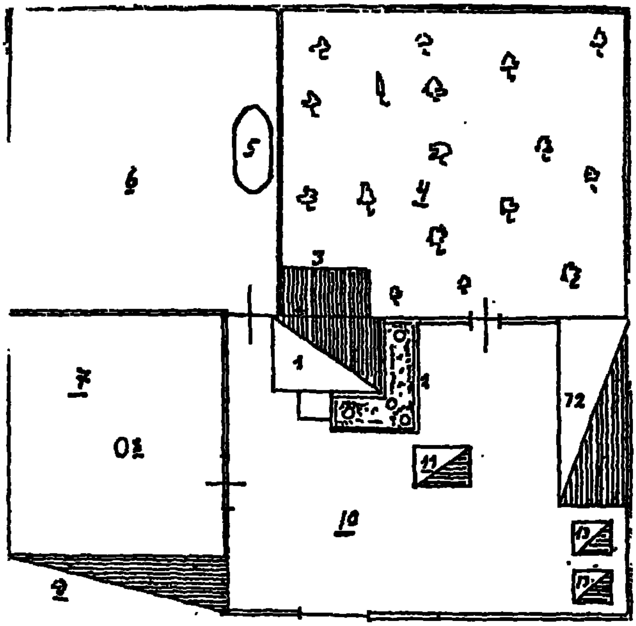
Ciobanii din Crimeea. Cu totul alta e starea materială a românilor din Crimeea, ardeleni care au ajuns acolo cu turmele lor și au întemeiat cîteva sate. Ei stau bine, au plecat doar din Ardeal ca să capete locuri de pășunat mai bune și n-au pornit de-acasă, cu turmele lor, cu tot, fără a ști încotro merg. Mai toți știu carte, sînt conștienți de naționalitatea lor și acum cîțiva ani, cînd erau legături poștale cu Crimeea, foile românești din Ardeal, cum și ***Cuvîntul Moldovenesc*** din Chișinău au zeci de abonați printre românii aceștia. De altfel, ei nici nu sînt supuși ruși și acuma se gîndesc mereu la repatriere.

Românii dintre Nistru și Bug, și cei de pe malul stîng al Bugului au o stare relativ bună. Mazili, răzeși și țărani ca și cei din Basarabia, românii transnistrieni întrec în bunăstare chiar pe basarabeni. Ei au pămînt arabil îndeajuns pentru gospodăriile lor: rare sînt gospodăriile cu mai puțin de 5–6 hectare de pămînt. Seamănă mult grîu și ovăz, de asemeni și porumb, a cărui cultură de la dînșii au împrumutat-o și ucrainienii și coloniști nemți din acele părți. Cultura pămîntului se face mult mai îngrijită decît în Basarabia, fără a mai vorbi de Moldova. Mai cu seamă s-a îmbunătățit plugăritul în satele moldovenești vecine cu coloniile

nemţeşti. La semănat şi la cosit, precum şi la treier se întrebuinţează maşini, lucru la care sînt nevoiţi şi de faptul că în acele sate moldovenii au mult pămînt, între 20–50 hectare de gospodar. Ca putere de tracţiune se întrebuinţează mai mult caii şi mai rar boii. Se ţin mulţi porci, de asemeni şi oi multe.

Pe malul stîng al Nistrului cultura pămîntului se face însă aproape ca în Basarabia, mai mult pentru trebuinţele casei, deoarece produsele de vînzare aici sînt fructele şi vinul. Între altele, singuri moldovenii sînt aceia care cultivă viţă de vie în Transnistria. Celelalte neamuri conlocuitoare încă n-au împrumutat de la dînşii această cultură. Dar în anii din urmă această ramură a gospodăriei săteşti a fost lovit de felurite boli.

Gospodăria, casa şi interiorul ei. În general, ţăranii moldoveni de peste malul stîng al Nistrului, la fel cu cei de pe malul drept, din Basarabia, au cîte o ***grădină în vale,*** chiar lîngă mal, şi alta, ***în deal,*** iar la mijloc, pe povîrnişul malului, sînt aşezate gospodăriile lor. Cum, însă, moldoveanul nu poate trăi fără umbră la casă, fiecare gospodar de-aici are o mică grădină de pomi şi lîngă casă. Fireşte că această grădină e cu mult mai mică decît livezile ce înconjoară casele moldovenilor în acele sate care nu sînt aşezate pe mal şi unde ***grădina*** cuprinde un loc destul de mare (de la 1/4 pînă la 1 1/2–2 ha.), astfel că satul întreg apare ca o livadă.

Schiţa unei gospodării româneşti de pe malul stîng al Nistrului.

1. Casa cu cerdac; 2. Floräria; 3. Şopronul, numit *cladăuca;* 4. Grădina; 5. Coşul pentru popuşoi; 6. Ţarcul pentru nutreţ; 7. Ţarcul pentru vite; 8. Iesle pentru vite, care se mută din loc în loc; 9. Poiată pentru vite; 10. Ogradă; 11. Beciul sau Zemnicul; 12. Magazie pentru pîine, trăsuri, butoaie etc. 13. Coteţul pentru porci, găini etc.

Se înţelege de la sine că situaţia şi distanţa dintre diferite părţi din gospodărie variază după împrejurări şi mărimea locului.

Casele din satele moldoveneşti de peste Nistru sînt făcute, de cele mai multe ori, din *cotineţe*, adică cărămizi mari, nearse. Mai rar se fac case din lemn lipite cu lut, ca în regiunile cu păduri. Iar pe malul Nistrului, casele se construiesc din piatră, ca şi magaziile şi zidurile din jurul ogrăzii şi grădinii. Pe lîngă casă sînt magazii, poeţi pentru vite, coteţe pentru porci şi păsări, un beci sau zemnic, două ţarcuri unul pentru vite şi altul pentru nutreţ.

Împrejurul casei sau dintr-o parte a ei se face adesea cîte o florărie, mai ales dacă gospodarul are fete mari. Pretutindeni casele ***au prispe de jur împrejur, ferestrele lor sînt, cea mai mare parte, împodobite pe dinafară cu brîu de puchiţel, roş, galbăn, negru şi alte culori.*** Împărţirea caselor înlăuntru e ca şi aceea a sătenilor români în general. Casele mai noi se fac cu tinda mai mică, ***cămăruţă*** în fundul ei, care slujeşte drept ***cuhnie***, adică bucătărie, apoi ***cămara din faţă*** şi ***casa cea mare.*** Uneori, mai rar însă, sînt case cu trei despărţituri şi cu bucătăria aparte, lipită din partea de jos a casei, sau din urmă. Alteori acest adaos, numin-du-se ***cladînca***, cuvînt împrumutat de la ruşi, slujeşte pentru păstrarea hamurilor şi uneltelor mici de gospodărie, pentru lemne de vreme rea şi alte trebuinţe.

Înlăuntrul casei sînt aceleaşi laviţe ***(laiţe)*** acoperite cu ***aşternuţele;*** acelaşi cuptor în cămară, aceleaşi războaie pe pereţi în casa mare, pe cînd cele ce sînt zestrea fetelor stau în teanc; flori de busuioc sau văzdoagă pe grinda odăii, ungherul dinspre răsărit, împodobit cu icoane şi cu prosoape atîrnate în jurul lor. Ca şi în Basarabia, romănca de peste Nistru îşi face singură lucrurile din casă, cu toate că-şi ajută bărbatul la munca cîmpului şi îngrijeşte de gospodărie, de vite şi de păsări.

Starea materială bună de înainte de război se răsfrînge şi asupra înfăţişării exterioare a moldovenilor de peste Nistru. De statură mijlocie, ei sînt bine legaţi, frumoşi, cu trăsăturile regulate ale feţei. În Rusia erau buni soldaţi şi se recrutau mai mult pentru cavalerie şi garda imperială. (Şt. Ciobanu). Au un caracter tare, sînt energici, plini de iniţiativă, însuşiri, probabil moştenite de la cei dintîi descălecători ai acelor părţi, care nu erau oameni de rînd, căci nu orice plugar poate părăsi locul unde s-a născut ca să caute locuri mai bune şi să dureze o viaţă nouă.

Acum românii transnistrieni o duc mai greu, din pricina vieţii neliniştite deacolo, şi mulţi din ei, nu numai intelectuali, ci şi ţărani, se refugiază în Basarabia.

Cap. VI.

STAREA CULTURALĂ.

Analfabetismul. Starea culturală a românilor de peste Nistru ar trebui să puie pe gînduri pe orice bun român. După statistica rusă din 1897, în gubernia Herson, la moldoveni sînt 7,8% ştiutori de carte. Peste 92% de analfabeţi!

În Podolia, lucrurile stau şi mai slab. Acolo sînt numai 5% ştiutori de carte, deci 95% de moldoveni analfabeţi! Despre cei din Ecaterinoslav nu avem date, dar din povestirea compătimitoare a şefului statisticei de la zemstov-ul de acolo ne

putem închipui în ce stare grozavă, nu numai materială ci şi culturală, se află moldovenii de acolo.

Dar, îndeobşte, trebuie să reducem şi mai mult numărul ştiutorilor de carte, căci ceia ce se învaţă în şcoală străină se uită repede.

Intelectualii. Rusificarea. Încă mai rău stau moldovenii de peste Nistru cu numărul intelectualilor. După statistica din 1897, numărul moldovenilor din Herson care au isprăvit şcoala primară şi au mers mai departe, la o şcoală secundară, este de 668.

Bineînţeles că trebuie să fie mult mai mulţi intelectuali formaţi mai ales de la 1897 încoace, dar mai toţi aceştia sînt complet rusificaţi. Aceasta e potrivit cu politica de rusificare a autorităţilor ruseşti, prin care se atrag elementele mai răsărite din popor, iar masa mare a poporului este lăsată în deplina întunecime. Astfel din satele moldoveneşti transnistriene au ieşit o mulţime de familii cunoscute în sudul Rusiei şi unele chiar în Rusia întreagă. De pildă: ***Galaganii*** (Pavel Galagan întemeind în Odesa un liceu ce-i purta numele lui, i-a donat o avere de peste trei milioane de ruble), ***Funducleii*** în a căror amintire e numită o stradă în centrul Kievului, apoi ***Corduneanu, Frunzeti, Macarescu, Bantîşi, Gredescul,*** care azi este preşedintele asociaţiei profesorilor universitari din Rusia sovietică.

Rutenizarea, Românizarea. Dar în timp ce intelectualii sînt rusificaţi, poporul de jos se rutenizează. E drept că moldovenii transnistrieni au conştinţa că sînt superiori faţă de neamurile alături de care locuiesc, şi aceasta îi împiedică mult de a se contopi cu ele. Dar acolo unde sînt în grupuri disparate şi mici, sînt supuşi unui proces natural de asimilare cu masa înconjurătoare. Aceasta se întîmplă însă şi cu ucrainienii care trăiesc în condiţii asemănătoare printre moldoveni. Aşa că întîlneşti pe un muntean, un ungurean, un gîrneaţă, vorbind limba ucraineană şi spunîndu-se că e ucrainean, şi dimpotrivă, un Gorodenco, un Litiţchi, un Nezavertailo, îşi spune moldovean şi vorbeşte limba moldovenească, deşi trăsăturile feţei îl dau de gol.

În ce priveşte limba, moldovenii au împrumutat o seamă de cuvinte ucrainene, de ex: ***zaraz*** = îndată, ***chirivici,*** de la ucraineanul cerevici = pantofi, ***şfartuh*** = fustă, pe cînd cuvîntul ***fusta*** la ei nu se întrebuinţează de loc. Tot aşa şi ucrainenii au împrumutat de la moldoveni cuvintele ca ***stînca, hotar, bădică, măi bre,*** etc.

Cu tot împrumutul de cuvinte ucrainiene şi chiar pin unele locuri tătăreşti, limba moldovenilor de peste Nistru s-a păstrat curată, aproape de limba cronicarilor noştri. Se întîlnesc chiar cuvinte pe care le găsim numai la cronicari, de ex., ***sîneţ*** = puşca. (Şt.' Ciobanu). Sînt de asemeni de ex., ***mîneştergură*** = ştergar, sau cuvinte pe care le întrebuinţează numai ardelenii, de ex., ***a băinui*** în loc de ***a se scălda*** sau ***de a se îmbăia,*** cum se zice în basmele noastre.

Dacă mai dăinuieşte neamul românesc pestre Nistru; şi dacă vorbeşte o limbă moldovenească curată, aceasta se datoreşte tradiţiilor şi obiceiurilor populare, firii conservatoare a poporului de jos. Dar această stare de lucruri nu poate să se prelungească la nesfîrşit. Ne-o spune însuşi românul transnistrian care plînge într-un cîntec popular:

„Nistrule rîu blestemat
„De cînd te-am trecut
„Şi am ajuns la Buh
„De fraţi m-am înstreinat".

Înstrăinarea completă îi amenința pe românii transnistrieni, dacă revoluția rusească, pe lîngă alte urmări bune pentru români, n-ar fi avut şi urmarea că a trezit din toropeală şi această frîntură a neamului nostru.

Ei s-au refugiat la mînăstiri, unde au fost alţi păstori sufleteşti, mai apropiaţi, mai înţeleşi, fiindcă vorbeau aceeaşi limbă. s-a întîmplat că unii din aceşti păstori să fie tot atît de ignoranţi şi superstiţioşi ca şi turma lor, de aici a urmat nenorocirea. Că aşa este, se confirmă şi prin faptul că nici o măsură a guvernului rus n-a putut potoli mişcarea şi numai revoluţia rusă a avut acel crater prin care s-a răsuflat şi vulcanul naţional de peste Nistru. In adevăr, în 1917 mişcarea a căzut simţitor, iar după moartea lui Inochentie ea aproape a încetat.

Cap. VII.

MIŞCAREA NAŢIONALĂ DE DUPĂ 1917.

Revoluţia rusă. Cererea bisericii naţionale la transnistrieni.. Odată cu revoluţia rusă semnele de viaţă naţională iau o înfăţişare sănătoasă. Dintîi răsună glasurile rare şi răzleţe ale unor bătrîni înţelepţi sau ale unor tineri încercaţi care au văzut multe cu prilejul războiului. Pe urmă se naşte o adevărată mişcare populară, în care însă intelectualii au un rol activ de îndrumători. Primele semne de trezire au fost tot de natură religioasă. Aşa, de ex., ţăranul aproape octogenar, Filimon Marian, scrie ziarului ***Cuvîntul Moldovenesc*** din Basarabia în mai 1917:

„Am de-acum 76 de ani; ca mîine voi muri, da tot nu mă îndur să se stingă moldoveneasca. De-aceea vă rog şi vă poftesc să nu-i uitaţi nici pe moldovenii de pe malul Nistrului cel din stînga, din gubernia Hersonului. Că toate satele pe malul Nistrului sînt moldoveneşti, da preoţi mai mult ruşi. Şi tare ni-i întuneric cu aşa slujire. Foarte ni-i sete de preoţi moldoveni şi nu-i avem; deşi sînt unii moldoveni, tot ruseşte citesc. Mă rog să mă bucuraţi cu vreun răspuns bun la cererea me".

Iar peste o săptămînă trimite altă scrisoare:

„Însă dacă milostivul Dumnezeu ne-ar învrednici pe noi să ne dee un preot moldovan băştinaş, asemenea şi un psalt, apoi atuncea nouă ni s-ar păre că aceasta este la noi al doilea Paşte".

„Of, Doamne! oare voi ajunge eu să văd această mare bucurie? În greeri mei (creierul) să-ncep cîteodată îndoieli, iar cîteodată găsesc o deosebită bucurie, crezînd că aceasta se poate. Însă o! dacă acestea toate s-ar înfăptui în fapt!"

Revendicările politice. De altă natură sînt semnele de trezire venite din partea tinerilor: şi intelectuali şi ţărani, atunci îmbrăcaţi în uniforma militară. Astfel, în primăvara anului 1917 studenţii moldoveni din Kiev, între care şi cîţiva transnistrieni, cer unirea tuturor românilor într-un singur stat naţional.

Vara, în 1917, în timpul trecerii voluntarilor ardeleni prin Chişinău, între alţii, îi întîmpină cu o cuvîntare înflăcărată şi transnistrianul Grigoraş, de peste Bug. Mistic cum era, şi-a exprimat credinţa nestrămutată ***că toţi românii se vor uni sub acelaşi împărat.***

În toamna anului 1917, cînd se proclamă autonomia Basarabiei de către congresul ostaşilor moldoveni, un soldat transnistrian exclamă: ***Dar pe noi, fraţilor, cui ne lăsaţi? Dacă Dumneavoastră rupeţi legăturile cu Rusia, apoi noi atuncea vom săpa Nistrului altă albie, ca noi să fim totdeauna nedespărţiţi de voi!***

Congresul naţional din Tiraspol. Congresul ostaşilor moldoveni din Basarabia care a proclamat în octombrie 1917, autonomia acestei provincii, a avut o însemnătate covîrşitoare şi pentru românii transnistrieni prin faptul că a dat un puternic imbold mişcării lor naţionale. În luna noiembrie se formează la Tiraspol un comitet provizoriu de cinci tineri, militari şi civili, care face o strigare către populaţia românească din jud. Tiraspol. Oamenii de la ţară sînt rugaţi să vină la un congres al moldovenilor care se va ţine în luna decembrie.

Congresul se ţine în ziua de 17 decembrie, cu participarea delegaţilor din 20 sate şi orăşele din jud. Tiraspol, cu delegaţi din partea zemstvo-ului judeţean, din partea sovietelor locale, din partea Sfatului Ţării din Chişinău şi cu cîţiva ziarişti români de la gazeta ***Ardealul.***

La congres se hotărăsc în sens pozitiv toate punctele cuprinse în chemarea la congres: ***Şcoala naţională, cu alfabetul latin, cu predarea istoriei şi limbii române în licee, înfiinţarea caselor de citire naţionale. Sfatul Ţării este rugat să grăbească deschiderea unei Universităţi naţionale, unde să poată studia şi transnistrienii***[5]***. Se cere apoi serviciul religios şi predica în limba moldovenească, şcoală moldovenească de psalţi, limba moldovenească în seminarul de preoţi din Odesa, un arhiereu moldovan pentru transnistrieni cu scaunul episcopal la Tiraspol. Se mai cer judecători moldoveni, traducerea legilor ţării în limba poporului, doctori şi felceri moldoveni, un orfelinat pentru orfanii de război.*** Într-un cuvînt, un întreg program de politică culturală a fost stabilit în cele două zile de congres.

N-au fost uitate la congres nici chestiunile politice. S-a alcătuit o listă de candidaţi pentru alegerile în Rada centrală Ucraineană din Kiev, adică parlamentul republicii Ucraina, ce luase fiinţă atunci. S-a pus şi chestia unirii cu Basarabia, care pînă azi şi-a păstrat la moldovenii transnistrieni vechiul şi adevăratul nume ***Moldova.*** Răspunsul a fost că să ne soiudinim (unim) cu fraţii noştri din Moldova! Oamenii de la ţară, se adresează delegaţii satelor către solii Sfatului Ţării, „sînt trimişi cu aciastă vorbă, să fim cu Dumneavoastră împreună.

Cu aiasta ne aşteaptă pe noi la sate!"

Adunarea a primit, cu o bucurie nespusă, steagul naţional din mîinile delegaţilor Sfatului Ţării şi la urmă s-a fotografiat la un loc cu oaspeţii ei scumpi.

Afirmarea drepturilor româneşti în Rada Ucraineană. Pînă la instalarea hatmanului Scoropadschi, adică pînă la începutul lunii aprilie 1918, a îndeplinit rolul de parlament Rada centrală, alcătuită în chip vremelnic din delegaţii diferitelor organizaţii politice. În acest parlament provizoriu, moldovenii au avut doi deputaţi. Unul din ei, D-l ***Precul,*** care, pe urmă, sub guvernul Scoropadschi, a

fost întemnițat, a cerut autonomia națională personală, în puterea căreia moldovenii de peste Nistru erau să fie recunoscuți ca minoritate etnică și ca persoană morală, cu organizația ei autonomă. Rada Ucraineană admisesee acest lucru. Schimbarea de regim, a împiedicat înfăptuirea acestui act politic de cea mai mare însemnătate pentru românii transnistrieni.

Conștiința națională a acestora se manifestă însă, mai cu seamă în dezbaterile din Rada Ucraineană, prilejuite de Unirea Basarabiei cu regatul român. Unii din deputații Radei pretinseră că această unire e lipsită de bază istorică și este imorală, deoarece nu ține seamă de dreptul Ucrainei asupra celei mai mari părți din teritoriul basarabean, locuit de ucraineni. Deputatul român ***Dumitrașcu*** spulberă aceste neadevăruri, amintind ucrainenilor și istoria nemului românesc, dovedind totodată că mai multe drepturi au românii asupra părților transnistriene, că sînt mai mulți români între Nistru și Nipru, decît ucraineni în Basarabia.

Activitatea națională-culturală. Față de manifestările politice alr românilor transnistrieni, ceea ce se făcuse pe terenul cultural era prea puțin. Bibliotecile românești organizate la Kiev, Odesa și Tiraspol, cursuri de istorie, limba și literatura română organizate pe lîngă universitățile din Kiev și Odesa pentru studenții basarabeni și transnistrieni, toate aceste aveau în vedere mai mult pe intelectuali. Pentru țărani se începe opera culturală ceva mai tîrziu, cînd intelectualii capătă răgaz să se ocupe de asta și cînd se simt mai bine pregătiți pentru această operă.

Abia în mai 1918, pe lîngă asociația învățătorilor din jud. Tiraspol se formează ***secția moldovenească*** din 22 învățători, care cere cu stăruință naționalizarea școlilor primare din satele moldovenești.

Se trimit peste 20 învățători la cursurile naționale de vară din Chișinău și în toamna 1918 se deschid școli românești în peste 10 sate moldovenești, cu cărți școlare aduse din Basarabia. ***Tot atunci începe organizarea bibliotecelor populare și era pe cale să se organizeze o societate culturală a românilor transnistrieni.***

Evenimentele de mai tîrziu, cum și faptul că cei mai mulți dintre intelectualii moldoveni de peste Nistru s-au arătat dușmănoși față de regimul bolșevic învingător, toate aceste au împiedicat ducerea mai departe a muncii pe terenul național-cultural.

Acuma nimic nu se face dincolo de Nistru. Cei mai mulți cărturari moldoveni de acolo au trecut Nistrul, venind la noi în țară, unde unii dintre dînșii își desăvîrșesc studiile la universitățile noastre. E datoria lor, mulți – puțini cîți sînt, să nu uite că locul lor este dincolo de Nistru, că sînt datori să trăiască laolaltă cu poporul românesc de acolo și bucuriile și suferințele vieții, căutînd totdeauna să-i dea povețe și sprijinul moral și intelectual, pe care masa poporului e în drept să-l ceară de la cărturarii ieșiți din rîndurile ei.

NOTE

1. Astăzi în Polonia sînt cîteva sate și o stație de cale ferată cu acest nume.
2. De-aici se vede că Duca-Vodă a făcut și colonizări.
3. Deseatina = 1,093 ha.
4. După războiul din 1739.
5. Această dorință a transnistrienilor a fost satisfăcută mai tîrziu prin înscrierea la Universitatea din Iași a numeroși studenți transnistrieni.

[1] Autorul se referă la studiul alcătuit de N. Iorga: *Românii de peste Nistru*, Iași, 1918;
[2] Iustin Ștefan Frățiman, *Administrarea bisericească la românii transnistrieni*, în „Buletinul Societății de istorie și literatură B.P. Hașdeu", vol. I, Chișinău, 1921.

NICOLAE M. POPP

ROMÂNII DIN BASARABIA ŞI TRANSNISTRIA

INTRODUCERE

27 iunie 1940. Molotov, Comisar al poporului la Afacerile Externe ale U.R.S.S transmite guvernului regal român, prin ministrul său la Moscova, o notă ultimativă în care se cerea părăsirea de către România, în cea mai mare grabă, a Basarabiei, a jumătate.din Bucovina şi a unei părţi din judeţul Dorohoi.

Două zile mai tîrziu, trupele sovietice ocupau Cernăuţii, Chişinăul şi Cetatea Albă.

Pe cît de nedreaptă, pe atît de absurdă a fost această notă, ce-şi făurise un simulacru de motivare, fundat pe un sfruntat neadevăr, anume că ţinuturile revendicate ar fi fost «locuite în principal de ruşi».

Un trecut bimilenar de viaţă şi stăpînire dacă, dacă-romană şi românească pe malurile Nistrului nu putea fi şters de un neam a cărui vecinătate, nu etnică, dar nici măcar politică la Nistru, nu are încă 150 ani vechime.

Românimea moldoveană venită din Carpaţi pe cursul apelor s-a lăţit odată cu ele pînă la mare. Ca populaţie statornică şi locuitoare a codrilor de pe malurile molcome ale Moldovei, românii, stăpîni din vremuri imemoriale ai ţinutului pînă la Nistru, au trecut – în secole timpurii de istorie – dincolo de el, într-o regiune lipsită pe atunci de populaţie statornică şi în care s-au fixat ca singuri locuitori temeinici ai lui, punînd acolo bazele unei noi Moldove.

Prezenţa românilor în bloc compact pînă la Nistru şi apoi mai peticit dincolo de el pînă la Bug, Nipru şi chiar Don, constituie azi un adevăr îndeobşte cunoscut şi recunoscut. În paginile ce urmează şi hărţile de la sfîrşit se încearcă numai împrospătarea informaţiunilor asupra românilor basarabeni şi transnistrieni – moldoveni toţi laolaltă, ca şi gruparea într-un mănunchi a cîtorva hărţi recente, româneşti şi străine, ce-i privesc.

I. ROMÂNII DIN BASARABIA

1. Asupra numelui «Basarabia»

a) Ţara dintre Carpaţi şi Nistru a purtat încă de la înfiinţarea principatului moldav, la mijlocul sec. XIV, numele de ***Moldova***. Aceleaşi dealuri, care mărginesc la răsărit Carpaţii, se întind nestingherit de o parte şi de cealaltă a Prutului,

bulevard prin mijlocul Moldovei. Basarabia nu e un nume geografic, ci numai politic. Basarabia este un nume vechi românesc, dar pe care la 1812 ruşii l-au aplicat cu totul nepotrivit unei regiuni care niciodată pînă atunci nu fusese altceva decît una şi nedespărţita Moldovă.

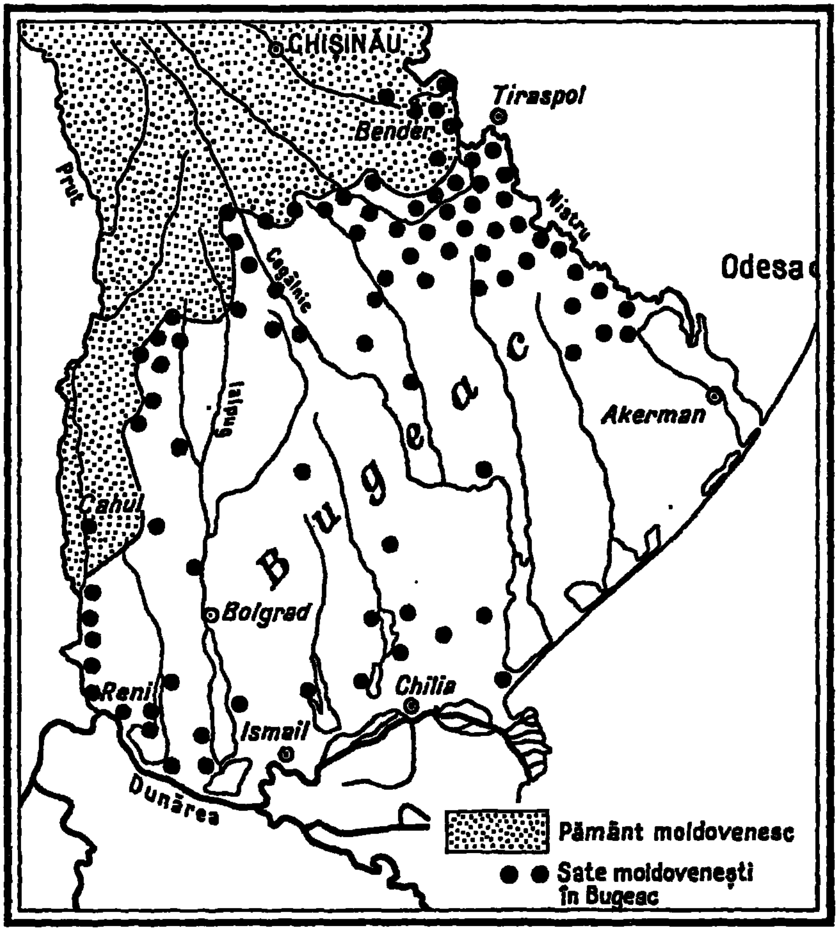

Fig. 1 – *Românii în Bugeac la 1827*, după G. M. Murgoci.
– *Die Rumänen in Budjak im Jahre 1827.*

Cînd în 1342, Domn al Ţării Româneşti şi întemeietor de dinastie voievodală, Basarab, a cucerit de la tătari o fîşie de pămînt în lungul Dunării şi Mării Negre pînă la Nistru, i-a zis acestui pămînt ***ţinut basarabesc. Părţile tătăreşti*** din titlul lui Mircea reprezintă tocmai această regiune. După un scurt popas în mîinile voievozilor moldoveni, la 1484, acest ţinut trece sub stăpînire turcească.

b) În cursul istoriei noastre naţionale, ţara Moldovei din Carpaţi la Nistru a fost împărţită transversal pe cursul apelor, în două: în ***Ţara de sus a Moldovei***, spre miazănoapte şi ***Ţara de jos***, la miazăzi. Dealurile înalte din ţinutul Hotinului şi Cernăuţilor coboară lent dar neîntrerupt pînă la Iaşi şi în valea Răutului,

constituind două mici stepe a Jijiei şi a Bălţilor. La sud de Iaşi şi de Răut se înalţă masive şi bine împădurite dealurile, care peste Prut constituie codrii Bîcului, iar dincoace de el, Repedea. Dealurile acestea despart Moldova în două, de la Carpaţi spre Nistru şi pînă peste Nistru. Ele formează ***pieptul Moldovei*** sau ***Codrul,*** lăcaş al celor mai viteji dintre moldoveni.

În sudul ***Codrului*** e Ţara de Jos ale cărei dealuri coboară la rîndu-le pînă la mare, sfîrşind într-un fel de cîmpie vălurită, care prin contrast cu pădurile de mai la nord constituie o foarte potrivită ***stepă.*** Stepa aceasta o hotărnicise la nord Traian – cu valuri, iar acum o apărau moldovenii la sud, dinspre turci. La 1538, un sultan vestit, Soliman Magnificul ia din mînă viteazului voievod Petru Rareş întreg ţinutul de stepă, după cum o jumătate de veac mai înainte Ştefan cel Mare pierduse în favoarea altui sultan, Mohamed, Cuceritorul Constantinopolului, părţile tătărăşti.

Stepa întreagă transformată în raia a primit numele de ***Bugeac.*** Asupra Buceacului s-a lăţit apoi numele de Basarabia. În plină vecinătate cu tătarii, popor nestatornic de steptă, ei înşişi supuşi turcilor, o foarte normală colonizarea cu tătari a început în partea centrală a stepei Bugeacului, pînă ce acesta în scurtă vreme ajunge un adevărat Bugeac tătărăsc. Marginile stepei au rămas însă necontenit româneşti.

O hartă cu componenţa etnică a satelor Bugeacului, cum a încercat şi a realizat Murgoci una pentru epoca din 1827 e foarte instructivă (fig. 1). Dintr-o astfel de schiţă se poate bine observa cum satele moldoveneşti se ţin lanţ neîntrerupt pe marginea pădurii, deci şi a stepei, cum coboară pe Nistru pînă la liman şi apoi se întind pe Dunăre pînă la mare. Mijlocul Bugeacului a fost ocolit de moldoveni, singurii mai vechi şi temeinic aşezaţi aci. Toate celelalte neamuri ale Bugeacului, au fost ori trecător aşezate, ori colonişti proaspeţi.

c) Pe toată durata stăpînirii turceşti în Bugeac – timp de două veacuri şi jumătate – numele de Basarabia a rămas legat de el. La sfîrşitul secolului XIX, la 1792, ruşii ajung întîia oară la Nistru, ca urmare a nesfărşitelor lupte cu turcii în decadenţă. La 1806, turcii, printr-o conjunctură nefavorabilă lor, se văd obligaţi să restituie Moldovei raialele Ismailului, Akkermanului (Cetatea Albă) şi Benderului (Tighina), precum şi raiaua mai nouă a Hotinului. Moldova apărea din nou reîntregită ca în vremea glorioşilor ei voevozi din sec. XV şi XVI.

Nicicînd moldovenii n-au uitat ceea ce fusese – ca stăpînire – înstrăinat din Moldova lor, şi din generaţie în generaţie au luptat pentru ***refacerea cu orice preţ a integrităţii teritoriale***[1]. Nu numai pămîntenii, ci chiar voievozi venetici ca Despot ori Gaspar Graţiani, se străduiau ***să readucă Basarabia*** – adică Bugeacul – ***înapoi în trupul Moldovei.*** Întreg sec. al XVII-lea este plin de asemenea încercări.

Tratatul încheiat la 1664 de Gheorghe Ştefan cu moscoviţii prevedea: ***locurile, pămînturile şi cetăţile pe care turcul le-a dezbinat de Moldova... le va răscumpăra Marele Duce cu arma şi le va da înapoi Principatului Moldovei pentru totdeauna.*** Iar în pactul stabilit la 1711 de Dimitrie Cantemir cu Petru cel Mare se menţiona expres: ***Ţara Moldovei cu Nistrul să-i fie hotarul şi Bugeacul şi cu toate cetăţile tot a Moldovei să fie.*** Rezultatul acestor tratate solemne se obţine abia după 100 ani. Cînd în sfîrşit în 1806, Moldova se vede reîntregită în hotarele ei fireşti, după numai şase ani, şi ca urmare a unui război pierdut de turci, ruşii –

apărători ai creştinităţii la vremea aceea – înţeleg ca după ce înving pe păgîni să ia pradă pămînt de la creştini pravoslavnici, înţeleg să rupă Moldova jumătate. De abia acum, la 1812, începe tragedia Moldovei de peste Prut; de abia acum ia fiinţă numele de Basarabia, în înţelesul actual, dar greşit, extins de ruşi din Bugeac pînă la Hotin. De abia acum începe istoria Basarabiei, Basarabie cu înţeles regional, adică al Moldovei de răsărit. Niciodată pînă la răpirea ei de către Ruşi, în Basarabia – care de fapt nici nu exista în afară de Bugeac – nu s-a simţit nici cea mai vagă urmă de autonomie, fie ea cît de formală, ca bunăoară la Bănia olteană ori în Ducatul Maramureşului [2]. Oltenia, Maramureşul, sînt noţiuni cu sens istoric; Basarabia însă nu.

La 1812, Basarabia trecea în mîna ruşilor ca cel mai pur pămînt moldovenesc, cu excepţia regiunilor ce stătuseră sub turci, Bugeacul şi Hotinul, uşor împestriţate cu străini, tătari – în nord, şi ceva ruteni. În primul recensămînt oficial rusesc după anexarea, la 1816, s-a recunoscut în Basarabia o majoritate de 86%români.

2. Stăpînirea rusească în Basarabia

Stăpînirea rusească în Basarabia se poate despărţi în două epoci. O prima epocă: ***1812–1871***, în care Basarabia era ***oblastie***, deci provincie autonomă, şi a doua epocă: ***1871–1918***, în care Basarabia e prefăcută în «gubernie», deci este înglobată deplin în ţaratul rusesc.

Aproape de la început politica rusească în Basarabia s-a manifestat prin două aspecte:

1. ***Prin colonizări cu neamuri străine*** (germani, bulgari, găgăuzi etc.) a ţinuturilor cu o populaţie mai rară, ca spre ex. Bugeacul şi,

2. ***Prin rustificarea blocului românesc*** tocmai în regiunea unde el se prezenta mai masiv – în Codru.

Regiuni din Bugeac care după recensămîntul românesc din 1930, n-aveau decît 19–32%, românii, cu 100 de ani mai deoreme (1827) depăşeau 34%, românii fiind peste tot în majoritatea, fie ea şi relativă. Aşadar, chiar în fostul tătărlîc bugecean se pot recunoaşte consecinţele unei stăpîniri străine asupra autohtonilor.

a) ***Epoca 1812–1871.*** La ocuparea Basarabieie de către ruşi, populaţia ei – ca şi a Moldovei de altfel – era foarte scăzută, consecinţă a îndelungilor răsboaie ruso-turce, a foametei şi a molimelor. Profitînd de acest fapt, ruşii inaugurează în oblastia Basarabiei politica lor de colonizare. Drept urmare, la numărătoarea populaţiei făcută în 1835, proporţia de români scăzuse la 75%, pentru ca după alţi 20 ani, la 1856, în statistica făcută de Zasciuk, procentajul lor să se reducă la 71. Asta nu împiedica totuşi ca Basarabia să fie autonomă, ca ţarul să poarte titlul de «Domn (Gospodar) al Moldovei», iar şeful ei spiritual să poarte titlul de Mitropolit.

După războiul Crimeei, sudul provinciei dintre Prut şi Nistru – o parte a Basarabiei propriu zise – se reîntoarce la România pentru douăzeci de ani (pînă la 1878). Astfel, o parte din nedreptatea făcută la 1812 era reparată [3]. Unirea Principatelor şi mărirea României cu judeţele Cahul şi Ismail, ca şi constatările făcute de ruşi în cursul primei jumătăţi de veac de stăpînire în Basarabia, că aci moldovenii reuşesc să moldovenizeze pe o parte din colonişti, a determinat pe ruşi să deschidă al doilea capitol al politicii lor basarabene, ***rusificarea.*** Ei şi-au propus

să demonstreze că Basarabia este rusească. În acest scop au transformat oblastia Basarabieie în «gubernie» ordinară [4].

b) ***Epoca 1871–1918***. Continuele colonizări şi prolificitatea abundentă a băştnaşilor, dublase aproape toată populaţia găsită de Zasciuk la 1856. În recensămîntul militar făcut la *1891*, nu s-au mai găsit decît 59% români, pentru ca la *1897*, cu ocazia ***primului recensămînt amănunţit al Basarabiei să nu mai fie declaraţi români decît 48% din totalul populaţiei***. Începuse să se manifeste din ce în ce mai evident tendinţa de rusificare – nu numai etnică, ci şi statistică – deoarece e cert că românii nu puteau scădea atît de vertiginos, cu toată rusificarea, cu toată colonizarea şi cu toată ademenirea românilor spre o emigrare la răsărit de Nistru după 1890.

Cum se împacă scăderea prodigioasă a procentului de români cu afirmaţia forurilor competente ruseşti – de ex. ***M. Batuşkov*** (1892) – care declara că ruşii sînt capabili să rusifice», în timp ce moldovenii reuşesc să «moldovenizeze» încet, încet, populaţia rusă şi ruteană (***Kociubinsky***, 1903) [5]? La aceeaşi concluzie ajunsese şi ***V. Butovich*** la 1907.

Se simţea necesară o rectificare a recensămîntului din 1897, operaţie pe care o face ***N. Durnovo***. El recunoaşte 56% români, procent care se menţine şi cu ocazia evaluării populaţiei făcută tot de el la *1910* şi care se mai menţine şi la recensămîntul românesc din *1930*. Cît priveşte elementul rusesc, niciodată el n-a atins măcar 1/5 din totalul populaţiei. În schimb, numărul ovreilor a sporit prodigios în timpul stăpînirii ruseşti, trecînd de la 21.000 în 1816, la 286.000 în 1897.

În tabelul alăturat se poate vedea mişcarea celor trei elemente etnice principale ale Basarabiei: ***românii*** – ca element dominant-autohton, *Ruşii* – ca element ocupant, o*vreii* – ca element cu tendinţă de iudaizare a provinciei.

Populaţia Basarabiei între 1812 şi 1910

	Total	Români	%	Ruşi	%	Ovrei	%	
1816	491.000	420.000	86	30.000	8	21.000	6	Rec.ofic.
1835	535.000	406.000	75	?.		42.000	8	Koeppen
1856	990.000	685.000	71	144.000	15	79.000	9	Zasciuk
1897	1.935.000	1.092.00	56	373.000	19	229.000	11	Durnovo
1910	2.440.000	1.366.000	156	461.000	19	286.000	12	Durnovo

La 27 martie 1918 cînd prin voinţa poporului său, Basarabia s-a întors patriei mame din care printr-o trădare fusese – la 1812 – desprinsă, aproape $1^1/_2$ milioane români trăiau aci.

Cînd prin ultimatul Molotov din 27 iunie 1940, ea ne-a fost pentru a doua oară răpită, 1.805.000 din români treceau sub scutul „raiului roşu", ca să se împlinească afirmaţia ticăloasă din ultimatum, că Basarabia e o provincie «ce a fost totdeauna locuită de o majoritate rusească» (!?).

Trebuie să fii diplomat bolşevic – să nu mai poţi roşi – cînd afirmi din senin un mai sfruntat neadevăr! Trebuie să fii comisar sovietic pentru ca majorităţii româneşti de 87% la Orhei, de 78% la Lăpuşna, de 74% la Soroca etc., să le «consideri» majorităţi ruseşti.

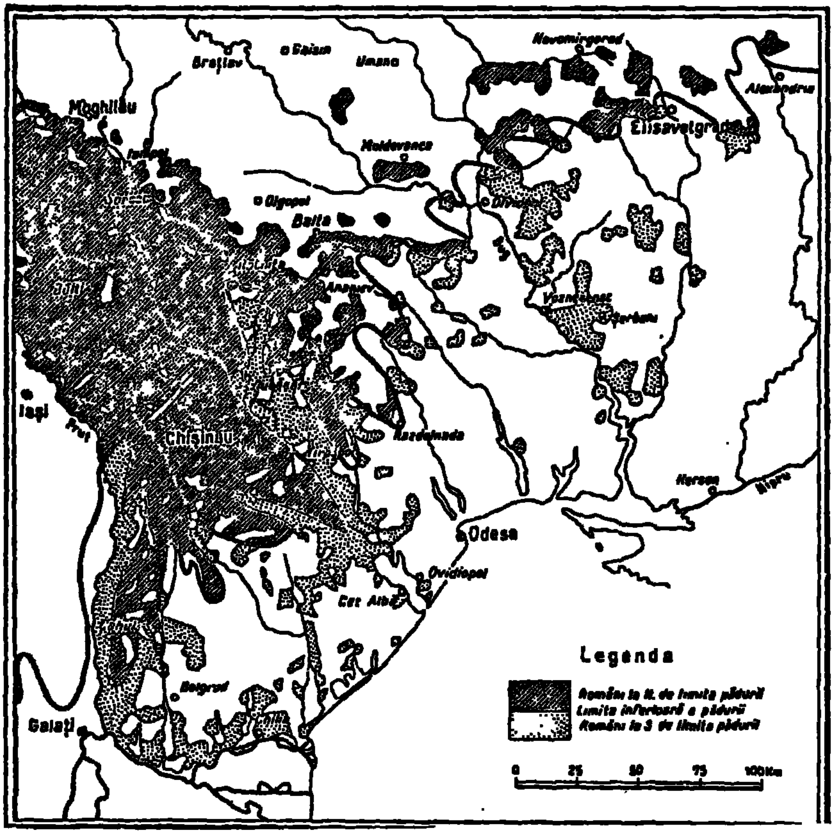

Fig. 2 – Răspîndirea românilor în raport cu pădurea (după G. M. Murgoci).
– DieAusbreitung der Rumänen im Verhältnis zum Wald.

Basarabia a fost pururi un pămînt prea românesc ca să se poată înstrăina cu atîta ușurință. Ea a dat Moldovei și României oameni de seamă: un Alexandru Lăpușneanu, un Hașdeu, un Kogălniceanu, după cum și Moldova dăruise Rusiei alți oameni de ispravă. Universitățile rusești din Kiev, din Moscova, din Petersburg și Odesa au numărat printre întemeietorii lor pe moldoveanul mitropolit Petru Movilă și pe moldoveanul principe Dimitrie Cantemir, iar Petru cel Mare a cîștigat mult în tinerețea lui din înțelepciunea și învățătura unui alt moldovean, a spătarului Nicolae Milescu. Un strănepot al acestuia din urmă a fost savantul naturalist rus de mai tîrziu, Mecinikov.

Acesta este și a fost Basarabia românească.

3. Hărți etnografice despre Basarabia

Academicienii ruși s-au preocupat de Basarabia și sub raport științific. Nu se putea ca aspectul ei etnografic să rămînă necercetat. G. M. Murgoci, în repetat amintita sa lucrare, citează o serie de hărți mai vechi care înglobează și Basarabia.

1. O primă hartă serioasă, editată la Petersburg în 1875 de Societatea imperială rusă de Geografie, este ***Harta etnografică a Rusiei*** de ***A. Rittich.***

Murgoci o caracterizează foarte bine: *e o hartă oficială, îngrijit lucrată, dar foarte depărtată de realitatea științifică.* Apărută în preajma anului transformării Basarabiei din oblastie în gubernie, ea a tins să arate că Basarabia e deja rusificată [6]. Ea a servit mai tîrziu ca bază etnografică și geografilor ruși și străini (pag. 56–57), perpetuînd o eroare asupra extensiunii românilor, eroare care abia mult mai tîrziu s-a atenuat. Kiepert, Weigand, Florinski, Langhans, ș.a. s-au inspirat din ea.

2. ***Harta G. Weigand,*** apărută în 1911 la Leipzig, în ***Linguistischer Atlas der Daco-rumänischen Sprachgebiet.*** Deși foarte simplă, este totuși o hartă exactă

3. ***Harta T. D. Florinski,*** cu titlul: ***Harta etnografică a lumii slave occidentale,*** editată tot la Petersburg în 1911, este mai favorabilă. decît harta lui Rittich, deși e construită după datele recensămîntului din 1897.

4. ***Harta din 1915 a lui Paul Langhans: Der rumänische Volksboden und die staatliche Entwicklung der Rumänentums,*** publicată în Petermann's Geogr. Mitteilungen, este «o reproducere exactă a hărții Florinski», dar ceva și mai favorabilă românilor.

Dintre hărțile întocmite de români, două ni se pare că merită a fi semnalate:

1. *Harta lui Alexis Nour:* «Basarabia, hartă etnografică», București, 1915, e o hartă științifică, bună și amănunțită.

2. ***Harta lui G. M. Murgoci: Carte ethnographique entre les Carpathes et l'Inguletz,*** Paris, 1920, este instructivă și pentru răspîndirea românilor de peste Nistru. Ceea ce are interesant și nou această hartă este limita inferioară a pădurii. Această limită aplicată pe o hartă etnografică, în speță, arată că răspîndirea românilor – nu numai pînă la Nistru, dar și dincolo de el – e strîns legată de marginea pădurii. Limita festonată a pădurii, care înaintează pe dealuri și se retrage pe văi, atrage după sine un contur sinuos pentru limita masei românești din Basarabia și pentru insulele românești din Transnistria (fig. 2). Fenomenul acesta se poate urmări pînă aproape de Nipru. Românii – un popor iubitor de pădure și cultivator al poienilor din mijlocul pădurilor, numai cu greu s-au putut fixa în stepă, mai ales într-o stepă care nesfîrșite veacuri a fost doar un drum de trecere pentru atîtea lifte turanice și slave.

Dintre hărțile recente, întocmite de străini, demne de menționat sînt două, pe care le dăm și în anexă: ***harta sovietică a lui Berg (1920)*** și ***harta din izvor german a lui Langhans (1939).***

a) Prima hartă specială asupra Basarabiei poartă titlul: ***Etnograficerskaia karta selskogo naselenia Bessarabii*** [7]. E constuită de ***L. S. Berg,*** în parte după datele anchetei făcute de ***V. Butovici,*** în 1907 și publicată prin îngrijirea Academieie de Științe. Dat fiind că bolșevicii consideră această hartă prea favorabilă pentru elementul românesc, autoritățile sovietice au dispus confiscarea ei. Unul din puținele exemplare scăpate peste graniță ne înlesnește reproducerea ei la finele acestei broșuri (pl. I). Ceea ce Sovietelor, nu le-a convenit din această hartă a fost:

1. Că pe toată lungimea sa, malul basarabean al Prutului este românesc.

2. Nistrul, din fața Movilăului pînă la liman, e de asemenae românesc.

3. Basarabia, cu excepția unei părți din județul Hotin și a Bugeacului, e masiv populată de români.

4. În ceea ce-i privește pe străini, numai rutenii din Hotin apar în masă omogenă. Harta etnografică a Bugeacului este de la un cap la altul o adevărată peticărie, un adevărat mozaic polietnic presărat cu români.

5. Singuri românii apar bloc. De aceea deschizînd harta lui Berg, de la prima vedere Basarabia ți se oferă ca pămînt românesc. Dacă stai s-o analizezi, această imagine se degajează cu atît mai vîrtos.

b) Întemeiat pe recensămîntul general al populației din 1930, ***Paul Langhans*** construiește harta etnografică a României, avînd ca temă: ***Die rumänische Staatsbevlökerung der Gegenwart, Petermanns Geogr. Mitt.***, Gotha, 1939. Harta e lucrată după o metodă științifică: fiecare naționalitate e reprezentată printr-o culoare. Nuanța culorii arată dacă în unitatea administrativă aleasă – plasa – neamul respectiv este singur reprezentat, este în majoritate absolută, ori în majoritate relativă. Din calcul sînt excluse orașele, figurate ca unități administrative aparte (pl. II)

Astfel fiind întocmită harta, constatăm următoarele:

1. Basarabia este aproape în întregime locuită de români. Românii nu lipsesc nici chiar din regiunile – restrînse ca întindere – locuite de alogeni. Pe români îi găsim în majorități de peste 90% în plășile Nisporeni și Chișinău din jud. Lăpușna și în plășile Bravicea și Mașcăuți. Această regiune pur românească este ***pieptul Moldovei***.

2. Singurele regiuni înstrăinate din Basarabia sînt: extremul nord – jud. Hotin, și părți din Bugeac. Nicăieri însă străinii nu reușesc să formeze majorități absolute și nu dețin aceste majorități în mai mult de trei plăși.

3. În Basarabia, ***rutenii*** ocupă două plăși din jud. Hotin și plasa Cazaci din Cetatea Albă.

4. A doua minoritate a Basarabieie, ***bulgarii***, ocupă cîte o plasă din județele Cahul, Ismail și Cetatea Albă.

5. ***Rușii,*** deși numai în majoritate relativă în cele trei plăși ale lor, trăiesc pe lîngă Dunăre și Mare, la Fîntîna Zînelor, Chilia Nouă și Tuzla.

6. ***Germanii***, de altfel repatriați în Reich după ocupația bolșevică a Basarabiei din iunie 1940, erau cantonați în jud. Cetatea Albă și anume la Tarutino și Tatar Bunar.

7. În fine, plasa Ceadîr Lunga din Tighina e locuită în principal de ***găgăuzi***.

8. Singurul. județ minoritar al Basarabieie este Cetatea Albă, dar și aici 1/5 din populație o formează românii.

Din cele 37 circumscripții administrative ale Basarabieie, 25 sînt pur românești. Din peste 3 milioane locuitori, 1.800.000 sînt români.

*
* *

Cînd în 1920, cu ocazia vizitării Basarabiei, cunoscutul geograf francez ***E. de Martonne*** a ajuns într-un sat de români și ruși amestecați, s-a adresat unui moșneag întrebîndu-l care sînt mai vechi în sat, moldoveni sau ruși; unchiașul a răspuns: ***Decît să ne întrebați pe noi, mergeți mai bine în cimitirul satului. Acolo sînt crucile morților. Pe ele stă scris adevărul și citind veți vedea cine este mai vechi în sat și pe tot pămîntul nostru moldovenesc.***

II. NISTRUL – RÎU ROMÂNESC

1. În trecut și astăzi

Răsfoind cartea neamului cu cei 2000 ani de istorie cunoscută a trăirii românilor și înaintașilor lor pe acest pămînt, găsești de la început vorbindu-se de Nistru. Dacă în mod aproape neîntrerupt, Nistrul apare ca hotar de răsărit al Daciei și al Moldovei, în schimb, ***spațiul vital și etnic a depășit permanent Nistrul, și pe vremea tracilor, și în epoca română.***

Burebista, marele conducător al dacilor, în sec. I. a. Hr. își implîntase pe Bugul de jos, granița răsăriteană a puternicului său regat. Cetatea Olbia, de la gurile Bugului (Hipanis) era în stăpînirea lui, iar Nistrul (Tyras) rămăsese un simplu rîu interior al regatului. E drept că Dacia romană se oprea la Tyras, dar ***provincia Moesia cuprindea tot litoralul pontic, pînă la gura Niprului*** [8].

În ***Cartea pentru descălecatul dentîiu al Țerei Moldovei și a neamului moldovenesc,*** conicarul Miron Costin, delimitînd hotarele Daciei, scria: ***Despre reseritu este Nistru, apa, la istoricii cei vechi Tiras.*** Și tot acolo, dar mai departe: ***Sînt o seamă de istorici care dau și Podolia și cîmpul preste Nistru pînă în apa Buhului... să fi fost Dacia*** [9]. Spațiul vital al Daciei, Moldovei, României, se delimita astfel dincolo de Nistru ***pînă în apa Buhului.***

Dacă trecem în vremea principatului moldav, Nistrul a fost graniță a Moldovei între sec. XIV și sec. XIX, dar a fost o vreme cînd el rămăsese – sub Duca Vodă – tot rîu interior ca și în timpul lui Burebista. Se constată așadar că politicește, stăpînirea românilor peste Nistru e mai veche decît a oricărui alt stat și neam. Statul dacic și apoi cel românesc ne arată pe noi aici stpînitori înaintea turcilor sosiți abia după 1520. Cît privește pe ruși, ei abia atingeau Bugul, venind din răsărit, în 1774. Despre strămoșii rușilor, slavii primitivi, nici vorbă nu poate fi pe acest pămînt. ***Nistrul ajunge așa dar, către 1400, nu numai o frontieră moldovenească, dar și un fluviu românesc*** [10].

Prin cele de mai sus s-a voit a se demonstra că Nistrul, mai mult decît un hotar, a fost un rîu tracic, cum se exprimă d-l N. A. Constantinescu, iar mai tîrziu un rîu românesc. Această funcție a jucat-o însă Nistrul nu numai politic, dar mai cu seamă etnic.

Este foarte uşor de dovedit şi în deobşte cunoscut că Nistrul a fost şi este un rîu, pe ambele maluri, românesc. Nimeni nu se mai îndoieşte astăzi că sînt români la Nistru, şi foarte puţini sînt aceia care n-au aflat de existenţa românilor peste Nistru.

Nu numai faptul că pe ambele lui maluri este acelaşi relief şi că Nistrul traversează podişul moldovenesc, prelungit în Podolia cu acelaşi caractere, a făcut din el un rîu românesc. Dar ţinutul pînă la Nistru şi spaţiul de peste Nistru a intrat odată cu povîrnirea dealurilor şi direcţia de curgere a apelor în sfera de expansiune normală a poporului românesc. Chiar şi hărţile ruseşti recunosc ca românesc malul drept al Nistrului. Adăugăm noi: nu mai puţin românesc este malul stîng al lui.

Din amonte de Movilău şi pînă la liman, satele româneşti se ţin lanţ. Numai după toponimie şi poţi recunoaşte 27 astfel de sate. Cel mai nordic sat românesc pe Nistru este ***Hîncăuţi***, în faţa ţinutului Hotinului. Urmează la rînd altele din care vom cita cîteva, pentru frumuseţea numelui lor românesc, adesea amintirilor al locurilor de baştină a celor ce le-au fondat: ***Flămînda, Coşniţa, Cuzmin, Sărăţei, Hîrjeu, Rîbniţa, Botuşani, Doi Bani, Lunca, Pîrîta, Slobozia, Scurtu, Moldovanca*** etc.

Sînt şi sate româneşti dublete, aşezate faţă în faţă pe cele două maluri ale Nistrului: ***Vîrtejeni, Molovata, Dilacău, Speia. Rîşcov*** din Transnistria este mai vechi decît perechea sa din Moldova: ***Vadu Raşcu.*** Acest Rîşcov, înfiinţat de boierul Raşcu, a fost reşedinţa Domniţei Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu şi nefericita soţie a lui Timuş Hmelniţki, feciorul Hatmanului cazacilor: Bogdan.

Nu numai satele, dar şi oraşele de pe Nistru sînt sau au fost româneşti. Aşa ***Cameniţa*** Podoliei, din preajma Hotinului, atît de des vizitată de pribegii moldoveni. Tot aşa ***Movilăul***, tîrnosit de voievodul Moldovei Ieremia Movilă [11] şi loc unde se ţinea un tîrg renumit, cel mai vestit după vechiul tîrg al Orheiului. Pe vremea aceea, Movilăul se numea ***Budele***, fapt cunoscut dintr-o condică domnească în care sta scris: ***Budele, unde de obiceiu se ţinea tîrgul din Mohilău*** [12]. Domnul Moldovei percepea ***vama Mohilăului*** [13], ca de altfel toate vămile tîrgurilor de pe Nistru.

Un alt centru de viaţă românească a fost Iampolul din faţa Sorocei. Din *Dubăsarii*, vad de trecere peste Nistru pe dubase tătărăşti şi lăcaş al celei dintîi tipografii româneşti din stînga Nistrului [14].

Grigoriopol cu vechiul lui nume moldovenesc – ***Ciorna***, din apropiere de Vadul lui Vodă, pe unde însuşi Ştefan cel Mare a trecut Nistrul fugărind pe tătari; apoi – ***Tiraspolul*** – Tirişpolea de astăzi, numit la început *Sucleia* şi botezat astfel de Caterina II, în amintirea numelui străvechi al Nistrului – ***Tyras***. În sfîrşit ***Ovidiopol***, oraşul lui Ovidiu, ce face pereche Cetăţii Albe, închide seria tîrgurilor şi oraşelor în care a pulsat viaţa românească dincolo de Nistru.

Toate vămile vadurilor şi tîrgurilor de pe ambele maluri ale fluviului au rămas Moldovei, unele din ele chiar şi după 1812.

Cu toate că acei care au stăpînit politiceşte stînga Nistrului au fost ba polonezii, ba tătarii, ba turcii, iar tîrziu de tot ruşii, totuşi Nistrul a fost mereu un rîu curat românesc [15]. Ruşii nu se sfiesc să mărturisească aceasta: ***Pe malul Nistrului, populaţia românească poate fi considerată în mod decisiv dominantă şi apoi şi ca cea mai veche, deoarece ceilalţi emigranţi au apărut aci mai tîrziu decît moldovenii*** [16].

2. Hărţi etnografice cu românii de pe malurile Nistrului

Pline de interes pentru demonstrarea cauzei româneşti, deci a prezenţei elementului românesc ca grup etnic pe ambele maluri ale Nistrului, sînt două hărţi, ambele ruseşti.

a) Prima este o hartă relativ recentă, apărută în 1927 la Berlin – Leipzig ca anexă la studiul ***Russische (Ostslawische) Volkskunde,*** datorită lui ***Dmitrij Zelenin.*** Harta este intitulată: ***Karte der russischen Stämme und Mundarten in Europa.*** Din ea am extras şi mărit numai porţiunea privitoare la Basarabia şi Transnistria şi din care să reiasă caracterul de rîu românesc al Nistrului (pl. III).

Folosind o metodă simplă şi sugestivă, autorul înfăţişează Basarabia – cu excepţia numai a unei părţi din jud. Hotin – ca ţinut cu majorităţi absolute româneşti. Dar nu numai Basarabia, ci şi regiunea Nistru – Bug este redată ca o regiune cu români. Tot malul stîng al Nistrului, de la Botoşani şi Slobozia, pînă la rîul Cuialnic, apare ca ţinut cu majorităţi absolute româneşti, ca şi Basarabia[17]. Tot restul teritoriului pînă la Bug, de la nord de oraşul Balta şi pînă la mare este arătat ca un ţinut ruso-rutean, presărat cu români. Dar ţinutul amestecat cu români este trecut de Zelenin şi dincolo de Bug, la Olviopol, pe o adîncime de peste 60 km în răsărit de acest rîu. Apoi întreg unghiul cuprins între Bug şi afluentul său Ingul, la miazănoapte de Nikolaevsk, e arătat ca un ţinut populat şi de români.

b) A doua hartă, deşi veche – publicată la Chicago în 1906 – este datorită fostului ministru de Externe al Rusiei ţariste, ***Paul Milyoukov.*** Harta a apărut în prima ediţie cu titlul: ***Map showing the process of settlement ans ethnography of european Russia*** şi împreună cu alte hărţi ilustrează studiul său despre ***Russia and its crisis.*** După războiul mondial, a republicat la Paris studiul cu hărţile respective, cu titlul: ***Crise russe***[18].

Dintre hărţile ruseşti nesovietice cea mai populară este a lui Florinski, apărută cam tot în acea vreme. Harta lui Milyoukov fiind mai puţin cunoscută, dar totuşi deosebit de interesantă, am crezut potrivit a o alătura colecţiei de hărţi de la sfîrşitul acestei broşuri (pl. IV).

Harta e interesantă nu atît sub raport etnografic, cît mai ales prin aceea că arată etapele de colonizare rusească ale spaţiului uriaş asupra căreia s-a generalizat mai tîrziu numele de Rusia (dar vom reveni). Sub punctul 19 = Români, din harta sa, Milyoukov arată Nistrul, pe ambele maluri, românesc. Basarabia, cu excepţia sudului şi al unor fîşii în nord date ca ***nelocuite,*** este reprezentată curat românească. Dincolo de Nistru, o zonă întinsă, dirijată oblic spre Bug – în direcţia Olviopol, sprijinită pe liman, iar la nord pe Dubăsari, este masiv românească. Undeva pe Tilingul apare o insulă de români. Dar Românimea transnistriană continuă şi dincolo de Bug. Tot spaţiul de dealuri dintre Bug şi Nipru, pînă la o linie care ar trece prin oraşele Novoarhanghelsk, Novomirgorod şi Elisavetgrad este înfăţişat românesc. Două insule româneşti mai mici, se mai văd în stînga Bugului şi în imediata vecinătate a lui, una în regiunea Vosnesensk şi alta în unghiul Bug–Ingul.

Sînt suficiente aceste două hărţi, una recentă – sovietică şi alta mai veche – ţaristă, care să evidenţieze, pentru Nistru, caracterul său de rîu românesc.

III. ROMÂNII DIN TRANSNISTRIA

1. Influența politică a Moldovei în Transnistria

Toată lumea e de acord să recunoască existența unei românimi transnistiene. Singura temă pe baza căreia sînt divergențe de păreri este importanța acordată grupului etnic românesc de acolo.

Din cele mai vechi timpuri ale existenței lor ca popor, românii sînt pomeniți peste Nistru. Dacă ***bolohovenii*** au fost români – și după izvoarele istorice, chiar cele rusești, se pare că da – atunci încă din sec. al XII-lea, deci înainte de descălecatul moldovenesc, românii sînt amintiți la NE de Nistru, în Podolia[19]. Ceea ce e sigur și ca atare se poate afirma fără teamă de dezmințire, sînt două fapte:

1. De cînd sînt pomeniți românii în Moldova, tot de atunci sînt amintiți și peste Nistru.

2. În comparație cu toate celelalte neamuri conlocuitoare din Transnistria, românii sînt aci singurii autohtoni.

În cele de mai jos se încearcă dovedirea acestor două afirmații.

Numai în 30 ani, Statul moldav, abia înființat, s-a întins din ținutul Baia și Suceava pînă la Nistru și mare. Sîntem datori deci să admitem preexistența unui popor moldovenesc, înființării Statului moldav. În aceste condiții nu vedem ce ar fi putut împiedica pe acest popor de a se fi revărsat și peste Nistru. Numai astfel putem înțelege de ce voievodatul Moldovei avea tot interesul ca Polodia – ținutul de dincolo de Hotin și Soroca – să fie și să rămînă o țară fără stăpîn. Numai așa putem pricepe de ce principele lituanian Vitolt, presumptivul stăpîn al Polidiei, a fost fericit să căsătorească pe sora sa Ringala cu puternicul și prețiosul său vecin, Domnul Moldovei, Alexandru cel Bun[20].

În acea vreme, voievozii moldoveni, care de fapt dictau în Podolia, stăpîneau și la nord, dincolo de Ceremuș, întreaga Pocuție.Politica de dominație a Moldovei, nu numai pe Nistru, ci în întreg orientul apropiat, a continuat amplificîndu-se și sub Ștefan cel Mare. Și în sensul acesta trebuie înțeleasă căsătoria lui Ștefan cu Eudoxia, sora țarului Kievului. Apoi căsătoria fiicei sale Elena cu Ivan, fiul marelui cneaz al Moscovei. Apoi recăsătorirea lui Ștefan cu o coborîtoare din Comnenii, împărați ai Trebizondei, Maria de Mangup (Crimeea). În sfîrșit, căsătoria unei alte fiice a lui Ștefan, Maria, cu un Wisznowiecki, dintr-o veche familie domnitoare în Lituania[21]. Roadele acestei politici s-au văzut deîndată:

1. Grînele Podoliei erau transportate la Cetatea Albă prin Moldova.

2. Mărfurile din Moldova și cele venite din Polonia erau exportate în Occident prin porturile moldovenești, Chilia și Cetatea Albă, sau erau trimise în Orient peste vadurile Nistrului, dintre care mai celebru este Vadul lui Vodă.

Toată drumurile comerciale dintre Nistru și Bug erau străbătute de moldoveni, iar cel mai important dintre ele purta chiar numele de ***șleahul moldovenesc (szlack valachicus)***. Drumurile trebuiau însă și apărate de tătarii năvălitori și prădalnici. Ostașii Moldovei împlineau această sarcină, iar cînd ei nu erau suficienți, se ajutau și cu cazaci, al căror întîi conducător moldovean a fost

Ostafie Daşcovici, un protejat al voievodului Moldovei [22]. *Caffa (Teodosia), marea colonie genoveză a Crimeei era apărată de soldaţi moldoveni şi munteni*[23]. *Lerici*, mica fortăreaţă genoveză de la gurile Niprului, era stăpînită de moldoveni. Tot comerţul de la Marea Neagră pînă la Baltica era ţinut în sec. XV de moldoveni, sprijiniţi pe negustorii nemţi din Liov şi pe cei italieni din cetăţile Mării Negre. Era un fel de indicaţie a destinului că după aproape 500 ani, civilizaţia de la Nistru să fie adusă de români, flancaţi de germani şi italieni.

Într-un ţinut aproape pustiu, ca cel dintre Nistru şi Nipru, nu era posibil ca o ţară atît de înfloritoare cum era Moldova să nu influenţeze aceste ţinuturi. Cînd Ieremia Movilă, Domnul Moldovei, avea la Ustia, în Polonia, cea mai frumoasă şi mai bine cultivată moşie din întreaga ţară, cînd fratele său, învăţatul Petre Movilă, ajunsese mitropolit al Kievului, mai poate fi negată acţiunea civilizatoare a Moldovei în răsărit şi rolul precumpănitor jucat de români aci?

Căzăcimea condusă de moldoveni pe vremea lui Ştefan cel Mare, avea acum la 1577 un alt şef român, pe Ioan Potcoavă [24], iar Ioan Vodă cel Cumplit, Domnul Moldovei, într-un act de danie făcut în anul 1574, vorbind despre Transnistria, spunea: ***Ţara noastră a Moldovei de dincolo de Nistru***[25]. Contemporan cu Vasile Lupu şi cuscrul lui – Bogdan Hmelniţki, cel ce a condus răscoala ţărănească a cazacilor, Potcoavă avea din cei 15 comandanţi de oşti ai săi, cinci români, pe ***Toader Lobodă, Martin Puşcariu, Pavel Apostol, Burlă şi Dumitraşcu Raice.*** Acesta din urmă a colonizat pămînturile de peste Nistru cu mulţi români [26].

În vremea aceea, ţinuturile din răsăritul Moldovei începură să se numească ***Ucraina***. După moartea lui Hmelniţki (1654), Ucraina s-a împărţit în două: cea de la apus de Nipru s-a pus sub oblăduirea turcilor, luînd numele de ***Ucraina Hanului***, iar cea de la răsărit de acest fluviu trecu sub ascultarea ţarului Moscovei [27].

Ajungem în chipul acesta la anul 1681 cînd ***Sultanul numeşte ca stăpîn cu drepturi depline al Ucrainei»*** hanului, ***pe Duca Vodă, Domnul Moldovei*** [28]. cronica vremii a însemnat faptul: ***Şi au mers Duca Vodă la Ucraina pînă la Nemirov (capitala lui din Ucraina, n. n.) şi au pus hatman (locţiitor) pe un grec, anume Iani Drăghinici, om slujit... Şi au făcut şi case la Ucraina în ţărmurile Buhului (la Canev, n. n.) şi alte case (curţi domneşti, n. n.) în Ţicănăuca la Nistru drept Soroca. Duca Vodă domnea şi Moldova şi Ucracina, domn cu trei tuiuri. Scrie-şi numele: Duca Voievoda, Domn Ţării Moldovii şi Ucrainii*** [29]. Dacă stăpînirea lui Gheorghe Duca asupra Ucrainei durează efectiv numai doi ani, ceea ce a rămas incontestabil a fost românizarea definitivă a malului stîng al Nistrului. În vremea lui încep primele colonizări masive în Transnistria [30]. Pe de o parte din cauza firii lui apucătoare, de ***fugeau oamenii la Ucraina peste Nistru (ca să scape de mulţimea dărilor) şi nici zlătaşii nu puteau să le facă nemică, iară Duca Vodă făcea zlătaşi de plăteau banii celor fugiţi*** – aşa glăsuieşte letopiseţul moldovenesc [31].

Văzurăm deci politiceşte adevăraţii stăpîni în ţinutul dintre Nistru şi Bug erau românii. ***Aici ei trăiau sub influenţa Moldovei*** [32]. Dar şi bisericeşte, creştinii din Transnistria tot spre Moldova priveau, fie că preoţi de acolo veneau să fie hirotonisiţi în Moldova, fie că înalte feţe bisericeşti din Moldova mergeau în vizite

canonice în Transnistria [33]. Locuitorii Transnistriei atîrnau de mitropolia Brăilei, înfiinţată de Vasile Lupu (ca. 1640), pentru nevoile sufleteşti ale creştinilor aflători în ţările supuse de turci. Un mitropolit de aci, ***Daniil,*** a purtat chiar titlul de ***Mitropolit al Proilaviei, Tomoraiei, Hotinului, al ţinutului Dunării şi Nistrului şi al Ucrainei Hanului»*** [34].

Pînă către sfîrşitul sec. al XVII–lea, ruşii, în plină expansiune teritorială, încep să cucerească ţinut după ţinut, tot mai departe înspre apus. La 1667, ţarul Alexis Mihailovici – la moartea lui Bogdan Hmelniţki – ocupă Ucraina pînă la Nipru şi Chievul, venind din răsărit. Pentru cel Mare (1682–1725) cucereşte pe cazacii zaporojeni, iar între 1774 şi 1783, Caterina II desăvîrşeşte cucerirea hanatului tătăresc şi atinge Bugul. Tot ea, în 1792, face un pas mai departe, ocupînd provincia dintre Bug şi Nistru, nominal – ***politic – turcească,*** efectiv – ***etnic – românească.*** Ea botează acest ţinut cu numele de ***Moldova Nouă,*** fiind impresionată de mulţimea moldovenilor de aci. Un secol a fost de ajuns, de la Duca Vodă pînă la Caterina II, ca să aducă prefaceri radicale în viaţa omenească a ţinutului dintre Nistru şi Bug. Un nou capitol începe în evoluţia Transnistriei.

2. Colonizările Transnistriei cu moldoveni

Toată viaţa românească ce a pulsat intens de la întemeierea Statului moldav şi pînă la hătmănia Ucrainei a lui Duca Vodă, se sistematizează începînd din 1681. Pînă la 1812 şi chiar după aceea se pot desprinde mai multe momente de colonizare în Transnistria. Au fost două feluri de colonizări, unele benevole, altele forţate.

Este ştiut că cel puţin pînă la începutul sec. al XVII–lea, întreg spaţiul dintre Nistru, într-un cuvînt ***Ucraina,*** era deloc sau slab locuită. Din punct de vedere politic, ***Ucraina de la nord*** de o linie ce ar urma rîurile Iagorlîc (Ihurlic) şi Codima, constituia Podolia şi era nominal în stăpînirea regelui polon. Regiunea de la Bug pînă dincolo de Nipru, avînd ca centru cataractele Niprului, forma ***Secea Zaporojană sau Căzăcimea.*** La sud de linia Iagorlîc – Codima şi de pragurile Niprului se afla olatul tătărăsc ***Jedisan,*** stăpînit de turci. La 1792–1793, la venirea ruşilor, atît Jedisanul cît şi Podolia – Căzăcimea încă de mai înainte – îşi schimbă stăpînul.

a) ***Colonizări înainte de sosirea ruşilor (sec. XVII).***

Singura populaţie temeinică – deşi rară – dintre Nistru şi Bug era populaţia moldovenească. Acest lucru e admis de autorii ruşi (Milyoukov) [35], care recunosc că în Podolia, dincolo de Nistru de la Cameniţa la Soroca şi dincolo de Bug, era un spaţiu colonizat încă înainte de 1650, de o populaţie nerusească.

Pentru a spori numărul locuitorilor din Ucraina, Duca Vodă, prin scutiri de dări şi împroprietăriri, îndeamnă pe moldoveni să se aşeze peste Nistru. ***Cu drept cuvînt istoriografia rusească vede în el pe cel mai sistematic şi mai bun colonizator al noi provincii devenite românească*** [36].

În Ucraina moldovenească administraţia era românească şi organizată pe aceleaşi baze ca în Moldova. Pîrcălabi, şoltuzi şi căpitani vegheau la bunul mers al lucrurilor [37].

b) ***Colonizări sub influența rușilor (sec. XVIII).***

A doua epocă de colonizare este între *1700–1712*, contemporană cu Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir. Ca urmare a înțelegerii dintre cei doi capi de state și a bătăliei pierdute de la Stănilești pe Prut, Cantemir cu boierii lui credincioși și oamenii lor, sînt obligați să se refugieze în Ucraína. În felul acesta, Toma Cantacuzino a primit un domeniu la Pereiaslav, mai jos de Kiev. Lui Cantemir însuși i s-au dat pe Doneț, domenii imense, cu zeci de sate, unde a colonizat el pe pribegii ce-l însoțeau. Și atunci populația era extrem de rară. Mărturie ne stă însemnarea lui Ioan Neculce: ***Între țara cazacilor și Harcov era o pustie așa de întinsă că trebuiau două zile ca să o străbați*** [38].

Un român, moldoveanul Timotei Sgură, dragomanul lui Mazepa, hatman al Ucrainei, ***conducea opera intenselor colonizări***, sprijinite de Petru cel Mare. Dar tot români erau și aceia care organizau milităręște căzăcimea spre a rezista acțiunii cotropitoare a Moscovei. Hatman al Ucrainei era atunci moldoveanul Dănilă Apostol [39].

A treia epocă de colonizare este prin 1739–1740. La retragerea rușilor din Moldova, au luptat cu ei ***peste o sută de mii de supuși turci pe care i-au dus în Rusia.*** Așa scrie în memoriile sale, ofițerul german Trenck [40]. Acești supuși turci nu puteau fi decît români, întrucît teatru de război fuseseră principatele române.

Se simțea mare lipsă de brațe de muncă pentru grînarul Ucrainei în plină dezvoltare. Cu acel prilej a luat ființă ***Epitropia străinilor***, care avea menirea colonizării Ucrainei, pe atunci un adevărat ***Niemandsland.***

Se pornise obiceiul că ori de cîte ori trupele rusești ocupau Principatele Române în războaiele cu turcii, la retragerea din principate să care cu ei nenumărați români, ca ostateci. Această operație s-a repetat, deși pe o scară mai mică, și la 1750, 1761 și 1765. La mijlocul sec. al XVIII–lea, românii erau suficient de numeroși dacă puteau să formeze un corp de armată special, pus sub comanda lui Dimitrie, fiul cel mic al principelui fugar din 1711 [41]. Chiar și printre cazaci erau destui români dacă la 1763 au putut lua ființă două regimente căzăcești, unul moldovean și altul armean.

În a patra epocă de colonizare, 1769–1774, Panin, atotputernicul ministru al Caterinei II, era de părere că ***s-ar putea foarte bine transplanta – în Rusia – întreaga populație a celor două Principate*** [42]. Bineînțeles, această idee originală nu s-a putut pune în practică, dar tentația pentru boierii rusofili a rămas. De aceea Mihai Cantacuzino primește un domeniu lîngă Movilău, colonelul Balș – unul la Dubăsari, etc [43].

Țăranii români colonizați în această vreme au fost așezați în regiunea Vosnesensk, pe Bug.

c) ***Colonizări după sosirea rușilor*** (sec. XIX).

A cincea și cea mai importantă colonizare a făcut-o între 1791–1793, împărăteasa Caterina după ce a cucerit de la turci și poloni întreaga Ucraină pînă la Nistru. Datorită repetatelor colonizări din Transnistria, nu numai că românii erau elementul cel mai numeros, dar și cel care sporea necontenit. La vremea aceea, în toată Ucraina Hanului nu erau decît abia *67* sate, dintre cari 49 erau moldovenești.

Celelalte cîteva erau grecești, armenești ori tătărăști, ***niciunul rusesc.*** Milyoukov însuși recunoaște că primele colonizări rusești pînă la Nistru, la nord la Iagorlîc s-au produs după 1650, iar în regiunea Odesei, abia 100 ani mai tîrziu. În această regiune, numai pe români îi dă ca autohtoni, așa cum îi dă pe tătari în Crimeea. Dar oare prin colonizare rusească nu cumva înțelege el colonizare făcută *de către* ruși, iar nu cu ruși?

După pacea de la Iași, care aducea pe ruși în hotar cu Moldova, zice-se că ***două treimi din locuitorii Moldovei*** au fost cărați peste Nistru [44]. Mulțimea românilor peste Nistru era așa de mare încît Caterina II a numit ținutul dintre Nistru și Bug ***Moldova Nouă***, i-a dat administrație românească și a vrut să-i acorde chiar autonomie. Capitala noii provincii s-a fixat la ***Vosnesensk***, numită la început ***Socola***, căci fusese înființată de moldovenii din Socola Iașilor [45]. Transporturile neîncetate de moldoveni peste Nistru au început să ***îngrijoreze nu numai pe turci, dar chiar pe ceilalți vecini*** [46]. Astfel ambasadorul Prusiei la Înalta Poartă, într-un raport înaintat guvernului său, anunța că: ***locuitorii Moldovei părăsesc cu duiumul țara. Ei sînt încurajați de guvernul rus să se așeze dincolo de Nistru, toată țara cuprinsă între acest fluviu și Bug urmînd să fie ridicată la rangul de principat sub numele de Moldova Nouă.***

Românii erau atît de numeroși în Transnistria, încît prințul Potemkin, favoritul Caterinei II, a cerut împărătesei ***ca vărul său să fie numit episcop în Transnistria pe simplul motiv că știe limba moldovenească a poporului autohton*** [47].

În sfîrșit ***a șasea și ultima perioadă de colonizare*** a elementului românesc peste Nistru s-a produs după 1812, deci după răpirea Basarabiei. Mărturie despre aceasta stă satul ***Basarabca*** din Transnistria. Între timp au început să se producă și mișcări de populație în sens invers, din Transnistria spre Basarabia, dar de mult mai slabă intensitate.

Aceste necontenite pompări de element românesc spre răsărit au făcut ca nu numai prin spor natural, ci mai ales prin adaus, românii transnistreni să devină din ce în ce mai numeroși. Dovada constă ***în mulțumirea satelor românești*** (mai multe sute) și mai cu seamă ***în numele lor.***

Sînt sate numite după natura terenului în care s-au aciuat: ***Pădureț, Malu Roșu, Chiscu Lung, Pietroasa, Găvănosu, Strîmba, Valea Adîncă, Glodoasa*** (dincolo de Bug).

Alte sate poartă numele boierului întemeietor sau a vreunui ctitor: ***Brîncoveanova, Iliașevca, Dumitrașevca, Cămărașevca, Cantacuzeanca*** (pe Bug).

Toate ținuturile locuite de români sînt reprezentate peste Nistru: ***Moldova, Muntenia, Transilvania, Macedonia.*** În colonizări benevole sau forțate, care s-au împletit în cursul veacurilor, românii s-au scurs într-una peste Nistru. Ceea ce au reprezentat în stil mare Americile pentru lumea anglo-saxonă și spaniolă, a fost în mic Transnistria pentru neamul românesc, ca loc de colonizare. De aceea multe din satele românești din Transnistria, prin numele lor, indică obîrșia și grupul românesc din care colonizatorii au făcut parte. Evident, imensa majoritate o formează moldovenii:

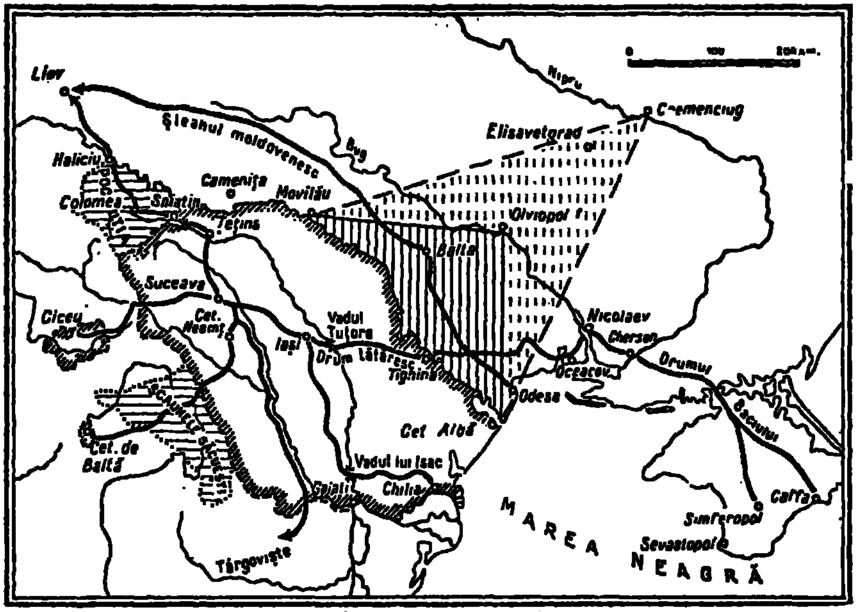

Fig. 3 – Spațiul vital al Moldovei lui Ștefan Vodă (sec. XV). Hașuri orizontale: teritorii sub ascultarea Voievodului Moldovei; hașuri oblice dese: feude moldovene în Transilvania; hașuri verticale (continue și întrerupte): răspîndirea Românilor la est de Nistru.
– *Der Lebensraum der Moldau Stephans des Grossen* (15 Jh).

Moldoveanca, Moldovscaia, Văcăreni, Visterniceni, Lăpușneanca, Lăpușna, Vaslui, Cotiugeni, Soroceanca, Tecucia, Rezina (ultimele două la răsărit de Bug).

În a doua categorie – în ordinea importanței numerice – vin ***coloniștii ardeleni,*** majoritatea oieri de prin regiunea Sibiului (Mărgineni) sau Săcele Brașovului (Mocani). Atrași de nesfîrșitul stepelor pontice dintre Nistru și Nipru și de ierburile sărate ale Crimeii, șiruri nesfîrșite de oi, îndemnate de ciobanii lor, se îndreptau către acel Eldorado pastoral, care a fost Jedisanul tătărăsc. Așa se explică prezența pînă astăzi a românilor din Crimeea (Simferopol), a celor din nordul Mării Azov, a celor din Cuban (Krasnodar), a celor din Georgia, a Românilor de la marea Caspică etc. O întreagă toponimie veghează la păstrarea amintirii despre originea lor, despre drumurile parcurse de ei și despre îndeletnicirile lor. Iat-o: ***Stîna, Brașoveanovca, Ciobanca, Tîrla, Seliște, Odaia, Nădlac, Tălmaciu*** (ultimele patru sate dincolo de Bug).

Terminologia reminiscența despre ciobanii ardeleni era în trecut mult mai întinsă. Un *șleah al bacilor* ducea de la Dubăsari la Doroțca[48]. Un altul mai vestit pleca de la Iagorlîc, pre numele lui vechi – ***Unghia Oaei*** și mergea pînă la ***Băcioaia*** din Crimeia[49], trecînd prin ***Ciobanca, Nicolaev, Cherson.***

Altă serie de sate vestesc alte grupe de români așezați în Transnistria: ***Olteanca, Dobrogeni, Macedonova.***

3. Românii transnistreni în lumina statisticii

Față de numărul lor mare, desigur că recensămintele făcute în cursul veacului al XIX–lea nu-i puteau trece sub tăcere. Numai că, mai ales după răpirea Basarabiei, politica țaristă îngăduitoare cu românii pînă la Caterina II, a început să se schimbe. După 1812, minoritatea românească din imperiul rusesc crescuse considerabil. Pe de altă parte nu se putea arăta la nesfîrșit că românii constituie elementul dominant și dincolo de Nistru. Politica de rusificare s-a accentuat; evident, pătură cultă s-a asimilat, cel puțin parțial; rămîneau însă țăranii, cei mulți. Și atunci s-a căutat ca măcar prin statistici numărul lor să fie împuținat.

După cum s-a arătat, Transnistria se poate împărți în latitudine în două: ***Nordul***, vechea Podolie, o regiune relativ bogată în păduri, și ***Sudul***, fostul Jedisan – stepă.

Românii, legați mai mult de pădure – cu excepția bacilor ardeleni – ocupă în special dealurile împădurite, care prelungesc peste Nistru faimosul ***piept al Moldovei***. În Transnistria, Românii scad ca număr pe măsură ce te depărtezi de Nistru[50].

Românii transnistrieni ocupă un spațiu de forma unui triunghiu cu baza la Nistru, între Movilău și liman, iar vîrful la Oliviopol pe Bug, la circa 150 km depărtare. În acest spațiu de circa 30 000 km^2 suprafață, românii ocupă cu siguranță astăzi majoritatea relativă a populației. După d-l ***I. Zaftur***[51], acest triunghiu s-ar înscrie într-altul, cu aceeași bază, dar cu vîrful la Cremenciug pe suprafață de circa 400 km de Nistru. Acest al doilea triunghi ar fi în suprafață de circa75 000^2 (cf. fig. 3). În spațiul care depășește primul triunghiu, românii trăiesc în insule răzlețe, formînd totuși o minoritate importantă a regiunii. Evident, sporadic, ei sînt risipiți și în afara celor două spații menționate.

După statisticele din sec. al XIX–lea reiese că cei mai numeroși români locuiau în guberniile Cherson, Pololia, Ecaterinoslav și Crimeea.

La ***1834*** erau menționați ***92 185 români*** în Rusia (fără Crimeea).

Al doilea recensămînt, la ***1859***, dă ***109 660 români*** numai în Cherson. recensorul adaugă: ***Din numărul străinilor guvernămîntului Cheronului, moldovenilor le aparține primul loc. Ei se găsesc în toată gubernia, dar de preferință în Elisavetgrad, (Tîrgul Elisabetei, înființat de români) și județe (Elisavetgrad, Tiraspol, Ananiev și Odesa, n. n.) ei formează 18–20% din totalul populației.***

Al treilea recensămînt, din 1897, găsește în toată Rusia ***184 927 români***, sau 0,9% din populație Rusiei. Cu această ocazie au fost trecuți ca moldoveni numai ***persoanele care au răspuns la recensămînt în limba natală***[52]. Așadar românii care nu știau altă limbă decît moldoveneasca au fost declarați moldoveni; dar ceilalți, peste 50%, n-au fost trecuți cumva ruși, pentru că au răspuns în rusește?

Alte trei recensăminte s-au făcut și în sec. al XX–lea. Iată-le:

1900	279 201	Români	(Rusia fără Crimeea)
1926	271 411	„	(întreagă U.R.S.S)
1939	260 023	„	sau ,15%

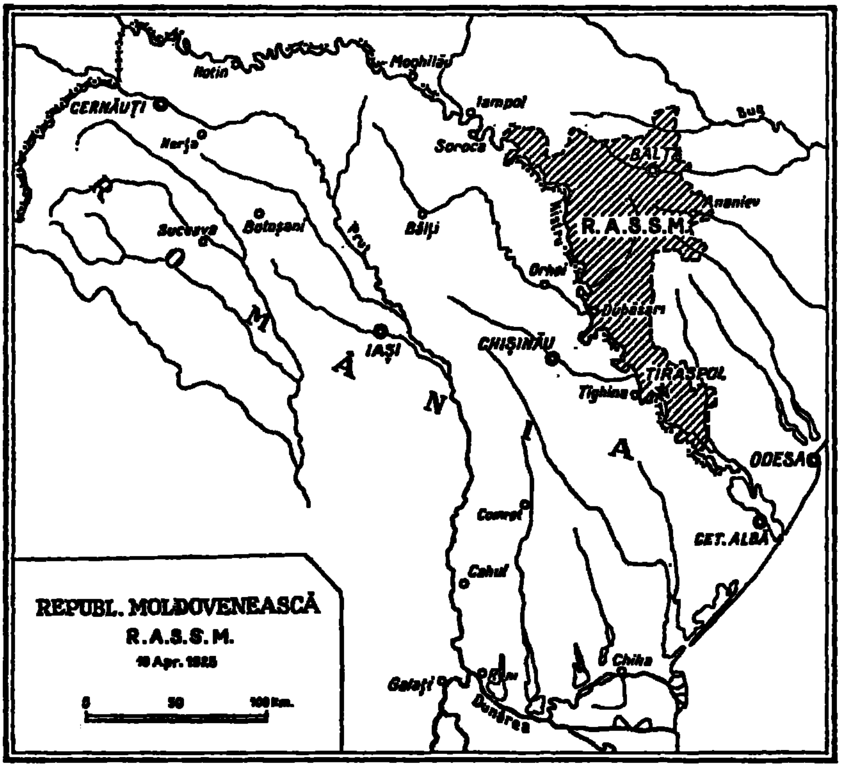

Fig. 4 – ***Republica Moldovenească*** **după harta oficială sovietică: Administrativnaia karta evropeiskoi ceast S.S.S.R. 1938.** – ***Die Moldaurepublik nach der amtlichen sowjetischen Karte.***

Aceste recensăminte din urmă falsifică într-un mod mai grosolan adevărul, că e imposibil ca numărul Românilor să scadă, admiţînd chiar «lichidările» atît de familiare bolşevicilor[53].

Concluzia care se desprinde în mod logic: *nu ne putem încrede în statisticile ruseşti,* fie ele ţariste, fie mai ales sovietice. Nu ne mai rămîne altă posibilitate decît să facem apel la lucrările diverşilor autori care cunosc problema Românimii transnistriene:

Ştefan Ciobanu	500 000 români [54]	
Vasile Harea	620 000 „ [55]	
Ştefan Meteş	630 000 „ [56]	
T. Hotnog	800 000 „ [57]	
Alexis Nour	1 000 000 „ [58]	
N. P. Smochină	1 200 000 „ [59],	în toată U.R.S.S. (inclusiv Siberia).

D-l *N. P. Smochină,* un bun şi patriot cercetător al chestiunii transnistriene, dă şi următoarele detalii:

În fostul guvernămînt al Chersorului erau 361 000 români.

În fostul guvernămînt al Podoliei erau 158 000 români.

În fostele guvernăminte ale Ecaterinoslavului şi Crimeii erau peste 100 000 români.

Luînd în considerare şi sportul natural al populaţiei în ultimul pătrar de veac, cred că putem recunoaşte ca apropiată de adevăr cifra de circa ***800 000 români*** transnistrieni. Aceasta reprezintă aproximativ 18–20% din totalul populaţiei regiunii din estul Nistrului.

4. Republica moldovenească

a) *Înfiinţarea republicii.* Primul fapt care a surprins pe moldovenii transnistrieni în 1917 a fost că de aci înainte Nistrul trebuia să formeze o graniţă [60]. Ei nu erau deprinşi cu acest lucru, întrucît întotdeauna – chiar şi înainte de 1812 – moldovenii dintr-o parte şi cealaltă a Nistrului duceau o viaţă comună, cu legi comune. ***Obiceiul pămîntului (jus valachicus)*** a stăruit la Transnistrieni pînă la introducerea dictaturii proletare.

Înflăcăraţi de drçptul de autodeterminare a popoarelor, studenţii moldoveni din Kiev cer, în primăvara lui 1917, ***unirea tuturor românilor într-un singur Stat naţional***[61]. La 17 decembrie acelaşi an, se ţine la Tiraspol un congres al moldovenimii transnistriene în care se hotărăşte ***să ne soludinim (unim) cu fraţii noştri din Moldova***, căci ***oamenii de la ţară ne-au trimis cu aiastă vorbă şi cu aiasta ne aşteaptă pe noi la sate*** [62]. Congresul rămîne însă fără consecinţe.

Situaţia se menţine nehotărîtă pînă la 1 august 1923, cînd sovietul comisarilor poporului ucrainian decretează ucrainizarea întregului aparat de stat. Această nouă situaţie periclita însăşi existenţa românilor ca minoritate etnică. În faţa pericolului ce-i ameninţa, transnistrienii sînt iarăşi toţi laolaltă. în primul număr al celui dintîi ziar românesc, ***Plugarul Roşu***, apărut la 1 mai 1924 la Odesa, tot poporul moldovenesc cerea o republică naţională. La 3 Septembrie are loc o mare adunare la Balta. La 10 octombrie, delegatul românilor pretinde Comitetului executiv Central (C.E.C) pan-ucrainian, înfiinţarea republicii; cererea se admite cu rezoluţia: ***Avînd în vedere voinţa ferm exprimată a muncitorilor şi ţăranilor din Moldova Sovietică... hotărăşte să se înfiinţeze în graniţele republicii socialiste ucrainiene o republică autonomă socialistă sovietică moldovenească (R.A.S.S.M.)*** [63]. ***În dimineaţa zilei de 11 octombrie 1924, un grup de manifestanţi, încadrat de călăreţi în uniforme sovietice şi avînd în frunte o fanfara ce cînta Deşteaptă-te Române a pornit din oraşul Tiraspol şi s-a oprit pe malul Nistrului. Manifestanţii s-au rînduit pe mal, iar un şef al lor urmat de un călăreţ ce ţinea un imens steag roşu pe care se puteau vedea literele: P.A.C.C.M. (RASSM), citi o proclamaţie în româneşte, în care anunţa înfiinţarea republicii moldoveneşti: De azi înainte, moşdovenii din această parte mărginaţă a U.R.S.S. se vor bucura în republica lor naţională de autonomie... aşa cum se cuvine unui neam cu un trecut istoric şi glorios!*** [64].

Primul congres pan-molodvenesc s-a întrunit abia la 19 aprilie 1925, la Balta, spre a ratifica constituţia republicii. Această zi reprezintă aşadar data de naştere a republicii moldoveneşti. Ea a luat fiinţă din strădania depusă de moldoveni cu gîndul de a-şi păstra neatinse graiul strămoşesc şi fiinţa etnică [65].

Republica Moldovenească, de o formă triunghiulară, se întinde în lungul Nistrului de la sud de orașul Soroca pînă în apropierea de liman. Avea o suprafață de *7516 km*^{2} și capitala *Balta*. Din punct de vedere administrativ se împărțea în 11 raioane, numite după orașele reședință, astfel: ***Camenca, Codima, Balta, Rîbnița, Bîrzul, Ananiu, Ocna, Dubăsari, Grigoriopol, Tiraspol*** și ***Slobozia*** (fig. 4).

Cazul republicii moldovenești nu e unic în U.R.S.S. Mai sînt cunoscute republicele Bașchirilor de pe Volga, etc. Dar toate, ca și Republica Moldovenească – cum se va vedea – sinistre ficțiuni!

b) ***Viața republicii și viața în republică.*** Numărătoarea populației s-a făcut în 1920 și 1926, cînd s-au găsit următoarele naționalități:

La 1920: *174 266* moldoveni, 248 942 ucrainieni, la un total de 545 598 loc.
La 1926: *172 419* moldoveni, 277 515 ucrainieni, la un total de 569 983 loc.
Din aceste cifre, două lucruri apar bizare:

1. În însăși Republica Moldovenească, moldovenii sînt în minoritate, deci gîndul bun al moldovenilor a fost deturnat de oficialități în sensul că s-a creat un hibrid.

2. După înființarea republicii, numărul Moldovenilor – în chiar statul lor – scade în loc să crească, fapt ce denotă o stare bolnăvicioasă în sînul republicii.

Moldovenii își puseseră toată nădejdea în republica lor. Dar rînd pe rînd, toate speranțele le-au fost spulberate de autoritățile bolșevice, cu toate că acestea organizaseră acel specatcol grotesc de pe malul Nistrului. Dacă hotarele republicii nu cuprind decît un număr relativ mic din românii transnistrieni, iar posturile de conducere sînt în mîna unor oameni care n-au nimic în comun cu republica, vinovat nu este decît partidul comunist. Aceasta trădează chiar scopurile ascunse pentru care mișcarea autonomistă a moldovenilor a fost aprobată de Soviete; prin înființarea republicii moldovenești, ele voiau să creeze o momeală pentru românii din Basarabia și o pepinieră de comuniști în rîndurile românilor. Aceasta și explică neseriozitatea stărilor de lucruri din republică: de trei ori își modifică suprafața (7516 km^2 în 1934); de două ori își mută capitala (de la Balta la Tiraspol – în 1934). Un singur lucru bun a fost cîștigat pentru românism: ***existența unei Republici Moldovenești dovedește recunoașterea din partea bolșevicilor a unei naționalități române la răsărit de Nistru.***

Cu ridicolul care-l caracterizează și în care regimul bolșevic s-a complăcut permanent, Sovietele au cu privire la românii din Transnistria o foarte ciudată concepție: ei consideră pe moldoveni o nație aparte [66]. În lucrări științifice scriu că moldovenii sînt un amestec româno-slav. ***Dacă din punct de vedere cultural moldoveanul este superior românului, este numai pentru că moldoveanul s-a alimentat din cultura rusească.***

În republică s-a înființat o «Academie moldovenească de științe». Ceea ce a mirat pe conducătorii acestei academii este idolatria Moldovenilor față de cultura românească și ***ignoranța națională a lor» (sic!), căci se pretind descendenți ai romanilor, cu care se mîndresc foarte mult*** [67].

Foarte surprins au rămas sovietele cînd au constatat că nici după patru ani de la înființarea republicii, moldovenii nu se incoluseră cu doctrina comunistă. Ca măsură de represalii a fost ***colectivizarea țărănimii***, în 1929. Din cauza dîrzeniei moldovenilor, pentru a-i paraliza ca forță socială și a-i distruge materialicește

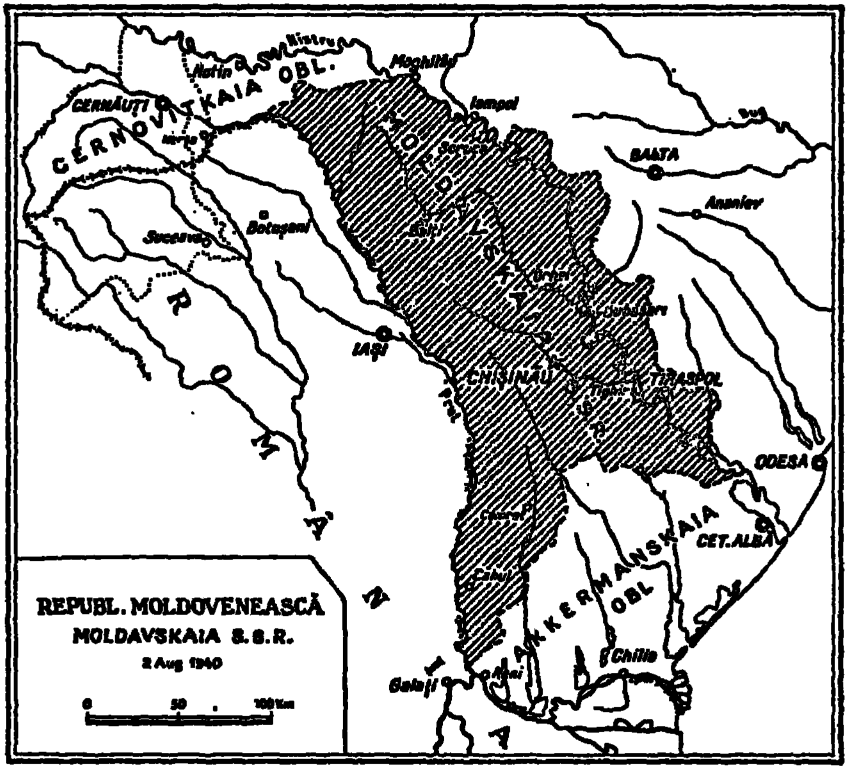

Fig 5. – Republica Moldovenească după harta oficială sovietică: Evropeiskaia ceast S.S.S.R. – Politiko Administrativnaia karta 1940. – *Die Moldaurepublik nach der amtlichen sowjetischen Karte.*

țăranii au fost împărțiți în trei clase și învrăjbiți între ei: ***culaci, seredniaci*** și ***nezamojnîi.***

Culaci erau țăranii cu minim 5 ha pămînt. Ei erau considerați dușmani de clasă ai comunismului; erau supuși la tot felul de vexațiuni. Pentru o vină cît de mică erau arestați, iar averea confiscată în folosul colhozului (gospodărie colective). Dacă se constată că un bun cît de mic al culacului n-a fost declarat l selosoviet (sovietul satului), culacul era judecat și condamnat fără drept de apel.

Seredniacii erau țăranii cu avere sub 5 ha. Ei au reprezentat o clasă tolerată pînă la distrugerea totală a culacilor.

Nezamojnâi – calicii – sînt singura clasă priviligiată. Ei au misiunea de a divulga toate mișcările culacilor și seredniacilor; de aici ura de moarte, între țăranii aceluiași sat.

Bolșevicii văzînd că moldovenii sînt incapabili de a se acomoda cu sistemul colectiv, au început deportarea în masă a lor spre Siberia. ***Peste 100.000 de moldoveni au fost deportați sub pretext că populația din Moldova Socialistă e prea deasă.***

Deportările și viața de sclavie a determinat pe români să înceapă exodul spre România; acest exod atinge maximul în iarna anului 1932. Asistăm atunci la masacrele din pădurea Olăneștilor și la cele din fața Tighinei. E lesne de înțeles că

Sovietelor nu le convenea să le scape fugarii moldoveni, ***căci orice fugar din Uniunea Sovietică este cel mai eficace propagandist contra comunismului***[68]. Şi iată cum, în loc ca românii basarabeni să se lase atraşi de «raiul» bolşevic şi să fugă acolo, moldovenii de peste Nistru se refugiau în ţara lor liberă, România.

Sub această stare de încordare se apropia împlinirea primilor zece ani de la crearea R.A.S.S.M. Sovietele se convinseseră că moldovenii sînt refractari oricărui spirit comunist şi atunci au găsit o soluţie fie de exterminare a moldovenilor, fie de deportare a lor [69]. În locurile eliberate forţat de moldoveni, s-au făcut colonizări ***cu elemente fidele comunismului: ovrei, bulgari, ruşi,*** etc. Paralel cu încurajarea emigrării acestor comunişti venetici [70], ***moldovenii erau sistematic înlăturaţi ca elemente nesigure (neblagodiojnîi element)***[71]. Încă din 1932, presa locală se plîngea că ***persoanele însărcinate cu moldovenizarea nu cunosc limba moldovenească, iar moldovenilor băştinaşi nu li se dau slujbe în propria lor patrie***[72].

Vom cita acum la întîmplare numele cîtorva din factorii conducători ai Republicii Moldoveneşti, numiţi la 12 octombrie 1934. E drept că preşedintele C.E.C. (preşedinte al republicii moldoveneşti) este un moldovean: Eustahie Voronovici, fost văcar de sat; dar ce folos că realul factotum al republicii era ovreiul basarabean Baluh? Din cei 12 membri ai Sovietului Comisarilor Narodnici (guvernul R.M.) jumătate erau ovrei, ca de altfel majoritatea demnitarilor republicii; numai doi erau români. Comsomolul (tineretul comunist), învăţămîntul, comitetul de moldovenizare şi latinizare erau conduse îndeosebi de nemoldoveni; ex.: Medovîi, ovrei – la Comsomol, Holostenco, ovrei din Ismail – comisar la Instrucţia Publică, Garbar şi Gruman, ovrei, membri în comitetul de moldovenizare, etc.

Hărţile oficiale ale Republicii Moldoveneşti, pînă la răpirea Basarabiei din 1940, arătau că Basarabia face parte integrantă din Republica Moldovenească. Că ***ea suferă încă jugul boierilor români care au ocupat-o cu forţa***[73] – dar vremelnic. Din acest fapt Sovietele îşi făceau un punct de propagandă. Şi atunci toată lumea s-ar fi aşteptat ca după ocuparea Basarabiei în iunie 1940, aceasta să fie alipită imediat Republicii Moldoveneşti. Care a fost însă realitatea? După ce au detaşat din trupul Basarabiei, Bugeacul şi ţinutul Hotin, pe care ambele le-au trecut Ucrainei, sub numele respectiv de Oblastia Cetăţii Albe şi a Cernăuţilor, restul Basarabiei l-au transformat în Republică Moldovenească sub numele de Moldova. Din vechea republică n-au mai rămas decît satele de pe stînga Nistrului, restul în cap cu regiunea Balta a fost unit cu Ucraina, aşa cum se vede pe harta alăturată (fig. 5).

Referitor la această chestiune avem două observaţii de făcut:

1. ***Procedînd astfel, Sovietele s-au demascat că toată povestea cu Republica Moldovenească n-a fost decît un deşănţat joc politic, cu scop de propagandă.***

2. ***Soarta a vrut ca tocmai cei care în 1812 au scornit numele de Basarabia, şi l-au aplicat întregii regiuni dintre Prut şi Nistru, să fie aceia care în 1940 să restituie acestui pămînt numele său adevărat: Moldova.***

5. Hărţi privitoare la Transnistria

Situaţia românilor transnistrieni este bine redată în trei hărţi datorită unor buni cunoscători ai problemei: ***Alexis Nour, N. P. Smochină şi Ilie Zaftur***, ultimii doi, ei înşişi transnistrieni.

a) *Harta A. Noür.* ***Transnistrian***, Carte ethnographique, apărut prin 1925. Harta este însoţită de un comentariu, din care extragem următoarele:

În Transinistria, prin care autorul înţelege teritoriul cuprins între Nistru, valea Niprului inferior, Krivoi Rog, Elisavetgrad şi Novomirgorod, ar trăi o populaţie de peste 5 milioane suflete, distribuită astfel: masa dominantă şi majoritatea relativă o deţin ***ucrainienii***. Vin la rînd *moldovenii* cu peste 1 milion loc., ţărani, băştinaşi şi colonişti. Urmează ***ovreii*** în număr aproape egal cu românii, aşezaţi în tîrguri şi centre economice, pe alocuri amestecaţi cu ceva ***greci*** şi ***armeni***, mai ales în regiunea Odesa. În mult mai mic număr trăiesc celelalte neamuri conlocuitoare: ***germanii şi bulgarii***, colonizaţi începînd de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea, apoi ***ruşii*** – prea puţini la număr, simpli colonişti, ţărani ori funcţionari.

Interesantă harta lui A. Nour prin abundenţa toponomiei din care se poate vedea bogăţia numerică a satelor româneşti. Numai în Republica Moldovenească se găseau 208 sate. Alte aproape 200 sate cu nume româneşti se pot număra pa harta lui A. Nour, lăsînd să se ghicească originea moldovenească a locuitorilor lor. Din mulţimea acestor sate, pe lîngă cele amintite mai înainte în curpinsul acestei lucrări, vom menţiona mai jos alte cîteva.

Ca primi ocupanţi ai ţinutului la est de Nistru, moldovenii au ales locurile cele mai bune. Repartiţia lor în spaţiu ţine seama tocmai de acest fapt. Pe români îi găsim îndeosebi pe văi, evitînd stepa deschisă, dar aşezîndu-se în lungul marilor axe economice şi a vechilor drumuri comerciale. Numai în măsura în care dealurile erau mai înalte şi în consecinţă protejate de păduri, românii populau şi podurile dintre văi. Acest mod de răspîndire apare limpede din harta A. Nour. Pe de altă parte, întru cît pămîntul dintre Carpaţi şi Nistru este ţara care a alimentat şi împrospătat mereu românimea transnistriană, e firesc ca românii să fie din ce în ce mai rari, iar insulele lor mai disparate, cu cît ne depărtăm spre răsărit de Nistru, de Bug, de Nipru. Ilustrăm cele de mai sus cu exemple.

Satele de *pe malul stîng al Nistrului* au mai fost amintite şi sînt cunoscute ca româneşti.

Pe ***Cuialnic*** găsim 13 sate: Fîntîna Mare şi Mică, Căpriţa Mare şi Mică, Andruşani, Basul, Valea Hoţului, Ploscа, etc.

Între Nistru şi Bug sînt nu mai puţin de 87 sate cu nume româneşti. *La Nord* de Balta: Mironi, Moşnegi, Păsăţel, Gîlma, Bursuci, Vadul Turcurlui, Horodişte, Jugastru, Valea Buşii, Mălai, etc. *La Sud* de Balta: Şerbanca, Grădiniţa, buhai, Curpina, Dracul, Vraghia Mare şi Mică, Bîrzul, etc.

Pe Bug sînt satele: Stoiani, Şura, Răsmiriţa, Arcaşi, etc., iar *dincolo de Bug* întîlnim 23 numiri frumoase de sate româneşti: Troieni, Taşlîcul uscat, Vîsca Mare, Coşuri, Taşlîcul, etc.

Extrăgînd petele roşii prin care A. Nour înfăţişează pe români (pl. V) se formează o imagine corectă a răspîndirii elementului moldovenesc transnistrian.

b) *Harta N. P. Smochină*: românii din Ucraina, publicată ca anexă la broşura *Die Rumänen in Sowjetrussland*, Iaşi, 1939. Această hartă se deosebeşte de cea anterioară prin aceea că generalizează spaţiul dintre Nistru şi Bug, atît de analitic tratat de A. Nour, dar ne dă în schimb răspîndirea românilor în întrega Ucraină, deci pînă la Nipru şi dincolo de acest fluviu (pl. VI).

Distingem umătoarele grupe de români:

1. Transnistrienii propriu zişi, între Nistru şi Bug, autohtoni în cea mai mare parte. Cu excepţia acestora, toate celelalte grupe aparţin la români colonizaţi în diferite epoci istorice.

2. Românii din fosta Ucraină moldovenească a lui Duca Vodă, răspîndiţi sporadic între Nistru, Bug şi Nipru, în regiunile Movilău, Braţlav, Canev.

3. Sînt apoi colonizări româneşti din sec. XVI–XVI pe spaţiul vechiului pămînt bolohovean, în Ucraina de NV, regiunea Berdicev şi la apus de Kiev.

4. Mai este grupul românilor dintre Bug şi Nipru, avînd ca centru Elisavetgradul (Kirovo) şi trăitori în regiunile Novomirgorod, Gremenciug, Ecaterinoslav (Dniepropetrovsc), Crivoi Rog şi Zaporojie.

Urmează la rînd, *dincolo de Nipru*, grupele celor mai răsleţi, dintre români. În această categorie intră:

1. Colonizările lui Cantemir de la începututl sec. al XVIII-lea, în bazinul Doneţului, la SE de Harcov.

2. Românii din Nordul Mării Azov, de la Mariupol, în majoritate macedoneni.

3. Românii din Crimeea, în împrejurimile oraşului Simferopol, în majoritate oieri ardeleni.

4. În sfîrşit românii din valea Cubanului, din regiunea Ecaterinodar (Crasnodar) [74].

Ca şi în celelalte hărţi prezentate,, şi harta Smochină confirmă odată mai mult preferinţa manifestată de români în aşezările lor, de a alege văile, ocolind în aceeaşi măsură spaţiile dintre văi. Sub acest raport sînt expresive Nistrul, Cuialnicul, Bugul, Inculeţul şi Niprul la praguri.

c) *Harta Ilie Zaftur* a apărut recent în revista *Transnistria*, Nr. 2, Bucureşti, 1941. privind răspîndirea elementului românesc în tot sudul Rusiei, arată în întregul ei problema Românilor din Est. Aceştia depăşesc cu mult cadrele Transnistriei propriu zise. Două fapte se detaşează din harta d-lui I. Zaftur (pl. VII):

1. Că la sud de o linie *Camenița-Braţlav-Cremenciuc-Doneț*, primele aşezări ruseşti şi ucrainiene s-au produs începînd cu Petru cel Mare, deci de la 1700 înainte. Pînă atunci, în toată această regiune nu trăiau decît români, tătari şi ceva greci şi armeni.

2. Că *prezența românilor depășește cu mult Niprul*, deși disparați ca număr. În această din urmă categorie se cuprind patru grupe de români:

a) Românii din nordul Mării Azov, în 46 sate, cei mai mulți macedoneni colonizați de Caterina II.

b) Sînt apoi cele 83 sate ale românilor din Caucaz, distribuite în trei regiuni:

I. În Cuban și în apropiere de Crasnodar și Novorosiisc, pe coasta mării Negre.

II. În Daghistan, pe valea Terecului, spre Marea Caspică.

III. În Georgia, prin vecinătățile orașului Batum.

Regiunile în care întîlnim români dincolo de Nipru, spre SE, sînt regiuni în care nu numai rușii, dar slavii în genere – cu excepția cazacilor – sînt străini pentru aceste locuri, patrie a atîtor triburi mongole ori semite. Chiar cazacii – astăzi slavi – cu care rușii se mîndresc pentru vitejia lor, au în vinele lor un oarecare procent de sînge românesc, cel puțin cazacii zaporojeni, dacă nu și cazacii de la Don, ori cei din Cuban.

Harta I. Zaftur are meritul de a evidenția în plenul ei chestiunea transnistriană și de a da posibilitatea unor reflecții ca cele de mai sus.

CONCLUZII

Din cele arătate pînă aci, se pot degaja cîteva idei care merită să rămînă întipărite celor ce vor să cunoască problema transnistriană.

Sînt români peste Nistru. De abia astăzi cînd putem merge pe acolo, după îndepărtarea diavolilor roșii ne putem convinge de acest adevăr.

E veche Românimea noastră de acolo, iar proveniența ei e diferită. ***Transnistrienii își zic generic moldoveni, deși nu toți sînt din Moldova.***

Nu toți românii au aceeași vechime în Transnistria.

1. După nașterea poporului român, de cînd începe să se vorbească despre români în Moldova din Carpați și pînă la Nistru, tot de atunci se poate afirma cu certitudine că au existat români și între Nistru și Bug. Evident, aceștia fiind cei mai depărtați de trunchiul poporului român care a fost întotdeauna Ardealul, din aceeași cauză fiind și mai puțini, ar fi dispărut cu desăvîrșire printre celelalte neamuri venite ulterior, odată cu scurgerea vremii. Aceștia, cei puțini, sînt însă nu numai primii români la răsărit de Nistru, dar și primii locuitori ai acestor regiuni. Ei sînt așadar nu numai autohtoni în Transnistria, dar sînt primii și singurii autohtoni ai ei.

2. În veacurile ce au urmat de la înjghebarea primelor formațiuni politice românești, adică începînd din sec. al XII-lea și al XIII-lea, ***Românitatea transnistriană*** a început să fie alimentată cu conaționali. Pe măsură ce principatul moldav gravita pe cursul apelor spre Nistru și mare, moldovenii se revărsau și dincolo de Nistru. Paralel cu creșterea și întărirea principatului moldav, și fluxurilor de populație sporeau în intensitate. Legea osmozei se poate aplica foarte bine aici.

La vest de Nistru, o țară bine închegată, înfloritoare, cu o populație relativ deasă – Moldova, în timp ce la est de Nistru, cu excepția cîtorva drumuri bătute de

negustorii porturilor Mării Negre şi de puţinele hoarde rătăcitoare care cotrobăiau încoace şi încolo după prăzi, era o pustie de lume. Era firesc aşadar ca sporul de populaţie al Moldovei să se reverse pe cale naturală în Transnistria. Aşadar românilor localnici, pomeniţi în Transnistria de cînd românii, în Moldova li s-a adăugat un prim val de români, venit în fluxuri succesive pînă în sec. al XV-lea inclusiv.

3. În secolele următoare (XVI–XIX), primul val s-a adăugat al doilea, cu seria lui de fluxuri: sînt coloniştii moldoveni, colonizaţi benevol sau forţat. Aceştia sînt cei mai de pe urmă şi cei mai numeroşi, de aceea ei au imprimat limba care se vorbeşte şi astăzi, limba pe care o vorbesc toţi: limba cronicarilor.

Întocmai ca limba spaniolilor din America de Sud, care n-a mai evoluat după pierderea legăturilor cu metropola, tot aşa şi graiul fraţilor transnistrieni a rămas la graiul veacului al XVII-lea, că stăpînirea rusească în Basarabia în 1812, a rupt contactul moldovenimii transnistriene cu ţara mamă.

Deci ca vechime, românii de peste Nistru s-au aşternut în trei pături suprapuse:

1. ***Românii autohtoni:*** sec. VII–XII.

2. ***Românii veniţi*** pe cale naturală, individul: sec. XIII–XV.

3. ***Românii colonizaţi*** cu sau fără voia lor: XVI–XIX.

*

* *

Strălucirea la care ajunsese voievodul Moldovei în timpul lui Ştefan cel Mare (1457–1504) a făcut să tresalte neamul românesc de pretutindeni, de pe ambele povîrnişuri ale Carpaţilor, de pe ambele maluri ale Nistrului. ***Spaţiul vital al Moldovei lui Ştefan Vodă era demn de gloriosul ei conducător.***

Ştefan cel Mare stăpînea Moldova întreagă, din Carpaţi şi pînă în Nistru. La sud se întindea pînă la Dunăre şi Marea Neagră, avînd în posesiunea sa vestitele cetăţi şi antrepozite de la Chilia şi Cetatea Albă. În miazănoapte avea Pocuţia pînă la Halici. Mai mult de jumătate din Transilvania şedea sub ascultarea sa. Acolo avea ca feude Ciceul cu 60 sate din ţinutul Bistriţei şi Cetatea de Baltă de pe Tîrnave. Scaunele secuieşti (Secuimea) erau sub ascultarea sa. În Ţara Românească, el punea şi scotea domni din scaunul de la Tîrgovişte şi Bucureşti.

În această epocă de strălucire a Moldovei, Ştefan cel Mare – după cum s-a arătat – dicta şi în ţinuturile de peste Nistru. Ostaşii şi neguţătorii moldoveni cutreierau nu numai drumurile Moldovei şi ale celorlalte ţări române, Transilvania şi Muntenia, dar mergeau spre miazănoapte la Liov, iar la miazăzi şi răsărit pînă în Crimeea. Ba într-o campanie la nord, a fugărit pe regele polon pînă la Przemysl, iar mîndrul rege al Ungariei, Matei Corvinul, îi cunoştea ascuţişul spadei.

Drumurile de mare trafic economic, în legătură cu drumurile hanseatice, erau în această parte a Europei în mîinile românilor, respectiv ale moldovenilor. Axele de circulaţie erau două: una nord-sud, care mergea bulevard prin mijlocul Transnistriei (între Nistru şi Bug). Pornea din anticul Odessus, devenit sub tătari portul Hagi-bei, cam de-a lungul actualei linii ferate, trecînd prin Balta şi ieşind la nord, la Cameniţa Podolei. Purta numele de ***şleahul moldovenesc.***

Cea de a doua axă, venind de la Liov, trecea Nistrul la Halici. Apoi prin Colomeea, şi Sniatin ajungea la Suceava. Pe la Hîrlău şi Iaşi atingea Prutul la vadul Ţuţorei. De aici înainte se deschidea drumul Tighinei, unde se întîlnea cu drumurile de transhumanţă ale boierilor ardeleni. Pentru acest motiv, trecînd Nistrul, drumul acesta moldovenesc purta două nume: pe de o parte ***drumul tătăresc***, căci pe el năvăleau tătarii în Moldova şi tot pe el ajungeai la Tătarii de la Crîm, iar pe de alta ***drumul baciului***, adică al ciobanilor. Indiferent ce nume ar fi purtat, drumul acesta scobora pînă la Marea Neagră, ocolind limanele, pînă la Oceacov, vechea Olbie de la gurile Bugului – numit de cei antici Hypanis. Mai departe ajungea la Nicolaev; aici trecea Bugul, iar la Cherson Niprul, vechiul Borysthenes. Prin istmul Perecop pătrundea în Taurida – Crimeea. Aici se despărţea, mai ales din cauza oierilor în căutarea de păşuni, fie spre Simferopol şi Bahci-serai, fie spre vestita Caffa-Teodosia.

Atît ***şleahul moldovenesc***, cît şi ***drumul tătăresc***, sînt presărate pînă astăzi cu aşezări moldoveneşti. Odată cu decadenţa Moldovei survenită pe la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi drumurile acestea au decăzut. Ba unul a început să se numească ***drumul robilor***, căci pe el erau purtaţi robii spre aceeaşi Caffă, ajunsă acum port însemnat pentru comerţul cu sclavi.

Toată această viaţă intensă de lupte şi avînt economic sub patronajul moldovenilor, n-a întîlnit nici unde urmă de rus sau măcar de ucrainian. Pe ţărmul mării erau genovezi şi puţini greci şi armeni. În stepă erau tătarii. Pămînturile bogate, poienile pădurilor şi văile rîurilor erau pline de aşezări moldovene. Ce altă dovadă mai bună asupra vechimii, statorniciei şi dreptului de primi ocupanţi pe care în Trasnistria îl au românii, şi îl revendică?

Ruşii veniţi la sfîrşitul sec. al XVII-lea n-au făcut altceva decît să consacre o stare de fapt: au lăsat mai departe pe moldoveni să hotărască asupra pămîntului de dincolo de Nistru, fie că aceşti moldoveni erau căpetenii de cazaci, ori domnitori moldoveni fugari. Iar Caterina II, înţeleapta ţarină a tuturor rusilor, văzînd mulţimea moldovenilor de aci – şi asta 100 ani mai tîrziu – a numit pămîntul cucerit la 1792, ***moldova nouă***. A schimbat numirile cătorva localităţi după numele lor străvechi, cel din vremea romanilor, zicînd Tiraspol, după vechiul nume al Nistrului – Tyras, botezînd tîrgul Hagi-bei – Odesa, etc.

*

* *

Pentru fiecare secol de viaţă românească, Trasnistria are cîte un ctitor: ***Ştefan cel Mare*** în sec. al XV-lea, ***Ion Vodă cel Cumplit*** în sec. al XVI-lea, ***Duca Vodă*** în sec. al XVII-lea, ***Dimitrie Cantemir*** în sec. al XVIII-lea. Aceşti ctitori au tîrnosit viaţa românească a Trasnistriei: guvernînd-o, împrospătînd-o.

Balta n-a ajuns din senin capitală a unei republici moldoveneşti, fie ea chiar sovietică. ***Dar Balta a cunoscut singura mişcare naţională moldovenească, a părintelui basarabean Inochentie, în 1910. Acesta cerea introducerea limbii moldoveneşti în biserică.*** De aceea ţariştii l-au scos de schismatic, iar pe credincioşii lui moldoveni i-au făcut sectari. A fost poate un sectarism naţional, nicidecum unul religios. ***Ţarismul pravoslavnic l-a deportat pe Inochentie, iar bolşevismul antireligios l-a ucis.***

Nu sînt români în Transnistria? Dar valea Nistrului cu seria nesfîrşită a satelor moldoveneşti, dar valea Ihurlucului, a Codimei, dar malul stîng al Bugului? Olviopol – sovieticul Pervomaisc – este Beciul înfiinţat de moldoveni, ca şi Vosnesenscul, vechea Socolă a Iaşilor, ca şi Tîrgul Elisabetei – sovieticul Kirovo. Dar românii de pe Nipru, şi cei din crimeea, şi cei din Caucaz? Dar cei duşi cu sila în Siberia?

Cei 23 ani de robie sovietică, cu toate deportările, cu toate erupţiile, n-au fost suficienţi ca să stingă suflarea românească de pe plaiurile Trasnistriei. Mai sînt români în Trasnistria, chiar mulţi români, iar cu ocazia drumurilor făcute pe acolo din august pînă în decembrie 1941, m-am convins de acest lucru.

Numeric sînt mulţi, dar dispersaţi pe un spaţiu de sute de mii de kilometri pătraţi par puţini. De aceea trebuiesc adunaţi toţi pe pămîntul stăpînit de ei din timpuri imemoriale, între Nistru şi Bug. Sînt români ca cei mai curaţi români din ţara liberă. Istoria ne stă mărturie asupra strînselor şi continuelor legături ale lor cu românii din dreapta Nistrului. În noua ordine europeană în marş, trebuie consfinţit acest adevăr multisecular, cu atît mai mult cu cît corespunde dorinţei lor: ***unire, unire cu ţara liberă spre care ei totdeauna au năzuit.***

14-XII-1941

NOTE

1. Cf. Victor Papacostea, ***Drepturile României asupra Basarabiei.*** «Universul», 11 şi 12 Iulie 1941.
2. Cf. N. A. Constantinescu, ***Ce reprezintă Basarabia***, «Dacia,» 15 iunie 1941, Bucureşti.
3. G. M. Murgoci, ***La population de la Bessarabie***, Paris 1920; o lucrare preţioasă la care deseori facem apel.
4. G. M. Murgoci, ***op. cit.***, p. 11.
5. G. M. Murgoci, ***op. cit.***, p. 34–35.
6. G. M. Murgoci, ***op. cit.***, pag. 62.
7. ***Harta etnografică a populaţieie rurale din Basarabia.***
8. N. A. Constantinescu, ***Nistrul fluviu românesc***, «Dacia», an I, Nr. 3, Bucureşti, 1941.
9. Cf. M. Cogălniceanu, ***Letopiseţii***, I. pag. 16 şi V. Cârlogea în «Universul» din 23 Iulie 1941.
10. N. Iorga, ***Les Roumains au delà du Dniestr***, Paris, 1925, pag. 6. Este o lucrare pe care des o folosim.
11. Cf. Paul St. Iliin, ***Moghilăul***, în «Transnistria», an. I, Nr. 3, Bucureşti, 1941.
12. Cf. ziarul «Universul» din 27 iulie 1941.
13. N. Iorga, ***op. cit.***, p. 27.
14. D. Munteanu-Râmnic, ***Cea dintîi tipografie românească peste Nistru***, în «Transnistria», an . I, Nr. 2, Bucureşti, 1941.
15. N. M. Popp, ***Românii transnistrieni şi Republica Moldovenească, Giurgiu, 1935.***
16. ***Spiski naselennîh meast Rossiiskoi imperii po sveadeaniam sostavlennîe i izdavaemîe, ţentralnîm statisticeskim komitetom ministerstva vnutrennnîh deal. Hersonskaia Gubernia***, Petersburg, 1868, p. LXIII.
17. Cf. N. M. Popp, ***Hotare drepte***, în «Transnistria», an. I, nr. 3, Bucureşti, 1941.
18. Ca reprezentant al ruşilor albi din Paris, între alte lucrări, P. Milyoukov a publicat în 1934 studiul: ***La politique extérieure des Soviéts.***
19. Al. N. Smochină, ***Moldova de dincolo de Nistru***, «Dacia», an. I, nr. 5, Bucureşti, 1941.
20. N. Iorga, ***op. cit.***, p. 10.
21. Idem, ***op. cit.***, p. 15–16.
22. ***Ibidem***, p. 16.
23. ***Ibidem***, p. 14–15.
24. Al. N. Smochină, ***op. cit.***
25. Idem, ***op. cit.***
26. N. P. Smochină, ***Die Rumänen in Sowjetrussland***, Iaşi, 1939, p. 3.
27. Părţile Ucrainei dinspre Marea Neagră erau mai dinainte sub stăpînirea tătarilor, numite ***Părţile tătărăşti*** şi aşa au şi rămas.
28. N. P. Smochină, ***Românii de peste Nistru***, p. 5, Bucureşti, 1941.
29. ***Letopiseţul Ţării Moldovei*** (1661–1705), editat de C. Giurescu, Bucureşti, 1913, p. 72.

30. Prin aceasta nu trebuie să înţelegem că pînă atunci n-ar mai fost români la est de Nistru. Aceasta a reieşit clar şi din cele expuse pînă aci. Prin aceste colonizări însă, numărul românilor a fost doar simţitor sporit.

31. *Cronica anonimă a Ţării Moldovei (1662–1733)*, editată de M. Kogălniceanu, tom. III, p. 106, Bucureşti 1874.

32. Cf. Al. N. Smochină, *op. cit.*

33. A. G. Lebedinţev, *Hanskaia Ukraina*, Odessa, vol. XXXI.

34. Cf. I. Nistor, *Vechimea aşezărilor româneşti de dincolo de Nistru*, în «Transnistria», an I, Nr. 3, 1941.

35. Cf. harta Milyoukov, de la sfîrşit.

36. N. I. Kostomarov, *Istoriceskia monografii i izledovania*, cartea VI, col. XV, p. 329, S. Petersburg, 1905.

37. N. Iorga, *Ucraina moldovenească*, Ac. Rom., seria II, vol. XXXIII, Bucureşti, 1913.

38. *Letopiseţul lui Ioan Neculce*, ed. de M. Kogălniceanu, tom. II, p. 334, Bucureşti, 1874.

39. Al. N. Smochină, *op. cit.*

40. Cf. N. Iorga, *Studii şi Documente*, VI, p. 20.

41. N. P. Smochină, *Românii din regiunea Nistru-Nipru*, în «Universul» din 22 Iulie 1941.

42. Cf. N. Iorga, *Acte şi Fragmente*, II, p. 61.

43. N. Iorga, *Les Roumains...*, p. 34.

44. N. Iorga, *Acte şi Fragmente*, II, p. 341.

45. N. P. Smochină, *op. cit.*

46. Al. N. Smochină, *op. cit.*

47. N. P. Smochină, *Românii de peste Nistru*, p. 8.

48. V. Harea, *Românii de peste Nistru*, Cun. fol., p. 6, Bucureşti, 1923.

49. N. P. Smochină, *Moldova Nouă*, an. I, Nr. 1, Iaşi, 1935.

50. Cf. N. M. Popp. *Românii din răsărit*, în «Transnistria»», an I, Nr. 12, Bucureşti 1941.

51. Cf. mai departe harta I. Zaftur.

52. V. Harea, *op. cit.*, p. 14.

53. Ultimul recensămînt bolşevic (1939) înfăţişează Uniunea Sovietică drept un stat de naţionalităţi: nu mai puţin de 49 neamuri diferite. ruşii reprezintă numai 58% din populaţia U.R.S.S.

54. Ştefan Ciobanu, *Românii de peste Nistru*, în revista «Şcoala Basarabiei», p. 5, Chişinău, 1922.

55. V. Harea, *op. cit.*, p. 17.

56. Citat de R. Seişanu în «Universul» din 11.VI.1933.

57. T. Hotnog, *Românii de peste Nistru*, Univ. pop. din Chişinău, p. 55, 1925.

58. A. Nour, *Transnistria, hartă*, 1923 (vezi mai departe comentariul ei).

59. N. P. Smochină, *Republica moldovenească a Sovietelor*, în «Moldova Nouă», p. 13.

60. Această chestiune a fost tratată de noi pe larg cu ocazia împlinirei primei decade de existenţă a Republicei Moldoveneşti (25 Apr. 1935) într-o lucrare cu titlul *Românii transnistrieni şi Republica Moldovenească»*, Giurgiu, 1935.

61. V. Harea, *op. cit.*, p. 28.

62. O. Ghibu, *Deşteptarea moldovenilor de peste Nistru*, p. 44, Chişinău, 1918.

63. M. Bociaer, *Moldavia*, Moscova, 1926, pag. 52.

64. Cf. ziarul «Universul» – Iulie 1941, articolul *Republica Moldovenească de peste Nistru.*

65. M. Florin, *Sovietele, Emigraţia şi Republica Moldovenească*, «Viaţa Basarabiei», an. III, p. 36, Chişinău, 1934.

66. Concluzia la care a ajuns – în primul ei congres – «Societatea refugiaţilor basarabeni», Moscova, 1926.

67. M. Florin, *op. cit.*, pag. 296.

68. *Protestul românilor transnistrieni*, pag. 61.

69. Ion Dumitraşcu, *Un popor care piere: Moldovenii de peste Nistru*, «Viaţa Basarabaie», an. III, pag. 306, Chişinău, 1934.

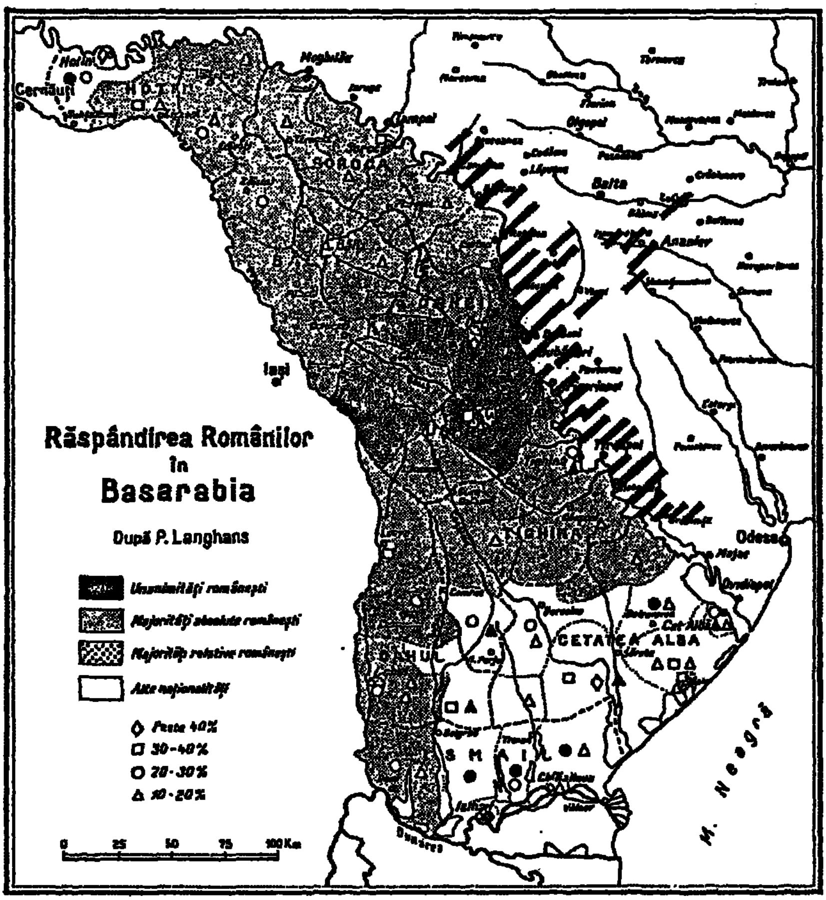
70. Ion Dumitraşcu, *op. cit.*, p. 308.

71. M. Florin, *op. cit.*, pag. 363.

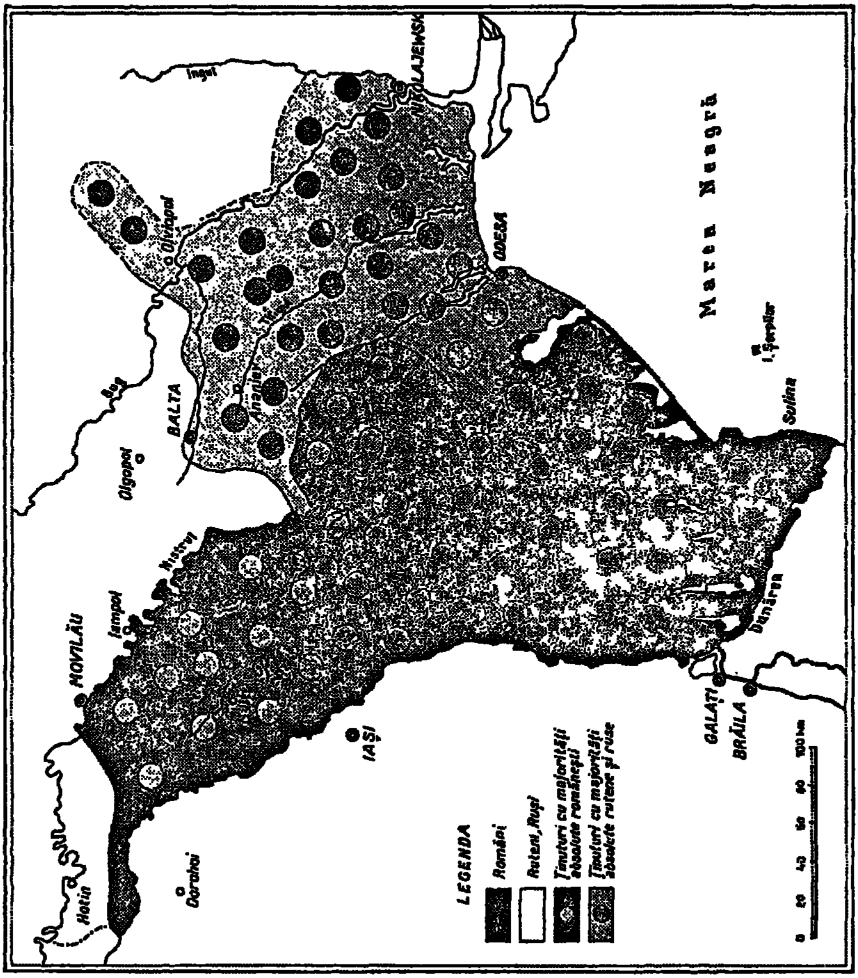
72. M. Florin, *Moldavica, pag. 119.*

73. Eftodiev şi Ignatovici, *Kuvîntul nostru*, p. 69, Balta, 1929.

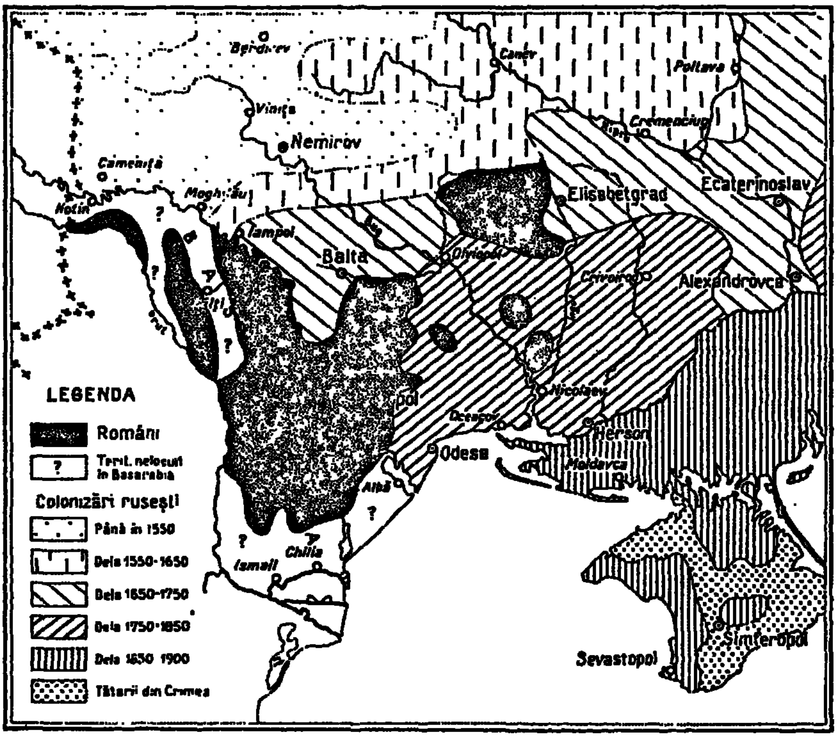
74. Ultimele două grupe de români depăşesc limitele Republicei ucrainiene.

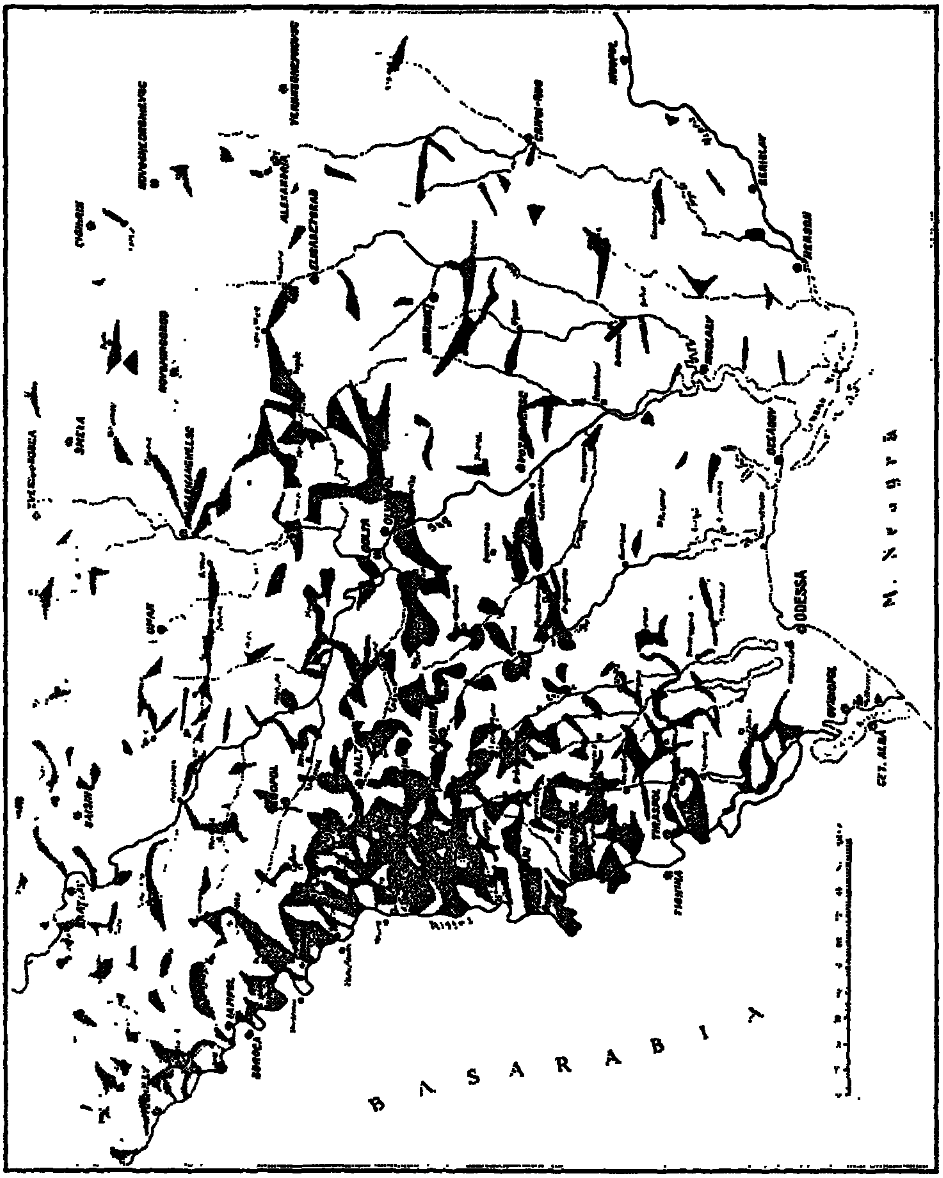
Ausbreitung der Rumänen in Bessarabien, nach P. Langhans.

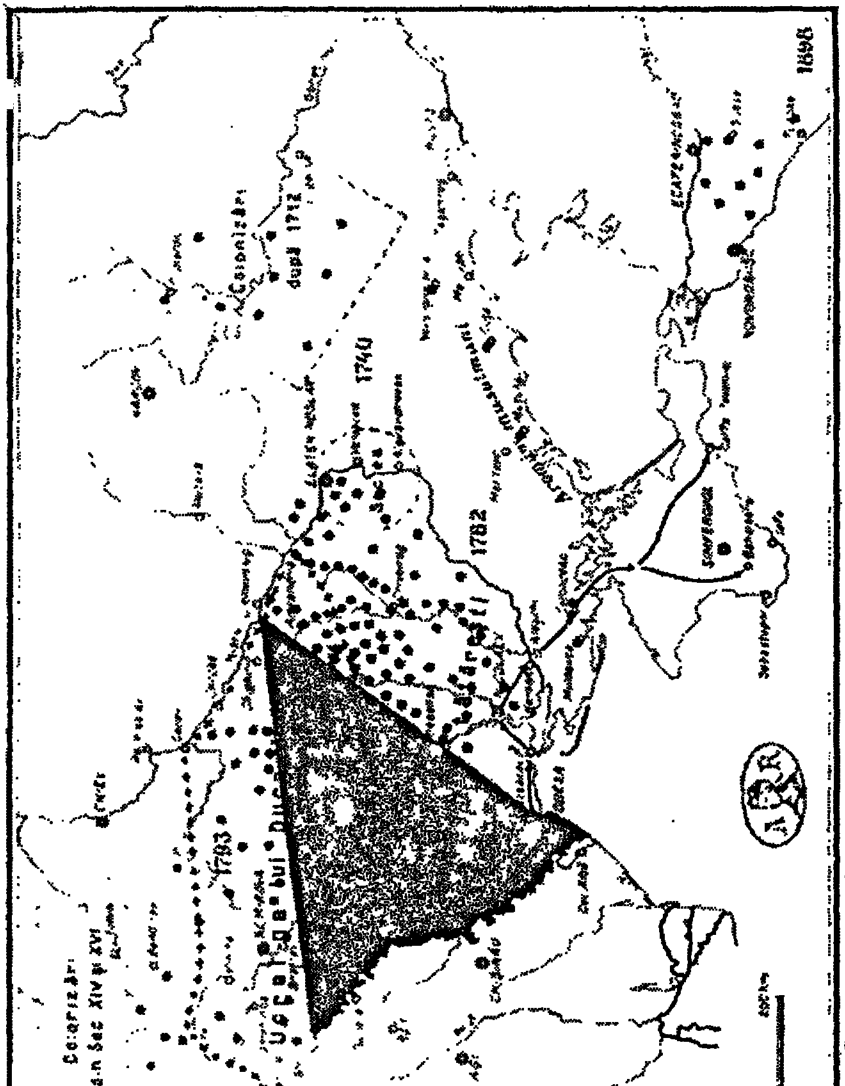
Harta sovietică a ținutului dintre Prut și Bug. (După Zelenin – Russische Volkskunde – 1927)

Harta lui *Paul Milyoukov* arătînd etnografia Basarabiei și a Ucrainei de apus, precum și epocile de colonizare ale acestor regiuni.
– Die Karle P. Milyoukovs, die die Ethnographie Bessarabiens und der Westukraine angibt, sowie die Kolonisationsepochen dieser Gebiete,

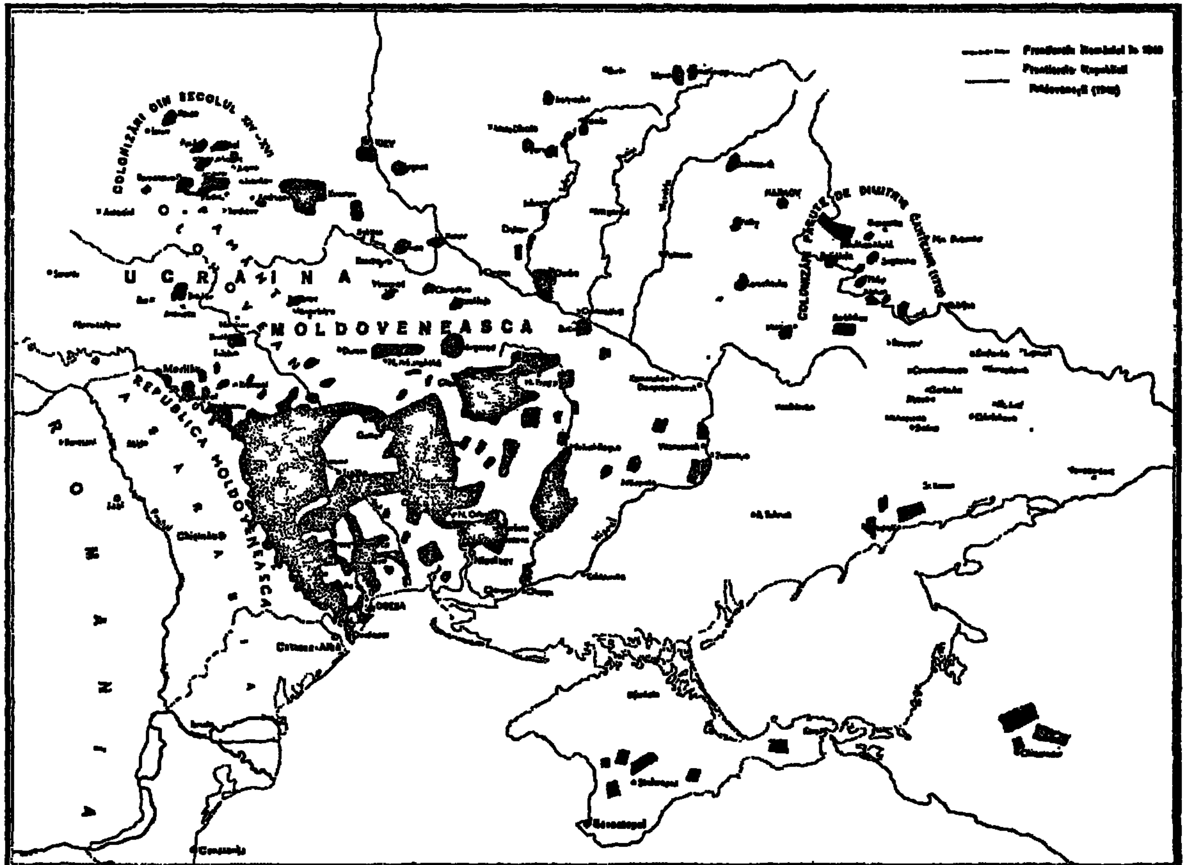

Răspîndirea românilor transnistreni, după *Alexis Nour.*
– *Ausbreitung der Rumänen von jenseits des Dnjestr, nach* A. Nour

Răspîndirea românilor transnistreni, după *Ilie Zaftur*.
***– Ausbreitung der Rumänen von jenseits des Dnjestr, nach* I. Zaftur**

ROMÂNII TRANSNISTRIENI

NICOLAE N. POPP

ROMÂNII TRANSNISTRIENI ȘI REPUBLICA MOLDOVENEASCĂ

La 10 ani de la înființarea ei:
19 apr. 1925–19 apr. 1935

I. Introducere.

Acolo la Nistru, lîngă o țară unde clopotele turlelor nu mai sună ca să cheme pe credincioși la rugă, de unde se aud adesea cuvinte ce pot amăgii pe unii, biserica noastră pravoslavnică ortodoxă, întărindu-se pătrunzînd cu adevărat sufletele tuturora, are acest rol covîrșitor de a oțeli românismul, de a-i da puterea, de a-l face nepieritor.
(Din discursul M. S. Regelui Carol II ținut cu ocazia instalărei P. S. Episcop ai Ismailului și Cetății Albe, Dionisie Erhan).

Odată cu reluarea raporturilor diplomatice între România și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (9 iunie 1934), în viața românilor de peste Nistru începe o nouă epocă. Aceasta se justifică cu atît mai mult cu cît nu poate fi vorba de o apropiere între cele două state – și lumi – de pe malurile Nistrului, atîta vreme cît între ele se interpune situația neclarificată încă a fraților noștri de acolo.

Al doilea fapt ce readuce în discuție problema transnistrienilor este aniversarea de anul acesta a primei decade de la înființarea tinerei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (19 aprilie 1925).

Aceste motive ne îndrituiesc ca în cele ce urmează să reamintim cîteva date și cifre ale stărilor de peste Nistru culese din materialul geografo-politic relativ abundent, ce s-a publicat asupra acestor chestiuni.

II. Românii în U.R.S.S. Evoluţia lor ca minoritate etnică.

Nestru, Nestru apă blăstămată
Di cînd pi tini ti-am trecut
Şî la Bug m-am dipărtat
Tu din mal în mal ai crescut
Şî pi fraţîi gnei din Moldova nu-i mai pot vidè
Tot din pricina ta...
(Dintr-un cîntec popular transnistrian) [1]

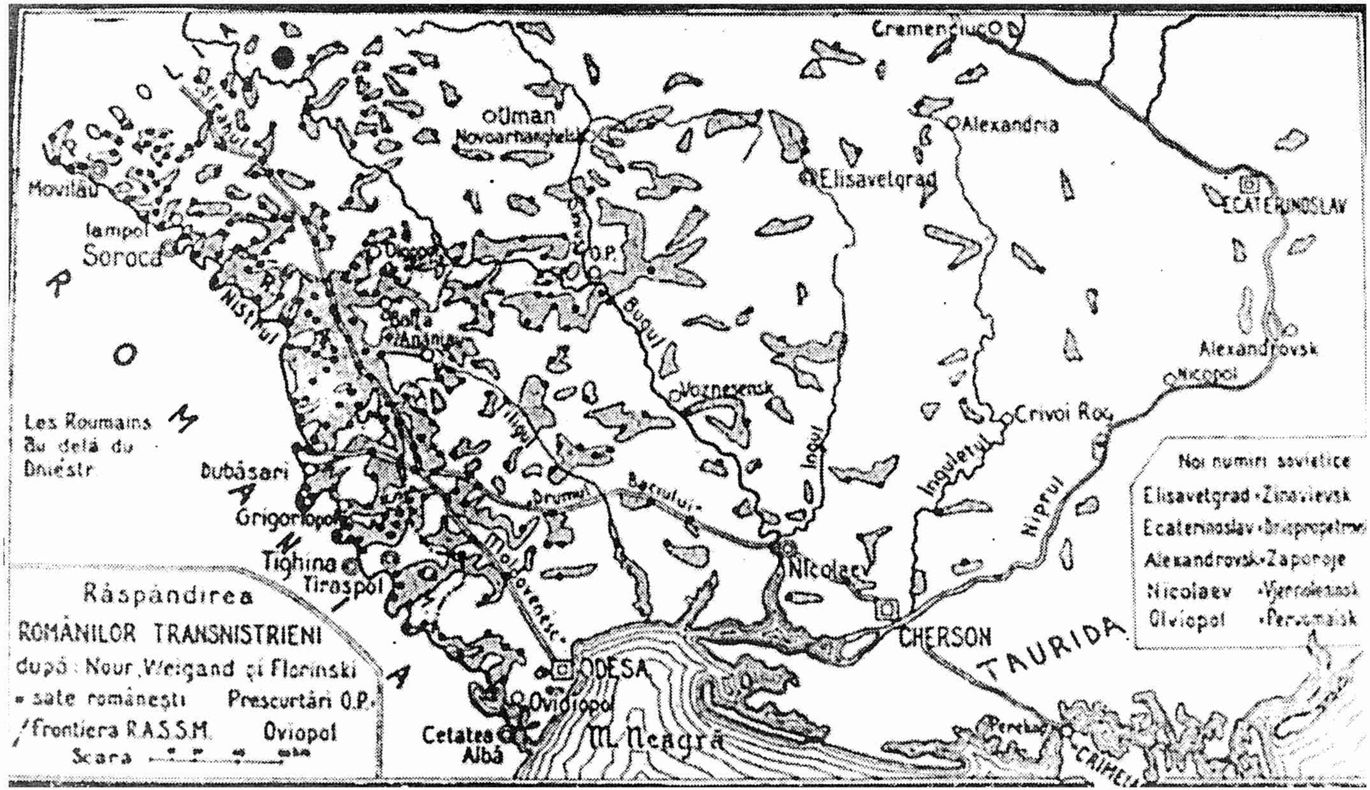
1) **Vechimea lor.** În Uniunea Sovietică se întîlnesc români începînd de la malul Nistrului spre răsărit. Teritoriul ocupat de ei se poate schematiza la forma unui triunghi isoscel cu baza la Nistru, între localitatea Movilău şi liman (vezi harta răspîndirii românităţii transnistriene). Pe toată această distanţă, stînga Nistrului e formată aproape exclusiv din sate româneşti. Înălţimea triunghiului ar coincide cu zona de contact între stepă şi pădure, pe linia ***Dubăsari–Olviopol*** (astăzi Pervomaisk), iar vîrful triunghiului ar fi pe undeva dincolo de Bug, în jurul ***Tîrgului Elisavetei*** (Elisavetgrad; astăzi Zinoviesk), cam la vreo 250 km spre N. E. de Nistru (Dubăsari). În limitele acestui triunghiu trăieşte majoritatea românilor transnistrieni. În afara lui şi împestriaţi cu grupe de ucraineni, germani, tătari, mai trăiesc şi alte pîlcuri de români, din ce în ce mai răzleţi, către Nipru şi dincolo de el pînă la Volga.

Dacă se consideră regiunile pericarpatice ca leagăn de dezvoltare al poporului român, atunci e firesc că primele menţiuni despre aşezările româneşti pe stînga Nistrului apar încă din sec. XII. Nicheta Koniates pomeneşte în 1164 de existenţa unor ***Volohi*** sau ***Bolohoveni*** în Podolia [2]. O întreagă provincie s-a numit Volhinia, după numele locuitorilor ei ***Volohi***, aşadar un fel de ***Ţară Românească***.

Românii coborînd pe văile munţilor, după ce au ocupat întreg podişul moldovenesc, s-au prelins şi peste Nistru, astfel că la descălecatul Moldovei exista şi o românime Transnistriană [3]. În vremea aceea tot ţinutul dintre Nistru, Bug şi Nipru era aproape pustiu, aşa că vorbind despre prima populaţie stabilă a acelor locuri trebuie apăsat asupra românilor, ca primii ocupanţi. Dacă vechimea lor pe aceste plaiuri şi aşezarea lor mai înaintea altor neamuri n-ar fi mare, ar fi greu de admis că ***ţară străină*** ei ar fi putut ocupa cele mai rodnice locuri şi anume în lungul apelor. ***Moldovenii au întins plugăria peste Nistru; ei au fost cei dintîi podgoreni pe malul stîng al fluviului şi cei dintîi oameni statornici*** [4].

În măsura apropierei de zilele noastre, aşezările peste Nistru se înteţesc, astfel că pînă la sfîrşitul sec. XV, întreg malul stîng al Nistrului devine românesc. Trecerile se efectuau pe la vaduri bine cunoscute, cum sînt ***Vadul Raşcu***, din faţa comunei cu acelaşi nume din Transnistria şi celebrul ***Vad al lui Vodă***, din dreptul celui mai mare cot al Nistrului şi pe unde se crede că însuşi Ştefan cel Mare ar fi trecut Nistrul [5]. Cu toate că acei care au stăpînit politiceşte stînga Nistrului au fost ba polonezii, ba tătarii, totuşi în toate vremurile Nistrul a fost un rîu curat românesc.

Cele mai temeinice colonizări de români s-au făcut însă în jurul anului 1679 cînd ***Duca Vodă pe lîngă domnia Moldovei, mai capătă de la turci şi hatmania Ucrainei*** [6]. Românii şi în special cei de ramură moldovenească se îndesiseră atîta, încît pe la 1600, unul din drumurile cele mai bătătorite de cazaci se numea ***Şleahul moldovenesc*** [7]. Drumul acesta formează cumpăna de ape între Nistru şi Bug şi pe el

Cremenciuc
Uman
Novoarhanghelsk
Alexandria
Elisavetgrad
Ecaterinoslav
Movilău
Iampol
Soroca
Nistrul
O.P.
Bugul
Balta
Ananiev
Alexandrovsk
Nicopol
Voznesensk
Crivoi Rog
Les Roumains au delà du Dniestr
Dubăsari
Grigoriopol
Ingul
Ingulețul
Niprul
Tighina
Tiraspol
Nicolaev
Cherson
TAURIDA
Odesa
Ovidiopol
Cetatea Albă
M. Neagră
Perekop
Crimeia
Răspândirea
ROMÂNILOR TRANSNISTRIENI
după: Nour, Weigand și Florinski
sate românești
Prescurtări O.P. Oviopol
Frontiera R.A.S.S.M.
Scara
Noi numiri sovietice
Elisavetgrad - Zinovievsk
Alexandrovsk - Zaporoje
Nicolaev
Olviopol

241

s-a construit azi linia ferată Odesa–Kiev. De la Duca-Vodă capetele de pod peste Nistru au rămas în posesia Moldovei chiar şi după venirea stăpînirii ruseşti în Ucraina, care are loc în vremea Caterinei II, la 1791. La acea dată în ***Ucraina hanului*** se aflau numai 67 sate, dintre care 49 moldoveneşti, restul greceşti, armeneşti ori tătărăşti[8]. Pînă la sfîrşitul sec. 18, la Nistru, în nişte ţinuturi în care românii sosiseră cu cel puţin 4 secole mai înainte, nu se pomeneşte nici urmă de populaţie stabilă ucraineană sau rusă. Însăşi oficialităţile ruseşti constată că ***de pe la 1751 încep să se întemeieze colonii străine, anume sîrbi, moldoveni şi valahi***[9]. Tot de la Constantin Duca a rămas obiceiul păstrat pînă către 1800 ca mitropoliţii de Brăila (Proilava) să hirotonească preoţi în Transnistria. Românii se îndesiră peste Nistru în aşa mare măsură, încît cu siguranţă au deznaţionalizat multe din poporaţiile conlocuitoare. Însuşi cazacii conţin o bună porţie de sînge moldovenesc (A. Dragomanov). În veacurile XVI–XVIII, nu numai că majoritatea oraşelor Ucrainei şi Podoliei (Balta, Ananiev, Oviopol, Cameneţ etc.) posedau un important contingent românesc, dar au fost chiar oraşe înfiinţate de moldoveni; e cazul oraşului ***Grigoriopol***, al cărui vechi nume românesc este ***Ciorna*** (N. P. Smochină), apoi cazul *Tiraspolului*, numit la început ***Sucleia***, iar azi ***Tirîşpole***, pe urmă cazul ***Raşcovului***, fondat de boierul ***Raşcu*** şi reşedinţă a principesei Ruxandra Lupu, şi în fine cazul ***Movilăului***, întemeiat de Movileşti (Vodă Ieremia), a căror strînse raporturi cu polonii sînt foarte cunoscute.

În afara colonizărilor benevole, Transnistriana cunoaşte şi importante ***colonizări forţate***, făcute de ruşi în timpul războaielor ruso-turce şi mai ales după raptul din 1812, cînd Transnistria a căpătat chiar pentru o vreme numele de ***Moldova nouă*** (V. Harea). Se pare că acestor colonizări forţate se datoresc satele aşezate dincolo de Bug şi de Nipru.

Datele istorice sînt prea abundente pentru a nu admite că ***în decursul secolelor s-a produs o continuă scurgere a românilor peste Nistru.***

*

* *

2) **Compoziţia elementului românesc.** Strînsa vecinătate de Moldova e prea elocventă pentru a mai demonstra că majoritatea populaţiei româneşti de peste Nistru e de sămînţă moldovenescă. Asta a şi făcut să se generalizeze numele de ***moldoveni*** pentru toţi transnistrienii, ***care nu toţi sînt moldoveni.***

În al doilea rînd după moldoveni vin ciobanii ardeleni: ***Mocanii,*** al căror număr dacă nu covîrşeşte pe al moldovenilor, e totuşi destul de impozant spre a fi luat în consideraţie şi a căror vechime e poate tot atît de mare ca şi a moldovenilor. Dovadă: încă din sec. XIII găsim mocani – poate şi Ţuţuieni dinspre Sibiu – cutreierînd stepele ruseşti cu turmele numeroase (Smochină). Şi obiceiul acesta a dăinuit pînă în 1918. Crimeea e plină de mocani şi astăzi (peste 7 000), iar despre ei, numiţi şi ***sotniki voloskie*** (căpitani valahi) se vorbeşte încă din sec. XVIII (Tomaschek).

Dacă în Transnistriana plugăria şi pomicultura au făcut-o moldovenii, cine alţii decît ardelenii erau păstori mai vajnici? Cîte sate cu numele ***Stîna, Tîrla*** ori ***Ciobanov*** nu mai există încă? Erau şi drumuri; ***şleahul bacilor,*** ducea de la ***Dubăsari*** (loc de trecere pe dubase) la ***Doroţca*** (Harea). Altul era ***drumul baciului***, pleca de la tîrguşorul de pe Nistru, ***Iagorlîc***, pe numele lui vechi: ***Unghia***

Oaiei şi mergea pînă la *Băcioaia*, din Crimeea tătărască, pe vremuri un vestit centru pastoral. Dacă celor două elemente principale: moldoveni şi transilvăneni, adăugăm grupe mai mici de munteni, dobrogeni şi chiar macedoneni, a căror prezenţă e trădată prin numiri de sate (vezi capitolul următor), uşor se poate înţelege că la popularea Transnistrianei – au contribuit sub conducerea moldovenilor – toate ramurile poporului românesc.

*

* *

3. **Aşezările omeneşti.** Cele mai temeinice şi mai curate aşezări au fost satele, fie înfiinţate, fie ocupate de români. Acestea există încă în mare număr. Astfel harta lui *Alexis Nour* însemnează numai ***între Nistru şi Bug peste 400 sate româneşti***, pentru a mai rămîne dincolo de Bug şi mai departe, încă vreo sută de sate. Interesante sînt numirile acestor sate, căpătate fie după felul locului în care s-au aciuit localnicii, fie după numele întemeietorului boier, ori a locului de baştină al populaţiei colonizate, după cum mai sînt sate care deşi poartă nume românesc s-au înstrăinat, precum altele cu numiri străine – în speţă tătărăşti – care s-au românizat.

Iată cîteva exemple din fiecare categorie:

a) ***Sate botezate după felul locului: Pietroasa, Chetrosu, Găvănosu, Chiscu Lung, Valea Adîncă, Sărăţei*** (Hîrjeu). Cel mai răzleţit sat românesc se cheamă ***Glodoşi*** şi e dincolo de Nipru, cam la 500 km depărtare de ţară.

b) ***Sate ce poartă numele boierului întemeietor: Cantacuzinăuca, Brîncoveanova, Balaşeuca, Filodorovca;*** dincolo de Bug e satul ***Şerbani.***

c) Sate ale căror nume trădează originea locuitorilor. Mai întîi cele cu numele generic de români: ***Volohi, Voloscaia*** (Belacleia), ***Voloşca*** (Pisarevca). Apoi cel care arată de unde au venit aceşti români, fie cu numiri de comune din România, fie cu numirea provinciei: ***Vaslui, Botuşani, Soroca, Lăpuşna, Tecucia*** (peste Bug), ***Severinauca, Braşoveanovca; ori Moldavca, Moldovanca, Olteanca, Dobrogeni, Macedonova***; de asemeni clasicul nume al lui Traian, mai frecvent dincolo de Bug, sub toate variantele: ***Troiani, Troianca, Troianovca.***

d) Sate româneşti cu numiri străine: ***Tartîc, Taşlîc, Tocmazeia, Carahan.***

e) ***Sate înstrăinate cu numiri româneşti: Catărău, Parcani, Plosca*** (un nume foarte obişnuit).

f) Dar satele cu cele mai pitoreşti nume sînt satele neaoş moldoveneşti: ***Domniţa, Grebănosul, Djugastra, Vidra, Vadul Turcului, Dubău, Doi Bani, Bursuci, Valea Hoţului, Şăpte Rediuri, Perişori, Mălăeşti, Malul Roşu, Cucul, Moşnegi, Vîsca Mare*** (peste Bug) etc.[10]

Oraşele şi-au pierdut caracterul românesc de odinioară. Abia dacă mai sînt cîteva care mai au încă români: ***Raşcovul, Dubăsarii*** (Dubossar), ***Ciorna*** (Grigoriopol), ***Tirişpole*** (Tiraspol), ***Balta, Ananiu*** (Ananiev) ***Iagorlîc*** (Igurluc) (după Smochină). Totuşi în acestea, chiar şi celelalte naţionalităţi conlocuitoare ştiu româneşte. Sînt cazuri cînd ruşii căsătoriţi cu românce devin moldoveni şi familii cu nume ca ***Tcaciuc, Gorodenco, Tabunscic***, se recomandă ca atare[11].

*
* *

4. **Numărul transnistrienilor.** E aproape imposibil de precizat numărul real al românilor transnistrieni. Toate cifrele care se dau sînt simple evaluări aproximative, care suferă exagerări într-un sens sau altul, după cum autorii sînt ruşi sau români; nu există doi autori care să indice aceeaşi cifră. Ceea ce se ştie sigur, este că ***românii transnistrieni sînt mulţi.***

Primele preciziuni statistice oficiale ruseşti apar cu începutul sec. XIX. Cei mai numeroşi români sînt indicaţi în următoarele guvernăminte: ***Cherson, Podolia, Ecaterinoslav,*** (astăzi Dniepropetrovsk) şi ***Crimeea.*** Într-o sută de ani s-au efectuat 5 recensăminte:

1834 –	92 185	români	(lipseşte Crimeea)
1859 –	109 660	„	(numai în Cherson)
1897 –	184 927	„	(toată Rusia)
1900 –	279 201	„	(lipseşte Crimeea)
17.XII.1926 –	271 411	„	(întreagă U.R.S.S.)

De la început se constată că statisticile ruseşti păcătuiesc prin măsluirea realităţilor. Înşişi ruşii se trădează cînd afirmă în 1859 că: ***Din numărul străinilor guvernămîntului Chersonului, moldovenilor le aparţine primul loc. Ei se găsesc în tot judeţul, dar de preferinţă în Elisavetgrad şi judeţele de dincolo de Bug (spre Nistru, N. P.), în care au început să se aşeze încă de la jumătatea secolului trecut (pe la 1750, N. P.). În aceste, patru judeţe (Elisavetgrad, Tiraspol, Ananiev, Odesa, N. P.) ei formează 18–20% din totalul populaţiei". „Pe malul Nistrului populaţia românească poate fi considerată în mod decisiv dominantă şi apoi ca cea mai veche, deoarece ceilalţi emigranţi au apărut aici mai tîrziu decît Moldovenii***[12].

Apoi o altă afirmaţie, din 1897: Moldoveni au fost trecute ***persoanele care au răspuns la recensămînt în limba natală***[13]. Aşadar au fost declaraţi moldoveni numai românii care nu ştiau altă limbă decît moldoveneasca; dar ceilalţi – poate peste 50% – n-au fost trecuţi ca alt neam?

Erorile strecurate intenţionat în statistici, reies mai bine privind numai guvernămîntul cel mai românesc, al Chersonului:

1834 – 75 000		
1859 – 109 660;	populaţia creşte cu	34 660 suflete
1897 – 147 118;	„ „ „	37 458 „
1900 – 210 146;	„ „ „	63 028 „
1926 – 244 831;	„ „ „	34 685 „

Să admitem ca fidelă realităţii prima statistică – luată ca punct de plecare. E ciudat de admis că în primii 25 ani scurşi între primul şi al doilea recensămînt, populaţia românească a crescut cu 34 660 suflete şi în următorii 40 ani (1859–1897), românii deşi mai numeroşi – să crească cu numai 37 458. E apoi imposibil ca o populaţie care în 40 ani se înmulţeşte cu 37 000, în abia 3 ani (1897–1900) să sporească cu 63 000. În sfîrşit ultima nedumerire: între 1900 şi 1926, deci într-un

sfert de veac asistăm la o creştere de 35 000 suflete, adică egală cu creşterea pe acelaşi inerval de timp, cu 100 ani în urmă, cînd românii nu erau decît a 3-a parte din cei care trăiesc astăzi. Toate acestea silesc a lua în considerare toate statisticile numai cu titlu de informaţie.

Aşadar lipsind orice bază ştiinţifică demnă de încredere, e firesc de înţeles de ce se pluteşte în dubiu cînd se vorbeşte despre numărul transnistrienilor. Evaluările variază foarte mult între ***Ştefan Ciobanu*** care admite existenţa a 500 000 români transnistrieni [14], ***V. Harea*** cu peste 620 000 [15], ***Ştefan Meteş*** cu 630 000 [16], ***T. Hotnog*** cu peste 800 000 [17] şi ***N. P. Smoschină*** – credem exagerat – cu peste 1 200 000 [18].

Ceea ce e sigur, e că în teritoriile aflătoare între Nistru şi Bug, între Bug şi Nipru, peste Nipru, în Crimeea sau împrăştiaţi după război în restul Uniunei sovietice, trăiesc astăzi – cu siguranţă – peste o jumătate de milion de fraţi obidiţi de ai noştri.

III. Rostul geopolitic al R.A.S.S.M.

Bolşevismul nu este altceva
decît un pachet cu dinamită
pentru întreaga lume creştină.
(A.S.R. Principele Paul, Primul
Regent al Iugoslaviei).

1. Cum a luat naştere republica. Primul fapt care a surprins pe moldovenii transnistrieni în 1917 a fost că de aci înainte Nistrul trebuia să formeze o graniţă. Ei nu erau deprinşi cu acest lucru, întrucît întotdeauna – chiar şi după anul 1812 – moldovenii dintr-o parte şi cealaltă a Nistrului, duceau o viaţă comună cu legi comune. ***Obiceiul pămîntului*** a stăruit la Transnistrieni pînă la introducerea dictaturei proletare.

Înflăcăraţi de dreptul de autodeterminare al popoarelor, ***studenţii moldoveni din Kiev*** în primăvara lui 1917 ***cer unirea tuturor românilor într-un singur stat naţional*** [19]. În decembrie acelaşi an se ţine la Tiraspol un congres al moldovenimii transnistriene, în care se hotărăşte „să ne soiudinim (unim) cu fraţii noştri din Moldova", că „oamenii de la ţară ne-au trimis cu aiastă vorbă şi cu aiasta ne aşteaptă pe noi la sate" [20]. Cu această ocazie se cere românizarea şcoalei, bisericei şi justiţiei din „Ucraina moldovenească". Congresul rămîne însă fără consecinţe. Anul următor Asociaţia învăţătorilor din Tiraspol formează o secţie moldovenească; ea reuşeşte ca în toamna lui 1918 să deschidă şcoale româneşti în 10 sate.Situaţia rămîne nehotărîtă pînă la 1 august 1923, cînd sovietul comisarilor poporului ucrainean decretează ucrainizarea întregului aparat de stat. Această nouă situaţie periclita însăşi existenţa românilor, ca minoritate etnică. În faţa pericolului ce-i ameninţa cu ucrainizarea, vedem din nou laolaltă pe toţi Transnistrienii. La 1 Mmai 1924 apare la Odesa primul ziar ***Plugarul Roşu***, prin care tot ***poporul moldovenesc cerea o republică naţională.*** La *3 septembrie* are loc o mare adunare la Balta, unde românii cer drepturi naţionale. La *10 octombrie* delegatul românilor pretinde Comitetului Executiv Central (C.E.C.) pan-ucrainian, înfiinţarea republicei. Autorităţil îngrijorate de agitaţia din rîndurile Moldovenilor – cu toată solicitudinea – două zile mai tîrziu le aprobă cererea, cu următoarea

rezoluţie: ***Avînd în vedere voinţa ferm exprimată a muncitorilor şi ţăranilor din Moldova Sovietică... hotărăşte să se înfiinţeze în graniţele republicei socialiste sovietice ucrainiene o republică autonomă socialistă moldovenească*** (R.A.S.S.M.)[21]. În lunile următoare se pregăteşte convocarea primului congres pan-moldovenesc. Acesta se întruneşte la Balta, la 19 aprilie 1925, spre a ratifica constituţia republicii şi graniţele ei. Această zi reprezintă aşadar data de naştere a republicii moldoveneşti, care a luat fiinţă din strădania depusă de Moldoveni cu gîndul de a-şi păstra neatinse graiul strămoşesc şi fiinţa etnică[22]. De acord cu d-nii M. Florin şi N. Smochină, trebue să recunoaştem că republica moldovenească n-a fost creieată de Soviete cu scop de propagandă împotriva României, ci a fost creeată de moldoveni în nădajdea păstrării celor mai sfinte lucruri cu care se naşte un om. Dacă speranţele puse de moldoveni în republica lor au fost rînd pe rînd spulberate, apoi răspunzători de acestea nu pot fi făcuţi Moldovenii, ci autorităţile bolşevice. Că hotarele republicii nu cuprind decît un relativ mic număr din românii transnistrieni, că posturile de conducere sînt în mîna unor oameni care n-au avut nimic comun cu republica, vinovat nu poate fi decît partidul comunist (vezi mai departe).

Republica Moldovenească, de o formă triunghiulară se întinde în lungul Nistrului, de la sud de oraşul Soroca pînă în apropiere de liman. În interiorul Ucrainei se învecineşte la nord cu ocrugul[3] ***Tulcinsk***, iar la est cu ocrugurile ***Pervomaisk*** (Oviopol) şi ***Odesa***. Suprafaţa republicii în 1925 de 7 516 km², a fost mărită în 1926 la 8 288 km² şi în 1934 la 8 434 km²[23]. Administrativ, republica se împarte în 11 raioane, numite după oraşele de reşedinţă: ***Camenca, Cruti*** (mai tîrziu ***Codima***), ***Balta, Rîbniţa, Bîrzula, Ananiev, Ocna, Dubăsari, Tiraspol, Grigoriopol, Slobozia***. Capitala a fost la început Balta, aşezată în centrul românimii transnistrene; în 1934 s-a mutat forţat la Tiraspol.

Numărătoarea populaţiei s-a făcut în 1920 şi 1926, cînd s-au găsit următoarele naţionalităţi:

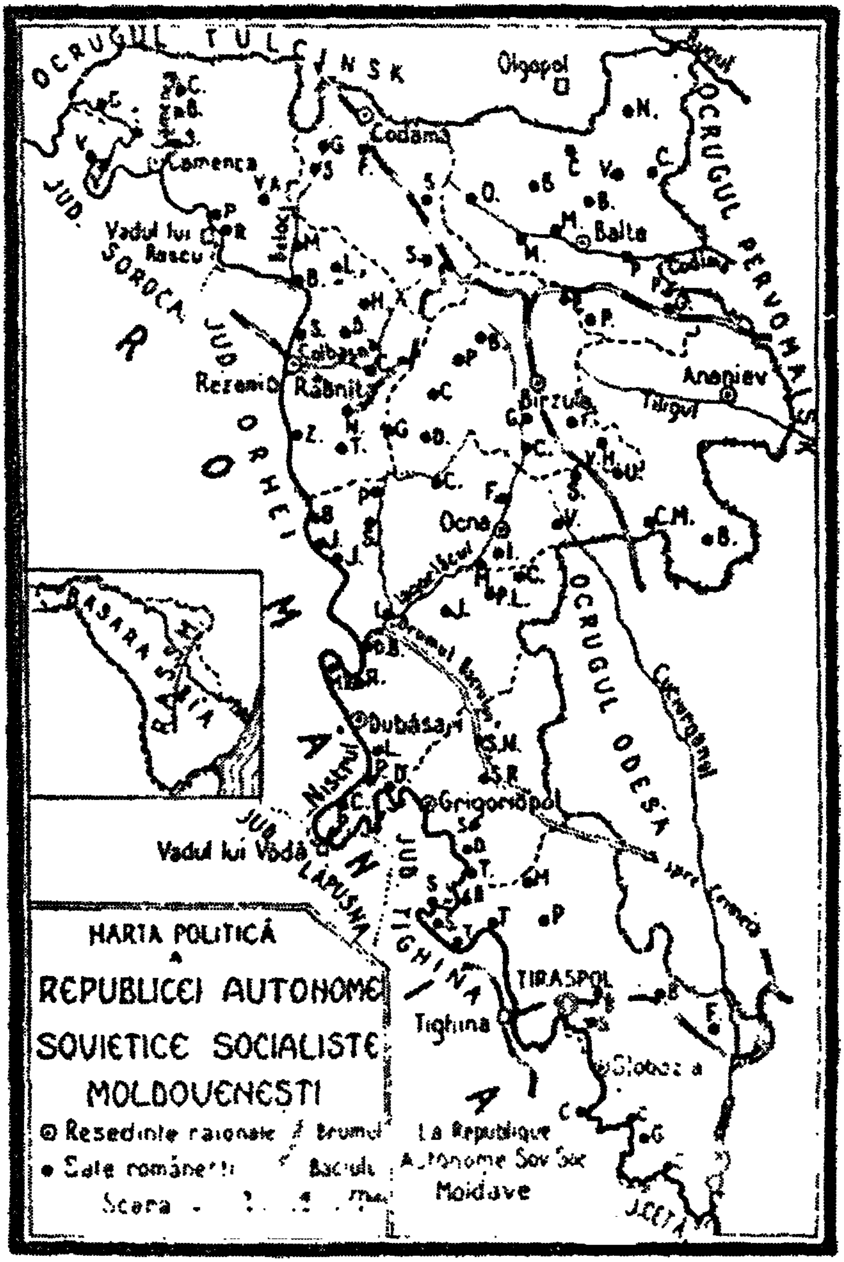
	1920	1926
Moldoveni	174 266;	172 419
Ucrainieni	248 942;	277 515
Evrei	49 514;	48 564
Ruşi	47 487;	48 868
Germani	13 172;	13 172
Bulgari, Poloni	12 217;	10 879
Total	547 598;	569 983

Din aceste cifre, două lucruri sînt bizare: 1. În însăşi republica moldovenească, moldovenii reprezintă o minoritate etnică, deci gîndul bun al moldovenilor de înfiinţarea unei republici naţionale a fost deturnat de oficialităţi, în sensul că s-a creiat un hibrid şi 2. După înfiinţarea republicei numărul moldovenilor – în chiar statul lor – scade în loc să crească, fapt ce denotă o stare bolnăvicioasă în sînul republicei.

*

* *

2. Cîteva stări de lucruri din U.R.S.S. Bunăvoinţa arătată de autorităţile sovietice cu ocazia întemeierei republicei moldoveneşti s-a trădat de la început; ele urmăreau să formeze o ***pepinieră pentru creşterea unei generaţii de români***

HARTA POLITICĂ
A
REPUBLICEI AUTONOME
SOVIETICE SOCIALISTE
MOLDOVENEȘTI
Resedinte raionale
Sate românești
La République
Autonome Sov. Soc.
Moldave
OCRUGUL TULCINSK
OCRUGUL PERVOMAISK
OCRUGUL ODESA
JUD. SOROCA
JUD. ORHEI
JUD. LĂPUȘNA
JUD. TIGHINA
ROMÂNIA
BASARABIA
Olgopol
Codâma
Camenca
Vadul lui Rașcu
Balta
Rezina
Râbnița
Ananiev
Bîrzula
Ocna
Dubăsari
Grigoriopol
Vadul lui Vodă
TIRASPOL
Tighina
Nistrul
Tiligul
Bugul

comuniști cu scopul de a-i întrebuința la momentul oportun la comunizarea României[24]***. De altfel principiul care stă la baza societății bolșevice este tocmai principiul federativ. Sovietele au dezvoltat – chiar forțat – la unele popoare, limba natală cu scop de a aprofunda comunismul. Contrar așteptărilor, sentimentul național trezit, devine tot mai amenințător regimului***[25].

Pentru a contracara naționalismul moldovenilor, autoritățile încep să debiteze o seamă de inepții, prin glasurile cîtorva renegați. Astfel creiază o societate a refugiaților basarabieni, care la primul ei congres, ținut la Moscova în 1926, ajunge la concluzia că: ***Moldovenii reprezintă o nație aparte.*** Iată o perlă: declarațiile învățătorului Gh. Bucicșan, șeful învățămîntului: Dacă română afirmă că românii sînt înrudiți cu noi, aceasta este o minciună sfruntată"[26]. Și afirmații ca aceasta nu sînt de mirare, cînd chiar în lucrări științifice demne de toată încrederea se afirmă că moldovenii sînt un neam amestec cu cel slav[27].

Sau altă perlă: ***Din punct de vedere cultural. moldoveanul este superior românului, că s-a alimentat din cultura rusă***, totuși se recunoaște ***primitivitatea limbii moldovenești***, ca să se motiveze creearea unei limbi literare moldovenești, stîlcite de multe rusisme.

Se deschide un mare număr de școli moldovenești. În 1925 erau 11 moldovenești și 240 ucrainiene; în 1926 găsim 95 moldovenești și 208 ucrainiene. Azi sînt peste 100. Ce folos însă că localurile școlare sînt rele, învățătorii slab pregătiți sau străini de neamul moldovenesc și frecvența școlară e de abia 7% din copii în vîrstă de carte[28].

În *decembrie 1926* se înființează la Balta ***Editura di stat a Moldovii***, care tipărește în *chirilică* toate cărțile necesare. Cărțile de școală sînt îmbibate de idei comuniste, în schimb nu pomenesc nici o vorbă despre Dumnezeu și despre originea moldovenilor[29].

Citâm dintr-o carte de cl. I primară:

> ***Basarabia se găsește pe malul stîng (?) al Nistrului. Ea face parte din Republica noastră Moldovenească. Ea suferă încă jugul boierilor români, care au ocupat-o cu forța. Țăranii și muncitorii trăiesc foarte greu; cea mai mare dorință a lor ar fi de a se uni cu Republica noastră, pentru a scăpa de boieri și jandarmi***[30].

Școala cea mai înaltă este ***Academia moldovenească de științe.*** Printre preocupările ei de frunte sînt: ***reconstrucția aparatului sovietic***, ***structura României fasciste***, ***studiul ateismului*** etc. Ceea ce surprinde pe conducătorii acestei academii este: idolatria moldovenilor față de cultura românească, ignoranța națională a lor, că se pretind descendenți ai Românilor cu care se mîndresc atît de mult [31].

Lupta surdă pornită încă de la întocmirea Republicii Moldovenești între Soviete și transnistrieni a intrat într-o fază acută, odată cu anul 1929. Sovietele, care sperau să inoculeze pe moldoveni cu doctrina comunistă, n-au reușit, iar moldovenii care credeau într-o oarecare autonomie a republicii lor, au văzut că au fost înșelați. Noutatea anului 1929 a fost ***colectivizarea țărănimii.***

Din cauza dîrzeniei moldovenilor, pentru a-i paraliza ca forţă socială şi a-i distruge materialmente, ţăranii au fost împărţiţi în trei clase şi învrăjbiţi între ei: culaci, seredniaci şi nezamojnîi.

Culaci sînt ţăranii care posedă 5 ha de pămînt. Sînt consideraţi duşmani de clasă ai comunismului şi ca atare nu se bucură de nici un drept; sînt supuşi la munci gratuite şi pentru o vină cît de mică pot fi arestaţi şi averea confiscată în folosul colhozului (gospodărie colectivă)[32]. Dacă de ex.: a tăiat o găină înregistrată la ***selsoviet*** (sovietul satului) sau n-a declarat numărul exact al pomilor din livadă este judecat şi condamnat fără drept de apel.

Seredniaci sînt ţăranii cu avere sub 5 ha. Ei represintă o clasă tolerată pînă la distrugerea totală a culacilor. Ei au drept de vot, dar nu pot fi aleşi.

Singura clasă privilegiată o formează calicii: nezamojnîi. Ei se bucură de orice drept şi au misiunea de a divulga toate mişcările culacilor şi seredniacilor, fapte pentru care sînt lăudaţi şi recompensaţi. De aici ura de moarte înre ţăranii aceluiaşi sat.

Un rol important – dar de-a dreptul imoral – în distrugerea ţărănimii îl joacă organizaţia ***comsomol*** (tinerii comunişti) unde se speculează naivitatea copilăriei şi idealismul adolescenţei. Cel mai mare eroism pentru un comsomolit ***este destăinuirea secretelor părinţilor***, care au ajuns să nu poată discuta nimic în prezenţa copiilor lor.[33]

Cu toate eforturile, Sovietele văzînd că nu pot face din moldovenii nişte doctrinari ai comunismului, începînd din 1931, au vizat la alte mijloace. În ordinea culturală s-a introdus ***alfabetul latin*** în locul celui chirilic şi se observă tot mai vădit tendinţa de latinizare a limbii moldoveneşti în scopul de a întări legăturile între cele două maluri ale Nistrului, deşi ***întreaga literatură, chiar şi ştiinţifică, e dirijată împotriva României***[34].

În ordinea politică, din cauza numeroaselor acte de sabotaj din partea ţăranilor moldoveni, incapabili de a se putea acomoda cu sistemul colectiv, s-a început deportarea în masă a lor în Siberia ori în nordul extrem, celor mai bătăioşi dintre moldoveni nerămînîndu-le decît să facă moldovenizarea pădurilor nepătrunse din taiga[35]. Peste 100 000moldoveni au fost deportaţi, justificîndu-se cîteodată aceasta prin marea desime a populaţei din Moldova socialistă!

Deportările şi viaţa de sclavie a determinat pe români să înceapă exodul în România, care atinge culmea în iarna anului 1932. Asistăm astfel la masacrele din pădurea Olăneştilor, ori în faţa Tighinei, rămase încă vii în memoria tuturor prin cruzimea cu care au fost săvîrşite[36]. E lesne de înţeles că Sovietelor nu le convine să le scape moldovenii fugind peste Nistru, ***că se ştie că orice fugar din Uniunea Sovietică este cel mai eficace propagandist contra comunismului***[37].

*

* *

3. Conducătorii republicei. Sub această stare de încordare se apropia împlinirea primilor zece ani de la apariţia R.A.S.S.M. Sovietele s-au convins că moldovenii sînt refractari oricărui spirit comunist, şi atunci au găsit o soluţie fie în

exterminarea moldovenilor, fie în deportarea lor[38]; nici chiar prima metodă nu e grea, că ce reprezintă cele cîteva sute de mii de moldoveni, față de cele 24 milioane de oameni ce au pierit în cei 16 ani de revoluție bolșevică (Smochină)! Destul că în locul eliberat forțat de moldoveni – începînd chiar de la malul Nistrului – ***se fac acum colonizări „cu elemente fidele comunismului***[39]: ***ovrei, bulgari, ruși, calmuci*** etc. Pentru a justifica aceste măsuri radicale, la începutul anului 1934, ***presa sovietică anunța descoperirea unui complot naționalist moldovenesc, care ar fi avut ca scop vinderea republicei moldovenești României.*** E bine cunoscut acest procedeu al conducerii comuniste, care atunci cînd „vrea să scape de anume elemente indezirabile", însceneaza imediat un complot[40].

Pentru ca denumirea de Republică Moldovenească să fie reală, Sovietele încurajează colonizara ei cu acele elemente vagabonde, fără patrie și fără morală, care au fugit din România, fiind urmărite de justiția civilă și militară în urma delictelor de tot soiul. Oamenii aceștia, venind în Moldova socialistă, se declară dușmani pe față a tot ce este românesc, defăimînd prin presă și întruniri oligarhia și burghezia română. Paralel cu încurajarea imigrări acestor comuniști venetici, ***Moldovenii sînt sistematic înlăturați de la cîrmă ca elemente nesigure (neblagonadiojnîi element)***[7]. Încă din 1932, presa locală, între care și ziarul ***Moldova socialistă*** (fost Plugarul Roșu) constată că ***persoanele însărcinate cu moldovenizarea, nu cunosc limba moldovenească, iar moldovenilor băștinași nu le dau slujbe în propria lor patrie***[8]

Ce folos că ***președintele comitetului central executiv (președinte al republicei moldovenești) este moldoveanul transnistrian Eustahie Pavlovici Voronovici, fost văcar, cînd toate posturile de coducere efectivă sînt în mîna nemoldovenilor? Voronovici este masca moldovenimii, tot așa cum sînt: Ciubar, președintele Ucrainei și Halinin, președintele Rusiei. Dar cine a auzit vreodată gura acestor președinți?. Ajutorul lui Voronovici este evreul basarabean M. A. Baluh, realul factotum al C.E.C.***

Iată acum și pe ceilalți demnitari ai republicei – majoritatea numiți la *12 octombrie 1934* –[43] cu ocazia serbărilor de 10 ani:

Tovarășul ***Borisov Ivanovici Starîi, lăcătuș*** din Tighina, ***rus***, președintele sovietului comisarilor norodului (prim-ministru).

Tov. ***Ghidal Solomonovici Ilcekes***, *evreu*, locțiitor de președinte.

Tov. ***Panicov***, comisar (ministru) la finanțe;

Babenco, *ucrainian*, comisar la agricultură,

Colesnicov, rus, comisar la sovhozuri (ferme de stat),

Șipsman, evreu, comisar la industrie,

V.S. ***Ghein***, comisar la comerț, numit în locul moldeveanului Vasilie Bine,

Iacov Hodos, *evreu*, comisar la sănătatea publică,

Barbalat, *moldovean*, la ocrotirile sociale,

Beleaev, comisar la justiție și procuror general al republicei,

Mihail Iacovlevici Holostenco, *evreu*, din Ismail, la instrucția publică,

Abraham Socol, *evreu*, președintele planificării de stat (Gosplan)[44] etc.

Cîți din aceștia sînt moldoveni din R.A.S.S.M.? Doar *doi*. Unde sînt moldovenii care s-au zbătut pentru înființarea republicii lor? Mai trebuie să mire acum anomaliile provocate de recensămintele din 1920 și 1926?

Cu prilejul primei aniversări, la serbarea jubiliară din Tiraspol, au participat numeroși oaspeți străini, dintre care la loc de cinste a fost așezată ***delegația***

basarabeană, compusă între alţii din: ***I. N. Crivorucov, ocnaş politic (Odesa), Saul Uşerovici, evreu, ocnaş politic (Harcov), vorbeşte în numele „Basarabenilor", V. O. Dembo, evreu, redactor al rev. Crasnaia Bessarabia (Basarabia roşie), cu deviza: Jos mîinile ocupanţilor români din Basarabia. Apoi Ecaterina Arbore, româncă, preşedinte al partidului comunist din România, I. V. Iachir, evreu basarabean, comandantul armatei roşii (şef de stat major a avut pe M. I. Rabinovici, mort în 1933), Garber şi Moise Gruman, evrei, membri în comitetul de moldovenizare şi latinizare, Rappaport, evreu, Clitman, evreică, reprezentanta pionierilor Moldovei Socialiste, Medovîi, evreu, secretarul comsomolului R. M. Izrailev, evreu, basarabean, preşedintele Uniunei Industriale, I. G. Bulat, georgian, secretarul partidului comunist din R. M.*** [45] ***etc. Pînă şi Dimitrov, bulgar, amestecat în incendierea Reichstagului, este membru de onoare în Asociaţia „Basarabenilor.***

Cu această ocazie majoritatea învăţătorilor moldoveni, acuzaţi de românofilie, au fost deportaţi sau înlocuiţi cu alţii ale căror nume sînt mai puţin româneşti, precum: Goilhberg, Bokacev, Renert, Kreiberg, Şaşchis, Galeţchi, Muzîciuc etc.[46]

IV. Concluzii:

„Dar pe noi fraţilor cui ne lăsaţi?"
(Toma Jalbă, cuvinte rostite în Sfatul Ţării de la Chişinău, 1918 [48])
„... Vă poftesc să nu-i uitaţi nici pe Moldovenii de pe malul Nistrului din stînga".
(Din scrisoarea moşneagului Filimon Marian adresată în Mai 1917 ziarului „Cuvântului Moldovenesc" din Chişinău) [49].

În ultimul timp constatăm o schimbare netă a politicii Sovietelor. Din agresivii de ieri, devin pacificişti de azi: intră în Societatea Naţiunilor, reiau relaţiile diplomatice cu vecinii de la apus. Cauza: ***tamponul germano-japonez***. Atitudinea hotărîtă a Germaniei împotriva comunismului şi groaza ruşilor de un război în extremul orient. De aceea Sovietele nu pregetă nici un sacrificiu de a lupta pentru întărirea frontului antifascist (comunist). ***Datoria noastră ca stat este de a profita de această nouă situaţie, dar nicidecum de a crede într-însa.***

Ruşii consideră şi acum litigioasă chestia Moldovei de răsărit, zisă şi Basarabia. Dovadă: harta oficială a Uniunei Sovietice tipărită anul acesta (1935), are dusă frontiera pe *Prut*, iar nu pe Nistru. Se poate citi de aici, ***sinceritatea Sovietelor*** (?!).

Drepturile istorice (***jus primi ocupantis***) şi etnice (dreptul de autodeterminare al popoarelor) sînt în favoarea noastră. Ruşii n-au sosit la Nistru nici de 150 ani pe cînd noi eram la Bug cu secole înainte.

Ruşii au devenit cei mai ferventi apărători ai statu-lui quo; toate pactele internaţionale consfinţesc aceasta. ***Revizuire înseamnă război*** a declarat la Geneva, d-l N. Titulescu.

Acela care revendică teritoriul altuia se gîndeşte la război, intervine dl. Fink Litvinov.

Aşadar U.R.S.S. trebuie să înceteze a mai afirma că *Basarabia*, care face parte din R.A.S.S.M. (vezi harta), ***este provizoriu ocupată de jandarmii feudalilor români***[50], că a susţine mai departe acest lucru nu trădează gînduri pacifice, ci tocmai contrariul. Îndulcirea raporturilor de bună vecinătate cu U.R.S.S. nu poate – şi nu trebuie – să vină decît numai dacă se va acorda fraţilor noştri de acolo drepturile elementare cu care se naşte un om: ***limba, credinţa şi pămîntul străbun.***

Referindu-ne la soarta în viitor a moldovenimii transnistriene şi atitudinea statului naţional român faţă de o Ucraină independentă, trebuie nu numai să sprijinim o Rusie federativă, ci chiar să împiedicăm dezvoltarea şovinismului ucrainean, întrucît în prima alternativă ruşii au tot interesul s-ajute pe moldoveni împotriva naţionaliştilor ucrainieni, pe cînd într-a doua, cuvînt hotărîtor într-o Ucraină liberă îl vor avea germanii[51], în care iredentismul ucrainian îşi pune toată nădeajdea.

Suferinţa cruntă pe care moldovenii au avut s-o-ndure de la Soviete, a avut şi latura ei bună. Dacă Rusia ţaristă ar mai fi durat, cu uşurinţă moldovenii ar fi fost înghiţiţi; astăzi însă ***redeşteptarea naţională a prins rădăcini, moldovenii îşi dau seama de ceea ce sînt şi cu cît apăsarea de sus este mai aspră, cu atît rezistenţa lor*** devine mai puternică. Întreaga presă sovietică vorbeşte de şovinismul local, cu tendinţe vădite româneşti[52]. Secolul 20, secolul naţionalismului, se resimte şi în U.R.S.S. ***Toate neînţelegerile înlăuntrul partidului comunist sînt înveninate de naţionalism şi toate comploturile care sînt descoperite, au la bază lupta ideei naţionaliste contra internaţionalismului***[53].

În ori ce caz însă – şi istoria ne stă martoră – în relaţiile cu vecinii de la răsărit, trebuie să fim călăuziţi de multă prudenţă, că ei – nu odată – s-au arătat nesinceri faţă de pămîntul românesc, atît de modest ca întindere, dar atît de rîvnit.

NOTE

1. N. P. Smochină: ***Les Moldaves de Russie soviétique***, in Moldova Nouă an. I, nr. 1, pag. 106.2 Ştefan Meteş, citat de R. Seişanu în „Universul" din 11.IV.1933.
2. Ştefan Meteş, citat de R. Seişanu în „Universul" din 11.őÅ. 1933.
3. V. Harea, ***Românii de peste Nistru***, Cun. folos. pag. 6.
4. S. Mehedinţi şi G. Vâlsan: România, pag. 368, Bucureşti, 1933.
5. Gr. Lohan, ***Moldova de peste Nistru***, în „Epoca" din 4.II.1933.
6. V. Harea, ***op. cit.***, pag. 7.
7. V. Harea, ***op. cit.***, pag. 7.8 In „Transnistria", an. I, nr. 1, pag. 32, Cluj 1935.
8. In „Transnistria", an. I, nr. 1, pag. 32, Cluj 1935.
9. Spiski naselennîh meast Rosiiskoi imperii po sveadeaniam 1859 g. sostavlennîe i izdavanemîe ţentralnîm statisticeskim komitetom ministerstva vnutrennîh del.

   Ekaterinoslavskaia gubernia sa taganrogskim gradonacealstvom. Petersburg 1863, pag. XVII.

   Cu această ocazie ţinem să mulţumim d-lui D. Balaur pentru informaţiile ce ni le-a furnizat din literatura rusă aflătoare în biblioteca municipiului Chişinău.
10. O clasificare asemănătoare face Smochină în „Les Moldaves...".
11. Din memoriul publicat în 1922 la Chişinău de refugiaţii transnistrieni.
12. Spiski naselennîh meast Rossiiskoi imperii po sveadeaniam sostavlennîe i izdavaemîe ţentralnîm statisticeskim komitetom ministersva vnutrennîh del. Hersonskaia gubernia. Petersburg, 1868, pag. LXIII.

13. V. Harea, ***op. cit.,*** pag. 14.14 Ştefan Ciobanu: ***Românii de peste Nistru,*** în rev. Şcoala Basarabiei, pag. 5, Chişinău 1922.

14. Ştefan Ciobanu, ***Românii de peste Nistru,*** în rev. Şcoala Basarabieie, pag. 5, Chişinău 1922.

15. V. Harea, ***op. cit.*** 17.

16. Ştefan Meteş, ***art. cit.***

17. T. Hotnog: Românii de peste Nistru, în Univ. pop. din Chişinău, pag. 55, 1925.

18. N. P. Smochină: ***op. cit.*** pag. 84.

19. V. Harea, ***op. cit.*** pag. 28.

20. O. Ghibu, ***Deşteptarea Moldovenilor de peste Nistru***, pag. 44, Chişinău 1918.

21. M. Bociaer, ***Moldavia***, Moscova 1926, pag.52.

22. N. P. Smochină, ***Republica Moldovenească a Sovietelor în Moldova Nouă***, pag. 13 şi M. Florin, ***Sovietele, Emigraţia şi Republica Moldovenească,*** în Viaţa Basarabiei, an III pag. 36, Chişinău 1932.

23. Ocrug – Judeţ.

24. Din protestul înaintat de românii transnistrieni Societăţii Naţiunilor, Viaţa. Basarabiei, an. I, pag. 60.

25. M. Florin, ***op. cit.*** în Viaţa Basarabiei (Director: Pan Halipa), pag. 173.

26. Ştefan Ciobanu, ***Republica Moldovenească de peste Nistru şi cultura română,*** Gr. Rom., an. I pag. 161, Bucureşti 1927.

27. „Moldovenii formează totuşi o naţionalitate care-şi menţine foarte solid semnele sale distinctive; ...acest neam e atât de statornic în particularităţile sale populare, că le răspândeşte pe ele pe seama altor neamuri“ (Spiski naselennîh etc., op. cit.)

28. St. Ciobanu, ***op. cit.*** pag. 161.

29. M. Florin, ***Moldovica***, în Moldova Nouă, pag. 111.30 Efodiev şi A. Ignatovici: Kuvyntu nostru, pag. 69, Balta 1929.

31. M. Florin, ***op. cit.*** pag. 296.

32. Ion Inculeţ, ***S.S.S.R.***, 12 articole în Universul din Aprilie–Mai 1932.

33. Şt. Bulat,: ***Din viaţa românilor transnistrieni***, Viaţa Bas. an. I pag. 38, Chişinău 1932.

34. M. Florin, ***idem***, pag. 298.35 M. Florin: ibidem, pag. 300.

36. Geo London, 8 articole în „Le Journal“, Paris 1932.

37. ***Protestul românilor transnistrieni***, cit. pag. 61.

38. Ion Dumitraşcu, ***Un popor care piere: Moldovenii de peste Nistru***, Viaţa Basarabiei, an. III, pag. 306, 1934.

39. Ion Dumitraşcu, ***op. cit.*** pag. 308.

40. Ion Dumitraşcu, ***idem***, pag. 307.

41. M. Florin, ***op. cit.*** pag. 363.

42. Citat din Florin, ***Moldovica***, pag. 119. Deci numai la 4–5 luni după încercarea pactului de neagresiune şi reluarea raporturilor diplomatice cu U.R.S.S. (9 Iunie 1934).

44. Aici se fixează impozitele în raport cu cât ar trebuie să producă pământul, iar nu cu cât produce realmente.

45. Stalin, tot georgian, e secretarul partidului comunist pentru întreaga uniune.

46. M. Florin, ***Sovietele,*** etc. pag. 298. Vezi Smochină şi Florin, ***op. cit.***

48. V. Harea, ***op. cit.*** pag. 27.

49. ***Idem***, pag. 28.

50. V. Ciulină, ***Pacifismul sovietelor***, Transnistria, an. I, nr. I, pag. 6, Cluj, 1935.

51. Florin, ***Sovietele, Emigraţia,*** pag. 301–304.

52. ***Idem***, pag. 301.

53. T. Vlădică, ***Aspectul naţional în Economia Moldovei Sovietice***, Moldova Nouă, an. I nr. 1, Iaşi 1935.

POPULAŢIA MOLDOVENEASCĂ DE LA GURA NIPRULUI ŞI A BUGULUI ÎN VEACURILE XVII ŞI XVIII

Ştirile privitoare la România de pe ţărmul de miazănoapte al Mării Negre, la răsărit de Nistru, sînt cu atît mai numeroase cu cît ne apropiem de vremea noastră; ele nu lipsesc însă nici pentru epoca mai veche. Încă din veacul al XIII-lea un act italian aminteşte de o româncă Marioara [„Mairore"] căsătorită în Caffa Crimeii[1]. În 1430 printre soldaţii străini care apărau acest oraş genovez e pomenit şi un Iacob Valahul („viril Iacobini Velachi")[2]. În 1155 găsim pe moldoveni stăpînind cetatea *Lerici,* la gura Niprului[3], apoi ca soldaţi şi negustori, îi întîlnim în Crimeea, pe vremea lui Ştefan cel Mare. La 6 februarie 1468 e pomenit, tot la Caffa, un *Iohannes Velachus sive Ungarus* adică un Ioan Românul, apoi, în 1469 şi 1470, un Stanciu, un Dumitru, un Radu, un Stoica[4].

Odată cu extinderea dominaţiei turceşti asupra ţărmului de miazănoapte al Mării Negre, regiunea de la vărsarea Niprului şi a Bugului capătă o deosebită importanţă. Noii stăpîni zidesc aci un complex de cetăţi destinate pe de-o parte să asigure noua cucerire, pe de altă parte să ţie în frîu pe cazacii zaporojeni, ale căror raiduri, tot mai îndrăzneţe, cu bărcile peste mare, ameninţă pînă şi Constantinopolul. Din acest complex, cel mai însemnat e grupul de trei cetăţi de la Oceakov sau, cum îi spuneam noi, de la Vozia. El se afla la extremitatea nordică a largului estuar al Niprului, estuar care poate fi socotit şi ca un adevărat golf de mare şi în care se varsă şi Bugul. Distanţa, în linie dreaptă, între Oceakov şi Cetatea-Albă, este de circa o sută zece km.

De multe ori voievozii noştri au trebuit să dea oameni şi materiale pentru repararea sau reconstruirea Oceakovului. În 1587, Petru Şchiopul trimite, în acest scop nu mai puţin de 15.000 de salahori şi 3.000 de care[5]. De-a lungul întregului veac al XVII, cronicile amintesc atari reparaţii; şi voievozii munteni, între alţii Constantin Brîncoveanu, trebuie să contribuie la întreţinerea în bunăstare a acestui grup de cetăţi[6].

Dar dacă Oceakovul sub raportul militar e atît de des amintit în izvoarele noastre interne, în schimb, asupra populaţiei lui şi asupra aceleia a regiunii înconjurătoare ele nu ne dau ştiri. Trebuie să recurgem la izvoare străine şi în special la descrierile călătorilor care au trecut prin partea locului pentru ca să ne

documentăm în această privinţă. Rezultatul e din cele mai însemnate, deoarece constatăm o numeroasă populaţie românească în regiunea puternicului grup de cetăţi turceşti de pe ţărmul nordic al Mării Negre.

Primele ştiri, şi cele mai însemnate, ni le dă călugărul italian ***Niccolo Barsi da Luca***. După o îndelungată călătorie în părţile Caucazului, el ia în 1639, calea întoarcerii spre ţară, spre Italia. Trece prin posesiunile Hanului din Crimeea şi după ce străbate stepa nogaică, ajunge la gura Niprului. Pe ţărmul de miazăzi, între fluviu şi mare, Barsi observă o fortăreaţă cu cîteva tunuri[7]. Pe malul nordic al estuarului Niprului care – aici la vărsare – are o lungime de zece mile italiene se află ***o cetate cu trei fortăreţe***; una din ele cea mai mică, e aşezată pe malul fluviului; în faţa ei, se găseşte cea de a doua, lîngă malul mării, pe vîrful unei mici coline, bine înarmată cu tunuri, avînd şanţuri împrejur şi un pod ce se ridică (pont-levis); cea de a doua, lîngă Nistru[8]. Între o fortăreaţă şi alta, erau case, dar înconjurate cu ziduri de jur împrejur, astfel ca pentru o singură fortăreaţă. În cea de sus nu putea intra nici un străin; în cea de jos – continuă Barsi şi afirmaţia e extrem de importantă pentru noi – se făcea tîrgul şi acolo puteau intra toţi locuitorii fortăreţelor care erau turci şi cei din afară care erau valachi.

Cele trei fortăreţe „sînt numite de turci cu un singur nume Gian Chriman, iar de valahi Ozia, de la fluviul care, în limba acestora din urmă, se numeşte Ozi[9].

De la oraşul Bakcesarai înainte, în Crimeea, Barsi făcuse drumul împreună cu delegaţia de moldoveni care aducea din Caucaz pe viitoarea soţie a lui Vasile Lupu, pe frumoasa circasiană Ecaterina. Paşa de Silistra, care se afla în acel moment la gura Niprului, fermecat de această frumuseţe, încearcă s-o oprească spre a o lua în haremul său. Comandamentul delegaţiei se opune, vesteşte pe voievod şi pe hanul tătăresc şi pînă la întoarcerea curierilor, caută să ascundă pe circasiană, într-un car în apropierea locului unde se afla Barsi. Dar oamenii Paşei, după ce căutaseră mai întîi în hanurile tătarilor şi – citez – ***în acelea ale moldovenilor***[10] – e vorba de localnici – sfîrşeşte prin a o descoperi şi o duc la locuinţa Paşei. Circasiana refuză însă cu statornicie propunerile repetate ale Paşei; între timp, se întorc şi curierii aducînd ordine formale de eliberare. Incidentul fiind aplanat, călătoria e reluată. Înainte de plecare, continuă Barsi ***mă dusei în casa unui moldovean***, din care, după cum am spus sînt mulţi în acest oraş, şi îl rugai să-mi facă cîţiva biscuiţi contra plată, deoarece trebuia să trec, timp de trei săptămîni încheiate, prin locuri pustii. Mi-i făcu – adăugă Barsi cu bunăvoinţă şi astfel fiind aprovizionat cu toate cele necesare, plecarăm la 6 septembrie, din zisul oraş[11].

Din această povestire a călugărului italian rezultă în mod limpede că la Oceakov sau Vozia, pe vremea lui Vasile Lupu, numeroasă populaţie moldovenească. Ea se ocupa cu negoţul, agricultura, avea hanuri pentru călători; e vorba deci de o populaţie aşezată, stabilă, şi nu de niscaiva robi ai turcilor sau tătarilor.

Şaptezeci de ani mai tîrziu, în 1709, un alt cleric superintendentul Daniel Krmann, se îndrepta spre Oceakov. Plecase de la Pultava, însoţind resturile armatei lui Carol XII în care se aflau şi români[12]. Pe drum între 11 şi 16 iulie, suferise de foame, trebuind să se mulţumească numai cu cîteva pîinişoare cît degetul date de un român şi de un evreu şi cu o spată de miel[13]. La 25 ale lunii convoiul intra în Oceakov.

Iată descrierea cetății și a orașului dimprejur. ***Orașul – spune Krmann – îl locuiesc în primul rînd valahii, tătarii, grecii și turcii, vînzînd diferite mărfuri și în special ghimber, piper, smochine, stafide fine, castane, alune excelente, tutun și pînzeturi turcești***[14]. ***În hanul în care trage la început, clericul nostru bea la masă, vinul moldovenesc***[15]. Apoi se mută în gazdă la un valah; acesta îl primește în tinda casei sale, împodobită cu covoare; și fiind întrebat ce credință mărturisește, el răspunde făcînd semnul crucii. De astfel – adaugă Krmann, acest neam valahic de oameni are aceeași limbă ca a valahilor, religia la fel cu a rușilor și a grecilor, iar obiceiurile comune cu ale păgînilor. Zic că sînt creștini, dar noțiunile creștinismului le-au părăsit cu totul, mulțumindu-se cu știința negoțului pe care îl practică pe uscat și pe mare[16].

Așadar, la începutul veacului al XVIII, Oceakovul continuă să aibă o însemnată populație românească, ea fiind citată în frunte, înaintea celorlalte. Alături de comerț, ea făcea, desigur și agricultură; ne-o spune – indirect – ceva mai tîrziu, în a doua jumătate a vacului, francezul ***de Peyssonel***, autorul unei documentate lucrări asupra comerțului în țările limitrofe Mării Negre; el arată că „Teritoriul Oceakovului nu produce altceva decît grîu, orz, mei și pepeni" și că ***nu se găsește un singur arbore de la acest oraș pînă la Nistru***[17].

O altă știre asupra românilor de pe țărmul mării, la răsărit de Cetatea-Albă, ne-o dă, în 1799, așadar la cîțiva ani numai după anexarea de către ruși a ținutului dintre Bug și Nistru și înainte de a începe acțiunea de colonizare, consilierul rus ***Paul Sumarocov***. El întreprinde o călătorie prin Crimeea, Transnistria și Basarabia, publicînd apoi, impresiile sale. La finele lui iulie pleacă din Odesa spre Ovidiopol. În acest din urmă orășel ***locuitorii sînt mai toți moldoveni și greci, numai puțini ruși. Toți sînt negustori de sare, marfă adusă de la Akerman, și pe care o vînd cu cîștig cumpărătorilor veniți din Podolia. Urmîndu-și drumul prin Maiac, ajunge la Tiraspol, „zidit pe locul unde era mai înainte localitatea românească Sukleia***[18].

Tiraspolul are 350 de case; locuitorii sînt: maloruși, moldoveni, munteni, evrei și țigani. Mai departe, Sumarocov trece prin Mălăiești unde observă – citez – obiceiul ciudat al femeilor românce de a umbla torcînd. Notează apoi satele românești ***Bytyry*** (azi Buturu), ***Tașlîc*** și ***Pugatschonn*** (Puhoceni), precum și orășelul Grigoriopol, locuit de armeni veniți de dincoace de Nistru.

În Dubăsari sînt moldoveni, pomeniți deci în primul rînd – greci, bulgari, evrei și numai cîțiva ruși[19]. Călătorul e vădit impresionat de frumusețea, fertilitatea și marea bogăție în produse de tot felul a malului răsăritean al Nistrului. Iată cuvintele lui: ***Iarba crește atît de înaltă încît nici nu se văd turmele de vite. Aerul este curat și priveliștea minunată. Zarzavaturi și fructe, păsări și pești de tot felul sînt bogăția acestor ținuturi îmbelșugate. Nimic nu lipsește, decît locuitori care să se poată bucura de aceste minunate daruri ale naturii***[20].

Pe temeiul mărturiilor de mai sus, putem afirma prezența, în veacurile XVII și XVIII, a unei însemnate populații românești pe țărmul nordic al Mării Negre, la răsărit de Nistru. O consemnăm în 1639, în 1709, în 1799. Desigur ea exista de mai înainte, continuînd pe negustorii și soldații din veacul al XV-lea, întîlniți la Caffa și la Lerici. ***Țărmul mării între Nistru și Kertci, ca de altfel, întreg ținutul dintre Nistru și Nipru păstrează urmele expansiunii românești, urmele vitalității etnice a neamului nostru.***

NOTE

1. Vezi Gh. I. Brătianu, ***Recheres sur Vicina et Cetatea Albă,*** București, 1935, p. 131. Documentul este din 1290, aprilie 25.

2. N. Iorga, ***Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe,*** București, 1899, p. 110.

3. N. Iorga, ***o.c.,*** p. 116.

4. Gh. I Brătianu, ***o.c.,*** p. 134.

5. N. Iorga. ***o.c.,*** p. 204.

6. Radu Greceanu, ***Viața lui Constantin Vodă Brîncoveanu,*** ed. Șt. Greceanu, București, 1906, p. 72, 193, 164.

7. E vorba de fortăreața numită în alte izvoare, Kimburun sau Kimburn.

8. Și Radu Greceanu, în opera sa vorbește de „cetățile de la Vozia", la plural nu de una singură (ed. cit. p. 72).

9. La întreg pasajul în latinește, din descrierea lui Barsi: „Alla fine glungemmo ad un ilume detto Nipro da Latini, Boristine da Pollacni e da turchi Ozi, Questo fiume di larghezza e dieci miglia italiane. Tra questo flume et il mare, v'e una fortezza con alcuni pezzi d'artiglieria, che risguirila de una parte tutto il paese del Cham Qniv riposammo tutta la notte sin tan t'che furono preparate le barche pe passar detto flume. La mattina, per tempo essendo ogni cosa in ordine, entrammo in barca con tutti in cavalli e detto ambasciatore e Principessa; splegando le vele al vento, giungemmo dallaltra parte, dove trovammo una cittadela con tre fortezz, una delle quali, essendo la plu piccola, stava sovra dell fiume dinmpetto a quella ve n'era un altra sovra del mare in cima ad un collinetta, ben fornita din perzzi d'arjglieria con li suol fossi atorno c il ponte levatorio; e l'altra, stava sotto di questa, s pra il sudetto fiume, o, fraunafortezza e l'altra, v'erano delle case, ma murato attorno a torno, si che chi le rimirava da lontano, ti pare a una fortezza sola. Nela fortezza szperiore non vi poteva entrano, forastiero alcuno nell'inferiore si faceva il mercato e vi potevano entre tutti gli habitanti delle fortezze li quali erano Vallachi". (vezi Const. C. Giurescu, ***Le voyage de Niccolo Barsi en Moldavie,*** Paris, 1925, p. 46 – 48).

10. Cercado essi anco nell'al-i berghi di Tariari, non l'havendo trovata in quelli di Muldavi; La videro vicino a'me.." (Ibidem, p. 49).

11. „Essendosi dunque tutti preparati alla partenza, io me n'andai ala casa d'un Moldavo, che come l'ho detto ve ne sono molti in quella citta e lo pregai mi facesse un poco di biscotto con li miei denari, dovendo passare per tre settimane continue tutti deserti. Me lo fece ben volontieri, et io, essendomi provisto bene di tutte le cose necessarie, si partimmo allo sei di settembre da detta citta (Ibidem, p. 53).

12. Krmano Daniel superintendens 1708 – 1709 ***Ki oroszo szagi ut jank telrasa közlik. Mencsik Ferdinand es Kluch Janos,*** in Monomenta Hungariae Hitorica, Scriptores, XXXIII Budapest, 1894, p. 553, 555.

13. Krmann Dániel, ***o. c.*** p. 571.

14. „Oppidum incolunt Valachi. Tartari, Graeci et l'urcae potissinium, varias merces, praesertim ve o zingiver, piper, ficus, avas passas delicatas, castanea, avelanas, exqisitas, tabacam et liteamina t rcica venundantes (Krinann Daniel, ***o. c.*** p. 578).

15. „Vinum moldavicum (Ibidem, p. 576) – Negustorii moldoveni numiți „cazaclii" transportau vinul de Țara de jos pînă la Nipru și Don în ținuturile căzăcești – de aici numele lor. O biserică a Cazacilor există și azi în Odobești (Putna), unde un cartier întreg poartă acelaș nume. În vara anului 1814, un călător străin găsește pe masa unui nobil rus de lîngă Moscova vinuri de toate felurile „depuis le bourgogne le plus exquis jusqua'au jus délicieux de la Moldavie". (vezi Revista Istorică, XXI 1935, p. 85).

16. „Relicto Turcico hospitio, ad Vatachum quondam transivimus. Hic atrio domus suae tapetibus strato nos excepit, quaesituasque cujus esset professionis, signo longioris crucis frontem pectusque suum feriens ostendit. Ceterum Valachieum hoç genus hominum linguam habet cum Valachis, religionem cum Russis et Graecis, morea vero cum ethicis communem. Dicunt se esse christianos, sed notitia christianismi sui plane destitauntur, contenti scientia unercaturae, quam terra marique exercent" (Ibidem, p. 576 – 577).

17. De Peyssonel, ***Traite sur le comerce de la Mer Noire,*** Paris, 1787, p. I, p. 296.

18. Const. I. Karadja, ***Un martor rus al etnografiei românești a malurilor Nistrului în anul 1799,*** în Revista Istorică, XIV. (1928), p. 356 – 7. Un sat Sucleia există și azi spre sud est de Tiraspol, la o distanță de vreo trei kilometri; a fost întemeiat de locuitorii vechii așezări.

19. Între Grigoriopol și Dubăsari, în intrîndul pe care-l face Nistrul spre apus, se află satul Coșnița, prin care Sumarocov nu trece. Cu privire la acest an vezi un document din 1784, august 3, publicat de A. Sava, ***Documente privitoare la tîrgul și ținutul Lăpușnei,*** București, 1937, p. 238 – 240.

20. Const. I. Karadja, ***o. c.,*** p. 356 – 357.

TH. HOLBAN

CONTRIBUŢII LA PROBLEMA ORIGINII ŞI LOCALIZĂRII BOLOHOVENILOR

Cronicile timpului amintesc, prin sec. XII şi XIII, de un popor numit **bolohoveni**, care poseda organizaţii administrative proprii sate şi oraşe, conduse de cneji şi de voievozi; dar în aceste izvoare de bază nu se arată *unde* se aflau teritoriile lor, *cînd* şi de *unde* au venit, *cine* au fost ei, şi din *care neam* făceau parte? Pentru completarea acestei lacune,ştiinţa istorică a emis în decursul vremii diferite ipoteze, mai mult sau mai puţin convingătoare, fără să se ajungă însă la o soluţionare satisfăcătoare a problemei; cîmpul cercetărilor în această direcţie rămîne deci deschis în faţa istoricilor.

Dorind să contribuim la lămurirea acestei probleme de istorie medievală răsăriteană atît de controversată, vom încerca în rîndurile de mai jos, bazaţi pe sursele documentare existente, să propunem o soluţionare mai plauzibilă a chestiunii ce ne interesează. În acest scop vom împărţi materialul documentar în trei capitole, corespunzînd principalelor întrbări, pe care şi le-au pus cercetărori problemei şi anume: 1 – unde se aflau teritoriile bolohovenilor, 2 – când şi de unde au venit şi 3 – din care neam făceau parte.

1. *Unde se aflau teritoriile bolohovenilor.* Bolohovenii apar în istoria scrisă o dată cu înfiinţarea statului slav al Haliciului, eveniment ce se petrece pe la jumătatea secolului al XII-lea[1]. Dar în acest timp, după cum reiese din izvoarele contemporane, bolohovenii aveau sate, oraşe şi organizaţii administrative proprii independente, cnezate şi voievodate, ceea ce ne dovedeşte că ei se aşezaseră pe locurile lor mai înainte de această dată, adică înainte de jumătatea sec. al XII-lea.

Conducătorii noului stat al Haliciului, lărgindu-şi graniţele spre sud-vest[2], mutîndu-şi apoi capitala de la Terebovlea (Trembowla) la Halici[3], deci mai spre vest, vin mereu în contact cu bolohovenii, pe care îi constatăm cînd ca prieteni, cînd ca duşmani al halicienilor. Din această cauză cronicile slave îi menţionează de-abia acum şi nu mai devreme ceea ce constituie un prim indiciu că teritoriul bolohovenilor se afla la vest de statul Halicului. Este deci firesc să credem că dacă teritoriul bolohovenilor s-ar fi aflat la est de statul Haliciului, adică în graniţă cu statul Chievului, cronicelor ruseşti ar fi amintit mai devreme despre ei. Tot aşa ne

explicăm şi faptul că în cronicile ruseşti abia pe la jumătatea sec. al XII-lea sunt amintiţi bolohovenii, deşi ei au existat pe locurile lor mult mai înainte.

Trebuie să arătăm de la început că poporul bolohovenilor apare ca un element dîrz, condus de cneji şi de voievozi, în continuă frămîntare războinică, înrolîndu-se şi ca mercenari în afara graniţelor lor.

Părerile istoricilor cu privire la aşezarea bolohovenilor sunt împărţite, deoarece nu s-au luat în considerare toate elementele care ar putea să contribuie la rezolvarea controverselor. Socotim că una din posibilităţile de lămurire a acestei chestiuni ne-o oferă analiza atentă a toponimiei, menţionată în materialele documentare ca aprţininînd bolohovenilor. Ne referim cu deosebire la acele numiri de localităţi bolohovene pe care le întîlnim şi astăzi şi care au fost locuite de români. Astfel în ţinuturile: Kalusz, Rohatin, Sepeniţa şi Hotin, am identificat patru localităţi cu numele de Bolohovo sau Bolohovţe, ceea ce poate constitui încă o dovadă că ţara bolohovenilor trebuie să se fi întins la sud-vest de Halici. Localităţile despre care este vorba sunt amintite pe la jumătatea sec. al XII-lea[4] şi iată care sînt:

Bolohov. Prin sec XIV şi XV existau două localităţi cu acest nume-Bolechow Woloski sau BolechowValachorum, sat locuit de români cu drept românesc (*jus Valachorum*). În documentul de locatare se arată între altele că cnezul era obligat să se prezinte înarmat în caz de război, la chemarea voievodului. Este deci o continuare a tradiţiei bolohovenilor. Satul se afla aşezat pe malul rîului Szukil, în ţinutul Zydaczow, regiunea Lwowului[5]. Localitatea există şi astăzi sub acelaşi nume.

Bolochowce. Sat locuit de români, după dreptul românesc. Între locuitorii satului, amintiţi de documentul de locatare, găsim pe: Melinku, Zan, Nowak, Limbian, Mihăilă, Maxim[6]. Satul Bolochouce se afla în ţinutul Drochobycz, regiunea Przemysl, în apropiere de Bolechouw Woloski. Astăzi nu mai există.

Tysmeniczani. Sat cu drept românesc, aşezat în regiunea Halici, exista în sec. al XII-lea[7]. Numirea pare să fie de origine cumană. De comparat cu Tismana de la noi.

Jedeceva. Este oraşul de astăzi Zydaczow, situat pe Nistrul superior, spre nord-est de Bolechow. În jurul acestei localităţi găsim în sec. XV şi XVI mai multe sate cu drept românesc şi locuite de români.

Cerniatinţe. Este identic cu satul Czerniawa de pe rîul Wisznia, din regiunea Przemyśl. În sec. al XV-lea era locuit de români şi poseda drept românesc.

Tot în acest loc trebuie să amintim şi de oraşul Halici, aşezat pe Nistrul superior, care încă din sec. al XII-lea a ajuns capitala statului cu acelaşi nume[8]. De la numele acestui oraş întreaga partea sudică a vechei Rusii Roşii, adică teritoriul cuprins între rîurile: Bug, San, Nistru şi munţii Carpaţi, după 1774 a căpătat denumirea de Galiţia[9]. Amintim aici de această localitate, deoarece prin sec. XV şi XVI găsim în jurul ei aproximativ 50 de state, locuite de români, cu drept românesc[10].

Documentele de provenienţă polonă, din sec. XIV şi XV, ne amintesc şi de alte localităţi, unde au locuit bolohovenii, dar care nu ni s-au păstrat. Astfel găsim: Bolochow Wola din ţinutul Drochobycz, Bolechowice din ţinutul Cracoviei, Bolochow din ţinutul Kalusz, Bolszowcw din ţinutul Rohatin[11], apoi Bolochowka lîngă Hotin[12] şi Cîmpul Bolohovo dintre Prut şi Nistru.

Toate numirile de localități, arătate mai sus, au apărut înainte de anexarea localităților la Coroana polonă, adică înainte de înregistrarea valahilor din Galiția de mai tîrziu în condicile administrative polone, căci statele înființate după această dată au căpătat numele de – woloch –, după pronunția polonă. Trebuie de asemenea să subliniem că localitățile ce poartă pecetea bolohovenilor se găsesc numai în sudul Galiției; asemenea localități nu se întîlnesc nici spre nord, și nici spre răsărit de fostele graniți ale Rusiei Roșii[13].

Din cele de mai sus se poate trage deci concluzia că teritoriile locuite de bolohoveni se aflau în sudul Galiției și anume între Lwow, Halici, Kolomîia, Sambor, Sanok, Przemyśl și rîul Prut, adică la granița de sud-vest a statului Halici. Satele locuite de bolohoveni erau împrăștiate pe la poalele Carpaților nordici pînă dincolo de Kolomîia, în sud pînă la Prut și la nord pînă aproape de Lwow, adică aproximativ cam pe unde se întindeau coloniile românești constatate documentar prin sec. XIII, XIV, XV, XVI, ba chiar și în sec. al XII-lea[14], colonii cunoscute în vechea istoriografie sub numele de „valahii din Galiția", cu alte cuvinte – *bolohovenii se confundă cu valahii, fiind același popor.*

La început teritoriile cnejilor bolohoveni au fost independente, dar pe măsură ce stăpînirea statului Halici continua să se întindă spre vest, neatîrnarea lor era stingherită, pînă cînd sub cnezul Daniil Romanovici (1245–1264) au fost incluse cu totul în acest stat, iar orașele lor mai de seamă au fost distruse, cu prilejul luptelor ce au avut loc.

În prima jumătate a sec. al XIV-lea (1349), cînd întreaga Rusie Roșie fu anexată la regatul Poloniei, din fostele teritorii bolohovene rămăseseră doar niște sate valahe răzlețe, conduse de cneji. Din documentele ce ni s-au păstrat reiese că în toate regiunile din sudul fostului stat al Haliciului au existat prin sec. XIII, XIV, XV și XVI un mare număr de sate valahe, adică românești, locuite după drept românesc (*jus valachicum*).[15]

Dăm mai jos cîteva nume mai caracteristice de sate cu *jus valachicum* de pe teritoriul Galiției, pe unde au trăit și bolohovenii. Insistăm mai ales asupra numirilor „walach" și „woloch" date coloniilor românești de către cancelariile polone, precum și asupra numirilor cu nuanță românească (păstrăm ortografia originală a documentului).

În regiunea Lwow-ului am identificat 69 de sate cu drept românesc, între care găsim numirile: Walaskie[16], Woloskie[17], Manastir[18] (nu Monastir).

În regiunea Przemyśl am găsit 81 sate cu drept românesc, între care aflăm numirile: Bolochowce[19], Lopuszanka[20], Mala, Lopusznica[21], Lopuska[22], Lopuska Minori[23], Lopuska Maiori[24], Lopuska Parva[25], Stankow[26], Trojca[27], Stanila[28], Wolochoreze[29].

În regiunea Sanok au fost 117 sate cu drept românesc, între care notăm numirile: Woloskie[30], Woloszarka[31], Tyrawa Woloska[32], Stankowa Wola[33], Kulaszne[34].

În regiunea Sniatyn notăm satul Czolhan, dat lui Dragnea Valahul în anul 1399[35].

În regiunea Podoliei au fost 13 sate cu drept românesc, între care amintim de: Woloska wieś[36], în stărostia Bokotka (anul 1430) și Wolosowcze[37].

În regiunea Sambor au fost 102 sate cu drept românesc, între care găsim: două sate cu numele Voloszanka[38], apoi Walaski Kat (Colțul Valah)[39], Woloszcza[40], Naczulowa Wola[41], Manasterzec[42], trei sate cu numele Lopuszanka[43] și Woloszowa Wola[44].

În regiunea Halici au fost 50 de sate cu drept românesc, între care notăm: Walaska wieś (Satul valah)[45] și Woloszow[46].

În regiunea Helm au fost 9 sate cu drept românesc și în sfîrșit în regiunea Belsk – 36, între care notăm: Kobelnica Woloska[47] și Ruda Woloska[48].

Prin urmare vedem că prin locurile unde cronica rusă arată că au existat așezări bolohovene, găsim cele mai multe și mai vechi sate cu drept românesc, dintre care unele (Bolechow, Bolochowce, Tysmieniczani etc.) se constată în mod documentar că reprezintă o continuare a vechilor localități bolohovene.

Am arătat în altă lucrare vechimea coloniilor românești din Galiția[49], care și din acest punct de vedere se identifică cu cele ale bolohovenilor. Aici am amintit însă numai acele localități care au putut fi identificate. În același timp trebuie să menționăm amănuntul că marea majoritate a coloniilor valahe, înființate înainte de anexarea lor la Coroana polonă, poartă nume românești. De pildă: *Braduszyce, Bortatyn, Bunow, Byrcza, Dzulin, Kulaszne, Lelechowka, Makowa, Mikow, Moszyne, Nanczulowa, Wola, Nanow, Czolhan, Stankow, Rypiany, Rzepedź* etc.

Credem deci că acestea sînt suficiente dovezi, din care reiese că vechile teritorii ale bolohovenilor se aflau în sudul Galiției și anume prin locurile pe unde găsim răspîndite coloniile românești cu drept valah.

Prin urmare teritoriile bolohovene coincid cu ceea ce s-a numit mai tîrziu „coloniile valahe" din Galiția.

2. *Cînd și de unde au venit.* Sursele documentare existente ne îndreptățesc să credem că majoritatea bolohovenilor au venit în Galiția din Transilvania, pătrunzînd prin Maramureș în partea nord-estică a Carpaților[50], începînd din sec. al XI-lea[51]. Dar elemente românești au pătruns în aceste locuri, venind și din teritoriul cuprins între Carpați și Nistru, unde existau organizațiile statale românești și care mai tîrziu s-au unit într-un singur stat al Moldovei. În acel timp, adică prin sec. X și XII, pe teritoriul Moldovei alături de români trăiau pecenegi și cumani[52]. Din cauza continuelor frămîntări ale pecenegilor și cumanilor, mulți dintre românii din aceste părți au plecat să-și găsească locuri mai liniștite, mărind astfel numărul „bolohovenilor", alături de cei veniți din Transilvania, din aceleași motive. În această privință ne vine în ajutor și toponomastica regiunilor, pe unde au trăit bolohovenii. Pe la anul 1259[53] ni se amintește de cîmpul Bolehovo sau Bolohovo, așezat în nordul Moldovei. Într-un document din 13 decembrie 1433, dat lui Ștefan al Moldovei de Vladislav, regele Poloniei, găsim următoarele: "Îi dăm și i-am dat în veci aceste orașe, Țețina și Hmelov, cu ținuturile și cu satele ce aprțin lor, care orașe sînt așezate între țara noastră a Rusiei și Moldova... Între aceste orașe și între țara noastră a Rusiei va fi această graniță vecinică: mai întîi între orașul nostru Sniatyn și între Sepinți, care Șepinți aparține Moldovei... dela rîul Kolacin drept peste cîmpia Bolohovului, pînă la rîul cel mare Nistrul..."[54]

Din documentul de mai sus se poate trage concluzia că o parte din țara bolohovenilor se întindea și peste Moldova de nord. În această privință amintim și de satul Bolohovka de lângă Hotin[55].

În privința originii transilvănene și moldovene a bolohovenilor putem citi și alte dovezi documentare. De pidă: Ladomir Wolószyn[56], Alexandru Moldavici[57], etc., care ne arată că sînt persoane venite din Transilvania sau Moldova.

Toate aceste ştiri constituie dovezi care ne arată cu aproximaţie cînd şi de unde au venit bolohovenii în Galaţia sudică. După cum am văzut, ei au venit aici din Transilvania şi din Moldova, din diferite motive, fără să întrerupă legăturile cu ţara lor de baştină. Descoperirile arheologice ne arată că populaţia din sudul Galiţiei aducea fier de la Rodna (Transilvania)[58], iar numele de „moldavici" a unora dintre ei ne demonstrează că ţineau legătura şi cu Moldova.

Prin urmare, o parte dintre românii din Transilvania şi din Moldova, în dorinţa de a găsi locuri mai retrase pentru gospodăriile lor de oameni aşezaţi, şi-au părăsit locurile natale şi s-au stabilit în sudul Galiţiei, la poalele munţilor Carpaţi.

3. *Cine au fost bolohovenii.* Ţinînd seama de cele spuse mai sus, răspunsul la această întrebare se impune de la sine – bolohovenii au fost români. Numele de *boloh* este o pronunţie slavă răsăriteană a formei *blah*, *blacorum*, aşa cum erau prezentaţi românii în textele latine până prin a doua jumătate a sec. al XIV-lea[59]. Numele de boloh acordat românilor apare numai în cronica zisă Ipatievsk, care, socotind după limba în care este scrisă şi după unele amănunte, pare să fi fost socotind după limba în care lor din Halici. În conformitate cu legile fonetice (polnoglasia) ale limbii slave de răsărit, termenul de blah a devenit boloh. Astfel coloniştii români din Galiţia sudică au devenit în cronica rusă – zisă Ipatievsk – bolohoveni, iar ţara Bolohovo. Numirile de localităţi – Bolechow Woloski, Bolochowce şi Bolochowka, ca şi Cîmpul Bolohovo, reprezintă un ecou al acestui nou nume dat românilor de către cronicarii ruşi.

Nu trebuie să se confunde numele generic, dat românilor din Galiţia de către cronicarii ruşi, cu numele comun de: boloto, bolhati, borovina, bolhari, şi nici cu numirile de localităţi: Bolhov, Bolhunî etc., care se întîlnesc la slavii de răsărit.

În concluzie constatăm că bolohovenii sînt români veniţi în Galiţia din Transilvania şi Moldova, care şi-au părăsit locurile natale, din diferite motive legate de timpurile de atunci, aşezîndu-se prin ţinuturile (de mai tîrziu): Sanok, Sambor, Przemyśl, Halici, Rohatin, pe unde se constată existenţa coloniilor valahe cu drept valah, adică bolohovenii şi valahiii sînt unul şi acelaşi popor.

NOTE

1. *Zapiski kasatelno Rossiskoi istorii,* 11, S. Peterburg, 1787. Oraşul Halici apare ca unitate administrativă în timpul domniei lui Vsevolod II (1130–1146), iar sub Volodimirko (1141–1153) ajunge capitala statului.

2. La începutul sec. al XII-lea ţara Haliciului se întindea spre vest pînă la rîul San (A.N. Nasonov, *Ruskaia Zemlia,* Moskva, 1951, p. 136) şi anume pînă la Sanul Superior, iar la sud pînă la Nistru.

3. În timpul domniei lui Volodimirko (1141–1153).

4. *Letopis po ipatskomu spisku, în Plonie sobranie russkih letopisei, izadanie Arheograficeskoi komisii,* vol. 11, S. Peterburg, 1871, p. 555.

5. *Akta Grodzkie i Ziemskie,* VII, Varşovia, p. 127.

6. *Ibidem,* XVIII, nr. 3827.

7. A. N. Nosov, *op. cit.,* 111, p. 14.

8. *Letopis po ipatskomu spisku,* în *op. cit.*

9. Michal Bobrzyński, *Dzieje Polski w zarysie,* Varşovia 1927, harta.

10. T. Holban, în „Arhiva", Iaşi, 1930, p. 230–243 şi 261–277.

11. F. Miklosich, *Über die Wanderunger der Rumunen*, Wien, 1879, p. 26 şi M. N. Tihomirov, *Drevneruskie goroda*, Moskova 1956, passim.

12. T. Holban, *op. cit.*

13. M. Hruszewski, *Istoria Ukraint Rusi*, Lvov, 1898.

14. *Ibidem.*

15. Numele Rusiei Roşii (Ruś Czerwona) vine de la oraşul Roşu (Cerveni). Informaţiile documentare contemporane ne arată că oraşul Cerveni, aşezat pe Nistru, între Kolomîia şi Hotin (astăzi i se spune Cervonograd) a devenit rusesc după anul 1097. De la numele acestui oraş, întreaga parte sudică a statului Halici a căpătat numele de Rusia Roşie (Ştefan M. Kuczyński, Nieznany *traktat polsko-ruski*, în „Slavia Antiqua", Poznań 1956.

16. *Akta Grodzkie i Ziemskie*, în op. cit., XIX, nr. 1555 (documentul de locatare a fost reînnoit în anul 1483).

17. *Ibidem*, XVIII, nr. 1785, actul de locatare se reînnoieşte în 1483.

18. *Ibidem*, XIII, nr. 818, anul 1438.

19. *Ibidem*, XVIII, nr. 3827, anul 1490.

20. M. Hruszewski, *Zerela*, *op. cit.*, p. 145, sec. al XVI-lea.

21. *Ibidem*, p. 143–144, sec. al XVI-lea.

22. *Akta Grodzkie i Ziemskie*, XIII, nr. 1581, anul 1441.

23. *Ibidem*, XVIII, nr. 1290, anul 1477.

24. *Ibidem*, XIX, nr. 3048, anul 1531.

25. *Ibidem*, XIX, nr. 636, anul 1499.

26. *Ibidem*, XVIII, nr. 4194, anul 1503 (dela Stancu).

27. *Ibidem*, XVIII, nr. 3430, anul 1565 (de la Trişa).

28. M. Hruszewski, *op. cit.*, 1, p. 205, sec. al XVI-lea (de la Stănilă).

29. *Ibidem.*

30. Karel Kadlec, *Valaši a Valašské pravo*, Praga, 1923, anul 1456.

31. M. Hruszewski, *op. cit.*, 11, p. 286, anul 1557.

32. *Akta Grodzkie i Ziemskie*, XI, nr. 3319, anul 1456.

33. *Ibidem*, XVI, nr. 1515, anul 1481.

34. M. Hruszewski, *op. cit.*, 11, p. 272–274.

35. K. Kadlec, *op. cit.*, p. 292.

36. M. Hruszewski, *Materiali*, Lvov, 1906, p. 24 (satul valah).

37. *Arhiv iugozapadnoi Rossii*, 1, p. 342.

38. M. Hruszewski, *Zerela*, 1, p. 234.

39. *Akta Grodzkie i Ziemskie*, XVIII, nr. 4230 8anul 1504).

40. *Ibidem*, XIII, nr. 2280 (anul 1444).

41. Al. Jablonowski, *Zródta dziejowe*, XVIII, 11, p. 395.

42. *Akta Grodzkie i Ziemskie*, XIX, nr. 3039 (anul 1521).

43. M. Hruszewski, *op. cit.*, p. 230, 240 şi 257.

44. *Ibidem*, 11, p. 24–25.

45. *Matricularum regni Polonice Summaria*, 11, nr. 2811 (anul 1506).

46. *Akta Grodzkie i Ziemskie*, XII, nr. 1161 (anul 1443).

47. M. Hruszewski, *op. cit.*, 111, p. 285.

48. T. Lubomirski, *Pótnocno-wschodne wotoskie osady*, pag. 11 8anul 1374).

49. În „Arhiva" din Iaşi, XXXVII–XXXIX, 1930–1932. Amintim de satele: Wolosice (anul 1153), Choloszino (anul 1210), Klag (anul 1242) şi Lucesku (anul 1128).

50. A. S. Petruşevici, *Kto bili bolovskie kniazia*, în „*Slovo*" din Lwow, 1877, p. 2 şi passim.

51. *Svodnaia letopisi vremennîh let*, S. Peterburg, 1876, p. 23 şi *Istoria României*, II,Edit. Academiei, R. P. Române, Bucureşti, 1962, p. 72–74.

52. *Istoria gosudarstva Rossiiskago*, socienenie N. M. Karamzina, vol. 1, S. Petersburg, 1864, p. 180, cartea IV. În sec. X şi XI pecenegii au jucat un rol important în istoria timpului (M. Kuczyński, *op. cit.*, p. 269).

53. *Letopisi po ipatskomu spisku*, p. 498.

54. M. Costăchescu, *Documente*, 11, p. 663.

55. A. Boldur, *Întemeierea Moldovei*, Bucureşti, 1946, p. 21.

56. *Akta Groszkie i Ziemskie*, VII, nr. 22 8an. 1377).

57. *Letopisi...*, p. 509 (an. 1334). În 1317 se aminteşte de un oraş cu numele Moldova în Slovacia (în revista „Historicky Casopis" Bratislava, 1958, nr. 2, p. 192).

58. *Ocerki istorii* SSSR. IX – XIII, vv., p. 359.

59. În scrisorile papale medievale românii apar sub numele de blaci-blachi-blacorum. Acest nume se întîlneşte pînă prin anul 1366, cînd este înlocuit cu ungurescul olah-olacorum, deoarece popoarele turanice nu-l puteau pronunţa pe v protetic, apoi avem: volaci-volahi şi mai rar valachis (Emerico Lukivich, Documenta Historicon Valachorum in Hungaria Illustratia usque ad annum 1400, Budapesta 1941, p. XLII).

DEŞTEPTAREA MOLDOVENILOR DE PESTE NISTRU

De la Nistru pîn la Tisa
Tot românul plînsu-mi-s-a
Că nu mai poate străbate
De-atîta străinătate.

Aşa scria acum vreo treizeci de ani marele poet ***Mihai Eminescu,*** pe care suferinţele nesfîrşite ale neamului său le-au atins în chipul cel mai simţitor. Gem de o mie de ani românii din ***Ungaria*** şi ***Transilvania*** sub călcîiul unguresc, de sub care nu pot scăpa; oftează ***Bucovina,*** în care se odihnesc osemintele lui ***Ştefan cel Mare;*** tînjeşte ***România*** copleşită de nemţi, de bulgari şi de turci; oftează fără nădejde ***Basarabia*** sub cnutul ţarului rusesc. Peste douăsprezece milioane de români duc viaţă de robi, ei care sînt fii ai unui popor mare şi nebiruit din vechime.

De la Nistru pîn' la Tisa numai geamăt, numai oftat, numai suferinţă.

Dar peste Nistru? Despre asta nimeni nu pomeneşte nimic, nimeni nu ştie nimic. Ori poate că acolo nu trăiesc fraţi de-ai noştri, a căror soartă să ne mişte, a căror viaţă să ne intereseze?

Ba da, trăiesc şi acolo urmaşi de-ai vechilor romani, trăiesc şi acolo fii de-ai lui Bogdan şi Dragoş, care au plecat acum şase sute de ani din Transilvania spre răsărit, şi pentru care Prutul şi Nistrul n-au fost ape destul de late ca să-i oprească pe loc.

Amîndouă malurile Nistrului sînt tot atît de romîneşti ca şi malurile Prutului, ale Oltului sau ale Mureşului. Dar un blestem vechi, o nenorocire mare care ne-a păscut veacuri de-a rîndul, a făcut din rîurile şi din munţii noştri linii de despărţire ale vieţii aceloraşi fraţi. Carpaţii au fost ca un zid înalt pentru românii din România şi pentru cei din Transilvania, Prutul şi Nistrul au făcut dintr-o singură ţară de odinioară trei ţări nenorocite, care nu mai ştiau una de alta. Parcă nu eram fraţi, parcă nu eram acelaşi trup, acelaşi sînge, acelaşi suflet.

A trebuit să vină grozavul război european ca să facă din noi ***un popor.*** Vitejia oştiri române a surpat ***Carpaţii şi fraţii din cele două ţări şi-au dat mîna.*** Nenorocirea ultimă a României a adus pe frontul ei peste o sută de mii de moldoveni din Basarabia şi de peste Nistru, militari care acolo au înţeles că ei sînt acelaşi popor cu românii. Ulterior, revoluţia rusească oferit ocazia să se descătuşeze

marea lucrare a redeşteptării lor, dîndu-le putinţa să-şi aşeze viaţa pe temelii naţionale după plac, neîmpiedicaţi de nimeni.

În sfîrşit, neamul nostru întreg s-a deşteptat la viaţă şi la conştiinţă naţională şi de acum înainte nu mai este putere pe lume care să ne ţină în întuneric şi robie. ***Basarabia astăzi nu mai este o gubernie rusească, ci o republică moldovenească şi norocul ei ademeneşte cu putere şi pe fraţii de peste Nistru.***

Românii de peste Nistru

Cu cîtă iubire şi cu cîtă duioşie trebuie să căutăm la aceşti fraţi ai noştri, care de sute de ani locuiesc pe malul stîng al rîului, de unde s-au întins departe, pînă dincolo de ***Elisabetgrad!*** Ei au trăit totdeauna ca neam deosebit, dar niciodată n-au fost sub stăpînire politică românească, şi n-au fost înrîuriţi de cultura naţională. Nimic nu s-a scris şi nu s-a tipărit la ei în cursul vremurilor, nici un bărbat de vreo însemnătate oarecare pe vreun teren n-au dat neamului, şi nici de la noi aproape nimic n-a trecut la ei. Şi totuşi, ei nu s-au pierdut, şi la cea dintîi adiere a curentului naţional, ei se deşteaptă ca dintr-un somn adînc şi-şi cer dreptul la viaţă, în rînd cu noi ceilalţi.

Cea dintîi adunare a moldovenilor din guberniile Chersonului şi Podoliei, ţinută la 17 decembrie în *Tiraspol*, a fost în adevăr o minunată dovadă de puterea de viaţă a neamului nostru. Cele petrecute acolo sînt vrednice de a fi povestite amănunţit, pentru ca din ele să cîştige putere sufletească şi acei fraţi ai noştri, pe care dureroasele amintiri ale trecutului şi grozavele suferinţe ale vremurilor de acum i-au înfrînt pînă acum.

Ideea unei Adunări la Tiraspol

Fraţii noştri de peste Nistru au fost poate cei din urmă, din întreagă Rusia, care s-au deşteptat la viaţă naţională, după Revoluţie. Abia tîrziu, după congresul soldaţilor moldoveni, ţinut la 21 octombrie în Chişinău, şi-au dat seama cîţiva soldaţi de peste Nistru, că şi fraţii lor de acolo trebuie să înceapă lupta pentru dobîndirea drepturilor lor politice şi culturale. Moldovenii de peste Nistru sînt de două ori mai mulţi decît cei din Bucovina, şi intrarea lor în lupta naţională a neamului poate fi de o însemnătate nespus de mare. De aceea, cei cinci soldaţi care au iscălit chemarea pentru adunarea de la Tiraspol, pe ziua de 17 decembrie 1917, sînt vrednici să li se însemne numele cu slove de aur în istoria neamului. În adevăr, fraţii noştri, Bulat, Jalbă, Durbailă, Dumian şi Malovan vor trebui amintiţi în istoria neamului nostru cu aceeaşi cinste ca şi Pelivan. Halippa, Ţanţu, Inculeţ şi alţi fraţi basarabeni, sau ca şi Bărnuţiu, Avram Iancu, Papiu Ilarian şi Bariţiu din Transilvania, care cu toţii au ostenit în cele mai grele vremuri pentru aşezarea unei vieţi noi pe seama neamului nostru.

Chemarea pe care au adresat-o cei cinci de peste Nistru este cel dintîi document de viaţă naţională al fraţilor noştri de acolo, şi el va fi păstrat cu sfinţenie printre hîrtiile cele mai scumpe ale luptelor noastre politice.

Iată această „Chemare“:

CHEMARE

Cu bună samă –
„Numa în uniri putem să ocupăm dreptatea!

Fraţilor moldoveni!

Au-ajuns o vreme în care toate naţiunile şi-au scos drepturile lor, iar noi moldovenii am rămas mai pe urma altelor neamuri – ca şi cum ar fi rătăcit un cîrdişor de oi de la toată turma!

Noi, fraţilor, am dormit şi nu o avut cine ne trezi, păn ce nu o mers alte neamuri pe lîngă noi, bucurîndu-se sub steagurile sale.

Iată noi, ceia ci ne-am trezit şi, înfierbîntîndu-se sîngele cel frăţesc în noi, ne-am pornit ca să trezim părinţii, fraţii şi surorile, ca împreună cu taţii să ne arătăm – ca se ştie toate naţiunile, că şi noi sîntem un neam bogat, delicat şi foarte cult.

Pentru aceea noi fierbinte vă poftim părinţilor, fraţilor şi surorilor moldoveni ca să ne adunăm cu toţii astăzi şi împreună să ne ridicăm steagul norodului nostru.

Foarte fierbinte vă poftim ca să vă adunaţi aleşii fraţi cîte doi (2) oameni din tot satul moldovenesc care trăim pe malul stîng al Nistrului.

La întîiul congres moldovenesc unde au să se dezlege toate dreptăţile cinstitului Neam Moldovenesc în oraşul Tiraspol la 17 decembrie 1917.

LUMINAREA

Ce ne trebuie nouă

Cap. 1

Ne trebuie noua şcoală să fie în limba nărodului moldovenesc. Ca fiecare moldovan să înţeleagă ce-l învaţă pe dînsul.

Cap. 2

Învăţătura afară de şcoală, adică biblioteca să fie pe limba moldovenească, să putem noi moldovenii a ne lumina mai bine în lume de cum am fost pînă amu.

Cap. 3

Rugăciunea în sfînta Biserică să fie pe limba norodului moldovenesc, ca fiştecare bătrîn sau tînăr să înţeleagă cu ce fel de rugăciune merge preotul pentru dînşii înaintea lui Dumnezeu.

Cap. 4

Trebuie ca să fie judecătorii curat moldoveni, ca judecata să fie înțeleaptă pentru moldoveanul nostru, și ca să poată fiștecare, cu gura lui a spune toată durerea sa la judecată.

Cap. 5

Doctorii trebuie să fie cu știirea limbii moldovenești. Ca să poată el înțelege ceea ce spune bolnavul moldovan.

Cap. 6

Deci noi moldovenii n-am fost în viață pînă amu, pentru că ne-au fost oprite deșteptarea și luminarea neamului nostru în limba noastră moldovenească.

Membrii Comitetului de organizație:

Praporgic Bulat
Soldat Jaloba
Grajdanin Durbailo
Praporgic Maloman
Bolinoopred Dumean

Știindu-se în Basarabia despre adunarea de la Tiraspol deputații moldovenii din Sfatul țării, dezbătînd într-o ședință a blocului lor, această chestiune, au aflat că trebuie să trimită din partea lor o delegație la acea adunare, pentru a-i aduce salutul republicii și pentru a le da mînă de ajutor la lucrarea cea grea pe care o încep. Delegația a fost alcătuită din vicepreședintele Sfatului: P. N. Halippa și din deputații: G. Mare, N. Gafencu și A. Crihan. La aceștia s-a alăturat, ca reprezentant al gazetei „Ardealul", redactorul ei d. Onisifor Ghibu, care au plecat împreună spre Tiraspol în ziua de 16 decembrie.

Plecarea și călătoria

O călătorie în aceste vremuri, cînd trenurile sînt tixite de tovarăși care fug de pe front, e un lucru îngrozitor de greu. De aceea nici nu putea fi vorba de a încerca așa ceva.

Mulțumită bunăvoinței noul ***ministru moldovan de căi ferate***, d. Codreanu, s-a găsit însă un chip de a face această călătorie, și încă foarte bine și foarte plăcut, într-un frumos vagon de clasa I, legat de un tren de marfă. Ce e drept, călătoria a fost cam lungă, căci am stat o jumătate de zi în vagon pînă cînd ne-am văzut odată plecați, dar lungimea drumului nu ne-a fost spre pagubă. Timpul a trecut destul de repede cu citirea unor cărți și gazete și în dezbaterea feluritelor probleme naționale. Am citit cu multă mirare cărticica d-lui *T. Burada:* ***O călătorie în satele moldovenești din gubernia Chersonului (1882)***, din care am aflat că obiceiurile din aceste sate sînt și astăzi aproape aceleași ca în Basarabia și că în Transilvania, și că limba, afară de o oarecare înrîurire rusească e ca și la noi. Cărticica lui Burada ne

făcea să ştim că nu mergem spre o ţară străină, ci spre o ţară în care ne vom simţi ca şi la noi acasă. Mai citim din ***România Mare*** de la Kiev darea de seamă despre ***Adunarea naţionalităţilor din Austria,*** ţinută acolo cu cîteva zile în urmă şi dezbaterile de acolo ne fac să ne oprim pe larg asupra stărilor din Austria, unde naţionalităţile merg chiar şi în aceste vremuri, spre o şi mai desăvîrşită robie de cum a fost robia blestemată de pînă acum.

Cînd vedem libertatea deplină pe care a adus-o Revoluţia rusească pe seama tuturor naţionalităţilor din Rusia, ne pătrundem însă tot mai mult de încredinţarea, că ***războiul acesta va trebui totuşi la sfîrşit, să aducă dreptatea aşteptată şi pentru naţionalităţile din celălalt stat poliglot al Europei, din Austro-Ungaria. Altfel mintea sănătoasă nu poate înţelege sfîrşitul grozavului măcel de acum. Ar fi o nebunie să crezi că e un lucru logic şi drept ca să fie chemaţi la deplină viaţă naţională moldovenii de peste Nistru, care n-au nici istorie nici cultură, iar românii din Transilvania, care au o istorie de peste o mie de ani, care au o înaltă conştiinţă naţională şi o cultură destul de frumoasă, să ajungă în şi mai grea robie la unguri, de cum au fost pînă acum?***

Nu, mintea noastră crede că grozava tragedie de acum a omenirii se va sfîrşi cu învierea dreptăţii pentru toţi şi că neamul nostru întreg, care a suferit totdeauna atît de mult, va ieşi, în sfîrşit, la liman.

Cu astfel de gînduri trenul ne duce peste Nistru. Trecînd rîul acesta care a fost o atît de dureroasă graniţă pentru neamul nostru, prin suflet ne trece un fior nelămurit. Ni se pare că trebuie să călcăm cu simţăminte de adîncă cucernicie pe acest pămînt sfinţit de durerea mută de sute de ani a fraţilor noştri pierduţi, în căutarea cărora sîntem acum...

Cine ştie ce vom găsi aici? Poate că vom da peste nişte rătăciţi care vor rîde de noi, cînd îi vom numi ***fraţi***; poate că vorbele noastre vor răsuna ca ale celui ce vorbeşte în pustie... Cine ştie?...

În Tiraspol

Ajungem la Tiraspol duminică dimineaţa. Plecăm îndată în oraş la ***Comitetul soldaţilor şi muncitorilor,*** unde trebuie să se ţină adunarea. Pe drum întîlnim dărîmăturile fostei fabrici de spirt, arsă de tovarăşi în răscoala lor contra băuturilor atît de ispititoare...

La comitet găsim pe însufleţitul soldat *Toma Jalbă,* care a spus la congresul de la Chişinău istoricele cuvinte, că dacă basarabenii vor uita pe fraţii lor de peste Nistru, aceştia vor săpa malul rîului pe dincolo de unde trăiesc moldovenii, pentru ca astfel să fie la un loc toţi fraţii. Ne interesăm să aflăm de la D-sa ştiri despre adunare, şi după ce ni se spune, că ea va începe după amiază mergem la ***Zemstvà de ţinut*** pentru a intra acolo în legătură cu secţia învăţămîntului în ce priveşte treaba şcolii moldoveneşti. Mergînd înainte pe stradă întîlnim nişte soldaţi moldoveni printre care şi un ofiţer. Acesta purta tricolorul românesc la piept, dar culorile nu erau aşezate unele lîngă altele cum trebuie, adică: roşu, galben şi albastru, ci roşu, albastru şi galben. Dragul de el; în însufleţirea lui naţională, fratele nostru voia cu orice preţ să-şi arate şi în afară dragostea de neam pe care o simte în

sufletul său, dar el n-avea de unde să ştie bine care sînt aşezate culorile tricolorului? Undeva le-a văzut el, dar se vede că nu le-a ţinut bine minte.

Sărmanii moldoveni! Ei n-au avut pînă acum steag, şi n-au avut o deviză! Dar acum, de azi înainte ei vor avea tot ce le trebuie, în rînd cu ceilalţi români!

Voluntari ardeleni la Tiraspol

În stradă întîlnim şi un voluntar bănăţean, de la care aflăm că ***în Tiraspol sînt peste o sută de voluntari ardeleni, care fac paza unor depozite. Aflăm cu uimire că o parte a voluntarilor ardeleni păzesc depozitele de muniţii ale ruşilor, după ce soldaţii acestora au fugit.***

Biet Ardeal, în loc ca ruşii să păzească depozitele româneşti de la Alba-Iulia, ai ajuns să păzeşti tu magaziile ruseşti de la Tiraspol. Credem că în cartea dreptăţii va fi însemnat odată şi acest amănunt dureros, pe lîngă multe altele şi mai jalnice decît acesta.

În drumul nostru spre Zemstvă întîlnesc şi pe prietenul meu dr. ***Ioan Răducanu*** profesor de la Bucureşti, care e însărcinat cu cumpărarea de articole de hrană pentru România.

La Zemstva de ţinut

O fierbere ca la un iarmaroc. Deşi duminică, astăăzi se ţine adunarea Zemstvei. Sînt şi cîţiva moldoveni printre ***glasnici*** (membri cu drept de vot).

Îl căutăm pe povăţuitorul trebii învăţămîntului, care e un ucrainean şi care ne spune că congresul învăţătorilor, mîntuit cu o zi înainte, precum şi adunarea Zemstvei au hotărît, că ***naţionalităţile din Ucraina sînt slobode să-şi întocmească şcolile pe temeiuri naţionale, după plac.*** Întîlnesc pe o doamnă învăţătoare, care mi-a fost elevă astă vară la cursurile de învăţători. Se bucură şi dînsa de întîlnire, mă bucur şi eu. Întrebăm dacă n-am putea găsi cîţiva învăţători moldoveni, cu care să se poată începe o lucrare naţională mai serioasă, dar ni se spune, că în ţinut nu sînt decît vreo 3–4 învăţători moldoveni ceea ce nu ne vine să credem. După ce facem cunoştinţă cu învăţătorii ***Teodosie Mălaiu*** din ***Speia, Mihail Moscalencu, Alexandru Todoraşcu*** şi ***Diaconu,*** cerem să ni se arate izvodul învăţătorilor din ţinut, şi cînd le petrecem numele tuturor, găsim la vreo 40 de moldoveni!

Alcătuim îndată o ***comisie şcolară moldovenească*** şi hotărîm ca toţi învăţătorii de mai sus să fie chemaţi pe ziua de 28 decembrie la ***cel dintîi congres al învăţătorilor moldoveni din ţinutul Tiraspolului,*** în care să se ia ***măsurile practice pentru naţionalizarea cît mai grabnic a şcolilor moldoveneşti.***

Luăm de la Zemstvă şi nişte date statistice despre care însă ni se spune că sînt greşite, mai ales din punctul nostru de vedere. Iată acele date cu privire la procentul naţionalităţilor din ţinut:

34% ucraineni; 25% moldoveni; 16% velicoruşi; 10% nemţi; 9% evrei; 3% bulgari; 1% alţii.

Ne pare rău că nu putem afla date şi despre celelalte ţinuturi, ca: Ananiev, Elisabetgrad, Balta şi celelalte.

Între aceea, se apropie ceasul deschiderii adunării şi trebuie să ne grăbim spre localul Comitetului soldaţilor şi muncitorilor.

Adunarea moldovenilor

Cînd am intrat în sala de adunare, o priveliște nespus de frumoasă ni se deschidea înaintea ochilor. Printre cei vreo 50–60 de moldoveni întîlnim tot pe atîția ardeleni și bucovineni, care auzind de serbarea fraților lor, s-au grăbit să se bucure dimpreună cu ei. O mare bucurie i-a cuprins pe toți, cînd au aflat cine sîntem și de unde venim, mai ales că nu venisem cu mîna goală, ci le aduserăm cărți și gazete moldovenești și românești. Erau foarte mîngăiați cînd le-am dat ***Ardealul*** și cînd au putut să citească lucruri și știri despre țara lor, pentru care s-au hotărît să intre din nou în foc. Sărmanii mei frați, mă simt așa de umilit că numai atîta pot face pentru voi, și am o singură mîngîiere, că vouă și atîta vă ajunge.

Printre ardeleni și bucovieneni sînt și cîțiva soldați români, aduși aici de același dor de a se împărtăși cu sufletul la marea taină, a cărei săvîrșire se începe acum.

Deschiderea adunării

După ce toți cei de față își astîmpărau setea sufletului citind gazetele care li s-au împărțit, președintele comitetului de organizare, ***sublocotenentul Bulat,*** deschide ședința, rostind cu glas tremurînd următoarea cuvîntare:

Fraților moldoveni,

Vă mulțumesc în numele comitetului organizator că ați alergat la chemarea noastră. Se bucură inima în mine că v-ați grăbit să veniți la această adunare.

Văd că s-a înfierbîntat în vinele D-voastră sîngele cel frățesc. Noi moldovenii din părțile acestea am stat pînă acum ca într-o pădure întunecoasă. Revoluția rusească a făcut, ca și cum ai zice, o masă plină cu bucate alese și a zis tuturora: întindeți mîna și luați ce vă dorește inima. Toți s-au grăbit, fraților, să ia ceea ce le trebuia, numai noi am stat pe loc, parcă nouă nu ne-ar fi fost a mînca. Pretutindenea în Rusia noroadele strigau cerînd slobozenie și pămînt. Mă durea inima că nu-i auzeam și pe frații mei din ținutul Hersonului și al Podoliei strigînd astfel. Unde sînt ei? Unde sînt ei acuma, cînd s-a copt pîinea pe deal și cînd se cosesc snopii? Nenorociții, mă tem că se vor deștepta prea tîrziu, cînd snopii vor fi cărați și cînd locul va rămînea fără de nimic pe el.

În ziua de 21 octombrie, dimpreună cu alți frați am luat parte la „Congresul ostașilor moldoveni din Basarabia", care s-a ținut în Chișinău. Acolo am văzut că frații noștri basarabeni au lucrat pentru treaba națională. Noi i-am întrebat dacă lucrul acela e și pentru noi, sau numai pentru ei? Ei mi-au răspuns: Dumneata acasă ai frați? Eu am zis: am. Dar cum trăiesc ei, toți într-o casă sau deosebiți? Eu le-am răspuns: deosebiți. Da pentru treburile de la casa fratelui d-tale porți grije d-ta, ori poartă el? Cu bună seamă că la casa lui își poartă el treburile, iar la casa mea eu. Apoi dacă e așa – mi-au zis ei – D-ta vei înțelege că și noi facem aici ceea ce ne trebuie nouă, iar dacă vă trebuie și D-voastră ceva, trebuie să vă faceți înșivă. Apucați-vă singuri de lucru, și apoi dacă vă va trebui ajutor, cereți și vă vom ajuta. Și așa, fraților, ne-am apucat noi de lucru, cîțiva moscali moldoveni, care ne-am hotărît să deșteptăm pe părinții și frații noștri și

să le spunem ce vremuri sînt acestea și ce trebuie noi să facem. Mai întîi am făcut un comitet moldovenesc. În ziua de 19 noiembrie am făcut apoi o adunare de ostași și de creștini și acolo le-am spus ce gînduri avem noi. Norodul adunat s-a bucurat foarte și ne-a făgăduit că ne va ajuta. După aceea ne-am dus la Uprava ținutală și am cerut să ne dee ajutor de bani, și Uprava ne-a dat 600 ruble ca să strîngem o adunare mai mare moldovenească. La 21 noiembrie ne-am dus la o adunare moldovenească la Grigoriopol, unde s-au înscris peste 40 de moldoveni între părtașii adunării noastre. După ce în acest timp ne-am întărit puțin, am alcătuit un comitet statornic și am alcătuit un program de muncă. Nu știu dacă acest program e bun ori rău, că noi toți care ostenim aici, sîntem săraci de învățătură. Voprosurile (punctele) din acest program sînt despre „școală", despre „biserică", despre „judecăți", despre „bolnițe" (spitale) despre „oaste", despre „pămînt" și despre „politică". Noi dorim ca toate acestea de aici încolo să fie moldovenești pentru noi. Și cum în scurtă vreme se va deschide la Kiev Adunarea Întemeietoare a republicii Ucrainei, în congresul de acum noi va trebui să alegem cîțiva delegați de-ai noștri, care să spuie acolo dorințele noastre.

După cum vedeți, congresul nostru de astăzi este chemat să ia mai multe hotărîri vajnice și eu gîndesc că cu ajutorul lui Dumnezeu vom putea să așezăm pe temelii bune viața norodului nostru iubit. Zicînd de la toată inima mea: Să trăiască norodul nostru moldovenesc, declar cel dintîi congres al moldovenilor din Ucraina deschis.

Cuvîntarea președintelui Bulat a fost ascultată cu mult interes și urmată de puternice aplauze. În ochii multora străluceau lacrimi, că le-a fost dat să audă în aceste locuri o așa de înflăcărată cuvîntare în dulcea noastră limbă atît de batjocorită de toți pînă acum.

După deschidere, președintele poftește adunarea să-și aleagă un președinte, și din parte-i îl propune pe harnicul și luminatul învățător *Mălaiu,* care însă se leapădă, spunînd că nu-l ajută sănătatea. E propus apoi învățătorul *Mihail Moscalencu,* care cere iertare că nu poate primi această cinste, din pricina că el nu tare bine știe a grăi moldovenește. Adunarea îl poftește cu stăruință pe d-l *Bulat,* care, la urmă primește, văzînd că nu se găsesc alții mai destoinici decît d-sa, dar spune: *eu nu știu bine umbla în aieste trebi, dar dacă nu se găsește altul, voi primi. Numai eu gîndesc s-o mai găsi vreun tovarăș care să mă ajute la povățuirea adunării.*

Se aleg apoi doi ajutori de președinte (vicepreziđenți) și anume soldatul *Toma Jalbă* și d-l *M. Moscalencu, măcar că dumnealui nu bine știe dezlega moldovenește, da d-lui va spune rusește președintelui și prețadatele va tălmăci apoi moldovenește*, după cum a spus un părtaș al adunării. Secretari sînt aleși domnii: sublocotenentul *Maloman și* învățătorul *Dumian.*

Salutările delegaților

După alcătuirea biroului urmează salutările (hiritisirile). Cel dintîi care aduce salutări adunării este d-l *Pantelimon N. Halippa*, vicepreședintele Sfatului Republicii moldovenești. D-l Halippa a spus următoarele:

Fraților moldoveni de pe malul stîng al Nistrului!

Am venit, dimpreună cu cîțiva prieteni ai mei din Basarabia, ca să aducem închinăciune pînă la pămînt acestei vrednice ramuri a neamului nostru, care acum cîteva sute de ani a trecut apa Nistrului, năzuind înainte, și tot înainte, spre Răsărit, spre apa Niprului, la care vom ajunge odată și o vom și trece! Voi, fraților, sînteți avangarda, sînteți înaintașii neamului moldovenesc. Voi sînteți ca într-un cîrd de oi, oile care merg înainte și după care vine turma întreagă.

Mare e menirea D-Voastră pe aceste locuri. D-Voastră aveți să întăriți pămînturile acestea, pentru ca neamul nostru să poată merge înainte spre altele... tot mai departe. Că neamul nostru este un neam de luptători și de cuceritori. D-Voastră mergeți în fruntea lui, spre răsărit, ca să cuceriți pămînturi și să supuneți noroade. Ce-i drept, pretutindenea noi sîntem înconjurați de dușmani, dar avem încredere în puterile noastre. Am fost mîncați de străini și în trecut, dar n-am pierit și nu vom pieri nici de acum înainte.

Acum noi sîntem la o cotitură a istoriei. Toate neamurile vor să-și asigure pămîntul, și D-Voastră va trebui de asemenea să vă așezați stăpîni de veci ai pămîntului pe care-l locuiți. Să băgați bine de seamă, că D-Voastră întîlniți în cale un popor cu care va trebui să vă luptați. Ucrainenii sînt flămînzi de pămînt dar și D-voastră sînteți flămînzi de pămînt și de stăpînire. Ucrainenii merg dinspre Răsărit spre Apus, noi tindem dinspre Apus spre Răsărit. Năzuințele noastre se bat în cap. Ce e drept, deocamdată și noi și ei avem unul și același interes: să măturăm rugina țarismului păcătos. Dar pe urmă, cine știe ce poate să mai fie? Noi sîntem stăpîni pe acest pămînt de peste 400 de ani. Cum am știut lupta pînă acum, vom ști izbi și de acum – tot înainte!

Noi ne-am adunat aici în scopuri politice și, mai ales culturale. Să lucrăm aici ca niște oameni luminați și să întemeiem aici o cultură națională. Pînă acum ea v-a lipsit cu totul. N-ați avut cultură, n-ați avut literatură, n-ați avut cărți, n-ați avut gazete. De-acum va trebui să aveți tot de ce are nevoie un norod slobod și doritor de lumină. De la această adunare va trebui să vă duceți pe acasă cu hotărîrea de a vă lumina cu lumină moldovenească și de a nu vă mai prăpădi printre străini.

Lucrarea nouă pe care o începeți e grea și D-Voastră așteptați ajutor și de la noi, moldovenii din Moldova, că da, noi, sîntem din Moldova, din republica moldovenească, și vă socotim pe D-Voastră ca frați pe care dorim să-i sprijinim. Dar noi încă nu sîntem pe deplin așezați cu toate treburile noastre. Deocamdată nu vă vom putea da ajutor prea mare. Totuși noi vă vom putea da sfaturi și îndrumări, cărți și gazete, dar lucrul cel mai greu trebuie să vi-l faceți singuri. Trebuie să luați înșivă pilde de la noi și de la alții, pentru lupta pe care veți avea s-o dați ca să vă puteți dobîndi toate drepturile. Ca unul, care de cinci ani am lucrat la luminarea și deșteptarea neamului prin gazeta mea Cuvînt Moldovenesc,

vă doresc putere, răbdare și muncă, pentru ca prin ele să vă întăriți și să fiți mlădițe roditoare ale iubitului nostru neam!

Cuvîntarea d-lui Halippa a avut un viu răsunet în inimele ascultătorilor, care sorbeau cu nesaț vorbele atît de frumoase despre puterea neamului, despre cultura națională și despre lupta cea mare și sfîntă care se începe cu ziua de astăzi.

Glasul Ardealului peste Nistru

După d-l Halippa a luat cuvîntul redactorului gazetei *Ardealul*, d-l *Dr. Onisifor Ghibu*, care întorcîndu-se către toți frații români adunați aci a vorbit astfel:

Fraților moldoveni din Ucraina și Basarabia și fraților din Transilvania, Bucovina și România!

A vrut Dumnezeu ca astăzi să ne găsim în acest loc, la sărbătoarea de deșteptare națională a unui jumătăți de milion de frați, români veniți din toate țările locuite de neamul nostru. Fie binecuvîntată această zi, în care se pune temelie nouă vieții fraților moldoveni din Ucraina!

Ca redactor al gazetei „Ardealul" din Chișinău, sînt fericit să aduc cele mai călduroase hiritisiri fraților de pe malul stîng al Nistrului, în numele țării însăși al cărei nume îl poartă gazeta. Ardealul sau Transilvania nu e o țară străină pentru D-Voastră. Ea este însăși leagănul întregului neam românesc și moldovenesc. Acolo s-a născut poporul nostru acum 1800 de ani și de acolo a pornit el spre țările în care locuiește astăzi. De acolo ați venit și D-Voastră, moldovenii, care ați umplut mai întîi Moldova veche, apoi Basarabia și pe urmă aceste părți dintre Nistru și Bug. Cînd viu deci să vă vorbesc în numele Ardealului, este ca și cum v-aș vorbi în numele însăși casei părintești a D-Voastră.

Ce poate fi mai dulce și mai mîngîietor pentru cineva, decît să audă vești despre casa părintească, de la care se trage?

Dar eu, fraților, nu Vă pot aduce de la casa noastră vești bune, căci de o mie de ani ea este călcată de străini fără milă, de o mie de ani noi sîntem robiți în casa noastră. Ungurii vor să ne ia pămîntul sfințit de sîngele tuturor înaintașilor noștri, ei vor să ne ia limba, să ne ia credința, să ne stingă viața. Și să știți fraților, că dacă se va risipi casa noastră părintească, va fi vai și amar de noi toți, că ne vom risipi și ne vom prăpădi.

Astăzi cînd voi vă deșteptați la o viață nouă, să știți deci, că frații voștri din Transilvania o duc nespus de greu, că ei sînt amenințați de moarte, și că numai așa vor putea scăpa, dacă toți fiii neamului nostru vor lupta într-un gînd pentru înfrîngerea dușmanului.

Noi, transilvănenii, care sîntem astăzi printre D-voastră, fie ca bejenari, fie ca voluntari în oastea românească, sîntem cu inima înghețată cînd ne gîndim la țara noastră, dar cînd ne gîndim la bucuria D-Voastră, inima ni se dezmorțește și ni se umple de bucurie. Iată, vouă v-a răsărit soarele dreptății! Noi de o mie de ani luptăm zadarnic pentru libertate, voi iată-vă în măsura de a vă avea deodată toate drepturile pe care vi le doriți! Văzînd dreptatea dumnezeiască de care vă împărtășiți, sufletele noastre prind nădejdi tot mai puternice, că acea dreptate ne va fi dată și nouă. Nu se poate ca în Europa românii care au luptat mai mult, să

nu dobîndească nimic, cîtă vreme li se recunoaşte totul românilor de la Nistru, care acum se deşteaptă mai întîi din somnul lor cel lung.

Astfel sărbătoarea D-voastră de astăzi ne întăreşte inima şi ne dă putere să luptăm şi de acum înainte pentru dobîndirea drepturilor, pînă ce le vom dobîndi ca şi voi.

Vouă, fraţilor moldoveni vă doresc ca Dumnezeu să vă ajute să puteţi stăpîni drepturile pe care le-aţi căpătat şi să ajungeţi cît mai curînd un stîlp puternic al vieţii întregului neam, iar vouă, fraţilor ardeleni, care pribegiţi fără noroc prin această ţară vă zic: nu vă pierdeţi credinţa în biruinţă, că dreptatea noastră va trebui negreşit să iasă biruitoare şi noi ne vom întoarce pe la casele noastre, la părinţii noştri, la tot ce-am iubit în Ardealul nostru scump după care ni se topeşte sufletul.

Să strigăm cu toţii într-un glas:

Trăiască fraţii moldoveni de pe malul stîng al Nistrului! Trăiască întreg neamul românesc!

Cuvîntarea reprezentantului Ardealului a fost primită cu multă dragoste. Prizonierii transilvăneni erau mulţumiţi în sufletele lor că şi aici în pribegie, au avut norocul să audă o vorbă de mîngîiere şi de îmbărbătare de la un om din ţara loc, iar moldovenii erau bucuroşi să audă ştiri despre fraţii lor, de care s-au despărţit acum cîteva sute de ani şi despre care n-au mai ştiut nimic. Soarta lor i-a înduioşat şi parcă din feţele ascultătorilor citeai o adevărată durere frăţească pe urma celor auzite.

Delegaţia de la Chişinău pune în mîna moldovenilor de peste Nistru steagul naţional

După această cuvîntare delegatul Sfatului Ţării republicii moldovene, deputatul *Gheorghe Mare* iese în faţa adunării cu un frumos steag naţional şi întinzîndu-l preşedintelui adunării spune aceste cuvinte, care au mişcat pînă la lacrimi pe toţi cei de faţă:

Cinstită adunare. *Delegaţia de la Chişinău vă pune în mînă steagul acesta. El este steagul nemului nostru. Sub umbrirea lui trăieşte întregul neam moldovenesc şi românesc şi pentru izbînda lui luptăm cu toţii în aceste vremuri.*

Voi pînă acum n-aţi avut steag, n-aţi avut drepturi, n-aţi avut conştiinţă naţională. De astăzi înainte steagul nostru naţional va flutura mîndru şi plin de încredere şi peste voi. Să lucraţi aşa, ca să-i faceţi cinste, să luptaţi aşa, ca să-l duceţi întru toate la izbîndă!

De ridicarea acestui steag aici, astăzi nu ne bucurăm numai noi moldovenii, dar se bucură dimpreună cu noi şi fraţii noştri ardeleni, bucovineni şi români care se află printre noi, şi care cu înduioşare se uită la steagul pentru care ei au dat de sute de ani lupte înverşunate. Avem cu toţii un steag – avem cu toţii o datorie! Trebuie să ne ajutăm unul pe altul, ca mai uşor să izbutim. Neamul nostru, care a fost atîta vreme apăsat de străini, nu trebuie să mai fie de acum înainte rob nimănuia!

D-voastră de-acum sînteţi dezrobiţi, pentru fraţii ardeleni şi bucovineni ceasul dezrobirii încă n-a sunat, dar el va trebui să sune. D-voastră astăzi puneţi în pămînt un bob mic de sămînţă, dar din el, cu vremea, va ieşi un copac mare, cu roade dulci şi bogate. Cei ce vin pe urma noastră îşi vor aduce aminte de D-voastră şi vă vor binecuvînta. Prin carte vă veţi lumina şi întări. Să punem deci copiii la carte, căci prin ea vom deştepta neamul şi vom pune temelie nezguduită culturii naţionale. Dumnezeu să vă ajute ca să puteţi duce la izbîndă întreg programul de muncă, de care, ca popor slobod, vă bucuraţi de acum, fără nici o piedică. Să trăiască toţi aceia care luptă pentru biruinţa steagului nostru naţional, ridicat astăzi, după veacuri de apăsare, şi pe malul stîng al Nistrului nostru! Să trăiască întreg neamul nostru!

Cuvîntarea d-lui Mare a stîrnit puternice bătăi din palme. Preşedintele adunării, luînd în primire steagul, a adus mulţumire şi a spus că: *moldovenii de peste Nistru vor şti să preţuiască acest lucru nou, pe care ei pînă acum nu l-au cunoscut.*

După aceasta a adus salutări d. *Anton Crihan,* deputat în Sfatul Ţării şi inspector al oastei moldoveneşti din Basarabia, care a vorbit astfel:

Cuvîntarea d-lui Crihan

Fraţilor! Viaţa e un lucru greu şi omul se gîndeşte într-una: cum ar face ca să şi-o uşureze? Aşa fac şi Popoarele. Noroadele Rusiei, dorind să-şi uşureze viaţa, au făcut revoluţie, şi îndată fiecare din ele s-a şi gîndit să tragă foloase pe urma ei. D-Voastră aţi fost cei din urmă care v-aţi gîndit să vă folosiţi pe urma revoluţiei. Oricum, eu vă sfătuiesc să fiţi uniţi, să luminaţi ţărănimea pentru toate drepturile naţionale. Dacă veţi fi uniţi, veţi căpăta şi drepturi şi pămînt, dacă nu, nu veţi căpăta nimic. Unirea vă trebuie nu numai pentru a vă dobîndi drepturile, ci şi pentru a vă putea apăra de neamurile cu care locuiţi împreună. Pentru a putea lupta cu izbîndă, vă trebuie şi cultură, şi anume cultură naţională. Numai în şcoala naţională veţi putea cîştiga adevărata cultură. În şcoala de pînă acum voi aţi învăţat o limbă, în şcoala moldovenească din viitor veţi învăţa ştiinţă. Ştiinţa e putere, şi cine e stăpîn pe puterea aceasta e stăpîn pe viaţă.

În Basarabia sînt moldoveni mulţi, peste două milioane. Dacă vă veţi uni cu ei, veţi fi tari. În numele lor, vă chem la unire, vă chem la frăţie, vă chem la luptă pentru izbîndirea tuturor drepturilor noastre ale tuturor.

Cuvintele din urmă ale d-lui Crihan au plăcut mult adunării, care l-a aplaudat cu putere. Se vede că aceste cuvinte sînt dorite din toată inima de ascultători.

A vorbit după aceea marinarul *V. Gafencu,* deputat în Sfatul ţării, care a spus următoarele:

Ca marinar eu am umblat prin multe ţări şi am întîlnit mulţi oameni. Pretutindenea m-am încredinţat de un adevăr că, adică, neamurile unite sînt mai luminate şi mai tari. Asta am văzut-o foarte bine la finlandezi, care deşi sînt un popor mic şi deşi au fost şi ei supuşi ruşilor, fiind stăruitori şi uniţi, au ajuns luminaţi şi tari. Cu cîtă durere am întîlnit însă pe Marea Neagră moldoveni care se ruşinau să spuie că sînt moldoveni! Dar acum, în sfîrşit, a trecut şi pentru noi vremea în care să ne ruşinăm de neamul nostru. Cînd am ridicat la Odesa steagul

nostru național, s-a trezit și în moldoveni mîndria de neam. Am văzut și moldoveni de peste Nistru care se uitau cu mîndrie la acest steag.

De acum avem steag și pentru biruința lui vom lupta pînă la sfîrșit. Drepturile, după care atîta vreme am luptat, nu le vom mai da din mînă niciodată, vie milioane de dușmani peste noi!

După d-l Gafencu a hiritisit adunarea *președintele **Sfatului țărănesc din ținutul Tiraspolului**,* care și-a arătat bucuria că moldovenii de aici se apucă de lucru pentru asigurarea drepturilor lor, apoi împuternicitul ***Obștei învățătorilor din ținut***, care spune că fiecare norod are de acum dreptul de a învăța în școli pe limba lui, apoi împuternicitul ***Sfatului muncitorilor și soldaților,*** care a adus urări de bine moldovenilor.

A urmat apoi la cuvînt soldatul *Toma Jalbă* care a grăit în chipul următor:

Cuvîntarea d-lui Toma Jalbă

Fraților moldoveni! Astăzi este o zi strașnic de scumpă pentru noi.

Iată, a trecut o mulțime de vreme de cînd a căzut tronul monarhiei. Alte popoare au avut ciobani buni, care degrabă au dus turma sa la pășune, dar noi n-am avut pe nimeni, care să se îngrijească de noi. Căci oamenii noștri cei învățați au trebuit să se lepede de noi și să se ducă prin alte gubernii, unde s-au pierdut, așa că noi am crescut ca iarba sub piatră.

În istoria moldovenească se spune că noi am fost odinioară o împărăție mare și puternică. Dar a venit turcu și ne-a bătut, apoi a venit rusu, care nu ne-a bătut cu bîta, dar ne-a închis într-o cămară fără lumină și am chiorît.

Dar acum s-a făcut lumină pentru toți, acum trebuie să ne deșteptăm și noi, ca să știe toate națiunile că și noi sîntem un neam cinstiti și foarte cultural.

Cel din urmă a vorbit soldatul ***Durbailă,*** un inimos moldovean, care a umblat mult prin lume, și care a spus: ***Multă vreme am stat noi nemișcați, acum ciobanii noștri ne-au chemat la lucru. Norodul nostru a fost rupt din coasta Basarabiei. Astăzi datoria ne cheamă la lucru ca să dregem greșelile de pînă acum. Să lucrăm în unire și cu chibzuială.***

Alegeri pentru Adunarea întemeietoare

Cu aceste cuvîntări mîntuindu-se mesajele e salut, președintele aduce la cunoștință că în curînd se va întruni la Kiev ***Adunarea Întemeietoare a Ucrainei,*** în care și moldovenii trebuie să trimită deputați. Poftește congresul să alcătuiască un izvod de candidați.

Se fac propuneri de candidați. Congresul hotărăște ca fiecare candidat să spună cine e, de unde e, cît pămînt are și alte de acestea. O scenă plină de duioșie s-a petrecut cînd a fost propus ***învățătorul Mălaiu***. Acesta a răspuns la propunere:

E***u cu lacrimi în ochi am primit întîi vorbele că noi sîntem slobozi, că ne-au căzut lanțurile de pe mîini și de pe picioare. Că eu am lucrat mulți ani de zile împotriva tiraniei, dimpreună cu un frate al meu, care a murit în revoluția de la 1905. Dar pentru lupta aceasta pe mine cei mari m-au alungat din sat în sat, ca pe iepuri. Din martie anul acesta am lucrat așa de mult, de nu mai am nici o***

putere. M-a prăpădit sănătatea, așa că acum nu mai sînt în stare să fac vreun lucru de folos în Adunarea Întemeietoare.

Cuvintele acestea spuse de un om, de pe fața căruia se putea citi că ele sînt în adevăr așa, au înduioșat adînc publicul. Țăranii se sculau în picioare zicînd: ***Te poftim Domnule Mălaiu! Dumnezeu te-a întărit!***

Du-te acolo și poartă treaba! Dumnezeu îți va da putere pentru norod! Te poftim! Tare te poftim!

La toate acestea dl. Mălaiu a răspuns că nu poate primi. Alegeți pe ceilalți frați, uniți-vă cu toții, că împreună om merge ca un Răut. Dar eu nu pot merge la Kièv; eu voi lucra aici cu norodul. Acolo n-am putere.

O altă scenă. Învățătorul *Moscalcenco* își spune viața: ***Sub vechiul regim n-am putut căpăta slujbă în sate moldovenești, unde au fost trimiși învățători ruși. Eu am fost trimis în Podoscaia gubernia, unde mai că am uitat limba moldovenească.***

După ce am intrat în partia socialiștilor – revoluționari, am fost dat afară din slujbă și n-am mai avut pravda să lucrez. Numai după vtaraia velicaia revoluția am de-acuma iară pravda să fiu învățător, – da numai eu tare rău grăiesc moldovenește".

La aceste cuvinte adunarea a răspuns: Nu-i nimica Domnule, dacă inima ți-o fi moldovenească, apoi e bine. Că în Adunarea aceea și așa nu vei grăi moldovenește, da rusește. Noi vrem să punem oameni din rădăcină moldovenească, cu duh moldovenesc, și pe D-ta te punem pentru de aceea, că D-ta ești o leacă mai luminat decît ceilalți, da noi sîntem toți întunecați...

Candidații sînt toți fii de țărani, oameni care toți recunosc că n-au așa de multă învățătură, cîtă trebuie pentru povățuirea norodului în treburi grele, ca cele de acum. Unii dintre ei spun că programul lor e ca *malul stîng al Nistrului să fie alipit la Basarabia.*

Cînd am auzit vorba aceasta am rămas izbit. Mi-au venit în minte toate suferințele noastre din Transilvania. Să se fi găsit acolo un singur român care să fi spus în vreo adunare, că el vrea să lucreze pentru alipirea Transilvaniei la România, de bună seamă că el ar fi fost împușcat sau spînzurat și toți ceilalți am fi avut să suferim cele mai neauzite chinuri. Și aceasta numai fiindcă am fi dorit lucrul acela firesc și sfînt, de a fi strînși la sînul cald și iubitor al mamei noastre.

Dar ceea ce e oprit în Ungaria, iată că în alte țări, unde popoarele și-au făcut dreptate, este cu putință. În Ucraina, moldovenii nu numai că au slobozenia de a gîndi și de a vorbi, dar pot și lucra în dragă voia lor pentru a-și așeza viața după plac, așa cum și-au așezat-o și ucrainenii. De aceea, după ce mi-am tras bine seama, nu mi-au mai părut din cale afară de îndrăznețe cuvintele ***d-lui Durbailă,*** care, spunînd cum a lucrat de cîteva săptămîni încoace pentru treaba națională, a încheiat: ***Dacă m-oi lipi de frații noștri din Basarabia, apoi eu, de ciudă, m-oi duce și m-oi șeza tocmai în mijlocul Basarabiei!***

La alcătuirea izvodului candidaților bag de seamă că adunarea se ferește de oamenii care au ceva pământ. Oamenii zic că dacă vor trimite în ***Adunarea Întemeietoare*** pe aceia care au pămînt, aceștia îi vor înșela. Unii propun ca să fie puși în listă și moldoveni din Basarabia, deoarece ei sînt mai învățați. ***Noi am stat sub ruși, și de-atîta noi sîntem întunecați*** – zic ei.

Un alt lucru vrednic de însemnat este, că oamenii nu se cunosc aproape deloc, întraolaltă, parcă ar fi din două ţări. Ei acum fac întîia oară cunoştinţă unii cu alţii.

După multe dezbateri se alcătuieşte următorul izvod de candidaţi moldoveni pentru Adunarea Întemeietoare: 1. Mălaiu 2. Bulat 3. Jalbă 4. Durbailă 5. Moscalenco 6. Todoraşcu 7. Diaconu 8. Maloman 9. Ţurcan

Aceştia sînt ***candidaţii partidului socialiştilor-revoluţionari moldoveni din Ucraina***

Voprosul despre şcoli

După mîntuirea alegerii, se trece la punctul următor al programului, adică la ***chestia şcolară*** sau, cum i se zice aici ***Voprosul despre şcoli.*** – Docladcic (raportor) este împuternicitul Comisiei şcoale moldoveneşti de la Chişinău, ***dl. O. Ghibu,*** care arată pe larg adunării tot ce s-a făcut pentru treaba şcolară moldovenească de la revoluţie încoace în Basarabia, şi, de încheiere, propune ca ceea ce s-a făcut acolo, să se facă şi în Ucraina.

În legătură cu raportul se încing interesante dezbateri, din care însemnăm aici cîteva.

Dl Jalbă a spus că ***cu limba rusească noi numai ne stricăm crierii*** şi că, prin urmare ***ne trebuie numaidecît şcoala în limba naţională,*** Dl. ***Gafencu*** a văzut, în multele lui umblări prin lume, că popoarele care învaţă în limba lor, sînt mai culte, şi aduce ca pildă pe finlandezi, care ştiu prost ruseşte, dar care sînt foarte învăţaţi. ***Ţăranul moldavean nu e prost fiindcă nu ştie limba rusească, ci fiindcă n-are învăţătură.*** Învăţătorul ***Mălaiu***: ***Trebuie să spun ce scumpete este limba. Nimic nu-i mai scump decît ea. Popoarele sălbatice au puţine cuvinte, şi au puţină cultură. Cine-şi cultivă limba, îşi îmbogăţeşte mintea. Va să zică, limba e cultură. Ruşii ne-au împiedicat pînă acum în învăţarea limbii, ştiind bine că astfel vom fi împiedicaţi şi în înaintarea în cultură. Ei ne puneau rame şi nu ne lăsau să ieşim din ele. Eu am fost şi la ostrov (închisoare) din pricina că am ieşit din ramele puse de ocîrmuire. Noi nu învăţam ce ne trebuia nouă, ci ce le trebuia celor mari, care ne asupreau. Ne prăpădeam, învăţînd degeaba prin şcoli. Din ce era pînă acum învăţătorul mai prost, de atîta el era mai iubit de cei mari. Din seminar ieşeam foarte prost pregătiţi, iar ajunşi în viaţă ne dădeam lenei, şi nu mai lucram nimic pentru popor. Dar de aici încolo noi vrem să lucrăm. Noi ne punem de-acum nacialnici aleşi de noi, ca să ne povăţuiască, fiindcă simţim că sîntem slabi...***

Cei care cred că limba rusească e mai frumoasă decît cea moldovenească, se-nşeală. Eu am să vă dovedesc acest lucru spuindu-vă aceeaşi poezie în amîndouă limbile... Şi d. Mălaiu spune, în adevăr, fabula ***Racul, broasca şi ştiuca,*** mai întîi ruseşte şi ea le place ascultătorilor. Dar cînd a început s-o spuie pe moldoveneşte, deodată s-a întins pe feţele tuturor o veselie şi o plăcere de care n-ai mai văzut de cînd eşti. Părea că nu în limbă moldovenească răsuna fabula, da în limbă îngerească, aşa de mult a mers la inima tuturora. Dovadă că pentru moldovean, limbă mai frumoasă şi mai dulce ca cea moldovenească alta nu este în lume.

Rezoluţiile care s-au votat în treaba şcolii sunt următoarele:

1. ***Învăţămînt va fi îndatoritor pentru toţi copiii (băieţi şi copile) de la 6 ani în sus. El va fi fără plată.***

2. ***În toate şcolile se va întrebuinţa de acum încolo alfabetul latinesc.***

3. ***Limba de predare în şcolile începătoare din satele moldoveneşti va fi limba moldovenească.***

4. ***Din clasa III în sus se va preda şi limba rusească, ca învăţătură deosebită.***

5. ***Pentru introducerea învăţătorilor moldoveni în cunoaşterea mai*** amănunţită a limbii, literaturii şi istoriei neamului, Zemstva de ţinut să organizeze la un timp potrivit, *cursuri* anume.

6. ***În şcolile de mijloc*** (gimnazii, seminarii de învăţători şi seminarii duhovniceşti pentru elevii (ucenicii) moldoveni să se înfiinţeze ***catedre de limba, literatura şi istoria moldovenească.***

7. ***Să se înfiinţeze pentru moldoveni şi şcoli tehnice şi de meserii, precum şi şcoli de vierit şi de agricultură pentru lucrarea pămîntului.***

8. ***Să se trimită pe la ţară conferenţiari care să ţină prelegeri pentru popor.***

9. ***În fiecare sat să se înfiinţeze cîte o casă de citire, cu bibliotecă.***

10. ***În fiecare sat să se alcătuiască cîte un cor naţional şi bisericesc.***

11. ***Să fie rugat Sfatul Ţării Basarabiei ca să se grăbească cu deschiderea unei universităţi moldoveneşti, pentru ca tinerii moldoveni de pe malul stîng al Nistrului să aibă unde a se înzestra cu Cultura naţională mai înaltă.***

Spre cinstea congresului trebuie să amintim aici, că toate rezoluţiile acestea au fost votate cu ***unanimitate.***

După primirea acestor rezoluţii, şedinţa cea dintîi a Congresului s-a mîntuit. Drept încheiere s-a citit celor de faţă frumoasa poezie a marelui poet moldovean *Vasile Alecsandri*: ***Hora Unirii.*** A plăcut mult chemarea:

Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima română.

La plecare pe feţele tuturor se vedea o bucurie mare că Dumnezeu i-a învrednicit şi pe moldovenii de peste Nistru de o astfel de adunare frumoasă, şi că de acum înainte ***au şi ei un steag, şi o menire în lume.***

Ziua a doua

Şedinţa a doua a congresului s-a deschis luni, la ceasurile 11 dimineaţa. Înainte de deschidere delegaţii de la Chişinău au împărţit celor adunaţi fel de fel de cărţi, reviste şi gazete româneşti, precum: ***Cuvîntul moldovenesc, România mare***

(de la Kiev) Soldatul moldovean, Ardealul, Şcoala moldovenească, apoi ***Abecedare, Istoria Românilor, Geografia ţărilor locuite de Români, Sărbătoarea Basarabiei*** (din „Biblioteca naţională“ de la Chişinău), ***Discursul deputatului I. Pelivan, Poeziile lui*** *Eminescu* şi altele. Tot cu acest prilej i se dau în mînă d-lui *Moscalencu* şi cărţile aduse pentru ***cea dintîi bibliotecă românească*** de pe Nistru. Ea este proprietatea ***Comisiunei şcolare moldoveneşti*** de pe lîngă Zemstva Tiraspolului, şi nu peste mult ea va fi îmbogăţită cu alte cîteva sute de cărţi care se vor trimite de la Chişinău.

Cum peste Nistru nu s-a deschis pînă acum nici o şcoală moldovenească, delegaţii de la Chişinău, dau 20 de abecedare doamnei învăţătoare ***Bejan***, care a fost astă vară la cursurile din Chişinău, cu îndatorirea de a deschide îndată după sărbători şcoală moldovenească în satul ***Malovata***.

Dă Doamne ceas bun, şi întăreşte puterile celor ce vor osteni pentru şcoala moldovenească de peste Nistru!

Şedinţa a doua

Deschizîndu-se şedinţa se pune în dezbatere ***chestiunea bisericească*** (voprosul pentru biserici), despre care vorbeşte, pe larg şi frumos, însuşi preşedintele ***Bulat***. Se cere ***naţionalizarea bisericii***. Un ţăran cere ca slujba bisericească să fie *na ruscom i na moldavscom iazichia*, adică şi pe limba rusească şi pe cea moldovenească, pentru ca să înţeleagă şi ruşii ce spune preotul. Se aprobă cu unanimitate aceste hotărîri:

1. În bisericile din satele moldoveneşti slujba să se facă în limba moldovenească.
2. Cuvîntul (beseada) să se spună tot în limba norodului.
3. Să se înfiinţeze de către dascăli sau de către învăţători, coruri de copii în fiecare sat.
4. În seminarul duhovnicesc ucenicii moldoveni să fie învăţaţi în limba moldovenească.
5. Pentru moldoveni să se însemneze un arhiereu moldovean, care să povăţuiască cu dragoste pe credincioşii norodului nostru.

Chestiunea judecătorească

Urmează la dezbatere ***voprosu pentru suduri*** (chestiunea judecătorească), Reportor (docladcic) soldatul *Toma Jalbă*, care spune următoarele:

Păn amu oamenii proşti în Rusia n-au mai văzut nici o dreptate, mai ales noi, moldovenii, eram de tot rîsul, căci limba noastră nu era primită nicăieri. Pentru vreo pricină, trebuia să ne năimim avocaţi. Apoi ei se grămădeau cu uiezdnăi cilenii şi se sfătuiau împreună, cum să ia pielea de pe spinarea bietului moldovean. Apoi se puneau să ne jumulească pînă ce vedeau că am rămas cu căciula roasă şi cu straiele zdrenţe.

De amu noi vrem să ne avem pe la suduri oameni de ai noştri, moldoveni cu durere de inimă pentru noi, care să ne scoată dreptatea noastră fără de nici o plată.

După oarecare dezbateri se hotărăşte:

1. Toate judecăţile în părţile locuite de moldoveni, să se facă în limba norodului, de către oameni ieşiţi din sînul nostru.

2. Toate zacoanele (legile) care se vor aşeza în Ucraina să se traducă şi să se tipărească şi în limba moldovenească.

Chestiunea spitalelor

Urmează ***voprosul pentru bolniţe***. Raportorul ***Bulat*** vorbeşte în cuvinte foarte mişcătoare despre suferinţele trupeşti ale moldovenilor, pe care doftorii de altă limbă nu le înţeleg şi nu le pot nici lecui prin urmare. După raportor, care cere ca la spitalele din părţile moldoveneşti, doctorii să fie moldoveni, vorbeşte un doctor moldovean venit de curînd de la Moscova, unde a petrecut 15 ani şi unde şi-a stricat bietul, limba, încît îţi era milă să-l asculţi. Iată cam ce-a spus doctorul ***Mihail Litvinencu***:

Am auzit vorba omului istuia. Canecino desigur că pe el îl doare inima pentru norod! Znacet, pîn-amu doftorii din moldoveni o fost unu la o mie. Da e tare vajnoie dielo (lucru însemnat) ca vraciul (doctorul) să ştie moldoveneşte, că are chip de-a ponimoi (înţelege) ce-i spune bolnavul. Rusu, znaciet, el nu poate să ponimăiască ce boliezmă are bolnavul. Doftorul, znaite, el trebuie să vozmojească cît mai în pripă boala. Canocino. Să nu lăsăm norodul să se împace cu gîndul că dacă omul s-omblonăghit, apoi aşa o vrut Dumnezeu. Nie pravda, gospoda. Noi îl putem tămădui, dacă avem chip de-a grăi cu el în limba lui.

Hotărîrea care se aduce este:

1. *Doftorii de pe la spitalele din ţinuturile moldoveneşti să fie moldoveni, ca bolnavii să se poată înţelege cu ei.*

2. *În satele moldoveneşti mai mari să fie aşezaţi felceri moldoveni.*

Un ţăran, mulţumit de aceste hotărîri, adaogă: ***Imeno trebuie să avem noi doftori moldoveni!***

Chestiunea unui azil pentru invalizi şi pentru orfani

Se pune apoi la dezbatere ***voprosul pentru priiut***, adică pentru înfiinţarea unui azil pe seama moldovenilor invalizi pe urma războiului, şi se hotăreşte ca ***neapărat să se înfiinţeze un astfel de aşezămînt***, care să aline multele dureri şi nevoi care au venit şi pe capul moldovenilor în acest război.

Voprosul pentru pămînt

În ***chestia agrară*** (voprosul pentru pămînt) raportează soldatul voluntar ***Dumian***, care face cunoscut adunării programul socialiştilor-democraţi şi al socialiştilor-revoluţionari. Se hotăreşte ca să fie primit programul celor din urmă în înţelesul că: ***tot pămîntul se va lua de la proprietari şi de la ţărani şi se va împărţi frăţeşte între toţi care îl muncesc ei înşişi. Pămîntul nu va fi proprietatea oamenilor, ci aceştia îl vor folosi numai.***

Moldovenii de peste Nistru vor să fie alipiţi la Basarabia

În legătură cu aceasta a venit vorba şi despre întrebarea cea mai mare a moldovenilor de peste Nistru: **vor ei să facă parte din Ucraina, sau vor să se alăture la Moldova?**

La întrebarea aceasta ţăranii au răspuns:

Să ne soludinim (unim) cu fraţii noştri din Moldova! Oamenii de la ţară sînt trimişi cu aiastă vorbă, să fim cu D-voastră împreună. Cu aiasta ne aşteaptă pe noi la sate!

Cum însă o întrebare mare ca aceasta nu se poate hotărî aşa de uşor, adunarea a considerat că este bine să nu ia deocamdată o astfel de hotărîre, ci să o amîne pînă la ***adunare naţională a împuterniciţilor tuturor satelor moldoveneşti din gubernia Hersonului şi a Podoliei,*** care adunare va fi chemată în scurtă vreme.

Întrebarea odată pusă, ea a adus în sufletele moldovenilor o nespusă bucurie. Se vedea de pe faţa tuturor că gîndul de a se vedea uniţi cu fraţii lor, le dă aripi cereşti. Sărmanii, gemînd de sute de ani sub jugul ţarilor, ei au văzut ce însemnează străinul şi ce poţi aştepta de la el. Numai de o zi s-a deşteptat în ei conştiinţa naţională şi iată-i că înţeleg că viaţă adevărată pentru ei nu poate fi decît alături de fraţii lor, în republica moldovenească.

Cînd au văzut că întrebarea aceasta vajnică nu capătă îndată o dezlegare hotărîtă, mulţi dintre ei au rămas nemulţumiţi.

Un ţăran din ţinutul Bălţii (Podolia), cerea cu stăruinţă: ***să facem acum măcar o bucăţică de rezoluţie ca să ne soludinim cu Basarabia,*** dar stăruinţele lui n-au putut fi luate în seamă deocamdată, pînă cînd nu se va aduna ***congresul naţional anume pentru hotărîrea acestei trebi.***

Doamne ajută!

Voprosul militar

În ce priveşte treaba ostăşească vorbeşte iarăşi neobositul şi înflăcăratul preşedinte Bulat, care într-o cuvîntare plină de duioşie arată greutăţile le-au îndurat moldovenii în oaste. Ei erau trimişi prin cele mai mari depărtări, ca să-şi uite de ţară, de casă şi de părinţi. Acolo erau batjocoriţi şi puşi la cele mai grele chinuri, de ajungeau să-şi urască zilele. Dl. Bulat descrie cu atîta putere suferinţele moldovenilor ostaşi, încît stoarce lacrimi din ochii ascultătorilor. La urmă propune, şi adunarea hotărăşte într-un glas că: ***de aici încolo moldovenii să nu mai fie duşi la oaste afară din ţinutul lor; ei să alcătuiască aci polcuri (regimente) moldoveneşti, comandate de ofiţeri moldoveni.***

Împuternicitul comisarului militar ucrainean, care e de faţă la congres, dă asigurare că moldovenii îşi vor putea avea toate drepturile, căci ucrainenii, care au suferit la fel de mult cu moldovenii sub regimul ţarist, ştiu ce însemnă durerile şi drepturile naţionale. Pînă acum şi noi şi voi – spunea d-sa – am tras în acelaşi jug ţarist, ferecat cu fier nemţesc. Acum a sosit vremea să ne facem dreptate. Dacă vrem să ne întărim drepturile, să-i ajutăm, şi ei ne vor ajuta pe noi. Altfel vom ajunge iarăşi în jug.

Drept răspuns, preşedintele Bulat spune că a luat înţelegere cu comandantul garnizoanei din Tiraspol şi a statorit ca în regimentul ucrainean care se va alcătui peste puţină vreme aci, două batalioane să fie moldoveneşti.

Asta pentru început. Pe urmă ne vom face polcuri deosebite, ca să nu avem nici o legătură cu dînşii.

Fotografierea adunării

Cu această hotărîre s-a mîntuit şedinţa a doua, la ceasurile 3 jumătate după amiază, cînd întreaga adunare a plecat la fotografiat, pentru ca să rămînă o amintire şi mai puternică despre cea dintîi adunare a moldovenilor de pe Nistru. Toţi cei din faţă, cu steagul naţional în frunte, au plecat pe uliţa de căpetenie a tîrgului. Lumea străină se uita mirată la acest steag, pe care nu-l mai văzuseră pînă acum, şi se întreba: ce e asta? cine-s aceştia?

Cine-s aceştia? O să se vadă cine sînt ei, mîine-poimîine, cînd şcoala naţională îi va deştepta la deplina cunoştinţă a fiinţii lor, cînd armata moldovenească va trezi în ei vechea vitejie strămoşească, – atunci va vedea lumea întreagă cine sînt aceşti moldoveni şi ce crimă strigătoare la cer au săvîrşit duşmanii neamului nostru, ţinîndu-i sute de ani în întuneric.

Adunarea aceasta a fost una dintre cele mai frumoase adunări din cîte s-au ţinut vreo dată la poporul nostru. De-acum, drumul spre inima fraţilor de peste Nistru e deschis. O să urmeze alte adunări, la Ananiev, la Dubăsari, şi în alte centre moldoveneşti, şi pe urmă se va ţine ***marele congres naţional al tuturor românilor din Ucraina,*** care va avea să spună cuvîntul hotărîtor în ce priveşte viaţa acestor fraţi ai noştri.

Şedinţa a treia

În şedinţa a treia s-au făcut alegeri pentru nişte comisii. La şedinţa aceasta delegaţii de la Chişinău n-au luat parte, trebuind să plece spre casă.

O vizită la ardelenii din Tiraspol

Nu putem pleca din Tiraspol fără să-i cercetăm pe fraţii noştri ardeleni şi bucovineni, care de luni de zile îşi împlinesc aici, de bună voie, o mare datorie naţională. Vizita noastră le-a făcut o mare bucurie, dar şi inimile noastre au fost viu atinse de întîlnirea aceasta. Am stat acolo multă vreme de vorbă cu ei, le-am dus gazete şi cărţi, le-am citit ***Doine din zile de luptă*** de Soricu, şi i-am îmbărbătat ca să nu-şi piardă credinţa, că dacă Dumnezeu le-a ajutat fraţilor din Ucraina să se vadă liberi, El ne va ajuta şi nouă.

La despărţire, cu glasul tremurător de duioşie le-am zis: ***la revedere în Transilvania!*** Printre hohotele de plîns ale celor ce rămîneau şi mai departe în ţară străină, se auzea răspunsul:

Dumnezeu să v-audă! Dumnezeu s-ajute!

Cu *Dumnezeu s-ajute* plecăm apoi îndărăt, spre *Republica moldovenească,* ducînd cu noi amintirea unor zile mari şi neuitate din viaţa neamului nostru.

La plecare ne gîndeam: de acum *Doina* lui Eminescu s-a-nvechit. Avem socoteli *şi peste Nistru!*

CU GÎNDUL LA ROMÂNII DE PESTE NISTRU

Pînă la primul război mondial se ştia destul de puţin despre acea ramură a poporului român, care în expansiunea sa firească a trecut, cu sute de ani în urmă, nu numai apa Nistrului, ci şi pe aceea a Bugului, împrăştiindu-se pe întinderi mari de stepe şi fiind acolo nu numai cei mai vechi şi mai harnici locuitori, ci şi luptători viteji şi organizatori preţioşi ai vieţii de stat a timpului.

Elementul ***moldovenesc*** transnistrian s-a impus atenţiei generale româneşti abia în timpul războiului, cînd în sufletul transnistrian a început să mijească conştiinţa naţionalităţii române integrale. Pe deoparte contactul tot mai intim cu moldovenii din Basarabia, pe de alta cu soldaţii români, pe frontul româno-rus din Moldova, şi cu refugiaţii ardeleni aflători în Basarabia, a făcut ca în masa de peste o jumătate de milion de copii naivi ai naturii, hălăduitori de veacuri între apele Nistrului şi ale Niprului să se trezească, întocmai ca-n poveşti, forţele sufleteşti adormite din vremuri vechi, şi să se-ndrepte spre o nouă viaţă, conştientă şi superioară.

Ce e drept moldovenii din Basarabia aveau şi înainte de război legături cu fraţii lor de peste Nistru. Odinioară fuseseră cu toţii sub aceeaşi ocîrmuire nu numai politică, ci şi bisericească, dar vremurile neprielnice le-au tăiat, la un anumit moment, această legătură. Cu toate acestea, în preajma războiului gazeta ***Cuvînt Moldovenesc*** din Chişinău evidenţia unitatea românilor dintre Prut şi Nipru, prin caracterul ei mărturisit chiar în subtitlul său de ***gazetă naţională pentru moldovenii din Basarabia şi pe peste Nistru.***

II

Cînd la 1917, s-a constituit în Basarabia ***partidul naţional moldovenesc***, care preconiza dobîndirea autonomiei pe seama Basarabiei, elementul românesc de peste Nistru a format obiect de grijă specială în însuşi programul partidului. Garantînd ***drepturile naţionale ale tuturor locuitorilor Basarabiei***, programul prevedea, în punctul 11 al său, următoarele: ***Moldovenilor de dincolo de Nistru să li se garanteze aceleaşi drepturi naţionale pe tărîm cultural, bisericesc, politic şi economic pe care le vor avea în Basarabia locuitorii de alt neam***[1].

Punctul acesta din programul *Partidului Național Moldovenesc* din Basarabia n-a rămas fără răsunet în sufletul Românilor de peste Nistru.

Cum, însă, aceștia n-aveau nici un fel de organizare sau conducere națională proprie, din cauza împrejurării că puținii fii ai lor, care se ridicau, prin cultură mai înaltă, peste masele de jos ale poporului se rusificau, nimeni nu se putea aștepta ca programul de la Chișinău să fi fost întîmpinat cu o aprobare propriu zisă nici din partea conducătorilor transnistreni, nici din partea maselor populare. În schimb, întîlnim totuși, la început un singur glas izolat, desprins din marea mulțime anonimă. Dar acest unic glas spontan, ieșit din adîncuri, este mai caracteristic și mai concludent decît ar fi chiar un vot al oricărei adunări naționale „organizate" cu scopuri dinainte fixate.

Iată minunatul document, care este o simplă scrisoare a unui țăran, cu numele *Filimon Marin*, trimisă directorului gazetei *Cuvînt Moldovenesc* din Chișinău:

Domnule Halippa,

Am de acum 76 de ani. Ca mîine voi muri, da tot nu mă îndur să se stingă moldoveneasca. De aceea foarte vă rog și vă poftesc să nu-i uitați nici pe moldovenii de pe malul Nistrului cel din stînga, din gubernia Chersonului. Că toate satele pe malul Nistrului sînt moldovenești, da preoții mai mult ruși. Și tare ni-i întuneric cu așa slujbe. Foarte ni-i sete de preoți moldoveni, și nu-i avem; deși sînt unii moldoveni, tot rusește citesc. Mă rog să mă bucurați cu vreun răspuns bun la cererea mea.

(ss.) *Filimon Marian"*

Publicînd această scrisoare în Nr. 135 de la 3 mai 1917 al gazetei sale, d. P. N. Halippa a încadrat-o în următorul articol:

„MOLDOVENII DE PESTE NISTRU"

Cînd se vorbește despre drepturile naționale ale moldovenilor trăitori în Rusia trebuie să se înțeleagă că vorba nu-i numai despre moldovenii din Basarabia, ci și despre cei din gubernia Chersonului și Podoliei. Firește că nu se știe bine, cam cîți moldoveni să fie peste Nistru, dar se zice că numărul lor ar ajunge la jumătate de milion de suflete.

De altfel, nu-i vorba numaidecît despre numărul moldovenilor de peste Nistru, ci de nevoile și așteptările lor, și atunci, cînd pe orice cărare se spune că viața obștească în Rusia trebuie să se întocmească pe temeiul acela ca toate noroadele să capete dreptul la viață și la înaintare, apoi din numărul acestor noroade nu trebuie scoși nici moldovenii dintre Nistru și Bug.

Și lor, acestor moldoveni, care sînt o mlădiță din trunchiul mare al moldovenilor, trebuie să li se chezășuiască slujba în biserici și rugăciunea în limba moldovenească; și ei trebuie să aibă pentru copii lor școli în limba moldovenească; și ei să poată să stea în fața judecății și a ocîrmuirii locale în limba strămoșească și așa mai departe. Toate acestea sînt niște drepturi firești, pe care nu le poate tăgădui nimeni altora și, deci și moldovenii de peste Nistru trebuie să le aibă. Și, că ei vor

să le aibă, iată-vă o scrisoare pe care am primit-o de la un moldovean din gubernia Chersonului.

Mărturisesc că această scrisoare m-a înduioşat mult. Sînt vorbe rostite dintr-o inimă simţitoare şi de un suflet lipsit de mîngîiere.

Fraţi moldoveni din Basarabia, să fim noi mîngîietorii şi ascultătorii durerilor moldovenilor de peste Nistru.

(ss.) *P. Halippa*[2])

La cîteva zile d. P. Halippa a primit de la acelaşi ţăran următoarea scrisoare:

Bunule Domnule,

Neînchipuit m-am bucurat de cuvintele Dv. cele mîngîietoare, din toată inima mea bătrînă doresc spor şi îndeplinirea propunerii de a căpăta aceleaşi drepturi şi noi rătăciţii din gubernia Chersonului. Satul este mare şi de mult la noi sînt doi preoţi, iară acum şi două biserici. Într-o vreme s-au întîmplat la noi al doilea preot tot rus, şi el zicea: cînd a sluji el, să nu cetească nimenea moldoveneşte, nici să cînte; da eu am îndrăznit şi l-am întrebat: cînd s-a pogorît Duhul Sfînt peste Apostoli, în cîte limbi vorbeau apostolii măririle lui Dumnezeu? Şi cu acestea au stat de a opri citirea şi cîntarea moldovenească. Că la noi sînt nişte bucheri, din care şi eu unul, şi toţi citim moldoveneşte toate celea: ceasurile, psaltirea, canoanele, numai una nu ne ajunge: cîntarea moldovenească îi ca din bucăţi de colo-colo cîte ceva şi nu mai este dreaptă... da de nevoie oamenii îs mai mulţumiţi cu cea moldovenească. D-apoi cînd ne-ar da Dumnezeu preot moldovenesc din baştină şi vreun psalt moldovan; atuncea ne-ar părea că s-au mai adaos un Paşte... Of, Doamne, oare voi mai ajunge şi eu să văd aşa bucurie?... Că numai îmi închipuiesc aşa fel şi pare că mă îndulcesc... d-apoi cînd aş vedea chiar în lucru... Preotul care îl avem la biserica noastră tare îi bun şi blînd: dacă îi curat rus şi se munceşte să înveţe moldoveneşte, dară greu se întoarce limba... Şi el simte că nouă ne trebuie moldovan şi mai nu-i prea mulţumit cu aceasta... şi aşa încă vă rog să vă fie jale şi de noi depărtaţii şi să ne daţi îndreptare ce să facem: ca să nu fim lipsiţi de aceleaşi drepturi care vor avea basarabenii.

(ss.) *Filimon Marian*
Anul 1917, mai 8 zile

III

Grija basarabenilor pentru fraţii de peste Nistru s-a maniferstat şi cu prilejul ***Congresului învăţătorilor moldoveni din Basarabia***, în programul căruia s-a pus, de la început, un punct special: ***Învăţămîntul moldovenesc de dincolo de Nistru***[3] al cărui raportor a fost învăţătorul ***Gheorghe Năstase***, astăzi profesor de geografie la Universitatea din Iaşi. Redăm aici rezoluţiile votate, în unanimitate, de către Congres, în legătură cu expunerea d-lui Gh. Năstase:

1. Congresul învăţătorilor moldoveni roagă Zemstva gubernială a Basarabiei ca să se îndrepte către zemstvele guberniilor Podolia şi Cherson, cu rugămintea ca

acestea să deschidă şcoli moldoveneşti în satele cu majoritate moldovenească, aşişderea ca slujba bisericească să se săvîrşească în limba moldovenească.

2. Congresul roagă Comitetul Partidului Naţional Moldovenesc să intre în legătură cu partidele ucrainene pentru recunoaşterea drepturilor moldovenilor de peste Nistru în biserică şi în şcoală, potrivit punctului 10 din programul Partidului Naţional Moldovenesc, asigurând totodată aceleaşi drepturi pentru ucrainenii din Basarabia.

3. Congresul hotărăşte să se facă o strigare în gazetele ruseşti din gubernia Podoliei şi a Chersonului, către învăţătorii moldoveni de peste Nistru, poftindu-i să ia parte la cursurile pentru învăţătorii moldoveni şi să deschidă apoi pretutindeni şcoli moldoveneşti. În aceeaşi strigare să fie poftit tineretul moldovenesc de peste Nistru ca să vină la învăţătura moldovenească trebuitoare.

4. Pentru conducerea şcolilor moldoveneşti de peste Nistru să se înfiinţeze, pe lîngă organele ucrainene cîteva locuri de instructori moldoveni.

5. Învăţătorii pentru şcolile moldoveneşti de peste Nistru să se pregătească deocamdată în seminariile de învăţători din Basarabia.

În legătură cu aceste rezoluţii, d. profesor ***Iustin Frăţiman*** a făcut următoarea propunere, pe care Congresul a primit-o:

Să se ceară de la stăpînirea vremelnică a Rusiei alipirea la Basarabia a părţilor locuite de moldoveni în ţinuturile Cherson, Ovidiopol şi Odesa, care pe vremea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni erau ocîrmuite, în cele bisericeşti şi şcolare, de către Basarabia.

Tot în legătură cu punctul de mai sus profesorul ***V. Florov*** de la un gimnaziu din Petrograd propune şi Congresul primeşte ca:

Aceleaşi măsuri care s-au hotărît pentru moldovenii de peste Nistru să se ia pentru moldovenii din Caucaz, care sînt destul de mulţi la număr, încît să nu mai fie îngăduit să fie daţi uitării, ca pînă acum[4].

Drept completare reţinem aici următoarea afirmaţie făcută, ceva mai tîrziu, de profesor Iustin Frăţiman, fost membru corespondent al Academiei Române (+ 1928), într-un articol destinat să apară în gazeta ***Ardealul*** din Chişinău[5]:

ROMÂNII DE PESTE NISTRU ŞI REVOLUŢIA RUSEASCĂ DIN 1917

La Congresul din Odesa, ţinut la 29 mai – 2 iunie 1917, eu în înţelegere cu d. I. Buzdugan am propus următoarele puncte pentru biserica şi şcoala din satele româneşti din Transnistria:

1. ***În toate şcolile din satele moldoveneşti din Transnistria învăţămîntul este obligatoriu în limba moldovenească din cărţi pentru cetire, abecedare şi alte manuale, care acum se tipăresc de Zemstva gubernială din Basarabia; învăţătorii din aceste şcoli şi instructorii vor fi numai români.***

2. *Pentru pregătirea profesorilor ce vor preda în şcolile secundare se va deschide la Universitatea din Odesa şi Kiev, fondată de băştinaşul moldovan Petru Moghilă, o secţie de limba românească.*

3. *În toate satele româneşti transnistrene, preoţii şi dascălii şi, în genere, tot clerul bisericesc vor fi români; serviciul divin şi trebuinţele religioase se vor face numai în limba română.*

4. *Şcoalele din Transnistria vor avea un guvernămînt aeosebit, în Odesa, în care guvernămînt toţi funcţionarii vor fi numai români.*

5. *Pentru instrucţiunea afacerilor bisericeşti din satele româneşti din Transnistria în Consistorul spiritual din Odesa sau în institutul care va fi în locul Consistoriului se va crea o secţie pentru administrarea bisericilor moldoveneşti, în care funcţionarii vor fi numai români.*

6. *Cei care vor dori să ducă în şcoli învăţămîntul în limba românească în anul şcolar viitor, sînt poftiţi să binevoiască să vină la cursurile româneşti, ce se vor face de Zemstva gubernială din Chişinău, de la 15 iunie pînă la 15 august a.c.*

7. *Pentru concentrarea, centralizarea şi sprijinul românilor transnistreni este de dorit ca să fie deschisă o episcopie românescă într-un oraş din Transnistria, de preferinţă în Tiraspol sau în Dubăsari* (ss.) *Iustin Frăţiman.*

IV

Dar glasul ţăranului Filimon Marian n-a rămas un glas izolat, nici printre confraţii săi de dincolo de Nistru. La cel dintîi prilej care li s-a dat transnistrenilor să-şi dezvelească sufletul, ei au făcut-o într-un chip de-a dreptul minunat. Astfel, în ***Congresul soldaţilor basarabeni***, ţinut în zilele de 21–28 octombrie 1917, la Chişinău, în care s-a proclamat autonomia Basarabiei, a răsunat, ca din adîncul pămîntului, pentru întîia oară, un glas românesc de dincolo de Nistru, strigînd, printre lacrimi sfinte de bucurie: ***Şi aşa fraţilor, din cuvintele Dv. care le-am auzit, eu văd că toţi aicea v-aţi hotărît să vă luaţi ceea ce vi se cuvine, drepturi şi autonomie. Fiii neamului moldovenesc au sărit, ca şoimii de prin munţi, să scape scumpa noastră Basarabie din mîna vrăşmaşilor, precum scoate ciobanul oaia din gura lupului.***

Dar, eu acum vă întreb pe voi fraţilor: Fraţii noştri şi neamurile noastre, care sîntem moldoveni cui ne lăsaţi pe noi moldovenii cei ce sîntem rupţi din coasta Basarabiei şi trăim pe celălalt mal al Nistrului? Noi rămînem ca şoarecii în dinţii cotoiului?

Fraţilor, nu ne lăsaţi, nu ne uitaţi!

Iar dacă ne veţi uita, vom săpa malul Nistrului şi vom îndrepta apa dincolo de pămîntul nostru. Căci, mai bine să-şi schimbe rîul mersul său, decît să rămînem noi, fraţii, despărţiţi unii de alţii!.

Drept răspuns la acest strigăt de deznădejde şi de încredere, totodată al ţăranului transnistrean cu numele simbolic de ***Toma Jalbă,*** a răsunat imediat următorul glas de frate din partea unui ţăran basaraben: ***Cînd am auzit glăsuirea***

fratelui nostru de peste Nistru, mie mi s-a părut că aud bocetul mamei care şi-a pierdut copiii, doinele de care plîng văile şi munţii în tot pămîntul românesc, toată deznădejdea şi tînguirea neamului nostru.

Nu ne lăsaţi! – strigă fratele nostru şi eu socot că şi pietrele dacă ar auzi, s-ar umple de jale.

Nu vă lăsăm, fraţilor! Veniţi în braţele noastre! Nistrul hotarnic îl vom săpa împreună şi-i vom îndrepta apa pe dincolo pentru ca nimic să nu ne mai despartă! [6]

V

Una din urmările acestui schimb de sentimente, mai mult decît de idei, a fost că în Sfatul Ţării Basarabia au fost cooptaţi ca deputaţi, zece moldoveni de peste Nistru, iar, ceva mai tîrziu chiar la propunerea mea, au fost cooptaţi cinci transnistreni şi în Comisia pentru organizare bisericească a Basarabiei.

Aceste fapte confirmau, prin simplitatea lor atît de elocventă, că românii de peste Nistru s-au considerat ei înşişi fraţi nedespărţiţi ai basarabenilor şi că erau consideraţi ca atare şi de aceştia, şi nu numai în sens etnic, ci şi teritorial şi politic.

VI

Dar şi mai elocvent decît aceste fapte prealabile, a fost ***Congresul românilor de peste Nistru***, ţinut la 17–18 decembrie 1917 stil vechi, la Tiraspol, congres la care au participat, printre alţii, patru delegaţi oficiali ai Sfatului Ţării din Basarabia şi scriitorul acestor rînduri, ca reprezentant al însăşi provinciei sale de naştere şi nu numai în calitatea mea de român ardelean, în care am salutat la început congresul, ci şi în calitate de delegat oficial al ***Comisiei şcolare*** de pe lîngă Zemstva gubernială a Basarabiei. Unii din aceştia au luat parte activă la congres, nu numai ca privitori şi ascultători, sau ca oaspeţi, ci ca raportori oficiali ai diferitelor puncte din program.

Această comisie, al cărei membru activ eram şi care, ceva mai tîrziu, s-a transformat în ***Minister al Instrucţiei din Republica moldovenească a Basarabiei***, mă însărcinase să organizez învăţămîntul naţional şi la românii de peste Nistru, după criteriile care au prezidat procesul de naţionalizare în Basarabia. În această calitate, eu am susţinut în Congresul ***voprosul despre şcoli***, adică problema naţionalizării învăţămîntului de peste Nistru reuşind să obţin adeziunea unanimă şi însufleţită a congresului pentru introducerea alfabetului latin şi pentru naţionalizarea învăţămîntului de toate gradele în teritoriile moldoveneşti de peste Nistru.

Congresul de la Tiraspol are o însemnătate istorică deosebit de mare nu numai prin hotărîrile pe care le-a adoptat, ci mai ales prin faptul că a pus în lumină deplină sufletul românesc al celor peste o jumătate de milion de români de peste Nistru în toată splendoarea lui minunată. S-a descoperit, deodată, aci un popor virgin, de o neobişnuită vigoare morală, intelectuală şi fizică, care ne-a unit pe toţi, dîndu-ne o nemăsurată încredere în forţa de viaţă a întregului neam şi în viitorul lui.

Ceea ce a constituit, însă valoarea supremă a congresului, este stăruința spontană depusă de țăranii participanți, de a se declara unitatea transnistrenilor cu întreg neamul românesc și hotărî imediat unirea lor cu Moldova, sub care ei înțelegeau în mod vag, totalitatea românismului.

VII

Păstrez de la acest congres în adîncul sufletului meu o taină, pe care n-am dezvăluit-o pînă acum nimănui, din motive care pot fi ușor înțelese, dar pe care acum, în clipele de zdruncinare pe care ni le-a hărăzit din nou soarta, cred că nu mai trebuie să rămînă sub obroc, ca pînă acum.

Printre cei cinci transnistreni care au convocat și organizat congresul, cel temperamental și mai aprins era soldatul țăran ***Toma Jalbă***, cel care în congresul soldaților de la Chișinău spusese cuvintele de foc pe care le-am citat mai sus. El venise la Tiraspol, animat de gîndul de a determina o mare și îndrăzneață mișcare națională românească în sens larg. În acest scop el își fixase pe hîrtie într-un chip oarecare gîndul, rămînînd ca în congres să-i dea, apoi, expresie potrivit cu temperamentul său. În calitatea mea de delegat al Comisiei școlare a Zemstvei guberniale basarabene, nevoind să mă las în voia hazardului unui congres revoluționar convocat de oameni însuflețiți, dar lipsiți de experiența politică necesară, înainte de deschiderea congresului am avut o consfătuire cu organizatorii lui și cu cei patru delegați ai Sfatului Țării. În cursul discuțiilor am putut afla gîndul lui Toma Jalbă, care, la început fusese desemnat pentru demnitatea de președinte. El mi-a arătat schița cuvîntării cu care avea să deschidă congresul. Citind-o, și văzînd că accentuează în forme prea transparente ideea generală românească, mi-am dat seama că în împrejurările date și, mai ales în gura unui temperament prea aprins, ea avansează prea mult, putînd expune cauza însăși la surprize păgubitoare. Oricît de drepte și de frumoase erau gîndurile lui Jalbă, afișarea lor pe față, așa deodată, putea să aibă ca urmare o zădărnicire a tuturor năzuințelor noastre sfinte, care trebuiau menajate cu cea mai mare grijă. În consecință, l-am rugat pe Toma Jalbă să renunțe la gîndul de a-și mărturisi așa deschis simțămintele, spre a nu creea nici Sfatului Țării, reprezentat la congres prin însuși vicepreședintele său Pan. Halippa, greutăți inutile. Îndemnul meu a fost înțeles. Jalbă a renunțat, predîndu-mi chiar și manuscrisul schiței de cuvîntare, iar președinte al congresului a fost ales tînărul învățător și ofițer ***Ștefan Bulat***, un om cu temperamentul mai liniștit.

Precauția mea fusese determinată de grija de a nu lăsa să se producă la Tiraspol nimic din ceea ce ar putea dăuna, pe deoparte Basarabiei, care deși îndrumată relativ binișor în cele politice, totuși era minată la fiecare pas de anarhia nesăbuită ce se întinsese de la un capăt al ei la celălalt, amenințînd în fiecare clipă cu răsturnarea situației de drept și a ordinei sociale, pe de alta României, care trecea, tocmai în acele vremuri, prin cele mai cumplite încercări din întreg cursul războiului. A te lansa, în astfel de împrejurări, la votarea pe față a unor rezoluții care depășesc prea mult ideologia revoluționară rusească, putînd întărîta pe cei ce dispuneau de situație, aceasta o socoteam o greșală ce ar fi putut deveni fatală și pe care, tocmai de aceea voiam s-o evit, pe cît atîrna de mine.

Redau aci, în transcriere cu litere latine, începutul cuvîntării lui Toma Jalbă, care socotindu-se o expresie a fraților săi transnistreni, credea oportună o hotărîre a congresului de unire a Transnistriei cu Moldova adică cu întreg neamul românesc.

Eu fraților moldoveni, ucraineni, am să vă spun așa că noi nu sîntem ucraineni, după cum ne zicem noi. Aduceți-vă aminte cum scrie în dogmele legii vechi că Eva cu voia Domnului a fost scoasă din coasta lui Adam. Așa și noi, moldovenii, sîntem scoși din coasta neamului nostru românesc și eu propun că cum o fost Adam și Eva ca un trup, așa și noi moldovenii să nu mai avem nici o despărțire între noi moldovenii, ori mai drept românii.

Fraților moldoveni, noi am trăit în lume ca-ntr-o groapă plină cu tină. Și noi amu ne luptăm să ieșim dintr-însa și pintru de-atîta facem un strigăt mare care l-au auzit și alte neamuri și vinind ne-au întrebat, ce vrem să facem, da noi le-am spus că vrem să ieșim din tina aieasta la o viață mai dulce, da ei ne-au spus că trebui să ieșiți că aveți drept și s-au dus, nedîndu-ne nici un fel de ajutor. Da videm noi cum la adunarea aieasta de-acum s-au grăbit frații noștri, cînd o auzît, strigarea neamului moldovenesc. Noi, fraților, videm că ei au vinit cu sîngile înfierbîntat și cu inima aprinsă cu pară și ne-au întins mînile ca să ne scoată la lumină. Acum videm bine că numai fratele ne va scoate din tină și numai el ne va mîntui.

VIII

Dar, cu toate aceste precauții, chestiunea unirii nu putu fi evitată în congres. Răsărită în mod spontan în suflete, ca ghioceii în faptul primăverii, cînd soarele începe să încălzească cu razele sale proaspete pămîntul, ea veni în discuția congresului, de la sine, și fu întîmpinată cu o bucurie sfîntă de copii. Țăranii, luminați numai de simțul lor și de duhul sfînt, stăruiau înduioșător: ***să ne soidinim (unim) cu frații***, mărturisind că ***oamenii de la țară sînt trimiși cu aiastă vorbă: să fim cu toții împreună; cu aieastă vorbă ne așteaptă pe noi oamenii la sate***. La răspunsul nostru că o întrebare mare ca aceasta nu se poate hotărî fără să fi fost pusă anume în program și fără ca trimișii satelor să fi primit de la cei ce i-au trimis mandat anume în acest scop țăranii stăruiau, totuși, ca lucrul să se hotărască de către acest congres.

Însemn aci, ca să știe viitorimea, pe țăranii ***Sofron Coldîba*** și ***Ștefan Logut*** din satul ***Garmațcaia***, care, văzînd că problema unirii nu se poate hotărî în mod definitiv în acest congres, au cerut, într-un mod impresionant ca ***acum să se facă măcar o bucățică de rezoliuție că ne soidinim cu Moldova***, începînd prin aceasta ceea ce în limbajul judiciar protocolarse exprimă prin formula: ***să se hotărască, în principiu, unirea!***

Totuși din motivele arătate, noi n-am admis ca să se hotărască atunci chestiunea unirii, ci am stabilit ca pentru acest lucru să se țină un congres special, la 8 ianuarie 1918, cu delegați trimiși anume din toate satele moldovenești din ținuturile Cherson, Podolia și Camenița.

Din nefericire, acest al doilea congres nu s-a mai putut ține, din cauza, că între timp anarhiștii au ocupat Basarabia și Transnistria, provocînd un haos care n-a mai îngăduit, un timp oarecare, nici o mișcare națională.

IX

Dar, indiferent de acest al doilea congres, a cărui eficacitate reală poate că evenimentele ulterioare ar fi prejudiciat-o tot atît de mult ca şi pe ale celui dintîi, faptul pus în lumină de congresul de la 17–18 decembrie 1917 este cu totul covîrşitor şi el valorează virtual, mai mult decît orice hotărîri aduse de cutare sau cutare formaţiune revoluţionară momentană. Acelaşi congres a arătat identitatea etnică şi sufletească a celor peste o jumătate de milion de români transnistreni cu românismul şi dorinţa acelora de a forma, şi sub raport politic, o unitate.

Hotărîrile aduse de Congresul de la Tiraspol, lipsit, din punct de vedere constituţional şi legal, de valoare, ca cele mai multe acte din vremuri de revoluţie au fost pecetluite ulterior prin însăşi viaţa celor ce au cnceptul înfăptuirea lor. Astfel, dintre cei cinci tineri transnistreni, care au organizat congresul, patru au refuzat să se supună regimului care s-a instaurat în curînd pe capul Rusiei, şi s-au refugiat în România. Unul singur, ***Durbăilă***, a fost împiedicat să părăsească Transnistria, dar, după cît se pare, el a căzut victimă anarhiei, plătind cu moartea sa îndrăzneala de a se fi interpus pentru drepturile naţionale ale neamului său.

În adevăr, de groaza regimului anarhic, mii de români transnistrieni, în frunte cu tineretul intelectual, s-au văzut nevoiţi să treacă, cu primejdia vieţii lor, Nistrul, căutînd adăpost în Patria-mamă.

Astăzi sînt în România, în afară de cîteva mii de ţărani, aproximativ o sută de transnistreni trecuţi prin şcoli secundare şi universitare româneşti, avînd diplome de ingineri, avocaţi, medici, profesori, preoţi, învăţători ş.a.m.d. O întreagă pleiadă de luptători, în serviciul neamului lor.

X

Înregistrăm aci, ca document, propunerea formulată, în iarna anului 1917/18, de răposatul profesor ***Iustin Frăţiman***, şi adresată Sfatului Ţării Basarabia, propunere rămasă fără urmări, cu toate că ea cuprindea o soluţie cuminte, care poate să mai devină actuală şi de aci înainte:

Eu găsesc de cuviinţă ca să propun autorităţilor noastre basarabene să ia măsuri pentru aducerea românilor transnistreni în Basarabia, în timpul curent, cînd moşiile boiereşti sînt distruse, expropriate şi date pe mîna ţăranilor şi, din altă parte, colonizarea naţiunilor străine oprită pentru viitor. Dacă se vor retrage în Basarabia, dînşii nu vor simţi lipsa de pămînt[7].

XI

Cît de dreaptă este cauza românilor transnistrieni aceasta se vede şi din faptul că Sovietele ***i-au constituit, la 1924, într-o Republică Moldovenească*** specială în cadrul Uniunii Republicilor Sovietice. Că Sovietele au avut un gînd rezervat în toată această politică a lor, aceasta nu importă. Importă faptul că Sovietele recunosc existenţa unui mare număr de români, care deţin teritorii compacte în Rusia şi care au dreptul indiscutabil la o ţară a lor, indiferent de forma ei de stat.

XII

Tinerii intelectuali transnistreni, trecuţi la noi şi-au dat întreg tributul lor de jertfă sufletească pe altarul naţiunii şi continuă să şi-l dea. Ei au militat şi militează pe faţă pentru gîndul lor. În coloanele ziarului ***România Nouă*** din Chişinău, la 1918, ca şi la 1926 şi 1927 ei au publicat pagini de o mare frumuseţe sufletească, adevărate documente sufleteşti. Doi transnistreni au fost chiar redactori la acea gazetă în anii 1926/27, iar mulţi alţii i-au fost colaboratori credincioşi. Afară de aceasta nu mai puţin de trei reviste transnistrene au îmbogăţit literatura politică românească: 1. ***Tribuna românilor de peste Nistru,*** apărută în anii 1926–1928 la Chişinău, sub conducerea d-lui Ştefan Bulat; 2. ***Transnistria,*** apărută în anii 1935–1939 la Cluj, sub conducerea d-rului Ilie Zaftur; şi 3. ***Moldova Nouă,*** care apare, începînd cu anul 1935, la Iaşi, sub conducerea lui Nichita Smochină. Ca un fapt caracteristic amintim că din rîndurile transnistrenilor a ieşit şi un scriitor beletrist ***Dominte Timonu***, care a publicat două volume de proză, unul cu schiţe, celălalt un roman.

Minunată rasă de oameni.

XIII

Sînt cunoscute într-o oarecare măsură, neajunsurile pe care le-au îndurat românii de peste Nistru, după înfiinţarea aşa zisei Republici Moldoveneşti, numită, oficial, şi ***Moldova.*** O mică parte dntre locuitori s-a refugiat în Basarabia, trecînd Nistrul înot, cu primejdia vieţii. Am văzut, în spitale şi la poliţii, prin oraşele de la frontiera Basarabiei, cete ale acestor bieţi fraţi şi mi s-a rupt inima de durere. Am citit zeci de scrisori adresate de dincolo de Nistru, de către soţii, fraţi şi copii, rudeniilor lor aflate în Basarabia.

XIV

Cine ştie ce rezervă soarta acestor fraţi, care, în 1917 mi-au înviorat sufletul prin minunatele lor virtuţi, mult mai curate decît ale românilor din alte părţi, şi care ar fi putut deveni perle ale neamului şi ale umanităţii însăşi.

Credem că suferinţele ce au venit peste noi, vor fi focul curăţitor, care ne va asigura o viaţă mai luminată, mai dreaptă şi mai bună.

Clipele pe care le-am trăit în zilele de 17–18 decembrie 1917 la Tiraspol îmi sînt o chezăşie nezdruncinată în vitalitatea neamului românesc şi în misiunea lui, de la care nu-l poate abate nici o putere omenească.

NOTE

1. Vezi gazeta ***Cuvînt Moldovenesc*** Nr. 28 din 9 aprilie 1917.
2. ***Cuvînt Moldovenesc*** Nr. 35 din 3 mai 1917.
3. Revista ***Şcoala Moldovenească,*** Chişinău 1917, Nr. 2–4 pag. 47.
4. Vezi revista ***Şcoala Moldovenească,*** Chişinău 1917, pag. 74.
5. Cf. O. Ghibu: ***De la Basarabia rusească la Basarabia românească,*** v. I, 1926, p. 32.

REPUBLICA MOLDOVENEASCĂ A SOVIETELOR

Teritoriul. Republica moldovenească a sovietelor ocupă un teritoriu de 8 434 km². p. Este situată între 48°12′ și 46°32′ latitudine nordică și 28°30′ și 30°06′ longitudine estică. Ea s-a format din trei ocruguri sau regiuni: Balta, aproape în întregime, Odesa și Tulcinsk. Are o formă triunghiulară cu baza pe Nistru, pe o întindere de 250 km. Această delimitare i s-a dat mai mult din punct de vedere politic și administrativ fără a ține seamă de granițele sale istorice și etnice.

La nord se mărginește cu ocrugul Tulcinsc și Moghilev; la est cu Romînia, cam din dreptul Sorocii și pînă aproape de Cetatea-Albă; la sud-vest cu ocrugul Odesa, la vest cu Pervomaisc.

Relieful acestui stat vecin este la fel cu cel basarabean; el reprezintă o cîmpie compusă în bună parte din cernoziom, cu o temperatură moderată. Partea de nord are păduri bogate. Centrul grupează pădurile și luncile în jurul raioanelor Bîrzu și Rîmnița, iar mai spre sud, în raionul Dubăsari pădurile prezintă continuarea celor din Basarabia. Regiunea codrilor ocupă 10% din totalul teritoriului. Materialul lemnos conține în cea mai mare parte stejar, frasin și ulm.

Teritoriul este udat de Nistru, Camenca, Selous, Molochiș, Codima, Rîmnița-uscată, Tiligul, Igurluc, Biloci, Tresteaneț, Juravca. Unele din aceste rîușoare în timpul secetei sînt aproape secate, ca Răutul din Basarabia sau Bahluiul de lîngă Iași.

Populația. Numărul total al locuitorilor întrece cu mult cifra de 600 000 de suflete. Majoritatea lor absolută, 70%–80% o constituie moldovenii, populație autohtonă, peste care în decursul vremurilor au venit alte popoare, străine. Restul îl compun ucrainenii, rușii, germanii, polonezii, cehii. Orașele sînt locuite de o populație amestecată iar la periferii predomină elementul moldovenesc.

Atît localitățile, cît și locuitorii poartă denumiri românești. De pildă *în raionul Camenca* avem sate ca: ***Rotari, Valea-Adîncă; în raionul Crutî: Budăi, Bursuc, Efodie, Strîmba, Plochi***, sat care-și trage originea de la romani; ***în raionul Balta: Brînzari, Pîrlita, Moșneagu, Păsat***; ***în raionul Ananiev***, pe românește Nani: ***Mihăleuca, Șerpele, Tocila; în raionul Cod'ma: Păsățel, Racul; în raionul Birzula***, pe românește ***Bîrzu: Hîrtop, Coșar, Dabija, Lunca; în raionul Valea-***

Hoțului: Plosca, Frăsănica, Valea-Hoțului; în raionul Râbnița, căruia transnistrenii îi spun Rîmnița: ***Sărățăi, Hîrjău, Domnița, Izvoraș, Boghiul, Butuceni, Jura; în raionul Ocna-Roșie: Floarea, Ilie, Untul; în raionul Dubăsar: Dubău, Doi-bani, Mahala, Lunca, Pîrîta, Crăcănata, Brînză; în raionul Grigoriopol***, căruia locuitorii români îi spun Ciorna: ***Hîrtop, Prăsilă, Măriana, Stratulat, Ghilacău; în raionul Tiraspol,*** căruia transnistrenii îi spun Trispolea: ***Teiu, Tocmagiu, Burlac***; în sfîrșit ***în raionul Slobozia: Glinaia, Caragaci, Slobozia***. În nordul republicii găsim nume de familii ca: ***Negru Vodă, Burlacu, Lepădatu, Oprea***, se află și în centru, ***Minciună, Dihori***; în centru avem: ***Bivol, Buzatu, Ureche, Cucimă, Pae-rele, Paloșel, Mititelu, Raiu, Dîru, Munteanu, Verdiș, Malai, Chirița, Hîncu; către sud găsim: Tudor, Popescu, Sai-în-sus, Cîntă-bine, Ochiul***. Apoi avem nume de familii împrumutate de la păsări, ca: ***Turturică, Stigleț, Cucu, Ciocîrlan, Vrabie, Coțofană***, sau – plante mirositoare: ***Busuioc, Trandafir, Ghizdoavă, Floare, Liliac, Ghirlandă, Leușteanu*** etc.

Bogățiile solului și subsolului. Atît solul, cît și subsolul Republicii Moldovenești prezintă o regiune foarte bogată, socotită „grădina împodobită" a „Uniunii Sovietice". O bună parte din teren este ocupat cu vii, care produc anual 9 milioane tone de vin, pomi fructiferi, livezi, zarzavaturi etc. Vinurile, fructele și legumele se exportă în interiorul Rusiei, unde sînt în mare căutare. La expozițiile anuale de la Kiev, Odesa și Moscova ele ocupă locul de frunte. 80% din cultivatori sînt moldoveni. În producerea conservelor Republica Moldovenească ocupă locul al 7-lea din toată Uniunea sovietică, fabricînd peste 50 milioane de cutii pe an. Acestea sînt destinate nu numai consumului intern, dar chiar și exportului.

Sovhozul adică gospodăria de Stat, cu numele lui Frunză, de lîngă Tiraspol, cu o întindere de aproape 500 hectare, exportă puieți și viță de vie pînă în Crimeea și Caucaz.

În producția cărămidăriei olarelor (Tiraspol), varului și a pietrei de construcție (Rîbnița și Dubăsari), de asemeni ocupă un loc însemnat. Cu var ea aprovizionează toată Ucraina. Fabrica de zahăr, iarăși face un mare export.

Statul sovietic dîndu-și seama de bogățiile imense ale acestui ținut binecuvîntat, a trimis în mai multe rînduri specialiști, membri ai Academiei de științe, pentru a studia regiunea și a găsi noi mijloace de exploatare. Cu această ocazie s-a constatat că lutul roșu-brun conține hidrat de aluminiu liber, nisipurile verzi de la nord conțin potasiu, iar pietrele de var din Rîbnița constituie un material de primă necesitate pentru fabricarea cimentului de Portland.

De asemenea raionul Dubăsari prezintă un izvor de mare bogăție prin cultivarea tutunului, cel mai bun din toată Uniunea Sovietică, iar raionul Slobozia este cunoscut prin cultivarea orezului, pe cînd Camenca, la nord, prezintă o stațiune climatică la fel cu cele din Caucaz. În sanatoriul local vine lumea din cuprinsul Uniunii, unde se vindecă prin cura de fructe, specifică regiunii, și laptele de cumis.

Viața și obiceiurile. Țăranii își muncesc cîmpul în comun, în așa numitele colhozuri, adică gospodării colective. Statul, prin oamenii săi de încredere, fixează din timp cantitatea care trebuie să dea fiecare hectar, felul și norma de muncă. În baza calculului de producție prezumtivă el stabilește impozitul. Iar în caz de secetă, autoritățile sătești sînt obligate a face cunoscut guvernului cu cîteva luni înainte de recoltare, pentru a se face scăzămîntul impozitului. Altfel țăranii plătesc norma

prevăzută la început. La culegerea recoltei statul percepe toate dările ca: impozit agricol, chiria tractorului și altor unelte agricole, fondul de însămînțare, diferitele impozite, care în total depășesc 30% din recolta calculată. Restul se împarte între țărani după zilele de muncă prestate de fiecare. În acest scop fiecare muncitor de pămînt are un livret în care se însemnează odată la cinci zile munca depusă. Plata se face în natură și în bani, după numărul zilelor de muncă, fără a ține seama de starea sănătății și a copiilor minori, sau bătrînilor infirmi, întrucît statul sovietic – după noua concepție – se conduce pe principiul: cine nu muncește nu mănîncă. Țăranii însă n-au voie a vinde nimic din ceea ce li s-a dat, pînă ce nu se percep dările de la tot raionul. Abia după aceasta li se încuviințează bîlciuri raionale.

În urma acestor calcule munca agricolă a fost împărțită în patru categorii. Astfel ***munca ușoară*** cuprinde: cel ce mînă calul; căratul gunoiului și a semințelor fără a le încărca și descărca; căratul paielor la treierat; păscutul vitelor; ajutător la semănat; punerea cartofilor pe brazdă și strângerea lor cînd s-au scos din pămînt. ***Munca mijlocie*** cuprinde: lucrul cu prășitoarea; săpatul legumelor cu hîrlețul; punerea răsadului; greblatul cu grebla de cai; scosul cartofilor și altor legume cu plugul; prășitul între rînduri; împrăștierea îngrășămintelor minerale pe cîmp; aruncatul snopilor de pe stog; adunarea snopilor în clăi. ***Munca grea*** cuprinde: săpatul canalelor mulsul; îngrijirea vitelor; ciobănitul; îngrijirea cailor; îngrijirea păsărilor; porcăritul; apicultura. ***Munca calificată*** cuprinde: tractoristul conducător semănatul cu mîna fierarul lemnarul sobarul.

Țăranii dispun cum vor numai de produsul muncii de pe locul din jurul casei. Dar acest loc este foarte mic și apoi nu poate fi muncit decît cu mîinile, deoarece nimeni nu are animale de muncă.

Din cauza acestui regim frații noștri de peste Nistru duc o viață destul de strîmtorată. Ei sînt mutați oricînd dintr-un loc în altul. Drept dovadă avem fapte din trecutul apropiat. Deși populația este puțin mai rară ca în Ucraina, totuși guvernul sovietic hotărîse să strămute 70 000 de locuitori încă pentru anul 1927, în regiunile îndepărtate ale Siberiei, sub motiv de densitate a populației. De fapt însă au fost evacuați din Republica Moldovenească o populație românească împătrit mai numeroasă din cauza vecinătății cu noi; în loc s-a adus o populație străină. Se fac astfel colonizări cu populație devotată Moscovei. Asemenea colonii în mijlocul moldovenilor, avem în comuna ***Jura***, compusă din răsculații de la Tatar-Bunar, ne-români; în comuna ***Doroțcaia***, compusă din soldații armatei roșii, demobilizați, originari din regiunea Moscovei; în comuna ***Coșnița***, compusă din ruși. Această populație se bucură de un regim, excepțional față de cea aborigenă. Pentru ea s-au făcut clădiri noi în mijlocul satelor cu instalații electrice și li s-a încredințat conducerea atît administrativă, cît și politică asupra moldovenilor.

Dar cu toate acestea moldovenii nu-și pierd limba și obiceiul strămoșesc. Astfel în regiunea codrilor din nordul republicii s-a păstrat portul național în întregime. Către cîmpie, mai spre sud, el se rărește, păstrînd însă brîul roșu, ițarii, sumanul, mantaua cu glugă, cămașa de bumbac tivită frumos, pentru zile de sărbătoare și mai ales salba și mărgelele. De asemeni flăcăii poartă floare la pălărie, iar fetele la piept și ureche.

Romînii de peste Nistru totdeuna au căutat să se deosebească de popoarele conlocuitoare. Bunăoară în arta culinară avem ***cozonacul***, ***pasca moldovenească***,

cea cu brînză, spre deosebire de pasca *rusească;* la încălţăminte ei poartă cibote (cizme) ***moldoveneşti***, făcute de fiecare gospodar, care reprezintă adaptarea opincii la cernoziom, spre deosebire de cibotele *ruseşti*, cele de oraş.

La nuntă întîlnim obiceiul vechi din ţară, însă cu mai mare pompă. Cu 2–3 zile înainte vornicelul, călare pe un cal bine împodobit, legat la mînă c-un tulpan frumos, merge de la casă la casă de pofteşte lumea la nuntă. Intrînd în curte, el spune: „a gazdî boieri de ţară, i-a poftim vă rog păn afară!" Într-o mînă el ţine plosca cu vin din care cinsteşte pe cel ce-l întîmpină. Nici o casă din sat nu rămîne trecută cu vederea. În satele vecine invită numai rudele şi pe cei cunoscuţi; încolo merge călare la pas pe toate drumurile.

În ziua nunţii flăcăii cu fetele, perechi, se duc la nuntă. Fata contribuie cu colacii, iar flăcăul o însoţeşte. După ce s-au adunat cu mirele, au închinat colacii şi au contribuit cu ceva parale, tinerii dansează afară, unde cîntă muzica. Iar spre seară petrecerea ia sfîrşit prin ***danţul nunii*** care se prinde în horă împreună cu tînăra pereche.

Pe la miezul nopţii, un bărbat căsătorit, invită numai pe cei căsătoriţi la masa cea mare, care are loc la părinţii noului însurat. Aici ei petrec în cîntări şi polojanii pînă la răsăritul soarelui. Rolul principal îl deţine nuna. Ea stă în capul mesei şi comandă pentru meseni, avînd în permanenţă 2–3 femei de ale casei, care o servesc. Pe dînsa şi pe nunul cel mare, soţul ei, îl ***leagă*** gazda cu mai multe prosoape, iar pe meseni cu cîte unul. Apoi tuturor li se închină cîte o pereche de colaci, în schimbul cărora fiecare contribuie cu parale pentru noii căsătoriţi.

A doua zi are loc ***colacul***, la care se adună femeile, care au luat parte la masa cea mare. Aici nuna împleteşte părul finei în gîţe, iar tînărul ce o ţine pe braţe îi pune ***capturul*** în cap. Este un vechi obicei roman, care aminteşte captivitatea femeii de către bărbat. De azi înainte ea va purta toată vremea capturul pe cap prin care se deosebeşte de fetele nemăritate.

Cu ***colindul*** se umblă numai în ziua întîia. Pînă spre seară umblă copii, iar noaptea – flăcăii. Acolo unde sînt fete mari, colindătorii sînt primiţi în casa cea mare şi invitaţi la masă de gazdă.

În ajun de Anul Nou, de dimineaţă, copii umblă de-a ***plugul***. Ei nu cer voie ca la colind, ci îndată ce au deschis poarta, încep:

Hăis pluguşorul cu 12 boi,
La mie pre mie, la coadă cu dălghii,
Săriţi cu sămînţa
Că să usucă brăzdiţa.
Săriţi cu colacu
Că fărîmă boii pragu.
Haoa-a-a...

Pînă ce au ajuns la poarta casei, au şi terminat cuvintele. Ei sînt grăbiţi, pentru că este vremea aratului şi a semănatului. În spate poartă pluguşorul, un băţ cam de un metru lungime, iar la capăt două crăcane mici, care reprezintă coarnele plugului şi de care se leagă busuioc. Gospodinele îi dăruiesc cu anume colăcei mititei, înşiraţi

pe plug, iar fetele mari caută să le rupă pe furiş cîte un fir două de busuioc, care-i bun de dragoste.

Noaptea flăcăii umblă de-a ***hăitul,*** cu uratul. În multe sate este răspîndit şi buhaiul, încît răsună văile transnistrene de urături, pocnituri de bici, chiote şi alte veselii. Iar în dimineaţa Anului Nou, copiii umblă de-a ***sămînţa.***

Spre Bobotează copii umblă de-a ***chiraleisa.*** Purtînd în mînă o cruce, de care se leagă busuioc, ei aleargă în jurul casei şi urează locuitorilor viaţă plină de belşug şi familie bogată în copii.

Femeile la ajunul de Anul Nou şi Bobotează umblă cu ***împărţitul.*** Pe o turtă aşezată pe un colac ele pun sarmale, prune, nuci, etc. Împărţirea o duc la rude, cumetri şi vecini, în schimbul cărora obţin altele în loc. Este o comuniune sufletească care-i leagă şi care i-a menţinut pînă astăzi prin această solidaritate tradiţională.

Jocurile copiilor de asemeni sînt la fel cu cele din Muntenia, Oltenia, Moldova, Transilvania, pînă şi cu cele de la românii macedoneni. Iar cîntecele populare ne oglindesc străinismul şi sufletul curat, plin de jale, al unui frate despărţit de veacuri prin vitregia împrejurărilor de care-i cuprins tot neamul nostru. ***România este simbolizată prin cuvîntul de ţară***, cum:

„Pasăre din ţara mea
Spune: maica ce făcea?"

Sau:

„Dimineaţa cînd mă scol,
Ies afară-ncetişor
Şi-n ţară mă uit cu dor..."

Poezia înstrăinării însă este una din cele mai mişcătoare. Astfel, auzim glasul tremurînd şi ochii lăcrimînd ai românului obidit:

De atîta-nstrăinare
Nu pot merge pe cărare
Ard-o focul, străinătate,
C-am ajuns tare departe:
Peste Nistru, peste ape,
Unde cartea nu răzbate..."

Sau:

„Pe deasupra casei mele
Trec în stoluri păsărele
Şi îmi aduc dor şi jele
De la neamurile mele..."

Nu mai puţin, Basarabia, creaţie recentă rusească, ca şi Transnistria, poartă numele de Moldova.

Astăzi însă din aceste obiceiuri au rămas foarte puţine, în parte din cauza sărăciei, în parte din cauza interdicţiei de către regimul actual. Biserica fiind interzisă, religia este prigonită. Cununia religioasă nu există. Copiii născuţi nu se botează. Moldovenii însă din mai multe sate îi adună din cînd în cînd la un loc. Apoi aduc cîte un preot ce a mai rămas în viaţă de la o depărtare de 50–60 kilometri, care în timpul nopţii, îi botează pe toţi deodată, ascunzîndu-se de autorităţi.

Înmormîntarea se face fără preot. Dacă mortul a fost fruntaş al regimului, atunci sicriul se înveleşte în roşu, iar muzica colhozului îl conduce pînă la cimitir. Ţăranii de rînd însă sînt duşi fără muzică. Bocetul tradiţional, ca şi crucea de pe mormînt, sînt oprite.

Prin aceste măsuri se urmăreşte cu tenacitate schimbarea concepţiei de viaţă a locuitorilor şi înlocuirea obiceiului vechi, socotit cu tendinţe naţionaliste-şoviniste, prin altul nou, impus de stat. Bunăoară, cînd un tînăr sau fată, aderenţi ai regimului, se căsătoreşte, colhozul, prin contribuţia obligatorie a tuturor, îi face nuntă pompoasă, le dă cadouri, le acordă concedii de petrecere etc.

Dar nici aceste măsuri nu prind. Încît nu arareori statul pedepseşte chiar pe membrii de partid care pleacă în alte localităţi, unde nu-i cunoaşte lumea, şi merg la biserică.

Scurtă privire istorică. Republica Moldovenească a luat fiinţă la 12 octombrie 1924, iar la 19 aprilie 1925 şi-a promulgat Constituţia. Originea acestui stat este însă mult mai veche şi el a trecut prin trei faze de dezvoltare românească. Prima epocă aparţine lui Duca Vodă, domnul Moldovei, căruia în 1679 i se încredinţează şi o parte din Ucraina. Nistrul dispare ca graniţă. Se întreprind intense colonizări româneşti, încît cu drept cuvînt lumea slavă l-a numit „primul colonizator" al provinciei de peste Nistru.

Treptat numărul românilor din acel ţinut devine atît de numeros, încît la 1792 împărăteasa Ecaterina II îi dă numele de ***Moldova Nouă*** şi intenţionează să-l încredinţeze prinţului Moldovei Mavrocordato Firaris, adică fugarul. Numărul moldovenilor din acel timp, revine atît de numeros, încît vărul prinţului Potiomkin a cerut postul de episcop pe motiv că cunoaşte limba moldovenească.

Epoca a treia este cea actuală.

În tot decursul istoriei sale, românii de peste Nistru au avut aceeaşi organizaţie de stat cu cei din ţară şi au dus o viaţă comună. Războaiele dintre ruşi şi turci prin expansiunea slavă i-a separat de restul neamului la 1792. Dar, deşi despărţiţi prin graniţa Nistrului, ei n-au întrerupt legăturile cu ţările române. Peste 20 de ani, la 1812, s-au unit cu basarabenii, avînd Chişinăul drept centru cultural. Iar anul acesta sau împlinit alţi 20 de ani, de cînd trăiesc separat de noi, de data aceasta, fără nici un mijloc de comunicare. Din punct de vedere administrativ şi bisericesc ei au fost conduşi de aceleaşi legii ca şi fraţii lor din Moldova. Judecata se făcea la faţa locului, după obiceiul pămîntului, iar cei nemulţumiţi recurgeau la divanul domnesc de la Iaşi. Mitropolia de Proilavia, cu sediul la Huşi, avea sub supravegherea sa toată jurisprudenţa românească pînă chiar dincolo de Bug. Hirotonirile de preoţi se făceau la Huşi, iar mitropolitul făcea vizite canonice şi lua parte la sfinţirea bisericilor din Transnistria.

Odată cu redeșteptarea popoarelor din Rusia prin proclamarea revoluției, transnistrenii s-au mișcat pentru revendicarea drepturilor lor naționale. Alături de basarabeni ei au dus lupta în comun pînă la 1918. În anul 1917, la Tiraspol, actuala capitală a Republicii Moldovenești, a avut loc un congres, la care au luat parte basarabenii în frunte cu Pan. Halipa și transilvănenii în frunte cu profesor universitar Onisifor Ghibu, neobositul luptător național, care a înmînat steagul tricolor românesc, înfipt pe glia strămoșească de peste Nistru. Atît la acest congres, cît și mai înainte și după această dată, glasul unanim al românilor de peste Nistru a fost pentru unire cu Basarabia și Romînia într-un stat liber și național. Împrejurările însă au împiedicat această realizare.

Mișcarea ucraineană însă și ucrainizarea aparatului de Stat, îi pune din nou în mișcare. Regiuni întregi se opun ucrainizării care le amenință existența. Moldovenii se ridică spontan pe tot cuprinsul și cer înființarea statului național. Ba chiar și ucrainenii împestrițați în sate separate printre moldoveni, au aderat la această mișcare. Ziarul ***Plugarul Roșu***, prima gazetă românească, ce apărea la Odesa, se pune în serviciul acestei mișcări. Totuși guvernul tărăgăna soluționarea problemei. Atunci, la 28 septembrie 1924, la sesiunea a IV-a a comitetului Executiv Gubernial din Odesa, sosește delegația tuturor satelor moldovenești, compusă din: ***T. T. Cărămănuță***, din comuna Caragaci; ***N. N. Constantin***, din comuna Slobozia; ***N. Z. Orlov***, din orașul Tiraspol și ***H. G. Ojoga***, din comuna Sucleia. Ea explică amenințarea la care este supusă din cauza ucrainizării și pe baza principiilor de auto-determinare, cere recunoașterea republicii autonome.

Întrucît nici aceasta nu s-a ținut în seamă, atunci la adunarea Comitetului Executiv Pan-Ucrainean, ce a avut loc între 8–12 octombrie 1924, din nou se prezintă delegația tuturor raioanelor moldovenești, compusă din: ***Starîi***, din raionul Rîbnița; ***Badeev***, din raionul Bîrzula; ***Chioru Ianachi***, din raionul Grigoriopol; ***Păscari***, din raioanele Podoliei; ***Marcu Camburean*** din raionul Dubăsar, comuna Mahala; ***Șeitalov*** din raionul Tiraspol și Corporanu, din raionul Ananiev.

Abia după acest zbucium sovietele au recunoscut oficial provincia transnistreană, ca stat moldovenesc, dar numai ***autonom***, nu independent, deși savanții ruși au optat pentru această din urmă formulă. Partidul Ucrainean s-a opus din răsputeri. Dar, dacă n-a izbutit la împiedicarea înființării republicii, a reușit în schimb ca moldovenii să nu fie cuprinși în granițele lor etnice și istorice și i-au schimbat totodată, de comun acord cu Moscova, directivele sale politice. Partidul ucrainean avea teama că, moldovenii dinspre sud, fiind cuprinși în statul lor, Odesa ar fi căzut sub sfera de influență transnistreană. O mică parte din acești moldoveni sînt astăzi grupați în raioanele naționale peste 54 la număr, iar restul locuind în mase compacte în alte părți ale Uniunii sovietice, sînt nevoiți să învețe limba statelor respective, cum cea tătărască din Crimeea, cea ucraineană, cea georgiană din Caucaz, pînă și cea evreiască pentru moldovenii stabiliți în valea Amurului din Siberia.

Directiva politică a noului stat moldovenesc a fost îndreptată vădit împotriva României. Chiar primul congres pan-moldovenesc a fost silit să accepte drept capitală permanentă Chișinăul, pe motiv că sovietele nu recunosc alipirea Basarabiei.

Statul autonom moldovenesc are aceeaşi organizaţie internă ca şi celelalte republici similare sau independente. Din punct de vedere, administrativ satul este condus de un soviet sătesc, iar oraşul – de un soviet orăşenesc. Mai multe sate, împreună cu oraşele din jur, formează un raion, în fruntea căruia se află Sovietul executiv raional. Membrii săi se aleg din delegaţii satelor şi oraşelor care se constituie în Congres Raional. Toate raioanele sînt conduse de congresul sovietic regional, din capitala republicii. Congresul acesta compune consiliul suprem al statului; el alege Sovietul Suprem un fel de parlament local, care numeşte din sînul său un preşedinte, egal cu preşedintele republicii, dar numai ca nume, Sovietul Comisarilor Poporului, adică consiliul de miniştri, din care unul este preşedinte, adică prim-ministru, iar restul titularii departamentelor; cel de război, căi ferate, externe sînt comuni pentru întreaga Uniune.

Sovietul suprem se convoacă de mai multe ori pe an, în şedinţe plenare, de cîte 8–12 zile. El trimite din sînul său reprezentanţi în sovietul suprem al Ucrainei, iar acesta – în acela al Uniunii întregi, la Moscova.

Această linie administrativă merge de jos în sus, de la periferie spre centru. Ea este menită să reprezinte voinţa naţională a popoarelor autohtone şi prezintă asemănare cu zemstvele ţariste.

Organizarea de partid, adevăratul conducător al statului, urmează aceeaşi paralelă. Satul reprezintă o celulă sau nucleu. Membrii nucleului, delegaţi ai raioanelor, constituie comitetul raional de partid, iar în capitala republicii ei formează congresul regional moldovenesc de partid; din sînul lor aleg un comitet regional de partid. Şi ei trimit, la fel delegaţi în partidul comunist (bolşevic) ucrainean, iar de la Kiev se aleg delegaţi pentru Moscova. Acolo din sînul tuturor popoarelor se alege un Birou politic, care dirijează toate destinele Uniunii sovietice şi din care nu fac parte nici măcar toţi comisarii poporului.

Acest Birou politic, ca şi Partidul Comunist (bolşevic) din Uniunea sovietică, este condus de Iosif Visarionovici Djugaşvili, cu pseudonimul de Stalin, adică de oţel. El deţine calitatea de secretar, întrucît de la înlăturarea lui Zinoviev titlul de preşedinte a fost desfiinţat.

Linia de partid reprezintă instituţia, sub altă formă, a foştilor guvernatori; ea înfăţişează pe reprezentantul forţei centrale. Conducătorii din toate republicile şi oblastiile naţionale se numesc de Biroul politic, adică de Stalin sub a cărui supraveghere şi directive lucrează. Deşi rolul partidului a fost recunoscut abia de ultima Constituţie, în fapt însă el totdeauna a jucat un rol primordial, servind şi ca punte de unificare a tuturor provinciilor cu tendinţe separatiste.

Educaţia şi învăţămîntul. În şcoala de toate gradele educaţia se împarte în: ***internaţională***, ***de clasă***, ***militară-fizică-culturală***, ***tehnică*** şi ***artistică***.

La educaţia internaţională se demonstrează că inegalitatea de clase a creat sclavia, subjugînd pe cei slabi celor tari.

La educaţia de clasă se urmăreşte inocularea iubirii elevilor faţă de muncitori, sex, naţionalitate şi totodată ura faţă de trecut.

Înainte programul şcolar prevedea o oră specială antireligioasă. Prin noile legi această oră a fost înlocuită cu corelaţia, care în fond ocupă şi mai mult timp. Ea este ajutată mult şi de literatura zisă artistică, scrisă după un anumit program.

Gimnastica şi educaţia tehnică reprezintă ştiinţa premilitară. Toată lumea şcolărească învaţă mînuirea armelor, întrebuinţarea măştilor de gaz, paraşutismul etc. Drept măsură de încurajare se dau anumite premii sau medalii. Şcolile superioare cuprind chiar patru ore de ştiinţă militară. Din timp în timp se fac manevre, iar şcoala este socotită egală cu un batalion.

Inocularea acestor principii se face pe două căi: prin manuale didactice şi societăţi. Manualele cuprind în mare măsură şi dezvoltarea sentimentului rusesc sub numele de patriotism sovietic. Bunăoară, la geografie sau geologie se arată bogăţiile imense ale ţării, avantajele pentru uniune şi care ţări capitaliste rîvnesc aceste provincii. La fizică se demonstrează uzinele şi alte bogăţii, iar la matematici – problemele sînt făcute numai din domeniul realizărilor sovietice. De pildă se arată cîţi stîlpi sînt pe cale ferată ***Turnsil***, etc.

Este un sistem de patriotism specific rusesc, la care n-ajunsese regimul ţarist. Metoda de mai sus este ajutată de organizaţii şcolăreşti. Acestea sînt cam următoarele, mai deseamă:

Cercul antireligios, Uniunea ateiştilor militanţi, Cercul politicii curente.

Cercul antireligios propagă lupta între tineri şi bătrîni, cu deosebire între părinţi şi copii.

Uniunea ateiştilor militanţi cuprinde numai pe aceia care au rupt orice legătură cu religia.

Cercul politicii curente are menirea de a pregăti propagandişti, buni cunoscători ai ţărilor străine. Fiecare elev îşi alege o ţară. El are la dispoziţie presa din care face tăieturi şi le lipeşte pe o tablă mare. Apoi, odată la săptămînă, informează publicul şi pe cititori asupra mersului evenimentelor, cu precădere mişcările sociale.

La urmă profesorul de istorie schiţează cele spuse şi completează cu noi date.

Autoguvernarea şcolară. Aceasta se compune din adunarea tuturor elevilor şcolii, a cărui organ este ***adunarea generală şcolărească.*** Iar consiliul suprem îl compune un comitet alcătuit din 10–15 elevi, împărţiţi în secţii. Dar soarta întregii activităţi o au pionierii, în şcoala primară, şi comsomoliştii în cea secundară şi superioară. Din punct de vedere politic şcolile de toate gradele sînt conduse de un comsomolist, adică comunist din rîndul tineretului, de cele mai multe ori fără nici o pregătire. El are un salariu mai mare ca învăţătorul şi dispune de elevi într-o măsură mai însemnată.

Corpul didactic. Corpul didactic este organizat în brigăzi, după specialitate sau după clase. Motivul acestei organizări este ajutorarea celor slabi de către cei mai bine pregătiţi, dar scopul urmărit este ca fiecare să fie supravegheat.

Toţi dascălii sînt datori să facă două planuri: unul zilnic şi altul trimestrial. În planul zilnic ei trec detailat lecţia, arătînd cîte minute va vorbi despre cutare lucru şi în ce va consta verificarea cunoştinţelor. Fără acest plan nimeni nu poate începe lecţia.

Planul reprezintă totodată şi cazierul personal al fiecărui profesor. Celălalt plan se face odată la trei luni şi el este mai sumar.

Munca învăţătorilor este foarte obositoare. În afară de şcoală ei sînt îndatoraţi să conducă întreaga activitate culturală, cît şi cea cooperatisto-colectivă,

chiar politică, sub supravegherea organelor respective. Această povară a ajuns atît de departe, încît titlul de învăţător a devenit pejorativ.

Şcoala. Şcoala primară are patru clase. Dar deşi există o republică autonomă, cu populaţie românească covîrşitoare, unde după Constituţie, ***limba de stat este cea moldovenească***, totuşi avem numai 159 de şcoli primare moldoveneşti, cu 28 860 de elevi. Şcoala secundară este de două categorii: completă, cu zece ani de învăţămînt, cuprinzînd şi cei patru ani de învăţămînt primar – şi necomplectă, cu şapte ani numai. Abia acum guvernul sovietic a unificat şcoala de pe cuprinsul întregului teritoriu, restrîngînd libertăţile căpătate în urma revoluţiei. După ultima legiferare învăţămîntul devine unic şi reintroduce în cea mai mare parte sistemul ţarist, menit a rusifica toate naţiunile conlocuitoare. Pentru şcolile moldoveneşti nu ajung manualele. Mai mulţi copii învaţă pe o singură carte. Ele toate sînt traduse din ruseşte după un anumit tip. Iar pentru şcolile secundare şi cele superioare, aproape deloc nu există manuale moldoveneşti. Învăţămîntul primar nu se predă peste tot ţinutul în limba maternă. Sînt multe sate cu populaţie numai românească a căror copii sînt siliţi să înveţe limba ucraineană. Guvernul central de la Moscova neglijează cu totul politica naţională în republica moldovenească, pe care a încredinţat-o Kievului. Din cauza aceasta mulţi dascăli moldoveni şi alţi cărturari sînt deportaţi sau siliţi de împrejurări a părăsi ţara lor de baştină, găsind un refugiu în regiuni îndepărtate. Iar locul lor îl ocupă în primul rînd ucrainenii, care impun nota lor de conduită. Printr-o greşeală de politică internă, sovietele, în loc să atragă populaţiile periferice, de naţionalitate străină, pentru a-şi asigura şi menţine temeinic teritoriile şi pentru a forma un bloc unitar împotriva minorităţilor puternice, realizează tocmai lucruri contrare.

Cît priveşte învăţămîntul superior, Republica Moldovenească are trei şcoli: ***Institutul agronomic*** ce pregăteşte un fel de agronomi, cu durata învăţămîntului de patru ani; şcoala comunistă superioară, ce pregăteşte preşedinţi de soviete săteşti şi de colhozuri cu durata învăţămîntului de 2–3 ani şi ***Institutul Pedagogic Moldovenesc***, cu durata învăţămîntului de patru ani, menit a pregăti învăţători pentru satele moldoveneşti. Din lipsa de cadre didactice, institutul este ajutat şi de un politehnic moldovenesc la Balta. Dar învăţămîntul se predă în limbile rusă şi ucraineană. Numai limba maternă nu se bucură de această favoare. Felul însă şi metoda de predare sînt atît de stîlcite, încît nu numai odată studenţii moldoveni au protestat să li se dea profesori naţionali şi cărţi pe limba lor.

În general, corpul didactic de toate gradele este foarte slab pregătit şi plătit cu o leafă care cu greu ajunge numai pentru mîncare.

Limba. Înfiinţarea Republicii Moldoveneşti a dat naştere la discuţii aprinse cu privire la limba naţională ce urma să fie adoptată de noul stat. Din cauza aceasta au luat naştere trei curente: ***românofil***, ***românofob*** şi ***arhaic***.

Reprezentanţii primului curent, oameni cu vederi mai largi, cu cunoştinţe asupra istoriei naţionale, au optat pentru alfabetul şi limba cultă românească. Acest deziderat a fost susţinut şi de studenţii moldoveni, care în anul şcolar 1926–1927 urmau cursurile la Universitatea din Odesa.

Cuvîntul lor însă nu era ţinut în seamă. Curentul advers, cel oficial, era mai puternic. Unii din sînul acestui curent, evrei, visau comunismul; alţii – ţarismul. Alipirea Basarabiei la România i-a unit însă şi pe unii şi pe alţii, întrucît prin

introducerea limbii culte române, le alunecă terenul de sub picioare. Cu o vădită rea voinţă ei demonstrau că românii şi moldovenii sînt două popoare cu totul deosebite. Iar comuniştii români deşi făceau parte din Comintern (Internaţionala comunistă), nu aveau nici o autonomie; argumentările lor erau privite ca fiind ale unor agenţi ai guvernului român. Curentul arhaic era la modă pe atunci în toată Uniunea Sovietică. Reprezentantul său era basarabeanul L. A. Madan; de el s-au folosit cercurile anti-române pentru a rezolva problema culturii naţionale.

După teoriile lui Madan limba cultă moldovenească a luat naştere numai odată cu înfiinţarea Republicii Moldoveneşti; că înainte această literatură nu exista şi că, în decursul istoriei sale, limba moldovenească s-a deosebit de cea munteană. De aceea limba adevărată moldovenească este cea din mijlocul Basarabiei, rămasă în afară de orice influenţe străine, ea trebuieşte luată ca bază şi cultivată mai departe, ca limbă de stat. Moscova trimite la faţa locului pe profesorul Serghievschi, ***de origine etnică ţigan***, specialist în limbile romanice, deşi pe cea română n-o cunoaşte. Acesta sprijină teoriile puerile a lui Madan şi declară că transnistrenii trebuie să se declare duşmani înverşunaţi ai ***limbii şi literaturii României burgheze.***

În toiul acestor lupte, cînd în intimitate chiar şi Madan era pentru limba română, susţinătorii curentului advers sînt arestaţi sau deportaţi din mijlocul moldovenimii, unde se bucurau de încredere şi aveau autoritate. Gramatica lui Buciuşcan, comisar de pe vremuri la educaţia naţională, este interzisă şi înlocuită cu aceea a lui Madan. Dar şi Madan, în grabă, se trezeşte între ciocan şi nicovală. Din teama de suspiciune, el înlătură chiar cele mai obişnuite cuvinte comune poporului românesc. Astfel, în loc de ***sufragerie*** el scrie ***mîncătorie,*** pe motiv că acolo mînca lumea; în loc de ***cravată,*** scrie ***gîtlăgău;*** în loc de ***trîndăvie,*** spune ***nicăfacerea,*** etc. Şi pentru a uniformiza limba (!) el traduce în moldoveneasca populară, atît cuvintele ruseşti, cît chiar şi pe cele internaţionale. De pildă, în loc de ***samovar*** îi spune ***singuro-fierbător, avionul*** capătă numele de ***singuro-sburător, ghilimelele*** se numesc ***lăbiuţe,*** iar ***accentul*** se cheamă ***logitură.*** Cuvîntul de ***termometru*** îl botează prin ***călduro-măsurător,*** etc.

Dar această epocă de schimonosire a limbii a durat numai pînă în anul 1934, adică în decursul primului plan cincinal. Poporul românesc era ţinut pe loc, în afară de orice progres cultural. În cele din urmă s-a ridicat singur guvernul. Secţia română a Cominternului părea să aibă un rol oarecare. Moldovenii de la cîrmă, chiar cei înregimentaţi în partid îşi manifestau nemulţumirea pe faţă; ei spuneau că limba lui Madan este cea vorbită de moşul Gheorghe acum o mie de ani în urmă şi că transnistrinii nu pot progresa fără adoptarea limbii culte române. Ei se bazau pe doctrina lui Lenin de a însuşi din cultura burgheză raţională partea bună şi superioară.

Guvernul central acceptînd acest deziderat în cursul planului al doilea cultural cincinal (1934–1938), cărturarii s-au pus din nou pe muncă. Ori aceasta în realitate nu înseamnă aproape nimic. Sovietele au acceptat numai forma naţională, iar fondul comunist. Totuşi lucrurile păreau că se mai limpezesc. Ororile şi persecuţiile păreau că au mai încetat. Dar pe neaşteptate se produce sinuciderea lui Srîpnic, conducătorul educaţiei naţionale al Ucrainei. Sovietele îi intentează un proces de trădare, c-ar fi fost unit cu germanii pentru a proclama independenţa

Ucrainei. Pe acest motiv în Republica Moldovenească se arestează capii conducători. Se produce o panică în rîndurile cărturarilor. Dar sub cuvîntul de ***latinizare*** se lasă libertatea populației pentru a-și adapta cultura sa națională la fondul doctrinei comuniste. Ba chiar se intensifică propaganda pentru naționalizarea cadrelor și înlocuirea elementelor străine cu cele românești. În fond însă această nouă eră n-a fost decît o undiță pentru redeșteptarea sentimentului național al populației băștinașe și pentru a-i descoperi gîndurile. În iunie 1938 guvernul din Moscova a decretat înlocuirea scrisului românesc cu cel rusesc și înlăturarea cuvintelor românești, pe motiv că ar fi neînțelese de către moldoveni (?).

Această hotărîre dezvăluie scopul adevărat al regimului actual. Savanții lor singuri afirmă cu tărie comunitatea dintre populația românească de acolo și restul țării; dar în dispreţul moralei, proclamă cu totul alta... Puținii cărturari care abia au prins dragoste de slova românească, indiferent chiar de felul cum se predă, sînt mutați cu serviciul în regiuni străine, sau deportați în Siberia. Iar locul lor îl ocupă tot felul de străini, care pentru prima dată iau contact cu moldovenii; ei dețin destinele politice și administrative ale autohtonilor.

În fruntea tuturor așezămintelor de cultură stă ***Institutul moldovenesc de cercetări științifice,*** menit a deveni Academie de științe. Această instituție are menirea de a elabora reguli gramaticale și lingvistice. Dar de fapt ea figurează numai pe hîrtie. N-are nici un cărturar. Chiar membrii săi fondatori azi sînt deportați. Singurii care au profitat, sînt doi evrei ***Solomon Lehțir***, conducătorul secției literare, evreu din județul Soroca și ***Nuhăm sin Aron Narțov***, evreu din județul Balta, de profesie tinichigiu și cojocar. Primul a adus din diferite arhive un imens material de documente cu privire la trecutul transnistrian. Dar în loc să le păstreze cu sfințenie, le-a aruncat în cea mai mare dezordine într-o cameră neîncuiată, din care cauză se împrăștie și se fură de către toată lumea, care are nevoie de maculatură. Apoi Lehțir și-a însușit aproape în întregime cărțile românești din biblioteca secției pe care o conduce.

Cel de-al doilea, care-i și conducătorul efectiv al instituției, se mulțumește doar cu cîte un articol pe an în presa locală, copiat din dicționarul enciclopedic rus. Nu este în stare să folosească nici măcar manuscrisele făcute de alții și pe care le are în păstrare. Au trecut cinci ani de zile de cînd a anunțat ***Istoria Transnistriei***, fără însă a apărea o singură pagină.

Cultura națională, în condițiile inaugurate de soviete, nu se introduce în viață de elementele naționale, chiar dacă acestea dețin mari demnități în stat. Este un principiu elaborat de Stalin și care-i cu totul opus doctrinei lui Lenin. În fapt, pe această cale se deschid larg căile de rusificare a elementelor indigene, rămase în urmă pînă la revoluție. Această rusificare are mai multe căi de dezvoltare. Astfel, în limbă se urmărește înlocuirea cuvintelor românești cu cele rusești, cum soviet, în loc de sfat; comsomol în loc de tineret comunist; culac în loc de fruntaș; bedneac în loc de codaș, burjui în loc de gospodar etc. Această linie de conduită se aprofundează pe cale literară. ***Bunăoară nu este permis să se citească nici o carte despre Romînia; nu se permite nici un fel de literatură, nici chiar cea pur științifică, sau altele, măcar parțial, cum ar fi poezia lui Coșbuc „Noi vrem pămînt", deși reprezintă nota care le convine.*** Iar la puținele bucăți din Creangă, ascund originea autorului. Astfel moldovenii sînt opriți să se cultive în limba lor. Ei

au dreptul numai să citească și să învețe ceea ce se scrie în rusește, din care se traduc anume bucăți. Încît această pseudo-cultură națională nu le servește la nimic. Dacă nu i se dă voie să cunoască nimic din cultura națională, dacă după absolvirea școlii moldovenești este silit a învăța mai departe aceleași lucruri, dar în limba rusă sau ucraineană, atunci fără voie, fiecare își pune întrebarea: la ce servește această cultură? Cu totul altfel însă stau alte popoare, cum: carelienii, armenii, ucrainenii, georgienii, tătarii din Crimeea. Ei toți au introdus clasicii naționali, admiși în mod solemn de partidul comunist și de guvern. Moldovenii însă nu se bucură de acest drept. În schimb sînt îmbîcsiți cu traduceri din clasicii ruși. Lucrările de istorie asupra lor nu le sînt permise. Avem cazul concludent al academicianul P. Musteață care, pentru un studiu despre ***Patria și limba română,*** a fost deportat întrucît a încercat să demonstreze științific că elementul dac a fost răspîndit și dincolo de Nistru.

Literatura. Dar cu tot necazul acesta se mai găsește încă pe ici colo cîte un tînăr, care își încearcă condeiul, dînd astfel naștere la o încercare de literatură proprie. Ea ne oglindește viața fraților transnistrini, dar este silită să cînte regimul, mergînd în tact cu cei din restul Uniunii. Iată bunăoară o poezie din acestea, luată la întîmplare, a cărui autor este moldoveanul Nistor Cabac, originar din satul Culnaia Veche, raionul Birzula, azi Cotovsc.

Bună ziua școală

Bună ziua, școală luminoasă,
Bucură-te clasă c-a venit, –
Vremea scumpă, ziua luminoasă,
Anul nou la tablă a ieșit.

A venit cu ochi senini de soare
Tînărul prieten la-nvățat
Tu să-i spui, să-i spui învățătoare,
Literele cum de pronunțat.

El va fi băiat cu disciplină
Și școlar va fi stăruitor
Să-i arăți condeiul cum să țină,
Spune-i să învețe binișor.

El pe tata îl iubește tare,
Mama nu mănîncă fără el,
Să-l iubești și tu, învățătoare,
Pe acest prieten mititel.

Să-i arăți pe harta colorată,
Mări albastre, munții luminoși.
Spune-i lui cum patria-nstelată
S-a născut în anii furtunoși.

Spune-i de noroadele mărețe,
Despre Lenin – geniu înfocat,
Spune-i despre anii tinereții
Care nouă Stalin ni-a dat.

Bună ziua, școală luminoasă,
Bucură-te, clasă c-a venit –
Vremea scumpă, ziua bucuroasă,
Anul nou la tablă a ieșit.

Astăzi însă nimeni nu mai are curajul să scrie într-o asemenea limbă socotită românească, nu moldovenească (!).

Literații se grupează în ***Uniunea scriitorilor moldoveni,*** a cărei președinte este ***bulgarul Milev***, din Basarabia, o nulitate ca literat și ca om de știință. Cererile de admitere în sînul acestei asociații, ca și procesele verbale ale dezbaterilor se redresează în limba rusă și ucraineană.

Republica moldovenească posedă o ***Editură de stat a Moldovei,*** cu sediul la Țiraspol, Balta și Ananiev. Acolo apar atît lucrările cît și presa de tot soiul. Din presa mai de seamă menționăm: ***Moldova socialistă,*** cotidian, oficiosul guvernului local și al partidului comunist. El este continuarea ziarului ***Plugarul Roșu***; apare și în limba ucraineană cu alt conținut. ***Comsomolistul Moldovei*** (apare și în ucraineană) organul oficial al tineretului comunist. Apoi în fiecare capitală de raion, apare cîte un ziar săptămînal de informație. Din periodice apar: ***Octombrie,*** revistă lunară, organul Uniunii scriitorilor moldoveni. Este prost redactată, scoasă pe hîrtie proastă și foarte slabă ca conținut. ***Scînteia leninistă,*** apare în format mic cu multe figuri și este destinată pentru educația copiilor. Este însă cu mult inferioară revistelor similare de la noi din țară.

Teatrul. ***Teatrul de Stat al Moldovei*** a luat ființă în anul 1932, la Tiraspol. Anul următor el s-a contopit cu școala teatrală de la Odesa, formînd o secție moldovenească, cu curs de doi ani pentru pregătirea artiștilor moldoveni. Dar toate cursurile, afară de limba maternă, se predau în rusește. Primul profesor de limbă națională a fost învățătorul Moșanu, basarabean care din cauza vremurilor nu s-a putut reîntoarce în țară.

Lui ia succedat Baconschi, dar în grabă a fost înlăturat pe motiv că făcea prea mare românizare. Locul lui Baconschi apoi l-a ocupat Corneliu, pseudonim, ardelean. Dar fiindcă s-a ridicat împotriva persecuțiilor naționaliștilor moldoveni, arestați în mase în 1933, înlocuiți cu elemente străine și ignorante, publicînd chiar și o scrisoare deschisă la adresa unui membru marcant al comitetului central al partidului de la Moscova, a fost arestat de agenții G.P.U.-ului împreună cu soția, deși făcea parte ca membru chiar din sînul comitetului de mai sus. Azi nu se știe nimic de soarta lui și a soției sale, o româncă foarte frumoasă, cunoscătoare a mai multor limbi și care se bucura de mare simpatie printre populația locală.

Teatrul moldovenesc este condus de evreul Turcin, care n-are nimic comun cu arta.

După program artiştii trebuie să joace opt piese pe an şi să realizeze un venit net de 60 000 lei. Altfel, artiştilor li se reţine din salariu diferenţa pînă la acoperirea acestei sume.

Teatrul moldovenesc este ambulant, cutreierînd satele şi oraşele. Ţăranii sînt obligaţi să meargă la spectacole, întrucît acestea sînt angajate direct de autorităţile săteşti cu impresarii, reţinîndu-li-se astfel din oficiu costul biletului. În capitala Republicii Moldoveneşti însă trupa moldovenească de artişti nu joacă aproape de loc din cauza lipsei de artişti şi de piese originale. ***Cele româneşti nu sînt permise. Toate piesele lor sînt traduceri din ruseşte sau din limba ucraineană***; de aceea lumea preferă să le audă în limba originală, jucate de artişti veniţi de la Harcov, Kiev sau Odesa. Dacă s-ar admite piesele naţionale, cu tot farmecul lor, atunci toată lumea, chiar cea străină, s-ar interesa de ele.

Cererea artiştilor moldoveni de a da reprezentaţii în satele moldoveneşti din afara Republicii lor, cum ar fi în Ucraina, Crimeea, Caucaz, sau în regiunea Donului, etc. n-a fost aprobată de guvernul sovietic. Purtarea proastă faţă de moldoveni, lipsa de orice atenţie chiar în creaţia artistică, face ca ei să-şi găsească plasament în altă parte. Astfel cea mai bună artistă a teatrului de stat din Ucraina proclamată ***eroină*** şi decorată cu cel mai înalt ordin (Lenin) este moldoveancă. Alţi conaţionali debutează pe scenele teatrului din Tiflis sau Moscova, ridicînd prestigiul naţiilor străine. Surorile Galin fiind rugate la un moment dat să vină la Tiraspol, au preferat să stea la Moscova, pe motiv că leafa este mică şi sînt întîmpinate cu suspiciune la orice pas.

Teatrul moldovenesc este clasat în categoria a patra, ultima, ceea ce se răsfrînge în măsură însemnată asupra existenţei sale materiale.

Rolul său primordial este să înlocuiască biserica. În multe sate, chiar bisericile sînt transformate în săli de teatru. De aceea şi desele reprezentaţii în mijlocul sătenilor.

Staţia de radio din Tiraspol unde adeseori se aud cîntările moldoveneşti din vioară ale lui Gheorghe Murgu, moldovean din Dubăsari, altădată cel mai căutat muzicant al nunţilor şi petrecerilor din regiunea transnistriană, iarăşi serveşte ca mijloc de înlocuire a bisericii.

Capela cu numele de Doina, constituie corul de stat şi este încredinţată lui Pigrov.

Apoi toamna are loc olimpiada jocurilor şi dansurilor naţionale cu costumele lor. Cei mai abili dansatori şi cîntăreţi trec prin raioane şi ajung în capitala republicii, unde are loc concursul. Aici cei mai buni sînt premiaţi şi trimişi la concursul din întreaga Uniune, la Moscova. Anii trecuţi, moldoveanul Covali, din partea de nord a republicii, a fost proclamat la Moscova cel mai bun artist popular. Necunoscînd însă limba rusească, a trebuit să facă drumul lung însoţit de un translator.

Dintre dansurile naţionale sînt vrednice de amintit: de joc (hora), uleandra (ciuleandra): Paraschiţa, Moldoveneasca.

Încheiere. În concluzie, internaţionalizarea înfăptuită de soviete, are drept scop principal rusificarea grăbită a tuturor popoarelor din Uniunea Sovietică. Moldovenii astăzi sînt împărţiţi şi învrăjbiţi prin noul sistem de politică internă ce li se aplică. Azi ei nu mai sînt cei de altădată, cînd bunăoară un funcţionar superior

vorbea din sentiment în limba natală cu cel mai umil țăran. Sentimentul a dispărut, fiind înlocuit cu altceva. Dacă un moldovean face parte din partidul comunist moldovenesc, el nu-l privește pe semenul său prin prizma națională a trecutului, ci prin cea de clasă, a prezentului. Astfel dacă conaționalul său este fiu de fruntaș (culac), atunci el nu va avea nici o considerație. Va fi persecutată în aceeași măsură ca și altul, care nu-i moldovean. Iar altul, sărac, chiar dacă este străin ca nație, va fi mai bine primit și luat în considerație, decît acela, care-i moldovean, chiar sărac, dar necomunist.

Cauza acestei purtări însă, care nu se vede la toate popoarele din Uniunea sovietică, este lipsa de cunoaștere a trecutului românesc.

Iată de ce autoritatea sovietică urmărește cu atîta tenacitate ascunderea adevărului asupra comunității dintre noi, menit a le redeștepta simțul național și a le arăta că au o țară independentă, cu o cultură și civilizație proprie și că la origină se trag din cel mai vechi și civilizat popor din lume, Romanii.

Prin metoda de mai sus, sovietele urmăresc propagarea celei mai înverșunate uri împotriva fraților de aici. Cînd vine la noi cineva din conaționalii noștri de acolo, cu idei preconcepute, și vede libertatea, frăția, comunitatea de limbă, credință și obiceiuri, rămîne uluit și nu-i vine a crede. Chiar dacă este trimis ca propagandist sovietic, el se convertește. Vocea sîngelui este mai puternică decît orice postulat al internaționalei. De aceea nu trebuie niciodată să pierdem din vedere împrejurările de mai sus și felul de educație ce se inoculează transnistrenilor cu atîta perseverență. Să avem însă și în noi morala supremă și puterea de convingere cu care vom răsturna orice bariere ce ni se pun în calea progresului și propășirii noastre naționale în drum spre unificarea sufletească cu frații de dincolo de Nistru. Credința și răbdarea ne vor duce la izbîndă.

TRANSNISTRIA

I. PRIVIRE ASUPRA TRANSNISTRIEI

(A se vedea şi harta anexă Nr. 1)

Nistru a dat numele Transnistriei: ţara de dincolo de Nistru.

Transnistria este cuprinsă între Bug la est, Nistru la vest, Marea Neagră la sud şi o linie convenţională la nord, care pleacă de la vest de oraşul Movilău, trece pe la nord-vest de calea ferată Movilău-Viniţa şi merge pe Bug, la sud-est de Demidovca.

Bugul izvoreşte din mlaştinile Pripetului şi se varsă în mare la vest de Nicolaev, formînd graniţa spre Ucraina. Are aceeaşi valoare ca şi Nistru, cu un curs liniştit şi fără multe sinuozităţi, formînd în cursul inferior numeroase mlaştini cu stuf, de la Vosniesjiensk pînă la Novopietrovskoie. De la Novopietrovskoie spre sud începe limanul Bugului, care se deschide mai larg de la Nicolaev pînă la Iliniskoie, în Transnistria.

Primeşte ca afluenţi, din Ucraina pe Sob, Udic, Sinijuka, Gniloj-Jelaniec şi Jinguli şi din Transnistria pe Dohna, Codima, Bacsala şi Cicekleia. Între Bug şi Nistru se găsesc cîteva rîuri fără însemnătate, care colectează apele din centrul şi sudul Transnistriei. Ele sînt orientate de la nord-vest către sud-est şi se varsă în limanuri cu apă dulce. Astfel avem: Bierezan şi Saşik se varsă în limanurile Tiligului şi Kuialnik, iar apoi Kuialnik în limanul Hagibei.

Peste Bug sînt treceri importante:

– La Moghilevca pentru căile ferate Zmerinka–Viniţa.
– La Pecioara, pentru şosea.
– La Braclav şi Semenki pentru şosea.
– La Uljanica, pentru căile ferate Kalodienka–Hristimovka.
– La Osjejevka pentru calea ferată îngustă de pe valea Dohnei spre Taslîk.
– La Golta, pentru calea ferată şi şoseaua de pe valea Codimei.
– La Cantakuzenka, pentru căile ferate şi şoseaua Odesa–Vosniesjensk.
– La Nicolaev, pentru şoseaua ce vine de pe malul mării de la Odesa şi merge spre Cherson, la gura Niprului sau către Ielisavetograd, spre nord.

Bugul are de asemenea fundul pietros în cursul superior şi mijlociu pînă la Oviopol unde se varsă rîul Codima. Poate fi trecut prin vaduri, în cursul verii la nord de confluenţa lui cu Bohna.

Nistrul izvorește din Carpații Nordici de sub trecătoarea Turka și iese din munți în cîmpia Galiției, unde are un curs liniștit într-o albie puțin adîncă, însă cu maluri pietroase.

De la Zalescic, Nistrul forma granița noastră cu Polonia pînă la confluența lui cu rîul Zbrucz pe o întindere de 105 km., de unde începea apoi granița cu Rusia Sovietică pe o lungime de 935 km pînă la limanul Nistrului, lung de 46 km și lat pînă la 8–10 km.

Pînă la punctul Iagorlik pe malul de est și Molovata română pe malul de vest, înălțimile de pe dreapta Nistrului domină pe cele din stînga lui cu 400–500 m, dînd un avantaj de ordin militar pentru apărarea trecerilor eventuale de la Răsărit către Apus. De la Iagorlik pînă la Tiraspol, Nistrul intră în regiunea cursului său de mijloc, iar de aici trece în cursul inferior pînă la Mare.

De la Iagorlic pînă la Tiraspol, malul Nistrului de est domină pe cel de la vest, brăzdat de văi ce deschid căi de invazie de la est spre vest. La sud de Tiraspol, malurile Nistrului se depărtează de albia sa și se creează numeroase mlaștini cu stuf, făcîndu-l greu de trecut dintr-o parte în alta, mai ales că aceste regiuni sînt împădurite cu sălcii și păduri de șes. De la Tiraspol, dealurile Nistrului se lasă încet către Mare, pierzîndu-se către sud-est și sud-vest în stepa Bugeacului.

De la Ciuburciu se desparte din Nistru brațul Tutungeac, care ia adeseori pînă la 1/3 din volumul de apă, însă în timp de secetă rămîne inactiv, acoperit numai de stufării ici și colo, luînd denumirea de ***Nistrul mort***.

Lărgimea apei Nistrului la Zalescik este de circa 150 m cu o adîncime numai de 2–2,50 m din cauza fundului său stîncos; la Hotin ajunge să aibă 200 m lărgime cu o adîncime de 3–4; la Atachi atinge 210 m, lărgime cu 4–5 m adîncime, – lărgime și adîncime ce și-o păstrează pînă la sud de Tighina. De aici Nistrul începe să se restrîngă la 140–150 m lărgime. Din punctul Ciuburciu, Nistrul se lărgește mai mult, despărțindu-se ***Nistrul Mort*** pînă la Liman. În acest sector, Nistrul are o adîncime numai de 3 m pe ambele brațe, iar fundul devine mîlos.

Din cauza albiei sale vechi, clădită în era primară, formată de roci cristaline, Nistrul curge pînă la Iagorlic ca printr-un șanț, ale cărui maluri se înalță deasupra nivelului său pînă la 100 m, apoi valea lui se lărgește, ajungînd în dreptul comunei Dubăsarii Vechi la 5 km lățime, la Tighina 10–12 km și către sud pînă la 15–20 km. Primește din podișul basarabean rîurile: Răutul, Ikelul și Bîcul, iar din Transnistria pe: Murafa, Camienca, Iagorlic și Cuciurgan.

Viteza curentului Nistrului este de 3–4 m pe secundă în cursul superior și mijlociu, apoi scade treptat către Mare.

În total spre Polonia și Ucraina, Nistrul parcurge pe sinuozitățile sale multiple 1.040 km. Lungimea lui de la izvor și pînă la Mare este de 1 200 km. Între Hotin și Mare, lungimea graniței este de 500 km, iar a Nistrului de 930 km, din cauza coturilor sale.

Nistrul pe cursul său udă văi mănoase unde din cele mai vechi timpuri, s-au clădit cetăți și orașe, începînd cu cetatea Tyras, întemeiată de coloniștii greci la vărsarea lui în Mare, apoi Benderul, Soroca și Hotinul.

O sumedenie de sate și tîrguri s-au presărat de-a lungul lui, din cele mai vechi timpuri, fiind locuite numai de moldoveni, ceea ce ne indică că primii ocupanți au fost romînii ca urmași ai traco-romanilor.

În Transnistria avem: Movilău, Rîbnița, Dubăsarii Noi, Grigoriopol, Tiraspol și Ovidiopol, centre mai însemnate și vechi așezări moldovenești.

Hotin, Soroca, Vadul Rașcov, Rezina, Criulenii, Dubasarii Vechi, Tighina, Chițcani și Cetatea Albă, ca însemnate izvoare de tradiție moldovenească și centre ale culturii romînești către est, așezate pe dreapta Nistrului.

Nistrul are de-a lungul lui însemnate puncte de trecere în Transnistria, ce-au fost întrerupte din anul revoluției 1917 pînă în vara anului 1941.

În trecut se aflau:

– La Hotin – pod de lem.
– La Voronovița – pod de cale ferată.
– La Movilău – pod de șosea și cale ferată.
– La Rîbnița – pod de șosea și cale ferată.
– La Criuleni – pod de lemn.
– La Dubăsarii Vechi – pod de lemn.
– La Tighina – pod de șosea și cale ferată.
– La Ciuburciu – pod de lemn
– La Cetatea Albă – pod de lemn și cale ferată.

Fundul Nistrului fiind pietros, dă posibilitatea de trecut prin vaduri. Avem vaduri ce au jucat un rol însemnat în istorie la: Soroca, Vadul Rașcov, Criuleni, Vadul lui Vodă, Dubasarii Vechi, Pogăceni și Varnița, la nord de Tighina.

Bolșevicii în retragerea pustiitoare din vara anului 1941, au distrus podurile peste Nistru și Bug. În parte, ele au fost refăcute de armatele romîne și germane în 1941 și 1942.

Nistrul a fost navigabil pentru vapoare mici, șlepuri și plute înainte de războiul mondial, de la Movilău și pînă la Mare. Astăzi nu mai este navigabil din cauza schimbării de curs în nenumăratele sale coturi și din cauza mîlului depus de apă.

Terenul din jurul Nistrului a fost studiat de savanții Penk și Romer, doi geologi autorizați.

Penk și Romer au explicat îngustimea văii Nistrului între Movilău și pînă aproape de Iagorlic, precum și multiplele sinuozități, din faptul bombării podișului Podoliei în era terțiară, cînd s-au născut Carpații. Cu cît bombarea progresa cu atît și apele, care trebuie să fi fost mai furioase atunci, săpau pămîntul, tăind straturile de diferite vîrste. Așa, apele Nistrului s-au adîncit între Movilă și Iagorlic, pînă la terenul din era primară, curgînd astfel printre roci cristaline din prima epocă a vîrstei pămîntului.

Cunoscătorii de roci și cercetătorii geologi pot să citească istoria transformărilor pămîntului Transnistriei și Basarabiei din straturile săpate de văile Bugului și Nistrului în acea regiune; astfel de la terenurile silurice din era primară ce formează fundul văii te urci la cretacicul din era secundară, ajungi la păturile sarmatice din era secundară, ajungi la păturile sarmatice din era terțiară și apoi la pămîntul arabil cu cernoziom din ultima eră din istoria pămîntului, – era cuaternară.

În dreapta și în stînga Nistrului, de la izvoare și pînă la linia: Rezina – Rîbnița – Balta – Oviopol, se întinde podișul Podoliei, ce-și are origina în era primară, apoi către Sud începe cîmpia Sarmatică din era terțiară, avînd fundamentul tot din era primară.

Astfel, ţinutul dintre Nistru şi Bug se prezintă la nord şi centru, sub aspectul unui imens podiş brăzdat către sud-est şi sud-vest de rîuri, avînd printre ele uneori dealuri puţin înalte şi turtite din cauza ploilor care au dus în cursul timpului mîlul luat de pe coama lor spre văi. Către Sud, pămîntul Transnistriei are aspectul unei stepe, fără păduri şi ape. Satele sînt rare, cu casele dispersate şi acoperite cu buruieni înalte de stepă, iar la orizont îi apare călătorului pe soarele arzător al verii numai *fata morgana*, care dispare apoi din ce în ce mai departe în apele albastre ale mării Negre.

Valea Nistrului oferă călătorului, care vine de la nord către sud priveliști frumoase şi variate, îmbinate cu o bogăţie de vii întinse ce dau faimoasele vinuri basarabene precum şi imensele lanuri de porumb şi grîu din Transnistria.

De la Tighina spre Mare, lunca Nistrului deschide culturi frumoase de pomi roditori, ce dau vestitele mere de Chiţcani şi Tighina în Basarabia şi de Iasca şi Grădiniţa în Transnistria.

Valea Bugului udă cele mai mănoase cîmpii în cultura cerealelor şi leguminoaselor.

Limanurile din sudul Transnistriei dau o bogată producţie de peşte.

II. ORGANIZAREA POLITICĂ ŞI SOCIALĂ A FOSTEI REPUBLICI MOLDOVENEŞTI

După o introducere a cititorului în doctrina politică a lui Lenin, în care se oglindeşte metoda de luptă politică şi principiile mişcării comuniste, ne va fi uşor a păşi în a arăta organizarea şi conducerea politică a Republicii Moldoveneşti Transnistriene.

Organizarea politică şi socială era aidoma ca în celelalte republici componente ale Rusiei Sovietice.

Prima unitate politică-socială este satul, compus din ***colectivişti*** şi individualişti. Colectiviştii munceau numai în colhozuri.

Un sat avea principial un colhoz, o organizaţie de natură agricolă, în care locuitorii aduceau drept aport munca şi uneltele de muncă, iar Statul le da pămîntul, maşinile agricole şi unele instrumente pentru cultura agricolă.

Colhozul avea un sfat ce se numeşte ***soviet***, cu un preşedinte şi un consiliu în care majoritatea erau comunişti sau evrei. Sovietul avea un reprezentant al guvernului prin G. P. U., mai tîrziu N. K. V. D., care era de fapt un agent politic de control şi spionare, iar nu de îndrumare.

Alegerea membrilor în soviet se făcea prin ridicarea de mîini, aşa că de la sine se înţelege că în el vor intra partizanii devotaţi ai regimului şi profitorii de ocazie, care până ieri nu fuseseră decît pleava societăţii, iar mai tîrziu erau înălţaţi în virtutea fluidului revoluţionar în diriguitori ai muncii şi onoarei oamenilor cinstiţi.

Individualiştii aveau şi ei la început un fel de consiliu comunal, ce se numea ***sfat-sat***.

Un oraş era reprezentat prin sovietul său pentru colectivişti, iar pentru individualişti prin ***sfat-tîrg***.

În ultimul timp, individualiştii dispăruseră în Rusia, – în afară de Ţinuturile Baltice, Polonia şi Basarabia, ocupate de ruşi în 1939–1940.

Mai multe sate compun un ***raion***, egal ca întindere mai puţin ca un judeţ al nostru, cuprinzînd şi oraşele de pe teritoriul lui.

Sovietele de sate şi oraşe dintr-un raion trimiteau delegaţi, proporţional cu numărul populaţiei, în ***sovietul de raion***.

Dintre aceşti delegaţi ai sovietului de sate şi oraşe, întruniţi în capitala raionului în aşa zisul ***congres raional*** se alegea ***comitetul executiv raional***, care conducea în mod permanent afacerile raionului respectiv.

Congresul de raion se întrunea obişnuit odată pe an, spre a rezolva afacerile de interes general, ce reclamau competenţa lui administrativă sau cînd se cerea de centru spre a se lua unele măsuri urgente de muncă ori impuneri financiare.

La rîndul lor, congresele de raion trimiteau delegaţii lor în capitala republicii, constituind ***congresul sovietic regional***, ce se convoca odată la 2 ani. Dintre aceşti delegaţi se alegea ***comitetul executiv central al republicii***, organ permanent de conducere şi executare al ordinelor guvernului. Sediul lui în Republica Moldovenească era în ultimul timp la Tiraspol. Tot congresul sovietic raional alegea şi pe reprezentanţii săi pentru ***congresul sovietic pan-ucrainean***, ce-şi avea sediul la Kiev, capitala Ucrainei.

Prin acelaşi mecanism, acest congres pan-ukrainean îşi alegea un ***comitet central executiv***, şi-şi delega reprezentanţii săi în congresul central al partidului comunist la Moscova, din care se alegea apoi:

– Comitetul central executiv,
– Cominternul,
– Sfatul Comisarilor Poporului şi
– Biroul Politic.

Fiecare republică autonomă sau independentă dispunea de parlamentele respective ca şi ţările democrate şi de bugetul lor, care au de fapt numai o titulatură în ordinea constituţională a Rusiei Sovietice, fără însă a se bucura şi de puterile legislative şi executive proprii.

– Comitetul Executiv Central din Moldova Transnistriană, reprezenta parlamentul republicii.

– Sovietul Comisarilor Poporului constituia guvernul, mai puţin comisariatele pentru armată, marină, căi ferate şi externe, de care nu dispunea decît guvernul central al U. R. S. S., însă aveau şi ele cîte un reprezentant al centrului pentru aceste departamente.

Avea şi ea un birou politic pentru propagandă.

Din descrierea de mai sus s-a arătat că viaţa socială şi zidirea ei în U.R.S.S. este în mîna Partidului Comunist.

De aici vom vedea că organizaţia de partid este paralelă cu organizaţia administrativă, care îi este subordonată.

Începînd de la sat, vom avea în el nucleul comunist, care va alege pe conducătorii militanţi în sovietul satului.

Sovietele comuniste de la sate şi oraşe trimit delegaţi în raion, care vor constitui ***Comitetul Partidului Comunist Raional***.

Reprezentanţii comitetelor raionului de partide, întruniţi în capitala republicii, constituiau ***Congresul Regional al Partidului Comunist Moldovenesc***, din sînul căruia se alegea ***Comitetul Regional de Partid***, cu sediul la Tiraspol şi delegaţii în Partidul Comunist Ukrainean, la Kiev.

Delegaţii acestor comitete regionale ale partidului comunist din întreaga Rusie, în număr variabil de circa 1500–1600 cu vot deliberativ şi 500–600 cu vot consultativ, se întruneau în congresul general al Partidului Comunist din Moscova şi dintre ei se alegea:

– Comitetul Central al Partidului Comunist din U.R.S.S. în număr de 472 în 1935.

– Cominternul, un fel de prezidium al partidului, numărînd 127 membrii:

– Biroul politic, compus din 7 membrii, ce avea de secretar pe Iosif Stalin (de oţel), pseudonimul lui Iosif Djugaşvilli;

– Sovietul Comisarilor Poporului – guvernul U.R.S.S.

Biroul politic nu are preşedinte, ci numai secretar, care-l conduce de fapt; de drept secretarul biroului politic este şi secretarul Partidului Comunist Rus. În această calitate, Stalin, dispune de puterea executivă şi judiciară în partid şi în stat, pe care o exercită astăzi cu adevărată mînă de oţel, dispunînd de viaţa şi averea tuturor.

De unde organizarea administrativă începe de jos în sus, vedem că organizaţia de partid este inversă. Secretarul general al Partidului Comunist numeşte în posturile de secretari ai organizaţiilor de republică ale Partidului Comunist oameni de încredere ai centrului, care de multe ori nici nu cunosc provincia unde sînt trimişi, necum ar fi fost născuţi şi militat în ea. În fond, aceşti secretari sînt asemănători foştilor guvernatori ai imperiului ţarist, mult mai aspri şi cu puteri mai largi decît aceia.

Conducerea recentă a Republicei Moldoveneşti a fost încredinţată persoanelor de mai jos:

1. ***Vorovnici Evstafii Pavlovici.*** Era Preşedintele Comitetului Central Executiv, şi prin urmare preşedintele Republicei Moldoveneşti.

S-a născut în anul 1890 în comuna Malachiş-Mare, în raionul Rîbniţa, din părinţi moldoveni.

La început a fost văcar pe moşia din satul său, începîndu-şi această carieră de la vîrsta de 10 ani. A fost mobilizat în 1914, însă nu a luptat, fiind dezertor de pe frontul românesc.

2. ***Baluh M. A***: Era secretar al Comitetului Central Executiv şi locţiitor al preşedintelui. A venit din Ardeal la începutul revoluţiei, în 1917. Avea Studii superioare şi cunoştea bine limba română, ukraineană, rusă şi moldovenească populară, pe care le-a învăţat de la venirea lui.

Conducea de fapt Republica Moldovenească.

3. ***Negruţă***, ţăran moldovean din raionul Ananiev. Avea o cultură inferioară. Intrase de curînd în partid şi nu se pricepea nici în politică şi nici în administraţie.

Era al 2-lea secretar al Comitetului Central.

4. ***Bulat G. I.***, pseudonim. A fost secretarul comitetului regional al Partidului Comunist din Ukraina, delegat de centru pentru supravegherea politică şi îndrumător al organizaţiei.

Era de naţionalitate georgiană şi nu cunoştea limba moldovenească. A venit în Moldova Transnistriană în anul 1933, trimis pentru purificarea conducerii Partidului Comunist din Transnistria de elementele dubioase sau de acele bănuite că ar avea sentimente româno-file.

Era conducătorul de fapt al destinelor românilor moldoveni.

5. ***Golub Nicolai Isaevici.*** A fost al doilea secretar al comitetului central moldovenesc al Partidului Comunist, impus de centru. A fost desemnat în această funcţiune de congresul partidului pan-ukrainean, în octombrie 1934. Era moldovean de origină, născut în Basarabia, în comuna Valea Mare, judeţul Bălţi.

Guvernul Republicei Moldoveneşti era alcătuit astfel în 1935[1]:1. Borisov Grigorie Ivanovici, cu pseudonimul de Starîi.

A fost preşedintele Sovietului Comisarilor Norodului. S-a născut la 1880, în Basarabia; se trage dintr-o familie de muncitori la căile ferate de pe linia Tighina–Galaţi. Urmează trei ani şcoala primară în satul Chirnet-Lunga, apoi cea din satul Lăpuşna. A fost apoi lucrător de cale ferată.

În 1918, organizează răscoala împotriva armatei române, pentru care faptă, a fost condamnat la moarte de tribunalele româneşti. În anul următor fuge dincolo de Nistru.

Din 1926 ocupa cu oarecare întreruperi postul de preşedinte al Sovietului Comisarilor Poporului în Republica Moldovenească.

2. ***Ilches Ghidal Solomonovici***, locţiitorul celui de mai sus. Era *evreu* din Ucraina, fiu de croitor; nu cunoştea limba moldovenească. Avea studii superioare făcute la Odesa. Era bine dezvoltat şi cu autoritate în cercurile Partidului Comunist. Mergea drept un om de acţiune.

În Moldova Sovietică se afla din 1930; a fost un vechii membru al partidului; a luat parte activă în războiul civil, în rîndurile armatei roşii, în calitate de comisar politic.

3. ***Panicov***, Comisarul Norodului la Finanţe, a venit în anul 1932. Este un bun muncitor de cabinet, dar puţin cunoscut şi cu un rol şters în rîndurile partidului.

4. ***Babenco***, titularul Departamentului la Agricultură, ucrainean. A fost un vechii membru al Partidului Comunist.

În Moldova se afla din 1932, venit în urma măcelului moldovenilor. Postul de mai sus îl ocupa din 1934. Era un bun cunoscător al problemelor agrare şi al satului, datorită căror calităţi s-a ridicat la o demnitate atît de înaltă.

5. ***Troţiuc***, era locţiitorul celui de mai sus.

6. Manuilenco A. A fost şeful sectorului politic al staţiilor de maşini şi tractoare de pe lîngă Comisariatul de Agricultură.

7. ***Davidov***, Comisarul Poporului la Departamentul Gospodăriei Săteşti; era o persoană fără autoritate şi puţin cunoscut în cercurile conducătoare.

8. ***Colesnicov***, Comisarul Poporului la Departamentul Sovhozurilor (Gospodăriilor Sovietice de Stat). Era ţăran rus din Ploska, la nord de Tiraspol. A fost un om fără carte, dar bine priceput. A luat parte activă la mişcările revoluţionare, comandînd în războiul civil un regiment, apoi o divizie din armata lui Kotovsk. În primăvara anului 1918 a mers cu armata împotriva propriului său sat, care împreună cu moldovenii se răsculase contra autorităţilor sovietice.

9. ***Avacumov M. I.***, Comisarul Poporului la Departamentul Aprovizionării. Era o figură cu totul ştearsă chiar în rîndurile comuniste. A fost numit în funcţiune în Octombrie 1934.

Înainte, acest post îl ocupa un oarecare ***Rozit***, evreu din Basarabia.

10. ***Sipsman***, Comisarul Norodului la Departamentul Industriei Locale. Era *evreu* din Ukraina, vechi partizan şi membru al Partidului Comunist.

11. ***Petrovski D.***, Locţiitor la departamentul de mai sus.

12. ***Riappo***, Comisarul Norodului la Industria Uşoară.

13. ***Ghein V.S.***, Comisarul Poporului la Departamentul Comerţului Inter. Ocupa acest post din octombrie 1934. Era o persoană străină şi nu s-a distins cu nimic.

Pînă la el, titularul acestui departament a fost: ***Bine Vasilie***, moldovan din Camenca, acelaşi raion, cetăţean al Republicii Moldoveneşti. Era slab de caracter, redus la minte şi afemeiat.

14. ***Hodoş Iacov***, Comisarul Sănătăţii Publice, de origină *evreu;* de profesiune dentist.

În Moldova a descis în anul 1933, venit din Dniepropetrovsk, fostul Ecaterinoslav. Nu se bucura aproape de nici o autoritate. A fost o persoană cu totul ştearsă. Înainte de dînsul, acest post l-a avut ***Ecaterina Arbore***; azi ea reprezintă Partidul Comunist din România în Rusia Sovietică.

15. ***Bărbălat***, Comisarul Ocrotirilor Sociale, *moldovean* din Republica Moldovenească.

16. ***Beleaev***, Comisarul Nordului la Departamentul de Justiţie şi Procuror General al Republicei Moldoveneşti. Fusese numit în octombrie 1934.

17. ***Vasculat***, locţiitorul celui de mai sus şi procuror al Republicei Moldoveneşti.

18. Holostenco Mihail Ialovlevici, Comisarul Norodului la Instrucţia Publică. Era *evreu* din Basarabia. S-a născut în Ismail la 1903.

Ocupa această demnitate de la sfîrşitul lui octombrie 1934. Înainte de această dată a fost director al Institutului Superior Pedagogic din Tiraspol.

Era vechi comunist şi un mare duşman al României.

În 1921 sufere rigorile Închisorii Centrale din Chişinău. La începutul anului 1923 este arestat din nou, scapă însă şi emigrează în Bulgaria. În 1924, fuge în Republica Moldovenească.

în cercurile diriguitoare se bucura de simpatie.

19. ***Moroz***, o persoană cu totul ştearsă; era locţiitorul lui Holostenco Mihail Ialovlevici, la Comisariatul Norodului pentru Instrucţia Publică.

20. ***Socol Abraham***, preşedintele planului de stat „Gos plan“, numit în toamna anului 1934.

Era evreu din oraşul Grigoriopol. A fost fiu de negustor ambulant; foarte activ şi cu autoritate, comunist înfocat şi mare agitator.

21. ***Emilianov***, preşedintele comisiei de curăţire a partidului, rus de origină.

Am arătat numele şi funcţiunile de mai sus spre a se vedea cine conducea Republica Moldovei Transnistriene. După origină:

- 2 comisari ai poporului, moldoveni,
- 5 comisari ai poporului, evrei,
- 5 comisari ai poporului, ruşi,
- 1 comisar al poporului, ucrainean,
- 1 comisar al poporului, transnistrian,
- 1 comisar al poporului, georgian,
- 6 comisari ai poporului, de origină necunoscută.

După valoarea lor morală şi intelectuală, aceşti oameni reprezentau în general masa infractorilor şi pleava societăţii.

La 12 octombrie 1934 a avut loc în Tiraspol aniversarea a 10 ani de la înfiinţarea Republicei Moldoveneşti, cînd s-a întrunit Comitetul Central Executiv ca parlament al Ţării Moldovei, în sesiune jubiliară.

Prezidiumul s-a constituit astfel:

A. ***Delegaţii guvernului ucrainian:***

– ***Cosior S.V.*** şi ***Poştişev P.P.***, secretarii Comitetului Central al Partidului Bolşevic din Ukraina;

– ***Balitzki*** şi ***Popov***, membrii ai Comitetului Central al Partidului Bolşevic din Ucraina.

– ***Andreev A.***, membru în Biroul Politic U.R.S.S.;

– ***Petrovski G.I.***, preşedintele Comitetului Executiv Central din Ukraina, ca preşedinte al Republicei Ukrainene.

Luibenco P., preşedintele Sovietului Comisarilor Poporului din Ukraina.

Restul participanţilor de seamă îi vom cita după N. Smoschină din revista „Moldova Nouă“ nr. 1/1935, Iaşi.

„B“. Delegaţia Basarabeană.

Cricorucov I.N., preşedintele secţiei din Odesa, a Asociaţiei Basarabenilor, starostele secţiei Asociaţiei Foştilor Ocnaşi Politici şi membru în Partidul Comunist al Ukrainei; fost marinar. A luat parte la rebeliunea flotei ruse din Marea Neagră, în 1905, pentru care fapt a fost condamnat la 12 ani închisoare.

Uşerovici Saul, evreu; fost ocnaş politic. Avea un rol de seamă în Asociaţia Basarabenilor cu sediul la Harcov.

Dembo V.O., evreu. Este autorul mai multor broşuri, cu scop politic, îndreptate împotriva României şi a nenumăratelor articole scrise în acelaşi sens.

Rapaport, partizan în corpul de armată al lui Kotovski, evreu.

„C". Delegaţia Română.

Arbore Ecaterina, reprezentanta Partidului Comunist din România, fiica cunoscutului basarabean Zamfir Arbore.

Este medic de profesie şi a fost exilată din România de guvernul liberal, de sub preşedinţia lui I.I.C. Brătianu.

A îndeplinit un timp, funcţia de comisar la departamentul sănătăţii publice din Republica Moldovenească.

„D". Delegaţia Armatei Roşii.

Iachir I.F., comandantul oştirilor militare din Ucraina, Republica Moldovenească şi Crimeea. Este basarabean de origină.

Crivorucico, comandantul Corpului 2 de Cavalerie, basarabean. A luat parte activă în războiul civil, în corpul lui Kotovscki.

Seideman, comisar politic, reprezentantul armatei roşii.

Şamin, ajutorul comandantului diviziei naţionale moldoveneşti şi reprezentantul grănicerilor din Republica Modovenească, rus.

Hudenco, comandantul unui regiment din Tiraspol.

„E". Delegaţia partizanilor ruşi.

Diacişin, comandantul unităţii răsculaţilor din nordul Republicii Moldoveneşti, fosta gubernie Podolia, azi comandant de unitate militară, ucrainean.

Goncearov, partizan, din aceeaşi regiune şi de aceeaşi naţionalitate.

„F". Delegaţia Dneprogresului „din Ucraina".

Didenco, preşedintele comitetului profesional de la „Dneprogres", fabrică metalurgică din Dnepropetrovsk.

„G". Delegaţia Donbasului.

Caţeli, colhoznică din Regiunea Donbasului (fostul Rostov pe Don).

„H". Delegaţia din regiunea Odesa.

Cuzneţov, Preşedintele Comitetului Executiv regional din Rivnearsk, regiunea Odesa.

„I". Delegaţia Pionierilor (Tineretul comunist).

a) Din Ukraina:

Manikovscaia, reprezentanta pionierilor din Kiev, ucraineancă.

a) Din Republica Moldovenească.

Clitman, reprezentanta pionierilor din Modova Sovietică, evreică.

„J". Guvernul Republicii Moldoveneşti.

Membrii arătaţi mai sus.

„K". Delegaţia Sovhozurilor (Gospodăriile de stat).

Colensnicov I.I., titularul departamentului sovhozurilor, rus din satul Plosca, nord-est Tiraspol.

Petrov, locţiitorul celui de mai sus.

Smîntînă, muncitor din sovhozul „Sprijinul Socialismului", din oraşul Codima, moldovean.

„L". Delegaţia Udarnicilor (învăţătorilor).

Todică, învăţător-udarnic, din oraşul Dubăsari, moldovean de origină din satul Coşniţa, raionul Dubăsari.

Sculchi, inginer udarnic.

Barabaş, medic-udarnic.

„M". Delegaţia studenţimii.

Varvareţcaia, absolventa şcolii superioare agricole comuniste şi membră a Comitetului Executiv Central din U.R.S.S. În decembrie 1934, terminase de abia cursurile unei şcoli în pregătirea de doi ani. Era săracă din satul Gonorata, raionul Birzula; cînd a venit la şcoală n-a ştiut deloc carte.

Rogoveţchi, student, membru în Partidul Comunist.

„N". Delegaţia muncitorilor.

Gruber, preşedintele comitetului muncitoresc de la fabricile din Tiraspol. Membru în Comitetul Central de moldovenizare şi latinizare, evreu.

Soroceanu, şeful uzinei mecanice „Dobrodeev" din Tiraspol; candidat în Partidul Comunist din U.R.S.S., basarabean.

Popic, şeful uzinei centrale termo-electrice din Tiraspol.

Vdovicenco, maşinistrul depoului din oraşul Birzula, ucrainean.

Topciu, muncitoare de la fabrica de conserve „Tcacenco" din Tiraspol.

„O". Delegaţia presei.

Gruman Moise, redactor responsabil al cotidianului „Moldova Socialistă". Era şi membru în comitetul central de moldovenizare şi latinizare, evreu din Basarabia.

„P". Delegaţia Comitetului de Moldovenizare.

Zavtur, locţiitor de preşedinte al comitetului central de moldovenizare şi latinizare. Era moldovean din raionul Grigoriopol.

Galelţchi, membru în comitetul central de moldovenizare şi latinizare, învăţător din Republica Moldovenească.

„R". Delegaţia specialiştilor.

Gramahovschi, agronom.

Levoţchi, şeful secţiei sovietice de tîrguială, Torgsin.

Emilianov, preşedintele comisiei de curăţire a partidului comunist rus.

Gaiţan, preşedintele sfatului moldovenesc al sindicatelor profesionale din R.A.S.S.M., basarabean.

Anenschi, preşedintele sovietului orăşenesc din Tiraspol. Era evreu din Basarabia.

Socal A.B., preşedintele Plănuirei de Stat (Gosplan), evreu.

Bacanurschi I.M., preşedintele prezidiului U.M.C.E.C.O. (Uniunea Moldovenească a Coperativelor de Economie şi Consum).

Izrailev, preşedintele uniunii industriale, evreu din Basarabia.

Preşedintele activ al adunării a fost Starîi, preşedintele Republicii, care a deschis şedinţa comemorativă, arătînd că Moldova Sovietică înfloreşte alături de ruina şi teroarea ce domneşte în general în ţările capitaliste, îndeosebi în Basarabia.

Secţia din Kiev, a basarabenilor a adresat următoarea felicitare, în care se oglindeşte concepţia lor politică asupra Basarabiei şi a înfăptuirilor din Moldova Sovietică.

„În momentul cînd Basarabia ocupată cu forţa este transformată din regiune înfloritoare în ţară ruinată, de apăsare naţională şi de clasă, la noi în Moldova Sovietică, în strînsă colaborare frăţească şi cu ajutorul maselor muncitoare din U.R.S.R. şi Ukraina Sovietică, s-a înfăptuit zidirea fundamentului de economie socialistă.

Evreul basarabean, Uşerovici Saul, fost ocnaş şi infractor de rînd, cu mare influenţă în Asociaţia Basarabenilor din Moldova Sovietică şi-a terminat cuvîntarea astfel:

„Jos mîinile ocupanţilor români din Basarabia".
„Trăiască Basarabia Sovietică".

A avut loc o paradă în ziua de 12 octombrie 1934, în faţa a 30.000 locuitori din Moldova Transnistriană, pentru a arăta progresul realizat în economia naţională şi pe tărîmul politic sufletesc.

În faţa guvernului au defilat rînd pe rînd: colhoznicii, muncitorii, copii şi unităţile militare.

Cea mai mare impresie au produs-o pionierii, copii de şcoală, ucenici ai comunismului.

La parada militară, pe lîngă unităţile din garnizoana Tiraspol, în frunte cu Regimentul 152 Infanterie, au defilat formaţiuni de grăniceri, cavalerie, tancuri şi auto-blindate cu tunuri şi mitraliere.

Prin această aniversare, conducerea sovietică a căutat să arate populaţiei băştinaşe moldoveneşti şi reprezentanţilor U.R.S.S., înfăptuirile în timp de 10 ani.

În fond a fost o spoială, de care sînt capabili numai sovieticii pentru conduce lumea prin imagini, pentru că nu se putea modifica radical numai în 10 ani populaţia moldovenească, care are o tradiţie de mii de ani şi cu aspiraţiile românismului în suflet.

NOTE

[1] După articolul ***Republica Moldovenească a Sovietelor,*** din Revista „Moldova Nouă" Nr. 1, de D-l N. Smochină, Iaşi 1935.

D. N. Smochină este născut în comuna Mahala, raionul Dubăsari Noi şi refugiat la noi. A luptat din răsputeri în calitate de preşedinte al moldovenilor refugiaţi de la est de Nistru pentru alipirea Transnistriei la România.

III. ELIBERAREA BASARABIEI ȘI OCUPAREA TRANSNISTRIEI

(*A se vedea harta anexă Nr. 2*).

La 22 iunie 1941, România declară războii Rusiei Sovietice, odată cu Germania, iar armatele româno-germane forțează Prutul, trecînd în Basarabia sub comanda Mareșalului IOAN ANTONESCU, Conducătorul Statului Român.

În urma bătăliilor decisive din regiunea Bălți și Lăpușna, forțele rusești sînt bătute și silite să bată în retragere.

Bătălia de la Bălți este dată de forțele româno-germane, iar aceea de la Lăpușna de armata română. Rușii au peste 5–6000 morți și răniți la Lăpușna și fug în debandadă spre est. Drumul peste masivul Hîncești, este deschis și forțele armate îl trec fără să mai întîmpine rezistențe puternice.

Urmăresc apoi pe inamic în direcția Hîncești-Chișinău-Tighina, după care se abat spre Cetatea-Albă, pentru a cădea în spatele forțelor inamice ce luptau în sudul Basarabiei pe Prut și le forțează să se retragă spre est.

Forțele noastre au calea deschisă acum pentru a pătrunde în sudul Basarabiei și pe la sud de Fălciu.

La 6 august 1941, forțe importante româno-germane trec Nistrul la Vadul lui Vodă și Pogăceni, apoi pătrund în Ucraina, după lupte grele, purtate pentru străpungerea liniei fortificate „STALIN".

Forțele române execută o manevră strategică strălucită pe direcția: Dubăsarii Noi – Odesa, întorcînd apărarea fortificată a Nistrului între Grigoripol-Tiraspol și înlesnind trecerea la est de Nistru, fără a avea pierderile impuse de atacul puternicelor cazemate, construite de ruși între anii 1930–1932.

Este o manevră strategică concepută și executată cu măiestrie de Comandamentul român, care va rămîne ca un exemplu vrednic de imitat în strategia noastră pentru viitoarele noastre generații de militari.

Manevra de întoarcere a regiunii fortificate Grigoriopol-Tiraspol se înscrie în istoria militară printre manevrele strategice concepute și executate cu o deosebită artă de către generalii armatei noastre.

În sudul Transnistriei au loc lupte sîngeroase, în special în regiunea Odesei, puternic organizată, printr-un sistem de fortificații eșalonate pe 3 linii succesive pe o adîncime de circa 20–30 km. și acoperit de o puternică poziția jalonată la 40–50 km. între limanul Nistrului și lacurile Hagibei și Kujalnik.

Ofițerul român s-a bătut cu bravură și soldatul cu mult elan, virtuți admirate și de camarazii noștri de arme germani, italieni, slovaci, croați și spanioli.

La 16 octombrie 1941, inamicul strîns puternic într-un cerc de foc pe o adîncime de 20–22 km., este silit să cedeze și Odesa, ultima cetate a comunismului din Transnistria.

Transnistria este încorporată Administrației de Stat Române, constituind un Guvernămînt aparte, cu capitala la Tiraspol.

Prin Decretul-Regal No. 1 din 19 august 1941, dat la Tighina, Conducătorul Statului, numește pe d-l George Alexianu, profesor universitar de drept constituțional, în funcția de guvernator civil al Comandamentului Militar al Transnistriei, acordîndu-i depline puteri pentru organizarea și administrarea ei.

În aceeaşi zi, d. profesor George Alexianu, dă o proclamaţie în numele Mareşalului Ion Antonescu, Comandantul de Căpetenie al armatelor dezrobitoare româno-germane, adresată astfel populaţiei:

Fraţi Moldoveni dintre Nistru şi Bug şi neamuri conlocuitoare!

Prin sacrificiul şi vitejia armatelor româno-germane, armatele bolşevismului, ale întunericului, ale urii şi distrugerii au fost zdrobite şi alungate.

În urma lor bolşevicii au distrus totul, fabrici, uzine de apă şi lumină, drumuri, poduri, magazii, maşini, clădiri şi tot ce munca voastră şi a părinţilor voştri reuşiseră să agonisească.

Vă distrusese mai înainte sufletul, luîndu-vă credinţa şi acum a vroit să distrugă şi viaţa, dar armatele creştine aliate au venit la vreme să vă salveze şi să vă dea putinţa de lumină, civilizaţie, de o viaţă omenească, trăită cu frica lui Dumnezeu şi în credinţa străbună.

Aici se instalează administraţia română, în ţara dintre Nistru şi Bug pînă la Mare, în ţara în care moldoveni au grăit în limba lor şi s-au închinat la icoanele sfinte ale strămoşilor.

Mareşalul Antonescu, asigură astăzi tuturor ordinea, liniştea şi viaţa, dar cere de la voi toţi o ascultare desăvîrşită, o întoarcere a tuturor la lucru. Munca liniştită în ordine trebuie să fie îndreptar în viaţa fiecăruia. Vă vom întări familia, restabilind-o în drepturile ei eterne şi vom lega pe om de gospodăria şi pămîntul lui dînd o dreaptă răsplată muncii, o împărţire omenească a tuturor produselor pămîntului şi dreptate pentru toţi.

Transnistria a fost împărţită pentru administraţie în 13 judeţe:

- Moghilev cu capitala la Moghilev, –
- Iampol cu capitala la Iampol, –
- Tulcin cu capitala la Tulcin, –
- Rîbniţa cu capitala Rîbniţa, –
- Balta cu capitala Balta, –
- Krivoje Oziere cu capitala la Golta, –
- Dubăsari cu capitala la Dubăsari, –
- Ananiev cu capitala Ananiev, –
- Tiraspol cu capitala Tiraspol, –
- Berezovka cu capitala Berezovka, –
- Ovidiopol cu capitala la Ovidiopol, –
- Odesa cu capitala la Odesa, –
- Oceacov cu capitala la Oceacov.

Basarabia a rămas cu aceeaşi împărţire administrativă, creindu-se în plus jud. Chilia Nouă cu teritorii luate de la judeţele Cetatea Albă şi Ismail.

Prin ordonanţa Nr. 8 a Guvernămîntului Transnistria, se hotărăşte organizarea administrativă a acestei provincii.

Pentru eidificare se va reda mai jos:

ORDONANŢA Nr. 8

Noi, IOAN ANTONESCU, Mareşal al României, Comandant de Căpetenie al Armatei;

Prin Profesor Alexianu G., Guvernator Civil;

În baza deplinelor puteri acordate prin Decretul Nr. 1 din august 1941, dat la Tighina;

ORDONĂM:

Art. 1. – Toate grupările locale din Transnistria care au avut o administraţie proprie formează o comună.

Comuna este condusă de primar, ajutat de sfatul sătesc, format din trei locuitori.

Primarul şi sfatul sătesc sînt desemnaţi de obştea satului şi confirmaţi de pretori.

Primarul însărcinează pe membrii sfatului cu conducerea diferitelor servicii ale primăriei după nevoile locale.

Art. 2. – Grupările de locuitori care au avut organizarea administrativă orăşenească, rămîn oraşe.

Oraşul este condus de primar ajutat de unul sau doi ajutori de primar, după numărul locuitorilor.

Primarul şi ajutorii de primari sînt numiţi în oraşe de prefectul judeţului, în municipii de Guvernator.

Art. 3. – Fiecare primărie va avea numărul necesar de funcţionari care vor fi numiţi de primar.

Art. 4. – O grupare de mai multe comune formează un raion.

Raionul este o unitate de acţiunea administrativă, condusă de un pretor numit de Guvernator.

La fiecare raion va funcţiona:

– o secţie agricolă;
– o secţie a maşinilor;
– o secţie economică;
– o secţie financiară;
– o secţie a comerţului;
– o secţie sanitară;
– o secţie a drumurilor;
– o secţie a poştelor şi telefoanelor;
– o secţie a transporturilor;
– un birou administrativ.

Fiecare raion va avea numărul necesar de funcţionari administrativi de specialitate.

Art. 5. – O grupare administrativă alcătuită din mai multe raioane formează un judeţ.

Judeţul este condus de un prefect ajutat de doi subprefecţi.

Judeţul este o circumscripţie de control, de coordonare şi de divizare a activităţii administrative.

Pentru înfăptuirea acestui scop, prefectul are la dispoziţia sa:

– un inginer agricol;
– un inginer mecanic;
– un specialist economic;

– un inspector al învăţămîntului şi numărul necesar de funcţionari pentru biroul administrativ.

La dispoziţia şi sub ordinele Prefectului stau jandarmii şi poliţia.

Prefectul este autoritatea cea mai înaltă din judeţ. El are dreptul să aprobe numirea tuturor funcţionarilor din judeţul său în cadrul normelor fixate de Guvernator.

El numeşte pe primari, ajutori de primari şi confirmă sfaturile săteşti.

Art. 6. – Pentru asigurarea unităţii de conducere, întreaga administraţie din Transnistria stă sub ordinele Comandantului de Căpetenie al Armatei, care exercită măsurile şi dispoziţiile sale prin Guvernatorul Civil.

Guvernatorul exercită atribuţiunile sale prin următoarele direcţii:

– Direcţia Administraţiei şi a Muncii;
– Direcţia Agriculturii;
– Direcţia Economiei;
– Direcţia Sănătăţii;
– Direcţia Învăţămîntului şi Cultelor;
– Direcţia Justiţiei;
– Direcţia Financiară;
– Direcţia Drumurilor;
– Direcţia Construcţiilor;
– Direcţia Poştelor, Telegrafelor şi Telefoanelor;
– Direcţia Căilor Ferate.

Sub ordinele sale directe stă poliţia şi jandarmeria.

Guvernatorul este ajutat de Secretarul General care îl înlocuieşte în caz de lipsă şi are la dispoziţia sa un Cabinet civil şi militar, un oficiu de studii, un oficiu de statistică.

Art. 7. – Comuna, raionul şi Guvernămîntul au bugete proprii.

Bugetul comunei se întocmeşte de primar şi se aprobă de pretor.

Bugetul oraşului se întocmeşte de primar şi se aprobă de prefect.

Bugetul municipiului se întocmeşte de primar şi se aprobă de Guvernator.

Municipiile stau sub directa priveghere a Guvernatorului.

Oraşul Ţiraspol se declară municipiu.

Bugetul raionului se întocmeşte de pretor şi se aprobă de prefect.

Bugetul Transnistriei se întocmeşte de Guvernator şi se aprobă de comandantul de Căpetenie al Armatei.

O ordonanţă specială va stabili regulile după care se va ţine contabilitatea publică.

Art. 8. – Instrucţiuni speciale vor preciza condiţiile de funcţionare ale tuturor serviciilor înfiinţate prin prezenta ordonanţă.

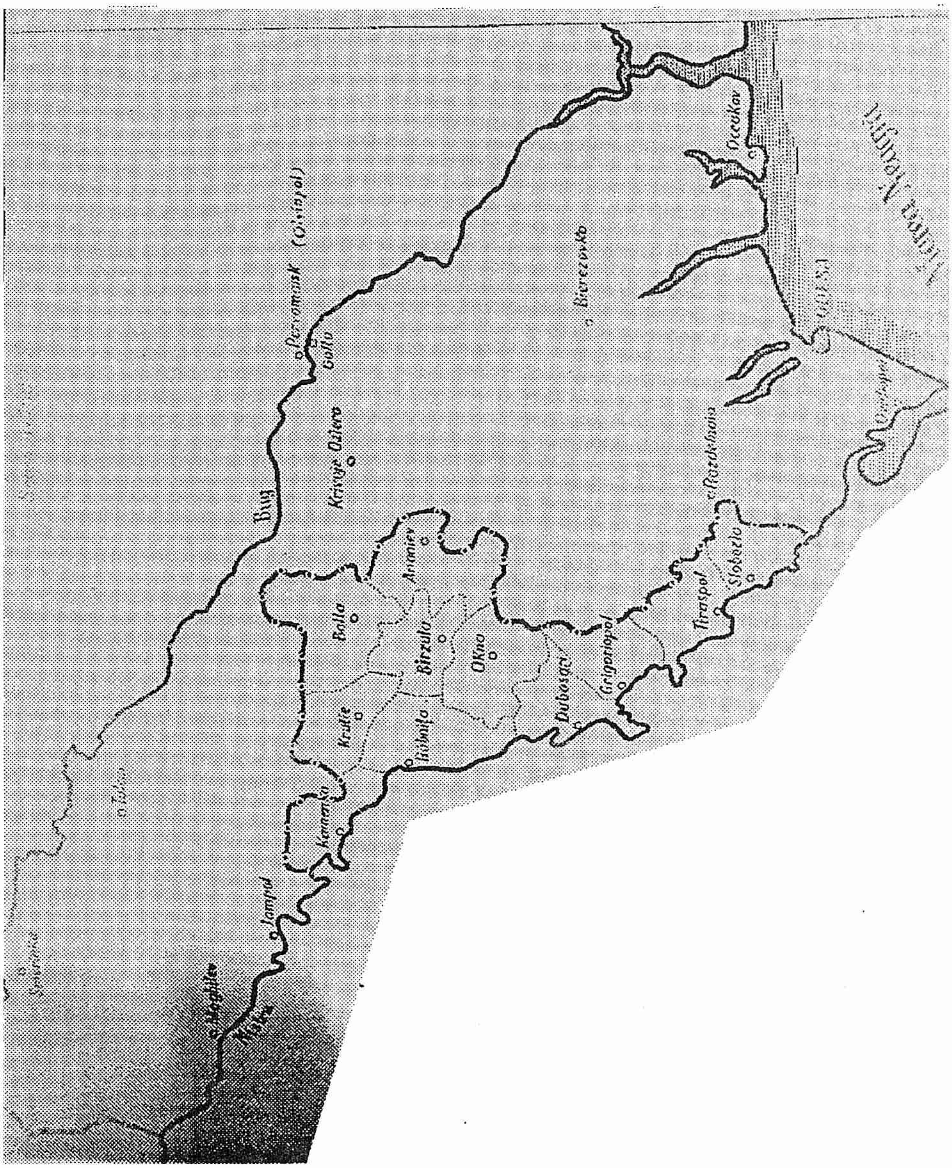
Dată la Tiraspol astăzi 12 septembrie 1941.

Guvernămîntul Transnistriei păşeşte astfel la organizarea treptată şi radicală a vieţii sociale şi economice, înlăturînd urmele nefaste ale comunismului. Se revine la proprietatea individuală şi la răsplata muncii fiecăruia, potrivit eforturilor ce le va depune.

Biserica şi familia sînt readuse la menirea lor tradiţională. Legile şi datinile străbune revin în fiinţa lor, iar dreptatea şi omenia vor fi egale pentru toţi.

De la 10 octombrie 1942, Guvernămîntul Transnistriei funcţionează la Odesa.

REPUBLICA MOLDOVENEASCA
Scara 1:1.500.000
Kamenka
Krutie
Balta
Răbnița
Birzula
Ananiev
Okna
Dubosari
Grigoriopol
Tiraspol
Slobozia
Basarabia
Marea Neagră
Gn Laranaga

Bug
Pervomask (Olviopol)
Golta
Krivoje Ozero
Berezovka
Ociakov
Ananiev
Balta
Birzula
Okno
Krute
Dubosari
Grigoriopol
Tiraspol
Slobozia
Razdelnaia
Jampol

ROMÂNII TRANSNISTRIENI

Cap. I

CRUCIADA CREŞTINĂTĂŢII ÎMPOTRIVA BOLŞEVISMULUI

Anul 1917, pe lîngă celelalte evenimente de o importanţă istorică pe care le-a adus, a provocat prăbuşirea imperiului ţarist şi înscăunarea regimului bolşevic. Regimul ţarist s-a prăbuşit în faţa loviturilor interne date de organizaţiile nihiliste, organizaţii care se hrăneau cu învăţătura marxistă şi care ajutate de un complex tragic de împrejurări externe au reuşit să ajungă la conducerea Rusiei în martie 1917. Venirea la conducere a bolşevicilor coincide, din nefericire, cu apariţia în vocabulare a unor astfel de împrecheri de cuvinte: tirania bolşevică, desfiinţarea familiei, desfiinţarea proprietăţilor, anularea libertăţilor individuale şi mai ales coincide cu prima iniţiativă luată în stil mare împotriva Crucii, iniţiativă sprijinită de autoritatea de Stat şi avînd ca origine chiar această autoritate. Pentru că, acesta a fost de fapt programul pe care-l afişau bolşevicii şi pe care mai ales îl practicau ei. Într-adevăr, lupta împotriva Crucii, lupta împotriva bisericei Domnului Isus Hristos a fost primul mare ţel pe care şi l-au propus bolşevicii. Şi din nefericire trebuie să recunoaştem că şi-au atins cu prisosinţă acest ţel, după cum cu prisosinţă şi-au atins toate ţelurile distructive pe care şi le-au propus. Astfel: preoţii au fost omorîţi, după ce mai înainte au fost supuşi la chinuri groaznice; bisericile au fost transformate în localuri de desfrîu sau în grajduri; dreptcredincioşii au fost torturaţi, iar familiile lor prigonite şi deportate în Siberia; în sfîrşit cele mai neînchipuite casne au fost inventate împotriva celor care îndrăzneau măcar să-şi îngroape morţii în ritualul creştin.

Şi acestea reprezintă numai o palidă prezentare a graoznicelor stări de lucruri din *aşa zisul rai bolşevic.* Dar, după ce au reuşit să înăbuşe prin sîngele a zeci şi sute de mii de nevinovaţi, geamătul de dureroasă protestare a celor mulţi, după ce au reuşit să înjghebeze o relativă ordine de Stat, hienele bolşevice şi-au adus aminte că mai sînt şi alte ţări, unde cu preţul cîtorva fluvii de sînge s-ar putea introduce „raiul bolşevic". Se pripiseră însă, pentru că înainte de a se putea îmbăta de mirosul sîngelui şi înainte ca furia omorului să-i cuprindă şi pe alţii, armata română la

ordinul gloriosului Rege Ferdinand, a readus bunul simţ pe meleagurile infectate de nebunia bolşevică.

Continuînd astfel seculara sa luptă împotriva barbarilor, poporul român, prin armata sa, dădea astfel prima zguduitoare lovitură bolşevismului.

Dar nici în celelalte ţări n-au avut mai mult succes bolşevicii, deoarece îndepărtaţi de Italia prin imunizarea acesteia cu fascismul ducelui Mussolini, ei sînt categoric înfrînţi şi în Germania, unde marele Führer, Adolf Hitler, opune religiei distructive a bolşevismului, noua ordine a naţional-socialismului.

Deci, din primele momente se face simţită o puternică reacţie anti-bolşevică, reacţie care acum începe să polarizeze aproape toate ţările Europei.

Astfel, cu toate că acţiunea naţionaliştilor români, încleştaţi pînă şi prin moarte în lupta împotriva bolşevismului şi a hidrei iudeo-masonice, apare ca neavînd nici o legătură cu alte treziri de conştiinţă din cuprinsul Europei, totuşi, luptele lor reprezintă primele tresăriri împotriva bolşevismului ale unei Europe obosită de război; reprezintă deci primele vestiri ale titanicei lupte care se desfăşoară astăzi sub ochii noştri.

Orizonturile se limpeziseră încă din timpul războiului civil din Spania, război când forţele naţionaliste au ieşit întărite, în timp ce comuniştii au pierdut una din puţinele poziţii pe care le mai aveau în Europa.

Dar lupta din Spania mai are un tîlc şi anume: ea reprezintă prima luptă comună dată de naţiunile creştine împotriva bolşevismului şi reprezintă mai ales prima înfrăţire prin sînge a acestor naţiuni împotriva hidrei comuniste.

După înfrîngerea din Spania se părea că virulenţa maladiei bolşevice se atenuase, cînd profitînd de războiul în curs şi aţîţaţi de mirosul sîngelui, comuniştii îşi arată din nou colţii ocupînd cîteva poziţii înaintate de unde încep să pregătească agitări şi să uneltească atacuri împotriva Europei.

Nu pot trece mai departe fără să amintesc eroica luptă a Finlandei, care opunînd cele trei milioane de locuitori ai ei, celor aproape două sute de milioane de comunişti, a înscris una din cele mai frumoase pagini ale istoriei universale.

Viteaza armată finlandeză, păstrătoare a unei glorioase tradiţii militare, a ridiculizat numeroasa armată a dictatorului roşu, arătînd astfel lumii întregi ce poate face o naţiune unitară, care ştie să meargă numai pe drumul demnităţii şi onoarei.

Dar pofta de ocupare şi distrugere a bolşevicilor a lovit, printre alte ţări, şi ţara noastră de la care a smuls Bucovina de Nord şi întreaga Basarabie. Un an de zile aceste două frumoase şi neaoşe provincii româneşti au stat sub călcîiul barbarilor; un an de zile lacrimile noastre de durere s-au împletit cu lacrimile de suferinţe ale fraţilor noştri, torcînd împreună fuiorul răzbunării nedreptăţilor. Şi după un an, din tăria suferinţelor noastre, ajutaţi de Sfînta Cruce, care se cere din nou reîntronată în meleagurile dezrobite, înfrăţiţi prin jertfe de sînge cu celelelalte naţiuni creştine ai căror fii îşi dau viaţa pentru biruinţa Crucii, iată că cele două provincii revin din nou la sînul Patriei-Mame.

Lupta de acum împotriva bolşevicilor găseşte poporul român pe secularele lui poziţii de luptă împotriva barbarilor, gata ca şi în trecut să-şi dea tributul de sînge pentru apărarea Crucii şi a civilizaţiei creştine. Dar de data aceasta el nu mai e

singur, de data aceasta luptă cot la cot cu puternica naţiune germană, alături de care, solidarizată printr-o dorinţă de mai bine, luptă întreaga Europă.

Hidra comunistă, care se pregătea să atace şi să bolşevizeze Europa, se găseşte astăzi în faţa celei mai mari dintre coaliţiile Crucii, se găseşte astăzi în faţa unei Europe unite şi hotărîte să vegheze asupra libertăţii ei.

Că, alături de forţele româno-germano-finlandeze, aproape toate ţările Europei şi-au trimis, dacă nu armate regulate cum a făcut Italia, dar cel puţin corpuri de voluntari complet echipaţi. Aceasta însemnează că la strigătul de alarmă şi de adunare a lui Adolf Hitler, toate naţiunile Europei, conştiente de importanţa clipei de faţă au fost gata la datorie; au fost gata să apere civilizaţia creştină pe care furia bolşevică se pregătea s-o distrugă şi a fost gata să-şi verse sîngele pentru apărarea credinţei strămoşeşti.

Să dea Dumnezeu ca din această groaznică încleştare a timpurilor noastre şi din sîngele vărsat din abundenţă din atîtea sute de mii de piepturi, să răsară o Europă nouă, în care toate naţiunile să fie reintegrate în graniţele lor fireşti, în graniţele în care însuşi adevărul istoric le aşează.

Căci numai o ordine bazată pe dreptate poate asigura prosperitatea şi binele Europei, şi mai ales numai o astfel de ordine poate justifica atîta sînge vărsat.

MAREŞALUL ION ANTONESCU

ARMATA ROMÂNĂ

Astăzi, cînd zorile mai bune se arată la orizont, cînd bucuria eliberării fraților noștri ne umple sufletele, se cuvine să ne îndreptăm gîndurile către aceia care făcînd zid cu piepturile lor, ne asigură liniștea și prosperitatea și mai ales ne redau onoarea.

Într-adevăr, armata română, această păstrătoare a unor vestite tradiții militare, n-a uitat niciodată rușinea de acum un an; n-a uitat timpurile acelea de jale, cînd cu privirile-n pămînt și cu inimile sfîșiate ne purtam durerea din colț în colț, încovoiați sub povara tăcutelor mustrări a milioanelor de români lăsați în părăsire.

N-au uitat, ostașii români, privirile dureros de întrebătoare ale celor lăsați dincolo de Prut, fiindcă n-ar fi putut uita șuvoaiele de lacrimi pe care le-a provocat marșul lor de la Nistru la Prut, mai ales că împreună cu lacrimile, însuși sufletele le-au rămas acolo. De aceea un an întreg au așteptat un 22 iunie și în sfîrșit cînd această clipă a venit și-au înălțat frunțile, și-au încordat forțele și s-au repezit să-și regăsească sufletele și liniștea rămase acum un an pe plaiurile basarabene.

Și sufletele le-au arătat drumul, le-au întărit brațele și le-au adus drept cunună victoria, fiindcă dreptatea era de parte lor, iar Sfînta Cruce le era călăuză.

Și cum ar fi putut fi altfel cînd secole de-a rîndul armata noastră a fost pavăză creștinătății și zidul de netrecut al necredincioșilor? Într-adevăr, într-atît se integrează luptele noastre în luptele creștinătății, încît sultanul Baiazid spunea în 1484, deci pe vremea lui Ștefan cel Mare, că: ***atît timp cît romînii stăpînesc Chilia și Cetatea Albă, nu-i vom putea bate pe creștini.*** Și e demn de amintit faptul că românii își dădeau seama de aceasta, că iată ce scria în 1475 Ștefan cel Mare, atletul lui Hristos, cum îl numea papa, Ducelui Veneției: ***dar dacă această poartă a creștinității care este țara noastră, va fi pierdută – Dumnezeu să ne ferească de așa ceva – atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie.***

Deci, atunci ca și acum, țara noastră era ***poarta creștinătății,*** numai că în locul turcilor de atunci care credeau în Mahomed, sînr astăzi rușii care încercă să nu creadă în nimic.

Și nu e greșită afirmația că voievozii noștrii erau adevărați apărători ai creștinătății, că iată ce scrie Mihai Viteazul polonilor în iulie 1595:

> ***Toate le-am făcut pentru credința strămoșească. Văzînd eu ce se întîmplă în fiecare zi cu bieții creștini, m-am apucat să ridic această mare greutate cu această „săracă țară a noastră, ca să fie un scut al întregei lumi creștine.***

Și importanța luptei lui Mihai Viteazul pentru apărarea creștinătății, e conformată chiar de Papa Clement al VIII-lea, care spunea despre voievodul nostru:

Dacă a fost vreodată un principe în lume demn de glorie pentru acțiuni eroice, acesta e singur Mihai, principele Valahiei.

Dar gloria lui Mihai Viteazul era în cea mai mare parte gloria ostașilor lui, că iată ce spunea Napoleon, după lupta de la Areda, Veneției despre un batalion de grăniceri năsăudeni comandat de un maior neamț: ***Afurist batalion! Cu două ca ăsta aș cuceri Europa toată.***

Un alt exemplu de cinstirea și renumele de care s-a bucurat întotdeauna armata română e următorul: După capturarea lui Osman Pașa, apărătorul Plevnei, marele duce și-a exprimat mirarea față de acesta că n-a încercat să străbată rîndurile subțiri și rare ale românilor, ci a vrut să străpungă rîndurile dese și numeroase ale armatelor rusești. Acestei nedumeriri Osman Pașa i-a dat următorul răspuns scurt și clar: ***Mi-am ales drumul cel mai ușor.***

Trufia rusească și-a plecat capul în fața vitejiei soldatului român și cu prilejul războiului ruso-japonez din 1905, cînd periculoasa înaintare japoneză a fost oprită de o divizie de moldoveni. Iată ce telegrafia țarului, cu această ocazie, generalul Linevici, înlocuitorul gen. comandant Kuropkin: ***Divizia de fier a Majestății Voastre a oprit înaintarea inamicului la Mundken.***

Iar în lupta contra comuniștilor, poporul român nu numai că nu este la prima sa acțiune, dar prin faptele sale de arme de pînă acum poate fi considerat ca unul din campionii luptei anti-comuniste.

Într-adevăr, armata română a fost aceea care a restabilit ordinea în Ungaria regimului lui Bella-Kuhn și prin aceasta a ferit Europa de întinderea în inima ei a pecinginii comuniste. Iată ce spunea ziarul: ***Le Temps*** despre această campanie:

> ***Românii nimicind bolșevismul unguresc au adus un serviciu nu numai Ungariei, nu numai vecinilor ei, mai cu seamă Austriei și Italiei, ci chiar Consiliului Suprem fără voia lui deoarece, din moment ce n-au putut împiedica întîiul guvern Bella-Kuhn, cum ar fi putut să se opună cu efect la o întoarcere a acestui regim, întoarcere sigură dacă românii ar fi executat ordinul domnului „Clemenceau? Întrebarea ce am pus-o mai sus a fost îndreptățită. Ce ar fi astăzi Europa centrală, Austria, Italia, România și chiar țările din Occident dacă n-ar fi fost distrus bolșevismul unguresc de către români? Acțiunea exterioară a Rusiei Sovietelor și a conducătorilor săi din Moscova, în loc să se termine într-un faliment, ar fi în plin progres.***

Din fericire românii n-au ascultat ordinul lui Clemenceau, care a fost silit mai tîrziu să recunoască: ***numai România, în interesul superior al păcii și al civilizației a pus la dispoziție diviziile sale fără nici o condiție, spre a salva Europa de primejdia comunistă.***

Iată acum și mărturia unui englez, a generalului G. H. Greenby, șeful misiunei britanice, care vorbind la 15 mai 1919 în fața ofițerilor români din armata care a izgonit pe bolșevicii din Bucovina, spunea: ***Aveți în soldatul Dv. ca și în Dv. cea mai prețioasă armă care trebuie astăzi să lupte, este sufletul lor. Numai sufletul ostașului român, a putut și va putea susține pe acești bravi luptători români, care prin vrednicia lor au făcut o cantitate de lucruri așa de mari, încît am rămas înmărmurit, cu toate că acești ostași au învins nevoi supraomenești.***

Figura lor veselă și voioasă îmi dă proba mulțumirii lor sufletești că-și pot face datoria. Din nefericire războiului n-a încetat pentru Dv., dar azi nu apărați cu piepturile bravilor ostași români numai cauza Dv. proprie, ci cauza Europei întregi contra primejdiei distrugătoare a bolșevismului.

Apreciem toţi sacrificiile ce faceţi şi privirile pline de nădejde ale Europei întregi sînt asupra Dv....

Acum ca şi atunci noi luptăm împotriva bolşevicilor; acum ca şi atunci ***privirile pline de nădejde ale Europei întregi*** sînt asupra noastră şi a aliaţilor noştri; numai că de data aceasta englezii nu numai că nu recunosc ***primejdia distrugătoare a bolşevismului,*** dar chiar îndreaptă zadarnice priviri de nădejde asupra aliaţilor lor din Kremlin.

Am amintit faptèle de mai sus, pentru ca să se vadă clar că lupta de acum a armatei noastre, este o continuare de fapte eroice şi de lupte împotriva duşmanului Crucii şi faptul că ne găsim astăzi pe linia întîi a frontului anti-bolşevic, e ceva absolut firesc pentru noi.

În luptele de acum armata noastră scrie pagini de o aleasă glorie militară, arătîndu-se astfel demnă de faptele de vitejie din trecut.

Într-adevăr, iată ce se scrie despre trupele române într-un reportaj de pe front, publicat în toate ziarele germane: ***În aceste lupte*** – e vorba de luptele care au condus la cucerirea Cernăuţilor – ***armata română, de data aceasta sprijinindu-se numai pe forţele ei, a primit botezul adevărat al focului şi s-a impus la superlativ în orele dificile.***

De aceea astăzi, cînd armata noastră în zgomotul tunurilor şi al mitralierelor ne făureşte un destin nou, cînd privirile întregii Europe se îndreaptă cu admiraţie şi nădejde spre noi, se cuvine ca gîndurile noastre să fie îndreptate către eroii de pe front, către aceia care sfidînd moartea în orice clipă, scriu cu sîngele lor, o bună parte din noul capitol al reîntregirii.

Lumea nouă, care se va zidi de generaţia

Marelui Führer, este o lume care trebuie să pună temelii de veacuri civilizaţiei viitoare.

Ordinea nouă ce se va creea în Europa pe aceste lozinci, găseşte în poporul nostru nuadeziunea politică formală, ci propriile lui credinţe, în marea credinţăeuropeană în devenire.

Pentru pregătirea acestor aşezări lucrez azi în Statul român.

Am găsit în Führer un reazem al credinţelor şi nevoilor noastre de azi. Sînt mîndru.

Voi găsi mîine un fundament de viaţă nouă. Şi poporul român n-o va uita niciodată.

Mareşal ANTONESCU

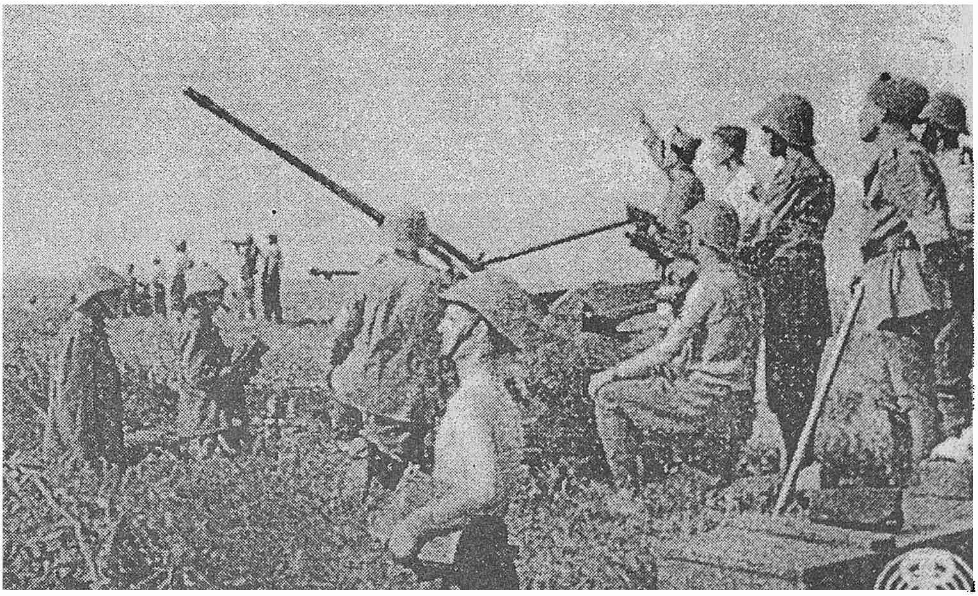
În marş spre liniile inamice

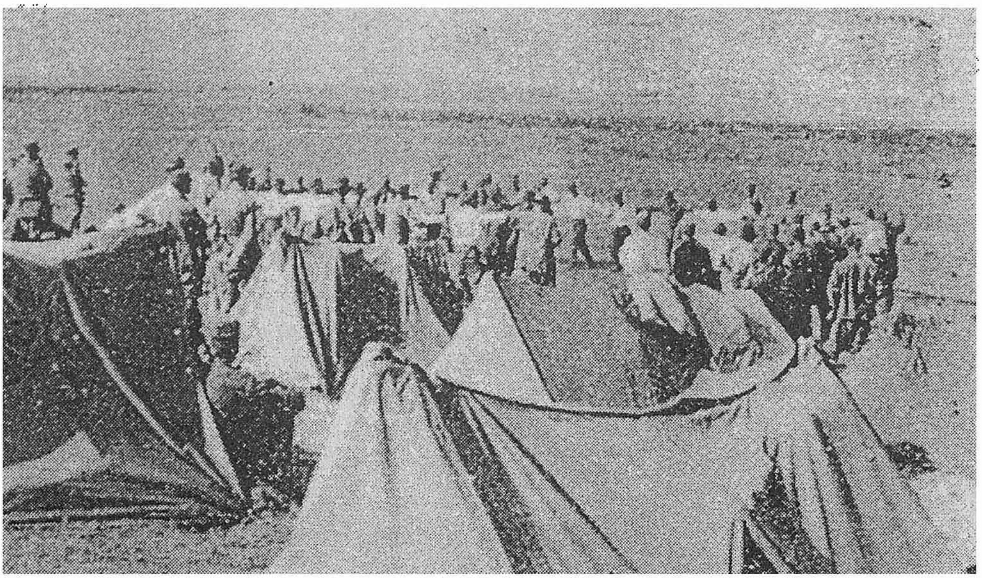
Tanchete în mişcare

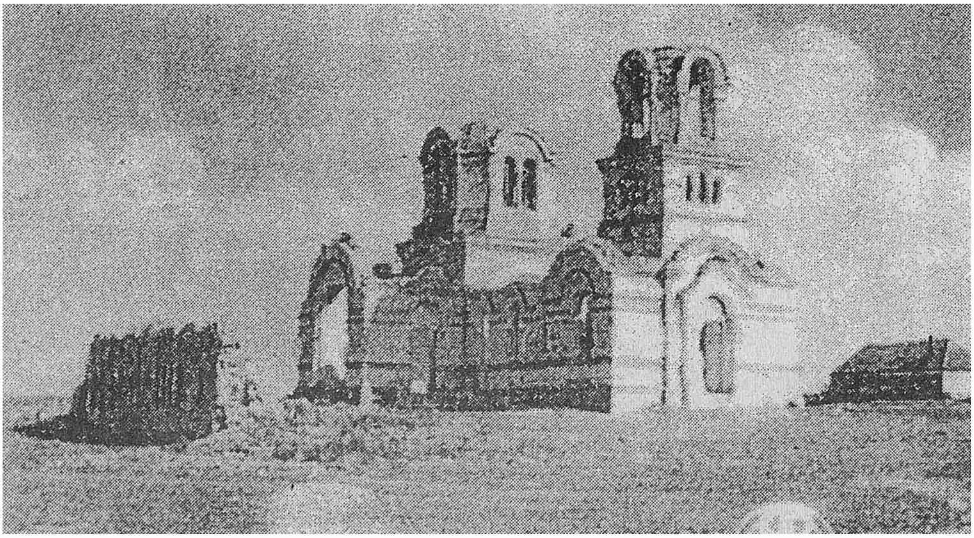
Pe frontul bolşevic

Baterii antiaeriene pe frontul din Ucraina

Repaus în zonă

Ce-au făcut bolşevicii dintr-o frumoasă biserică din regiunea Bugului

ROMÂNII TRANSNISTRIENI

Astăzi, cînd armatele noastre au trecut Nistrul şi se îndreaptă biruitoare spre Bug şi Nipru, se cuvine să privim cu cea mai mare atenţie problema încă nerezolvată a românilor transnistrieni. Aceşti fraţi ai noştri, care pînă acum n-au avut fericirea de a se uni cu Patria-Mamă, constituie nu numai o masă importantă între Nistru, Bug şi Nipru, dar constituie chiar elementul autohton al acestor ţinuturi. Într-adevăr, după cum se va vedea din paginile următoare, românii transnistrieni, cu toată vitregia vremurilor, totalizează un număr important cu o istorie, cultură şi tradiţie proprie.

Mi-am propus în acest studiu două idei directive şi anume: în primul rînd voi căuta să dovedesc că românii sînt cei mai vechi locuitori ai regiunei dintre Nistru, Bug şi Nipru, şi în al doilea rînd voi urmări legăturile permanente pe care transnistrienii, conştienţi de românitatea lor, le-au avut cu ceilalţi fraţi din dreapta Nistrului.

Origina românilor din stînga Nistrului este foarte veche, ei fiind descendenţii neamurilor geto-dacice, care trăiau prin părţile acestea. Într-adevăr, triburile geto-dacice locuiau un ţinut foarte vast, ei întinzîndu-se spre nord pînă spre părţile Vistulei, spre vest pînă în Moravia şi Dunărea Panonică, în sud prin toată peninsula Balcanică şi chiar pînă în Asia-Mică, iar spre est pînă dincolo de Nistru.

Dovezi asupra acestor afirmaţii ne furnizează geograful Ptolemeu, care constată prezenţa tribului costobocilor transmontani, care erau de neam tracic sau getic, între Vistula, Bucovina şi Basarabia de Nord.

Şi drept probe, aminteşte nume de localităţi ca ***Setidava*** şi ***Susudava,*** care după cum clar se vede prezintă carcateristica terminaţiei dacică în ***dava.***

De aceeaşi părere e şi învăţatul danez Schütte, iar Pârvan afirmă:

> ***Precum recunoaşte şi Schütte, dacii nu sînt la Vistula o excepţie, ci sînt foarte numeroşi şi în legătură unii cu alţii, întrucît două dava nu înseamnă deloc o pletoră, ci dimpotrivă... Getica,*** pag. 322.

Alte triburi în partea estică a ţinutului locuit de daci au fost triburile carpilor, tagrilor şi tyrageţilor, despre care filologii afirmă categoric că erau de neam getic.

Tyrageţii locuiau ambele maluri ale Nistrului mijlociu, iar carpii, după cum afirmă Pârvan, alcătuiau ***o mare naţiune, întinzîndu-se, precum am căutat a demonstra mai sus, în chip compact de la Vistula şi pînă la gurile Dunării şi Niprului, pe întreg versantul nordic şi estic al munţilor lor Carpaţii.***

Această concluzie, singură, ne poate lămuri de ce elementul getic e răspîndit chiar aşa de departe chiar dincolo de Nistru, precum ne spune Ptolemeu textual, tocmai prin Cι Aφπιοι pînă la Niprul de jos. Şi afirmarea lui Ptolemeu e întărită prin toponomia şi onomastica de la răsăritul Nistrului. Getica, pag. 242–43.

Şi tot în ***Getica,*** pag. 669, găsim următoarea afirmaţie a lui Pârvan: ***Desigur carpice sînt triburile a căror prezenţă pînă la Nipru e, între altele, indicată şi prin numele de persoane traco-getice, întîlnite în inscripţiile din oraşele greceşti de pe toată coasta scitică a pontului Euxin. ...Că altfel, ele se întîlnesc şi mai departe***

pînă în Caucaz, dar aparțin unor populații daco-trace de mici enclave sau flotante".

Această întindere mare a neamurilor dacice se explică prin marile mişcări de mase dintre anii 900 pînă la 500 în. de Chr., cînd sciții, năvălind peste daci i-au silit pe aceştia să se răspîndească pînă în ținuturile mai sus arătate. Faptul că dacii s-au răspîndit nu înseamnă că ei au părăsit Dacia, fiindcă după cum ne relatează Herodot şi Tucidide, expedițiile macedonene în Dacia, nu numai că s-au izbit de o vie rezistență din partea dacilor, dar au suferit chiar înfrîngeri mari pe vremea lui Dromichete, despre care Pârvan spune că ***este primul rege getic care reuşeşte să refacă unitatea getică pînă în stepa ucrainiană. Getica,*** pag. 247.

Dar nu numai sciții au provocat o extindere teritorială a dacilor, că iată ce afirmă Pârvan:

> ***Întocmai cum sciții au împins pe geți în secolul al VII-lea pînă la Posen, aşa mai tîrziu celții i-au silit să ia drumul răsăritului pînă în Crimeea".***

Pe la jumătatea secolului I în. de Chr., Burebista, despre care o inscripție spune că a fost ***cel mai mare dintre regii din Tracia şi stăpînitor al tuturor țărilor de dincolo şi dincoace de Dunăre,*** reuşeşte să adune sub conducerea lui aproape toate triburile geto-dacice întinzîndu-şi astfel stăpînirea spre vest pînă în Boemia; în sud pînă în Balcani; iar spre est pînă la Bug şi Nipru. Deci primul mare stat al strămoşilor noştri daci, cuprindea şi ținutul dintre Nistru şi Nipru.

Dacia lui Decebal avea de asemenea o întindere respectabilă, însă, spre o deosebire de aceasta, Dacia romană avea o întindere mult mai mică, ea fiind cuprinsă, după cum susține savantul italian Paribeni, între Tisa, Prut şi Dunăre. Şi e explicabilă această restrîngere teritorială, prin faptul că romanii nu aveau nici un interes să se întindă mult spre răsărit unde provinciile lor erau în fiecare clipă amenințate de invazia triburilor barbare. Dar faptul că limitele Daciei romane sînt fixate la Prut, nu înseamnă că de cealaltă parte a acestui fluviu romanii nu şi-au întins stăpînirea, măcar în mod sporadic.

În sprijinul acestei afirmații stau descoperirile arheologice făcute de cercetătorii ruşi, care în apropiere de Tiraspol şi în comuna Plopi, deci dincolo de Nistru, au găsit urme netăgăduite ale existenței unităților romane.

Dar ce populație au găsit romanii dincolo de Nistru? Au găsit pe daci ale căror triburi, după cum am arătat mai sus, se întindeau şi prin părțile acestea şi care sub Burebista luau parte la formarea Daciei. Şi într-adevăr şi altă explicație s-ar putea găsi unor localități care şi astăzi poartă denumiri ca ***Vlodava, Gnidava, Voscodavia*** etc., care prezintă deci dacicul ***dava?*** Şi e normal ca dacii să fi fost acolo înaintea romanilor, fiindcă se ştie că timp de cîteva secole, atît din cauza scăderii vitalității dacilor în urma războaielor cu romanii, cît şi din cauza năvălirilor barbare, dacii n-au mai avut puterea de expansiune de pînă atunci. Deci, în primul şi al doilea secol după Chr. existau populațiuni daco-romane de partea răsăriteană a Nistrului. Ce s-a întîmplat cu aceste populații după evacuarea Daciei de către romani nu se ştie, însă se poate bănui că ele au rezistat năvălirii barbarilor, astfel explicîndu-se existența peste secole a localităților de astăzi din Transnistria care

păstrează dacicul *dava*. De asemenea cercetînd toponomia regiunii pe care savanții străini o numesc ***România Transtyrasniana***, de la numele romantic al Nistrului, găsim multe localități care păstrează în radicalul lor numele de vlahi, ***Vlasi, Bolochi, Volochi*** etc., adică păstrează numirile prin care slavii indicau pe români. Ce înseamnă aceasta? Înseamnă că atunci cînd au năvălit slavii, ei au găsit în acele regiuni pe români și au dat localităților acestora numiri în legătură cu însuși numele prin care indicau neamul respectiv. Și cu adevărat autohtoni trebuie să fi fost acești români, fiindcă e imposibil ca ei să fi putut veni din vechea Dacie, care știm că în acele timpuri suporta groaznicele năvăliri barbare și a cărei populație în nici un caz n-ar fi emigrat în direcția din care veneau barbarii.

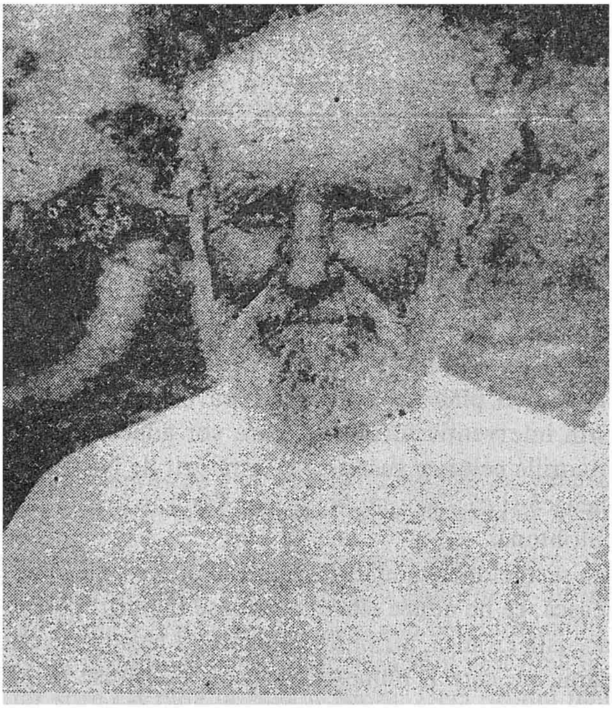
Izvoarele istorice nu ne dau nici o veste despre soarta transnistrenilor, ca și a românilor în general, pînă în secolul al IX-lea. Această lipsă de știri va fi însă curînd înlăturată prin intervenția filologilor, care vor aduce noi și prețioase descoperiri, confirmînd teoriile celor ce susțin că și la răsărit de Nistru a fost o continuitate de viață românească și că slavii au venit mai tîrziu în aceste părți, iar noi constituim populația autohtonă.

Negura secolelor este înlăturată parțial prin cronica lui Nestor, cea mai veche cronică rusească, ce ne aduce cîteva prețioase lămuriri despre românii secolului al IX-lea. În această cronică, atribuită călugărului Nestor, se constată că în veacul al IX-lea românii, pe care îi numește ***volochi***, se găsesc în părțile Dunării și pînă dincolo de Nistru.

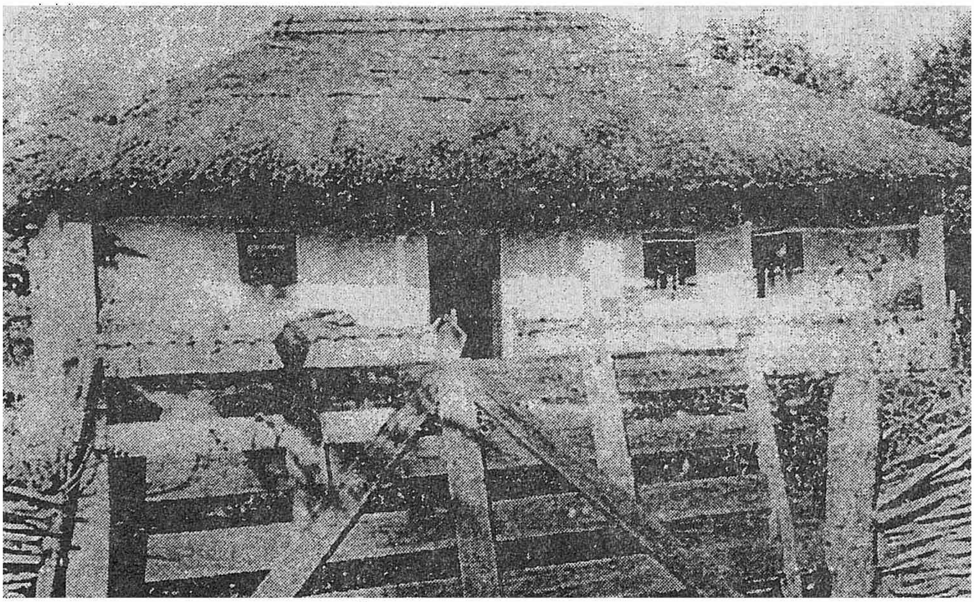
Dar acum se impune o întrebare: Oare acești români de ***dincolo de Nistru*** se poate să fi ajuns acolo în urma unor emigrări din dreapta Nistrului? Nu! Nu se poate, fiindcă în acele timpuri cînd nici nu încetaseră bine năvăirile barbare nu se poate vorbi de o expansiune românească și mai ales de o expansiune tocmai în direcția din care veneau barbarii. Dar cum totuși se constată existența românilor, sub numele de ***volochi***, în partea răsăriteană a Nistrului, înseamnă că origina lor nu poate într-altfel explicată decît admițîndu-se că ei sînt urmașii triburilor dacice care au locuit în acele părți și de care am vorbit mai sus.

În cronica lui Nestor se mai spune că în secolul al IX-lea, volochii au dat un puternic atac împotriva slavilor care căutat să se infiltreze la gurile Dunării, respingîndu-i spre nord-est. Deci în timp ce în secolul al IX-lea erau stabiliți deja la gurile Dunării și pe ambele maluri ale Nistrului, slavii căutau să se ***infiltreze*** la gurile Dunării. De remarcat că acești slavi nu erau ruși, ci erau: lekii, polanienii, lutiștii, mozovienii, pomeranienii și orevlienii peste care au năvălit mai tîrziu normanzii, varegii, rutenii și rușii. În timpurile acelea cînd românii stăpîneau deja ambele maluri ale Nistrului, rușii nu formau încă un Stat. Ei s-au organizat ca Stat abia mai tîrziu ***în ținutul de dincolo de codrul Muromului***, iar un stat unitar rus n-a luat ființă decît sub Petru cel Mare și Ecaterina a II-a, în veacul al XVII-lea și al XVIII-lea, cînd statele rusești au ajuns la un conglomerat unitar rus.

Dacă totuși, reaua cerdință a cuiva a încercat să conteste identificarea volochilor cu românii, atunci acestuia n-avem decît să-i cităm următorul pasaj din volumul III din analele rusești de istoricul german Schlösser, comentatorul cronicii lui Nestor:

Bătrân moldovean din Coşniţa

Casa unui român din Tărnăuca

Aceşti „Volochi" nu sînt nici romani, nici bulgari, nici velchi, ci vlahi (Români) urmaşii marei şi foarte vechii familii a tracilor, dacilor şi geţilor, care păstrează şi astăzi limba lor proprie şi cu toate persecuţiile locuiesc Valahia, Moldova, Transilvania şi Ungaria cu milioanele.

Citirea acestui scurt pasaj ne indică în mod cert că românii sînt una cu volochii, vechii locuitori ai ţărmurilor Nistrului, după cum ne arată că nici un cronicar sincer nu poate trece cu vederea milioanele de români din Transilvania şi Ungaria. Dar existenţa românilor nu ne este confirmată numai prin cronica lui Nestor, ci, sub diferite numiri ca volohoveni, bolohoveni, brodnici sau berladnici, ei apar în toate cronicile ruseşti. Astfel în cronica lui Ipatiev – ***Ipatievscaia*** – se spune că în anul 1147 principele rus Sviatoslav la lupta de pe rîul Oca, dată împotriva viaticilor a avut, între alte trupe, şi sprijinul cumanilor şi al brodnicilor. Iar în cronica ***Niconova*** – în afară de confirmarea acestei ştiri – mai găsim şi precizarea că principele Dolgoruki din Susdal a trimis principelui Sviatoslav un ajutor de 14 000 de brodnici. Deci românii erau atît de numeroşi în partea răsăriteană a Nistrului, în secolul al XII-lea, încît luau parte cu zecile de mii la luptele purtate de diferiţii principi, constituind prin priceperea şi curajul lor elementul hotărîtor în desfăşurarea acestor lupte.

Tot în secolul al XII-lea găsim statul ***Bolohovenilor,*** care cuprindea provinciile Kiev, Volînia şi Podolia, Stat care n-a dăinuit prea mult din cauză că oraşele sale au fost distruse de principii din vecinătatea Kievului.

După şapte decenii, românii apar din nou în cronicile ruseşti. Astfel, după cum afirmă ***cronica din Novgord*** şi cronica numită ***Academica,*** la lupta purtată în anul 1216 între principele Mstislav din Novgorod şi principele Iaroslav din Suzdal, au luat parte şi brodnicii care au fost de partea acestuia din urmă. Şi tot aceste două cronici confirmă că la lupta de la Kalka, din anul 1223, luptă purtată între ruşi şi tătari, au participat şi brodnicii, care sub comanda voievodului lor Ploscînea au dat ajutor tătarilor.

Pentru cele trei secole următoare n-avem la îndemînă dovezi precise prin care să arătăm continuitatea românilor transnistrieni, însă pentru noi este esenţial faptul că am dovedit pînă în secolul al XIII-lea existenţa şi continuitatea lor în Transnistria; iar prin faptul că pentru secolul al XVI-lea vom reveni cu dovezi, arătăm de fapt continuitatea lor şi în acest timp, deoarece în decurs de trei secole românii n-ar fi putut dispărea pentru ca să reapară apoi într-un număr atît de impunător cum au apărut încă din secolul al XVI-lea. Şi aceasta cu atât mai mult, cu cât nu trebuie să uităm că încă de la sfârşitul veacului al XVI-lea, voievozii Moldovei îşi întind stăpînirea pînă pe malul răsăritean al Nistrului. Cum e cunoscut faptul că încă din acest secol se manifestă o crescîndă expansiune românească, nu e greu să deducem că mulţi români vor fi trecut Nistrul. Într-adevăr, această expansiune românească a fost într-atît de accentuată, mai ales după ce Moldova a căzut sub suzeranitatea Turciei, încît în veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea găsim un număr foarte important de români care trec Nistrul, fie izolaţi, fie în grupuri mari conduşi de vestiţi colonizatori. De asemenea nu trebuie uitat faptul că Domnii Moldovei şi mai ales boierii moldoveni, aveau întinse moşii dincolo de Nistru şi că aceste moşii erau lucrate de românii aduşi din Moldova. În afară de colonizările anonime găsim colonizări organizate în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea. Iată

relatările lui N. P. Smochină despre colonizările din timpul lui Duca-Vodă a cărei stăpînire se întindea la 1681 pînă la Nipru:

> ***Principele moldovean se îngrijește de colonizarea provinciei depopulate. La Tsikanăuca, lîngă Soroca, pe malul Nistrului el construiește reședințe princiare. Dar la Nemirov, a doua capitală a țării, ridică întărituri. Pe malurile Niprului fortifică cetatea Kanev cu oamenii aduși din Moldova. În același timp întreprinde mari colonizări cu români – le acordă privilegii și iertare de impozit pentru un timp de 15 ani. Consecința este că în noua provincie trece un număr așa de mare de români, încît nici chiar trupele nu pot să-i mai oprească.***

În secolul al XVIII-lea în special între 1740 și 1760 găsim de asemenea mari colonizări. Acum trăiesc vestiți colonizatori: Colonelul Horvath, maiorul Philipolitoh, colonelul Lupu și colonizatorul Cucu, care au recrutat români din toate ținuturile colonizîndu-i pe malul drept al Niprului și pe ambele maluri ale Bugului. Despre aceste colonizări, din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, mărturiile vremii spun că au fost atît de masive încît cel puțin două treimi din populația Moldovei s-a așezat aici.

Față de aceste masive colonizări s-ar putea să se nască nedumeriri și bănuiala că românii sînt în număr așa de mare în partea de răsărit a Nistrului – circa 1 2000 000 locuitori – fiindcă au venit din Moldova peste ruși. Că au venit în mare număr din Moldova este adevărat, dar că au venit peste ruși nu e adevărat și iată pentru ce:

1. Fiindcă în acel timp rușii nu locuiau ținuturile dintre Nistru, Bug și Nipru, că pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea granițele Rusiei abia atingeau gubernia Poltava. După documentele Prea Sfințitului Gavriil, Episcop al Tverului, scoase din arhivele rusești, pînă în anul 1751 în guberniile Cherson, Ecaterinoslav și parte guberniile Poltava și Harcov n-a locuit aproape nici o seminție de rus sau ucrainian. Românii erau locuitorii autohtoni ai acestor ținuturi și peste ei au venit rușii și ucrainienii. Nu trebuie uitat faptul că rușii de abia în anul 1740 și-au întins stăpînirea politică pînă la Bug, iar la Nistru n-au ajuns decît în 1792.

Aceste ultime date coincid perfect cu știrile Prea Sfințitului Gavriil, fiindcă nu înseamnă că dacă rușii au ajuns la Bug la 1740, provincia cucerită s-a și rusificat; și iarăși nu există posibilitatea ca rușii să fi fost în număr mare mai înainte, în aceste părți, fiindcă această prezumție cade prin însăși afirmațiile Prea Sfințitului Gavriil, cum și prin faptele ce voi expune mai jos.

2. Într-al doilea rînd voi relata cîteva din știrile pe care le avem despre Ucraina secolelor anterioare veacului al XVI-lea. Iată descrierea Ucrainei făcută de un scriitor polon din acele timpuri:

> ***O vastă întindere necultivată, în care ierburile cresc foarte înalte. Cînd vîntul suflă cu 'putere, stepa aceasta imensă pare ca o mare înfuriată, străbătută de valuri verzi. Nu întîlnești un oraș, un tîrg, un sat, o colibă, o făptură omenească. O călătorie prin acest pustiu e o aventură grozavă.***

Poate cea mai mare uimire pentru cel ce umblă prin această pustietate ierburoasă, ar fi însăşi apariţia omului.

Iar istoricul francez Alfred Rambaud, în studiul său ***L'Ucraine et ses chansons Historiques*** publicat în 1875 scrie:

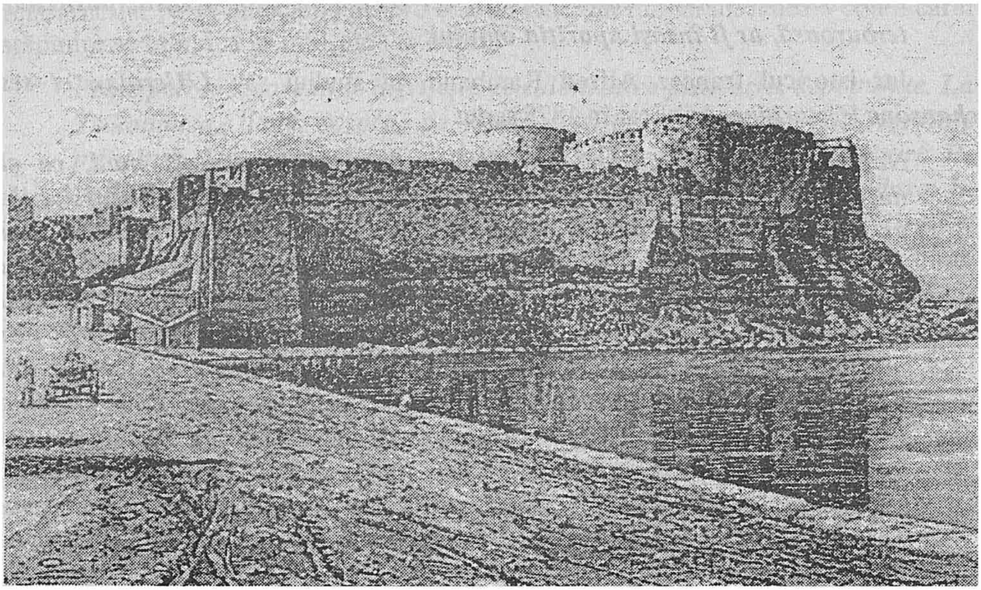
Naţionalitatea ucrainiană s-a format aproape în acelaşi mod, ca şi naţiunile moderne din America, pe calea colonizării. Incursiunile pecenegilor şi ale polovţilor din secolul X–XII; invaziile tătare din secolul XIII încoace au făcut din bazinele Niprului inferior, al Nistrului şi al Bugului, un adevărat pustiu. Abia către sfârşitul secolului al XVI-lea ţinuturile mai depărtate de Marea Neagră, fiind la adăpostul năvălirilor musulmane, au început să se repopuleze şi centre noi s-au format sub protecţia fortăreţelor Bar, Bratslaf, Kiev şi Viniţa. În acea vreme Ucraina propriu zisă, a rămas necultivată; era ca şi un pămînt nou de colonizat şi aproape descoperit. Un scriitor din acel timp scria: „E foarte ciudat, că pe cînd portughezii şi olandezii s-au făcut stăpîni la antipozi în Lumea Nouă, noi, polonezii, n-am reuşit însă să ocupăm o ţară atît de fertilă, atît de apropiată de noi şi care ne aparţine".

Ce reiese din cele de mai sus? Reiese că pînă la sfîrşitul secolului al XVI-lea, în Ucraina nu exista nici o populaţie, deci nici rusă, şi că de abia după această dată au început să se formeze ***centre noi*** şi acestea în nord-estul Ucrainei. Dar dacă aceste informaţii sînt juste în general pentru partea răsăriteană a Ucrainei şi în special pentru faptul că, confirmă absenţa ruşilor din acele locuri, nu sînt adevărate pentru patea apuseană a Ucrainei. Într-adevăr n-avem de ridicat în această privinţă decît următorul argument de bun simţ. E posibil ca moldovenii întinzîndu-se încă de pe timpul lui Roman (1390) şi pe malul răsăritean al Nistrului, să se oprească aici şi să nu-şi continuie expansiunea şi mai spre răsărit, mai ales că după cum se afirmă şi prin citatele de mai sus, n-aveau peste cine da în aceste părţi? Nu e posibil şi de aeea noi opinăm că expansiunea românească începe încă de la sfîrşitul secolului al XIV-lea, se continuă în celelalte secole şi justifică astfel marele număr de români care se găsesc astăzi în Transnistria. În concluzie putem afirma cu cea mai deplină convingere, că românii constituie populaţia autohtonă a Transnistriei, deoarece expansiunea românească din secolele XIV–XVII în partea răsăriteană a Nistrului, nu s-a izbit de populaţii ruseşti sau măcar slave, ci s-au găsit ţinuturi nelocuite de nimeni, sau a întîlnit pe urmaşii geto-dacilor de care am vorbit mai sus.

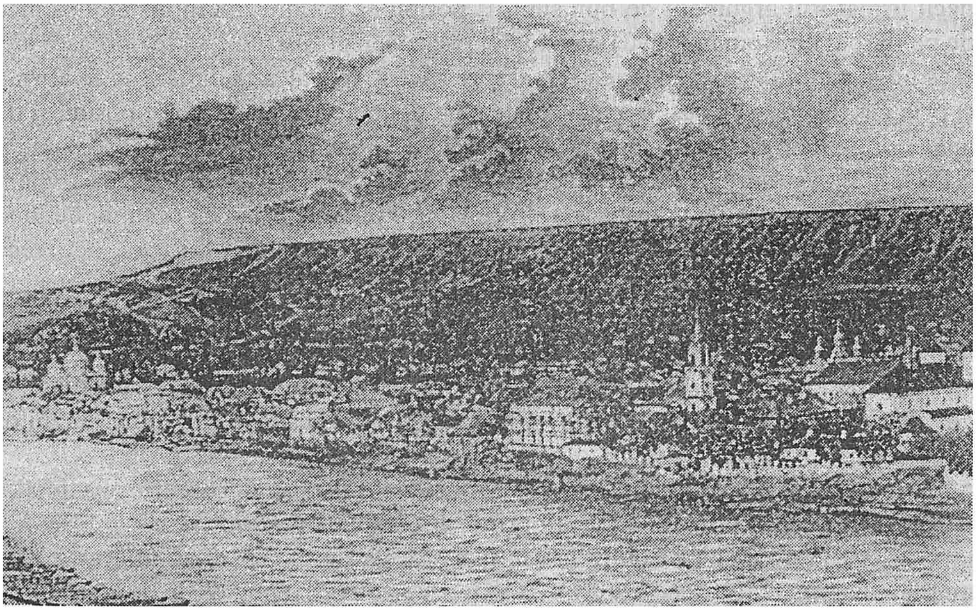
După ce am explicat rolul expansiunii româneşti în partea răsăriteană a Nistrului, să reluăm expunerea ştirilor pe care le avem despre activitatea românilor din aceste părţi.

O ştire foarte importantă ne dă N. Iorga, care susţine că Dimitrie Vişnievţki, căpetenia cazacilor prin 1560 era ***coborîtor din Ştefan cel Mare.***

Aceasta are o importanţă foarte mare pentru noi, pentru că întăreşte afirmaţiile noastre pentru secolele XIV–XVIII. Într-adevăr, faptul că un descendent al lui Ştefan cel Mare ajunge căpetenia cazacilor în 1560, înseamnă implicit un mare număr de români în acele părţi, după cum ne îndreptăţeşte să bănuim o puternică

Cetatea-Albă

Moghilău, centru Românesc în Transnistria

influiență moldovenească în răsăritul Nistrului. Această afirmație e foarte normală, dacă ținem seama că faptele de mai sus s-au petrecut la mai puțin de 60 de ani de la apogeul lui Ștefan cel Mare.

Un document din anul 1574 care ne-a rămas de la Ioan Vodă cel Cumplit, ne confirmă concluziile noastre, că iată ce spune acel document:

Țara noastră, Moldova, trece cu mult dincolo de Nistru.

O altă știre ne oferă istoricul Kussewicz din Lemberg, care în lucrarea sa ***Arma Cazacia*** (in. ***Font, Hist. Russ.,*** vol. IV, pag. 56), publicată pe la mijlocul secolului al XVI-lea, scrie că românii dintre Nistru și Nipru ***sînt urmașii dacilor și au prețioase virtuți militare.*** Tot el ne spune că la asediul Lvovului (Lembergului) ***cohortele de veterani ai dacilor transnistrieni au luptat în centrul liniei de foc.***

Prețioasele virtuți militare ale dacilor transnistrieni, despre care vorbește istoricul polon, au fost o calitate permanentă a românilor, că numai aceasta e explicația faptului că la 1577 hatmanul cazacilor era Ioan Potcoavă și că armata lui Bogdan Hmelnițki din 15 colonei 5 erau români și anume: Toader Lobodă, colonel de Péréjoslavi; Martin Pușcariu, colonel de Poltava; Pavel Apostòl, colonel de Mirhorod; Burlă sau Burlai; colonel de Gdéensk și Dumitrescu Raicé.

În acest timp rușii încep să cucerească ținuturi întregi și ajung la Nipru. Într-adevăr, prin pacea de la Andrussovo din 30 ianuarie 1667, polonii au cedat Rușilor toată Ucraina de dincolo de Nipru.

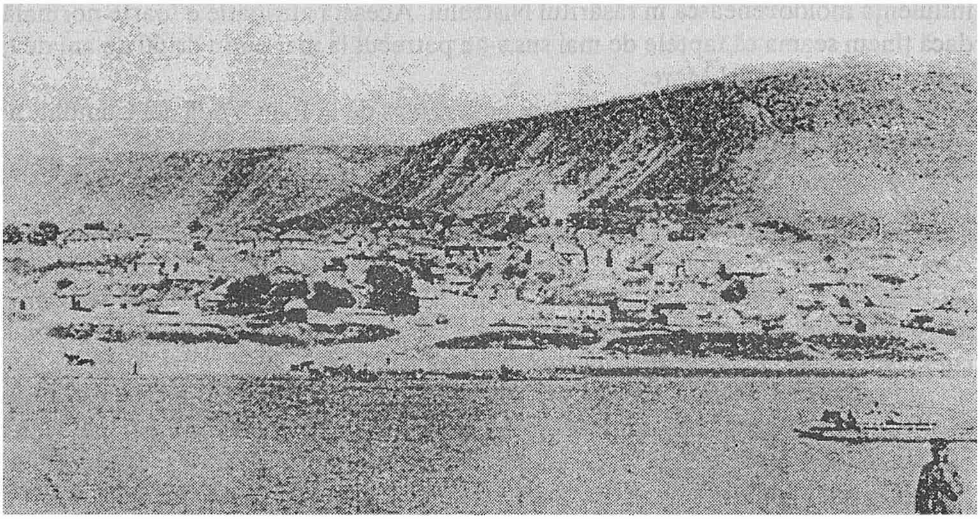
La 1681 domnitorul Moldovei, Duca-Vodă, ajunge și hatman al Ucrainei, avînd astfel sub conducerea lui întregul ținut cuprins între Carpați și Nipru. Tot în acest timp apare și figura de epopee a lu Dănilă Apostol, hatmanul Ucrainei. Născut în Basarabia, în comuna Varnița de lîngă Tighina, Dănilă Apostol se trăgea, după mamă, din familia Catargiu. Acestui erou, legendar pentru isprăvile sale, N. P. Smochină i-a închinat o carte intitulată ***Dănilă Apostol, hatmanul Ucrainei.***

Pentru ceilalți români transnistrieni, trebuie să reamintesc pe Kicegău, care pe timpul lui Petru cel Mare comanda o cohortă de români; pe Ivacienco, care ajunsese comandantul șef al Kievului și omul cel mai bogat din Ucraina; pe Timoteu Zgură, dragomanul lui Mazepa, hatmanul Ucrainei; iar la cataractele Niprului, în Setchéa-Zaporoagă găsim comandanți români ca: Moldoveanul, Țăranul, Ursul, Munteanul, Voloșin, Scapă etc.

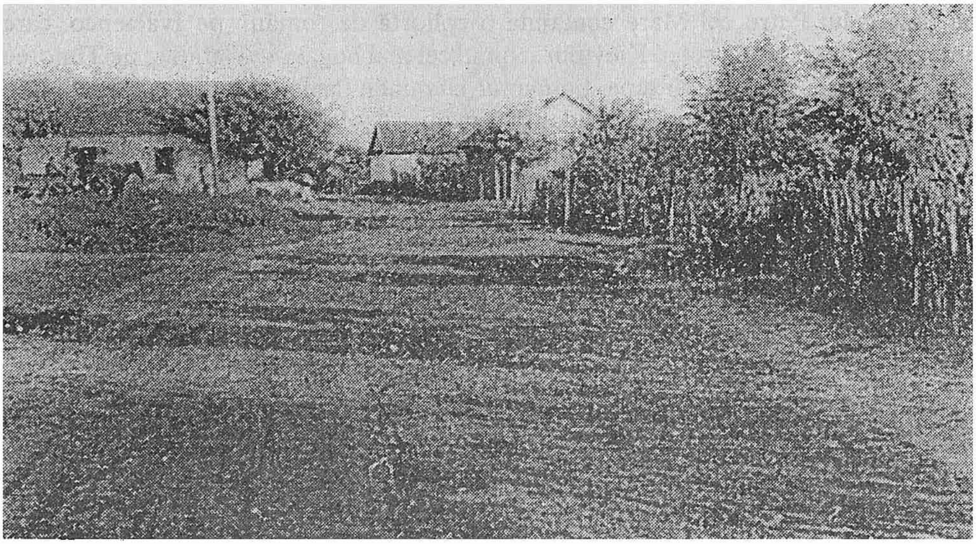
Rușii, însă, își întind din nou stăpînirea făcînd un salt care-i aduce la rîul Bug. Fiind în continuu război cu turcii, cu tătarii, cu cazaci zaporojeni, rușii au construit în regiunea Nipro-Bug multe cetăți și au organizat numeroase armate în alcătuirea cărora, primul loc, era ocupat de români. În urma tratatului de la Iași, din 1792, rușii cuceresc și regiunea Bug-Nistru, regiune cunoscută și sub numele de ***Moldova*** din cauza populației românești.

Din scurta descriere de mai sus, se vede clar că atunci cînd rușii au ocupat Transnistria au găsit acolo, ca populație authtonă pe români, care aveau deja o istorie și tradiție proprie; se vede clar că cei care pot ridica pretenții teritoriale asupra Transnistriei nu sînt rușii, ci românii; nu sînt noii veniți, ci vechii locuitori ai acestor pămînturi rămase de la strămoșii noștri daci.

După această dată nu ne mai interesează evenimentele istorice, fiindcă ce am urmărit noi a fost să arătăm că românii sînt cei mai vechi locuitori ai Transnistriei.

Localitate românească din Transnistria

Sat românesc în Transnistria

După această dată nu ne mai interesează evenimentele istorice, fiindcă ce am urmărit noi a fost să arătăm că românii sînt cei mai vechi locuitori ai Transnistriei. Totuşi voi aminti în treacăt că ruşii ne-au răpit Basarabia la 1812 şi că acum această frumoasă şi neaoşă provincie românească s-a alipit Patriei Mame, România, la 9 aprilie 1918. Abuzul de forţă de acum un an şi luptele de astăzi pentru dezrobirea sînt de asemenea prea actuale pentru ca să mai insist asupra lor, aşa că voi trece la expunerea raporturilor pe care transnistrienii le-au avut în permanenţă cu Românii din dreapta Nistrului. Şi voi începe această expunere cu afirmaţia că e imposibil ca românii care au trecut din Moldova în răsăritul Nistrului, să fi întrerupt orice legătură cu locurile lor de origină.

Într-adevăr, influenţa Moldovei a fost hotărîtoare în răsăritul Nistrului. Astfel, din punct de vedere religios, românii transnistrieni stăteau sub jurisdicţia Mitropoliei Proilaiei, care a fost înfiinţată la 1600, cu sediul la Huşi şi ai cărei Înalţi Prelaţi hrotiniseau preoţi pentru toate satele româneşti de peste Nistru, făcînd şi numeroase vizite canonice în acele regiuni. Faptul că românii erau foarte numeroşi în Transnistria şi că slujba religioasă se făcea în limba română, e confirmat prin cererea vărului prinţului Potemkin, care voia să fie numit episcop al provinciei din stînga Nistrului, pentru motivul că el cunoştea limba moldovenească a populaţiei indigene. Şi într-atîta erau aşa de obişnuiţi românii transnistrieni să se facă slujba religioasă în limba română, încât atunci când ruşii au încercat la 1920 să înlăture limba română din biserică, a luat naştere la Balta, fosta capitală a ***Republicei autonome sovietice moldoveneşti,*** mişcarea religioasă a preotului basarabean ***Inochentie,*** ca o reacţie faţă de această măsură.

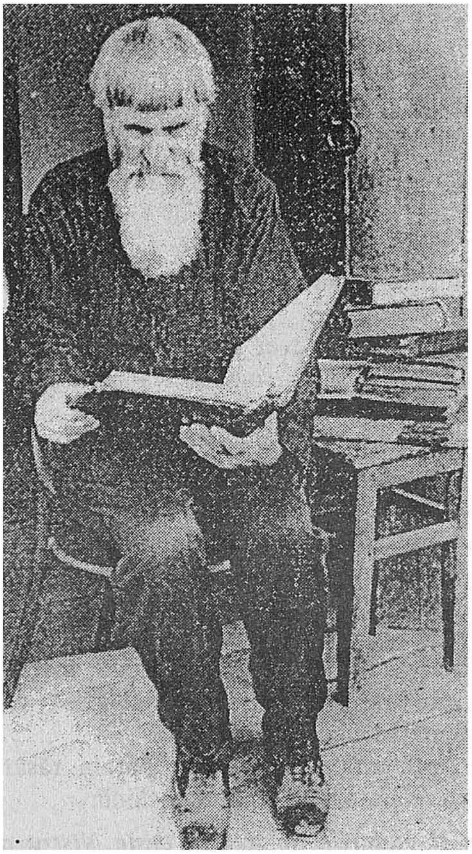
În legătură cu influenţa Moldovei în partea răsăriteană a Nistrului e interesantă următoarea relatare a lui N. P. Smochină:

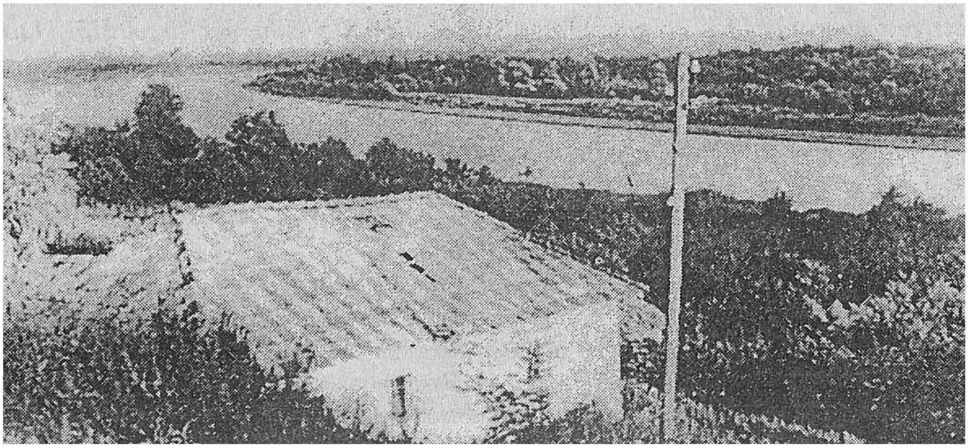
Toate podurile şi vadurile de trecere peste Nistru aparţineau Moldovei; veniturile de pe ele se vărsau în visteria statului la Iaşi. În oraşele cele mai de seamă ca Dubăsariul, Hurlucul şi Movilăul se ţineau iarmaroace anuale. Judecata românilor din aceste ţinuturi se făceau după obiceiul pămîntului, concretizat în jus valachicum. Acest obicei a convieţuit independent de expansiunea teritorială rusească. Astfel la anul 1769, contele Rumeanţov, la cererea boerului Cucu, reprezentantul românilor din gubernia Pereiaslov, lasă populaţiei româneşti de acolo dreptul de a face serviciul religios în limba naţională, de căre preoţi plecaţi din Moldova, cu deosebire cei din Basarabia. Acest obicei a fost îngăduit chiar şi de Arhiepiscopul ţinutului, pe motiv că: ***Şi preoţimea şi populaţia românească au alte obiceiuri cu o altă viaţă decît aceea a slavilor.***

Românii din alte regiuni îndepărtate de ţara noastră, de dincolo de Nipru, din judeţele Ecaterinoslav, schimbată de bolşevici în Dnepropetrovsk şi-au păstrat pînă şi azi intacte nu numai limba şi obiceiurile, ci şi legile vechi româneşti. În baza acestui drept românesc, au luat fiinţă multe localităţi româneşti ai căror organizatori şi păstrători de flacării românismului au fost conaţionalii noştri ca: coloneii Mîndru, Brîncă, Ghinea, Dracu şi atîţia alţii.

Dreptul românesc în acea regiune s-a manifestat atît de puternic, încît l-a influenţat pe cel ucrainian. Bunăoară, căpitanii noştrii, conducători de oştire, în vremuri de restrişte şi buni administratori în timp de pace, au pus bazele

Moş Vasile Bogatu un autentic păstrător de slovă veche românească, stîlp de mîngîiere şi povaţă pentru cunoscătorii săi din Sculeia.

Nistru văzut din comuna românească Doroţcaia

căzăcimii ucrainene. În căzăcimea de mai sus, confirmarea căpeteniilor militare sub numele de ataman, se făcea nu după regula militară slavă, ci după obiceiul românesc. Cu timpul acest drept român s-a completat cu dreptul bizantin, pe care l-a găsit existînd în Basarabia.

Regiunea însă dintre Bug și Nistru, cu nimic nu se deosebea de Moldova veche. Ocupația rusească de la 1792 aici a găsit aceeași organizație ca și în Moldova. Regiunea întreagă era împărțită în ținuturi, avînd în frunte cîte un pîrcălab sau strașnic, însărcinat cu administrația. Ei erau ajutați de zapcii, care percepeau dări de la locuitori pentru visteria Moldovei. Aceste districte se aflau la Balta, oraș renumit prin mișcarea religioasă a preotului Inochentie, Dubăsari, socotit ca centru, Nani Speia și Ovidiopolul actual. Rusia a găsit acolo o viață românească cu cultura ei proprie. (Articolul, ***Basarabia și Românii de peste Nistru***).

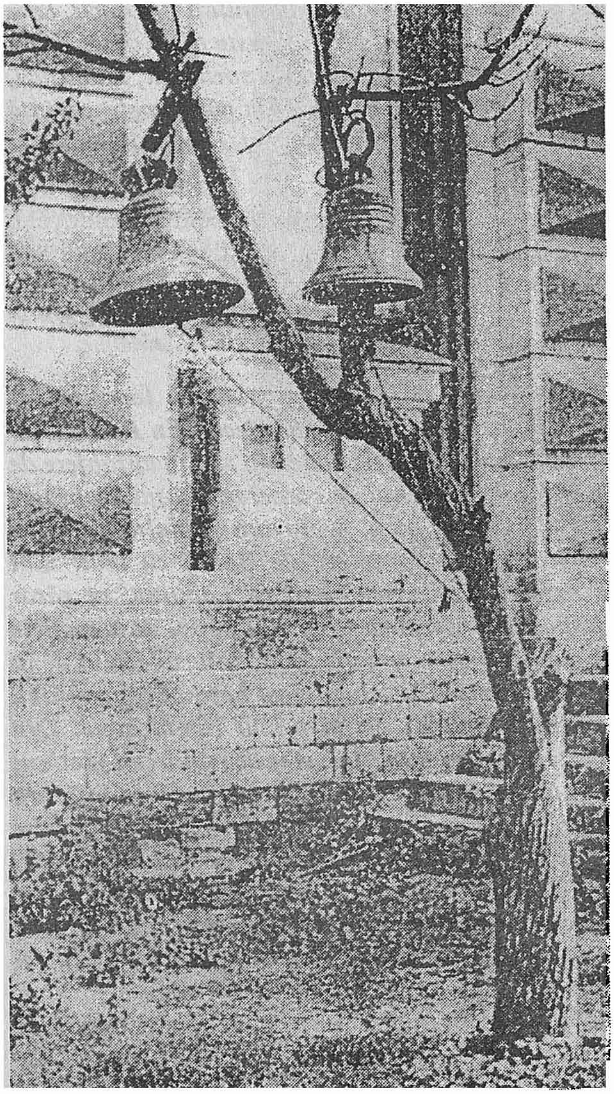
Legăturile dintre românii transnistrieni și frații lor basarabeni și moldoveni, au fost foarte strînse, iar localitățile și numele locuitorilor din stînga Nistrului dau dovada afirmației de mai sus.

Iată ce spune în această privință N. P. Smochină în articolul ***Basarabia și românii de peste Nistru***, publicat în ***Universul*** din 13 iulie 1941:

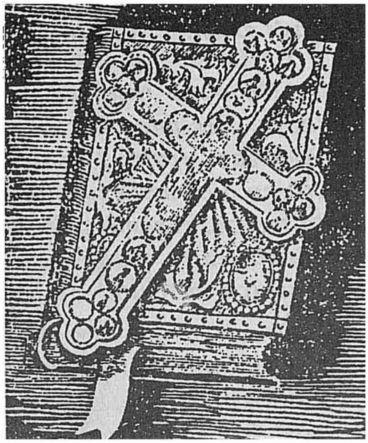
Denumirea localităților de peste Nistru și prenumele locuitorilor transnistrieni, arată că un număr însemnat de români au plecat din Basarabia.

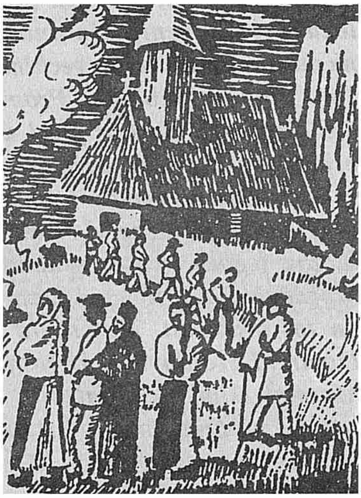
Astfel satul Hlinoaia, din jud. Hotin are corespondentul său în apropiere de Tiraspol, unde se află o fabrică foarte importantă de conserve; orașul Dubăsari cu satele Jora, Speia, Slobozia, Topmagiu, Goian, Molovata și multe altele, le găsim pe amîndouă malurile Nistrului. În apropiere de Balta, cu mult mai departe de Nistru, iarăși găsim sate cu nume românești ca Lăpușna, ai căror locuitori sînt veniți din ținutul Lăpușnei basarabene. Nu mai puțin, documentele ne mărturisesc cum în vechime românii stăpîneau amîndouă malurile rîului de la Jora pînă la Dubăsari. Proprietar al orașului Ihurluc a fost basarabeanu Găină etc. Legătura acestor frați cu restul Neamului s-a menținut întotdeauna. Din orașele basarabene, devenite istorice prin legăturile lor, sînt de remarcat: Hotinul ce comunica cu românii din gubernia Cameneț-Podolsk; Soroca ce făcea legătura cu Ticănăuca; Orheiul ce se lega printr-un vad cu Dubăsariul; și Tighina unde se făceau legături cu transnistrienii prin Speia. Astfel, prin Soroca se retrage din Moldova Ion Potcoavă, hatmanul Cazacilor, printre care conaționalii săi jucau un rol însemnat. Mai tîrziu Soroca ajunse punct de popas pentru Duca-Vodă, Domn al Moldovei și Ucrainei moldovenești. Mai tîrziu, pe timpul lui Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir, românul Simion Palii, colonel în armata țarului, recrutează un număr însemnat de români din ținutul Sorocii, cu care se așează la Hoastov.

Tighina a jucat un rol nu mai puțin însemnat în viața românilor transnistrieni. Pe acolo românul Matei Sgură, ministrul de externe al lui Mazepa, hatmanul Ucrainei, trece peste Nistru pe românii basarabeni, ce se recrutau în armata ucrainiană. Pe aici a trecut în Rusia și Românul Apostol Ghigeci, cu cohorta de moldoveni, recrutați din regiunea Codrului Tigheciului din Basarabia. Tot de aci, de la Varnița, lîngă Tighina, își trage obîrșia Dănilă Apostol,

Clopotnița bisericii din Coșnița

hatmanul Ucrainei, eroul cel mai vestit pe care l-a avut vreodată căzăcimea ucraineană. Iată atîtea dovezi care arată că românii de peste Nistru au dus o viaţă comună cu fraţii lor basarabeni şi că ei ocupă un teritoriu, ce e drept puţin cunoscut în istoriografia noastră, dar care a fost, este şi va fi românesc.

Despre numărul mare de sate româneşti din Transnistria, precum şi despre faptul că ţărmurile Nistrului au fost stăpînite şi locuite în permanenţă de români, ne dă preţioase ştiri d-l I. I. Nistor în articolul său ***Vechimea Românilor transnistrieni,*** publicat în ziarul ***Transnistria.*** Iată afirmaţiile d-sale:

Avînd în vedere şiragul neîntrerupt de sate moldoveneşti, aşezate pe ambele maluri ale Nistrului, îl putem cu drept cuvînt considera drept fluviu românesc.

În lucrarea sa ***Studii Moldoveneşti,*** autorul d-l M. V. Serghievski ne înşiră un număr de 62 de sate cu populaţie românească şi anume: 37 în olatul Oceacovului şi 41 în Palatinatul de la Braclav. În olatul Oceacovului d-l Serghievski menţionează următoarele 25 sate cu populaţie curat moldovenească şi anume: ***Ananiev, Buturi*** cu nume de familii ca: ***Guramută, Dicuseară*** şi ***Căprior; Valea Hoţului, Handraburi, Ghiderimi, Golani, Doi Bani, Dubăsari, Caragea, Coşniţă, Coşieri, Lunga, Mahala, Mălăeşti, Molovata, Perişori, Rogii, Slobozia,*** cu numele de familie: ***Bălan, Josean, Codru, Ţăran, Rotar, Sandu, Neta etc.; Speia, Teia, Tocmagea, Tărnăuca, Tocila, Sipcaş şi Vrabievca.*** Pe lîngă acestea el mai menţionează încă alte 12 sate, cu nume româneşti dar cu populaţie în parte ucrainizată şi anume: ***Bîrzula (Barza), Ciobureni*** (Ciob), ***Bodiulova*** (Bodiu), ***Ghinculova*** (Hancea), ***Giucastrovo*** (Jugastru), ***Georgeşti, Căpriţa, Nourovca*** (Nour), ***Piatra, Ursulova, Septerediuri*** şi ***Moldavca.***

În Podolia, numită palatinat de Braclav, Serghievski menţionează 41 sate cu populaţie moldovenească sau cu nume româneşti.

Populaţie curat moldovenească este arătată în următoarele 18 sate: ***Botoşani, Bolocea, Vadu Turcului, Valea Adâncă, Găvănos, Harmaţi, Hruşca, Jura, Jujuseni, Culeanca, Lăbuşca, Molochis, Mocra, Nestoriţa, Plopi, Popenchi, Tosculung, Topala*** şi ***Cerna.*** Alte 23 sate cu populaţie ucrainizată trădează origina lor moldovenească prin toponomia lor şi anume: ***Budei*** (Budeşti), ***Harab, Glonibocec, Domniţa, Iftodie, Moşnegi, Pasat, Raculova*** (Rac), ***Sarata, Strîmba, Buşteni, Coşar, Lupolovo, Moldovanca, Troiani, Troianca, Balanovca*** (Balan), ***Bolohan, Verbca, Voloscaia, Jugastra Cucului, Chetroasa*** (Pietroasa), ***Flămînda*** şi ***Ianculov*** (Iancu).

La sfîrşitul lucrării sale, Serghievski publică ***Isvodul localităţilor cu populaţie moldovenească din cuprinsul Republicii Moldoveneşti, aşa cum se găsesc menţionate în izvoarele istorice.*** Isvodul cuprinde 41 nume de sate din olatul Oceacovul şi 20 nume de sate din fosta gubernie a Podoliei, toate cu arătarea datei primei lor menţiuni în izvoarele istorice între 1736 şi 1795. O listă de localităţi cu populaţie românească din regiunea transnistriană ni s-a păstrat şi de la Arhiepiscopul Gavril Bănulescu, în care între cele 43 sate cu populaţie românească, găsim 20 sate care nu sînt menţionate în lista d-lui Serghievski, probabil din motivul că acestea nu sînt astăzi cuprinse în graniţele Republicii Moldoveneşti. Se ştie doar că în hotarele Republicii Moldoveneşti, nu erau cuprinse toate aşezările moldoveneşti de dincolo de Nistru.

Dar sate româneşti în Transnistria sînt mult mai multe decît se arată mai sus şi de aceea mai adaug cîteva: ***Comînca*** oraş cu locuitori români din Transilvania, ***Rotari, Stroeşti, Strîmba, Budăiu, Bursucu, Racu, Păsăţel, Pîrlita, Moşneagu,*** Broşteni, Isvoraş, Serpie, Floarea, Butuceni, Chiscu-Lung, Brânză, Crăcănata, ***Lunca, Teiu, Cucu, Dracu, Glodoşi, Grădiniţa, Movilău, Beciu,*** etc.

De asemenea în articolul de mai sus, se insistă prea puţin asupra denumirilor româneşti care după cum se va vedea mai jos, se aseamănă foarte mult cu ale noastre, astfel: ***Lungu, Dorul, Urzică, Ciuntu, Moldoveanu, Frunză, Mălai, Smochină, Duminică, Gîlci, Verdiş, Cloşcă, Negru Vodă, Tudor, Căpăţînă, Chiper, Dîru, Ureche, Răutul, Chiriţă, Rai, Stigleţi, Baciu, Ciobanul, Flori,*** etc.

Cînd am vorbit despre expansiunea românească peste Nistru am afirmat că o mulţime de boieri moldoveni aveau întinse moşii în Transnistria. Spre confirmare înfăţişez pe următorii români proprietari de moşii de aici, îi găsim trecuţi în ***Isvodul*** celor 4 judeţe cucerite în 1792, de ruşi de la Poarta Otomană: fraţii Cantacuzino, T. Rosetti, Ilie Catargiu, Sava Badiul, S. Sturdza, Cristea Manoil, Ion Macarescu, D. Cucu, M. Cantacuzino, I. Boian, T. Macarescu, I. Iliescu, T. Sabău, Manoil Saul, I. Cămărău, G. Crăciun, A. Pascal, P. Hagilă, Ilie Euglazichie, V. Secară, Grigore Diceloglu, I. Niconţa, M. Deperadovici, R. Exaporita, A. Ghenaie, P. Iancu, I. Lalescu, V. Dodon, R. Smucilă, G. Borcariu, Exaporitul Visternicul, Portăreasa Ruxandra, Exaporita G. Bsneog, T. Românescu, M. Tomugea, M. Sturdza, Deleanu Cantacuzino, S. Sturdza, Brigadirul, Filodor, Balş, Gaius, Remarc, Romadan, Măcărescu, Cucă, Curta, Gramatini, Cristici, Cheş Oglu, Stanilevici şi Curt.

Suprafaţa moşiilor stăpînite de cei mai sus, însumează377 445 h de pămînt.

Din cele de mai sus se poate uşor deduce că numărul românilor transnistrieni este destul de ridicat. Spre o mai justă edificare voi arăta numărul românilor prezentînd atît cifre româneşti, cît şi cifre ruseşti.

După falsa statistică rusească din 1897 sînt trecuţi la ***numărul Moldovenilor*** 184 927 de locuitori repartizaţi astfel:

1) Guv. Cherson 147 119 români
2) „ Podolia 26 461 „
3) „ Ecaterinoslav 8 493 „
4) „ Taurida 2 893 „

Aceste cifre însă sînt ridicol de mici faţă de realitate, pentru că iată părerile cîtorva specialişti asupra numărului românilor transnistrieni.

D-l Ştefan Meteş, membru al Academiei Române, susţinea în 1926 că românii dintre Nistru şi Nipru sînt în număr de 600–700 000 repartizaţi în felul următor:

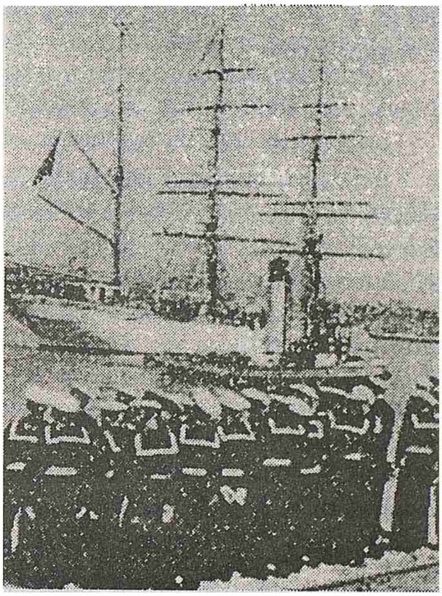
1) Guv. Cherson 400 000 români
2) „ Podolia 150 000 „
3) „ Ecaterinoslav 40 000 „

D-l V. Hareş în lucrarea sa ***Românii de peste Nistru*** susţinea că numărul românilor transnistrieni ar fi de peste 650 000 locuitori.

D-l Prof. Ştefan Ciobanu, membru al Academiei Române, evaluează acest număr la peste 800 000; D-l Nour indică cifra de 1 000 000; iar D-l N. P. Smochină

Înaintarea în Transnistria

un alt specialist în problema românilor transnistrieni, afirmă ca numărul lor trece de 1 200 000 suflete.

Deosebirile între cifrele date de specialiştii de mai sus, se explică foarte uşor, dacă ne amintim că ruşii n-au făcut nici o statistică cinstită, numărul indicat de ei fiind cu mult prea departe de realitate, pentru ca să se poată servi drept orientare.

De altfel, numărul românilor ne este foarte sugestiv redat şi prin harta ***Karta der ruschischen Stämme und Mundarten în Europa***, care însoţeşte lucrarea ***Russiche Volkskunde*** a prof. Emitrij Zelenin. Această hartă ne arată clar că românii constituie elementul majoritar între Nistru şi Cujalnic şi între Cujalnic şi Bug, sînt mase compacte de transnistrieni. Peste acest fluviu populaţia românească se găseşte în enclave din cauza colonizărilor forţate făcute atît în timpul regimului ţarist, cît şi în timpul regimului sovietic. Tot această hartă ne redă şi zdrobitoarea majoritate românească din Basarabia.

Îmbrăcămintea românilor transnistrieni, precum şi viaţa lor de toate zilele, e foarte asemănătoare cu a românilor în general şi cu a moldovenilor în special.

Într-adevăr, iată ce spune în această privinţă N. P. Smochină:

Viaţa românilor transnistrieni nu se deosebeşte cu nimic de cei din restul neamului românesc. Aceeaşi vorbire, acelaşi suflet larg şi primitor, aceeaşi curăţenie şi hărnicie de care nu numai odată au rămas uimiţi cercetătorii străini. Ei întotdeauna s-au deosebit de străinii care au dat năvală peste ei ca lăcustele.

Această deosebire o găsim atît în îmbrăcăminte, sumanul, costumul naţional şi floarea ce o poartă flăcăii la pălării, sau salba cu galbeni, ce împodobeşte pieptul fetei, cît şi în arta culinară pe care, spre deosebire de slavi, gospodina romîncă o mînuieşte cu atîta măiestrie. Astfel avem pasca moldovenească, cea cu brînză, spre deosebire de pasca rusească, cozonacul. Bărbatul poartă cisme moldoveneşti făcute de fiecare gospodar, care sînt adaptarea opincii la solul transnistrian, spre deosebire de cismele ruseşti, cele de la oraş. Articolul ***Românii de peste Nistru.***

Iar despre ocupaţiile românilor de peste Nistru, precum şi despre bogăţiile Transnistriei, Dr. Ilie Zaftea scrie următoarele în articolul ***Pentru ce sîngerăm,*** publicat în ziarul ***Transnistria*** din 11.8.41:

Transnistria e bogată în livezi fructifere, grădini de zarzavat şi vii pe care moldovenii, şi numai ei le cultivă pe suprafeţe întinse din timpuri imemorabile. Suprafaţa viilor şi grădinilor este atît de mare, încît concurează cu cele din Taurida (Crimeea) şi din Caucaz. Această suprafaţă s-a mărit mult după 1918, cînd în Rusia s-a simţit lipsa produselor din Basarabia. În această îndeletnicire moldovenii transnistrieni au ieşit de mult din epoca primitivismului, trecînd la raţionalizarea comercială a muncii şi cu produsele lor alimentau toate centrele mari din Imperiul rusesc. Fabricile de conserve din satul moldovenesc Glinia şi din Tiraspol, sînt cele mai mari din Europa, însă în anii din urmă produsele lor alimentare se exportau muncitorilor din Europa, mai puţin populaţiei din U.R.S.S., avînd pe cutii scris Ajutorul Roşu. Industria textilă casnică a covoarelor şi olăritul nu sînt practicate în Transnistria decît de moldoveni.

De la aceştia au învăţat popoarele din Rusia să mulgă oile şi să facă brînză, împrumutînd totodată de la ei şi întreg lexiconul acestei meserii bănoase. La

răspîndirea oieritului au contribuit mult și românii „Mărginenii", care au avut pînă la 1929 un rol foarte mare în viața economică din Transnistria, Taurida și Caucaz.

Ei aveau moșii de zeci de mii de hectare cu turme de oi și cirezi de vite, cooperative în toate orașele de pe litoralul Mării Negre și Mării de Azov, hoteluri, prăvălii pentru desfacerea brînzeturilor, restaurante etc. Bolșevicii le-au luat tot avutul agonisit prin muncă cinstită, i-au torturat ca să scoată de la ei aurul și obiectele de preț și în cele din urmă i-au exilat.

Vedem prin urmare, că Transnistria este pămînt românesc, locuit și stăpînit de români din cele mai îndepărtate timpuri. Nimeni nu are nici un fel de drepturi asupra acestui bun al nostru. Noi l-am stăpînit și politicește și economicește. Al nostru e pămîntul mănos al Transnistriei, ale noastre au fost minunatele biserici de piatră cu altare aurite, cu odăjdii de mătase și cruci de aur și argint, pîngărite, distruse și furate de bolșevici, ale noastre sînt livezile și viile, noi le-am plantat și îngrijit, învățînd și pe alții să lucreze. Al nostru este Adesul. Noi l-am clădit cu mintea, cu piatra și cu mîinile noastre. Ale noastre sînt troițele de la răscruci de drumuri și fîntînile adînci și răcoritoare din întreaga stepă transnistriană. Al nostru sînge a curs pentru apărarea lor de hoardele barbare. Jos mîinile, călăilor uzurpatori și falsificatori. Înlături cu barbarii asiatici distrugători! În Siberia cu ei!

De asemenea și obiceiurile transnistrienilor sînt foarte asemănătoare cu ale noastre. Copii și flăcăii ca și la noi umblă cu plugușorul și cu colindele cu ocazia sfintelor sărbători, iar jocurile copiilor sînt uimitor de asemănătoare cu ale basarabenilor și moldovenilor.

Din nefericire sutele de mii de transnistrieni nu s-au bucurat de regimul cultural la care tradiția și mai ales valoarea poeziilor populare le dădea dreptul.

Pînă la 1750–1800 singura cultură accesibilă românilor transnistrieni era aceea pe care le-o ofereau școlile bisericești, fiindcă prea puțini aveau posibilitatea să studieze mai departe.

Stăpînirea rusească nu numai că n-a adus condiții mai bune, dar a îngreunat și pe cele existente. Faptul că la 4 septembrie 1784, Ecaterina II a dispus înființarea unei universități pentru români la Ecaterinoslav, nu înseamnă altceva că fusese înființată o instituție care avea scopul de a îndepărta din școală pe români de frații lor, după cum avea scopul de a atrage tineretul din Moldova și Muntenia. Că altfel nu se explică lipsa de grijă și grelele condiții în care trebuiau să învețe copii de săteni români.

Într-adevăr, după legea învățămîntului din 1804, la țară funcționau școlile bisericești, sub supravegherea preoților. Acete școli erau numai în comunele mari, iar acolo unde erau, cel care le supraveghea era Dascălul, nu Preotul. Acesta zorit să se ducă pe la botezuri, înmormîntări, nuntă sau chiar pe la cîrciumă, dădea numai în fugă pe la școală. De aceea copii erau siliți să învețe, în mod mecanic tot alfabetul mic și mare, și numai după 2 ani treceau la silabisirea cărților bisericești. Cu această învechită metodă a silabisirii era normal ca după terminarea celor 4 ani de ***Studii*** școlarii nici să nu știe să se iscălească bine. E adevărat că mai tîrziu s-au înființar școli primare județene și ministeriale de 3–5 clase, după cum s-au înființat și cîteva școli secundare, teoretice și profesionale. Dar acestea aveau în primul rînd scopul de a rusifica prin școală pe copii de români, deci de a-i îndepărta de frații și părinții lor. De remarcat însă, că în timp ce rușii aveau astfel de tendințe, la Movilău și

Dubăsari funcționau 2 tipografii unde se tipăreau cărți laice și în special bisericești, pentru locuitorii ținuturilor din ambele părți ale Nistrului. [La Movilău și Dubăsari n-au fucționat concomitent două tipograii. Este vorba de una și aceeași tipografie a lui Mihail Strilvițchi – n. ed.]. Spunem mai sus că din nefericire sute de mii de transnistrieni nu s-au bucurat de regimul cultural la care tradiția și valoarea poeziilor populare le dădea dreptul.

Într-adevăr, poezia lor populară este de o factură mult mai ridicată decît a slavilor din împrejurimi. În ea găsim cîntarea Nistrului, despărțitorul de frații, după cum tot în ea găsim oglindită durerea înstrăinării românilor transnistrieni:

Astfel:

De atîta înstrăinare
Nu pot merge pe cărare
Ard-o focul străinătate
C-am ajuns tare departe.
Peste Nistru peste ape,
Unde cartea nu răzbate.

Sau:

Frunzîșoarî lozîoarî,
Dragî, dragî Marîoarî,
Ci ţî-i fața gălghioarî?
Ori ţî-i rău, ori zaci di boalî?
Nu mî-i rău, nici dzac de boalî,
Da mă uit în ceia țarî,
Ca sî-ni strîng frații grămăgioarî.
Grămăgioarî nu i-am strîns,
Da m-am pus gios ș-am plîns.
Vreu sî trec în ceia parti
Și Nistru mă disparti.
Of, Nistri, di ci nu ti-ngustedz
Sî ni ti pășesc
Șî-n Moldova sî mă trezăsc?
O, of, amar și iar amar!

Și altă poezie:

Dimineața cînd mă scol,
Cu lacrămi fierbinți
Pe obraji mă spăl.
Dimineața cînd mă scol,
Ies afară încetișor,
Și mă uit în țară eu cu dor
Pe deasupra casei mele
Trec în stoluri păsărele
Și îmi aduc dor și jele
De la neamurile mele...

După cum se va vedea şi în versurile mai jos, România e simbolizată prin cuvîntul ţară.

Astfel:

Pasăre din ţara mea,
Spune, maica ce făcea?

Sau:

Dimineaţa cînd mă scol,
Ies afară încetişor,
Şi în ţară mă uit cu dor...

În poezia românilor transnistrieni găsim conştiinţa aşezării lor străvechi în răsăritul Nistrului, precum şi a faptului că *moscalii* au venit peste ei. Într-adevăr, iată ce spun două din versurile lor:

Di cînd moscalii o vinit
Toţi copchii ni s-o prăpădit...

Un capitol important în poezia populară a transnistrienilor îl ocupă cîntecul recrutului.

Într-adevăr, dîndu-şi seamă că luptă în slujba unei naţii străine, că pentru nişte străini îşi lasă singure soţiile, mamele şi surorile, românii transnistrieni se împotriveau pe cît putea la recrutare. Iar cînd vreunul trebuia să plece i se împlineau toate dorinţele: flăcăii organizau hore înainte de plecarea lui, iar la despărţire, mamele, soţiile şi surorile îl petreceau cu bocete. Această dureroasă despărţire era normal să fie oglindită în versuri.

Astfel:

Rămîi, mamă,
Rămîi, tată,
Rămîi, soră,
Rămîi, frate,
Rămîi puică sănătoasă,
Căci eu mă duc de acasă.
Mă duc departe
Cu puşca în spate,
La graniţa turcului
Unde-î rău voinicului.

Oraşele din împrejurimi, în care făceau armata, sînt pomenite în cîntecele lor:

Di m'or duce la văgzal,
Ia(n) ieşi, maică-n deal la cruce,
Şi-i prăgi-ncotro m-or duce.
Frunzuliţă de măr dulce,
Să ştii, maică, că-s moscal.
Di m-or duce la Ades,
Să ştii, maică, că-s ales.
Di m-or duce la Bender

Să ştii, maică, că-s boier.
Di m-or duce la Chişinău,
Să ştii, maică, că-s rău.

Iar cei care erau trimişi prin Siberia, la graniţa Manciurei, aveau deasemenea cîntecul lor:

Frudzîşoară, fir mătasă,
Lepăd casă, lepăd masă,
Lepăd nevastă frumoasă,
Cu doi copchilaşi pi braţă.
Unu strigă: mamă, mamă,
Altul strigă: tată, tată!
Taci, dragu mamii, nu striga,
Că tat-tău nu-i acasă.
Ii în Majuria la loc di parti,
Unde nici hîrtia nu răzbati.

După cum se vede, poezia populară a transnistrienilor e de o valoare destul de ridicată, şi în foarte multe privinţe e asemănătoare cu a noastră, cu toate că regimul ţarist a căutat să întrerupă orice legătură cu România.

Faţă de dorinţa românilor transnistrieni de a se cultiva, era normal ca asuprirea ţaristă să fie îndepărtată cu primul prilej. Şi această ocazie s-a ivit în 1917, în timpul revoluţiei ruse, cînd românii au participat la toate congresele şi au cerut drepturi politice, bisericeşti şi culturale.

Astfel, în congresul învăţătorilor moldoveni, din Basarabia, ţinut în 1917, cărturarii românilor transnistrieni, acţionînd împreună cu cărturarii românilor basarabeni, au prezentat urmtoarele deziderate care au fost votate, în unanimitate de congres:

1. ***Congresul învăţătorilor moldoveni***, roagă Zemstva Gubernială a Basarabiei ca să se îndrepte către Zemstsvele Guberniilor Podolia şi Cherson, cu rugămintea ca acestea să deschidă şcoli moldoveneşti, în satele cu majoritatea românească, aşişderea ca slujba bisericească să se săvîrşească în limba moldovenească.

2. Congresul roagă comitetul ***Partidului Naţional Moldovenesc*** să intre în legătură cu partidele ucrainiene pentru recunoaşterea drepturilor Moldovenilor de peste Nistru în biserică şi şcoală, potrivit punctului 10 din programul partidului naţional moldovenesc care chezăşlueşte aceleaşi drepturi pentru Ucrainienii din Basarabia.

3. Congresul hotărăşte să se facă o strigare (apel), să fie poftit tineretul de peste Nistru, ca să vie la învăţătura moldovenească trebuitoare.

4. Pentru conducerea şcoalelor moldoveneşti de peste Nistru să se înfiinţeze, pe lîngă organele ucrainiene, cîteva locuri de instructori moldoveni.

5. Învăţătorii pentru şcolile moldoveneşti de peste Nistru să se pregătească, deocamdată, în seminariile de învăţători din Basarabia“.

De asemenea, la propunerile profesorilor Justin Frațiman și V. Flondor, congresul a hotărît:

„Să se ceară de la stăpînirea vremelnică a Rusiei alipirea la Basarabia a părților locuite de moldoveni din ținuturile: ***Cherson, Ovidiopol*** și ***Odesa***, care pe vremea Mitropolitului Gavril Bănulescu-Bodol, erau cîrmuite, în cele bisericești și școlare, de către Basarabia...

„Aceleași măsuri care s-au hotărît pentru moldovenii de peste Nistru, să se ia și pentru moldovenii din Caucaz, care sînt destul de mulți la număr; încît să nu mai fie dați uitării, ca pînă acum.

Aceste hotărîri trec cu mult peste importanța obișnuită a hotărîrilor de congres, deoarece prin ele se afirmă următoarele adevăruri istorice:

1. ***Românii transnistrieni constituie o masă unitară***, atît prin legăturile lor culturale, cît mai ales prin afinitățile lor sufletești, prin tradiția lor.

2. ***Numărul românilor transnistrieni e destul de impunător***, pentru ca reprezentanții lui să poată cere drepturile cuvenite unei puternice mase naționale.

3. Dar ce este mai important în aceste hotărîri e faptul că ***românii transnistrieni, conștienți de drepturile și de românitatea lor, și respectînd principiul naționalităților, cer alipirea la Basarabia a părților locuite de moldoveni din ținuturile Cherson, Ovidiopol și Odesa.***

Cu toate că hotărîrile congresului n-au fost urmate de o realizare practică, totuși ele primesc botezul istoriei prin faptul că, în acele timpuri cînd se agita principiul liberei determinări, transnistrienii, conștienți de românitatea lor, au cerut alipirea de Patria Mamă, România.

Dar lupta românilor transnistrieni nu se sfîrșește odată cu cererile de mai sus, ci chiar sub regimul sovietic, cu toate supliciile care-i așteptau, ei luptă pentru școală și limbă națională.

Aceste lupte însă, le voi prezenta împreună cu activitatea politică din acel timp, deorece între ele există o foarte strînsă legătură și fiindcă numai astfel fiecare va putea fi apreciată la justa ei valoare.

Se știe că revoluția rusă din 1917 a adus mari mișcări ale naționalităților, care crezînd în principiile proclamate de revoluționarii ruși, sperau să-și vadă îndeplinite aspirațiile lor firești. Românii transnistrieni n-au rămas străini de aceste mișcări și de aceea populația țărănească de peste Nistru cere drepturile naționale ce i se cuveneau. Acum are loc congresul de la Chișinău, de care am vorbit mai sus și căruia îi urmeză congresul de la Odesa dintre 29 mai–2 iunie 1917, prin care Românii transnistrieni au cerut:

1. ***Obligativitatea învățămîntului național***;

2. ***Înființarea unei secțiuni de limba română la universitățile din Kiev și Odesa***;

3. **Personalul funcționăresc de la sate și corpul didactic să fie de origină etnică română;**

4. ***Înființarea unei episcopii românești la Tiraspol și Dubăsari.***

La congresul soldaților basarabeni de la 21–28 octombrie 1917, ținut la Chișinău și în care s-a proclamat autonomia Basarabiei, Toma Jalbă, reprezentantul românilor de peste Nistru a cerut alipirea Transnistriei la Basarabia, spunînd între altele:

> „Dacă voi, românii basarabeni, ne veți uita, atunci noi vom săpa malul Nistrului și vom îndrepta apa dincolo de pămîntul nostru. Că mai bine să-și schimbe rîul mersul său, decît să rămînem noi, frații, despărțiți unii de alții".

Sfatul Țării, care a proclamat unirea Basarabiei cu România, a cooptat 10 români de peste Nistru ca membrii în acest for înalt și 5 în comisia pentru organizarea bisericească pe baze românești.

Un alt congres național al românilor transnistrieni a avut loc la Tiraspol între 17–18 stil vechi. La acest congres, la care au luat parte reprezentanții Ardealului și delegații oficiali ai Sfatului Țării din Basarabia, țăranii delegați au cerut unirea imediată a românilor de peste Nistru cu întreg neamul românesc, arătînd că acesta este mandatul cu care au fost însărcinați de către săteni.

Fatalitatea a vrut însă ca dorințele și drepturile lor să nu se realizeze, ci granița româno-rusă să fie fixată la Nistru.

Cu toate caceastă situație tragică, românii transnistrieni au continuat dreapta lor luptă.

Astfel în congresul de la Tiraspol din 1919, cu riscul de a-și pierde viața, delegații lor au cerut libertate națională, autonomie în administrație, biserică și școală cu introducerea limbei naționale românești în toate aceste instituții. Răspunsul a fost că Transnistria, ca și Ucraina, au fost subjugate de comuniști și că Românii au început să fie împușcați pe marginea șoselelor, în fața fraților și părinților lor. Revolta și ura împotriva comuniștilor ajunseseră atît de aprinse, încît în 1919, românii și ucrainienii s-au răsculat, multe sate românești, bine organizate și înarmate, reușind să îndepărteze hienele iudeo-comuniste din împrejurimile lor. Cum congresul de la Tiraspol n-a acordat drepturi naționale românilor, bolșevicii s-au reîntors în număr mare subjugînd iarăși ținuturile din care fuseseră alungați și omorînd pe cei care luptaseră pentru libertate.

În acest timp se face simțită o puternică tendință de ucrainizare a românilor transnistrieni. Iată ce ne relatează în această privință N. P. Smochină:

> ***Mișcarea ucrainiană însă și ucrainizarea aparatului de Stat, îi pune din nou în mișcare. Regiuni întregi se opun ucrainizării care le amenință existența. Moldovenii se ridică spontan pe tot cuprinsul și cer înființarea Statului național. Ba chiar și ucrainienii împestrițați în sate separate prin moldoveni, au aderat la această mișcare. Ziarul Plugarul Roșu, prima gazetă românească ce apărea la Odesa, se pune în serviciul acestei mișcări. Totuși guvernul tărăgăna soluționarea problemei. Atunci, la 28 septembrie 1924, la sesiunea a IV-a a Comitetului Executiv Gubernial din Odesa, sosește delegația tuturor satelor moldovenești compusă din: T. T. Cărămănuță, din comuna Caragaci; N. N. Constantin, din comuna***

Slobozia; N. Z. Orlov, din orașul Tiraspol și H. G. Ojoga, din comuna Sucleia. Ea explică amenințarea la care este supsă din cauza ucrainizării și pe baza principiilor de autodeterminare cere recunoașterea republicei autonome.

Întrucît însă nici de data aceasta nu s-a ținut în seamă, atunci la adunarea Comitetului Executiv Pan-Ucrainian, ce a avut loc între 8–12 octombrie 1924, din nou se prezintă delegația tuturor raioanelor moldovenești compusă din: Starîl, din raionul Rîbnița; Badeev, din raionul Bîrzura; Chiriac Ianachi, din raionul Grigoriopol; Păscari, din raionul Podoliei; Marcu Camburean din raionul Dubăsari, comuna Mahala; Seitalev, din raionul Tiraspol și Corporanu, din raionul Ananiev.

Abia după acest zbucium sovietele au recunoscut oficial provincia transnistreană, ca Stat moldovenesc, dar numai autonom, nu independent, deși savanții ruși au opinat pentru această din urmă formulă. Partidul ucrainian s-a opus din răsputeri. Dar, dacă n-a izbutit să împiedice înființarea republicii, a reușit în schimb ca moldovenii să nu fie cuprinși în granițele lor etnice și istorice și au schimbat totdeodată, de comun acord cu Moscova, directivele sale politice.

Partidul ucrainian avea teamă că moldovenii dinspre sud, fiind cuprinși în Statul lor, Odesa ar fi căzut sub sfera de influență transnistreană. O mică parte din acești moldoveni sînt astăzi grupați în raioane naționale, peste 54 la număr, iar restul locuiește în mase compacte în alte părți ale Uniunei Sovietice, sînt nevoiți să învețe limba statelor respective: cum e cea tătărească din Crimeea, cea ucrainiană, cea georgiană din Caucaz, pînă și cea evreiască pentru moldovenii stabiliți în valea Amurului din Siberia.

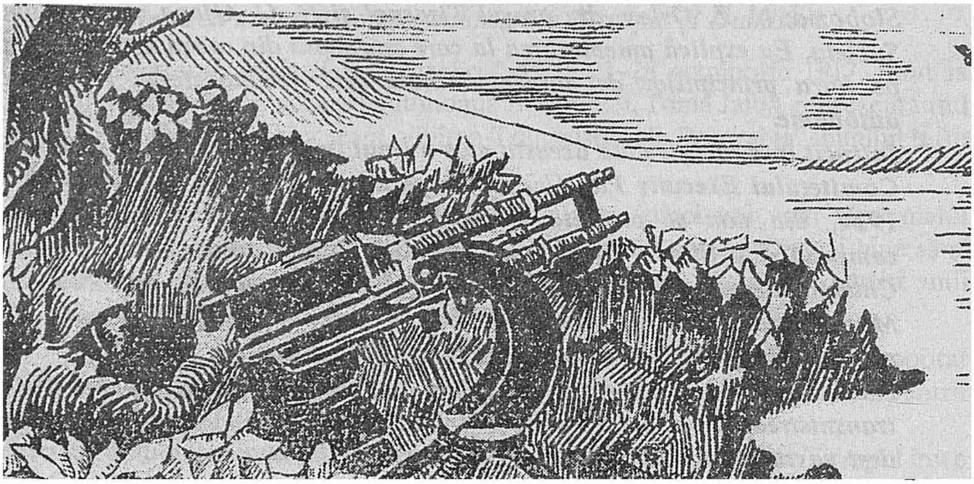
Se știe, că rușii au recunoscut în 1924 înființarea „Republicii moldovenești" de peste Nistru.

Iată cum s-a anunțat și mai ales ce s-a urmărit prin înființarea acestei republici.

La 11 octombrie 1924, a apărut pe malul stîng al Nistrului, în fața Tighinei, un grup de manifestanți sovietici, avînd în frunte o fanfară care cînta *Deșteaptă-te Române*. Ajungînd pe malul Nistrului, doi manifestanți s-au desprins din grup: unul a desfășurat un steag roșu, iar altul a citit o proclamație prin care se vestea *că din acea zi a luat ființă „Republica Moldovenească" în care, după cum anunța vestitorul roșu „Moldovenii din această parte mărginașe a U.R.S.S.-ului se vor bucura în republica lor națională de autonomie, de libertatea dezvoltării culturii în limba lor, ca și de alte drepturi, așa cum se cuvine unui neam cu un trecut glorios și istoric.*

„Republica Moldovenească autonomă sovietică socialistă" avea o suprafață de 7 516 km. p. și o populație de peste 500 000 de suflete. În această „Republică" nu erau cuprinși toți românii transnistrieni, deoarece ea nu era formată decît din următoarele 4 județe: Ribnița, Dubăsari, Tiraspol și Ananiev.

Înființarea acestei republici ar fi putut induce lumea în eroare, dacă cei care au înființat-o n-ar fi fost ruși și mai ales comuniști. Că iată ce scrie d-l Antony Babel,

de la Universitatea din Geneva, în studiul său istoric asupra Basarabiei: ***Le Bessarabie***, publicat la Paris în 1926:

> ***Putem să ne dăm ușor seama de scopurile urmărite prin întemeierea acestei republici. Desigur că nu respectul dreptului naționalităților și al principiului de autodeterminare au inspirat guvernul sovietic. Exemplul Georgiei ne lasă să-l bănuim! Noua republică autonomă trebuia mai întîi să taie scurt orice revendicare română eventuală asupra populației moldovenești din regiunile situate între Nistru și Bug. Al doilea scop urmărit a fost să creeze la răsărit de Nistru un focar de atracție pentru moldovenii basarabeni și să neliniștească guvernul român, menționînd agitația atît în Ucraina, cît și în Basarabia. În nici o parte însă din Basarabia nu s-au luat în serios întemeierea Republicii sovietice moldovenești.***

Voi reveni mai tîrziu, asupra intențiilor urmărite de Ruși prin înființarea acestei republici, dar deocamdată voi insista asupra următoarelor stări de lucruri pe care Rușii le recunosc prin însăși acțiunea lor:

1. ***Românii de peste Nistru sînt în număr atît de mare, încît chiar conducătorii sovietici au considerat normală constituirea lor într-o republică „națională" și „autonomă". Și înființarea acestei republici nu se bazează numai pe considerente numerice, ci ea are în vedere și „trecutul istoric și glorios" al românilor transnistrieni. Aceasta înseamnă o recunoaștere implicită a adevărului că românii sînt acolo de mult timp; că au constituit de-a lungul veacurilor o masă națională și că în virtutea acestor temeiuri se poate vorbi de „trecutul lor istoric și glorios".***

2. Într-al doilea rînd se impune următoarea întrebare: dacă românii sînt atît de numeroși în partea răsăriteană a Nistrului, încît să justifice înființarea unei republici a lor, atunci cum mai pot ridica rușii pretenții asupra Basarabiei?

Trebuie să fie cineva prea certat cu adevărul și cu orice considerații istorice și etnografice, pentru ca măcar în glumă să poată spune că rușii au „oarecare" drepturi asupra Basarabiei.

Intențiile rușiilor s-au vădit chiar din momentul formărei acestui Stat nou, prin schimbarea direcțiilor lui politice. Într-adevăr această ***„Republică moldovenească autonomă sovietică socialistă", nu înseamnă o recunoaștere a drepturilor românilor transnistrieni, deoarece sub paravanul acestei titulaturi zgomotoase se ascunde tot vechea împilare iudeo-comunistă.***

Spre edificare amintesc că cele mai de seamă organizații școlare din acel timp erau:

1. ***Cercul antireligios, care propaga lupta între tineri și bătrîni, cu deosebire între copii și părinți.***

2. ***Uniunea ateiștilor militanți, care cuprindea pe aceia care au rupt orice legătură cu religia, și***

3. ***Cercul politicii curente, care avea menirea de-a pregăti propagandiști, buni cunoscători de țări străine.***

De asemenea în „Republica moldovenească" de peste Nistru se făcuseră cîteva opere care la prima vedere erau o binefacere pentru români, dar care în fond erau împotriva românilor. Astfel se înființase „Editura de Stat a Moldovei", care era de fapt contra românilor, fiindcă în ea se tipăreau foi ca: „Moldova Socialistă", „Comsomolistul Moldovei" și altele care în afară de cuvîntul „Moldova", n-aveau nimic cu românii și care la adăpostul acestui cuvînt, făceau propagandă împotriva noastră.

Aceeași situație era și în cărțile de școală, în literatură și în teatru.

Într-adevăr, în cărțile de școală se găseau scrise astfel de enormități: „limba moldovenească are rădăcini comune cu limba rusească, în care au scris Lenin și Stalin"; iar teatrul – căci era și un teatru în „Republica Moldovenească" – juca numai piese alcătuite după normele comuniste urmărind zdruncinarea tradiției românilor transnistrieni. Spre o mai deplină convingere voi aminti că acest teatru era condus de... un jidan, anume Turcin.

Iar faptul că noul Stat era autonom numai cu numele, se invederează prin deportarea unui număr foarte mare de români transnistrieni și prin colonizarea în mijlocul celor rămași a unor populații iudeo-comuniste, care în schimbul tuturor avantajelor care li se acordau, aveau ca singură obligație deznaționalizarea transnistrienilor.

Asupra limbei naționale ce trebuia întrebuințată în relațiile cu oficialitatea, au fost, în „Republica Moldovenească", o mulțime de discuții, care au dus în cele din urmă la formarea a trei curente: ***unul romînofil, altul romînofob*** și al ***treilea arhaic.***

Curentul romînofil era reprezentat prin români localnici, cunoscători ai istoriei naționale ca: I. A. Mălai, S. D. Dumitrașcu, I. I. Irimiță, I. Buciușcanu și alții, iar curentul romînofob era reprezentat prin rruși, prin iudei și prin cîțiva înstrăinați. Am lăsat la urmă curentul arhaic al dascălului basarabean L. A. Mandan, deoarece acest curent reprezenta o adevărată „erezie științifică". Dacă teoriile acestui dascăl ar fi fost adoptate ar fi putut să aducă foarte mari neajunsuri Românilor transnistrieni, mai ales că și specioliști ruși ca: K. N. Derjavin, membru al Academiei de științe din Moscova și M. D. Serghievschi, fuseseră contaminați de această erezie. ***Iată cam ce limbă recomanda L. A. Mandan: în loc de barometru să spune aero-măsurători; în loc de hidrogen, apo-născător; în loc de termometru, călduro-măsurător*** etc.

Din aceste exemple se vede clar că mandanismul nu era altceva, decît o reeditare a teoriilor pe care cu aproape o sută de ani în urmă e preconizase bucovineanul Aron Pumnul.

Dar în domeniul economic mizeria era tot atît de mare ca și în viața socială. Colectivizarea bunurilor a adus o mare sărăcie și o aprigă rezistență din partea românilor, care obișnuiți din moși-strămoși să-și stăpînească ogorul și avutul, s-au ridicat cu toate puterile împotriva acestei măsuri artificiale. Existența lor a fost atît de aprigă încît în 1925 „media terenului colectivizat de abia atingea 60%, iar

gospodăriile colectivizate cu mare greu ajung la 35–40%, aşa că după 5 ani de luptă fără cruţare, gospodăria ţărănească individuală a rămas învingătoare...

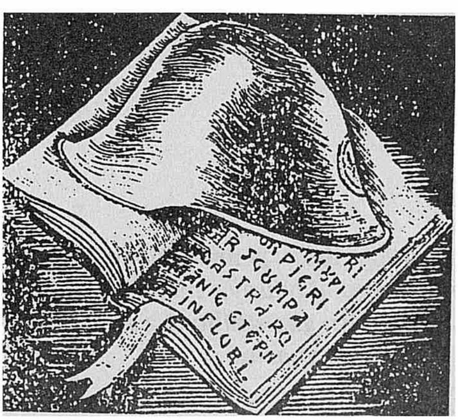
Această rezistenţă însă a adus cele mai mari nenoriciri asupra românilor transnistrieni. Cu toată faimoasa izolare sovietică din ultimul deceniu, se ştie precis că în acest timp fraţii noştri au avut enorm de mult de suferit; se ştie că agenţii G. P. U.-ului, lucrînd mînă în mînă cu jidanii, au aruncat giulgiul negru al morţii în mijlocul multor familii româneşti.

Mulţi dintre românii transnistrieni au fost deportaţi şi schingiuiţi, iar cei care au rămas pe la casele lor au trăit sub veşnica teroare a nedreptăţilor ce puteau surveni în orice clipă.

Şi aceşti fraţi ai noştri, au avut atît de mult de suferit, numai pentru faptul că erau români şi că nu înţelegeau să renunţe la Neamul, tradiţia şi familia lor, cu toate chinurile îngrozitoare la care erau supuşi şi cu toate că ştiau că la capătul calvarului lor era moartea.

Dar Dumnezeu s-a îndurat de atîta suferinţă şi jale şi drept răsplată pentru credinţa lor neclintită le-a adus isbăvire, prin îndepărtarea tiraniei bolşevice şi prin alipirea lor la Patria-Mamă, România.

De aceea astăzi, cînd pentru prima dată, Românii transnistrieni vin alături de noi, se cuvine să-i primim cu braţele deschise şi cu cea mai deplină iubire, pentru ca şi ei să-şi poată da seama că toate suferinţele lor n-au fost zadarnice şi că în România vor găsi dragostea, înţelegerea şi liniştea atît de mult dorită.

PENTRU BASARABIA ŞI BUCOVINA

Dumnezeu m-a ajutat ca, la un an numai de la prăbuşirea graniţelor, – anul umilirii, al suferinţei şi învăţăturii româneşti – să pot îndrepta din nou Neamul nostru, pe calea luptei şi a sfintelor drepturi strămoşeşti.

Am prăvălit stăpînirea întunericului care a pustiit bisericile, casele şi avutul vostru.

Am spulberat cu vitejia ostaşilor cotropirea sălbatică a celor ce v-au ţinut în robie şi au răspîndit pe pămîntul vostru moartea şi focul.

Ne întoarcem răzbunători în glia moldovenească a lui Ştefan cel Mare, reaşezînd de-a pururi temeliile Neamului românesc.

Armata, cu concursul aliaţilor noştri şi mai ales al germanilor, a reparat toate greşelile comise de la 1918 şi pînă azi, refăcînd propria-i operă prin luptă şi sacrificii; ea a repus graniţile acolo unde trebuiau să fie ele şi unde au fost în trecut.

Eu nu voi mai îngădui ca cei care au stricat ieri să mai strice şi mîine.

O domnie nouă şi crudă, o nouă ordine întemeiată pe cinste şi muncă, pe dreptate şi adevăr stă azi chezăşie a viitorului.

Vom duce lupta şi înoirea mai departe, prăvălind în ţăndări tot ce a împiedicat Neamul nostru să se înalţe.

Românii vor fi cu adevărat stăpîni în Ţara lor, iar ţăranii vor simţi cu adevărat bucuria muncii şi rodul pămîntului lor.

Voi veghea pînă la moarte ca drepturile voastre să fie sfinţite, ca viaţa nouă ce întemeiem să şteargă toate amintirile păcatelor noastre din trecut.

Prindeţi-vă dar, cu încredere, în roiul de muncă pe care îl începem astăzi.

GENERAL I. ANTONESCU

Ostaşi,

Vă ordon!
Treceţi Prutul,
Zdrobiţi vrăjmaşul din răsărit şi miază noapte.
Dezrobiţi din jugul roşu al bolşevis-mului pe fraţii noştri cotropiţi.
Reîmpliniţi în trupul ţării glia străbună a Basarabilor şi codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele şi plaiurile voastre

GENERAL I. ANTONESCU

Lupta pentru pămînturile Moldovei este lupta pentru viață a poporului român, iar biruința este un act de înaltă reparație istorică.

Neamul românesc închină războinic cutremurarea biruinței sale, tînărului vlăstar al tronului: Lui Mihai I, Regele Dezrobirii și al Crucii.

Basarabia și Bucovina vor fi temelii ale noi întrupări românești, ale noi noastre organizări.

Pe pămîntul Basarabilor și pînă dincolo de Nistru, ca și pretutindeni unde bate inima românească, acolo este dreptul și viața noastră și nimic pe lume nu ne va opri s-o culegem acolo unde Dumnezeu și pămîntul au dăruit-o, iar veacurile n-au putut-o stinge.

Generalul Ion Antonescu are destin de ziditor. El va zidi o țară întemeiată pe crezuri noi de viață. Fiindcă azi pe nicovala veșniciei se bate destinul popoarelor. Nu vor dăinui în para focului și sub povara lovirii creatoare decît popoarele care știu să-și facă din conștiința și puterea lor oțelul vieții și al dreptății.

Luptător și erou, soldat și ziditor, aceasta este Generalul nostru. De aceea în numele Țării și al Guvernului în ceasul acesta de dreptate închinăm Generalului nostru tot ce un Neam poate dărui mai mult, recunoștința mîndriei și ctitoria națională;

General erou și ziditor,
Ai binemeritat de la Patrie!

Așteptați cu încredere munca de reîntemeiere a Generalului, fiindcă Generalul v-a jurat să vegheze pînă la moarte asupra drepturilor și vieții voastre.

MIHAI A. ANTONESCU
Vice-președintele Consiliului de Miniștri

DIRECTIVE ŞI ÎNDRUMĂRI DATE INSPECTORILOR ADMINISTRATIVI ŞI PRETORILOR TRIMIŞI ÎN BASARABIA ŞI BUCOVINA

I.

PRINCIPII GENERALE

Ne găsim azi la o răscruce a destinului românesc şi mai curînd decît visam poate, istoria se reîntrupează în sfintele nostre drepturi, pentru ca din nou suveranitatea românească să se întindă asupra Basarabiei şi Bucovinei.

Toată această acţiune, acţiunea Generalului Antonescu pentru readucerea pămîntului românesc prin luptă nu exprimă numai o acţiune diplomatică sau o acţiune militară; este o luptă naţională, care a fost dusă cu tenacitate, cu sobrietate, cu mîndrie.

Nu este însă suficient să cîştigăm războiul, trebuie să cîştigăm pacea.

Ceea ce a făcut păcatul generaţiei de la 1918 este că a considerat unitatea naţională, împlinirea Neamului nostru, ca o mare abstracţie sentimentală sau istorică. Şi odată dobîndită această realizare, Neamul românesc a intrat într-o amorţire trudnică, de parcă destinul nostru s-ar fi oprit pe loc.

Acum trebuie să dăm unirii româneşti adevăratul înţeleș; acum trebue, după ce am cîştigat războiul, să cîştigăm pacea; trebuie să organizăm aceste teritorii; trebuie să folosim aceste împrejurări noi; trebuie să scoatem din popasul istoriei europene; care lasă azi popoarelor libertatea de a-şi reaşeza structura lor etnică pe baze noi, tot, pentru ca să împlinim o mare purificare naţională şi o zidire pe baze noi. Misiunea d-voastră în această reconstrucţie este fundamentală.

Aşa cum v-a spus domnul ministru, hotărîrea Generalului Antonescu şi a Guvernului este să facă din Basarabia şi Bucovina două unităţi administrative de sine stătătoare.

Vrem prin aceasta nu numai să organizăm cele două provincii dîndu-le o viaţă proprie;

Vrem prin acesta să facem un pas înainte în reconstrucţia administrativă a Statului şi în schimbarea mentalităţii poporului nostru în raporturile cu puterea publică.

O particularitate a aşezării vieţii noastre publice este centralismul, este absorbirea funcţiunilor de puterea publică la centru, este acapararea vieţii administrative de puterea centrală.

Nu se poate întemeia nimic sănătos, nu se poate construi nimic temeinic în administraţia noastră, dacă nu facem ca fiecare celulă administrativă şi fiecare colţ de ţară să-şi trăiască propria lui viaţă.

Prin urmare, această desfacere a vechiului centralism în unităţi administrative de sine stătătoare, această descentralizare administrativă urmăreşte nu numai să asigure o viaţă proprie, unitară, temeinică, acestor provincii româneşti, dar să constituie un pas de îndreptare, de schimbare a mentalităţii româneşti în raporturile cu puterea publică şi a aşezării Statului.

Aşa cum vă spunea domnul Ministru de Interne, trebuie cu orice preţ ca această nouă aşezare administrativă a Basarabiei şi Bucovinei să fie mai ales o biruinţă şi un îndemn moral.

La 1918 unele provincii au fost tratate ca nişte colonii; rataţii, nereuşiţii vieţii publice sau profesionale şi-au găsit acolo rostul de existenţă; unii aventurieri s-au strecurat sub aripile suveranităţii, pentru ca, în agenţi ai puterii publice, să ducă acolo, nu spriritul de unitate şi de reconstrucţie naţională, ci un spirit particular de încercări mai mult sau mai puţin extravagante şi cu caracter personal.

Trebuie să înceteze odată pentru totdeauna în obiceiurile poporului nostru şi mai ales în acest ceas istoric al reîntrupării naţionale, practica tristă, nefericită, de a face ierarhii în teritoriile româneşti şi de a considera provinciile şi drepturie lor într-un raport invers cu distanţa de Capitală.

Drepturile trebuie să fie aşezate pe aceleaşi principii, în orice colţ al Ţării.

Organizarea administrativă, exerciţiul puterii publice oricare ar fi ea, trebuie să se desfăşoare uniform.

Pentru aceasta trebuie schimbată mentalitatea funcţionarului public, pentru aceasta trebuie ca funcţionarul public să fie învestit cu drepturi, trebuie ca puterea publică locală să împartă într-adevăr, cu centrul, suveranitatea teritorială.

Generalul Antonescu a hotărît să facă din aceste două provincii, două organizaţii autonome. De conducerea lor se va ocupa direct.

Purificarea etnică, reorganizarea de structură pe care trebuie s-o facem în Basarabia şi Bucovina cer ca pentru cîtăva vreme să se stabilească un zid de impermeabilitate absolută între teritoriul Basarabiei şi Bucovine pe de o parte şi teritoriul Regatului de cealaltă; nici cei care se găsesc acolo, nici cei care se găsesc aici nu vor putea, în prima fază, să înjghebeze raporturi decît în cadrul, cu controlul şi numai sub auspiciile administraţiei Statului.

În această perioadă trebuie să realizăm purificarea etnică a acestor teritorii.

În această perioadă trebuie să scuturăm din amintirea acestor populaţii încercate toate urmele pe care bolşevismul le-a putut lăsa.

Trebuie să vă daţi seama că, în popas de un an, aceste două provincii s-au despărţit total de spiritul vieţii noastre publice, de instituţiile şi toate aşezările civilizaţiei noastre şi că în frămîntarea comunistă, anarhică, ele au cunoscut forme noi de viaţă.

Va trebui o acţiune energică a autorităţii publice şi o acţiune plină de înţelepciune a d-voastră, pentru ca să ştergem rapid din amintirea tuturora toate urmele nefericite ale bolşevismului şi ale organizării comuniste.

Pentru aceasta, cea dintîi acţiune care treuie întreprinsă de îndată ce suveranitatea se întinde prin administraţie în urma armatei, este ca să putem

organiza producţia, să putem valorifica recoltele, să asigurăm aprovizionările în aceste regiuni, pentru ca, la adăpostul acestor mijloace economice, ordinea publică să poată proceda nu numai cu asprime, dar cu înţelegerea solidarităţii şi a sprijinului.

Cele dintîi acte pe care trebuie prin urmare să le facem sînt de a veghea, împreună cu armata şi comandanţii militari ai unităţilor administrative, la aşezarea unei ordini publice sănătoase; de a lua toate măsurile pentru a tămădui din amintirea acestor populaţii şi de a şterge urmele bolşevismului, de a asigura recolta şi de a înlesni aprovizionarea în aceste teritorii.

Guvernul a luat toate măsurile: căile ferate şi Statul-Major vor lucra împreună la organizarea transporturilor şi a echipelor de muncă necesare pentru punerea în valoare a producţiei noastre agricole.

În acelaşi timp, prin Camerele de comerţ şi prin marii comercianţi, guvernul va proceda de la început la aşezarea unor depozite pentru desfacerea articolelor de primă necesitate, spre îndestularea populaţiei din aceste regiuni.

Printre primele acte administrative pe care le va întreprinde guvernul, va fi stabilirea unui inventar general al bunurilor, a unui recensămînt al populaţiei şi al proprietăţii. Veţi primi la vreme toate lămuririle şi toate îndrumările necesare acestei operaţii.

Guvernul va îngriji ca un corp special de recenzori să poată să vă înlesnească acţiunea d-voastră, pentru că din primul ceas trebuie să facem o reconstituire a situaţiei proprietăţilor din aceste regiuni şi va trebui în acelaşi timp să facem inventarul bunurilor private şi publice ale Statului.

Prin urmare, alcătuirea pe baze statistice a situaţiilor exacte, pe baze realiste, este una din preocupările pe care trebuie să le luaţi în considerare şi cărora să le daţi tot sprijinul d-voastră.

În ce priveşte organizarea administrativă domnul Ministru de Interne v-a vorbit despre schimbarea diviziunii teritoriale. S-a adăugat încă un judeţ în Sud, mai ales acolo unde judeţul Cetatea-Albă şi Ismailul se întind pe regiuni teritoriale prea mari pentru o unitate administrativă, ca să poată să aibă o acţiune eficientă.

Aceste diviziuni teritoriale sînt supuse experienţei şi revizuirii.

Ceea ce se va face însă concomitent cu această organizare a judeţului, este organizarea unor subunităţi administrative care să poată constitui celule mai mici decît judeţul, celule ale administraţiei publice, dispunînd de puterea efectivă de satisfacere a interesului general.

Situaţia adminitraţiei noastre pînă azi făcea să existe o lipsă totală de orice conformism geografic între unităţile noastre administrative. Ocolul silvic, o teritorialitate deosebită de ocolul agricol, de ocolul veterinar, de teritorialitatea administrativă a preturii.

Toate unităţile noastre administrative sînt injghebate fără nici un fel de ordine şi fără nici un fel de unitate.

Această stare va înceta în Basarabia şi Bucovina. Se va ajunge la un conformism geografic, care să însemneze o suprapunere teritorială a circumscripţiei fiecărei unităţi administrative în diferitele ramuri de organizare a administraţiei noastre.

Se vor crea unităţi administrative ale căror circumscripţii să fie identice.

În modul acesta vom putea să creem subunităţi faţă de judeţ, subunităţi administrative, care să reprezinte o funcţiune locală efectivă, care să satisfacă interesul general local şi să-i poată asigura o viaţă autentică.

Toţi cei care compun aceste subunităţi vor fi învestiţi cu aceeaşi putere de iniţiativă şi de răspundere, cu aceleaşi drepturi de administrare şi de satisfacere a interesului general ca şi cei din unităţile superioare, pentru ca viaţa locală să poată să pulseze efectiv, prin satisfacerea interesului general, în cadrul acestor unităţi de bază.

Prin urmare, vom avea o nouă alcătuire a unităţilor administrative cu această juxtapunere conformistă a unităţilor administrative, depinzînd de diferite Ministere. Această nouă structură a unităţilor noastre administrative va fi dublată de obligaţia de coordonare a acestor servicii publice, de îndatorirea d-voastră de a concentra, de a coordona, de a lega acţiunea fiecărui fascicol administrativ din serviciile publice care compun această unitate şi de a înjgheba programele de activitate locală, acţiunea de coordonare administrativă locală, toate supuse unui control permanent al unităţii superioare.

Cu alte cuvinte, şeful de ocol silvic, împreună cu şeful de ocol agricol, împreună cu şeful de ocol economic şi financiar, împreună cu pretorul, vor trebui să se adune săptămînal în şedinţe de coordonare şi de organizare a acestor unităţi administrative.

Ei vor trebui să stabilească programe săptămînale şi programe lunare de acţiune. Toate aceste programe şi toate aceste activităţi vor fi controlate de unitatea administrativă superioară, care la rîndul său va coordona, va lega, va organiza colaborarea tuturor repre-zentanţilor aceluiaşi fascicol al administraţiei, după aceeaşi metodă în unitatea superioară pe care o reprezintă prefectura sau provincia.

Prin urmare, sistemul de coordonare, de serviciu public, făcînd din incidenţa, din analogia, din identitatea de circumscripţie administrativă a fiecărui serviciu public, nu numai o corespondenţă conformistă de atribuţiuni geografice, dar o acţiune zilnică, săptămînală, lunară de colaborare şi coordonare, aduce în fiecare celulă administrativă o acţiune unitară.

Iată, prin urmare, care sînt în principiu bazele viitoarei organizări administrative.

În modul acesta, vom putea să dăm o mare funcţionare preţurilor fără ca să reprezinte o sarcină bugetară nouă, pentru că bugetul stabilit pe principiul acesta de a satisface serviciile publice ale diferitelor Ministere, care aveau unităţi administrative, complet amorfe, complet străine, prin adunarea acestor servicii publice într-un cadru geografic unitar, corespunzînd şi coincizînd cu preţurile, vom realiza uitatea administrativă concomitent cu organizarea generală a teritoriului. Astfel vom da viaţă preturii şi vom avea unitatea celulară în pretură.

Din momentul în care, prin organizarea generală a provinciei şi în cadrul bugetului general al Statului, fiecare Minister îşi va crea o unitate administrativă identică cu pretura, şi din ceasul în care aceste unităţi administrative îşi vor coordona activitatea lor cu pretura, am izbutit să creiem fără nici o reformă nouă, fără nici o cheltuială nouă, fără nici o sarcină nouă pentru administraţia Ministerului de Interne o activitate viabilă în pretură, legîndu-i activitatea ei de celelalte servicii publice avînd aceeaşi teritorialitate.

Domnilor, aş vrea să adaog că, spre deosebire de ceea ce reprezintă administraţia în Regat, în Basarabia şi Bucovina, cel puţin pentru prima fază, vom înlătura cu desăvîrşire apanajele formaliste şi mai ales multiplicitatea legilor şi regulamentelor pe baza cărora funcţionează administraţia, Basarabia şi Bucovina fiind supuse unui regim juridic cu totul nou.

Basarabia şi Bucovina nu vor întinde pe teritoriul lor legislaţia Regatului decît într-o măsură foarte limitată; acţiunea din prima fază a guvernului şi a administraţiei mărginindu-se la fapte administrative creatoare de o purificare etnică şi de o aşezare de structură, în afară de legile Vechiului Regat şi pregătind o realitate socială, căreia să i se aducă mai tîrziu legi cu totul noi, însemnînd şi un spirit nou în administraţie.

Mai concret: în Basarabia şi Bucovina vom face experienţa rolului de iniţiativă şi răspundere a agentului administrativ.

Vom crea un statut minimal, determinînd care sînt serviciile publice din aceste teritorii şi le vom defini compunerea fiecăruia într-un mod ierarhic şi general.

În acest cadru veţi avea libertatea să lucraţi, veţi avea posibilitatea să vă desăvîrşiţi iniţiativa d-voastră, veţi putea face organizarea fără nici o frînă, fără nici un fel de complicaţie a veşnicei piedici pe care o ridica multiplicitatea textelor noastre. Cu atît mai mult cu cît, aşa cum la vreme o veţi afla, prima acţiune a guvernului din aceste teritorii este să scuture toate vechile aşezări.

Vă anunţ de pe acum că proprietatea însăşi va fi revizuită; toată proprietatea din aceste teritorii.

Fără îndoială, vom aşeza Basarabia şi Bucovina pe principiul sfînt şi istoric al proprietăţii individuale, dar ţinînd seamă de experienţa pe care a făcut-o Neamul românesc cu libertatea proprietăţii şi mai ales de rezultatele pe care le-au dat reformele agrare şi libertatea de circulaţie a bunurilor rurale, ţinînd seama că marea aşezare a lumii de mîine va fi întemeiată pe naţional şi social şi că atît naţionalul cît şi socialul impun condiţii noi de viaţă pentru ridicarea ţărănimii, o ridicare sinceră şi autentică.

Va trebui să revizuim proprietatea din aceste teritorii. Va trebui s-o facem cu atît mai mult cu cît, nu uitaţi, că aceste două provincii au fost supuse regimului bolşevic, care a tălăzuit, a şters instituţia proprietăţii individuale în popasul anului de cotropire.

Operaţiunea restabilirii proprietăţii individuale va trebui să fie făcută cu toată severitatea şi mai ales cu metode de cercetare onestă, grav onestă, a tuturor drepturilor de proprietate.

Vom stabili pe calea aceasta o revizuire cadastrală a întregii proprietăţi individuale din aceste regiuni.

Şi alături de această problemă va trebui să rezolvăm problema proprietăţilor vacante.

În sudul Basarabiei se găsesc o infinitate de proprietăţi vacante, prin emigrarea proprietarilor germani în toamna trecută.

De asemenea, cu siguranţă că vor părăsi Basarabia toţi ticăloşii care în popas de un an au fost viperele Neamului nostru şi nu numai trădătorii pămîntului în care nu mai au dreptul să mai stea. Iar împotriva celor care au supt ca vampirii dreptul

de viață al țăranului român din aceste provincii, nu există decît o singură lege: izgonirea.

Prin urmare, vor rămîne proprietăți vacante prin efectuarea acestor purificări naționale, etnice și morale. Atribuirea acestor proprietăți se va face ținînd seama de experiența reformelor agrare de la 1918–1923.

Am făcut atunci reforme politice, n-am făcut reforme naționale și economice.

Am distrubuit pămînt, dar nu ne-am ocupat de organizarea inventarului și a producției, nu ne-am ocupat de ce devine proprietate țărănească în popas de cîteva generații, prin libertatea de circulație și de succesiune, nu ne-am întrebat unde mergem cu pauperizarea țărănimii noastre, prin fărîmițarea lotului de împroprietărire, de la început prea mic pentru o clasă prea mare și pe care se rezeamă Neamul întreg.

Aceste greșeli, aceste experiențe trebue să le ținem în seamă, atunci cînd vom face noile așezări agrare în Basarabia și Bucovina. Va trebui să ne aducem aminte de încercarea lui Kogălniceanu de a lega reforma agrară de problema națională și a familiei.

Prin împroprietărirea însurățeilor va trebui să constituim bunul de familie cu mărginirea dreptului de înstrăinare; și, mai ales, va trebui să facem ca toate regiunile de frontieră să fie colonizate cu populație românească, adevărate stane de piatră, peste care veacurile să poată trece fără ca să poată schimba ceva din structura veșnică a Neamului nostru, din granițele lui.

Problema aceasta a așezării definitive a granițelor noastre prin împroprietărire, va fi legată de necesitatea de a întemeia proprietatea mijlocie și de a-i crea un lot de împroprietărire între mica proprietate și proprietatea mijlocie, pentru ca să putem da familiei românești, încrustată în aceste granițe, perspectiva vremii și siguranța generațiilor care vor să vină.

Va trebui în același timp să ținem seama că Neamul românesc poate peste 7–8 veacuri va mai întîlni încă un moment istoric ca acesta pe care îl trăim, cînd să ne putem zidi granița, dînd românilor dreptul sîngelui pe pămîntul lor și izgonind sau punînd la locurile care se cuvin pe toți aceia care au crescut ca vîscuri străine, ca să surpe dreptul de viață și să întunece viitorul Neamului nostru.

Prin urmare, politica de colonizare și politica reformelor agrare pentru realizarea unor mari obiective naționale, va fi una din marile misiuni ale administrației noastre.

Va trebui, concomitent cu acesta, să realizăm o reformă agrară economică, atît pentru marele proprietar cît și pentru proprietarul mijlociu, cărora le vom recunoaște proprietatea, după ce și-au pierdut-o în regimul bolșevic sau în regimul refugiului, cît și proprietarului care își va primi bunul de la Stat prin împroprietărirea aceasta nouă, va trebui să le punem condiții de producție, un regim sănătos de organizare de muncă și un regim sănătos de creare a inventarului, cîrmuit, stăpînit și organizat de administrația noastră, pentru ca, odată cu reformele naționale și etnice, să putem așeza bazele Neamului acestuia și pe producția națională, temelia economică a conservării noastre.

Prin urmare, veți avea de împlinit o mare misiune.

De rezultatele acestei experienţe din Basarabia şi Bucovina, depinde extinderea regimului acestuia de organizare de structură şi de instituţii în întreaga Ţară.

Sînteţi, prin urmare, ziditori de Neam, sînteţi ziditori de Ţară nouă, sînteţi cărămizile Statului acestuia care se înjghebează azi şi pe care Generalul Antonescu vrea să rezeme siguranţa graniţelor, pe care le zideşte azi cu sîngele soldatului român.

Pentru că graniţe, întinderi teritoriale cîştigate prin luptă, a avut de-a lungul veacurilor Neamul acesta de multe ori, largi tăiate în această veşnicie a Naţiei româneşti, totdeauna vitală, totdeauna temeinică; dar trăinicia zidirilor naţionale, stăpînirea şi continuitatea istorică a fruntariilor româneşti, aceasta n-am avut-o pentru că de cele mai multe ori n-am avut conducători sau pentru că conducerea noastră de Stat s-a preocupat să facă numai politică de conservare şi nu politică de muncă şi perspective pentru întemeierea Neamului pe pîrghii largi de înălţare.

Un neam nu se apără numai cu armata, un Neam se apără cu trăinicia, cu puterea sîngelui şi a sufletului din care îşi zideşte viaţa de toate zilele.

De d-voastră, de fapta d-voastră, de iniţiativa şi răspunderea d-voastră depinde această nouă ordine a Statului.

Sînt convins că vă veţi înţelegeţi misiunea şi că vă veţi cinsti datoria pe care o aveţi.

Domnul Ministru de Interne, împreună cu mine, a hotărît ca prefecturile să fie încredinţate inspectorilor administrativi şi pretorilor cei mai buni, ca semn al importanţei acestei reaşezări a Neamului românesc în pămînturile lui.

Aducem în această convingere nu numai amintirile dascălului care de cîteva ori s-a întîlnit cu pretorii Ţării în cursurile de specializare şi nu i-a uitat, dar aduceam prin aceasta bătrîna mea convingere că Neamul şi Statul nostru nu se vor putea aşeza niciodată pe temelii sănătoase dacă nu vor izbuti să-şi creeze o administraţie, care să aibă structura, mîndria şi temeiurile unei adevărate magistraturi; şi atîta vreme cît la baza administraţiei noastre nu vom zidi o concepţie şi o tradiţie, care să reprezinte pîrghia de căpetenie a continuităţii noastre istorice în stăpînirea puterii publice.

Desigur, azi, cînd Statul se reazemă pe executiv, cînd puterea legislativă este pulverizată, cînd funcţiunile de reprezentare naţională, prin jocul retoric al vorbelor gălăgioase sau al luptelor romantice de stradă, au încetat; azi cînd Statul este o pîrghie tehnică, zidită unitar din voinţa de închegare a unei naţiuni şi cînd el trăieşte mai ales prin puterea tehnică pe care ştie s-o imprime executivul coeziunii naţionale; azi mai mult ca oricînd, administraţia trebuie să fie şi să rămînă temelia Statului.

De aceea, pînă cînd nu vom întemeia Statul acesta pe o administraţie zidită pe tradiţie, constituind un corp tehnic, selecţionat sever, cu mijloace şi prestigiu, care să-l ridice la nivelul unei adevărate magistraturi, pînă cînd notarul, primarul, pretorul, prefectul şi conducătorul provinciei nu vor fi profesioniştii unei cariere mîndre, care, alături de armată şi de magistratura Ţării, să reprezinte reazemul unităţii şi forţei noastre de muncă şi de aşezare tehnică a Statului, nu vom putea avea linişte şi ordine în această Ţară.

Experienţa cu inspectorii administrativi şi cu pretorii constutie pîrghia acestei reforme.

Generalul Antonescu este hotărît să schimbe Statul; iar în ce mă priveşte, îmi port cu o statornicie de încăpăţînat convingerea nestrămutată că, dacă nu dăm Neamului acestuia reforme adînci şi dacă nu avem curajul să-i privim destinul şi să i-l asigurăm prin mijloace hotărîte şi repezi, adînci şi neînblînzite, este inutilă orice sforţare şi orice iluzie.

De aceea, pînă cînd nu vom schimba aşezarea noastră administrativă printr-o reorganizare totală a vieţii noastre de Stat şi prin întemeierea administraţiei locale şi centrale pe principiul selecţii corpului administrativ organizat ca magistratură, selecţionat sever şi condus închis, pînă cînd nu voi realiza acest lucru nu voi considera că mi-am făcut datoria. Şi vă asigur că sînt dintre oamenii pentru care singura bucurie a vieţii este lupta de a încerca să-şi facă datoria.

N-am nici o altă rîvnă, n-am nici un alt ideal, decît dorinţa ca să pot servi pe Generalul Antonescu şi Ţara, luptînd ca aşezarea Statului acestuia să fie făcută pe baze noi, pe baze sănătoase, pe baze temeinice şi definitive.

De aceea, vă rog cu toată căldura să înţelegeţi că sîntem nu numai la un popas de veac, la o răscruce de destin naţionalist, dar că d-voastră toţi şi fiecare în parte sînteţi nu numai ziditorii acestei lumi de credinţă nouă, spre care ne îndreptăm, dar sînteţi făuritori de stat nou, de neam nou. De răspunderea, de puterea de muncă, de iniţiativa şi de devotamentul d-voastră mai ales, depinde realizarea Neamului, depinde împlinirea Statului, depinde unitatea naţională şi viitorul nostru.

Vă rog deci să părăsiţi vechile metode. Şi credeţi-mă că cel dintîi lucru ce trebuie făcut este să uitaţi orarele de muncă. V-o spune un om care are mîndria să fi uitat adesea să doarmă şi să mănînce de la septembrie şi pînă azi.

Am fost de multe ori în frămîntarea unor ceasuri grele; am trăit zbuciumări adînci, niciodată nu m-am cutremurat, niciodată nu m-am despărţit de convingerea mea că numai dăruind tot, toată munca, toată nădejdea, toată credinţa şi tot devotamentul Generalului Antonescu şi Ţării, numai aşa ne putem păstra liniştea.

Prin urmare, nu vă recomand trufaş o metodă de lucru, pe care n-o încerc eu însumi. Credeţi-mă, se poate munci peste orarul obişnuit.

Şi dacă ajungeţi să treceţi peste sistemul acesta al rutinei administrative în ce priveşte orarele, veţi ajunge să treceţi şi în ce priveşte metodele.

Dărîmaţi hîrţogăraia, spargeţi sistemul arhivelor inutile, renunţaţi la ideea că viaţa administrativă trăieşte în birouri; ieşiţi pe cîmp, pe şosea, pe teren, acolo este administraţia, acolo este viaţa socială, acolo este acţiunea d-voastră.

Comunicaţiile, legăturile cu administraţia centrală, scurte, telefonice, rapide, nimic care să aştepte referate, anchete, cercetări, pentru că, dacă ne risipim vremea cu formalităţi inutile şi dacă nu părăsim rutina unei administraţii îmbătrînite şi proscrise, nu putem realiza administraţia nouă, fiindcă lumea nu va avea încredere în această administraţie.

Ceea ce dă forţa unei administraţii, ca şi oricărei instituţii, ca şi oricărui om, este întîi mîndria pe care o are despre propria sa răspundere şi, în al doilea rînd, rezonanţa pe care fapta răspunderii poate s-o aducă în lumea înconjurătoare. Dacă lumea vede că, intrînd într-un birou, găseşti acolo un funcţionar preocupat de dosare, de hîrtii, de toc şi de cerneală, şi nu un om care întinde o mînă caldă de

voinţă şi o hotărîre, care înfăptuieşte de îndată, pentru ca să realizeze dorinţa aceluia care a venit acolo cu strigătul de a o primi; dacă acţiunea d-voastră nu este o acţiune năvalnică, energică, de întemeiere, de scuturare, nu veţi avea adeziunea mulţimii şi încrederea.

Renunţaţi deci la metodele vechii administraţii, renunţaţi la hîrţogăraie, la referate şi la toată această procedură întîrzietoare şi inutilă.

De asemenea Statul şi guvernul va renunţa la formalismul pe care altădată l-a cerut într-o infinitate de acte administrative şi va lăsa răspunderii fiecăruia dintre d-voastră, marea sarcină a hotărîrilor şi a actelor pe care le faceţi.

Prin urmare, depinde de acţiunea d-voastră, de înţelegerea pe care o daţi, ca într-adevăr Basarabia şi Bucovina să constituie nu numai temeiuri de viaţă nouă, dar exemple pentru reconstituirea Statului nostru.

Vă rog să vă înţelegeţi misiunea, vă rog să sprijiniţi opera Generalului Antonescu şi a Ministrului d-voastră, vă rog să înţelegeţi că, de acţiunea d-voastră din primele ceasuri şi de prestigiul cu care ea se impune, depinde rapiditatea cu care recîştigăm, organizînd aceste teritorii pe care le pierdusem anul trecut.

Dacă Dumnezeu, dacă destinul, dacă munca Generalului Antonescu ne-au adus aceste teritorii printr-o luptă în care am avut sprijinul marilor armate germane, aceasta nu înseamnă că de acum înainte misiunea noastră a încetat. Ea abia de acum înainte începe.

Eu vă doresc din toată inima să puteţi semna în hrisovul Ţării acesteia cel dintîi exemplu de înnoire adevărată a Neamului românesc prin administraţie. Şi vă doresc ca prin fapta d-voastră să ştergeţi şi să răzbunaţi amintirile penibile ale trecutului basarabean şi bucovinean, care se îngroapă azi odată cu cei care vor muri, pentru ca, prin jertfa lor, să şteargă petele pe care le-au lăsat acei care ne-au prăbuşit.

Va trebui să ne schimbăm conştiinţa, va trebui să înţelegem ecoul de răzbunare al trecutului, dînd siguranţa, liniştea şi puterea de înfăptuire a generaţiilor care ne privesc din urmă şi care aşteaptă de la d-voastră nu numai să ştergeţi trecutul, dar şi să le zidiţi viitorul.

II.

PRINCIPIILE ŞI NORMELE DE ORGANIZARE

În clipa cînd, pe urmele armatelor dezrobitoare, administraţia românească păşeşte aducătoare de nădejdi şi împliniri, în Basarabia şi Bucovina, toţi cei trimişi acolo trebuie să ştie cadrul în care sînt chemaţi să lucreze şi spiritul în care datoria se cere împlinită.

Neamul românesc a plătit scump, cu sînge tînăr şi cu umilinţă nemeritată, greşelile de conducere ale trecutului.

Pentru ca redobîndirea ţinuturilor noastre sfinte, robite vremelnic, să nu mai fie niciodată zdruncinată, aşa cum o cer cu tărie Conducătorul Statului şi jertfa de sînge a oştirii glorioase, toată experienţa greşelilor trecutului va fi folosită.

Ne trebuie o aşezare nouă.

Domnul General Antonescu vrea să înceapă cu Basarabia şi Bucovina, înnoirea vieţii de Stat spre care îşi îndreaptă din prima zi a guvernării sale toată trudă, grija şi zbuciumul.

Acei trimişi să înfăptuiască în Basarabia şi Bucovina o nouă aşezare administrativă românească, trebuie deci să ştie că rezultatele ce se vor învrednici să aducă prin strădania lor, vor fi folosite la reforma administraţiei din întreaga Ţară pe care o pregăteşte Guvernul.

De aceea, reamintim tuturor celor însărcinaţi cu dregătorii şi funcţii în provinciile dezrobite, principiile de organizare şi de acţiune, prin care Guvernul urmăreşte să întemeieze noua viaţă a Statului român.

De asemenea, atragem atenţia asupra primelor măsuri ce trebuie să pregătească această aşezare înnoitoare.

*
* *

Organizarea şi punerea în funcţiune a administraţiei Bucovinei şi Basarabiei se împart în două faze:

I. O primă fază, preliminară, de pregătire a noii aşezării, în care organizarea şi funcţiunile vor fi caracterizate prin *înfăptuiri* repezi, pragmatice, practice, adică prin aplicarea imediată a măsurilor de fapt necesare împrejurărilor şi potrivite cu noua aşezare ce se urmăreşte.

II. Faza a doua va fi aceea a aşezării statornice a noilor principii de conducere şi administraţie, reconstrucţia instituţiilor.

ORGANIZAREA ŞI PUNEREA ÎN FUNCŢIE A ADMINISTRAŢIEI

Faza I

Prima etapă durează pînă în momentul în care, încheindu-se ostilităţile în Sectorul nostru, reluarea teritoriilor ce ne-au aparţinut de veacuri va fi devenit o stare de drept.

Azi ne găsim într-un regim de ***ocupatio bellica***, de ocupaţie militară, care durează pînă la încheierea ostilităţilor de fapt sau de drept.

În acest interval, regimul legal este acela impus de necesităţile războiului şi condus de regulile lui, sub autoritatea Comanda-mentelor militare.

Prin urmare, în această primă etapă, armata îndrumă toate operaţiile şi toate funcţiile. Singurele acte normative care se vor da în acest timp, vor fi numai ordonanţele militare pentru asigurarea ordinei publice sub toate raporturile necesare unei administraţii de ocupaţie.

Aplicarea acestor ordonanţe se va face cu ajutorul forţei de care dispune armata. Acolo unde nu există unităţi suficiente ale armatei, autoritatea va fi împlinită şi exercitată de către jandarmerie.

Administraţia civilă nu va da ordonanţe în acest interval de timp. Organele ei vor ocupa formal posturile pentru care sînt destinate, însă rolul lor se va mărgini, pe de o parte la pregătirea organizării şi reformelor ce vor urma în etapa a doua şi se vor perfecta în faza următoare; – iar pe de altă parte, organele administraţiei civile vor ajuta autorităţile militare în cadrul şi la adăpostul ordonanţelor date, prin măsuri administrative, pentru a se realiza obiectivelor de ordin imediat pe care le expunem mai jos.

Obiectivele administrative

Din primul monet al primirii posturilor şi pe toată durata acestei faze preliminare, vor fi cîteva funcţii esenţiale de îndeplinit în vederea atingerii obiectivelor de ordin grabnic.

În afară de asigurarea unei perfecte ordine publice, atenţia tuturor organelor administrative şi străduinţa lor neîntîrziată se vor îndrepta către:

– Funcţiunea agricolă şi de aprovizionare, pentru strîngerea recoltei şi asigurarea depozitelor de alimente necesare populaţiei şi unei cît mai normale distribuiri.

– Funcţiunea financiară, prin retragerea rublelor.

– Completarea serviciilor administrative ale tuturor Ministerelor în fiecare unitate locală, şi amenajarea localurilor pentru serviciile publice.

– Cercetarea imediată a situaţiei pe care o prezintă proprietatea rurală şi urbană, precum a situaţiei şi posibilităţilor economice locale, în vederea organizării măsurilor ce vor trebui luate, pentru reglementarea condiţiilor proprietăţii şi ale vieţii economice.

– Aducerea elementelor necesare comerţului şi industriei şi punerea în funcţiune a primelor aşezări de ordin economic.

– Informarea largă şi exactă şi studierea măsurilor de ordin social, concomitent cu primele măsuri de epurare necesare, pentru a se şterge cît mai grabnic urmele şi influenţele comunismului.

Măsuri de ordin imediat

În acest scop, se vor întreprinde de îndată şi cu perseverenţă neclintită, următoarele măsuri:

1. **Ordinea publică**

La asigurarea liniştei şi ordinii publice sănătoase vor veghea, în prima etapă, autorităţile militare ajutate de organele administraţiei civile, iar în a doua etapă, conducătorii unităţilor administrative, împreună cu comandanţii militari în cea mai strînsă colaborare.

2. **Asigurarea recoltei şi aprovizionarea**

Trebuie să se ţină seama că lipsa de aprovizionare, agravată de un deficit al produselor agricole, sînt cele mai frecvente cauze de nemulţumire şi dezordine socială.

De aceea, se va da cea mai mare însemnătate şi se va depune cea mai mare grijă efectivă asupra acestor două obiective.

Se va proceda la strîngerea recoltei şi asigurarea culturilor aflate încă pe cîmp.

Se va organiza depozitarea recoltei strînse şi distribuirea ei justă, după necesităţi.

Principiul aplicat în aceste lucrări este că, pînă la stabilirea dreptului şi condiţiilor proprietăţii, în aceste provincii dezrobite prin jertfa de sînge a Armatei române, *întreaga recoltă este, în principiu, proprietatea Statului.*

Populaţia trebuie făcută să înţeleagă dreptatea şi necesitatea acestui principiu, care va asigura o distribuire normală.

După strîngerea recoltei, Statul va distribui posesorilor de pămînturi cantitățile necesare pentru întreținerea lor și a familiilor lor și va organiza aprovizionarea întregii populații.

Se vor lua măsuri la timpul potrivit și fără întîrziere, pentru organizarea muncilor de toamnă, ținîndu-se seama de toată experiența făcută în Regat, în ultimul timp.

S-a observat adesea că și acolo unde rîvna la muncă nu lipsea pentru muncile agricole mai ușoare, activitatea lîncezea la muncile mai grele, necesare condițiilor unei bune recolte.

De aceea, pe lîngă preocurarea mijloacelor de lucru, va trebui să se ducă o propagandă activă de îndemnuri și sfaturi, dar să se recurgă și la constrîngerea, ori de cîte ori muncile agricole nu vor fi duse în ritmul util.

În același timp, se vor stabili cantitățile și categoriile de alimente necesare populației urbane și rurale și se va proceda neîntîrziat, acolo unde necesarul lipsește, la constituirea de depozite, prin aducerea disponibilului din alte părți și fixarea cotelor de distribuire.

Atît pentru aprovizionarea cu alimente, ca mijloc de plată, atunci cînd plata nu se poate face în bani, cît și regimul pentru muncile agricole, se va folosi munca obligatorie. *Această obligație a muncii va fi stabilită și organizată în spiritul muncii naționale obligatorii*, instituită în Regat prin lege Nr. 1.403 din 14 Mai 1941, și va trebui prezentată populației ca o obligație generală și de onoare cetățenească, egală pentru toți românii, pentru a nu fi înțeleasă ca un regim vexatoriu impus numai unei categorii a populației.

Trebuie pusă toată stăruința ca regimul acesta al muncii să fie înțeles și bine primit de toată lumea, întrucît el va constitui și în viitor baza muncii naționale în genere și a condițiilor organizării agricole în special.

3. Retragerea rublelor

Trebuie să eliberăm teritoriul de toate complicațiile pe care le aduce dubla sau tripla circulație monetară și nestabilitatea cursului. Trebuie mai ales să evităm consecința și mai gravă a stabilirii unui curs de fapt prelungit pentru o monetă care trebuie să iasă din circulație față cu necesitățile vitale ale vieții economice și financiare.

În acest scop, operația retragerii rublelor trebuie să înceapă din prima zi și să se încheie în cel mai scurt timp.

Am stabilit un curs provizoriu de *un leu pentru o rublă* și un plafon de schimb de 10.000 lei de persoană.

După ce operația schimbării rublelor în aceste condiții va fi încheiată, vom examina consecințele sociale ale cursului provizoriu stabilit și, dacă va fi cazul, se va recurge la mijloace de compensare pentru ca țărănimea să nu sufere pierderi, urmărind în același timp ca să nu creem pentru Stat noi probleme monetare.

Cu atît mai mult cu cît față de U.R.S.S. nu se poate pune problema succesiunii de la Stat la Stat cu toate servituțile și drepturile; mai ales după jefuirile tezaurului de la Moscova și al sumei de peste 2 miliarde lei luate din Basarabia și folosită într-o propagandă odioasă în contra noastră. De altfel sătenii n-au avut recolte ca să fi

putut tezauriza ruble din anul trecut pînă azi, astfel că rublele sînt sigur în mîinile evreilor sau ale uneltelor comuniste.

Pentru ca stocul de ruble în circulaţie să nu sporească prin diferite mijloace pînă la retragerea lor, este necesar ca acest schimb să se opereze de urgenţă şi să se respecte limitele puse.

În acelaşi scop, pentru a evita variaţia valorii de schimb, se va cere autorităţilor militare germane de pe teritoriu, să facă cumpărături şi schimburi numai prin casele noastre de schimb, rămînînd ca noi să rezolvăm problema rublelor cu deţinătorii din Basarabia şi Bucovina.

4. Restabilirea căilor şi mijloacelor de comunicaţii

Atît pentru asigurarea aprovizionării oraşelor şi satelor, pentru strîngerea şi circulaţia recoltelor, cît şi în genere, pentru reluarea unei vieţi normale, una din cele mai însemnate şi urgente sarcini este restabilirea căilor de comunicaţii.

Este de datoria autorităţilor de orice grad ca, în înţelegerea cu reprezentantul local al armatei şi cu Departamentul Afacerilor Interne, să ia măsuri imediate pentru repararea căilor de comunicaţii: poduri, şosele, căi ferate şi pentru organizarea mijloacelor de transport.

Ori de cîte ori va fi nevoie de elemente tehnice sau de îndrumările unui specialist, se va face apel la organele tehnice, care sînt datoare să colaboreze deîndată cu şefii şi agenţii administrativi.

În măsură în care vor fi disponibile, se vor folosi şi unităţile militare de geniu la lucrările de restabilirea comunicaţiilor.

5. Organizarea muncii

Serviciile de muncă se vor ocupa chiar din prima etapă, de organizarea personalului muncitoresc necesar pentru refacerea şi punerea în funcţiune neîntîrziată a tuturor întreprinderilor industriale, a căror punere în funcţiune va fi considerată utilă de către organele Departamentului Economiei.

În acest scop, serviciile muncii vor lua măsuri pentru adunarea din nou a tuturor muncitorilor risipiţi pe teritoriul provinciei şi plasarea la întreprinderi a acelora care nu sînt elemente dubioase. În acelaşi timp, vor stabili numărul muncitorilor lipsă, pentru încadrarea cu personal a tuturor posturilor din întreprinderile puse în stare de funcţiune şi vor interveni pentru trimiterea elementelor necesare din Regat.

Toate aceste măsuri vor fi luate în acord cu Departamentul Economiei.

6. Măsuri sanitare

Un obiectiv de ordin imediat îl constituie problemele sanitare.

Se va stabili din primul ceas un minimum de reţea administrativă sanitară şi, alături de aceasta, se vor organiza echipe mobile pentru combaterea tuturor focarelor de epidemii.

Opera de asistenţă sanitară trebuie să se bazeze pe un sistem de informaţie exactă şi rapidă.

Din primul moment al luării posturilor în primire, medicii și auxiliarii sanitari vor trebui să stabilească locurile în care se află anumite epidemii sau focare de boli sociale și să intervină deîndată pentru a le combate prin echipele sanitare, mobile, bine organizate.

Dacă va fi nevoie, se va cere, în afară de medicii și echipele sanitare destinate acestor provincii, trimiterea de echipe sanitare din restul Regatului, care vor fi instalate în aceste provincii, în mod provizoriu.

De asemenea, organele sanitare trebue să fixeze și să organizeze de la început centrele pentru medicamente și pentru aparatele sanitare.

7. Completarea serviciilor publice, coordonarea lor și amenajarea localurilor

Organele administrative, în afara atribuțiilor proprii de ordine, de epurare socială și de administrație, se vor ocupa de măsurile ce trebuie luate pentru completarea serviciilor locale ale tuturor celorlalte departamente, în vederea stabilirii unităților adminis-trative, după criteriile de organizare expuse mai departe și punerea lor în funcțiune.

În prima fază, serviciile administrative vor face propuneri și vor lua măsuri, de acord cu organele Ministerului Economiei și Finanțelor, cu privire la activitatea economică și industrială. Astfel, de pildă, în regiunea pădurilor Bucovinei vor face propuneri și vor lua măsuri pentru finanțarea exploatării pădurilor și pentru aducerea elementelor de muncă necesare exploatărilor forestiere.

În vederea instalării imediate a tuturor serviciilor locale și pe baza inventarului provizoriu al bunurilor Statului, serviciile administrative vor lua măsuri pentru a fi imediat supuse reparațiilor și amenajate pentru folosință, clădirile ncesare serviciilor, cît și pentru repararea și conservarea tuturor celorlalte bunuri ale Statului.

8. Recensămîntul

Nu se poate înfăptui nimic temeinic fără cunoașterea exactă a stărilor de fapt.

De aceea, pentru realizarea reformelor pe care le urmărește Guvernul, ele trebuie să fie așezate pe baza cunoașterii realităților.

În acest scop, se va proceda deîndată la un recensămînt al persoanelor și bunurilor din Bucovina și Basarabia.

Recensămîntul va îmbrățișa următoarele elemente:

Bunurile publice mobile și imobile;

Bunurile private ale Statului.

Se consideră bunuri publice și bunuri private ale Statului, bunurile care au avut această situațiune în Iulie 1940.

Bunurile fără stăpân, socotindu-se ca atare bunurile persoanelor decedate fără succesori și ale proprietarilor dispăruți.

Bunurile vacante prin expatrierea foștilor proprietari (atît germanii expatriați din Basarabia și Bucovina, cît și persoanele expatriate în Rusia sau în alte țări și alte situațiuni similare).

Bunurile private, care au avut această situație în Iulie 1940 și ai căror proprietari se găsesc încă pe teritoriul provinciilor.

Acest recensămînt va cuprinde atît terenurile cît şi clădirile, iar pentru exploatările agricole, pe lîngă proprietatea imobiliară, se va înscrie inventariul agricol; de asemenea întreprinderile comerciale, industriale şi exploatările de orice fel.

Se vor face două operaţii de recensămînt:

Un recensămînt administrativ al proprietăţilor de toate categoriile şi *un recensămînt statistic* al bunurilor şi persoanelor.

Recensămîntul administrativ în inventarierea provizorie a tuturor proprietăţilor, care va fi întreprinsă de îndată ce se ocupă o localitate şi prin colaborarea tuturor organelor administrative, care îşi iau posturile în primire.

Deîndată ce şi-au luat serviciul în primire, organele administrative vor proceda la inventarierea tuturor bunurilor mobile şi imobile care au aparţinut Statului, judeţelor şi comunelor, precum şi a tuturor proprietăţilor fără stăpîn şi a proprietăţilor vacante.

Aceleaşi organe vor îngriji de conservarea tuturor bunurilor inventariate, punerea în stare de folosinţă a bunurilor şi continuarea exploatărilor începute sau punerea în stare de producţie a bunurilor fără stăpîn sau părăsite de proprietarii lor.

Se va da o deosebită atenţie întocmirii cu exactitatea a inventariului acestor bunuri, ţinîndu-se seama că rezultatele recensămîntului provizoriu al bunurilor, vor folosi la studierea reformei proprietăţii şi instituirea bunului de familie prin împroprietărire, care vor urma în faza a doua.

După efectuarea recensămîntului provizoriu şi la timpul potrivit, această lucrare va fi completată cu un recensămînt statistic organizat pe baze foarte largi, prin Intitutul nostru de Statistică.

Acest recensămînt complet, al persoanelor şi bunurilor, va fi realizat prin îngrijirea organelor administrative, cu concursul tehnic al organelor de specialitate, pe baza formularelor şi instrucţiunilor trimise de Institutul Central de Statistică şi va fi trecut sub controlul Justiţiei.

Pe temeiul datelor rezultate din această operaţie, se va revizui complet situaţia proprietăţii din Basarabia şi Bucovina, atît în vederea retrocedării bunurilor pierdute, foştilor lor proprietari, cît şi pentru stabilirea definitivă a destinaţiei ce se va da bunurilor rămase fără stăpîn şi bunurilor vacante.

Rezultatele recensămîntului populaţiei vor orienta desăvîrşirea operei de purificare etnică şi socială a acestor provincii româneşti.

9. Informarea.

Tot în vederea unei temeinice aşezări a noi organizaţii structurale şi funcţionale, concomitent cu strîngerea datelor cifrice prin recensămînt, toate organele publice vor completa opera de cunoaştere a realităţilor locale, printr-o informare perseverentă asupra stărilor de fapt concrete, din toate sectoarele vieţii sociale şi private.

De la prima luare de contact şi urmînd cu fiecare constatare concludentă nouă, se vor întocmi rapoarte asupra acestor situaţii de fapt, care vor fi centralizate şi aduse la cunoştinţa Guvernului. Aceste informaţii nu trebuie să ia forma unor rapoarte academice sau de relatări istorice, ci să fie zugrăvirea sumară şi precisă a

stărilor din regiunile cercetate şi să cuprindă propuneri pentru soluţiile urgente ce trebuie date şi pentru diversele măsuri de luat în fiecare sector în parte.

Astfel, conducerea învăţămîntului va cerceta cauzele pentru care unii învăţători şi preoţi au rămas sub ocupaţia sovietică şi care a fost conduita lor în timpul ocupaţiei. Se va raporta asupra posibilităţilor ca aceste persoane să nu mai fie folosite sau, dimpotrivă, să fie pedepsite aspru pentru exemplificate faţă de populaţia locală şi pentru creearea unei conştiinţe naţionale şi cetăţeneşti a funcţionarului public în genere şi a slujitorilor altarului şi catedrei în special.

Aceleaşi cercetări şi rapoarte vor face conducătorii serviciilor administrative şi ai celorlalte servicii publice, pentru funcţionarii din cadrele lor.

De asemenea, conducerea învăţămîntului împreună cu organele justiţiei, se vor ocupa de constatarea practică a stărilor ce au urmat ocupaţiei ruseşti şi consecinţele pe care această ocupaţiune le-a avut asupra populaţiei, care a fost obligată să rămînă acolo, precum şi tratamentul la care a fost supusă populaţia.

Conducerea serviciilor de muncă va studia starea de spirit a muncitormii şi consecinţele experienţei bolşevice desfăşurate timp de un an asupra maselor muncitoare şi vor propune măsurile ce urmează să luăm, în lumina acestor constatări, pentru organizarea asistenţei sociale.

Această acţiune informativă este necesară pregătirii operei de refacere structurală a acestor teritorii, pentru a şti dacă şi în ce măsură ele au fost influenţate în cursul unui an de zile de instituţiunile bolşevice şi pentru a ne da seama în raport cu stările de fapt exacte, de măsurile ce urmează să întreprindă organele administraţiei provinciale, spre a înlătura tot ceea ce este influenţă nefericită şi dăunătoare unei sănătoase aşezări.

Rezultatele operei de cunoaştere şi recomandările organelor locale vor folosi la întreaga reformă de ordin juridic şi la reforma agrară, ce vor urma.

Pentru culegerea elementelor de informaţie de care este nevoie, se va recurge şi la concursul organelor de poliţie, care au cîştigat în acest domeniu o experienţă suficientă.

10. **Purificarea etnică şi politică**

Ne găsim în momentul istoric cel mai favorabil şi mai larg, pentru o totală descătuşare etnică, pentru o revizuire naţională şi pentru purificarea Neamului nostru de toate acele elemente străine sufletului lui, care au crescut ca vîscul ca să-i întunece viitorul.

Pentru ca să nu pierdem zadarnic acest moment unic, trebue să fim implacabili.

Să nu se lase nimeni înşelat de aprarenţele unei filozofii umanitare, sub care tragica experienţă a trecutului ne-a învăţat că se ascunde cel mai acut interes de rasă, al unei rase, care se vroia stăpînă peste tot, punînd în slujba ei principii abstracte, în spatele cărora se găsea o religie profitoare, în dauna unei naţiuni covîrşită de nevoi.

Autorităţile publice vor trebui să întreprindă o acţiune energică, pentru a şterge neîntîrziat din amintirea tuturor urmele bolşevismului şi ale organizaţiei comuniste.

Pentru aceasta trebuie să se combată, sub raportul politic, influenţa deprinderilor ce vor fi rămas din regimul izgonit, iar sub îndoitul aspect politic şi etnic, trebuie să fie înlăturaţi agenţii obişnuiţi de propagare a acestor influenţe.

Acţiunea de purificare etnică se va desfăşura prin îndepărtare sau izolarea în tabere de muncă, în locuri de unde nu-şi vor putea exercita influenţele nefaste, a tuturor evreilor cît şi a celorlalţi străini de neam a căror atitudine este îndoielnică.

Dacă va fi nevoie pentru desăvîrşirea operei de purificare etnică, guvernămintele provinciale vor aviza şi măsurile de migraţie forţată a elementului evreesc şi a tuturor celorlalte elemente străine, care trebuie trecute peste graniţă, aceştia neavînd ce căuta în Basarabia şi Bucovina în momentele restauraţiei drepturilor naţionale, pentru totdeauna, în aceste teritorii. (s.n.)

Pentru garantarea şi facilitatea acestei operaţii de purificare, în prima fază a aşezării administrative româneşti, se stabileşte o linie de demarcaţie între teritoriul Basarabiei şi Bucovinei, de o parte, şi restul Regatului de altă parte, care va constitui un zid de impermeabilitate absolută între aceste teritorii. Trecerea acestei linii şi dintr-o parte şi din alta nu va fi îngăduită decît în limita necesităţilor de Stat şi sub controlul autorităţilor publice. Numai în acest mod se va împiedica penetraţia şi răspîndirea elementelor periculoase, care trebuie strînse, izolate şi ignorate.

Pe de altă parte, elementele străine vor fi îndepărate cu totul din regiunile de graniţă. În această parte acţiunea de purificare şi de întărire a graniţelor va fi completată cu opera de colonizare metodică, cu români etnici, ce se va întreprinde.

În acţiunea lor de curăţire şi asanare a mentalităţii şi instituţiilor locale, funcţionarii publici se vor lovi uneori şi de elemente refractare de origină română. Faţă de naţionali, funcţionarul trebuie să ştie că autoritatea şi prestigiul se apără atît prin severitate cît şi, în acelaşi timp, prin tact.

Cetăţeanul trebuie să se deprindă a respecta autoritatea fără să o urască.

Cînd însă întîmpina îndărătnicia în atitudini potrivnice Neamului, vor acţiona cu severitate, tratînd pe înstrăinat ca şi pe străin. (s.n.)

II. Rolul Justiţiei

În această primă fază, organele justiţiei vor colabora la opera de informare şi vor culege rezultatele operei de informare; de asemenea vor culege rezultatele constatărilor, punînd în studiu măsurile de legiferare ce vor trebui să urmeze în faza următoare, astfel ca ele să fie adaptate stărilor de fapt locale.

Numai orientaţi de aceste constatări, conducătorii provinciali ai justiţiei vor propune extinderea legislaţiei Regatului, a cărei aplicare în Bucovina şi Basarabia se va vădi utile.

În lumina aceloraşi rezultate informative, se vor studia şi se vor pregăti măsurile de legiferare reclamate de nevoia urgentă a soluţionării unor stări de spirit sau nevoi locale, măsuri ce vor putea fi luate chiar în etapa de administraţie civilă a primei faze de organizare.

În acelaşi spirit se va pregăti şi legislaţia specială de strictă necesitate pentru faza de organizare ce va urma.

ORGANIZAREA DFINITIVĂ

Faza a II-a

În momentul în care operațiile preliminare de ordine, informare, epurare etnică, și politică și de restabilire a unui început de viață economică, vor fi considerate împlinite, se va trece la organizarea definitivă și funcționarea normală a noii așezări.

Pentru a fi înțelese mai bine directivele de organizare și îndrumare funcțională și pentru a pătrunde adevăratul sens al structurii administrative care se inaugurează în Bucovina și Basarabia, conducătorii și funcționarii acestor provincii trebuie să cunoască și să se orienteze în fiecare clipă, în acțiunea lor, după principiile pe care Guvernul așează această reformă.

Principii generale asupra organizării vieții administrative

1. **Descentralizarea administrativă și autonomia inițiativei în înfăptuiri locale**

Viața noastră publică de pînă astăzi a fost caracterizată de centralismul cel mai exagerat, care prin acapararea tuturor funcțiilor de putere publică de către organele centrale, a adus în mod fatal la consecința hipertrofierea Capitalei și anemierea celulelor periferice.

În timp ce adminitrația centrală, împovărată de toate funcțiile și solicitările de amănunt, era incapabilă să satisfacă nevoile cele mai stridente ale fiecărui colț îndepărtat de țară, viața publică locală lîncezea incapabilă de inițiativă, așteptînd totul de la centru sau fiind împiedicată în acțiunile sale de formele greoaie ale tutelei și de controlul ierarhic.

Pe de altă parte, ori de cîte ori, sporadic, grija puterii centrale se îndrepta spre nevoile administrației locale, o mentalitate nefericită ierarhiza provinciile românești între ele, considerînd drepturile acestora în raport invers cu distanța lor de cpitală.

Această stare de lucruri trebuie să înceteze.

Toate provinciile Țării trebuie privite în mod egal în Stat și fiecare unitate de viață locală trebuie îndreptățită și pusă în măsură de a-și avea o viață proprie, condusă și trăită conform realităților ei.

Pentru aceasta trebue să stabilim efectiv două condiții: 1)dăm funcționarului public din provincie puteri efective de inițiativă și decizie; 2) cerem aceluiași funcționar să se dezbare de practica birocratismului sterp, a lașității și inerției refugiate sub fațada formei îndeplinite.

Organele administrației provinciale au libertatea inițiativei și acțiunilor efective și sînt scutite de împiedecările și întîrzierile tutelei administrative și ale controlului ierarhic formal.

Cu aceste drepturi și puteri, demnitarii și funcționarii provinciilor sînt datori să se desprindă dintre hîrtii, să iasă din birouri și să treacă pe teren, practicînd o administrație activă și de fapte, aplicată energic și de îndată la situațiile constatate direct.

2. Coordonarea funcțională

Paralel cu centralismul exagerat, exista pînă astăzi în practica noastră administrativă, un separatism absurd între funcțiile diferitelor servicii.

Între Ministere și chiar în cadrul aceluiași Minister, între diferitele direcții și servicii chiar din același domeniu de activitate, se manifestă un fel de egoism izvorît din vederea unilaterală a unui singur serviciu, a unui singur interes sau unui punct de vedere izolat, care pierde întotdeauna din vedere interesul general.

Incapabile să colaboreze și să-și coordoneze activitatea, serviciile se întreceau într-o independență cît mai mare între ele, adică în necunoașterea reciprocă a unor acțiuni care, în loc să fie conduse armonic, se desfășoară dezbinat.

Lipsa unor organe de coordonare a contribuit la cultivarea această mentalități de separatism administrativ. Această lipsă de unitate organică și funcțională se resimte și mai grav în consecințele din cadrul serviciilor exterioare.

Fiecare serviciu exterior al Ministerelor lucrează într-o independență totală și se situează în afara oricărei unități administrative. Ocolul silvic este o teritoralitate deosebită de ocolul agricol, deosebită de circumscripția veterinară și de circumstripția administrativă. În felul acesta, unitatea administrativă locală este astăzi o instituție distinctă de totalitatea funcțiilor ce se înglobează în noțiunea de administrație și adesea în conflict cu agenții serviciilor exterioare ale Ministerelor, care ar trebui să îndeplinească, fiecare în resortul său, o parte din programul de administrație unitară.

De aceea, nu se poate construi nimic temeinic atîta timp cît toate serviciile publice dintr-o unitate administrativă nu formează împreună o celulă administrativă cu viața proprie și completă și o teritorialitate suprapusă, identică.

Guvernul înțelege să înlăture această stare de răsfirare oarbă a funcțiilor și centralismul care paralizează celula vitală a vieții administrative.

În acest sens Guvernul s-a străduit în primul rînd să modifice mentalitățile și pregătește reformele de structură necesară. Se folosește prilejul restabilirii administrației românești în Bucovina și Basarabia, pentru a pune în practică întîi acolo, această înnoire organică și activă.

În noua așezare administrativă, noțiunea de unitate a administrației locale va înfățișa un conformism geografic al circumscriei tuturor serviciilor de pe acelaș teritoriu și totodată o coordonare a funcțiilor, prin obligația întrunirii periodice și conlucrării laolaltă a tuturor conducătorilor serviciilor dintr-o unitate administrativă.

3. **Misionarismul funcționarului public, sentimentul de răspundere și curajul răspunderii**

Funcționarii publici trebuie să aibă permanent în minte principiul că ei sînt în serviciul populației, iar nu populația în serviciul lor.

Mentalitatea actuală, care formează caracteristica generală a funcționarului public, este inerția, nepăsarea și desconsiderarea nevoilor publicului pe care serviciul i-l pune în față, ca și cum funcționarea ar fi un drept personal de a primi întreținerea și o parte din autoritatea Statului, iar nu obligația de a servi nevoilor publice.

Fucționarul trebuie să-și dea seama că are datoria să cunoască nevoile celor mulți și să se trudească pentru găsirea soluțiilor care să satisfacă aceste nevoi. El trebuie să-și facă din această datorie o rîvnă de misionar.

Defectele corpului funcționăresc se mai înfățișează astăzi și sub alte două aspecte opuse: lipsa sentimentului de răspundere la unii, teama de răspundere la alții.

Lipsa sentimentului de răspundere îl face pe funcționar abuziv, chiar atunci cînd nu desfășoară energie.

Teama de răspundere îl împiedică pe funcționarul inactiv sau incapabil să dea o soluție efectivă, fiind totdeauna preocupat de forma în care își poate acoperi mai bine răspunderea sau se poate degaja de răspunderea unei lucrări expediind-o fără soluție.

Funcționarul trimis în Bucovina sau Basarabia trebuie să dea acolo dovada și exemplul capacității, energiei și corectitudinii sale.

El este dator să folosească libertatea de inițiativă ce i se dă, avînd întotdeauna curajul răspunderii unei măsuri necesare și ținînd în același timp prezent în sufletul său sentimentul răspunderii pentru actele sale, față de interesele permanente ale Neamului.

4. **Descătușarea de formalismul birocratic**

Sînt foarte bine cunoscute de toți efectele paralizante și negative ale formalismului administrativ. Din garanția care trebuia să fie, a conformității cu legea, formalismul a devenit plasa greoaie în care se afundă și sucombă toate acțiunile.

De aceea, toată libertatea inițiativei asigurată, descentralizarea organică și coordonarea cea mai perfectă a funcțiilor nu vor putea da rezultatele așteptate, iar curajul inițiativei și a răspunderii va fi înfrînt, dacă rămînem sclavii formalismului.

Acțiunea administrativă, pentru a fi efectivă, trebuie să fie promptă; o măsură, cît de bună, dacă întîrzie prin filiera formalismului, devine inutilă.

De aceea, opera administrativă ce o cerem funcționarilor trimiși în Basarabia și Bucovina trebuie să se întemeieze pe fapte și să fie o operă de fapte, iar nu de forme.

Numai ieșind pe teren, adică venind în contact direct cu realitatea și acționînd imediat și efectiv, funcționarul public își va îndeplini datoria.

În acest scop al libertății de acțiune adaptată la realități stricte, legislația Statului va fi extinsă numai parțial și în mod treptat în Basarabia și Bucovina, în măsura conformării împrejurărilor locale de fapt, cu normele prestabilite.

În măsura lipsei legislației cît și în cadrul legilor a căror aplicație va fi extinsă, administrația provincială va împlini lipsa dispozițiilor normative, pe cale de ordonanțe.

În același scop al adaptării la realitățile vieții locale, nu am organizat o structură fixă și de amănunt a fiecărui serviciu public din aceste provincii, ci am stabilit numai cadrul înlăuntrul căruia serviciile vor fi organizate, adaptate și utilate potrivit nevoilor de fapt.

5. Asupra vieții private, economice și sociale

Principiile în lumina cărora va fi călăuzită viața privată, economică și socială în Statul român pe care-l organizează Generalul Antonescu, sînt cele două principii cardinale ale Statului contemporan: naționalul și socialul.

Pe aceste baze se va organiza viața Bucovinei și Basarabiei.

Acolo unde restabilim unitatea teritorială a Statului român, înțelegem să statornicim și o unitate compactă a Națiunii, restabilind pe români în toate drepturile lor de stăpîni pe teritoriul românesc.

Toate bunurile și posibilitățile de creație și dezvoltare individuală vor aparține în această țară românilor.

În aceste unități, fiecare român trebue să se știe dator ca toată munca și energia lui să se îndrume pe făgașul destinului național.

În cadrul social, Statul va ocroti fiecare putere individuală de muncă, asigurînd dezvoltarea persoanlității în măsura cea mai completă, capabilă să servească cît mai deplin comunității românești. În practica principiului socialului, înțelegem că Statul fixează cadrele vieții sociale înlăuntrul cărora așteaptă de la inițiativa privată, sprijinită și organizată, creearea unei vieți economice și desfășurarea unei acțiuni sociale efectiv românești.

Prin urmare, individul nu trebuie să aștepte totul de la Stat, ci să se încadreze în Stat cu întreaga lui energie creatoare și să-și desfășoare inițiativa în slujba împlinirii condițiilor de viață socială românească, pe care le urmărește politica Statului.

Nu desființarea personalității. Nu conflict între individ și Stat.

Vrem o colaborare armonioasă între individ și Stat în vederea scopului comun: servirea năzuințelor de dezvoltare a Națiunii.

*
* *

În lumina acestor principii generale se va crea în Bucovina şi Basarabia o nouă viaţă administrativă, economică şi spirituală, care se va desfăşura potrivit directivelor şi lămuririlor ce urmează.

Viaţa Administrativă

Domnul General Antonescu a hotărît să facă prin noua organizare a Basarabiei şi Bucovinei, primele unităţi administrative exemplare, cu viaţă proprie, urmărind prin aceasta apropierea administraţiei de administraţi, ca un pas înainte spre reconstrucţia totală a Statului şi schimbarea din temelii a mentalităţii poporului nostru, în raporturile cu puterea publică.

Organizarea administrativă a provinciilor, o clădim pe următoarele principii:

– Descentralizare şi autonomie administrativă locală;

– Unitatea şi coordonare funcţională;

– Libertate de iniţiativă creatoare în cadrul provinciei şi a subunităţilor administrative:

– Funcţionarul administraţiei locale, de carieră.

Pentru a garanta realitatea desconcentrării şi autonomiei provinciei administrative, apărînd-o de influenţele tradiţiei centraliste, este necesar ca pentru cîtva timp să existe o completă izolare între aceste provincii şi restul Regatului.

În acest scop, domnul General Antonescu a luat personal conducerea politică a Bucovinei şi Basarabiei. Raporturile între administraţia provinciilor cu Guvernul central se vor purta direct cu Conducătorul Statului.

Bucovina şi Basarabia vor avea fiecare cîte un administrator al Provinciei (Guvernator), care are conducerea şi coordonarea tuturor funcţiilor administraţiei provinciale.

Administraţia provinciilor se împarte din punct de vedere al materiilor administrative pe Departamente, cu acelaşi atribuţii ca Ministerele, iar din punct de vedere teritorial, se menţine subîmpărţirea actuală pe judeţe (prefecturi), plăşi (preturi) şi comune.

Sînt şapte Departamente provinciale şi anume: Afaceri Interne, Economie Naţională şi Finanţe, Sănătate şi Ocrotiri Sociale, Agricultură, Cultură Naţională şi Culte, Muncă, Justiţie.

Conducătorii Departamentelor fiecărei Provincii formează un Consiliu care ajută pe administratorul Provinciei la îndeplinirea funcţiilor de conducere şi coordonare a funcţiilor guvernă-mîntului provincial.

De asemenea, Consiliul va face legătura directă între serviciile provinciale şi Ministere ca şi între activitatea provincială şi Conducătorul Statului.

O parte dintre consilierii conducători de Departamente provin-ciale vor putea conduce acelaşi Departament în ambele provinci.

Pentru a realiza unitatea de acţiune administrativă locală în toate domeniile, am stabilit un conformism geografic al tuturor serviciilor public locale din fiecare circumscripţie teritorială.

Nu vom mai avea un ocol agricol deosebit de ocolul silvic, de circumscripţia sanitară, de circumscripţia veterinară, de ocolul judecătoresc, şi deosebite toate, de circumscripţia administrativă.

În cadrul judeţului şi al plăşii va exista o coincidenţă teritorială a tuturor serviciilor locale ale Departamentelor. Vom avea o aceeaşi unitate agricolă, silvică, sanitară, veterinară, tehnică, judecătorească, etc., adică un deplin conformism geografic al tuturor unităţilor administrative.

Raţiunea diversităţii de pînă astăzi a circumscripţiilor acestor servicii exterioare, se bazează pe deosebirea de întindere şi de importanţă a intereselor şi a activităţii în fiecare domeniu. Astfel, cel mai sugestiv este cazul ocolurilor silvice a căror teritorialitate este mai redusă sau mai întinsă după suprafaţa împădurită din teritoriu sau lipsa de păduri.

În organizarea unitară a administraţiei locale vom avea însă aceeaşi teritorialitate pentru toate serviciile, întrucît fiecare activitate publică trebuie să fie prezentă în cadrul unităţii administrative. În raport însă cu frecvenţa şi întinderea practică a activităţii fiecărui resort administrativ şi tehnic, vor varia organizarea interiorară a serviciilor şi numărul personalului.

Referindu-ne tot la administraţia pădurilor, trebuie să se înţeleagă că, dacă în Bucovina vom avea de dus o politică de mai bună amenajare şi exploatare a pădurilor, în Basarabia, unde avem regiuni fără păduri, va trebui să întreprindem o acţiune de împăduriri. Prin urmare, în fiecare unitate administrativă va trebui să existe agentul silvic, tot aşa cum există agentul agricol, agentul tehnic, magistratul sau reprezentantul circumscripţiei şcolare. Numărul fiecărei categorii de agenţi va fi deosebit, în raport cu dezvoltarea fiecărui domeniu de activitate.

Înlăuntrul acestor unităţi administrative, în care fiecare ramură a serviciului public va fi egal reprezentată, se va înfăptui colaborarea şi coordonarea funcţională, prin lucrări comune şi coincidenţa acţiunilor pe teren.

Şefii tuturor serviciilor din pretură, pe de o parte, şi cei din judeţ, de altă parte, se vor întruni săptămînal în şedinţe comune, în care îşi vor comunica constatările, vor studia împreună problemele locale şi vor hotărî acţiunile ce au de întreprins în colaborare, întocmind programe săptămînale sau lunare.

De asemenea, aceste servicii vor avea organe de legătură şi comunicaţii, vehicule de transport comune, care vor circula în interirorul preturii purtînd în activitatea pe teren, în acelaşi timp, pe judecătorul ambulant, pe medic, pe inginerul agricol şi pe cel silvic, care-şi vor îndeplini fiecare misiunea specialităţii sale, în fiecare localitate.

Prin această conjugare de răspunderi şi de eforturi, ajungem la o acţiune care economiseşte tot ceea ce s-a risipit pînă astăzi prin lipsa de legătură a serviciilor publice.

În felul acesta, nu vom mai avea o problemă bugetară nouă, în sarcina numai a Ministerului Internelor, din crearea şi întreţinerea unei prefecturi şi a unei preturi cu servicii distincte de celelalte administraţii locale. Dimpotrivă, ajungem să creem

unităţi admi-nistrative noi, folosind aceleaşi mijloace de astăzi, dar prin juxtapunerea şi coordonarea în aceleaşi limite geografice, a serviciilor existente.

Pretura va fi unitatea administrativă organică, determinată pentru viaţa locală; iar prefecturile vor avea atribuţiunea de coordonare pe judeţ şi de control.

Se păstrează deocamdată actuala împărţire teritorială a judeţelor şi comunelor şi în măsura rezultatelor practice se va aviza acolo unde va fi cazul, la o nouă delimitare teritorială.

Autonomia locală se reazemă pe valoarea creatoare a libertăţii de iniţiativă pe care o acordăm organelor locale.

Acţiunea Departamentelor provinciale şi a unităţilor locale administrative nu este supusă tutelei administrative, nici controlului ierarhic formal.

Controlul ierarhic de ordin juridic de astăzi este înlocuit cu un control de ordin practic, în cadrul judeţului şi al provinciei.

În acest scop, se va crea un corp de control, puternic şi vigilent, care va constitui organul de îndrumare în noua politică şi concepţie administrativă a Guvernului.

Potrivit principiului de autonomie şi libertatea iniţiativelor, provincia şi subunităţile sale administrative vor avea buget şi venituri proprii.

Bugetul provinciei cuprinde bugetele tuturor Departamentelor provinciale.

Pentru a se putea forma o tradiţie a noi concepţii admi-nistrative, se va urmări pregătirea funcţionarului de carieră, pentru administraţia locală.

Dintre aceşti funcţionari de carieră se vor recruta în viitor conducătorii administraţiei. Începînd de la fucţia de notar, funcţionarul de carieră va putea urca toate treptele ierarhice administrative.

Viaţa juridică

În această a doua fază a organizării vieţii provinciale, începe introducerea unui minimum de legislaţie prin extinderea în aceste teritorii a unora din legiuirile Regatului.

Introducerea legislaţiei se va face treptat, în măsura strictei necesităţi.

Tot acum şi pe baza pregătirilor din prima fază, se va trece la organizarea legală a serviciilor publice pe principiul identităţii de circumscripţie geografică şi al coordonării activităţii şi funcţiilor.

Printr-un decret-lege se va stabili statutul juridic al provinciilor, în care se vor trata liniile mari, structurale, ale noi organizaţii administrative. În acest cadru regulile de funcţionare şi de aplicare se vor reglementa prin ordonanţe provinciale.

Viaţa economică

Reconstituirea vieţii economice se va întemeia pe instituţiile fundamentale ale economiei.

Pe proprietate, pe comerţ, pe industrie şi pe unitatea energiilor şi manifestărilor economice care întăresc viaţa morală a unei naţiuni.

1. Proprietatea

Pe baza rezultatelor recensămîntului se va păşi la retrocedarea proprietăţii pentru refugiaţii din Regat şi la recunoaşterea proprietăţii pentru românii care se găsesc încă pe pămîntul Bucovinei şi Basarabiei. Se va trece apoi la completarea proprietăţilor vacante, prin împroprietăriri.

Aceste operaţii de revizuire vor coincide verifivarea aşezării etnice din aceste provincii. Trebuie să facem ca proprietatea să intre în mîini româneşti.

În special regiunile de la graniţă vor fi colonizate numai cu elemente româneşti viguroase, care să constituie o graniţă militară puternică, adevărat bastion al românismului la hotarul de răsărit.

Pe lîngă criteriile etnice, restabilirea proprietăţii va urmări respectarea criteriilor de ordin economic.

În noua ordine proprietatea va trebuie să primească servituţi de ordin economic şi de interes general privind exercitarea dreptului de proprietate, organizarea producţiei şi disciplina muncii.

Foştii proprietari reaşezaţi în drepturile pierdute şi noii proprietari vor fi datori deopotrivă să accepte aceste servituţi, ţinînd seama că restabilirea dreptului de proprietate în aceste ţinuturi este darul jertfei de sînge pe care l-au făcut ostaşii ţării pentru Naţiune.

2. Proprietatea agrară

Restabilirea şi românizarea proprietăţii vor fi folosite ca prilej pentru statornicirea unor mai bune condiţii ale proprietăţii agrare, prin care să se împiedice fărîmiţarea proprietăţii şi să se asigure posibilităţile unei producţii dezvoltate.

De aceea, pe lîngă restituirea proprietăţilor mari şi mijlocii proprietarilor lor români anteriori uzurpării bolşevice, se va înfăptui proprietatea de familie.

Bunul de familie va fi creat prin împroprietărirea în această regiune, cu loturi de suprafaţă mijlocie, inalienabile şi indivizibile, transmisibile numai prin succesiune către cel dîntîi născut bărbat, cu obligaţia de a despăgubi pe ceilalţi moştenitori, prin sume plătibile în termen lung şi sub îndatorirea de a munci personal pămîntul.

Noul regim al proprietăţii agrare va fi însoţit de înzestrarea cu inventar agricol şi de o organizare nouă a producţiei prin:

– Încadrarea proprietăţii individuale într-un plan agricol organizat conform interesului economic general;

– Obligaţia muncii şi executării planului de producţie, ca o datorie naţională;

– Vom coloniza regiunile de frontieră cu elemente româneşti, constituind o proprietate mijlocie care să înfrunte veacurile şi să reazeme familia românească. Întîietatea va fi dată eroilor războiului.

3. Comerţul şi industria

Trebuie să ţinem seama în acest domeniu de situaţia creiată în timpul ocupaţiei bolşevice, în care comerţul se făcea numai prin depozitele organizate de centrala comunistă, cît şi de consecinţa înlăturării necesare a elementului evreiesc.

Va trebuie să reconstituim de îndată toate elementele necesare vieţii economice, industriale şi comerciale.

În acest domeniu se cere competenţă, îndrăzneală şi risc.

De aceea, administraţia trebuie să stimuleze organizarea şi promovarea comerţului şi industriei.

În interesul dezvoltării spiritului de întreprindere, se va lăsa iniţiativei private cît mai multă libertate pentru a pune în valoare calităţile personale de organizare şi productivitate.

Pentru primele aşezări comerciale şi industriale, se vor crea în Basarabia şi Bucovina sucursale, case şi reprezentanţe ale între-prinderilor din Regat.

Noile închegări locale ale vieţii economice vor fi sprijinite şi încurajate prin scutiri de impozite şi uşurări de sarcini fiscale timp de un an sau doi, la începutul activităţii.

De asemenea, în politica sa de credit, Statul nu va neglija comerţul. Prin Banca Naţională se vor crea posibilităţile de credit pentru toate ramurile de producţie.

Se vor înlesni credite marilor comercianţi, care la rîndul lor vor acorda credite în mărfuri micilor comercianţi.

În această operă de închegare economică nouă, camerele profesionale vor face selecţia profesională a celor chemaţi să joace un rol în comerţ şi vor controla modul de distribuire şi întrebuinţare a creditelor.

Odată instalaţi în noile întreprinderi sau ajutaţi în reorganizarea comerţului lor prin sprijinul Statului toţi factorii economici şi individuali vor trebui să înţeleagă că este de datoria lor să-şi orienteze activitatea în cadrul directivelor economice stabilite de autoritatea publică. Numai astfel iniţiativa individuală îşi va îndeplini obligaţiile de ordin social faţă de Naţiune.

În nouă ordine care se creează în toate domeniile, arbitrajul individului trebue să fie înlocuit cu interesul superior al colectivităţii naţionale.

4. Crearea frontului economic sub comandament unic şi organizarea profesională

Organizarea economiei private de pînă astăzi a mers în extreme: sau în individualismul cel mai anarhic, care opune Statului împotrivirile cele mai absurde, sau în servilismul cel mai plat, al lipsei totale de iniţiativă şi al aşteptării tuturor condiţiilor de creare şi organizare de la Stat.

Va trebui să schimbăm mentalitatea şi să creăm o atmosferă intermediară şi o tehnică în stare să dea iniţiativei private organul de apărare al intereselor proprii, şi în acelaşi timp, de colaborare cu Statul.

În acest scop, este necesar să creăm un front economic în care să fie reprezentate toate formaţiile vieţii economice concentrate sub un comandament unic.

Acest comandament va trata şi va interveni în raporturile cu toate resorturile vieţii publice, pentru soluţionarea problemelor economice, punînd de acord întotdeauna interesele individuale cu interesul economiei generale şi activarea producţiei interne în acord cu nevoile comerţului nostru exterior.

Carenţa de astăzi a economiei private este pricinuită şi de lipsa organelor de reprezentare a intereselor profesionale.

În cadrul Statului, domnul General Antonescu urmăreşte să instituie o reprezentare naţională, prin constituirea unui Consiliu de Stat bazat pe reprezentarea intereselor profesionale.

De aceea, şi în provinciile dezrobite, organele de reprezentare profesionale vor fi constituite, atît ca bază a viitoarei reprezentări naţionale, cît şi ca instrumente de înfăptuire a comandamentului unic al frontului economic. Ele vor fi organe de informare, de îndrumare şi de legătură cu autoritatea publică.

Viaţa spirituală

Aceste provincii vor trebui să-şi reia viaţa lor spirituală, prin şcoală şi biserică, prin mijloace pozitive, la alungarea rămăşiţelor de influenţă ale stăpînirii sovietice şi la reafirmarea spiritualităţii româneşti.

1. Şcoala

În Bucovina şi Basarabia şcoala trebuie reconstruită din temelie. Deocamdată nu se reînfiinţează în aceste provincii nici o şcoală de învăţămînt superior.

Învăţămîntul, în genere, va fi aşezat pe baze practice, punînd accentul pe învăţămîntul agricol şi profesional.

Se va organiza de îndată învăţămîntul primar, complementar şi cel profesional.

Şcoala primară, în afară de vechea aşezare a învăţămîntului din Regat, va fi completată cu cunoaşterea şi învăţătura agriculturii pentru bărbaţi, cu organizarea gospodăriei şi învăţătura gospodăriei pentru şcoalele primare de fete.

Acelaşi lucru trebuie să se continue şi în şcoalele de învăţămînt profesional.

Reconstituirea liceelor teoretice se va face numai după ce vom examina situaţia de acolo, rămasă de pe urma ocupaţiei ruseşti, numai după ce vom face o adîncire a realităţilor sociale din Basarabia şi Bucovina *şi numai în măsura în care vom vedea că există necesitatea pentru aceste populaţii, pentru tineretul lor, ca să meargă la şcolile teoretice.* Trebuie să facem această cercetare, pentru că, datorită politicii de migraţie forţată a elementului tînăr de acolo şi datorită politicii de distrugere oarbă şi sălbatică pe care au făcut-o ruşii comunişti, o mare parte din tineretul acestor provincii este expatriat şi distrus, încît deocamdată nu putem şti pe ce se poate conta pentru o reconstituire a liceelor noastre teoretice. După ce vom avea aceste date, vom vedea în ce măsură putem reconstitui liceele acestea.

Guvernul îşi întemeiază aceste hotărîri nu numai pe preocuparea generală pe care o are de a aşeza învăţămîntul nostru în genere pe baze practice, dar ţinînd

seama şi de ceea ce a dat Basarabia în trecut pe plan de elite spirituale, avându-se în vedere şi epuizarea în care trăiesc astăzi provinciile Basarabia şi Bucovina. În urma încercării comuniste, sîntem obligaţi să nu aşezăm învăţămîntul decît pe aceste baze realiste şi practice.

2. Biserica

Trebuie să facem să se simtă acolo reîntoarcerea la tradiţie creştinească şi scuturarea amintirii bolşevice, care ne-a pustiit biserica.

Trebuie să redeschidem, fără întîrziere şi pretutindeni, porţile bisericilor şi să procedăm la organizarea bisericească a acestor provincii pe temeiuri de românism neaoş, de avînt tineresc şi de cumpătare creştină.

Experienţa trecutului determină următoarele lozinci: cît mai puţine titluri pompoase, cît mai mult spirit religios şi preoţi tineri însufleţiţi de dor de muncă pentru progresul românismului.

Preotul în Bucovina şi Basarabia trebuie să fie pe lîngă un inimos slujitor al altarului, şi prietenul îndrumător al enoriaşilor săi.

El este dator să cerceteze şi să cunoască fiecare casă de român, grijile şi nevoile fiecărei familii şi să se găsească întotdeauna acolo cu sfatul şi chiar cu ajutorul practic în toată măsura în care este în stare să-l dea.

Biserica noastră trebuie să înfăptuiască familia creştină.

3. Propaganda

Alături de Şcoală şi de Biserică, o acţiune inteligentă de informare, îndrumare şi propagandă trebuie să lumineze spiritualitatea românească.

Presa trebuie să colaboreze cu toate forţele ei la crearea şi cultivarea unei unităţi de opinie şi spiritualitate românească.

Vor apare la Chişinău ziarul ***Basarabia*** şi la Cernăuţi ziarul ***Bucovina***, la care fruntaşii vieţii culturale din provinciile respective, solicitaţi, au acceptat să colaboreze în gînd românesc.

De asemenea, vom difuza ***Cuvîntul Generalului pentru săteni***, ziar care va fi scos într-o ediţie special destinată acestor provincii, pentru a lega din nou printr-o punte sufletească populaţia lor de Regatul nostru.

Se va înfiinţa de îndată un post de radio-emisie la Chişinău.

Aparatele de recepţie trecute de la evrei în patrimoniul Statului vor fi împărţite comunelor, pentru ca glasul românesc al noului post să poată pătrunde cît mai adînc în toate păturile sociale ale acestor provincii.

Misiunea funcţionarilor

Domnul General Ion Antonescu, Conducătorul Statului, pune atît de mult preţ pe această administraţie nouă şi pe vrednicia şi devotamentul funcţionarilor care i se dedică, încît ia sub directa sa conducere, supravegherea şi îndrumarea administraţiei din Basarabia şi Bucovina.

În răstimp de un an, aceste provincii au fost rupte din circuitul vieții naționale și lipsite de instituțiile consacrate de tradiție și spiritul românesc.

Va trebui o acțiune plină de energie și de înțelepciune pentru a șterge din amintirea tuturora petele cu care bolșevismul a mînjit ființa Neamului.

Funcționarii publici din provinciile liberate trebuie să prețuiască onoarea ce le revine de a reîntrona civilizația românească în locul barbariei asiatice și să simtă că în acțiunea fiecăruia, în orice colț de Țară, este angajată întreaga demnitate a Statului român.

Totul depinde de răspunderea lor, de punerea lor de a crea, de inițiativa pe care vor ști să o desfășoare.

În afară de programe și trecînd peste orare, va trebui desfășurată o muncă aprigă în adîncime. Cei trimiși în Basarabia și Bucovina, biciuiți de eroismul celor ce le-au croit drumul, vor trebui să se socotească mobilizați în serviciul Națiunii și urmăriți în acțiunea lor de românii de pretutindeni și de întreaga lume civilizată.

Ca să-și împlinească datoria sfîntă de pionieri, să iasă din birouri și din hîrtii, pentru a merge pe teren, în cartiere, în sate, pe drumuri, oriunde va fi nevoie, pentru ca prin fapta lor, cu forța lor de convingere și de constrîngere, să aducă îmbunătățirea așteptată.

Ei vor evita corespondența inutilă și formele complicate, mergînd direct la țintă cu curajul pe care-l dau cinstea și conștiința datoriei împlinite. Ei vor colabora în deplină înțelegere. Cele mai multe activități administrative nu se pot realiza de un singur organ. Ele cer conclucrarea mai multora.

Organul care, sub orice pretext, va refuza concursul său altui organ, aparținînd altui Departament sau altei unități administrative, va nesocoti prin aceasta interesul superior de Stat și va fi pedepsit.

Tindem spre înlocuirea garanțiilor legale împotriva arbitrarului administrativ, cu garanția reală a funcționarului însuflețit de respectul intereselor încredințate și selecționate prin pregătire aspră, prin încadrare într-un corp de elită a Națiunii și prin sancțiuni exemplare, care vor merge pînă la pedeapsa cu moartea.

Rezultatele administrative din Basarabia și Bucovina vor fi folosite la reforma administrației din întreaga Țară, pe care o pregătește Guvernul. În această reformă a Statului, funcționarii publici vrednici vor căpăta răsplata meritată prin încadrarea lor într-un corp de elită, alături de Armata și Magistratura Țării.

De aceea, funcționarii trimiși în Bucovina și Basarabia sînt datori să se libereze de tot spiritul tradițiilor și formelor și să lege în grupul lor un spirit de echipă, cu gîndul la misiunea istorică pe care o au.

Fiindcă au o misiune istorică.

În îndeplinirea acestei misiuni, ei vor întîmpina desigur obstacole, rezistență, inerție; dar toate acestea vor părea meschine pe lîngă jertfa celor care și-au vărsat sîngele, acum ca și altădată, pentru ideea de Stat român.

Cei trimiși în Basarabia și Bucovina, aleși dintre cei mai buni, să fie mîndri că Țara și Conducătorul și-au pus încrederea în ei și să întemeieze, prin eroismul lor de fiecare zi, un nou titlu de mîndrie pentru Națiunea română. Să se scuture de toate suferințele și îndoielile trecutului și, cu conștiința înviorată la sufletul de înnoire morală a Țării, să pună umărul cu nădejde la zidirea viitorului.

BIBLOGRAFIE SELECTIVĂ

I. IZVOARE

1. *DOCUMENTE*

BOGA, L. T., ***Documente basarabene,*** vol. I – XX, Chişinău, 1928 – 1938:
BOGDAN, I., ***Documentele lui Ştefan cel Mare,*** vol. I – II, Bucureşti, 1913;
BOGDAN, D. P., ***Acte moldoveneşti dinainte de Ştefan cel Mare,*** Bucureşti, 1931;
CODRESCU, T., ***Uricariul,*** vol. I – XXV, Iaşi, 1852 – 1892;
CORFUS, O., ***Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone.*** Secolul al XVI-lea, Bucureşti, 1979;
COSTĂCHESCU, M., ***Documentele lui Ştefan cel Mare,*** Iaşi, 1933;
GHIBĂNESCU , G., ***Ispisoace şi Zapise,*** vol. I – XXV, Iaşi, 1906 – 1933;
HURMUZACHI, EUDOXIU DE, ***Documente privitoare la istoria românilor,*** vol I – XIX, Bucureşti, 1988 – 1922;
IORGA, N., ***Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor,*** vol. I – III, Bucureşti, 1895 – 1897;
IDEM, ***Studii şi documente cu privire la istoria românilor,*** Bucureşti, 1901 – 1916;
VERESS, A., ***Documente cu privire la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti,*** vol I – X, Bucureşti, 1929 – 1938;
DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. Seria A. MOLDOVA, vol. I, Bucureşti, 1975;
DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI. Seria A. MOLDOVA, VOL. I, Bucureşti 1954;

2. *CRONICI ŞI CRONICARI*

BOGDAN, I., ***Cronicile inedite atingătoare de istoria românilor,*** Bucureşti, 1895
IDEM, ***Vechile cronici moldoveneşti pînă la Ureche,*** Bucureşti, 1891;
CANTEMIR, DIMITRIE, ***Descriptio Moldaviae,*** traducerea în limba română de Gh. Guţu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1973;
CHIŢIMIA, I. C., ***Cronica lui Ştefan cel Mare,*** Bucureşti, 1939;

COSTIN, MIRON, *Opere*, ediţie îngrijită de P. P. Panaitescu, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1965;

NECULCE, ION, *Opere*, ediţie îngrijită de Gabriel Ştrempel. Editura Minerva, Bucureşti, 1982.

3 *PERIODICE*

Adevărul, Bucureşti, 1924;

Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice. Seria a III-a, Bucureşti;

Anuarul Arhivei de Folclor 1898;

Ardealul (Transilvania). Gazeta săptămînală pentru românii transilvăneni aflători în Rusia, Chişinău, 1917 – 1918; 1926 – 1927; vezi şi ***România nouă***;

Basarabia, (dir. Iosifescu – Vranişte, red. S. Kalihman). Ziar de propagandă naţională şi de apărarea cetăţenească, Bălţi, 1934;

Basarabia, Ziar pentru propagandă Naţională, Bucureşti, 1926 – 1927; 1930, 1932;

Basarabia, Ziarul noii vieţi româneşti, Bucureşti, Chişinău, Bucureşti, 1941 – 1944;

Basarabia, Organ al Partidului Naţional Român din Basarabia, Chişinău, 1905;

Basarabia, Organ cotidian politic şi independent, Chişinău, 1918 – 1919;

Basarabia, Ziar de propagandă naţională, Chişinău, Soroca, 1924 – 1925; 1931;

Basarabia, Ziar independent săptămînal, Chişinău, 1930; vezi şi Basarabia noastră.

Basarabia, Literatură artistică, politică şi socială, Chişinău, 1929 – 1930;

Basarabia, (dir. C. Zarida Sylva şi I. Petrescu), ziar pentru apărarea drepturilor naţionale ale poporului român din Basarabia, Chişinău, 1926;

Basarabia, (dir. Gheorghiu, prim-redactor C. Popescu Pasăre), Chişinău, Bucureşti, 1931;

Basarabia, Ziar de informaţie, Chişinău, 1939/1940;

Basarabia, Craiova, 1915 – 1916;

Basarabia, Număr festiv. În amintirea comemorării centenarului răpirii Basarabiei, Iaşi, 1912;

Basarabia agricolă, Chişinău, 1919 – 1919;

Basarabia creştină, Organ de luptă pentru frontul românesc, Chişinău, 1935 – 1938;

Basarabia de azi,. Cernăuţi, 1932;

Basarabia economică, Chişinău, 1919 – 1923;

Basarabia economică şi socială. Bălţi, 1924;

Basarabia fructiferă, Bucureşti, 1934;

Basarabia ilustrată, Revistă săptămînală. Cuprinde literatură, istorie, biografii, artă, cinema, sport, şah, etc. Chişinău, 1933;

Basarabia literară, Chişinău, 1924 – 1943;

Basarabia militară, Chişinău, 1918;

Basarabia nouă. (dir. N. Mitulescu, prin red. Dem Rădulescu), Bucureşti, 1934;

Basarabia plugarului, Chişinău, 1929;

Basarabia reînoită, Iaşi, 1907;

Basarabia românească, (redactor şef. C. Măţu), Chişinău 1932;

Basarabia sovietică, Chişinău 1940;

Basarabia de sus, Soroca, 1921 – 1922;

Basarabia vînătorească, Chişinău, 1943 – 1944;
Bugetul ţinutului Dunărea de Jos, Chişinău, Bucureşti, 1938 – 1941;
Bugetul general de venituri şi cheltuieli, Chişinău, 1939 – 1940;
Bugul, Primul cotidian românesc din Transilvania, Odesa, 1943;
Buletinul Ministerului Afacerilor Interne, Bucureşti, 1941 – 1943;
Buletinul Societăţii de istorie şi literatură B. P. Haşdeu, Chişinău, 1921;
Buletinul agricol. Chişinău, 1925;
Calendarul, (dir. Nichifor Crainic), Bucureşti, 1932 – 1933;
Cetatea Albă, Cetatea Albă, 1930 – 1938;
Cetatea Moldovei, Revistă săptămînală, Iaşi, 1940 – 1943; 1944;
Convorbiri literare, Bucureşti, 1920 – 1944;
Curentul, (dir. Pamfil Şeicaru), Bucureşti, 1918 – 1944;
Cuvîntul, Organ al Partidului Democrat Muncitoresc din Basarabia, Chişinău, 1919;
Cuvîntul Basarabiei, Chişinău, 1923;
Cuvîntul Basarabiei, Reni, 1936 – 1939;
Cuvînt moldovenesc, Gazetă săptămînală, Chişinăiu, 1926 – 1944;
Dacia, (dir. Octavian Tăslăoanu) Bucureşti, 1941 – 1942;
Dacia, Organ al solidarităţii naţionale, Bucureşti, 1929 – 1933; Chişinău, 1927 – 1933;
Dreptatea, Serie nouă, Bucureşti, 1990;
Epoca, Bucureşti, 1930 – 1944;
Glasul Nistrului, (director I. M. Minculescu-Voia), Gazeta moldovenilor dintre Nistru şi Bug, Odesa, 1941 – 1944;
Graiul nostru, Bălţi, 1926;
Graiul nostru, Tighina, 1935 – 1938;
Graiul românesc, Organ al societăţii „Graiul românesc", Bucureşti 1927 – 1934;
Graiul satelor, Cahul, 1935 – 1937;
Însemnări creştine, Bălţi, 1938 – 1943;
Însemnări ieşene, Revistă bilunară, Iaşi, 1936 – 1940;
Lupta, Bucureşti,1921 – 1937;
Lupta antibolşevică, (redactor responsabil Aurel Gociman), Cluj, 1927;
Moldova, Revistă de cultură, Bolgrad, 1939 – 1940;
Moldova, Chişinău, 1990;
Moldova de la Nistru, Revistă ilustrată scrisă pe înţelesul poporului, Chişinău, 1920 – 1922, 1925;
Moldova noastră, Revistă literară a cercului „Mărăşti", Chişinău, 1921;
Moldova nouă, Revistă de observaţiuni şi mică critică, Chişinău 1936;
Moldova nouă, (dir. N. P. Smochină) Organul Asociaţiei culturale a transnistrienilor, Iaşi, Bucureşti, 1935 – 1936, 1939;
Moldova de la răsărit, Ziar independent săptămînal. Cultural, economic, social şi politic. Cu tot felul de ştiri din ţară şi din străinătate, Chişinău, 1931 – 1932.
Monitorul municipal, Chişinău, 1936 – 1940, 1942 – 1943;
Plugarul, buletin al Camerei de agricultură a judeţului Bălţi, Bălţi, 1926 – 1930;
Plugarul, Foaie pentru educaţia poporului, Cahul, 1922;
Plugarul roşu, Tiraspol, 1924 – 1940;

Revista copiilor, Apare de două ori pe lună sub îngrijirea Comitetului Asociației învățătorilor din orașul și județul Bălți, Bălți 1933;

Revista Federației studenților ingineri agronomi din România, Chișinău, 1935;

Revista literară științifică a Societății „Mihai Eminescu", Chișinău, 1931 – 1938;

Revista Societății amatorilor antichităților din Basarabia, Chișinău, 1942;

Revista Societății culturale „Iulia Hașdeu", Chișinău, 1934;

Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău, Chișinău, 1919 – 1934; vezi Trudî Bessarabskogo țerkovorogo istorico-arheologhiskogo;

România creștină, Organul sindicatelor ziariștilor creștini din Basarabia, Chișinău, 1935 – 1938;

România Mare, „Foaia voluntarilor români din Austro-Ungaria" publicație cu caracter democratic și antimonarhic, apare săptămînal, sub conducerea lui Sever Bocu, redactor șef, în colaborare cu Gh. Popp și Filaret Doboș, Kiev, iunie 1917 – ianuarie 1918;

România nouă, Organ de propagandă pentru unitatea politică a tuturor românilor, Chișinău, 1918, 1926 – 1927; vezi „Ardealul";

Secera, Gazeta Partidului Tărănesc din Județul Bălți, Bălți, 1923 – 1927;

Secera, Organul Partidului țărănesc Basarabean, Ismail, 1922, 1932;

Scutul legii, Organul Colegiului Ministerului Afacerilor Interne al R.S. Moldova, Chișinău, 1990 – 1991;

Scutul național, Chișinău, 1923 – 1935;

Semănătorul, Buletinul Camerei Agricole a județului Ismail, Ismail, 1932 – 1937;

Sfat țărănesc, (dir. S. Botezatu), Cahul, 1927, 1931 – 1933;

Sfatul țărăneac, (girant responsabil N. Lohan) ziarul Partidului Național Țărănesc din județil Cahul, Cahul, 1934 – 1935;

Sfatul Țării (alfabet chirilic), Chișinău, 1917 – 1918;

Sfatul țării, Organ al Parlamentului republicii moldovenești, Chișinău, 1918 – 1921;

Soldatul moldovean, Gazetă politică pentru soldați și țărani, scoasă de Sfatul deputaților moldoveni basarabeni, Chișinău, 6 sept. 1917 – 1 ian. 1918.

Școala, Organ al Asociației Corpului didactic din Basarabia, Chișinău, 1921 – 1922;

Școala basarabeană, Revistă de cultură pedagogică și de apărare a intereselor învățătorești, Chișinău, 1933;

Școala Basarabiei, Chișinău, 1918 – 1923;

Școala românească, Buletin oficial al Ministerului, București, 1941 – 1944;

Școala satelor, Revistă de cultură generală, Bălți, 1925, 1932 – 1934;

Școala de viață, Revistă pedagogică a Asociației Corpului Didactic din județul Hotin, Hotin 1921;

Transnistria, Gazeta redeșteptării naționale a românilor dintre Nistru și Bug, București, 1941 – 1943;

Transnistria. Tribuna românilor de peste Nistru și Bug (redactor șef I. Zaftur, redactori: V. Ciulină, Sever Pop), Cluj, 1935 – 1938)

Transnistria creștină, Revista misiunii ortodoxe române în Transnistria, Tiraspol, 1942 – 1943;

Tribuna românilor transilvăneni, (dir. Ștefan Bulat), Chișinău, 1927 – 1928;

Tribuna școalei, Revista asociației Corpului didactic din România Secția Chișinău, Chișinău, 1921;

Tribuna tinerimii, Publicaţie bilunară independentă, creştină şi naţională, Chişinău, 1936 – 1938;

Ţara Bugului, Revistă de literatură şi artă pentru românii dintre Nistru şi Bug, Odesa, 1942 – 1943;

Ţara lui Duca-Vodă, Revistă lunară, Balta, 1943;

Ţara noastră, (fondator Octavian Goga, dir. Stan Ghiţescu), Bucureşti, 1938;

Viaţa Basarabiei, Organul Partidului Ţărănesc din Basarabia , Chişinău 1921 – 1932;

Viaţa Basarabiei, Chişinău, 1932 – 1938;

Viaţa Basarabiei, Revistă lunară editată de Asociaţia Culturală „Cuvînt moldovenesc"(director Pan Halippa), Chişinău, 1932 – 1944;

Viaţa în Bălţi, Gazeta săptămînală politico-socială, literară şi economică, Bălţi, 1932 – 1938;

Viaţa Creştină, Foaie de zidire sufletească, Soroca, 1936 – 1939;

Viaţa economică din Bălţi şi Soroca după dezrobire. Buletinul economic al Camerei de Comerţ şi de Industrie Bălţi, Bălţi 1942 – 1943;

II. LUCRĂRI ŞI STUDII GENERALE

1. *ISTORIA ROMÂNILOR*

GIURESCU, C.C., *Istoria Românilor*, vol. I-III, Bucureşti, 1935 – 1937;

IORGA, N., *Istoria Românilor,* vol. I-X, Bucureşti, 1936 – 1939;

IDEM, *Istoria românilor prin călători,* vol. I-IV, Bucureşti, 1928 – 1929;

PASCU, ŞTEFAN, *Voievodatul Transilvaniei,* vol. I, ed. a-II-a, Cluj, 1927;

PÂRVAN, VASILE, *Consideraţii asupra unor nume de rîuri daco-scitice,* în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice, seria a-III-a, trim. I, Bucureşti, 1923;

IDEM, *Dacia. Civilizaţiile antice din ţările carpato-danubiene,* ediţie îngrijită de Radu Vulpe, Bucureşti, 1967;

IDEM, *Getica. O protoistorie a Daciei,* ediţie îngrijită şi note de Radu Florescu, Editura Meridian, Bucureşti, 1982;

PHILIPPIDE, A., *Originea românilor,* vol. I-II, Iaşi, 1923 – 1928;

XENOPOL, A.D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană,* ediţie îngrijită de I. Vlădescu, vol. I-XIV, Bucureşti, 1928 – 1930;

2. *ORIGINILE*

ALTHEIM, F., *Die Soldaten-kaiser,* Frankfurt, 1939;

ANDRIEŞESCU, I., *Les arts des temps préhistoriques en Roumanie,* «Artă şi tehnică grafică», nr. 4 – 5/1938 – 1939.

BRĂRIANU, G. I., *O enigmă şi un miracol istoric; poporul român,* Bucureşti 1940;

IDEM, *Origines et formation de l'unite roumaine,* Bucurest, 1943;

DRĂGANU, NICOLAE, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza topoı miei şi a onomasticei,* Bucureşti, 1933;

DUMITRESCU, V., *L'art préhistorique en Roumanie,* Bucarest, 1937.

GROUSSET, R., *L'empire des Steppes*, Paris, 1939;
KRUPNICKYI, B., *Geschichte der Ukraine*, Leipzig, 1939;
LOMÉNIE, BEAU E. DE, *Naissance de la nation roumanie. De Byzance à Étienne le Grand de Moldavie,* Bucarest, 1937;
NICORESCU, P., *Garnizoana romană în sudul Basarabiei,* Analele Academiei Române, Istorie, XIX, 1937;
IDEM, *Scavi e scoperti a Tiras,* Roma, 1924;
PANAITESCU, P. P., *De ce au fost Țara Românească și Moldova țări separate,* în volumul *Interpretări românești,* ediție îngrijită de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, Editura Enciclopedică, București, 1994;
PAPACOSTEA, ȘERBAN, *Genèza statului în evul mediu românesc,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988;
IDEM, *Românii în secolul al XIII-lea, între cruciadă și imperiul mongol,* Editura Enciclopedică, București, 1933;
POPESCU-SPINENI, MARIN, *România în istoria cartografiei pînă la 1600,* Editura științifică și enciclopedică, București, 1978;
VULPE, R., *Piroboridava,* București, 1931;

3. *MOLDOVA ÎNAINTEA RAPTULUI RUSESC*

BABINGER, F., *Întîiul tribut al Moldovei pentru Sultan,* Omagiu Al. și I. Lepădatu, București, 1938;
BĂNESCU, N., *Maurocastrum – Mo(n)casto – Cetatea Albă,* Analele Academiei Române, Istorie, XXII, 1939;
BRĂTIANU, G. I., *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Bucarest, 1935;
DIACONESCU, EMIL, *Vechi drumuri moldovenești,* Iași 1939;
ERBICEANU, C., *Istoria mitropoliei Moldovei și Sucevei,* București, 1888;
IORGA, N., *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe,* București, 1899;
IDEM, *Întinderea spre răsărit a Moldovei lui Ștefan cel Mare,* în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice, seria a-III-a, trim. XX, București 1938;
LOZOVAN, E., *Românii orientali: de la Nistru la Vladivostok* (sec. XI – XX), în „Moldova", I, nr. 5/1990, Chișinău;
NEGULESCU, PAUL, *Istoricul județelor în România* în „Revista de drept public", XVII, nr. 1 – 2/1942;
NICORESCU, P., *Cetatea Albă,* București, 1929;
NISTOR, ION, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau,* Gotha 1911;
IDEM, *Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien,* Wien, 1910.
IDEM, *Handel und Wandel in der Moldau,* Czernowitz, 1912;
ONCIUL, D., *Originele Principatelor Române,* București, 1899;
PANAITESCU, P. P., *La route commerciale de la Pologne à la mer Noire au Moyen Âge,* Revista istorică Română, III, 1933, vezi și versiunea românească: *Drumul comercial al Poloniei la Marea Neagră în Evul Mediu,* în vol. P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*; București, 1994;
ROSETTI, R., *Despre originea și transformările clasei stăpînitoare în Moldova,* Analele Academiei Române, Istorie, XXV; 1906;
IDEM *Pămîntul, sătenii și stăpînii* în Moldova, București, 1907;
SPINEI, VICTOR, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, 1982;

4. *MOLDOVA RĂPITĂ*

ADAMOV, A., ***Le problème bessarabien et les relations russo-roumaines,*** Le mode slave, V., 1928;

ALDEA, CONSTANTIN, ***Pagini dintr-o istorie zbuciumată. Basarabia pînă în anul 1920***, Editura Academiei de înalte studii militare, Bucureşti, 1933;

ANDREESCU, C., ***La France et la politique orientale de Catherine II,*** vol. I-II, Paris, 1929 – 1930, vezi şi versiunea românească în volumul: ***Imperialisme înconjuratoare,*** antologie, ediţie îngrijită şi note de Florin Rotaru, Editura Semne '94, Bucureşti, 1995;

BABEL, A., ***La Bessarabie,*** Paris 1926;

BELEA, G., ***Mesianismul sovietic,*** în „Ţara noastră", 18 iulie 1935;

BERG, L. S., ***La Bessarabie,*** (en russe) Pétrograde, 1918;

BERINDEL, DAN., ***Diplomaţia românească modernă de la începuturi la proclamarea independenţei de stat***, Editura Albatros, Bucureşti, 1995;

BOLDUR, A. V., ***Autonomia Basarabiei sub stăpînirea rusească*** în 1812–1828, Chişinău, 1929;

IDEM, ***Istoria Basarabiei,*** vol. I-III, Chişinău, 1938–1940;

IDEM, ***La Bessarabie et les relations russo-roumaines,*** Paris, 1927;

IDEM, ***Muzica în Basarabia.*** *Schiţă istorică*, Bucureşti, f. a.;

BRĂTIANU, G. I., ***Le problème des frontières russo-roumaines pendant la guerre de 1877–1878***, Bucarest, 1928;

IDEM, ***Politica externă a lui Cuza Vodă şi dezvoltarea ideii de unitate naţională,*** Revista istorică română, II, 1932;

IDEM, ***La Roumanie et l'U.R.S.S.***, Bucarest, 1935;

BRUHIS, MIHAIL, ***Rusia, România şi Basarabia*** 1812, 1918, 1924, 1940, Editura Universitas, Chişinău, 1992;

BUZATU, GH., ***România cu şi fără Antonescu.*** Documente, studii, relatări şi comentarii, Iaşi, 1991;

CASSO, LEON, ***Rusia şi bazinul dunărean***, traducere Ştefan Berechet, Iaşi, 1940;

CERNOVODEANU, PAUL, ***Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internaţional 1806–1920,*** Editura Albatros, Bucureşti, 1993;

CIMPOI, MIHAI, ***Basarabia sub steaua exilului,*** Editura Viitorul Românesc, Bucureşti, 1994;

CIOBANU, ŞTEFAN, ***Basarabia,*** Chişinău, 1926;

IDEM, ***La Bessarabie, sa population, son pansé, sa culture,*** Académie Roumaine. Études et recherches XIII, Bucarest, 1941;

IDEM, ***Unirea Basarabiei. Studii şi documente***, Bucureşti, 1929;

CLARK, CH. U., ***Bessarabie,*** New-york, 1927; vezi şi versiunea românească în volumul: ***Basarabia română,*** antologie, ediţie îngrijită, şi note de Florin Rotaru, Editura Semne '94, Bucureşti, 1995;

CIORĂNESCU, GEORGE, ***Bessarabia. Disputed land between east and west***, Bucureşti, 1993;

CONSTANTIN, ION, ***Basarabia sub ocupaţia sovietică de la Stalin la Gorbaciov***, Bucureşti, 1994;

IDEM, ***România, marile puteri și problema Basarabiei.*** Editura Enciclopedică, București,1995;
CONSTANTINIU, FLORIN; SCHIPOR ILIE, ***Trecerea Nistrului,*** 1941. Editura Albatros,1995;
EAST, G., ***The Union of Moldavia and Wallachia,*** Cambridge, 1929;
GIURESCU, C. C., ***Tîrguri sau orașe și cetăți moldovenești din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea,*** București, 1967;
GORIAINOV, S., ***Le Bosphore et les Dardanelles,*** Paris, 1910;
HILLGRUBER, ANDREAS, ***Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu,*** București, 1993;
IONIȚĂ, ELISABETA, ***Ecaterina Arbore,*** București, 1973;
IORGA, N., ***Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoarele apusene: luarea Basarabiei și Moneziștii***; Analele Academiei Române, Istoria, 1911;
IDEM, ***Basarabia noastră. Scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către ruși,*** Vălenii de munte, 1912;
IDEM, ***Historie des relations russo-roumaines,*** Iassy; 1917; vezi versiunea românească în volumul: N. Iorga, ***Istoria relațiilor române,*** Antologie, ediție îngrijită și note de Florin Rotaru, Editura Semne '94, București, 1995;
IDEM, ***Neamul românesc în Basarabia,*** București, 1905;
IDEM, ***La vérité sur la passé et le présent de la Bessarabie,*** București, 1931;
LAGARDE, E., ***La reconnaissance du gouvernememt des Soviets,*** Paris, 1924;
LEBEDEV, V.; ANANIEV, K., ***M. V. Frunze,*** București, 1962;
MIHAIL, PAUL; MIHAIL, ZAMFIRA, ***Acte în limba română tipărite în Basarabia,*** vol. I (1812 – 1830), Editura Academiei Române, București, 1933;
MIHAILOVICI, PAUL, ***Tipărituri românești în Basarabia de la 1812 pînă la 1918,*** București, 1941;
MILIUKOV, P., ***Bessarabie, Roumania and Russia,*** New-York, 1919;
MINCEV, D. N., ***Bulgarii din Basarabia de sud,*** Constanța, 1938;
MORARU, ANTON, ***Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria 1812 – 1993,*** Chișinău, 1995;
MURGOI, G. M., ***La population de la Bessarabie,*** Paris, 1920;
NARTSOV, I., ***Les destinées historiques de la Bessarabie et de la Moldavie,*** (en russe), Istorik marksist 9/85, 1940;
NEGRESCU, I., ***Figuri culturale din trecutul Basarabiei,*** Chișinău, 1926;
NICA, A., ***Monahismul în Basarabia, 1912–1918,*** Bălți, 1940;
NICU, VLADIMIR, ***Localitățile Moldovei în documente și cărți vechi. Îndreptar bibliografic,*** Editura Universitas, Chișinău, 1991;
NISTOR, I., ***Istoria Basarabiei,*** Cernăuți, 1923;
IDEM, ***Restaurarea Daciei în sintezele diplomației europene,*** Analele Academiei Române, Istorie, XXI, 1938–1939;
PANDEA, ADRIAN; ARDELEANU, EFTIMIE; ***Românii în Crimeea, 1941–1944,*** Editura Militară, București, 1995;
PANOPOL, V., ***Romance văzute de străini,*** București, 1943;
PAPACOSTEA, VICTOR, ***Drepturile românilor asupra Basarabiei,*** în „Universul", București, 11 și 12 iulie 1941;

PĂCURARIU, MIRCEA, *Listele cronologice ale ierarhiilor Bisericii Ortodoxe Române*, în „Biserica Ortodoxă Rmână", 93, nr. 3–4/1975;
PELIVAN, I., *La Bessarabie sour le régime russe (1812–1918)*, Paris, 1919;
POKROVSKI, M. V., *Diplomatie et querres de la Russie imperiale au XIX-ièmè hècle* (en russe), Moscove, 1923;
POPOVICI, A., *The political status of Bessarabie*, Washington, 1931;
POPOVSCHI, N., *Istoria bisericii din Basarabia*, Chişinău, 1931;
RIKER, T. W., *The making of Roumania, study of on international problem*, Oxford–London, 1931;
ROTARU, JIPA; BURCIN, OCTAVIAN; ZODIAN, VLADIMIR, *Mareşalul Antonescu. Am făcut războiul sfînt împotriva bolşevismului*, Editura Cogito, Oradea, 1994;
SCURTU, IOAN; DUMITRU, ALMAŞ, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994*, Editura Europa Nova, Bucureşti, 1994;
SIMION, AURICĂ, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944*, Cluj-Napoca, 1979;
SMOCHINĂ, N. P., *Die Rumänien in Sowjetrussland*, Iaşi, 1939;
STROIA, MARIAN; SIMA HORAŢIU, *Componenţa Consiliului de Miniştrii* (23 august 1944–31 decembrie 1975), în „Revista arhivelor", 55, nr. 2/1978;
TEMPERLEY, H., *The traty of Paris of 1955 and ist execution*, „The Journal of modern History", IV, 1932;
* * *, *Trei ani de guvernare 6 septembrie 1940–6 septembrie 1943*, Bucureşti, 1943;
TUDORICĂ, MIOARA; BURLACU IOANA, *Guvernele României între 1866–1945. Liste de miniştri*, în „Revista arhivelor", 47, nr. 2/1970;
UHLIG, C., *Die Bessarabische Frage*, Breslau, 1926;
WERTH, ALEXANDER, *Un corespondent englez pe frontul de est*, Bucureşti, 1970.

III. ISTORIA PRINCIPALILOR DOMNI AI MOLDOVEI

ANDREESCU, C. U., STOIDE C. A., *Ştefăniţă Lupu, domn al Moldovei (1659–1661)*, Bucureşti, 1938;
BABINGER, F., *Originea lui Vasile Lupu*, în „Analele Academiei Române, Istorie, XVII–XIX, 1936–1937;
DAVID, Gh. , *Petru Şchiopul*, Bucureşti, 1984;
FILITTI, C. I., *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834–1848*, Bucureşti, 1915;
IDEM, *Frământările politice şi sociale în Principatele române de la 1821 la 1828; Principatele române de la 1828 la 1834*, în volumul „Opere alese", ediţie de Georgeta Penelea, Bucureşti, 1985,
GIURESCU, DINU, C., *Ioan-Vodă cel Viteaz*, ediţia a II-a revăzură şi completată, Bucureşti, 1966;
GOLIMAS, A. H., *Un domnitor. O epocă. Vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, voievod al Moldovei*, Bucureşti, 1980;
GOROVEI, ŞTEFAN S., *Petru Rareş*, Bucureşti, 1982;
HAŞDEU, P. B., *Ion Vodă cel Cumplit*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1896;

IORGA, N., *Istoria lui Ştefan cel Mare*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1906,
MARINESCU, C., *Jacques Basilicos „le Despote" principe de Moldavie, écrivan militaire*, in Mélanger d'histoire générale, II, Cluj, 1939;
MINA, I., Dimitrie Cantemir, Iaşi, 1926;
PALL, FR., *Les relations de Basile Lupu avec l'Orient orthodox et particulierement avec le Patriarcat de Constantinopole*, in „Balcania", VII, 1945;
PANAITESCU, P. P., *Alexandru cel Bun*, Bucureşti, 1932;
PAPADOPOL-CALIMAH A., *Despre Gheorghe Ştefan voievod domnul Moldovei (1653–1668)*, Bucureşti, 1886;
PUNGA, GHEORGHE, *Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu*, Editura Universităţii „Alexandru I. Cuza", Iaşi, 1994;
STOURDZA, A., *Reque de Michel Stourdza*, Paris, 1904,
URSU, I., *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925;
IDEM, *Die auswärtige Politk der Peter Raresch*, Wien, 1909;
URSU, H., *Ştefăniţă Vodă*, Cluj, 1940.

IV. ARTĂ ŞI CIVILIZAŢIE

BALŞ, G., *Bisericele şi mînăstirile moldoveneşti din veacul al XVI-lea 1527–1582*, Bucureşti, 1928;
IDEM, *Bisericile şi mînăstirile moldoveneşti din veacurile al XVI-lea, şi al XVII-lea*, Bucureşti, 1933,
BERZA, MIHAIL, *Pentru o istorie a vechii culturi româneşti*, culegere de studii editată, cu o introducere şi note de Andrei Pippidi, Bucureşti, 1985;
CARTOJAN, N., *Istoria literaturii române vechi*, prefaţă de Dan Zamfirescu, postfaţă şi bibliografii finale de Dan Simionescu, Bucureşti, 1980;
CĂLINESCU, G., *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1982;
CONSTANTINESCU-IAŞI P., *Basarabia arheologică şi artistică, Chişinău, 1933; De la Academia Mihăileană la Liceul Naţional 1835–1935*, Iaşi, 1936;
DUŢU, Al., *Cultura română în civilizaţia europeană modernă*, Bucureşti, 1978;
CÁLDI, L., *Les mots d'origines néo-grecque en roumain*, Budapest, 1939;
HENRY, P. *Les églises de la Moldavie du Nord, des origines à la fin du XVI-e siècle*, Architecture et peinture, Text et Album 2 vol., Paris, 1930;
IORGA, N., *Istoria literaturii româneşti*, ediţia a II-a, 2 vol., Bucureşti, 1925;
IDEM, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688–1821)*, ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu, 2 vol., Bucureşti, 1969;
IDEM, *Istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea*, ediţie şi note de Rodica Rotaru, 3 vol., Bucureşti, 1983,
IDEM, *Istoria literaturii româneşti contemporane*, ediţie îngrijită de Rodica Rotaru, 2 vol., Bucureşti, 1986;
Istoria literaturii române, vol. I, comitet de redacţie: Al. Rosetti, Mihai Pop, I. Perivan, Al. Piru, Bucureşti, 1964;
MIHAILA, G., *Cultură şi literatură română veche în context european*, Bucureşti, 1979;
NICULESCU, ALEXANDRU, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, 2 vol., Bucureşti, 1965 – 1978;

OPRESCU, GEORGE, *L'art du paysan roumain*, Bucarest, 1937;
OȚETEA, ANDREI, *Renașterea și Reforma*, București, 1968;
PASCU, GEORGE, *Istoria literaturii române* (sec. XVI-XVIII), 4 vol. București-Iași, 1921 – 1927;
PIRU, Al., *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, 1977;
PUȘCARIU, SEXTIL, *Istoria literaturii românești, epoca veche*. Sibiu, 1930;
ROSETTI, ALEXANDRU, *Limba română în secolul al XVI-lea*, București, 1932;
RUSSO, D., *Studii istorice greco-române*, opere postume publicate sub îngrijirea lui Constantin C. Giurescu, de Ariadna Camariano și Nestor Camariano, 2 vol., București, 1939;
SLATINEANU, BARBU, *Ceramica românească*, București, 1938;
THEODORESCU, RĂZVAN, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturale medievale românești, (sec, X – XIV)*, București, 1974;
IDEM, *Civilizația românilor între medieval și modern*, 2 vol., București, 1987;
IDEM, *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos* (400 – 1 400), București, 1976;
VĂTĂȘIANU, V., *Élements de style Renaissance dans l'art moldave*, in Acta Historiae Aritum, 1967;
IDEM, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959;
ZAMFIRESCU, DAN, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981.

V. LUCRĂRI ȘI STUDII SPECIALE

BĂLAN, ȘTEFAN, *Școala primară la românii transnistrieni în timpul revoluției rusești*, în „Tribuna românilor transnistrieni", II, nr. 41/1924;
BEZVICONI, G., *Roirea familiilor românești peste Nistru*, în „Cetatea Moldovei", II, nr. 14/1941;
BOGDAN, DAMIAN P., *Despre elementele românești în limba ucraineană, Despre bolohoveni*, București, 1940;
BOGOS D., *La răspîntie. Moldova de la Nistru în anii 1917–1918*, Chișinău, 1924;
BULAT, ȘTEFAN, *Congresul de la Tiraspol*, în „*Tribuna românilor transnistrieni*", I, nr. 3/1927;
IDEM, „*Polcul moldovenesc*", în „Tribuna românilor transnistrieni", II, nr. 8–9/1928;
IDEM, *Protestul românilor transnistrieni înaintat Ligii Națiunilor*, în „Viața Basarabi4ei", I, nr. 3/1932;
IDEM, *Răsunetul Congresului de la Tiraspol*, în „Tribuna românilor transnistrieni", II, nr. 4/1928;
BULAT, TEODOR, T., *O călătorie la românii din gubernia* Kamenitz-Podolsc, Iași, 1906;
IDEM, *Ocălătorie în spatele moldovenești din gubernia Cherson*, Iași, 1893;
CIOBANU, ȘTEFAN, *Republica moldovenească de peste Nistru și cultura română*, în „Graiul Românesc", I, nr. 1/1927;
IDEM, *Românii de peste Nistru*, în „Școala Basarabiei", IV, nr. 6/1992;

CIORNEANU, I., *Lupta românilor transnistrieni în anul 1917–1918*, în „Tribuna românilor transnistrieni", II, nr. 6/1928;
CIULINA, V., *Pacifismul societelor*, în „Transnistria", I, nr. 1/1935;
CONSTANTINESCU, N. A., *Ce reprezintă Basarabia?*, în „Dacia" 15 iunie 1941;
CONSTANTINIU, FLORIN; SCHIPOR, ILIE, *Trecerea Nistrului*, 1941, București, 1995;
CUSIN, A. C., *Rusia naționalistă de mîine*, în „Calendarul ", 14 oct. 1933;
DABIJA, NICOLAE, *Moldova de peste Nistru – vechi pămînt strămășesc*, Chișinău, 1990;
DAMIAN, I., *Orașul antic Olbia și vechile popoare în spațiul dintre Nistru și Bug*, București, 1942;
DAN DIMITRIE, *Protopopul Mihail Strilbițki*, Cernăuți, 1912;
xxx – *Decizia nr. 48 a Președinției Consiliului de Miniștri*, în „Buletin Ministerul Afacerilor Interne", nr. 4/1941;
DIACONESCU, EMIL, *Românii din răsărit.* Transnistria, Iași, 1942;
IDEM, *Țara și românii transnistrieni*, în „Glasul Nistrului", II, nr. 59/1943;
* * *, *Din problemele românilor de peste Nistru. Pahod na Sibir*, în „Transnistria. Tribuna românilor de peste Nistru și Bug", I, nr. 5–6/1935;
DRĂGHICESCU, D.; MURGOCI, *Les Roumaines d'Ukraine*, Paris, 1919;
DRAGOȘ, GR., *Politica minoritară a Rusiei sovietice. Pînă unde merge greșeala*, în „Țara noastră", sept. 1934;
DIMUTRAȘCU, ION, *Transnistrienii în Rada Ucrainiană în 1918*, în „Glasul Nistrului", II, nr. 46/1943;
IDEM, *De ce românii de peste Nistru fug în România?* în „Universul", 8 iulie 1932;
EPURE, Al., *Moldovenii de peste Nistru*, în „Școala românească", I, nr. 4–5/1942;
FLORIN, M. (pseudonim), *Sovietele, emigrația și Republica moldovenească*, în „Viața Basarabiei", III, nr. 2–8/1934;
FLORESCU, SERGIU, *Situația disperată a poporului rus sub dominația bolșevică. Tragedia refugiaților de peste Nistru*, în „Țara noastră", martie–aprilie 1934;
FRĂȚIMAN, IUSTIN ȘTEFAN, *Administrarea bisericească la românii transnistrieni, în „Buletinul Societății de Istorie și literatură B. P. Hașdeu"*, vol. I, Chișinău, 1921;
IDEM, *Administrarea bisericească a românilor de peste Nistru*, în „Revista Societății de istorie și arheologie bisericească", vol. XII, Chișinău, 1922;
IDEM, *Studiu contributiv la istoricul Mitropoliei Proilavia (Brăila)*, Chișinău, 1923;
GIURESCU, CONSTANTIN C., *Populația moldovenească de la gura Niprului și a Bugului în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, în „Glasul Nistrului"*, II, nr. 54/1943,
GHIBU, ONISIFOR, *Un cuvînt către conducătorii României libere și către românii transnistrieni refugiați la noi*, în „Transnistria. Tribuna românilor de peste Nistru și Bug", II, nr. 1/1936;
GOGA, EUGEN, *Primul bolșevic în țară*, în „Țara noastră", 18 oct. 1934;
HAREA, VASILE, *Numărul românilor transnistrieni*, în „Tribuna românilor transnistrieni", I, nr. 2/1927;

IDEM, ***Românii de peste Nistru***, Bucureşti, (f.a.);
HOLBAN, TH., ***Contribuţii la problema originii şi localizării bolohovenilor***, în „Studii. Revista de istorie“, 21, nr. 1/1968;
HOTNOG, T., ***Românii de peste Nistru***, Universitatea Populară din Chişinău, Chişinău, 1925;
IONESCU, HORAŢIU, ***Guvernămîntul Transnistriei şi noua reşedinţă de la Odesa***, în „Transnistria“, II, nr. 64/1942;
IDEM, ***Poetul şi prozatorul transnistrian în lumina adevărului literar***, în „Viaţa Basarabiei“, XI, nr. 5–6/1942;
IORGA, NICOLAE, ***Românii de peste Nistru***, Iaşi, 1918;
ILIIN, PAUL ŞTEFAN, ***Transnistria şi Ucraina***, Bucureşti, 1941;
INCULET ION, ***S.S.S.R.***, în „Universul“, aprilie–mai/1932;
LOHAN, GR., ***Moldova de peste Nistru***, în „Epoca“ 4 februarie 1933;
* * *, ***Marile reforme româneşti pentru noua viaţă a populaţiei transnistriene***, în „Glasul Nistrului“, II, nr. 56/1943;
* * *, ***Măsuri administrative româneşti în Transnistria***, în „Basarabia“, I, nr. 72/1941;
MIHAILOVICI, P., ***Acte de contribuţie românească la războiul Crimeii şi fondarea Odesei***, în „Viaţa Basarabiei“, XI, nr. 5–6/1942;
MIREA, ILIE I., ***Presa românească în Transnistria***, în „Glasul Nistrului“, II, nr. 50/1943;
IDEM, ***Publicaţiile românilor transnistrieni***, în „Glasul Nistrului“, II, nr. 49/1943;
MUNTEANU, RÂMNIC D., ***Cea dintîi tipografie românească peste Nistru*** în „Transnistria“, I, nr. 2/1941;
NEMOIANU, PETRU, ***Prima Alba-Iulia. Voluntarii români în Războiul pentru întregirea neamului***, Timişoara, 1922;
NETA, VASILE ***Transnistria***, Bucureşti, 1943;
NICA, ANTIM ***Viaţa religioasă în Transnistria***, în Transnistria creştină, II, nr. 1–2/1943;
NICORESCU, P., ***O garnizoană română în sudul Basarabiei***, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice, tom. XIX, 1937;
NISTOR ION, I., ***Problema ucraineană în lumina istoriei***, Cernăuţi, 1934;
IDEM ***Ucraina în oglinda cronicilor moldoveneşti***, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice, seria a III-a, tom. XXIV, Bucureşti, 1941;
IDEM ***Vechea graniţă de nord a Moldovei***, Bucureşti, 1939;
NISTOR, IOAN SILVIU, ***Istoria românilor din Transnistria***, Bucureşti, 1995;
* * *, ***Noua organizare administrativă a Transnistriei***, în „Ministerul Afacerilor Interne. Supliment informativ al Buletinului nr. 2/1941“;
NOUR, ALEXIS ***Transnistria***. Hartă, Bucureşti, 1943;
PANDEA, ADRIAN; ARDELEANU, EFTIMIE, ***Românii în Crimeea***. 1941–1944; Bucureşti, 1995;
PASCU, DIM. P., ***Colinde şi cântece de peste Nistru***, în „Convorbiri“, LXXV, Bucureşti, 1940;
PILAT, ION ***Românii de peste Nistru***, în „Universul“, martie–aprilie 1932;

POPESCU, SEBASTIAN *Organizarea administrativă a Transnistriei*, în „Buletin. Ministerul Afacerilor Interne", nr. 1/1942;
POPOVSCHI, N., *Mişcarea de la Balta*, Chişinău, 1925,
POPP N. M., *Hotare drepte*, în „Transnistria", I, nr. 3/1941;
IDEM, *Românii din răsărit*, în „Transnistria", I, nr. 12/1941;
* * *, *Protocolul şedinţelor celei dintîi Adunări Moldoveneşti a ţăranilor şi soldaţilor din ziua de 17 decembrie 1917, în oraşul Tiraspol*, în „Tribuna românilor transnistrieni", I, nr. 3/1927;
SAVA, A., *Documente moldoveneşti privitoare la românii de peste Nistru (1574–1829)*, în „Moldova nouă", nr. 1–3/1941;
SEISANU, ROMULUS *Românii dintre Nistru şi Nipru*, în „Universul", 11 aprilie 1932;
SMOCHINĂ, Al. N., *Componenţa etnică a Republicii Moldoveneşti, Bucureşti*, 1942;
IDEM, *Moldova de dincolo de Nistru*, în „Dacia" I, nr. 5/1941;
SMOCHINĂ, NICOLAI P., *Autonomia Republicii Moldoveneşti a Sovietelor*, în „Moldova nouă", I, nr. 4/1936;
IDEM, *Dănilă Apostol, hatmanul Ucrainei*, Bucureşti, 1930,
IDEM, *Din amarul rommânilor transnistrieni*, Bucureşti, 1941,
IDEM, *Din literatura populară a românilor de peste Nistru*, în „Anuarul Arhivei de folclor, V, 1939;
IDEM, *Hotărîrea de a ne uni cu Românii*, în „Transnistria", I, nr. 3/1941;
IDEM, *Istitutul de cercetări ştiinţifice din Republica Moldovenească*, în „Însemnări ieşene", V, nr. 3/1938;
IDEM, *Les Roumains de Russie Sovietique*, în „Moldova nouă", V, nr. 5/1939;
IDEM, *Masacrele din pădurea Olăneşti*, în „Transnistria", III, nr. 78/1943;
IDEM, *Militari români în Rusia*, Bucureşti, 1940;
IDEM, *Organizarea satului la românii de peste Nistru*, în „Moldova nouă", V, nr. 5/1939;
IDEM, *Românii de peste Nistru*, Bucureşti, 1941,
VAIDOMIR, N. P., *Drepturi româneşti în Transnistria*, Mediaş, 1942;
VLADICA, T., *Aspectul naţional în economia Moldovei sovietice*, în „Moldova nouă", I, nr. 1/1933;
VULPE, RADU, *De unde vine numele Odessei?* în „Transnistria", I, nr. 13/1941;
IDEM, *Tyrageţia. Numele antic al Transnistriei*, în „Transnistria", I, nr. 15/1941;
URSU, I., *Căile de pătrundere a elementului etnic românesc în Rusia*, în „Viaţa Basarabiei", XI, nr. 5–6/1942;

Résumé

La région comprise entre le Djniester et la Bug, à partir de Camenitza jusqu'à la mer, appelée aujourd'hui la Transnistre, a connu tout le long de son histoire la domination des peuples suivants:

1. Les Scythes et les Géto-Daces (du VII-ème s. av. J. Chr. jusqu'au I-er s. de l'ère chrétienne).
2. L'invasion des différents peuples barbares (du II-ème s. de l'ère chrétienne jusqu'au milieu du XII-ème s.).
3. Les Bolohoviens au Nord et les Coumans au Sud (du milieu du XII-ème s. jusqu'au milieu du XIII-ème s.).
4. Les Bolohoviens au Nord et les Tartares au Sud (du milieu du XIII-ème s. au milieu du XIV-ème s.).
5. Les Lithuaniens (du milieu de XIV-ème s. au milieu du XV-ème s.).
6. Les Polonais au Nord-Ouest et les Lithuaniens dans le reste du territoire (du milieu du XV-ème s. jusqu'au milieu de XVI-ème s.).
7. Les Polonais et les Lithuaniens au Nord et les Tartares au Sud (du milieu du XVI-ème s. au milieu du XVII-ème s.).
8. Les Turcs et les Tartares (entre 1672 et 1699).
9. Les Polonais au Nord et les Tartares au Sud (de 1699 à 1792).
10. Les Russes au Sud, à partir de 1792 et au Nord, à partir de 1793 jusqu'à nos jours.

Pour ne voir que les grandes lignes et simplifier, on peut partager ces dominations en trois périodes, ainsi qu'il suit:

1. La période ancienne: du VII-ème s. av. J. Chr. jusqu'au milieu du XII-ème s. après J. Chr., la période Scyto-Daco-barbare.
2. La période moyenne: du XII-ème s. après J. Chr., jusqu'au milieu du XVI-ème s., la période Bolohovieno-Tartaro-Lithuanienne.
3. La période nouvelle: du milieu de XVI-ème s. jusqu'au XIX-ème s., la période Polono-Tartaro-Turco-Russe.

Malgré la variété et la multiplicité des dominations qui se sont succédées dans cette région, les Roumains y ont été toujours présents: dans la première période par leurs ancêtres les Géto-Daces, dans la deuxième par leurs autres ancêtres les Bolohoviens et dans la troisième, les Valahes (Roumains) mêmes sont mêlés à la vie de la Transnistrie.

Les Géto-Daces, grâce à une activité politique bien dirigée, ont réussi à fonder un vaste état „La Dacie Indépendante“ qui englobait aussi une grande partie de la Transnistrie.

Dans la deuxième période ils sont rempacés par les Bolohoviens. Le pays des Bolohoviens était situé sur les deux rives du Bug supérieur et allait jusqu'au Djnestr. Les théories sur l'origine slave ou coumane de ce peuple tombent faute d'arguments sérieux. Les Bolohoviens sont Roumains et en même temps les précurseurs et les pionniers du mouvement cosaque. A la suite des coups reçus de la part du prince Daniel de Halice, ils se répandent en différentes directions et fondent des colonies moldaves, en Pologne, Galicie, Ukraïne et tout spécialement en Transnistrie.

Dans la nouvelle période les informations qu'on trouve sur les Roumains transnistriens, dans les documents historiques ou dans différents écrits, sont très fréquents. On en déduit qu'ils sont autochtones et qu'ils participent à tous les mouvements populaires, politiques et sociaux de la province.

Au Sud de la Transnistrie les Lituaniens sont définitivement remplacés par les Tartares et cette partie de la province prend le nom d'„Ucraïne du Khan“ (tartare).

Le grand nombre de Roumains en Transnistrie est dû aussi en partie, et à la politique russe de colonisation qui à la fin du XVIII-ème s. après la paix de Jassy (1792) essayait d'y créer un état nouveau „La Nouvelle Moldavie“. Ce plan, du point de vue politique n'a pas réussi alors, quoiqu'il ait attiré des Principautés une nombreuse population roumaine. Il a été réalisé plus tard (1924) en d'autres circonstances et sous une autre forme de gouvernement par les Soviéts dans leur expansion impérialiste vers les Balkans. „La République soviétique Moldave“, crée par le gouvernement des Soviéts, avait comme but d'attirer la population bessarabienne et de détruire petit à petit par suite, la souveraineté roumaine. Ce plan (à base communiste) a échoué de même, mais la création politique des Soviéts est une preuve évidente de la présence d'une nombreuse population roumaine en Transnistrie.

La province située entre le Djniester et le Bug a passé au cours de l'histoire par un très grand nombre d'événements, mais les traces des Roumains et de leurs ancêtres se recontrent à chaque pas.

Les vagues d'émigrants roumains des Principautés en Transnistrie, effectuées à différentes distances du Bug, présentent seulement une partie de la grande émigration du peuple roumain. Il y a actuellement des Roumains non seulement en Transnistrie, mais au dela du Bug et plus loin, même au dela du Djniepre, en Crimée, au dela de la Volga et en Sibérie.

L'etablissement des Roumains en Transnistrie prend un caractère autochtone, constant, presque systématique, et comme elle s'étend sur plusieurs siècles on ne peut la définir autrement que comme une expansion ethnique roumaine sérieuse et plusieurs fois séculaire.

Alexandru Boldur

DIE RUMÄNEN IN BESSARABIEN UND TRANSNISTRIEN

ZUSAMMENFASSUNG

1. Bereits seit nach der Erstehung des rumänischen Volkes die Rumänen in der Moldau, asu den Karpathen bis zum Dnjestr, urkundlich erwähnt werden kann man behaupten, dass in dem Gebiet zwischen Dnjestr und Bug Rumänen siedelten. Vom Hauptstamm des rumänischen Volkes, der immer in Siebenbürgen verankert war, die entlegendsten und daher auch die zahlenmässig geringeren, wären diese Siedler mit den später zugewanderten Völkern im Laufe der Zeit vollständing verschwunden. Diese weningen sind aber nicht nur die ersten Rumänen östlich des Dnjestr, sondern auch die ersten Bewohner dieses Gebietes. Sie sind daher nicht nur die ersten Bodenständigen in Transnistrien sondern sind zugleich die ersten und einzigen Ansässigen.

2. In den Jahrhunderten nach dem Zustandekommen der ersten politischen Gebilde der Rumänen, d. h. mit Anfang des 12. und 13. Jahrh, erfuhr das transnistrische Rumänentum durch den Zustrom von Volksgenossen aus den rumänischen Rumpfgebieten wesentliche Verstärkungen. In dem Masse, in dem das moldauische Fürstentum seinen Schwerpunkt nach dem Dnjestr und dem Schwarzen Meere zu verlegte, ergossen sich die Moldauer auch jenseits des Dnjestr. Mit dem Mehren und Festigen des moldauischen Fürstentums wurde auch die Zuwanderung immer intensiver. Das Gesetz der Osmose findet hier eine gute Anwendung.

Während sich im Westen des Dnjestr ein festgefügtes blühendes Staatsgebilde – die Moldau – mit einer verhältnismässig dichten Bevölkerung entwickelte, war die weite Steppe im Osten dieses Flusses, mit Ausnahme einiger weniger Handelsstrassen, die von den Kaufleuten aus den Hafenstädten am Schwarzen Meer befahren wurden, und einiger raubend und plndernd umherstreifender Horden, menschenleeres Ödland. Es war daher selbstverständlich, dass die überschüssige Bevölkerung der Moldau sich auf natürlichem Wege nach Transnistrien ergoss. So gestellte sich zu den gleichzeiting mit den Rumänen in der Moldau erwähnten bodenständigen Rumänen in Transnistrien eine erste rumänische Siedlerwelle, die bis Ende des 15. Jahrh. andauert.

3. In den darauffolgenden Jahrhunderten (15.–19. Jahrh.) folgte auf die erste Siedlerwelle eine zweite: es sind die moldauischen Kolonisten, die freiwillig oder zwangsweise kolonisiert wurden; sie sind die letzten und zugleich die zahlreichsten; deshalb sind sie es gewesen, die die noch heute lebendig erhaltene, allgemein gebräuchliche Sprache, die Sprache der Chronisten prägten.

Gleichwie die Sprache der Spanier in Südamerika nach dem Aufhören der Verbindungen mit der.Metropole keine weiteren Wandlungen durchmachte, blieb auch die Sprache der transnistrischen Brüder bei den Formen des 17. Jahrh., denn 1812 unterbrach die Russenherrschaft in Bessarabien den Kontakt der Moldauer in Transnistrien mit dem Mutterland.

Die Ansiedlung der Rumänen jenseits der Dnjestr gliedert sich demnach in drei zeitlich von einander getrennte Schichten:

1. *Die bodenständigen Rumänen:* 7.–1.2 Jahrh.
2. *Die einzeln zugewanderten Rumänen:* 13.–15. Jahrh.
3. *Die freiwillig oder zwangsweise kolonisierten Rumänen:* 16.–19. Jahrh.

*

* *

Der Glanz, zu dem das moldauische Fürstentum in der Zeit Stefan des Grossen (1457–1504) gelangt war, rüttelte das Rumänentum allerorten, von den Karpathenhängen bis zu beiden Seiten des Dnjestr, auf. der Lebensraum der Moldau des Fürsten Stefan was seines ruhmreichen Führers würdig.

Stefan der Grosse herrschte über die ganze Moldau von den Karpathen bis zum Dnjestr. Im Süden reichte seine Macht bis zur Donau und dem Schwarzen Meer und umfasste die berühmten Festungen und Warenlager von Chilia und Cetatea Albă (Akkerman). Im Norden besass der Pokuzien bis Haliciu. Mehr als die Hälfte Siebenbürgens unterstand seinem Befehl. Dort hatte er sein Lehensgut Ciceu mit 60 Dörfern aus dem Gebiet Bistritz und Cetatea de Baltă, an den beiden Kokeln. Die Szeklerstühle waren ihm untertan. In der Walachei verfügte er über die Besetzubg des Fürstenthrones zu Târgovischte un Bukarest. (Nach Fig. 3).

In dieser Epoche moldauischen Glanzes erstreckte sich die Macht Stefans des Grossen – wie bereits gezeigt – auch auf die Gebiete jenseits des Dnjestr.

Moldauische Soldaten und Kaufleute zogen nicht nur über die Handelsstrassen der Moldau und der anderen rumänischen Länder, Siebenbürgen und Wal chei, sondern sie kamen im Norden bis Lemberg und im Süden und Osten bis auf die Krim. In einem Nordfeldzug jagte er den Polenkönig bis Przemysl und dem stolzen König von Ungarn Matthias Corvinus war die Schärfe seines Schwertes nicht unbekannt.

Die mit den hanseatischen Strassen verbundenen grossen Handelsstrassen waren in diesem Teil Europas in den Händen der Rumänen, beziehungsweise der Moldauer. Es gab zwei Verkehrsachsen: eine vom Norden nach Süden, die durch die Mitte Transnistriens (zwischen Dnjestr und Bug) führte. Sie nahm ihren Ausgang aus dem antiken Odessus – unter der Türken Hagibei genannt – und führte ungefähr längs der heutigen Eisenbahnlinie über Balta nach Norden bis Podolisch-Camenitza. Sie wurde «şleanul moldovenesc» genannt.

Die zweite Strasse verband Lemberg über Haliciu am Dnjestr mit Kolomea, Sniatin und Suceava. Bei Hârlău und Jassy berührte sie dem Pruth. Von hier weiter begann die Strasse von Tighina, wo sie sich mit den Transhumanzstrassen siebenbürgischer Schafhirten kreuzte. Aus diesem Grunde trug diese über den Dnjestr führende moldauische Strasse zwei namen: einerseits «Tatarenstrasse»,

denn auf ihr drangen die Tataren in die Moldau und ebenfalls auf ihr gelangte man zu den Tataren auf der Krim und andererseits «Hirtenstrasse». Gleichviel welchen Namen sie gehührt haben mag, stieg diese Strasse die Fluszseen umgehend bis nach Otschakov, dem ehemaligen Olbia an der Mündung des Bug, von den Alten Hypanis genannt, herab. Weiter führte sie bei Nikolajew über den Bug und bei Cherson über den Dnjepr, dem alten Borysthenes. Durch die Landenge von Perekop drang sie in Taurida – die Krim – ein. Hier verweigte sir sich besonders wagen den neues Weideland suchenden Schafhirten entweder nach Simferopol und Bahci-serai oder nach dem berühmten Caffa-Teodosia.

Sowohl und Hirtenstrasse als auch an der Tatarenstrasse liegen bis heute zahlreiche moldauische Siedlungen. Mit dem Ende des 16. Jahrh. eintretenden Vefall del Moldau verfielen auch diese Strassen. Die eine wurde sogar «die Sklavenstrasse» genannt, denn auf ihr führte man die Sklaven nach demselben, für den Sklavenhandel bedeutend gewordenen Caffa.

All dies intensive Leben mit seinen Kämpfen und seinem wirtscgaftlichen Aufschwung, das sich unter den formenden Kräften der Moldau entwickelte, fand nirgends Spuren von Russen oder wenigstens von Ukrainern vor. Am Meeresgestade sassen Genuesen und wenige Griechen und Armenier. In der Steppe hausten Tataren.

Die reichen Gefilde, die Waldwiesen und Flusstäler waren von moldauischen Siedlungen überzogen. Welches wäre wohl ein schlagenderer Beweis für das Alter, für die Beständigkeit und das Recht, welches den Rumänen auf Transnistrien zusteht und welches sie entschieden geltend machen?

Die Russen, die Ende des 17. Jahrhunderts in dieses Gebiet kamen, beschränkten sich darauf, die vorhandenen Verhältnisse zu bestätigen: sie überliessen den Moldauer die Befugnis, über den Boden jenseits des Dnjestr zu verfügen, ganz gleich ob diese Moldauer nun Kosakenführer oder aber fürstliche Flüchtlinge waren. Und Katharina II. – die weise Zarin aller Russen – gab dem 1792 eroberten Gebiet – und dies 100 Jahre später – in Anbetracht der zahlreichen Moldauer, die es bewohnten, den namen «Neue Moldau». Sie benannte einige Orte nach alten, aus der Römerzeit stammenden Namen um. So wurde beispielsweise Suclea zu Tyraspol, nach dem alten Namen des Dnjestr, der markt Hagy-bei erhielt den Namen Odessa.

*

* *

Transnistrien hat für jedes Jahrhundert moldauischen Lebens seinen Gründer. im 15. Jahrh. *Stefan den Grossen;* im 16. Jahrh. *Johann den Schrecklichen;* im 17. Jahrh. *Georg Duca;* im 18. *Dimitrie Cantemir.* Diese Gründer haben das rumänische Leben in Transnistrien eingeweiht, indem sie es regierten und erneuerten.

Balta wurde nicht aus heiteren Himmel zur Haptstadt einer Moldaurepublik, wenn dies auch eine sowjetische Republik war. Balta erlebte die einzige nationale Bewegung der Moldau, die des Priesters Inochentie aus dem Jahre 1910. Dieser forderte die Einführung der rumänischen Sprache in das Kirchenleben. Deshalb

stellten ihn die Zaristen als Abtrünnigen dar, während seine gläubigen moldauischen Anhänger zu Sektierern gestempelt wurden. Es war vielleicht ein nationaler, aber keineswegs ein religiöser Sektarismus. Der prawoslawische Zarismus deportierte Inochentie, während ihn der antireligiöse Bolschewismus tötete.

Gibt es in Transnistrien keine Rumänen? Aber das Dnjestrtal mit seiner unendlichen Reihe moldauischer Dörfer und das Tal des Ihurluk, der Codima und das linke Bugufer? Olviopol – das sowjetische Pervomaisk – ist das von den Moldauern gegründete Beciu wie auch Wosnesensk, das ehemalige, Socola und Elisavetgrad – das sowjetische Kirowo. Und die Rumänen am Dnjepr, auf der Krim und im Kaukasus? Und die nach Sibirien deportierten?

Die 23. Jahre sowjetischer Zwangsherrschaft haben trotz aller Deportierungen und sonstigen Gewaltmassnahmen nicht genügt, um das Rumänentum in Transnistrien auszurotten. Es gibt noch Rumänen in Transnistrien, sogar viele Rumänen; wir konnten uns hiervon im August 1941 gelegentlich einer Reise durch jene Gebiete selbst überzeugen.

Zahlenmässig sind es viele, sie sind jedoch auf hunderttausenden von Quadratkilometern verteilt und scheonen daher nur wenige zu sein. Deshalb müssen sie alle auf dem Boden zwischen Dnjestr und Bug vereinigt werden, den sie seit undenklichen Zeiten beherrschen. Es sind dies Rumänen, die ebenso echte Vertreter ihrer Volkes sind wie die Rumänen im Altreich. Die Geschichte legt Dnjestrufer. In der sich anbahnenden europäischen Neuordnung muss dieser jahrhundertealten Wahrheit umsomehr rechnung getragen werden, als dies ihrem brennenden Wunsche, dem ihr Bestreben seit jeher gegolten hat, entspricht: *die Vereinigung* mit dem Mutterlande.

.Nikolaus M. Popp

CUPRINS

Culegere și tehnoredactare computerizată
Editura SEMNE

Tipărit la Tipografia SEMNE '94